

REPRODUCTION OF EARLIE EDITION OF THE
SABDARTHACINTAMANIH

शब्दार्थचिन्तामणिः
ŚABDĀRTHACĪNTĀMĀṆĪH

तृतीय खण्ड
भाग - अ

ब्राह्मावधूत श्रीसुखानन्दनाथः

प्रिन्टवैल

जयपुर- 302 004

Accession No. **039167**
Shantarakshita Library
Tibetan Institute, Saranath

Published by

PRINTWELL

S 12, Shopping Complex
Tilak Nagar Jaipur - 302 004

Distributed by

RUPA BOOKS PVT LTD

H O S-12 Shopping Complex Tilak Nagar Jaipur - 302 004
B O 295-B Bharti Nagar P N Pudur Colmbatore - 641 041

ISBN 81 7044-369 5 (Set)

SABADARTH CHINTAMANI

First Published 1860

Reprint 1992

Printed at

Efficient Offset Printers

215, Shahzada Bagh Indl Complex
Phase II, Phone 533736, 533762
Delhi 110035

शब्दार्थचिन्तामणिः कोशः

श्रीसुखानन्दनाथेन विरचितः

(*—+*+—*)

राज्यन्तेखिलदिव्यसिद्धिसहितखड्गप्रतापोज्ज्वललक्ष्मीवैभवंस्तुतेचिरतर

पौरन्दरीयम्परम् । धर्मः श्रीयशसैधता मनुदिनं नीरोग दीर्घायुषा

श्रीमन्सज्जनसिद्धबीरनृपतेश्रीशम्भुतुष्ट्यासदा ॥ १ ॥ गर्वाडम्बर

सयुतादरिगणान्मानसमुत्सारयन् तत्पत्नीहृदिलोकशोकमनिश

सस्थापयन्दुःखहम् ॥ नस्त्रीभावयुतेसुहृद्जनगणेमानंसमाविश

यनभूयात् सज्जनसिद्धभूपतिलकोविख्यातनामावनौ ॥ २ ॥

यावत्तेनिकटनयान्तिमनुजास्ययाचकाश्चरिणो मन्यन्ते

हृदयेनदीनसभयानत्यक्तोत्सवान्खान्भृशम् ॥

प्राप्तास्तेत्वरमेव दातृपदवींसम्यक्चरन्तोवर

श्रीमन्सज्जनसिद्धबीरनृपतेतेदान

दातुर्धनम् ॥ ३ ॥

•—•*+*+—•

तृतीयोभाग पवर्गीयः

श्रीमन्महाराजाधिराजरविकुलावतसमहीमहेन्द्रयावदार्यकुलकमल

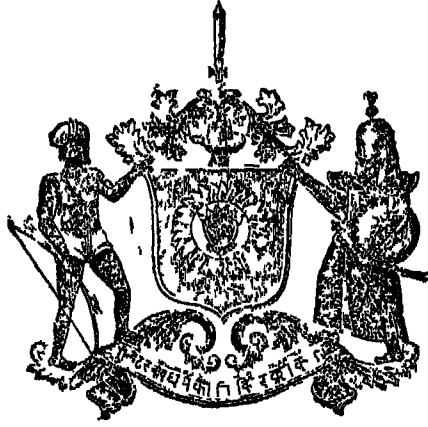
दिवाकर मेदपाटदेशे श्री१०८ श्रीसज्जनभूपशिरोमण्यात्तया कवि

राजिराजप्रेरणयाएकोनविशत्यधिकचत्वारिंशत्तमे १६४० वैक्रमे

द्वेराजधान्युदयपुरे श्रीसज्जनयन्त्रालये वाजपेयिवशोधरप्रबन्ध

त . श्रीमेद पाटेश्वरकोशधनव्ययान्मुद्रितः

श्रीमदेकलिंगोविजयते

पक्त्रम्

प० पुं० पकारि ॥ वाते । पवने ॥
अडे ॥ पूते ॥ पर्णे ॥ पाने ॥ पात-
रि ॥

पक्कणः पुं० शवरालये । भिन्नग्रामे ॥
पचति । पचे , क्तिप् । कणन्ति कण
शब्दे पचाद्यच् । पच , कणायच् ।
पाककलहाद्येव प्रधानंतचनान्यत्
पक्तपौड पु० पखौडा इ० भा० प्र०
वृ० वि० पचकृत्ये । वर्द्धने ॥ इति
रा०नि० ॥

पक्तव्य. त्रि० कर्तुरनायासेनस्वयंपक्ते ।
पचेलिमे ॥ पचेस्तव्य ॥

पक्ति. स्त्री० गौरवे ॥ पाके ॥ फलोत्प-
त्तौ ॥ पचनम् । डुपचष्पाके । वा०
क्तिः ॥

पक्तिशूलम् न० परिणामशूले । पाकजे
॥ इ० रा०नि० ॥

पक्ता पुं० अग्नी ॥ चि० पाचके । पा
ककर्त्तरि ॥ पचति । डुपचष्० ।
एवुत्तृचावितितृच् ॥

पक्त्रम् न० गार्हपत्याभौ ॥ पच्यतेऽनेन

पक्त्रवा

डुपचष्० गुधृवीपचिवचीत्यादि
नाचः ॥ वैजसि ॥

पक्त्रिम त्रि० पाकिमे । पाकजे ॥ डुप
चष्० भावे । ड्वित.क्ति' । पाकिन
निवृत्तम् चेर्ममनित्यम् ॥

पक्त्रः त्रि० परिणते । पका० इ० भा०
विनाशाभिमुखे ॥ पच्यतेस्म, डुप
चष्० क्त' । पचोव इति निष्ठा-
तस्यवः ।

निष्ठाम्नासे । सुदृढइ०यावत् । पक्त्रा०
इ० भाषा । निवृत्ते ॥ यथा, कषाये
कर्मभि. पक्त्रे० इति ॥

पक्त्रकृत् पु० निम्बवृत्ते ॥ पक्त्रं करोति
कृत् ० । क्तिप् । चि० पाककर्त्तरि ॥

पक्त्ररसः पुं० मद्ये ॥ इतिशब्दरत्नावली ॥

पक्त्रवटिका । स्त्री० । पक्त्रौडी० इ० भा०
प्र० वेशनवटिकायाम् ॥ वटिका वेश-
नस्यापि कथितायां निर्मज्जिता ॥
रुच्या त्रिष्टम्भ जननी वल्पापुष्टिकरी
स्मृता ॥

पक्त्रवारि न० काञ्चिके पक्त्रे च तत्

पक्षः

वारि च ॥ पक्षजले ॥
 पक्षाधानम् न० पक्षाशये ॥
 पक्षान्नम् न० कृतपाकेतण्डुलादी ॥
 यथा । यतीच ब्रह्मचारीच पक्षान्न-
 स्वामिनावुभौ । तयो रन्न मदत्वा तु
 भुक्त्वा चान्द्रायणं चरे दिति सदा-
 चारः आमशूद्रस्य पक्षान्नं पक्ष
 मुत्सृष्ट मुच्यते । इतितिथितत्त्वम् ॥
 पक्षाशयः पुं० नाभ्यध.स्यने ॥ पक्षाशय
 स्वधोनामेरुर्धमामाशयः स्मृतः ॥
 पक्षस्य आशयः ।
 पक्ष. । पुं० मासाद्धे ॥ पक्ष्यते०परिगृ-
 ह्यतेदेवकार्यार्थपितृकार्यार्थवाय काल-
 विशेषः पक्षः । सचशुक्लकृष्णभेदा-
 द् द्विविध. । शुक्लपक्षेतिथिर्याच्चा
 यस्यामभ्युदितोरविः । कृष्णपक्षे
 तिथिर्याच्चा यस्यामस्तमितोरविः ॥
 पक्षपरिग्रहे । कर्मणिघञ् ॥ पक्षयति ।
 पक्ष्यतेवा । अच् । घञ्वा ॥ यद्वा ।
 पक्ष्यते चन्द्रस्यपञ्चदशानां कालाना-
 मापूरणं क्षयोवागृह्यतेसः ॥ रुढो-
 वापक्षशब्देविभक्तोमासस्यैकैकमर्ष-
 ब्रूते ॥ यद्वा । पणते । पण० । गृधि-
 पण्योर्दकौचितिसः धातोः कान्ता-
 देशः ॥ पाश्चर्गृहे ॥ साध्ये ॥ विरोधे ॥
 केशदेः परतोवृन्दे ॥ मित्रवले ॥
 सहायवले ॥ चुल्लीरंध्रे ॥ पतत्रे ॥
 पक्षिपक्षे । गरुति ॥ राजकुञ्जरे ॥
 पाश्चर्गे । पाखाइतिभाषा ॥ वर्गे ॥

पक्षता

देहाङ्गे ॥ सहाये ॥ यथा । श्रुति-
 शिरः पक्ष समाश्रीयतामित्यु-
 पदेश ॥ शरपक्षे । वाजे ॥ भित्तौ ॥
 एकतरकीटौ ॥ सन्दिग्धसाध्यवति ॥
 यथा०धूमवत्तु हंतौपर्वतः ॥ सिषा-
 धयिषितधर्मविशिष्टो धर्मी पक्षः ।
 यथा । महानसेधूमवन्द्घो. सम्बन्धे
 तत्पूर्वक पर्वतेवह्निज्ञानम् ॥
 पक्षक' । पुं० पाश्चर्गद्वारे खडक्किायाम्
 खिडकीद्वारद्वा० भा० ॥ पाश्चर्मात्रे ॥
 पक्षद्वव । इवेप्रतिक्लतावितिकन् ॥
 स्वार्थेकीवा ॥ सहाये ॥
 पक्षघातः । पुं० पक्षाघाताभिधेवातरीगे
 पक्षचरः । पुं० चन्द्रे । विधौ ॥ यूथभ्रष्ट
 पृथक्चारिगजे ॥
 पक्षच्छिद्रम् । न० तिथिविशेषे ॥ अष्टमी
 द्वादशी चैव चतुर्थी च चतुर्दशी ॥ अ-
 मावास्याच मुनिभिः पक्षच्छिद्र मुदा
 हृतम् ॥
 पक्षज' । पुं० चन्द्रमसि ॥ पक्षेजातः ।
 जनी० ङः ॥ त्रि० । पक्षजन्मनि ॥
 पक्षजन्मा । पुं० चन्द्रे ॥ पक्षेजन्मास्य ॥
 चि० । पक्षजाते ॥
 पक्षता । स्त्री० अनुमित्साविरहविशिष्टा
 सिद्ध्यभावे ॥ इयमनुमितिकारणम्
 तच्च । पर्वतेवन्द्घानुमितौ अनुमित्सा
 विरहविशिष्टपर्वतधर्मिकवह्निनिष्ठया
 भावः । यथा । सिषाधयिषयाशून्या
 सिधिर्यन्नतिष्ठति । सपक्षस्तचहत्तिस्व

पक्षः

ज्ञानादनुभितिर्भवेदिति ॥ भाषापरिच्छेदः ॥

पक्षति . । स्त्री० पक्षमूले ॥ प्रतिपत्तिथौ पक्षस्यमूलम् । पक्षात्ति ॥

पक्षद्वारम् । न० पक्षके ॥ पक्षेपाश्र्वेद्धारम् ॥

पक्षधरः । पु० सुधांशौ ॥ इन्दौ ॥ यज्ञपत्युपाध्यायच्छात्रे । चिन्तामणे रत्नोक्तकारे । मिश्रे ॥ चि । पक्षधारणकर्त्तरि ॥

पक्षधर्मता । स्त्री० व्याप्यस्यपर्वतादिबृत्तित्वे ॥

पक्षपातः । पु० आसक्तिविशेषे ॥ अन्याय्यसाहाय्यकरणे ॥ पक्षपात . ॥ पक्षिणांज्वरे ॥ पक्षपात.पतङ्गानामित्युक्ते . ॥

पक्षपातिता । स्त्री० सहायतायाम् ॥

पक्षपालि . । स्त्री० खड्गिकायाम् ॥

पक्षभागः । पु० गजस्यपाश्र्वभागे ॥

पक्षयत्यनेन । पक्ष० । चु० । पुसीतिषः । पक्षस्यपक्षएववाभागः ॥

पक्षमूलम् । न० पक्षती । डानक्० इ० गौड़० भा० ॥ पक्षस्यमूलं ॥

पक्षवाहनः । पुं० खगे । विहगे ॥

पक्षः । न० पक्षे । गरुति ॥ पक्षति ।

डुपक्ष् । पक्षिचिभ्यां सु ट्चेत्यसुन् ।

पक्षसीतुस्मृतौपक्षावितिशुभाङ्गः ॥

त्यनीकाधिकरणेपूर्वात्तरेद्वेपक्षसी

इतिशवरस्वाम्यादयः ॥ माधवस्तु

पक्षी

पक्षपरिग्रहद्रव्यस्मादसुन् । पक्षशब्दि . सवत्सराश्र्वेत्याह ॥

पक्षसुन्दरः । पुं० लोभे ॥ इतिहारावली ॥

पक्षाघातः । पुं० अर्धांगइतिख्याते भावप्रकाशात्तवातजन्ये रोगविशेषे ॥ पक्षेआहननम् ॥

पक्षान्तः । पुं० द्वयोः पक्षदृश्योः ॥ अमायाम् ॥ पूर्णिमायाम् ॥ पक्षस्य अन्त . ॥

पक्षालुः । पुं० पक्षिणि ॥ इतिशब्दचन्द्रिका ॥

पक्षावसरः । पुं० पूर्णिमायाम् ॥ अमायां ॥

पक्षिणी । स्त्री० पूर्णिमायाम् ॥ खग्याम् । विहग्याम् ॥ शाक्तीनीभेदे ॥ आगामिवर्त्तमानाहर्युक्तायानिशि ॥ आगामिवर्त्तमानेअहनीयुक्तेयस्यां सारात्रिः पक्षिणी । यथा । हेअह्नी एकरात्रिश्च पक्षिणीत्यभिधीयते । इति । रात्रिरित्युपलक्षणम् । तेन पूर्वोत्तररात्रियुतदिनमपिपक्षिणी । पूर्वापरदिनेरात्री वा पक्षाविवस्ती यस्याम् । अत इति . ॥

पक्षी । पु० खगे । विहगे । शकुनौ ॥

पक्षी । इतिपंक्षी० इतिचभा० ॥

पक्षावस्थस्तः । अतइतिठनाविती

निः ॥ धान्याङ्गुरचरपुयेचतेषांमांसं

लघूत्तमम् । आनूपवलकृन्मांसस्त्रिगंधं

पङ्ककीर .

गुरुतरंस्मृतम् ॥ पश्यविशेष वि
धिकारे ॥ लिङ्गदेहे ॥ पचमान्निकस्य
द्वितीयप्रभेदे ऽ । ऽ वाणे ॥

पक्षिपानीयशाला । स्त्री० (चुण्डीवृ
पक्षिपानीयशालिका । स्त्री० (तालबाली)
पक्षिजलपानस्थाने ॥

पक्षिराजः । पु० सम्पाती ॥ पक्षिणा
राजा । टच् ॥ श्लभरूपेशिवे ॥

पक्षिल . । पुं० वात्स्यायनमुनी ॥

पक्षिशाला । स्त्री० कुलायिकायाम् ।
नीडे ॥

पक्षिसिंहः । पुं० ताच्ये । गरुडे ॥

पक्षीसिंह इव पक्षिणांसि होवा ॥

पक्षिस्वामी । पु० गरुडे ॥

पक्षीन्द्र . । पु० जटायौ ॥ ताच्ये ॥

पक्ष्णुः । त्रि० प्राककर्त्तरि । पक्षारि ॥

पचैः क्षुरितिवोपदेवः ॥

पक्ष्म ॥ न० सूत्रादिसूत्राशि ॥ किङ्क-
ल्की । कुसुमच्छदे ॥ नेत्रलोमनि ॥

अण्णायसि । गरुति ॥ पच्यतेऽनेनवा ॥

पक्ष० । कर्मकरणादौमनिन् ॥

पङ्क . । पु० न० पापे ॥ कर्हमे ॥ पङ्को
दाहास्रपित्तात्ति शोथन्न शीतलःसरः ॥

पञ्च्यते दुःखमनेन । पचिव्यक्तीकरणे

हलश्चेतिकरणे घञ् । कुत्वम् ॥ पञ्च

च्यतेवा । पचिविस्तारे । कर्मणिघञ् ॥

पङ्ककर्षटः । पु० दलाब्धे । जलमुक्तपङ्के ।

दलदल० इ० भा० ॥

पङ्ककीरः । पु० कोयष्टिखगे ॥

पङ्करः

पङ्कगडः । पु० }
पङ्कगडक । पु० } पाकाल० इ० गौ० भा०

पङ्कगतिः । स्त्री० मत्स्ये ॥

ब्रह्म्याम् ॥

पङ्कघाहः । पुं० मकरे ॥ इ० हारा
वली ॥

पङ्कजम् । न० }
पङ्कजन्म । न० } पद्मे । कमले, ॥ इति

राजनिर्घण्टः

पङ्कजिनी । स्त्री० पद्मसमूहे ॥ जलजा
करे ॥ पङ्कजानिसन्त्यस्याम् । पुष्क
रादिभ्योदेशे इति इति ॥

पङ्कधूमः । पु० नरकभूभेदे ॥ पङ्कद्रव
धूमो ऽ स्मिन् ॥

पङ्कप्रभा स्त्री० कर्दमयुक्ते नरकवि० ॥

पङ्कमण्डूकः । पुं० शम्बुके । जलडिम्बे ॥

पङ्कवली ॥ स्त्री० वृत्तविशेषे ॥ पादकु-

सुमरवगन्धमनोहरनायकयुगलकरूप

मपाहर । नागन्तपतिवरभाषितसु-

द्युतिवृत्तममलमिहपङ्कवलीतिहि ॥

यथा । शारदविशदनिशामयिनिन्द

तिसम्प्रतिहृदयभिदामपिविन्दति ।

मन्मथविशिखभयेननिमीलतिमाधव

तवविरहेणविधीदतीति ॥

पङ्कवासः । पु० कर्काटे ॥ इ० ख० नि ॥

पङ्कशक्तिः । स्त्री० सितालिकायाम् ।

दुर्नामायाम् ॥

पङ्कशूरणः । पुं० शालूके ॥ इ० त्रि० ॥

पङ्कारः । पु० शैवले ॥ सेतौ ॥ सीपाने ।

पङ्क्तिः

जलकुब्जके ॥ इतिमे ० ॥
 पङ्क्तिः । चि० सजम्बले । पङ्काब्ध्ये ॥
 पङ्कोस्मिन्नस्ति । पिच्छादित्वात्त्रलच् ॥
 पङ्क्तित्वम् । न० आर्द्रतायाम् ॥
 पङ्केजम् । न० पद्मे ॥ पङ्केजातम् ।
 जनी ० । सप्तम्यामितिङ् । तत्पु
 रुषद्रत्यलुक् ॥
 पङ्केरुहम् । न० पद्मे ॥ पङ्केरोहति ।
 रुह० । द्रगुपधेतिकः । तत्पुरुषे
 क्ततीत्यलुक् ॥
 पङ्क्तिः ॥ स्त्री० सजातीयसंस्थानविशेषे
 । वीथ्याम् । श्रेय्याम् ॥ पङ्क्तिसाङ्कर्ये
 दोषा यथा । नसवसेचपतितैर्नचा-
 ण्डालैर्नपुङ्गवैः । न मूर्खैर्नावलिप्तै
 च नान्यैर्नान्धावसायिभिः ॥ एक
 शय्यासनपङ्क्ति भाण्डपक्वान्नमिश्रणम्
 । याजनाध्यापनेयोनि स्थैवसह
 भोजनम् ॥ सहाध्यायस्तु दशम
 सहयाजनमेवच ॥ एकादशसमुद्दिष्टा
 दोषा . साङ्कर्यसञ्चिता . ॥ समीपे
 चाप्यवस्थानात्पापसक्रमतेन्दुणाम् ।
 तस्मात्सर्वप्रयत्नेन साङ्कर्यं परि-
 वर्जयेत् ॥ पङ्क्तिसाङ्कर्यदोष-
 निवारणोपायो यथा । एक पङ्क्त्यु-
 पविष्टाये नस्पृशति परस्परम् । भस्मं
 नाकृतमर्यादा नतेषा सङ्करो भवेत्
 ॥ अग्निनाभस्मनाचैव षड्भिः पङ्क्ति
 विभिद्यते । इतिकूर्मप्रश्नदशाध्याय .
 ॥ सान्तरवीथ्याम् ॥ पञ्चनम् । पचि

पङ्क्तिपा

व्यक्तीकरणे । क्तिन् ॥ यद्वा । पञ्चते ।
 पचिविस्तारे । क्तिच् ॥ दशाक्षरच्छन्द
 सि ॥ दशसख्यायाम् ॥ सुप्रतिष्ठाभेदे
 । पञ्चाक्षर पादच्छन्दोभेदे । यथा ।
 भृगौगितिपङ्क्ति ॥ यथा । कृष्ण
 सनाथा तर्णकपङ्क्तिः । यामुनक
 च्छे चारुचचार ॥ क्षिती ॥ सङ्ख्ये
 ये ॥ पञ्चकवयम् पञ्चपदानि वा
 परिमाणमस्य । पङ्क्तिविशतित्रिंश
 दिति निपातनात्प्रकृते । पञ्चन्
 शब्दस्य टिलोपः । तिप्रत्ययः । चो .
 कुरितिकुत्वम् । पदशब्दोचपादपर्या
 यः । कृटिशब्दोयम् । तथाचात्रना
 वयवार्थे ऽ भिनिविष्टव्यम् । पङ्क्ति
 शब्दोद्दिनानार्थः । अस्तिक्रमसन्नि
 वेशे यथा ब्राह्मणपङ्क्ति . पिपीलि
 कापङ्क्तिरिति । अस्तिचदशसङ्ख्या
 याम् । कृतवान्पङ्क्तिरथोविल्लङ्घ
 यदिति दशरथद्वयर्थः . अस्तिहिकन्दो
 विशेषे यथा । यस्यपञ्चाक्षराः पादा
 । तथाचकन्दोविशेष एवार्थद्वितिबोध्यः ॥
 पङ्क्तिग्रीवः । पु० रावणे ॥
 पङ्क्तिचरः । पु० कुररपक्षिणि । कु-
 ब्जद्र० भा० ॥
 पङ्क्तिदूषकः । पुं० अपाङ्क्तये ।
 मन्वादिस्मृत्युक्ता श्राद्धभोजनानर्हब्रा-
 ह्मणे ॥
 पङ्क्तिपावनः । पुं० श्राद्धभोजनानर्हब्रा-
 ह्मणे ॥ पञ्चाग्निगृहस्थे ॥ यथाह

पचत्पुटं

हारीत । पवनः पावनस्त्रेतायस्य
पञ्चाग्नयोगृहे । सायम्प्रातः प्रदीव्य
न्तेसविप्र । पङ्क्तिपावन ॥ इति
अग्न्या सर्वेषुवेदेषुसर्वप्रवचनेषु च
श्रोत्रियान्वयजाश्चैबविज्ञेया पङ्क्ति
पावना ॥ इत्यादिनामनूक्तेषुत्रा
ह्यणेषु ॥

पङ्क्तिरथ । पुं० दशरथनृपे ॥

पङ्क्तिबीज । पु० वर्वरबृक्षे ॥

पङ्कः । पु० शनैश्चरे ॥ परिव्राजि ॥ यथा
भिन्नार्थगमनयस्यविण्मूत्रकरणाय च ।
योजनाद्गपरयातिसर्वथापङ्कुरेवसः ॥
त्रि० श्रोणे । जङ्घावैकल्पेनचलनाक्षमे ।
जङ्घाहीने ॥ पनतिपन० वा० गुः ॥

पङ्ककायः । पु० शनैश्चरग्रहे ॥

पङ्कज । पु० सितकाचाभघोटके ॥
इतिहेमचन्द्रः ॥

पङ्कल्यहारिणी । स्त्री० शिम्रुडीबृक्षे ॥

पङ्कूः । स्त्री० विकलजङ्घायाम् ॥
पङ्गोश्चेत्पङ्कूः ॥

पच । त्रि० पाककर्त्तरि ॥ पचति ।
डुपचष् । पचादाच् ॥

पचकः । पुं० पचे ॥ स्वा० कः ॥

पचन् । त्रि० पचमाने ॥ पचति ।
लटः शत्रितिपचे शतृ ॥

पचतः । पुं० चन्द्रे ॥ सूर्ये ॥ वङ्गी ॥

पचति । डुपचष् । भृशुदृशियजि-
पर्विपच्यमितमिनमिहर्षिभ्योतच् ॥

पचत्पुटः । पु० सूर्यमणिवृक्षे ॥

पञ्जटिका

पचन । पु० अग्नी ॥ न० पाके ॥
त्रि० पाककर्त्तरि ॥

पचनी । स्त्री० वनबीजपूरके ॥

पचन्ती । स्त्री० पाककर्त्त्याम् ॥

पचमान । पु० वन्ही ॥ त्रि० पाकक-
र्त्तरि ॥ पचति । पचते । डुपचष् ।
लटः । शतृशानचाविति० शानजादे-
शः । आनेमुक् ॥

पचम्पचा । स्त्री० दाव्याम् । दारुहरि-
द्रायाम् ॥ पचति । पचे । पचादाच् ।
पृ० ॥

पचा । स्त्री० पाके ॥ पचनम् । पचे
षिखादङ् । टाप् ॥

पचि । पु० अग्नी ॥ पचति । डुपच-
ष् । सर्व० इन् ॥

पचेलिमः । पुं० सूर्ये ॥ वन्ही ॥ पच-
ति । पचेलिमच् । त्रि० पक्तव्ये ॥
यथापचेलिमाः शालयः पक्तव्या
इत्यर्थः पच्यते । पचेः कर्मणि क्-
लिमरउपसङ्ख्यात् ॥

पचेलुकः । पुं० पाचके । सूदे ॥ इति
त्रिकाण्डशेषः ॥

पच्छः । अ० पादम्पादमित्यर्थे ॥

पच्यमानः । त्रि० वर्त्तमानपच्यकर्म-
* ताश्रये । वर्त्तमानपाकविशिष्टेतरडु-
लादौ ॥

पच्यः । पु० शूद्रे पदो जातः ।
अनी० । डः ॥

पञ्जटिका । स्त्री० माषाहृशानरि ॥

पञ्चकषाया :

यथा । प्रतिपदयमकितषोडशमात्रा
 नवमगुरुत्वविभूषितगात्रा । पञ्च-
 टिकायाएषविवेक . क्वापिनमध्यगु
 रुर्गणएक ॥ यथा । तरलवर्तसाञ्चि
 ष्टस्कन्धश्चलतर पञ्चटिका कटि-
 बन्ध . । मौलिचपलशिखिचन्द्रकह-
 न्द कालियशिरसिननर्तमुकुन्द ' ॥
 पञ्चकर्म । न० धनिष्ठादिपञ्चनक्षत्रेषु ॥
 अत्रगृहनिमित्तदृशकाष्टहरणेदोषो
 यथा । अग्निचौरभयरोगो राजपीडा
 धनक्षति : । सङ्ग्रहे दृशकाष्ठानां
 कृतेवस्त्रादिपचके ॥ त्रि० पचसङ्ख्या
 परिमाणविशिष्टे ॥ पचसङ्ख्यापरि
 माणमस्य । तदस्यपरिमाणमित्यनुह-
 त्तौसङ्ख्याया + सञ्ज्ञासंघसूत्राध्यय
 नेष्वितिपञ्चसङ्ख्यापरिमितिसघार्थे-
 कन्प्रत्यय ' ॥ पञ्चभि . क्रीते ॥
 सङ्ख्यायाश्चतिशदन्तायाइतिकन् ॥
 पञ्चानानिमित्तसयोगउत्पातीवा ॥
 पञ्चकपाल . । पुं० पञ्चसुकपालेषु
 सङ्कतेपुरोडाशे ॥ संस्कृतभक्ष्याइत्य
 षोड्विगोर्लुगनपत्यइतिलुक् ॥ न० ॥
 पचानाकपालानासमाहारे ॥
 पञ्चकर्म । न० पञ्चप्रकारशारीरकचि
 कित्साभिंशेषि ॥ यथा । वमन रेचन
 नस्य' निहृहृश्वानुवासनम् । पञ्चक
 र्मेदमन्यत्र करउत्क्षेपणादिकम् ॥
 इति श० चं० ॥

पञ्चकषाया : । पुं० महास्नानीयप्रच

पञ्चकोषा :

प्रकारकषायद्रव्ये ॥ यथा । जम्बू
 शाल्मलिवाढ्यालं वकुलवदरतथा ।
 कषाया पचविज्ञेया देव्या प्रीति
 करा' शुभा . ॥ पचचतेकषायाञ्च ॥
 पञ्चकारुकी । श्री० कुलालकर्मारवर्द्धकि
 नापितरजकेषु ॥
 पञ्चकृत्य ' पु० पक्तपौडे ॥ न० ॥ स
 ष्ट्यादिषु ॥ यथा । यस्मिन्सृष्टि
 स्थितिध्वसपिधानानुग्रहात्मकम् ।
 कृत्यपञ्चविधशश्रवज्ञासतेतनुम शिव
 मिति ॥
 पञ्चकोलम् । न० पञ्चोषणे । पाचन
 विशेषे ॥ यथा । पञ्चकोलकणामूल
 कृष्णाचव्याग्निनागरै ' । पञ्चकोल
 रसेपाकेकटुकसुचिकृन्मत् ॥ ती
 क्ष्णोष्णपाचनश्रेष्ठदीपनकफवातनुत्
 गुल्मघ्नीहोदरानाहशूलघ्नपित्तकोपन
 म् ॥ इतिभावप्रकाश . ॥
 पञ्चकोषा : । पु० अन्नमयप्राणमयमनो
 मयविज्ञानमयानन्दमयेषु ॥ कोषा
 इवात्माच्छादकत्वात्कोषा . । पञ्च
 चतेकोषाञ्च ॥ यथाहुर्विद्यारण्यगुरव .
 पितृभुक्तान्नजाड्वीर्याज्जातोऽन्ने नैवव
 र्द्धते । देह . सोन्नमयोनात्माप्राक्
 चोर्द्धं तदभाबत . ॥ १ ॥ पूर्णोदेहे
 बलयच्छन्नचाणायः प्रवर्तक ।
 बायु . प्राणमयोनासः वात्माचैतन्यव
 र्जनात् ॥ २ ॥ अहन्तामसतन्दिहेष्ट
 हादौचकरोतियः । कामाद्यवस्थयाभा

पञ्चगव्यम्

न्तो नासाबात्माननीमय ॥३॥ ली
नासुप्तौबपुर्वीधे व्याश्रुयादानखाग्रगा
चिच्छायोपेतधीर्नानात्मा विज्ञान
मयशब्दभाक् ॥४॥ काचिदन्तर्मुखा
वृत्तिरानन्दप्रतिबिम्बभाक् ॥ पुण्यभो
गेभोगशान्तौनिद्रारूपेणलीयते ॥५॥
कादाचित्कत्वतोनात्मास्यादानन्दम
योप्ययम् ॥

पञ्चक्लिशा' । पु० अविद्यास्मिता राग
द्वेषाभिनविशेषु ॥ पञ्चतेक्लिशाश्च ।
पञ्चद्वारगणः । पु० द्धारपञ्चके ।
पञ्चलवणे ॥ द्वारेस्तुपचभि' प्रोक्तः
पचद्वाराभिधोगणः । काचसैम्भव
सामुद्र विट्सौवर्चलकैः समै ॥
स्यात्पचलवणतच्च मृज्जीपितषडा
ह्वयम् ॥

पञ्चगणयोग . । पु० विदारिगन्धा
वृहती पृश्निपर्णीनिदिग्धिकाः ॥
पञ्चगव्यम् । न० गोर्द्ध्यादिपञ्चसु ॥
यथा । पञ्चगव्यं दधिक्षीरघृतगोमूत्र
गोमयै रिति ॥ तन्मान यथा । पल
मात्रं दुग्धभागं गोमूत्रं तावदिष्यते ।
घृतचपलमाचस्याद् गोमयतोलक
त्रयम् ॥ दधिप्रच्यति मात्रं स्यात्
पञ्चगव्यमिदं मृतम् । अथवा पञ्च
गव्याना समानोभागद्वयतद्वृत्ति
गौतमीयतन्त्रम् ॥ अपिच । गोश
क्तद्विगुणमूत्रं पयः स्यात्तच्चतुर्गु
णम् । घृततद्विगुणं प्रोक्तं पञ्च

पञ्चजनीनः

गव्ये तथादधीति ॥
पञ्चगुप्त' । पु० चार्वाकदर्शने ॥
कमठे ॥
पञ्चगुप्तिरसा । स्त्री० सपृक्कायाम ॥
पञ्चचामरम् । न० षोडशाक्षरपादे
छन्दोविशेषे ॥ यथा ॥ प्रमाणिका
पदद्वयम् वदन्तिपञ्चचामरम् ॥ यथा ।
सुरद्रुमूलमडपे विचित्ररत्न निर्मिते
लसद्वितानभूषिते सलीलविभ्रमाल
सम् । सुराङ्गनात्तवक्त्रवी करप्रपञ्च
चामरस्फुरत्समीरबोजितं सदाच्युत
भजामितमिति ॥

पञ्चचीरः । पु० मञ्जुघोषे ॥
पञ्चचूडा । स्त्री० अपसरोविशेषे ॥
पञ्चजन' । पु० नरे । पुरुषे ॥ पचभिर्भू
तैर्जन्यते । जनौ० । घञ् । जनिव
ध्योश्चेतिनष्टञि' ॥ यद्वा । पञ्चजना
उत्पादकायस्य ॥ सङ्गादपुत्रे दैत्य
विशेषे ॥ गन्धर्वाः पितरो देवा असु
रारक्षांसिपञ्चजनपदवाच्यानिभ-
वन्ति ॥ निषादपञ्चमावर्णाश्च ॥

पञ्चजनीनः । पु० भाण्डे ॥ त्रि । पञ्च
जनहिते ॥ रथकारपञ्चमाश्रत्वारो
वर्णाः पञ्चजनाः । दिक्मण्डल्ये
सञ्जायामिति० समासः । पञ्चजने
भ्योहितम् । पञ्चजनादुपसङ्ख्यान
मितिखः । उपसङ्ख्यानस्यकर्मधा
रयविषयत्वात् । षष्ठीसमासात्बहु
व्रीहेश्च छएव । पञ्चजनीयम् ॥

पचदश

पचज्ञान . । पुं० बुद्धे ॥
 पचत् । पुं० पञ्चके । वर्गे ॥ पच
 परिमाणमस्य । पञ्चदशतौवर्गेविति
 निपातनादतिप्रत्यय . ॥
 पचतत्त्वम् । न० आकाशादि पच
 भूतेषु ॥ मद्यादिपंचसु ॥
 पञ्चतन्मात्रम् । न० तामसाहकारोत्
 पन्नमहाभूतोपादानकारण शब्दस्पर्श
 रूपरसगन्धेषु ॥ तदाश्रय द्रव्येषुच ॥
 पञ्चतपा । त्रि० अग्निचतुष्टयसूर्यै
 तत्पञ्चकसाध्यतपोविशिष्टे ॥
 पञ्चतयः । त्रि० पञ्चावयवे ॥
 पञ्चता । स्त्री० मरणे । पांचभौति
 कस्यशरीरस्यपचधाभावे । देहारम्भ
 काणापृथिव्यादिपञ्चमहाभूतानांस्वा
 शसडक्रमणात्पृथक्त्वे ॥ पञ्चभावे ॥
 पञ्चानांभावः । तल् ॥
 पञ्चतित्तम् । न० तित्तद्रव्यपंचके ॥
 निम्ब . पटोल . क्षुद्राचगुडूचीवास
 कस्तथा । विसर्पकुष्ठनुत्ख्यातो गणो
 यपञ्चतित्तक . ॥
 पञ्चत्वम् । न० पञ्चभावे ॥ पञ्चता-
 याम् । मरणे ॥ पञ्चधासम्भृत .
 कायोयदिपञ्चत्वमागत . । कर्मभि .
 स्वशरीरोत्पैस्तत्रकापरिदेवना ॥
 पञ्चदशः । त्रि० पचदशानांपूरणे ।
 पन्द्रवा इ० भाषा० प्र० ॥ तस्य-
 पूरणेडट् ॥
 पचदश । त्रि० पंचाधिकदशसख्याया

पचपर्व्या

म् ॥ सङ्ख्येये ॥ पंचचदशच ॥
 पञ्चदशी । स्त्री० अमावास्यायाम् ॥
 पौर्णिमास्याम् ॥ पचदशानांपूरणी ॥
 डट् । डीप् ॥ देवीविशिष्टे ॥ विद्यार
 ग्यकृतेवेदान्तग्रन्थविशिष्टे ॥
 पचधा । अ० पचप्रकारे ॥ सङ्ख्याया
 विधार्थेधा ॥
 पञ्च । त्रि० सङ्ख्याविशिष्टे ॥ पचसङ्ख्या-
 विशिष्टे ॥ यथापचमहाभूतानि ॥
 पञ्चनख . । पुं० व्याघ्रगजकूर्मादौ ॥
 पञ्चनद . । पुं० पचनदीयुक्तदेशविशिष्टे ।
 पञ्चाप० इ० भा० वाहीके । तीर्थविशि
 ष्टे ॥ न० । पंचानानदीनासमाहा-
 रे ॥ तीर्थान्तरे ॥
 पञ्चनिम्बम् । न० निम्बवृक्षस्यपुष्पा-
 दौ ॥ यथाह । पंचनिम्बन्तुतत्पुष्पमू
 लवल्कफलच्छदैरिति ॥
 पंचनी । स्त्री० शारिष्टुङ्गलायाम् ॥
 पंचपक्षी । पुं० पारिभाषिकपक्षिपञ्च
 ककारात्रिकालबोधकीशिवोक्तेप्रश्नग्र-
 न्थे ॥
 पचपर्व्या । स्त्री० अविद्यायाम् ॥
 यथा । तमोमोहोमहामोहस्तामिस्रो
 प्यन्वसञ्चित । अविद्यापचपर्वेषा
 प्रादुर्भूतामहात्मन ॥ पचपर्व्याण्य-
 स्या . । अनोवह्व्रीहिरिति नडीप् ।
 पंचपर्व्याणौ० पचपर्व्याण . ॥ डाप्-
 पञ्चतु । पचपर्व्या० पंचपवा . ० -
 इत्यादिबोध्यम् ॥

पचभद्र :

पञ्चपल्लवम् । न० आम्नादिपचपत्र-
के ॥ यथा । आम्नजम्बूकपित्था
नाबोजपूरकबिल्वयो . । गधकर्मणि
सर्वत्रपत्राणिपञ्चपल्लवमितिशब्दच
न्द्रिका ॥ वैदिकेकर्मणिघटोपरिदे
येपञ्चपल्लवे ॥ यथा ॥ आम्नाश्वत्थ
वटपर्कटीयन्नोदुम्बराणिपञ्चपल्लवा
नि ॥ पनसोदुम्बराश्वत्थवकुलाम्नस
मुद्गवपत्रेषु ॥ अपिच । पुनसाम्रंतथा
श्वत्थंबटवकुलमेवच । पञ्चपल्लवमु
क्तचमुनिभिस्तन्त्रवेदिभिरिति ॥ प
ञ्चानांपल्लवानासमाहारः ॥

पञ्चपात्रम् । न० पञ्चानापात्राणां
समाहारे ॥ श्राद्धविशेषे ॥

पञ्चपित्तम् । न० पित्तपञ्चके ॥
यथा । बराहच्छागमहिषमत्स्यमायूर
पित्तकम् । पञ्चपित्तमितिस्थ्यातस
र्वेष्वेवहिकर्मसु ॥ इ० वै० म०

पञ्चपुष्पम् । न० करवीरादिषु ॥
यथा । करवीरंतथाजातीचम्पकसर
सोरुहम् । पाटलाकुसुमंचापिपञ्च
पुष्पप्रकीर्तितमिति ॥

पञ्चप्रासादः । पु० देवगृहविशेषे ॥

पंचवक्त्रः । पु० नष्टद्रव्यस्यपञ्चमाशदडे ॥

पञ्चभद्रः । पु० पञ्चस्थानेषुपुष्पितेऽ
श्वविशेषे ॥ यथा । पञ्चभद्रसुहृत्
पृष्ठमुखपार्श्वेषुपुष्पितः ॥ पाचन
वि० ॥ यथा । छिन्नोद्भवापपर्णटवारि
काहभुनिम्बशुण्ठीजनितः कषायः

पचम

समीरपित्तज्वरजर्जराणाकरोतिभद्र
खलुपञ्चभद्र . ॥ त्रि० । विभ्रुते
व्यसनिनि ॥

पञ्चभूतम् । पु० चित्त्यप्तेजीमरुद्ब्यो
मात्मकेषुपचसु ॥ पचानामृताना
समाहारः ॥ शब्दाद्ब्योमस्पर्शत
स्तीनवायुस्ताभ्यारूपाद्ब्रह्मिरेतैरसाच्च
अग्नांस्येतेर्गन्धतोभूर्धराद्याभूताः प
चस्युर्गुणोनाः क्रमेणेति प्रपचसारे १
पटलः ॥ गुरुः स्निग्धस्तीक्ष्णरूक्षौ
लघुरेतेगुणाः स्मृताः । पंचभूतेषु
तिष्ठन्तिआधिकादुपलक्ष्यत् पृथिव्या
दिगुणाधिकाद्गुणद्रव्येप्रकल्पयेत् ॥#

पंचम. । पुं० षड्रागाणामध्येतृतीयरा
गे ॥ अस्यगानसमयः शरदृतुः प्रात
कालश्च ॥ तन्वीकपठोत्वितेश्वरविशे
षे ॥ अस्योत्पत्तिस्तु । वायुः समुद्ग
तोनाभेरुरोहृत्कपठमूर्द्धसु । विचरन्
पंचमस्थानप्राप्त्यापचमउच्यते ॥ त
ज्जान्यत्वात्स्वरः पचम . । अपिच ।
प्राणोऽपानसमानश्चउदानोव्यानए
वच । एतेषासमवायेनजायतेपचम
स्वरः । पुष्पसाधारणकाले कोकिलो
रौतिपचमम् ॥ पचमादिनिषेधेभ
रत . । प्रभातेसुरतोनिन्द्यः ऋषभः
पञ्चमोपिच । जनयेत्प्रधनं शुद्धा
पचत्वपचमोपिच ॥ पचमस्यविशे
षोयकथितःपूर्वसूरिभिः । प्रगेप्रगौतो
जनयेद्दशनस्यविपर्ययम् ॥ इति ॥

पचमी

न० मैथुने ॥ त्रि० । पंचानांपूरणे ॥
रुचिरे ॥ दत्ते ॥ पचानांपूरणः । त
स्यपूरणेडट् ॥ नान्तादितिमट् ॥
पचमवेद ! पु० भारते ॥

पचमहायज्ञा । पुं० गृहस्थकर्त्तव्ये
षुपचविधनित्यकर्मसु ॥ यथा ।
पाठोहोमश्चातिथीनांसपर्यातर्पणं व
लिः । एतेपचमहायज्ञाब्रह्मयज्ञा
दिनामकाः । तथाचमनु पंचसूना
गृहस्थस्यचुह्वीपेषएपुपस्करः । कण्ड
नीचोदकुम्भश्चबध्यतेयास्तुवाहयन् ॥
तासाक्रमेणसर्वासां निष्कृत्यर्थमहा
त्मभिः । प चक्लृप्तमहायज्ञाः प्रत्य
हगृहमेधिनाम् ॥ अध्यापनब्रह्मय
ज्ञ पितृयज्ञस्तुतर्पणम् । होमो
दैवोबलिर्मातो नृयज्ञोतिथिपूजनम्
इति ॥ बध्यतेहन्तीत्यर्थः । आर्षत्वा-
त् । अथवावध्यतेहिसाजनितदुरिते
नसम्बध्यतेहन्यतेवेत्यर्थः । वाहयन्
प्रवर्त्तयन् ॥

पञ्चमार । पुं० बलदेवस्यपुत्रे ॥
पञ्चमास्य । पु० कोकिले ॥ पञ्चमो-
राग, स्वरोवाचास्येयस्य ॥ *

पञ्चमी । त्रि० पञ्चमासादिकेत्वष्टादौ ॥
पञ्चमीमासोवर्षीवास्य । वयसिपूर-
णादितिनिः ॥

पञ्चमी । स्त्री० द्रौपद्याम् ॥ तिथिवि० ।
साचन्द्रस्यपञ्चमकलाक्रियारूपा । त
दुपलक्षितकालश्च । अस्यांजातस्यफ-

पचसूत्रम्

लम् । यथा । भूपालमान्द्योमनुज
सुगात्र । कृपासमेतोविदुषांवरिण्य ।
वाग्मीगुणीबन्धुजनैकमान्द्य प्रसू
तिकालेयदिपञ्चमीस्यात् ॥ डसि०
भ्याम्० भ्यस्० इ० त्रिके ॥ पञ्चा
नांपूरणी ॥ डट् । मट् । डीप ॥
विद्याविशेषे ॥ रागिणीविशेषे । व-
सन्तरागभार्यायाम् ॥ अस्याध्यान
यथा । सङ्गीतगोष्ठीषुगरिष्ठभावसमा
श्रिता गायनसम्प्रदायैः । खर्वाङ्गि-
नीनूपुरपादपद्मासापचमीपचमवेद-
वेत्तीतिसङ्गीतदर्पणः ॥

पचमुख । पुं० शिवे ॥ पञ्चमुखा-
नियस्य ॥ सिद्धे । मृगन्द्रे ॥ पञ्च-
ते । पचि० । अच् । पञ्चंविस्तृत
मुखमस्य । यद्वा । मुखंपादाश्च०
पञ्चमुखानीवयस्य ॥

पचमुखी । स्त्री० सिद्धभार्यायाम् ॥
वासके ॥ जवापुष्पविशेषे ॥ शिवाया
म् इति शब्दाम्बुधिः ॥

पञ्चमीव्रतम् । न० माघशुक्लपञ्च-
मीमारभ्यषड्वर्षपर्यन्त प्रतिमासीय
शुक्लपञ्चम्याभविष्य पुराणोक्तेस्त्री-
कर्त्तव्यनियमविशेषे ॥

पञ्चमुद्रा । स्त्री० सन्त्यासिनात्रि-
दण्डकमण्डलुशिक्षपात्र जलपवित्र
रूपलिङ्गे ॥ पूजायामावाहन्यादिषु ॥

पञ्चसूत्रम् । न० गोजाविमहिषीग-
र्हभौनामूत्रे ॥ पञ्चानांमूत्राणां

पञ्चरत्नम्

समाहार ॥

पञ्चमूर्त्तिः । पुं० सदाशिवे ॥ सृष्टि-
स्थितिसंहारनिरोधानुग्रह लक्षणप-
ञ्चकृत्यसिद्ध्यर्थं मीशानतत्पुरुषा
घोरवामदेवसद्योजातलक्षणा . पञ्च-
चमूर्त्तयोयस्य ॥

पञ्चमूलम् । न० स्वनाम्नाप्रसिद्धेपा-
चनविशेषे ॥ तस्मिन्विधम्यथा । श्री-
फल सर्वतोभद्रापाटलागणिकारि-
का । स्थोनाकः पञ्चभिश्चैतैः प-
ञ्चमूलमहन्मतम् ॥ पञ्चमूलमहत्
तिक्तकषायकफवातनुत् । मधुरका-
सश्लासघ्नमुष्णालघ्वग्निदीपनम् ॥ *
लघुपञ्चमूलन्तु । शालपर्णीपृश्नि
पर्णीवार्ताकीकण्टकारिका । गोक्षु-
र . पञ्चभिश्चैतैः कनिष्ठपञ्चमूल
कम् ॥ पञ्चमूललघुखादुवर्त्यापि-
त्तानिलापहम् । नाल्युष्णवृंहणया-
हिज्वरश्लासाश्मरीप्रणुत् ॥ * तृती-
यतृणाख्यतन्तु । कुश . काशः शरी-
दर्भद्रक्षुञ्चेतिदृष्योद्भवम् । पित्तक-
च्छहरपञ्चमूलं वस्तिविशोधनमिति ॥
पञ्चमूली । स्त्री० लघुपञ्चमूलपाचने ॥
पञ्चानामूलानां समाहारः । द्विगो
रितिडीप् ॥

पञ्चरत्नकः । पुं० पक्तपौडवृक्षे ॥

पञ्चरत्नम् । न० कनकादिरत्नपञ्चके ॥

यथा । कनकंहीरकंनीलं पञ्चरागञ्च
मौक्तिकम् । पञ्चरत्नमिदं प्रोक्तमृषि

पञ्चलोहकम्

भि पूर्वदर्शिभि ॥ रत्नानामप्यभा
वेतुस्वर्णकर्षार्धमेववा । सुवर्णस्याप्य-
वेतुषाञ्च यं विचक्षणैरिति हेमाद्रिः ॥
पञ्चानारत्नानां समाहारः ॥

पञ्चरसा । स्त्री० चामलक्याम् ॥

पञ्चरात्रम् । न० ग्रन्थविशेषे ॥ यथा ।
रात्रञ्चज्ञानवचनज्ञानपञ्चविधस्मृत-
म् । तेनेदपञ्चरात्रप्रवदन्ति मनी-
षिणः ॥ तत्सप्तविधयथा । पञ्चरा-
त्रसप्तविधज्ञानिनाञ्चानन्दपरम् । ब्रा-
ह्म शैवकौमारवाशिष्ठकापिलपरम् ॥
गौतमीयनारदीय मिदसप्तविधस्मृ-
तम् । इति नारदपञ्चरात्रे प्रथमरात्र-
म् ॥ एतदतिरिक्तानि ह्ययशीर्षपृथुभु-
वादिपञ्चरात्राणिसन्ति ॥ पञ्चमुनि-
शासु ॥

पञ्चलक्षणम् । न० पुराणे ॥ यथा ।
सर्गश्चप्रतिसर्गश्च वशीमन्वन्तराणि-
च । वंशानुचरितश्चैव पुराणपञ्चलक्ष-
णमिति ॥ पुं० । पुरुषविशेषे ॥

पञ्चलवणम् । न० सैधवादिपञ्चसु ॥
यथा । सैधवंरुचकंचैव विडं सामुद्रकं-
गुडमिति ॥ पञ्चानालवणानां समा-
हारः ॥

पञ्चलाङ्गलकम् । न० महादान विशेषे ॥

पञ्चलोहम् । न० सौराष्ट्रकलोहे इति
हेमचन्द्रः ॥ स्वर्णकप्यताम्रमीमकर-
श्रेषु ॥

पञ्चलोहकम् । न० स्वर्णं रजतं ताम्रं

पञ्चवटी

वङ्गनागेषु ॥

पञ्चवक्त्र . । पु० शिवे ॥ पञ्चवक्त्रा
णियस्यस । तानियथा । विभा
व्यमुखपद्महि शिवस्यवरवर्णिनि ।
सद्योजातवामदेवमघोरचतत . पर
म् ॥ तत्पुरुषतथेशानपञ्चवक्त्रं प्र-
कीर्तितम् ॥ सद्योजातचवैशुक्ल
शुद्धस्फटिकसन्निभम् । पीतवर्णं त
थासौम्य वामदेवमनोहरम् ॥ कृष्ण
वर्णमघोरच समभीमविमर्दनम् ।
रक्ततत्पुरुषदेविदिव्यमूर्तिमनोह-
रम् ॥ श्यामलचतथेशान सर्वदेव
शिवात्मकम् । चितयेत्पश्चिमेचा
द्यद्वितीयचतथोत्तरे ॥ अघोरंदक्षि
णेदेवपूर्वेतत्पुरुषतथा । ईशानम
ध्यतोच्चैयचिन्तयेत्भक्तितत्परइति
निर्वाणतन्त्रे षष्ठ पटल . ॥ सिद्धे ॥

पञ्चवट . । पुं० उरस्कटे । जोटि
ङ्गे । बालयज्ञोपवीतके । तीर्थवि
शेषे ॥
पञ्चवटी । स्त्री० दण्डकारण्यान्तर्भूते
स्थलविशेषे ॥ पञ्चानावटानां स
माहार . । द्विगोरितिडीप् । तदु
पलक्षितत्वात् । पञ्चवटीत्यभिविश्रु
तः प्रसिद्धोदेशउच्यते ॥ तपः
करणार्थपञ्चप्रकारवृक्षविशेषे ॥ यथा
। अश्वत्योविल्ववृक्षवटीधात्रीह्यशो
ककः । वटीपञ्चकमित्युक्तस्यापयेत्
पञ्चदिक्षुच ॥ अश्वत्यस्थापयेत्प्राचि

पञ्चवर्गः

विल्वमुत्तरभागत . । वटपश्चिमभा
गेतुधात्रीदक्षिणतस्तथा ॥ अशोकं
वङ्गिदिक्स्थायतपस्यार्थसुरेश्वरि ।
मध्येविदौ चतुर्हस्ता सुन्दरीं सुमनो
हराम् ॥ प्रतिष्ठा कारयेत्तस्याः
पञ्चवर्षीत्तरशिवे । अनन्तफलधात्री
सा तपस्याफलदायिनी ॥ इयप-
ञ्चवटीप्रोक्तावृहत्पञ्चवटींशृणु । वि
ल्ववृक्षमध्यभागेचतुर्दिक्षुचतुष्टयम् ।
वटवृक्षचतुष्कोणे वेदसङ्घ प्ररोपये
त् । अशोकवर्तुलाकारपचविंशति
सम्मितम् ॥ दिग्विदिव्यामलकींच
एकैकपरमेश्वरि । अश्वत्यचतुर्दि
क्षु वृहत्पञ्चवटीभवेत् ॥ य करोति
महेशानि साक्षादिन्द्रसमोभवेत् ।
इहलोके मन्त्रसिद्धि परेचपरमा
गति ॥ इति हेमाद्रीयव्रतखण्ड
धृतस्कन्दपुराण वचनानि ॥
पञ्चवर्ग . । पुं० कापटिकोदास्थित
गृहपतिवैदेहिकताप्सव्यञ्जनात्मके
राज्ञापञ्चविधेचारवर्गे ॥ यथा । तत्र
परमर्मज्ञ . प्रगल्भच्छात्र . कपट
व्यवहारित्वात्कापटिक । तद्वृक्ष
र्थिनमर्थमानाभ्यामुपगृह्यरहसिराजा
ब्रूयात्स्यदुर्बलं पश्यसितत्तदा
नीमेवमयिवक्तव्यमिति ॥ १ ॥
प्रब्रज्यारूढपतित उदास्थित . । त
लोकेषु विदित दीर्घप्रज्ञाशीच युक्तं
वृक्षार्थिनं ज्ञात्वारहसिराजापूर्ववद्

पञ्चवल्कलम्

ब्रूयात् । बह्वत्पत्तिकमठे स्थाप
येत् । प्रचुर सस्योत्पत्तिकभूम्यन्त
रच तद्बृत्त्यर्थमुपकल्पयेत् सचान्ये
षामपिप्रब्रजिताना राज चारकर्म
कारिणां आसाच्छादनादिकदद्यात्
॥ २ ॥ कर्षकः क्षीणवृत्ति प्रज्ञा
शौचयुक्तोऽहपतिव्यञ्जनः ॥ तमपि
पूर्ववदुक्त्वास्वभूमौकृषिकर्मकारयेत्
॥ ३ ॥ वाणिजकः क्षीणवृत्तिर्वेदेहि
कव्यञ्जनः । तपूर्ववदुक्त्वाधनमाना
भ्या मात्मौकृत्य वाणिज्यङ्कारयेत्
॥ ४ ॥ मुण्डोजटिलोवाह्वसिकाम
स्तापसव्यञ्जनः । सोपिक्वचिदाश्रमेव
सन् बहुमुण्डजटिलान्तर कपटशिष्य
गणवृत्तोऽग्नराजोपकल्पितवृत्तिस्ता
पस्यकुर्यात् । मासद्विमासान्तरित
प्रकाशं बदरादि मुष्टिमश्नीयात् ।
रहसिचराजोपकल्पितं यथेष्टमाहा
रं कल्पयेत् । शिष्याश्चास्यातीताना
गतज्ञानादिक ख्यापयेयुः । तेन बहु
लोकवेष्टनमासाद्य सर्वेषां विप्रस
नोयत्वात् सर्वकार्यं मकार्यं च पृच्छ
न्ति अन्यस्यचक्रियादिक कथय
न्ति ॥ ५ ॥ एवं पञ्चवर्गं प्रकल्पनेन
राज्ञः प्रतिराजस्य आत्मोयानां
चामात्यादीनां मनुरागविरागज्ञानं
भवति ॥ पञ्चानां वर्गाः ॥

पञ्चवल्कलम् । न० त्वक्पञ्चके ॥

यथा । न्यग्रोधोदुम्बराश्वत्थप्लक्षवितस

पञ्चविपर्ययभेदा

वल्कलैः । सर्वैरेकत्रसयुक्तौ । पञ्चव
ल्कलमुच्यते ॥ अपिच । न्यग्रोधोदु
म्बराश्वत्थ प्लक्षपिप्पल पीतना ।
क्षीरिवृक्षाश्च पञ्चैषा वल्कल
पञ्चवल्कलम् ॥ पञ्चैते क्षीरिणो
वृक्षास्तेषां त्वक्पञ्च लक्षणम् ।
त्वक्पञ्च कश्चिन्नाहिब्रण शीथ
विसर्पजिदितिराजनिर्घण्टः ॥

पञ्चवाणः पु० कामदेवे । स्मरे ॥ पञ्च
वाणाः द्रावणाद्याश्चस्य । तेषां द्र
वणं शोषणं वाणं तापनमोहनाऽभि
धम् । उन्मादनचक्वामस्यवाणाः प
ञ्चप्रकीर्तिताः ॥ अपिच अरविन्दम
शोकच चूतचनवमल्लिका । नीलो
त्पलचपञ्चैते पञ्चवाणस्यसायकाः ॥
पञ्चानां वाणानां समाहारे ॥
त्रि० । पञ्चवाण विशिष्टे ॥

पञ्चवायवः । पुं० प्राणापानव्यानोदा
नसमानास्त्रीषु ॥ पञ्चचते वाय
वश्च ॥

पञ्चविधकृत्यम् । न० जगज्जन्मस्थि
तिध्वंसतिरोभावविमुक्तिषु ॥

पञ्चविपर्ययभेदाः । पुं० अविद्यास्मि
ता रागद्वेषाभिनविशेषु यथासङ्
ख्यंतमोमोहमहामोहतामिस्रान्वता
मिस्रसंज्ञकेषु ॥ विपर्यय प्रभा
वानामप्यस्मिता दीना विपर्यय स्व
भावत्वात् ॥ यद्वा । यदविद्यायाविप
र्ययेणा वधार्यते वस्तु अस्मिता द्य

पचशिख

स्तत्स्वभावा सन्तस्तदभि निविश
ते । अतएव पच पवा अविद्ये च्याह
वार्धगण्य . ॥ *

पचशर . । पुं० कामे । मकरध्वजे ॥ प
चशराअस्य । तेच उन्मादनस्तापनश्च
शोषणस्तम्भनस्तथा । सम्मोहनश्च
कामस्यपंचबाणा प्रकीर्त्तिता ॥
पञ्चेन्द्रियार्थाशरा . अस्येत्यन्ये ॥

पचशलाका । स्त्री० विवाहोपयोगिवेध
विशिषे ॥

पञ्चशस्यम् । न० धान्य मुद्गतिल
यव खेतसर्षपरूपे शस्यपञ्चके ॥
सर्षपस्थाने माषोपीतिदुर्गीत्सव
पइति . ॥

पञ्चशाख' । पुं० शये । पाणौ । हस्ते ॥

पञ्च शाखा इव अङ्गुलयोऽस्य ॥ न० पञ्च
शाखाना समाहारे ॥ चि० । पञ्च
शाखा विशिष्टे ॥

पचशिख । पु० सिद्धे ॥ धर्मस्य
हिसाभार्यायां जातेमुनिविशिषे ॥
यथोक्त वामन पुराणे ५ अध्याये ।
धर्मस्यभार्याहिसाख्या तस्या पुत्र
चतुष्टयम् । सम्प्राप्त मुनि शार्दूल
योगशास्त्रविचारकम् ॥ ज्येष्ठ . सन
त्वुमारोभूद्रद्वितीयश्च सनातन । तृ
तीय : सनकीनाम चतुर्थश्च सनन्द
न ॥ साङ्ख्य वेत्तारमपरं कपि
लम्बीढु मासुरिम् । दृष्ट्वा पञ्च
शिख श्रेष्ठ योगनिष्ठं तपीनिधिम् ।

पञ्चस्कन्धी

ज्ञानयोगंनते द्युर्ज्यायांसो पिकनी
यसामिति ॥

पञ्चशूरणः । पुं० पचप्रकारशूरणे ॥
यथा । अत्यम्नपर्णीकाण्डीर माला
कन्द द्विशूरणैः । ऋषोभवतियोगीय
पञ्चशूरणसञ्चकः । इतिराजनिर्घट .
शूरण' खेतशूरणश्चेति शूरणद्वयम् ।
पञ्चशैरीषकम् । न० शिरीषस्यत्वगादि
पचसु ॥ त्वंक्पचफलमूलानिकुमुम
श्चैवपचमम् ॥

पचषा . चि० पंचवाषड्वापरिमाणंयेषां
तेषु ॥ बहुवचनान्तोयम् ॥

पञ्चसिद्धीषधय' । पुं० पचप्रकारौ
षधिविशिषे ॥ यथा । तैलकन्द सुधा
कन्द क्रोडकन्द रुदन्तिका' । सर्प
नेत्रयुता : पच सिद्धीषधिकसञ्चकः ॥

पञ्चसुगन्धकम् । न० पचप्रकार
सुगन्धद्रव्ये ॥ यथा । कर्पूरकक्षील
लवङ्गपुष्प गुवाकजाती फलपंच
केन । समांशभागेनचयोजितेनम
नोहर पचसुगन्धकस्यात् ॥

पचसूना । स्त्री० पंचप्रकारप्राणिव
धस्थाने ॥ यथा । पचसूनागृहस्थस्य
सुन्नीपिषण्युपस्करः । काण्डीनीचोद
कुम्भश्च वध्यते यास्तुवाहयन् ॥

पञ्चसूरणम् । न० पचशूरणे ॥

पचस्कन्धी । पुं० रूपविज्ञानादिस्क
न्धानासमुदाये ॥

पञ्चस्रोतः । पुं० शैवशास्त्रे ॥

पचाङ्ग .

पचस्वरा । स्त्री० ज्योतिर्ग्रन्थविशेषे ॥
पचस्वरोदय । पु० ज्योति शस्त्र
विशेषे ॥

पचाग्नि . । पु० अग्निहोत्रिणि ॥ गा
ईपच्यदक्षिणाग्न्याहवनीयसभ्यावस
थ्याख्याः पचाग्नीयस्यतथोक्तेगृहे ॥
पवन . पावनस्त्रेतायस्यप चाग्नीय
गृहे । सायप्रातः प्रदीप्यन्ते सविप्र.
पङ्क्तिपावन ॥ द्युपर्जन्यपृथिवीपु
रुषयोषित्सुअग्निदृष्टिय . कुरुते .
सोऽग्निहोत्रादिकारीवापचाग्निः ॥

पंचाङ्गः । पु० पुण्यिताश्वे । पंच-
भेदे ॥ कूर्मे ॥ प्रणामविशेषे ॥ यथा ।
बाहुभ्यांचैवजानुभ्यां शिरसावचसा
दृशा । पचाङ्गोयप्रणामः स्नात्-
पूजायांप्रवरोहसौ ॥ राज्ञानये ॥
यथा । सहाया . साधनीपायाविभा-
गोदेशकालयोः । विनिपातप्रती-
कार . सिद्धिः पंचाङ्गद्रव्यतेइति ॥
न० । बृहत्स्यत्वगादिषु ॥ यथा ॥
त्वक्पंचकुसुममूल फलमेकस्यशाखि-
न . । एकत्रमिलितञ्चैतत्पंचाङ्ग
मितिसञ्चितम् ॥ अधिकरणे ॥ यथा ॥
विषयोविषयश्चैव पूर्वपक्षस्तथोत्त-
रम् । निर्णयश्चेतिपचाङ्गशास्त्रे धिक-
रणस्मृतमिति ॥ देवाराधना र्थस्त्री
चादिषु ॥ यथा ॥ स्त्रीचंच कवच
चैवपद्धति . पटलतथा । नाम्नासह
समित्येतत्पंचाङ्ग तन्त्रवेदिन इति

पचातपा

॥ तिथिवागद्यात्मकेपत्रे । यथा ।
तिथिर्वारचनक्षत्रयोग करणमेवच ।
पंचागस्यफलश्रुत्वागङ्गास्नानफललभे
दिति ॥ अपिच । वारोहरतिदु
स्वप्नक्षत्रपापनाशनम् । तिथिर्भ
वतिगङ्गायायोग . मागरमङ्गम ॥
करणसर्वतीर्थानिश्रुयतेयत्रपचिकेति ॥
पञ्चाङ्गगुप्त । पु० कमठे । कच्छपे ॥
पञ्चाङ्गप्रणाम . । पु० भक्तिश्रद्धाति
शययुक्तेगुर्वादिप्रणतिविशेषे ॥ यथा ।
जानुभ्याचसपाणिभ्या मुरमागिर-
सागिरा । पचाङ्गताप्रणामस्यपूजा-
याप्रवरामतेति ॥

पंचाङ्गुल । पु० मण्डे । एरण्डे ॥
शुक्लैरडे ॥ चि । पचाङ्गुलिमिते ॥
पचाङ्गुलयोस्य । तत्पुरुषस्याङ्गुले-
रिच्यच् ॥ अङ्गुलिसदृशावयवधान्या
दिविज्ञेपकेकाष्ठे ॥ पचाङ्गुलयोयस्य ।
अङ्गुलेर्दारुणीतिषच्समासान्तः ॥
पंचाङ्गुली । स्त्री० तक्राह्वाक्षुपे ॥ इ०
राजनि० ॥

पचातपा । स्त्री० तपस्या विशेषे ॥
यथा । चर्या पचा तपाचिन्ताश्रान्ध
वी शान्धवो जपः । यन्निये दारु
भि . शुष्कैश्चतुर्दिक्षुत्तुष्कृतम् ॥
वज्रि संस्थापनं ग्रीष्मे तीव्रांशुस्त
त्र पचमः । हस्तान्तरे चतुर्वङ्गी
न् कृत्वावैश्वानरेष्टिना ॥ तन्मध्य
स्था सूर्यविम्ब वीचती बहुलांशुके

पञ्चामृतयोगः

तिकालिका पुराणम् ॥

पञ्चात्मक . । त्रि० पाञ्चभौतिके ॥
पञ्चानन . । पु० शिवे । पञ्चानना
न्यस्य ॥ सिद्धे ॥ पञ्चविसृत मान
न यस्यस . ॥ यद्वा । मुख पादाश्च
पञ्चाननानीव यस्यस . ॥ अत्युये ॥
पचाप्सर . । न० दण्डकारण्यस्थे तटा
क विशेषे ॥ पचाप्सरसोनिवसन्
त्यत्र ॥

पञ्चामरा । स्त्री० पञ्चप्रकारामरल
तासु ॥ यथा । एकातु अमरा
दूर्वातस्यायन्त्रिं समानयेत् । अन्या
तु विजया देवी सिद्धिरूपा सरस्व
ती । अन्यातु विल्वपत्रस्था शिव
सन्तोषकारिणी । अन्यातु योग
सिद्ध्यर्थे निगुण्डीचामरालता ॥
अन्यातु काल तुलसी श्री विष्णो .
प्रियतोषणी । एता पञ्चा मरा ज्ञे
या : योगसाधनकर्मणीति रुद्रयाम
लोत्तर खण्डे ३६ पटल' ॥

पञ्चामृतम् । न० दुग्धादि पञ्चसु ।
यथा । दुग्ध सशर्करचैव घृत दधि
तथामधु । पञ्चामृत मिद प्रोक्तं वि
धेय सर्व कर्मसु ॥ पञ्चानाममृतानां
समाहारः ॥

पञ्चामृतयोगः । पु० गुडूच्यादि पञ्चा
नायोगे ॥ यथा । गुडूची गोक्षुरश्चैव
मुसलीमुण्डिकातथा । शतावरीति
पञ्चानां योग. पञ्चामृताभिध इ०

पञ्चालः

राज० नि० ॥

पञ्चाम्नाय . । पुं० शिव पञ्चमुख नि-
र्गत पञ्चप्रकार शैवशास्त्र विशेषे ॥
॥ यथा ॥ पूर्वाम्नाय : पूर्वमुख . प
श्चिम पश्चिमा मुख : । दक्षिणोद्
क्षिणस्तद्व दत्तरश्चोत्तर पर । नि
रुत्तरतथाचोर्ध्व सिद्धान्तागमरूपिणम्
। ऊर्ध्वाम्नायपरिज्ञान नात्यस्यतप
स . फलम् ॥ पूर्वाम्नाय . शब्दरूपो
दक्षिण . कर्णरूपक . । पश्चिम
प्रश्नरूप : स्यादुत्तरश्चोत्तरस्तथा ॥
ऊर्ध्वाम्नायस्तत्त्वबोध . केवलानुभवा
त्मक . इति भैरव तन्त्रादि ॥

पचाम्वापी । त्रि० पचानामाम्भसहिता
नाब्रह्मविशिषाणांसमारोपके ॥ यथा ।
अश्वत्थमेकपित्तुर्मर्दमेकं न्ययोधमेक
दशपुष्पजाती . । इहे तथादाडिम
मातुलुङ्गपचाम्वापी नरकंनयाती
तिवाराहपु० ॥

पचाम्नाम् । न० अम्नवेतसादिपञ्चसु ॥
यथा । अम्नवेतसपञ्चाम्ना ब्रह्मजम्बी
रनिम्बुकै . । चतुरम्नां हि पचाम्नां
बीजपूरयुतैर्भवेत् ॥

पचारी । स्त्री० शारिश्चङ्गलायाम् ॥
इतिशब्दरत्नमाला ॥

पंचार्चि . । पुं० बुधग्रहे ॥ इ० त्रि० ॥

पंचाल . । पुं० वर्षावृत्तप्रभेदे ॥ यथा ।
कर्णेनदडेन पंचालमाख्याहि ॥

यथा । शर्माणिसर्वाणि । देयानि

पचावयव

रुद्राणि ॥ पुभूमि । पचाला ।
 नीलद्विशेषे । कान्यकुञ्जाहिच्छत्राभि
 धदेशेषु ॥ पंचते । पचिविस्तारे ।
 तमि विशि विडीच्यादिना कालन ॥
 पचाला . क्षत्रिया , तेषानिवासी
 जनपद पचाला । निवासे ऽ
 षोजनपदे लुप् । लुपियुक्तवद्व्यक्ति
 वचने ॥ पुराणोक्ता व्युत्पत्तिस्तुहर्ष
 श्वान्मुद्गल सञ्जय वृहदिषु यवीनर
 काम्पिल्लसञ्जा : पचानामेतेषां विष
 याणा रक्षणायालमेतेमत्पुत्रा इति
 पुत्रा ऽ भिहिता इति पंचाला : ।
 इ० वि० पु० ४ अंशे १६ अध्याय
 ॥ कुरुक्षेत्रात् पश्चिमेतु तथाचात्तर
 भागत . इन्द्रप्रस्थान्महेशानि दश
 योजनकद्वये ॥ पञ्चालदेशे देवेशि
 सौन्दर्यगर्वभूषित इति तन्वशास्त्रम् ॥
 पञ्चालिका । स्त्री० वस्त्रादिकृत
 पुत्रिकायाम् ॥ गीतिविशेषे ॥ पञ्च
 भिर्वर्णैरल्पते । अलभूषणादौ । अञ्
 । स्वार्थकन् । टाप् । प्रत्ययस्था
 दितीत्वम् ॥ सञ्जायामिति एवुक्त्वा
 ॥ सञ्जापूर्वकत्वान्नबृद्धिः ॥
 पंचाली । स्त्री० पंचालिकार्थे ॥ शारि
 शृङ्गलायाम् ॥
 पचावटम् । न० उरस्कटे । बालोपवीते ॥
 पंचावयव । पुं० अनुमाने ॥
 पंच अवयवाशस्य । तेचयथा । प्रति
 ज्ञाहित्वादाहरणोपनयनिगमनानि प

पचिका

चावयवा । यथा । पर्वतोवन्दिमा
 नितिप्रतिज्ञा० धूमवत्वादिति हेतु
 योयोधूमवान् ससोमिमान् यथाम
 हानमम् इत्युदाहरणम् तथाचाय
 मित्युपनय . तस्मात्तथेति निगमन
 म् ॥
 पञ्चावस्य । त्रि० मृते । श्वे ॥
 पचावस्था । स्त्री० भूमि । कौमार
 पचमान्दस्यात्पीगण्डदशमावधि ।
 कैशोरमापच दशाद्यौवनचतत
 परम् । बार्हकचततः प्रोक्तं पचाव
 स्था . प्रकीर्त्तिता ॥ त्रि० ।
 पचावस्थायुक्ते ॥
 पचाशत् । त्रि० सङ्ख्याविशेषे ॥ पच
 दशत . परिमाणऽमस्य । पङ्क्तिवि
 शति त्रिंशदित्यादिना निपातनात्
 प्रकृतेपचाभाव . शञ्चप्रत्यय . ॥
 सङ्घ्रये ॥
 पंचास्यः । पुं० सिद्धे ॥ पचते । पचि
 अच् । पचविस्तृतमास्यमस्य यद्वा
 । मुख पादाश्च पञ्चास्थानीवयस्यस
 ॥ शिवे ॥ पञ्चासायान्यस्य ॥
 पञ्चिका । स्त्री० द्यूतविशेषे ॥ सतुपच
 भिरचै . पचभि . कपदै . पंचभि
 शलाकाभिर्वा भवति । तत्रयदा
 सर्वे उत्तानाः पतन्ति अवाची वा
 तदा पातयिता न्यं जयति । तस्यै
 वान्यथापाते सतिपातयिताऽन्येन
 जीयते ॥

पञ्चेन्द्रियम्

पञ्चकरणम् । न० आकाशादिसूक्ष्मभू-
ताना परस्परव्यवहर्त्तृप्राणिनिकाय
व्यवहार निर्वाहकतदीय धर्माधर्मा
प्रेक्षपरमेश्वर सान्निध्यादि निमित्ता
प्रेक्षया विभागेन मिलितानां स्थूल
तापत्तौ ॥ तत्प्रकारस्तु । आकाशा
दिषु पञ्चसु एकैक द्विधासमविभ-
ज्य तेषु दशभागेषु प्राथमिकान् पञ्च
भागान् प्रत्येक चतुर्धासमविभज्यते
षा चतुर्णां भागानां स्वस्वद्वितीयार्द्ध
भाग परिच्छागेन भागान्तरेषुयोजन
मिति । तदुक्तम् । द्विधाविधायकैकैक
चतुर्धाप्रथमं पुनः । स्वस्वतरद्वितीयां
शैर्योजनात् पञ्चपञ्चतेति ॥ स्वार्द्धेषु
स्वतरार्द्धानां पादशो योजनन्तुतदि-
तिच ॥ अपिच । द्विधाकृतस्यभूम्या
दे रर्द्धमेकचतुष्कृतम् । स्वान्यद्विती-
यकार्द्धेषु सयुक्तपञ्चताकरम् ॥
एवमर्द्धद्विभूताना मितराष्टमभागज-
म् । स्वाशाधिक्येनभूम्यादि व्यपदे-
शोचस स्फुट इति ॥

पञ्चेन्द्रियम् । न० श्रोत्रादिषु । श्रोत्र-
त्वक्चक्षुषी जिह्वा घ्राण पञ्चेन्द्रि-
यसतम् । पञ्चानामिन्द्रियाणावै-
श्रुमेश्वरगदर्शने । श्रवणाद्वस्तुविज्ञान-
दर्शनाद्विस्तरस्त्वजन मिति भागवत-
म् ॥ बागादिषु ॥ बाक् प्राणि पाद-
पायू पस्थाख्यं कर्मेन्द्रिय मतमित्यु-
क्तैः ॥

पञ्चि :

पञ्चेषु । पु० मद्ने ॥ पञ्चद्वेषोऽ-
स्य ॥

पञ्चोपविषम् । न० उपविषाणां
पञ्चके ॥ यथा । सुहृत्कारवी-
राणि लाङ्गली विषमुष्टिका । एता-
द्युपविषाण्याहुः पञ्चपांडित्य शालिन-
इ० रा० नि० ॥

पञ्चोषणम् । न० पञ्चकोले ॥

पञ्चोष्माण । पु० भूमि आहार पा-
चक शरीरस्थ पञ्चाग्निषु ॥ यथा ॥
भौमा ऽऽ प्याग्नेय वायव्या . पञ्चो-
ष्माण . सनाभसाः । पञ्चाहार-
गुणान् स्वान् स्वान् पार्थिवादीन्
पचन्त्यनु ॥ पार्थिवा पार्थिवानेव
शेषाः शेषाशदेहगान् ॥ इति सार-
कौमुदी ॥

पञ्जर . । पु० शरीरे ॥ देहास्थि समू-
हे । कङ्काले ॥ कलियुगे ॥ गर्वा-
नीराजनाविधौ चिति सारस्वताभि-
धान मिति राधाकान्त . । न० । का-
यास्थिवृन्दे । शरीरास्थिपञ्जरे ॥
शालारे । पञ्चादिबन्धगृहे । पिजरा०
इ० भा० ॥

पिजराखेट . । पु० पीलो० इ०
गौ० भाषा प्रसिद्धे पलवे । मत्-
स्यमारणोपाये ॥

पञ्जल . । पु० कोलकंदे ॥

पञ्चि . । स्त्री० सूचनालिकायाम् ।
पादज० इ० गौ० भा० ॥ पञ्चि

पट.

कायाम् ॥
 पञ्चिका । स्त्री० तूलनालिकायाम् ।
 पादज० गौ० भा० ॥ टीकाविशेषे ॥ यथा । टीकानिरन्तर व्याख्या
 पञ्चिकापद भञ्जिकेति हेमचन्द्रः ॥
 अयसम्भान्याम् ॥ पञ्चाङ्गे । पञ्चा
 द्र० भा० । तिथिवारादि बोधके
 पत्रे ॥ आयव्यय लेखनार्थपत्रे ।
 बही० खाता द्र० भा० ॥ सकल
 पदव्याख्यायाम् ॥ पिञ्ज्यतेऽर्थोऽ
 स्याम् । पिञ्जिर्भाषार्थः । गुरोश्च हल
 इत्यः । पृ० । इकारस्याकारः ।
 स्वार्थेकः ॥ पिञ्जयतिवा । कृन् ॥
 पञ्जिकारकः । पुं० कायस्थजातौ ॥
 त्रि० । टीकाकारके ॥
 पञ्जौ । स्त्री० तिथ्यादिज्ञापके पत्र
 विशेषे । तिथिपत्र० द्र० प्र० । पञ्ज
 जिकायाम् ॥ यथा । यः शूद्रदेव
 ज्ञ मुखेन पञ्जौ शृणोति राजा
 नरकं प्रयाति । देवज्ञं वक्त्रेण
 शृणोति पञ्जौश्चुः क्षययाति
 शशौव कृष्णः ॥ ग्रन्थवि० ॥ टीका
 याम् ॥
 पञ्चौकरः । पुं० कायस्थे । पञ्जि
 काकृति ॥
 पटः । पु० चायालद्रुमे ॥ पुरस्कृते ॥
 न० । चाले । पटले । छदिषि ॥
 पु० मुचेलके । शोभनवस्त्रे ॥
 वस्त्रे ॥ चित्रपटे । चच० द्र० भा०

पटभवनम्

॥ पटति । पटगतौ० पटविस्तारे
 वा । पचाद्यच् ॥ यद्वा । पच्यतेऽनेन
 पटभासने । खनोषचेतिघ घिस्त्वा
 दन्यस्मादपि ॥ हलश्चेतिघञ् सञ्जा
 पूर्वकात्वाद् बृद्ध्यभावः । क्वचिद्
 चवाद् विषयेऽप्युत्सर्गीभिनिविशते
 इतिघञ् विषये पुंसीतिघोवा ॥
 पटकः । पु० सेनानिवेशे । शि
 विरे ॥
 पटकारः । पु० तस्त्रवाये ॥ चित्रकरे ॥
 चाते रा० द्र० भा० ॥ पटंशोभन
 वस्त्रं चित्रपटंवा करोति । षुकुञ् ।
 कर्मण्यण् ॥
 पटकुटी । स्त्री० वस्त्रं वेश्मनि । दूष्ये ।
 गुणालयनिकायाम् । तंबू । द्र०
 भा० ॥
 पटञ्चरम् । न० जीर्णवस्त्रे ॥ पटते ।
 पट० बा० अत् । भूत्पूर्वपटत्
 । भूत्पूर्वचरत् ॥ यद्वा । पटत् इत्य
 व्यक्तं शब्दं चरति करोति । अच् ॥
 यद्वा । पटद्वाचरति । सर्वप्रातिप
 दिकेभ्यः क्तिष्वा । आचारक्तिपिश
 चन्ताञ्चरत् ॥ पुं० । चौरि ॥
 पटबन्धः । पु० पटका इतिस्थ्यातेकटि
 बन्धवि० पटस्यबन्धः ॥
 पटभवनम् । न० उषकार्यायाम् । पट
 मण्डपादिराजसदने ॥
 पटकमठः । पुं० अशुकालये ॥
 पटमण्डपः । पुं० पटभवने । दूष्ये ॥

पटलप्रान्तम्

पटमयम् । न० बस्त्रालये । दूष्ये ॥

शाब्द्याम् । पटबासे ॥

पटरक । पुं० गुन्द्रवृक्षे । पटेरा इ० भा०

पटलम् । न० पिटके ॥ परिच्छेदे । परि

वारे ॥ छदिषि । गृहाच्छादने ।

छानिद्र० भा० तिलके ॥ दृग्योगे ।

दृष्टेरावरके । आखकापडदा इ०

भा० यथा । प्रथमे पटलेदोषो यस्य दृ

ष्ट्यां व्यबस्थितः । अव्यक्तानिसरूपा

णि कदाचिदथपश्यति ॥ दृष्ट्या चत्वा

रि पटलानिसन्ति रसरक्ताश्रयबाह्यम्

द्वितीयमांससश्रयम् । तृतीयमेद स

श्रितम् चतुर्थङ्गालकाश्रितम् ॥ तथा

चसुश्रुतः । तेजोजलाश्रितबाह्यं तेष्व

न्यत्पिशिताश्रितम् । मेदस्सृतीयपट

ल माश्रितत्वचिचापरम् ॥ पञ्चमां

शसमदृष्टे स्तेषाबाहुल्यमिष्यते० इ-

ति० ॥ अत्रतेजः शब्देनरक्तम् जल

शब्देनरसोव्याख्यातः । तेषुपटलेषु

बाह्यादिभेदेनाधिष्ठानविशेषप्रभावा

त् दोषाणां लिङ्गविशेषमाह प्रथमे

पटले इत्यादि । प्रथमेपटले सर्वाभ्य

न्तरेनतुवाह्ये० इ० विजयरक्षितः ॥

स्त्री० न० । ब्रजे । वृन्दे । सङ्घये ॥

पु० न० ग्रन्थप्रभेदे ॥ पटविस्तारला

ति । ला० । आतोनुपेतिकः ॥ पट

त्युदकवा । पटगतौख्यर्थः । वृषा

दित्वात्कलच् ॥

पटलप्रान्तम् । न० बलीकनीध्रे । परौ

पटिष्ठः

ली इति० परावली इतिच भ्रषा०

॥ पटस्य छदिषः प्रातम् ॥

पटली । स्त्री० छदिषि ॥ गौ० डीष् ॥

पटबाप । पुं० अशुकालये ॥ चूर्णविशे

षे । पटस्यबासः ॥ पटोवास्यते

येनवा । वास० । चु । घ ।

पटवासकः । पुं० चूर्णवि० । पिष्टा

ते । वुक्ता इ० भा० ॥ पटोवास्यते

येन । वासउपसेवायाम् । चु० ।

घ० । स्वा० कन् ॥ पटवासयति-

वा । कर्मण्यण् । कन् ॥ *

पटहः । पु० समारम्भे । आरम्भे ॥

युष्मेवाद्यमानठक्कायाम् । आडम्बरे ॥

पटहोदुन्दुभिरितिस्वामी ॥ हिसने ॥

पु० । न० । आनके । ठोल इ०

भा० ॥ पटहन्ति । हन्० । अन्येभ्यो

पीतिड ॥ पटतिशब्द जहाति

। ओहाक्त्वागे । आतोनुपेतिकः ॥

पटाकः । पुं० पक्षिविशेषे ॥ पट-

ति । पट० । पिना० आकः ॥

पटाका । स्त्री० पताकायाम् ॥ टाप् ॥

इतिशब्दरत्नावली ॥

पटालुका । स्त्री० जलौकायाम् ॥

पटि । स्त्री० पटविशेषे ॥ वागुलौ ॥

कुम्भिकाद्रुमे ॥ इतिमेदिनी ॥

पटिका । स्त्री० वस्त्रे ॥

पटिमा । पुं० पटुतायाम् । पाटवे ॥

पटोर्भावः । पृथ्० इमनिच् ॥

पटिष्ठः । चि० पटुतमे ॥ अयमेषा

पटुपर्णी

मतिशयेनपटु । अतिशयनेतम-
बिष्ठनाविति० इष्ठन् ॥

पटौ । स्त्री० तिरस्कारिण्याम् । यव-
निकायाम् ॥ वस्त्रविशेषे ॥ गौरा-
दित्वान्डीष् ॥

पटौयान् । त्रि० पटुतरे ॥ अयमनयो-
रतिशयेनपटु । द्विवचनविभज्यो
पपदेतरबीयसुनौ ॥ स्त्री० । उगित
श्वेतिडीपि० पटौयसी ॥ समर्थतरे
चिलिङ्गः ॥

पटौर । पु० पाटीरार्थेषु ॥ पटौत
पटगतौ । कृष्णपृकटिपटिशौटिभ्य-
ईरन् ॥

पटु । पु० पटोले । काण्डीरलता
याम् ॥ कारवेले ॥ चौरके ॥ पटोल
पत्रे ॥ न० । छत्रायाम् ॥ लवणे ॥
पांशुलवणे ॥ त्रि० । दत्ते ॥ चतुरे ॥
मधुरे ॥ नीरोगे । रोगविहीने ॥
तीक्ष्णे ॥ स्फुटि ॥ निर्दये ॥ निष्ठुरे ॥
धूर्ते ॥ पाटयति । पटगतौ । ख्य-
न्तः । फलिपाटीच्युः पटादेशश्च ॥

पटुक । पु० पटोले ॥

पटुतमः । त्रि० पटिष्ठे ॥ अयमेषाम-
तिशयेनपटुः । अतिशयनेतमम् ॥

पटुदणकम् । न० लवणदण्डे ॥

पटुपत्रिका । स्त्री० चुद्रचञ्चुपे ॥

पटुपर्णिका । स्त्री० चौरिणीवृक्षे ॥

पटुपर्णी । स्त्री० स्वर्णक्षीर्याम् ॥ हेमा
त्रायाम् ॥ पटूनिपर्णान्यस्याः ॥

पट्ट

पाककर्णैतिडीष् ॥

पटोटजम् । न० छत्राके ॥

पटोल । पुं० औषधि विशेषे । कर्क
च्छदे । तिक्तके । परवर इ० पलवल
इतिचभा० ॥ पटोल पाचन हृद्य
वृष्यलध्वनिदीपनम् । स्निग्धोष्ण
हन्तिकासास्र ज्वरदोषत्रयकामीन् ॥
पटोलस्यभवेन्मूल विरेचनकरं सुखा
त् । नालस्रप्रहरपत्रं पित्तहारिफ
लंपुनः । दोषत्रयहरंप्रोक्तं तद्वत्ति
क्तापटोलिका ॥ अपिच । पटोलप
त्रपित्तघ्न मूलंतस्यविरेचकम् । फलं
तस्यत्रिदोषघ्नाडीतस्यकफापहा ॥
पटति । पट० । अन्तर्भावितस्यार्थो
वा । कपिगडिगण्डीच्योलच् ॥ न०
वस्त्रान्तरे ॥

पटोलकः । पुं० शुक्तौ ॥

पटोलपत्रम् । न० पलवलपत्तीतिप्रसि
द्धशाके ॥ पटोलपत्रपित्तघ्नं दीपन
पाचनलघु । स्निग्ध वृष्यं तथोष्णञ्च
ज्वरकासकृमिप्रणात् ॥

पटोलिका । स्त्री० ज्योत्स्न्याम्पचेंडा
० इ० प्र० दीर्घफले । पटति । पट०
। ओलजन्तात् ० स्वा० कन्० ।
टावित्त्वञ्च ॥

पटोली । स्त्री० ज्योत्स्न्याम् । पचेंडा०
पडोल० इ० भा० प्र० दीर्घफले ॥
जातेरिति० गौरादित्वाद्वाडीष् ॥

पट्टः । पुं० पिषणपाषाणे । शिल्० इ

पटलक्षणम्

तिभाषा ॥ ब्रणादीनावन्धने । पट्टी
 इ० भा० ॥ चतुष्पथे । चौवाटा० इ०
 भा० राजादिशासनवि० पट्टा० इ०
 भा० ॥ पीठे । पट्टा इति पटङ्गा०
 इतिच भा० ॥ फलके । टाल० इ
 तिभाषा० ॥ शाकप्रभेदे ॥ कौषिये ॥
 नृपादीनां किरीटविशेषे ॥

पट्टक० । पुं० पट्टार्थे ॥

पट्टजम् । न० वस्त्रान्तरे । पट्टवस्त्रे ॥

पट्टदेवी । स्त्री० महाराज्याम् । पट्टरा
 शी० इ० भाषा० ॥

पट्टनम् । न० पत्तने ॥ पटन्तिजनायच
 पटगतौ ॥ वा० तनन् ॥ .

पट्टनी । स्त्री० पत्तने ॥

पट्टरङ्गम् । न० पतङ्गे । वक्त्रम्० इ० भा

पट्टरञ्जनकम् । न० पट्टरङ्गे ॥

पट्टलक्षणम् । न० नृपादीनां किरीट
 विशेषस्वरूपे ॥ यथा । विस्तरशीनि
 हिंष्ट पट्टानां लक्षणं यदाचार्ये ।
 तत्सङ्क्षेपः क्रियते मयात्रसकला
 र्थसम्पन्नः ॥ पट्टः शुभदोराज्ञा म
 ध्येष्टावङ्गुलानि विस्तीर्णः । सप्तन
 रेन्द्रमहिष्या षड्युवराजस्य नि
 दिष्टः ॥ चतुरङ्गुलविस्तरः पट्टः
 सेनापते भवतिमध्ये । द्वेचप्रसाद
 पट्टः पञ्चैते कीर्तिताः पट्टाः ॥
 सर्वेद्विगुणा यामा मध्यादर्धेन पा-
 ष्वर्वविस्तीर्णाः । सर्वेच शुद्धकांचन
 विनिर्मिताः श्रेयसो बृद्ध्यै ॥ अत्रै

पट्टिलः

व शुभाशुभज्ञानमाह । क्रियमाण
 यदिपत्रं सुखेन विस्तारमेति पट्टलक्ष्य
 । वृद्धिजयौ भूमिपतेस्तथा प्रजानाच
 सुखसम्पत् ॥ जीवितराज्य विना
 शं करोति मध्ये ब्रह्म . समुत्पन्नः ।
 मध्ये स्फुटितस्त्याज्यो विघ्नकरः
 पाश्र्वयो स्फुटितः ॥ अशुभेलक्ष
 णे दृष्टे किङ्कुर्यादित्याह । अशुभ
 निमित्तोत्पत्तौ शास्त्रज्ञः शान्तिमा
 दिशेद्राज्ञः । शस्तनिमित्तः पट्टो
 नपराष्ट्रविबृद्धये भवति ॥

पट्टशाकम् । न० नाडीचे । नालिता
 शाक० इ० गौ० भा० । नालीकाशा
 क ॥ इ० दे० भा० ॥

पट्टारोहा । स्त्री० पट्टदेव्या ॥ पट्टे आ
 रोहोयस्या सा ॥

पट्टाही । स्त्री० पट्टदेव्याम् ॥

पट्टिका । स्त्री० अल्पविस्तारेपट्टवस्त्र
 विशेषे ॥ पट्टी० इ० प्र० वस्त्रे ॥
 वितस्त्रिविस्तारेवस्त्रे ॥ पट्टिकाख्य
 लोभ्रे ॥

पट्टिकाख्यः । पुं० क्रमुके । रक्तलोभ्रे ॥

पट्टिका आख्यायस्य ॥

पट्टिकालोभ्रः । पुं० क्रमुके । लाक्षाप्र
 सादने । रक्तलोभ्रे ॥

पट्टी । पुं० रक्तलोभ्रे । पट्टिकाख्ये ॥

चि० । पट्टविशिष्टे ॥ पट्टोस्यास्तौ
 ति । अतद्गनिः ॥

पट्टिलः । पुं० पूतिकरजे ॥

पठित

पट्टिश . पुं० खड्गविशेषे । अस्त्रविशेषे ॥
 पट्टिस . । पु० परशु . पट्टिशोनाम
 सएवचपरश्वध इतिभरत . ॥
 पट्टी । स्त्री० ललाट भूषायाम् ॥ पट्टि
 कालोध्रे ॥ तलसारके । अश्ववचो
 बन्धनरज्जौ ॥ ब्रणावृतौ ॥ क्षिज
 न्तात्पट्टिशब्दात्डीष् ॥
 पट्टोलिका । स्त्री० व्यवस्थापत्रे ॥ पट्ट
 इ० भा० प्र० इ० केचित् ॥
 पट्टः । पु० रथे ॥ भूलोके ॥ पच्यते
 पठगतौ । सर्वनिघृष्वरिष्विति
 साधु . ॥
 पठकः । पु० पठनकर्त्तरि ॥ पठति ।
 पठ० । अच् । स्वा० कः ॥
 पठनम् । न० वाचने ॥ यथा । भूतप्रेत
 पिशाच्चानांपठनादेवनाशनमिति ॥
 पठमञ्जरी । स्त्री० श्रीरागस्यचतुर्थरागि
 य्याम् । अस्यालक्षणंयथा । बियोगिनी
 कान्तबितीर्णपुष्पां स्रजंबहन्तीवपुष्पा
 तिसुग्धा । आश्लास्यमानाप्रीययाच्च
 सख्याबिधूषराड्गीपठमञ्जरीयमि
 तिदामोदरः ॥
 पठसमञ्जरी । स्त्री० रागिणीविशेषे ॥
 इतिहलायुधः ॥
 पठिः । स्त्री० पठने ॥ इ० शब्द० ॥
 पठितः । त्रि० वाचिते । अधीते । कृत
 पाठे । यथा । मयान पठिताचण्डी
 त्वयानापिचिकित्सितम् । अकस्मा
 द्भगरोपान्ते कथंधूमा दत्तेचित्तिहा

पणव

स्यार्णव . ॥
 पठितव्य' । त्रि० पठनीये । पाठ्ये ॥
 पड्बीशशङ्कु । पुं० अश्वस्य पादबन्ध
 नकीले ॥ पदनशीला पादा । तेषास
 हति . पड्बी । तस्यार्द्धशो नियामक
 पड्बीश वर्णविकारशब्दान्दस . ।
 सचासौशङ्कुश्चेतिवैदिकीयम् ॥
 पण' । पु० वराटकानाविशतिगण्डके ॥
 मूल्ये ॥ कार्षापणे ॥ क्रय्यशाका
 ट्टिकायाम् । विक्रय्यशाकादिमुष्टौ ॥
 व्यवहारे ॥ भृतौ ॥ धने ॥ दानाद्यु
 त्सृष्टे ॥ इतिहेमचन्द्र ॥ पणनम्
 पण्यते ऽनेनवापण० । नित्य पण
 परिमाण इत्यप्पुंसीति घोवा । हल
 स्त्रेतिघञ्वा । सच्चापूर्वकत्वान्नवृद्धि' ।
 शौण्डिके ॥ पणितद्यूतवितने ॥
 ग्लहे । होडकृतिभाषा ॥ पण्यते .
 उत्सृज्यते । इ० स . ॥ द्यूते ॥ पणो
 ग्लहो ऽसत्यस्मिन् । अर्शभाद्यच् ॥
 पणयन्त्यि . । पुं० इष्टे ॥
 पणनम् । न० विक्रये ॥
 पणफरम् । न० लगनाद्द्वितीय पंचमा
 ष्टमैकादशलग्नेषु ॥
 पणबन्धः । पुं० सधौ ॥ फलसिद्धौ ॥
 पणवः । पुं० वाद्यविशेषे ॥ गायन प
 ट्टे ढोलकी० इ० प्र० ॥ करताल
 इ० श्याते ॥ मुखवाद्यवि० । नेपा
 लीगुर्जरेच भूकर इ० नाम्ना प्रसिद्धे
 इत्येके ॥ करणालइ० भाषा० प्र०

पण्डक

इवाद्ये ॥ पणवाति० गच्छति । आ
 त इ० क ॥ पणायति अन्तस्त
 न्तोकः पणवइति स्वामी ॥
 पणवा । स्त्री० पणव वाद्ये ॥ इति द्वि० ॥
 पणस । पु० पनमे । पण्यद्रव्यं ॥
 पणायतेस्म । पणव्यवहारेस्तुतीच ।
 अत्यविचमीत्यसच् ॥
 पणाइना । स्त्री० वेष्टायाम् ॥ इ० हे०
 पणाया । स्त्री० क्रय विक्रयरूपे व्यव
 हारे ॥
 पणायितः । त्रि० ईडिते । स्तुते ॥ पणा
 व्यतेस्म । पण० । क्तः । आयादय
 आर्द्धधातुकेवा ॥
 पणास्थि । न० वराटके ॥ पणस्यअस्थि ॥
 पणास्थिकम् । न० वराटके । कपर्दके ॥
 पणिः । पु० चौरि ॥
 पणित । त्रि० पणायिते । स्तुते ॥
 पणाय्यतेस्म । पण० । क्तः । आया
 भावः ॥
 पणितव्यः । त्रि० विक्रीयद्रव्यं ॥ स्त्री
 तव्ये ॥ व्यवहार्ये ॥ पण्यते । पण० ।
 तव्यत्तव्यानीयरः ॥
 पण्ड । पु० क्लीवे । नपु सके ॥
 पण्डते । पण्डितौ । अच् ॥ यद्वा
 पणते ॥ पण० । जमन्ताड्ड . ॥
 चि० । निष्फले ॥
 पण्डकः । पु० पण्डे ॥ भिक्षी । परि
 ब्राजि ॥ यथा । अद्यजातां यथा
 नारीं तथा षोडश वार्षिकीम् । शत

पण्डित

वर्षांच योदष्टा निर्विकारः सपण्ड
 क इति० ॥
 पण्डा । स्त्री० धियि । बुद्धौ ॥ पण्ड्य
 तेऽनया । पण्डि० । गुरोश्चेत्य् । टा
 प् । तत्त्वानुगायां बुद्धौ ॥ निर्णया
 त्मज्ञाने ॥
 पण्डापूर्वम् । न० फलजनकापूर्वे ॥
 चि० । तद्विशिष्टे ॥
 पण्डित । पु० विदुषि । दोषज्ञे ।
 सद्भावति । क्वौ । धीरे । निषेवते
 प्रशस्तानि निन्दितानि सेवते ।
 अनास्तिकः श्रद्धधान एतत् पण्डि
 त लक्षणम् ॥ पठका पाठकाश्चैव
 येचान्ये शास्त्र चिन्तकाः । सर्वे व्य
 निनोमूर्खायः क्रियावान् सपण्डित
 इत्यस्यलक्षणं महाभारते वनपर्वण्यु
 क्तम् ॥ सम्यदर्शनि । समदर्शनि ।
 ज्ञानिनि विचार जन्यात्म तत्त्वज्ञा
 नवति ॥ शास्त्रकुशले ॥ उपदि
 ष्टार्यग्रहणसमर्थे ॥ पण्डाजाता ऽस्य
 ता० । इतच् ॥ यद्वा ॥ पण्डतेऽस्मात्
 पण्डि० । गत्यर्थेतिक्त । इट् ॥ ना-
 तः परतरलोकेक्वचिदाश्चर्यमद्भुतम्
 पुत्रदारगृहासक्त . पण्डित . परिगी
 यते ॥ सिद्धके ॥
 पण्डितमन्यः । चि० आत्मानपण्डि-
 तमन्यतेयस्तस्मिन् ॥
 पण्डितमानो । चि० पण्डिताभि मा-
 निनि ॥

पतग .

पण्यम् । चि० विक्रीये । विक्रयक्रिया
कर्मणि । पणितव्ये ॥ पण्यते । पण०
अवद्यपण्य वय्यागर्ह्यपणितव्याऽनि-
रोधेऽप्यतिसाधु ॥ व्यवहर्त्तव्ये ॥ स्तु-
त्यर्हे ॥

पण्यवीथिका । स्त्री० विपणौ ॥ पण्या
नावीथी । स्वार्थेकान् । वाणीजावी-
हीडूतिवजार० इति चभाषा ॥ आ-
पण्य . पण्यवीथीचद्वयवीथीतिसञ्ज्ञि-
तमितिशाश्वत ' ॥

पण्यवीथी । स्त्री० विपणौ । हट्टशून्ये
' विक्रयस्थाने ॥ क्रयविक्रयस्थाने ॥
हट्टमार्गे ॥ पण्यानांवीथी ॥

पण्यशाला । स्त्री० हट्टे । विक्रय-
गृहे ॥ पण्यानांशाला ॥

पण्यस्त्री । स्त्री० वैश्यायाम् ॥

पण्या । स्त्री० ज्योतिष्मत्वाम् । मालकीं
गणी० इ० भा० ॥ टोप् ॥

पण्याङ्गना । स्त्री० वैश्यायाम् ॥

पण्याजीवः । पुं० क्रयविक्रयिके । व-
णिजि ॥ पण्यमाजीवीस्य ॥

पण्याजीवकम् । न० हट्टे ॥

पण्याम्बा । स्त्री० तृणविशेषे । कङ्कनी
पत्रायाम् ॥ दीर्घामध्यातथाङ्गस्त्राप
ण्याम्बात्रिविधास्मृता । रसवीर्यवि-
पाकेषुमध्यमा गुणदायिकेतिराज-
निर्घण्ट ॥

पतम् । न० पत्त्रे ॥

पतगः । पुं० पक्षिणि ॥ पतेनपक्षेणग-

पतत्रम्

च्छति । गम्भृ० । ड ' ।

पतगोत्तम ' । पु० गरुडे ॥ पतगंपुत्र
त्तम ॥

पतङ्ग । पु० श्लथे ॥ शालिप्रभेदे ॥

पक्षिणि ॥ सूर्ये ॥ कन्दुके ॥ योमी-

स्वराकारसरोरुहत पतङ्गइतिलज्य

म् । जलमृके ॥ पतति । पत्नृ० ।

पतेरङ्गचपक्षिणि । बाहुलकात्अ-

र्थान्तरपङ्गच् । न० । स्रते । पार

दे ॥ पटरञ्जनके । वकम्० इ० भा०

प्र० । पतङ्ग'मधुरशीतपित्तश्लेष्मत्रणा-

स्रनुत् । ऋचिन्दनवहेद्य विशेषाद्वा

हनाशनम् ॥

पतङ्गिका । स्त्री० पुत्तिकायाम् ।

मधुमन्त्रिकाप्रभेदे ॥ अङ्गजन्तात्पत

ते . स्वार्थेकन्सञ्ज्ञायावा ॥

पतञ्चिका । स्त्री० धनुर्ज्यायाम् ॥

इ० शब्द ० ॥

पतञ्जलि . । पु० गोनदीये । वार्ध

गण्ये । महाभाष्यकारमुनी ॥ वर

रुचौ० इतिशब्दरत्नावली ॥

पतन् । पु० खगे ॥ चि० । पातुके ।

पतनशीले ॥ पतति । पत्च्छ । लट

शचादेश . ॥

पतत्पति ' । पुं० अण्डजमण्डलेभवरे

। गरुडे ॥ पततां पति ' ॥

पतत्रम् । न० पक्षिपक्षे । पख० इ०

भा० ॥ पतन्तं चायते । जैड् ।

आतीनुपेतिकः ॥ पतत्यनेनवा ।

पताका

पतेर्वाहुलकादत्रन् ॥ पतति ।
 पत्लृ० । अमिनचीत्यत्रन् वा ॥
 पतत्रि . । पुं० खगे । पक्षिणि ॥
 पतति । पत्लृ० । पतेरत्रिन् ॥
 पतत्री । पुं० विहगे । पक्षिणि ॥
 पतत्रमस्थस्य । अतद्भनिः ॥
 पतद्ग्रह . । पु० कटकौलि । प्रति
 ग्राहे । प्रोखे । निष्ठीवनपात्रे ।
 पीकदानी इति भा० ॥
 पतन्तगृह्णाति । ग्रह० । विभा
 धायह इतिपक्षे ऽ च् ॥ पततो
 ग्रह इति वा ॥
 पतनम् । न० पाते । पडना० इ०
 भा० ॥ यथा । अशने . पतने
 नवेदना पतनज्ञान मतीवदु . सह
 मिति ॥ पापे ॥ यथा । अकुर्व
 न्निहित कर्म निन्दितञ्चसमारन्
 । प्रसज्जश्चेन्द्रियार्थेषु नर ; पतन
 मृच्छतीति ॥ पतेर्ल्युट् ॥
 पतयालु . । चि० पातुके । पतनशीले
 ॥ पतयति ॥ पतगती । चु० ।
 अदन्त . । स्पृह्निगृहीत्यालुच् ॥
 पतस . । पु० पक्षिणि ॥ पक्षि
 विशेषे ॥ पतगे ॥ चन्द्रे ॥ पतति
 । पत्लृ० । अर्धविचमीत्यादि
 ना ऽ सच् ॥
 पताका । स्त्री० धृजाञ्चलि । वैजय
 न्याम् । केतने ॥ शोभमाना
 धृजाश्रेयापताकासा प्रकीर्त्तिता ॥

पतिस्वरा

पततिपत्त्यतेज्ञायतेयोधभेदो ऽनया
 वा । पत्लृ० । वलाकादयश्चेति
 सावु ॥ धृजे ॥ सौभाग्ये ॥ ना
 टकाङ्गे ॥ केतौ ॥
 पताकिक . । चि० पताकावति ॥
 पताकास्थस्य ॥ ब्री० ठन् ॥
 पताकी । चि० पताकासयुक्ते । वैजय
 न्तिके ॥ पताकास्यास्तिब्री० इनि' ।
 रिष्टारिष्ट बोधके ज्योतिर्विदा चक्र
 विशेषे ॥
 पताकिनी । स्त्री० सेनायाम् ॥ नान्त
 लक्षणीडीप् ॥
 पतिः । पुं० कान्ते । धवे । प्रिये ।
 भर्त्तरि । विधिनापाणिग्राहके । भ
 तार० इ० भा० ॥ अनुकूल दक्षिण
 धृष्टशठभेदात् पतिश्चतुर्विध . ॥ प
 रमेश्वरे ॥ यथा । सर्वपति स्याद
 कुतोभय ; स्वयम् समन्तत . पाति
 भयातुरजनम् । सएकएवेतरथासि
 योभयनैवात्मलाभादधि मन्यतेपर
 मिति ॥ मूले ॥ गती ॥ चि० । ईशे
 ॥ ज्ञाणशीले ॥ पाति । पारक्षणे ।
 पातेर्ङिति . ॥
 पतिस्वरा । स्त्री० स्वयम्बरायाम् । स्व
 च्छया पतिकृति कन्यायाम् ॥ पति
 वृणोति । वृञ् ० । संज्ञायाम्भृतवृ
 जीत्यादिना खचिपूर्व पदस्यमुम् ॥
 पतिवृणीतेवा । वृड्सम्भक्तौ ॥ कृष्ण
 जीरके ॥ इ० श० च० ॥

पतिव्रता

पतिव्रती । स्त्री० पाण्डुरेखाविशेषे ॥ प-
तिहन्ति । हन० । अमनुष्यकर्तृके
चेतिटक् ॥ स्वामिहन्त्याम् ॥ लक्षणे
जायापत्योष्ठक् । उपधालोप० कुत्व
म् ॥

पतितः । त्रि० महापातकिनि । स्व
धर्मच्युते । पातिच्यविशिष्टे ॥ स्व
धर्मय समुच्छिद्य परधर्मसमाश्र
येत् । अनापदि स विद्विषिः पति
त . परिकीर्तितः ॥ गलिते । पत
नाश्रये । प्रस्कन्ने । पडा० इ०
भा० ॥ पत्लृ० । क्त० । द्वितीया
श्रितातीतपतित इतिनिपातादिट्
॥ पतितागुरवस्त्याज्या नतुमाता
कदाचन । गर्भधारण पोषाभ्या ते
भ्यो माता गरीयसी ॥

पतिदेवता । स्त्री० पतिव्रतायाम् ॥

पतिरेव देवतायस्या . ॥

पतिबान्धवः । पुं० पत्युर्मातृ प्रभृति
षु ॥ यथा । पत्युर्माता पिताभ्राता
पत्युर्भातुः स्वसु सुता । पत्युः
पितुः सोदराश्च विज्ञेयाः पतिबा
धवाः ॥ इतिमहानिर्बाणतन्त्रम् ।
पतिवन्नी । स्त्री० सधवायाम् । सभतृ
कायाम् ॥ पतिर्विद्यते यस्या . ।
मतुप् । अन्तर्वत् पतिवतीनुं गित्यने
न निपातनात् वत्वं नुगागम वि-
धानञ्च । ततश्चर्त्तन् भ्योडीप् ॥

पतिव्रता । स्त्री० सुचरित्रायाम् । सत्या

पत्तनवणिक्

म् । साध्व्याम् । पतिशुश्रूषा व्रता
याम् ॥ पत्यौव्रतं नियमोऽस्याः ।
पतिव्रतमस्यावा । पतिशब्द पतिसे
वाया लार्क्षणिक . ॥ यथा । आर्त्ता
र्त्ते मुदिता हृष्टे प्रोषिते मलिना
कृशा । मृतेन्मियेतया पत्यौ साध्वी
ज्ञेया पतिव्रता ॥ अपिच । मुप्तेप
श्चाच्चयाश्रिते पूर्वमेव प्रबुध्यते । ना
न्य कामयते चित्ते सास्त्रीज्ञेया
पतिव्रतेति ॥ धर्मार्थकामेषु मनो
वाक् काय कर्मभिः पतिरेव मया
परिचरणीय इति व्रतयस्याःसा ॥
पतिर । पु० खगे ॥ पक्षिणि ॥ त्रि० ।
गन्तारि । गमनशीले ॥ पतति । पत्
लृ० । पतिकठिकुठील्येरक् ॥
पत्तङ्गम् । न० रक्तचन्दने ॥ वकम्० इ०
भा० प्र० वृक्षवि० ॥ पतङ्गे । रक्तका
ष्ठे । सुरङ्गदे ॥ पत्तङ्गन्तुरक्तसारं सुर
ङ्गरञ्जन तथा । पटरञ्जन माख्यातं
पत्तूरचकुचन्दनम् ॥ पत्तङ्गमधुरशी
त पित्तश्लेष्मब्रणानुत् । हरिचन्द
वज्ज्ञेयंविशेषाद्वाहनाशनम् ॥
पत्तनम् । न० नगरे । पुटभेदने ॥ पत
न्तिजनायच ॥ पत्तलृ० । विपतिभ्यां
तनन् ॥ यचराजातत्परिचारकाश्च
तिष्ठन्तिततपत्तनम् ॥ महत्यांपुर्या
म् ॥ मृदङ्गे ॥

पत्तनवणिक् । पुं० स्वाध्यायिनि । नगर
वणिजि ॥ इतिचिकाण्डशेषः । पत्त

पत्नी

नस्यवशिक् ॥

पत्तलम् । न० अधनदुग्धे ॥ इति प्रा
णकृशाशब्दांस्वुधि ॥

पत्ति । पु० पदगे । पदातिके ॥ पद्यते
। पद० । बाहुलकात्तिः । क्तिञ्वा
॥ वीरमात्रे ॥ चतुर्मात्रिकस्य चतु
र्थभेदे ॥ स्त्री० । गतौ ॥ सेनाविशे
षे ॥ एकैभैकरथाव्यग्रपत्ति । पच
पदातिकेत्युक्ते ॥ अपिच । एको
रथोगजस्यैकोनरा । पद्मदातय ।
त्रयश्चतुरगास्तञ्जैः पत्तिरित्यभि
धीयते ॥ समस्तमडल्यया पत्त्या
दशते परिकीर्त्तिता । ॥ पतति० प
द्यतेषा पत्त्यु० । क्तिन् ॥ पद्यते
पद० स्त्रियात्किन् । क्तिञ्वा ॥

पत्तिक । पु० पत्तिमतौ ॥ हस्त्यश्चरथ
पदात्यात्मकस्याङ्गदशकस्यैक पत्ति
कार्यः सचपत्तिकउच्यते ॥

पत्तिसंहतिः । स्त्री० पादाते । पत्नीनां
संहतिः ॥

पत्तूरः । पु० शालिञ्चशाके । लोहमा
रके ॥ न० । पत्तङ्गे । कुचन्दने ॥

पत्नी । स्त्री० द्वितीयायाम् । पाणिगृही
त्याम् । सहधर्मिण्याम् ॥ पतिव्रता
रूपवती स्वाचारासयतेन्द्रिया । प
त्नीयदातदाविहि नाल्पस्यतपस'फ
लम् ॥ पत्त्युर्यज्ञेसयोगो ययादम्प
त्योः सहाधिकारात् पत्त्युर्नीयज्ञसं
योगे० इ० नकाराता देशोडीप्च ॥

पत्रम्

सर्वावयवसपूर्णा सुवृत्तामुद्वेन्नर ।
क्रयक्रीताचयानारी पत्नीसानविधी
यते ॥

पत्नीययाज । पु० यागविशेषे ॥
पत्न्याट् । पु० वासागारे । भोगश्च
हे । नष्कुटे ॥ इ० त्रि० श्रे० ॥
पत्न्या । पु० अन्तरीक्षे ॥ पतन्ति पत्रि
योऽस्मिन् । अन्येभ्यो० इ० पतते
र्मनिन् ॥

पत्रम् । पुं० । न० अश्वदिवाहने । यान
मात्रे ॥ पलाशे । पर्णे । दले ॥
शरपत्रे ॥ पत्रिपत्रे ॥ कुर्याम् ॥
पतन्त्यङ्गेनेत्यर्थे दासनीशसेत्यादि
नाकरणेष्टन् ॥ पततिवा । पत्त्यु० ।
सर्वधातुभ्य ष्टन् ॥ तेजपत्रे । त-
मालपत्रे । पत्रके । लेखनाधारे ।
पत्रा० इ० भा० ॥ यथा । षाण्मा
सिकेतुसम्प्राप्ते भ्रान्ति । सञ्जायते
यतः । धात्राक्षराणि सृष्टानि पत्रा
रूढान्यतः पुरा ॥ धातुमय पत्राकृ
ति द्रव्ये । पत्तर० इ० भा० ॥
दूरदेशस्थ सुहृदादीना वार्ताबोधक
लिपिविशेषे । चिड्डी० पत्री० इ०
भा० ॥ अथ पत्ररञ्जनम् । सुवर्णरु
प्य रङ्गाद्यै रञ्जयेत् पत्रमुत्तमम् ।
सामान्योत्तम मध्यानां पत्ररञ्जन
मीरितम् ॥ अथ पत्रप्रमाणम् । ष-
डङ्गुलाधिकं हस्तं पत्रमुत्तममीरि
तम् । मध्यम हस्तमात्रं स्यात् सा

पत्रम्

मान्य मुष्टिहोनकम् ॥ अथ पत्रभङ्गप्रकारः । पत्रन्तु त्रिगुणी कृत्यजङ्घेतु द्विगुणं त्यजेत् । शेषभागे लिखेद्द्वर्णान् गद्यपद्यादि सयुतान् ॥ अथ पत्रस्य रचनक्रमः । राजलेखकमाह्वयं नृपो ब्रूयात् प्रयत्नतः । पत्रं कुरुयथायोग्यं गद्यपद्यादिसयुतम् ॥ पण्डितद्वयं मानीयं लेखकोरहसिस्थितः । यथायोग्यानुसारिणपत्रं कुर्यान् मनोरमम् ॥ दिनद्वयत्रयवापि विचार्यपण्डितेनैव । स्वभ्रान्तिर्दूषणं ज्ञात्वा विलिखेत्पत्रमुत्सृजे ॥ सामान्यपत्रं मलिख्य रहसिश्चावयेन्नृपम् । नृपाज्ञयाशुभेपत्रे विलिखेद्दराजलेखकः ॥ अथ लेखनप्रकारः । अङ्कुशं प्रथमं दद्यान् मङ्गलार्थं विचक्षणः । मध्ये विन्दुं समायुक्तं मधुं सप्ताङ्कं संयुतम् ॥ तदधः स्वस्तिं विन्यस्य ततो गद्यमुशोभनम् । ततः श्रीशब्दरूपाणि पदव्यासक्रमं लिखेत् ॥ भाषया सस्कृतेनैव कुशलविलिखेत्सुधीः । ततः शुभाशुभावार्तां संस्कृतैः प्राकृतैस्तथा ॥ ततः प्रमाणसंदेशं ततोवार्तानियोजयेत् । कीर्तिप्रीतियुतपद्यं ततः किमधिकादिकम् ॥ पत्रप्रेषणश्लोकं च अङ्गमासादिसयुतम् । सर्वेषामेव पत्रेषु लिखनं चैवमीरितम् ॥ सर्वेषामेव पत्राणां विधिज्ञा

पत्रम्

त्वाल्लिखेत्तु यः । स्वदेशे कीर्तिमाप्नोति तथा देशान्तरेष्वपि ॥ एवशास्त्रक्रमज्ञात्वा योलिखेत् राजपत्रकम् । सराजं मन्त्रिभिः सार्द्धं यशः प्राप्नोत्यनुत्तमम् ॥ शास्त्रसन्दर्भं ज्ञात्वा योलिखेद्दराजपत्रकम् । सराजं मन्त्रिभिः सार्द्धं दुर्यशोमहदा ब्रूयात् ॥ * ॥ अथ पत्रनयनक्रमः । राजपत्रं नयेन्मृद्धिं ललाटे मन्त्रिणा मतम् । गुरुपत्रं नयेन्मृद्धिं ब्राह्मणा नांतथैव च ॥ यतिसन्त्यामिनाचे व स्वामिनश्चतथैव च । सादरैर्गैवयत्नेन तथा मूर्ध्नि निधारयेत् ॥ भार्यापुत्रस्य मित्रस्य हृदये धारयेत्सुधीः । प्रवीराणां कण्ठदेशे पत्रधारणमीरितम् ॥ एतेषां चैव पत्राणां मुक्तधारणं लक्षणम् । अन्येषामपि पत्राणां निश्चयोनात्र दर्शितः ॥ अथ पत्रपठनप्रकारः । पत्रं धृत्वा नमस्कृत्य पूर्वाग्रस्थापयेत्सुधीः । दक्षिणाग्रेषु सद्सिं नृपाग्रे राजलेखकः ॥ पत्रं वित्त्यसद्सिं द्विवारं मनसा पठेत् । स्फुटपञ्चात्प्रवक्तव्यं मन्त्रीभो राजलेखकः ॥ रहसिश्चावयेत्पत्रं शुभवायदिवाऽशुभम् । पत्रं श्रुत्वा विदित्त्वार्थं सभायाश्चावयेत्ततः ॥ रहस्यपत्रं रहसिं नृपाग्रे चावयेत् द्विजः । अशुभं नैव सद्सिं शुभं पत्रं नृपाज्ञया ॥ एवंक्रमेण पत्रार्थं आवयित्वा

पत्रम्

द्विजोत्तमः ॥ नृपते, सन्निधौ स्थित्वा नृपाज्ञामनुवर्त्तते ॥
 अथ पत्रचिह्नानि । जर्बे षडङ्गुलं
 ल्यक्त्वा वर्तुलचन्द्रबिम्बवत् । कस्तूरी
 कुङ्कुमै कुर्यात् राजपत्रं मुचिह्नितम् ॥
 मन्त्रिणां कुङ्कुमेनैव परिहृतस्यैव चन्द्र
 नैः । गुरूणां चन्दनेनैव सिंदूरैश्चैव
 स्वामिनः ॥ भार्यायाश्चाप्यलक्ष्मेण च
 न्दनैः पितृपुत्रयोः । सन्यासिनां चन्द
 नेन यतीनां कुङ्कुमेन च ॥ रक्तचन्दन
 पत्रेण भृत्यस्य समुदीरितम् ॥ शोणिते
 नैव शत्रूणां पत्रचिह्नप्रकल्पयेत् ॥
 एतेषां चैव सर्वेषां यथायोग्यानुसार
 तः । पत्रस्योर्ध्वं तु मतिमान् कुर्यात्
 चिह्नमुवर्त्तुलम् ॥ अथ राजपत्रस्य को
 णच्छेदनप्रकारः । दक्षिणे पत्रकोणस्य
 अधस्ताच्छेदयेत् सुधीः ॥ एकांगुलप्र
 माणेन राजपत्रस्य चैव हि ॥ अथ राज
 पत्रादेः पदन्यासः । महाराजाधिरा
 जस्य दानशौडतथैव च । तथा सच्चरि
 तयोज्य कल्पवृक्षादिकन्यसेत् ॥ य
 थायोग्यानुसारेण तथैव गुणभेदेतः ।
 राजपत्रेषु सर्वेषु पदन्यासक्रमविदुः ॥
 अथ मन्त्रिपत्रस्य । प्रवरगुणभेदेन त
 था सच्चरितादिकम् । विन्यस्य विलि
 खित्प्राज्ञो मन्त्रिपत्रे पदक्रमम् ॥ अथ
 परिहृतस्य । सङ्घावद्वन्दितपदंशा
 स्वार्यनिपुणादिकम् । परिहृतानां च
 पत्रेषु विलिखेद्वै पदक्रमम् ॥ अथ

पत्रम्

गुरुपत्रम् । साङ्घसिद्धान्तनिपुणसन
 मस्कारकंपदम् । विन्यस्य विलिखित्
 प्राज्ञो गुरुपत्रे पदक्रमम् ॥ * ॥ अथ
 स्वामिपत्रस्य । प्रवर्यं सनमस्कार प्रा
 णप्रियादिकंपदम् । विन्यस्य विलिखि
 द्धीमान् स्वामिपत्रे पदक्रमम् ॥ ०
 अथ भार्या पत्रस्य । प्राण प्रियापद
 सार्धौ तथा सच्चरितादिकम् । भार्या
 पत्रे लिखेद् विद्वान् पदक्रममनुत्तम
 म् ॥ ० ॥ अथ पुत्रस्य प्राणपुत्रपदं
 तद्वत् तथा सच्चरितादिकम् । आशीर्व
 चनसयुक्तं पुत्रपत्रे पदक्रमम् ॥
 । अथ पितृपत्रस्य । प्रभुवर्यं नमस्कार
 तथा सच्चरितादिकम् । विन्यस्य विलि
 खित्पुत्र पितृपत्रे पदक्रमम् ॥
 अथ सन्यासियतिपत्रस्य । सर्वबा
 ङ्खाविनिर्मुक्तं सर्वशास्त्रार्थपारगम् ।
 सन्यासियतिपत्रेषु विलिखेच्च पद
 क्रमम् ॥ सामान्यस्य । सामान्य
 भृत्यशत्रूणां विनियोज्यामुक्तं प्रति । श
 स्त्रावशेषितपदं छागतुल्यादिकंतथा
 ॥ एतेषामेव पत्रेषु यथायोग्यानुसा
 रतः । विन्यस्य विलिखित्प्राज्ञः ।
 पदक्रममनुत्तमम् ॥ अथ श्रीशब्द
 विन्यासः सङ्ख्या षड्गुरोः स्वामि
 नः पञ्च द्वे भृत्ये चतुरो रिपौ ।
 श्रीशब्दानां त्रयमित्रे एकैकं पुत्रभा
 र्ययोः ॥ अथ राज्ञः प्रशस्तिः । स्व
 स्तिगीर्वाणं च यच्चूडारत्नं राजिरोचि

पत्रम्

शुम्बितचन्द्रचूडचरणनखेन्दुबृन्दच
 न्द्रिकासदोहाखादचतुरचेतश्चकोरव
 रविषमसमरसञ्चरत्प्रबलतरतुरगखु
 रपुटपटलदलितभूपृष्ठोत्तिष्ठद्भूयिष्ठ
 धूलिधाराधूसरितसकलहरिदन्तरप्र
 चण्डभुजदण्डभाजमानखरतरासि
 वित्रासितप्रच्यर्थिपृथ्वीपतिसार्थप्रा
 र्थितानुकम्यासुधासम्पातानवरतवि
 ब्रह्मारिद्र्यविद्रावणद्रविणाराशिवि
 श्राणनसमुपार्जितोर्जितयशोमराला
 बलिकवलितवलिदधौचिसञ्चितोय
 शोमृणालजालभूपालकुलतिलकश्री
 युतमहाराजाधिराजेषु ॥ १ ॥
 स्वस्तिप्रचण्डदोर्दण्डखण्डखण्डिता
 रिमण्डलमुण्डोन्मुक्तमुक्तावलीमण्डि
 तसङ्ग्रामाङ्गनरिङ्गमाणानेकवारण
 बाहादिकायकाण्डबक्रतरनक्रचक्रच
 ङ्क्रमणदुरतिक्रमणीयापगापतिप्रभू
 तयशश्चन्द्रचन्द्रिकाद्योतबिद्योतिता
 खिलजगन्मण्डलबिबिधद्रविणार्पणस
 न्तोषितसूरिसमूहस्तूयमानाबदात
 कोर्तिनर्तकीनर्तनलीलालेपलीपितगी
 तिधुरीणीर्बश्यादिवेश्याजनसबिला
 सगीयमानगुणश्रवणान्दोलिताखण्ड
 श्रवणकुण्डलपरित'प्रसर्पितप्रतापात
 पनोतापितारातितसमध्यासितनि
 कुञ्जकुञ्जप्रस्तुतसौन्दर्यगाथामुदितश्री
 मन्नारायणचरणकिङ्करश्रीयुतमहारा
 जदानश्रीण्डेषु ॥ २ ॥

पत्रम्

अथमन्त्रिप्रशस्ति । स्वस्तिश्रीमत्स
 मस्तसामन्तसेवकनिर्वाहकेषु को
 षगोक्तपिक्कषोवल गजबाजिगृहपरि
 वारहर्षहेतुनीतिसेतुरक्षणनिपुणेषु
 अस्मद्विश्वासैकनिकेतनेषुश्रीश्रीमन्त्रि
 प्रवीरेषु आशीराशिवेदनकोऽय
 वर्णाभृतोऽत्रत्य भव्यमावेदयन् तत्र
 त्य भव्यमव्याहृत मनुदिनमनुक्षण
 पृच्छतिस्म ॥ ॥

अथगुरुप्रशस्ति : ॥ स्वस्तिश्रीनाराय
 णपदपाथोरुहनिस्सरन् मकरन्दमधु
 पायमानमानसेषु । विविधविद्या
 विद्योतिताखिलगुणगणा लङ्कृत
 वेदवेदाङ्ग पारग स्वाश्रमोचिताचार
 सम्पन्नपरमहसपरिव्राजकाचार्यसेव्य
 मानश्रीगोविन्दस्वरूपगुरुचरणारवि
 न्देषुकीटिशः प्रणामा . ॥

अथभार्यायास्वामिप्रशस्ति । स्वस्ति
 श्रीमदुहाम प्रेमहेमभूपितास्मदा
 दिभक्तजनेषु । कर्णयोरधिष्ठानेषु ।
 नेत्रयोरधिदैवतेषु । कामस्यपरि
 णामेषु । चतुर्वर्गप्रदायकेषु । स
 मापररूपेषु । श्रीमत् स्वामिचरणा
 रविदेषु । गोविन्दवदिरायाः
 शङ्करव गिरिजाया महेन्द्रव
 पुलोमजायाः प्रतिदिनं बर्द्धमाना
 समाराधना प्रणामपूर्वमास्ताम् ॥
 * ॥ अथभर्तुर्भार्या प्रशस्ति : ।
 स्वस्तिश्रीमत् समस्तप्रेमपारलावण्य

पत्रम्

मूर्त्तौ प्रियतमायां नेत्रयुग्मस्य कनी
निकायामिव चन्द्रस्य क्षणदायामिव
कमलाकरस्य कमलिन्यामिव पथि
कस्य छायायामिव तृषातुरस्य शीत
लामृतधारायामिव ममसप्रेमनिवे
दयन्ती पत्नीशुभाशीराशीन् निवेद
यतु सर्वदा ॥ * ॥ अथ पुत्रस्य पितर
प्रति प्रशस्ति . । स्वस्ति श्रीमदभिन
ववशंवदचित्तचिन्तितस्त्रीयानुरागा
नुरञ्जितानुगृहीत स्वगृह्यवर्गेषु ।
निजचरणसरोजरजितपरागसंरक्ता
स्मदादि भालस्थलविशालभाग्य स
भावुकेषु । श्रीयुतपितृचरण सरो
रुहेषु । अकिञ्चत्करकिङ्करस्य मम
बद्धकर सम्पुटस्यावनीपृष्ठलग्नाः
साष्टाङ्गप्रणतयः सहस्रमजस्र वि
ज्ञाप्यञ्च ॥ * ॥ अथपितु पुत्र
प्रति प्रशस्ति . । स्वस्ति श्री विश्वे
श्वरचरणसरोरुहानुग्रहसमासादि
तातिविततानवद्यविद्याविलासपी
यूषपरम्पराभावुकानुपममाधुरीधु
रीणविविधगुणालङ्कृतनिजवशा
वतसकलविश्र्वासनिधाननिजकु
लपवित्रीकृतात्मप्रायेषु । श्रीयुत
शुद्धाचारपरिपूरितपुत्रेषु शुभाशिषा
राशयः सन्तु विज्ञाप्यञ्च ॥ * ॥ अथ
सन्त्यासियति प्रशस्ति . । स्वस्ति श्री
मत्परहसपरिव्राजकाचार्यकरण
निपुणतापराङ्मुखेषु । विषमविष

पत्रम्

यदोषदर्शनदूषितप्रपञ्चरचनाविभा
वेषु । वेदवेदान्तसाङ्ख्यसिद्धान्त
बद्धदेवप्रकृतिपुरुषविवेकज्ञानशीले
षु । सङ्ख्यावन्मुख्यवन्दितचरणा
रविन्दसुश्रमोचिताधारपरिपालन
पवित्रीकृतधरित्रीतलेषु । सकलभू
देवपूजितश्रीयुतगोसुामिचरणारवि
न्देषु । ममावनीसलग्नं साष्टाङ्गप्र
णामसहस्रमजस्रमीनमीनारायणायै
तिमन्त्रेणाकलितमस्तु ॥ * ॥ अथ
भृशप्रशस्ति : । स्वस्ति भगवच्चरणप
रायणसकलद्रवणाधिरक्षकगीमहि
ष्यादिप्रतिपालकनिखिलवशानुसेव
कवशवहामुकभृत्त्वंप्रति ॥ * ॥
॥ * ॥ अथारिप्रशस्ति . । स्वस्ति
समराङ्गनभ्रष्टप्रतिभटायशः परि
पूरितसकलसामन्तराजधानीविजृ
म्भितवीरशस्त्रावशिषितनिजवशानु
रक्षकसततपरिचरस्तशरणागतामुकं
प्रति ॥ * ॥ * ॥ अथविधेकिनाप्र
शस्ति . । स्वस्ति श्रीभगवत्पदपङ्क
पूजनोपचितपुण्यपुञ्जपवित्रीकृता
न्तःकरणदिग्विलासिनीविसरधम्
मिह्लमिलन्मल्लीमालाकलायशोनु
बन्धिनिरवधिवसुविश्राणनाधरीकृ
तसुरपुरभूमिरुहेषु । स्वस्ति श्रीमत्
परमेश्वरपादपाथोरुहासादचतुर
चित्तचञ्चरीकभूवन्दारकवृन्दावन
जनितामितयशः पटारपङ्कपट

पत्रगणा

लालङ्कृतदिग्गङ्गागणस्तनतटप्र
वलप्रतापौर्बखवीकृतप्रच्यर्थिमार्थग
वाकपारपारिषु ॥ इतिवगरुचिकृता
पत्रकौमुदी ॥ ॐ ॥ ६ ॥ ॐ ॥ पत्र
पात्रेत्यादिलिङ्गानुशासनात्पुस्त्वम
पिञ्जेयम्

पत्रकम् । न० पालाशे । तेजपत्रे । ते
जपात्० इ० भा० ॥ पत्रक मधुर
क्वचित् तीक्ष्णोष्ण पित्तल लघु ।
निहन्तिकफ वाताशीं हृल्लासा रुचि
पीनसान् ॥ पत्रावल्याम् ॥ पुं० ।
शालिचशाके ॥

पत्रकाहला । स्त्री० पत्रशब्दे । पिञ्जो
लाया ॥

पत्रकच्छ । पुं० पर्णकच्छ्रते ॥ यथा ।
पर्णीदुम्बरराजीव विल्वपत्र कुशोद
कैः । प्रत्येक प्रत्यह पीतै पर्ण
कच्छ्रउदाहृत इति याज्ञवल्क्य
॥ पलाशादुम्बरारविन्दशीतलपर्णा
नामैकैकेन कथितमुदक प्रत्यहपिवे
त् कुशोदकचैकस्मिन्नहनीति पञ्चाह
साध्यः पर्णकच्छ्र इतिमिताक्षरा ॥

पत्रगुप्त । पुं० स्रुहीमेदे । चिकण्टे ॥

पत्रधना । स्त्री० सातलायाम् ॥

पत्रङ्गम् । न० पत्राङ्गे । रक्तचन्दने ॥

पत्रभाङ्गार । पुं० रायभाटी० इ० गौ

० भा० प्रसिद्धे ॥ पुरोटौ ॥

पत्रणा । स्त्री० शरपत्र रचनायाम् ॥

शराणां पत्ररचना पत्रणापरिकीर्ति

पत्रपुष्पा

ते तिहारावली ॥

पत्रतण्डुली । स्त्री० यवतिक्तायाम् ॥

पत्रतरु । पुं० दुष्खदिरि ॥

पत्रवयम् । न० वर्वरादिषु ॥ वर्वरा तु

लसी बिल्व पत्रव यमुदाहृतम् ॥

पत्रदारकः । पुं० करपत्रे । क्रकचे ॥

पत्रद्रुम । पुं० तालीदलतरौ ॥

पत्रनाडिका । स्त्री० पत्रशिरायाम् ॥

पत्रपरशु । पुं० स्वर्गकारादिना स्वर्णा

दिर्च्छदिकायाम् । ब्रथने । छेनी

इ० भाषा० ॥ पत्रमिवपरशु ॥

पत्रपा । स्त्री० अपत्रपायाम् । लज्जाय

म् ॥ इ० शब्द० ॥

पत्रपाल । पुं० आयतायांकुरिकाया

म् ॥

पत्रपाली । स्त्री० कर्त्तर्याम् । कैची०

इ० भा० ॥

पत्रपाश्या । स्त्री० सुवर्णादि रचिते ल

लाटाभरणे । ललाटिकायाम् ॥ पाशा

नांसमूहः पाश्या । पत्रमिवपाश्या ॥

पत्रपिशाचिका । स्त्री० टोका० इ०

गौ० भा० प्र० । मूर्द्धखोले ॥ इ०

त्रि० जलत्रायाम् । खर्परि । वारित्रा

याम् । शिरसिपलाशपत्राणा वध

ने ॥ वधः पलाश पत्राणा शीर्षपत्र

पिशाचिके तिहारावली ॥

पत्रपुष्प । पुं० रक्ततुलस्याम् ॥

पत्रपुष्पक । पुं० भृर्जपत्रे ॥

पत्रपुष्पा । स्त्री० तुलस्याम् ॥ जुद्रपत्र

पत्रवाहः

तुलस्याम् ॥

पत्रबंधः । पुं० पुष्प रचनायाम् ॥ यथा
रचनाच्च परिष्यन्द ' पत्रबंध इति
व्ययम् । पत्रभङ्ग प्रसूनादि रचनायां
निगद्यते ॥ इतिशब्द रत्नावली ॥

पत्रवाल । पुं० तुलाघटेदाड इति
गौ० भा० ॥

पत्रभगः । पु० स्तनकपोलादौ कस्तूरि
कादि रचित पत्रावल्याम् । पत्रले
खायाम् ॥

पत्रभङ्गि । पुं०)

पात्रभङ्गे ॥

पत्रभङ्गी । स्त्री०) ॥

पत्रयौवनम् । न० नवीनपर्णे । पल्लवे
क्षिसलये ॥ नवीद्गते क्षिशलय कि
शल पत्रयौवनम् ॥ इतिजटाध
र , ॥

पत्ररथः । पु० अण्डजे । पक्षिणि ॥
पत्ररथद्वयस्य ॥

पत्रलम् । न० अघनदधिनि इति
हेमचन्द्रः ॥

पत्रलेखा । स्त्री० पत्रभगे । स्तनादौकस्तू
रिकादिनारचिते तिलकविशेषे ।
पत्राङ्गुल्याम् ॥ पत्राकारा लेखा ।
शा० ॥

पत्रबल्ली । स्त्री० पत्रभंगे ॥ पलाशील
तायाम् ॥ रुद्रजटायाम् ॥

पत्रवाह । पु० वाणे ॥ पक्षिणि ॥ त्रि०
। लिपिवाहके ॥ पत्रस्यवाहोरथो

पत्राम्ना

मनुष्यादिर्वा ॥ पत्राणिवहतिवा ।
अण् ॥

पत्रशाकः । पुं० षड्विध शाकान्तर्गत
पत्रात्मकशाके ॥

पत्रशिरा । स्त्री० पत्रनाडिकायाम् ।
माढ्यां ॥

पत्रश्रेणी । स्त्री० द्रवन्त्याम् ॥ पर्णपङ्
क्त्याम् ॥

पत्रश्रेष्ठ । पुं० विल्वे । इ० रा० नि० ।

पत्रसूचि । पुं० कण्टके ॥ इ० त्रि०

पत्रहिमम् । न० हिमदुर्दिने ॥

पत्राख्यम् । न० तेजपत्रे ॥ तालीश प
त्रे ॥ हरितालप्रभेदे ॥ यथा ॥ स्वर्ण
वर्णं गुरुस्निग्धं सपत्रचाभपत्रवत् ॥
पत्राख्य तालक विद्याद्गुणाढ्य तद्र
सायन ॥

पत्राङ्गम् । न० रक्तचन्दने ॥ भूर्जं ॥ प
त्रके ॥ रक्तचन्दनसदृशे काष्ठविशेषे ।
वकम् ० पतङ्ग ० इभा० ॥ पत्रमेत्रा
ङ्गमस्य ॥ पत्रे पुत्रङ्ग तिवा । अगिग
तो । अच् ॥

पत्राङ्गुलि । स्त्री० भङ्गे । स्तनकपोला
दौकस्तूरिकादि रचितपत्रावल्याम्
॥ पत्रार्थमङ्गुलि ; अङ्गुलिव्यापारः ॥

पत्राङ्गनम् । न० मस्या ॥

पत्राढ्यम् । न० पिप्पलीमूले ॥ पर्वतत
थे । मृगप्रिये ॥ तालीशे ॥

पत्रान्यम् । न० पत्तङ्गे ॥

पत्राम्ना । स्त्री० चुक्रिकायाम् । चूका०

पत्नी

इ०भा० ॥

पत्रालु । पु० इक्षुर्दभायाम् ॥ कासा
ली ॥पत्रावलिः । स्त्री० गैरिके । पत्रश्रेण्या
म् ॥पत्रावली । स्त्री० पत्रलिखायाम् ॥ नवदुर्गा
सम्प्रदानमधुमिश्रितयवचूर्णयुक्त
नवाश्वत्थपत्रेषु ॥ यथा । अमाया
निशिसङ्घेतु पत्रेचाश्वत्थसंज्ञके ।
क्रमात्पत्रावलीदेयं मधुनायवचूर्ण
कम् ॥ देवादिसन्निधौसन्दिग्धवस्तु
नोरेकतरावधारणार्थकब्राह्मण वा
लकोत्तोलिततत्सन्देहकोटिनि
खितपत्रसमूहे ॥पत्राहार' । त्रि० तपोविशेषास्तब्धसञ्ज्ञे
तापसविशेषे । दीर्घपत्राशने ॥पत्रिका । स्त्री० लघुपत्रे । चिह्नी इ०
भा० ॥ पत्र्याम् । लिपी ॥पत्रिकाख्य' । पुं० कर्पूरविशेषे ॥ त्रि०
पत्रिकानामके ॥

पत्रिणी । स्त्री० पल्लवे ॥

पत्री । पुं० श्येने ॥ पत्ररथे । खगे ॥ काण्डे
वाणे ॥ द्रुमे ॥ रथिके ॥ अद्रौ ॥ र
थे ॥ तालद्रुमे ॥ श्वेतकिण्विद्याम्
॥ गङ्गापत्र्याम् ॥ पाच्याम् ॥ पत्राणि
सन्त्यस्यपतन्ननिठनावितीनिः ॥ अ
तिशयितम् ० प्रशस्तवापत्रमस्येति
वा ॥ त्रि० । पत्रयुक्ते ॥

पत्री । स्त्री० पत्रे ॥ लिपी ॥ यथा । जन्म

पन्था

पत्री ॥

पत्रीपस्करः । पुं० कासमर्दे ॥

पत्रीर्ण' । पुं० शोणके । स्थोनाकवृक्षे ।

अरलू० इ०भा० ॥ न० । धौतकौषे

यवाससि । मुक्टा० इ०भा० ॥ पत्रे

ऊर्णाऽस्य । पत्रेषुकृताऊर्णाविटलकु

चादिपत्रेषुकृमिभिरूर्णायाःकृतत्वा

त् । पत्रीर्णाऽस्त्यत्र । अर्शाद्याच् ॥

पत्सल' । पुं० पथि ॥ पतति । पत्सृ०

पतीरञ्चलइ०सरः ॥

पथः । पुं० मार्गे ॥ पथति । पथेगतौ ।

प० अच् । बाटः पथश्चमार्गश्चेति सु

भूतिचन्द्रपुरुषोत्तमौ । पथः पथीति

द्विरूपेषुविश्वश्च ॥

पथकः । पुं० पथिकुशले ॥ तत्रकुशलःपथ

इतिबुन् ॥

पथरथ' । पु । अध्वरथे ॥

पथिक' । त्रि० अध्वनीने । अध्वगे ॥

पन्थानंगच्छति । पथःष्कन् ॥

पथिकसन्ततिः स्त्री०)

पथिकसहतिः स्त्री०) हरौ । पथिक
समूहे ॥

पथिका । स्त्री० कपिलद्राक्षायाम् ॥

पथिकी । स्त्री० अध्वगायाम् ॥ पन्थानं

गच्छति । पथष्कन् । धित्त्वान्

डीष् ॥

पथिद्रुमः । पुं० श्वेतखदिरे ॥

पन्था । पु० अयने । वत्सनि । मार्गे ।

अध्वनि ॥ हाविमावथ पन्थानीयञ्च

पथ्य :

वेदाः प्रतिष्ठिता . । प्रवृत्तिलक्षणे
धर्मोनिवृत्तौ च विभाषितः ॥ पथते
ऽनेन । पथि० । पथिमथिभ्यामिनि.
॥ पतन्त्यनेन वा । पतेः स्थश्चेति वृत्ति
। थान्तादेशश्च ॥ पन्थादेयो ब्राह्मणा
यस्त्रियैराज्ञे च चक्षुषे । वृद्धाय भार
युक्ताय रोगिणे दुर्बलाय च ॥ यथाहम
नु । चक्रिणो दशमीस्थस्य रोगिणो भा
रिणः स्त्रियाः । स्नातकस्य चराज्ञश्च प
न्थादेयो वरस्य च ॥ तेषान्तु समवेता
नां मान्यौ स्नातक पार्थिवौ । राजस्ना
तकयोश्चैव स्नातको नृपमानभा गि
ति ॥ गमनगुणाः । पन्थामेद क
फस्थौ ल्यसौ कुमार्य विनाशन । य
क्षुचङ्क्रमणनातिदेहपीडाकर भवे
त् ॥ तदायुर्बलमेधाग्निप्रदमिन्द्रि
यशोभनम् ॥ उपाये ॥ यथा । एष प
न्था अमृत्वप्राप्तये यदेतदात्मज्ञान
मिति ॥

पथिप्रज्ञ . ॥ पुं० मार्गाभिज्ञे ॥ पन्था
नम् प्रजानाति । प्रेदाञ्च द्रवितक . ॥
पथिलः । चि० पथिके ॥ पथन्ते ऽने
न । पथि० । मि० इलच् ॥
पथिवाहकः । पु० निष्ठुरे ॥ शाकुनि
के ॥

पथ्य . । पु० हरीतकीवृक्षे ॥ न० ।
सैम्भवे ॥ चि० । हिते । चिकित्सा
दौहितकारके ॥ यथा । अशीति-
नाम्नसास्नानं पयःपाननवास्त्रियः ।

पथ्या

एतद्विमानवा.पथ्य स्निग्धमल्पश्चभो
जनम् ॥ मानवा. इतिसम्बोधनम् ॥
विनापिभेजपञ्चैर्व्याधिः पथ्यादेवनिव
र्तते । नतुपथ्यविहीनस्य भेजजानांश
तैरपि ॥ न० । शुभावहेवचने ॥ शा
स्त्रीयात्पथोनपेतः । धर्मपथ्यर्थे च्या
दिनायत् ॥ भूयोपिप्रथ्यं वक्तव्यमेवमा
हुर्हितैषिणः ॥

पथ्यशाकः । पु० तडुलीयशाके ॥

पथ्या । स्त्री० हरीतक्याम् । अभया-
याम् ॥ विजयारोहिणी चैव पूतना-
चामृताभया । जीवन्ती चेतकी चेति
पथ्याया. सप्तजातय. ॥ अलावुवृत्ता
विजयावृत्तासारोहिणी स्मृता । पूत
नास्थिमती सूक्ष्मा अमृतामांस ला
स्मृता ॥ पञ्चरेखाभयाप्रोक्ता जीव
न्तीसूर्णवर्णिनी । चिरेखा चेतकी च्छे
या सप्तानामियमाकृति ॥ विजया
सर्वरोगेषु रोहिणीव्रणरोहिणी । प्र
लेपेपूतनायोज्या शोधनार्थे ऽमृताहि
ता ॥ अक्षिरोगे ऽभयाशस्ता जीवन्ती
सर्वरोगहृत् । चूर्णार्थचेतकीशस्ता
यथायुक्तं प्रयोजयेत् ॥ बंध्याकर्कोट
क्याम् ॥ मृगेवारी ॥ चिर्भिटायाम्
॥ पथोनपेता । धर्मपथ्यर्थे न्यायाद
नपेते० इ० यत् । टाप् ॥ चतुर्दशाक्ष
रच्छन्द प्रमेदे । यथा ॥ सजसाय
लीचसहगेनपथ्यमता ॥ यथा । स्थ
गयन्त्यमूः शमितचातकार्तस्वराः ॥

पद .

जलदासडित्तुलितकातकार्तसूराः ।
जगतीरिहस्फुरितचारुचामीकराः
सवितु' क्वचित् कपिशयन्तिचामी
कराः ॥ * ॥ आर्याप्रभेदेपि ॥ य-
था । प्रथमगणत्रयविरतिर्दलयोरुभ
योः प्रकीर्त्तितापथ्या ॥ यथा । जय
जयजगदीशविभोकीशवकंसान्तमाध
वानन्त । कुरुकरुणामितिभणितिः
पथ्याभवरोगदुःस्थानाम् ॥ *

पथ्यादिगुगुलुः । पुं० भावप्रकाशोक्ते
औषधविशेषे ॥

पथ्यापथ्यम् । न० रोगाणांहिताहित
कारकद्रव्येषु । तत्पतिपादकगन्ये ॥
पथ्यावक्रम् । न० विषमवृत्तविशेषे ॥
यथा । युजोश्चतुर्थतो जेन पथ्यावक्र
प्रकीर्त्तितम् ॥ यथा । रासकेलि
सदृशास्य कृशास्य मधुवासरे । आ
सीद्गोपमृगाक्षीणां पथ्यावक्र मधु
सुति रिति ॥

पत्०द् । पुं० चरणे । पादे ॥ पद्यते ।
पदगतौ । द्विप् ॥ स्वामीतुदान्त
नमन्यते । पदनिश्चादेशविधानात्
ज्ञापकात् । अन्येतुपदादेशएवाय
मिच्छाद् । प्रभृतिग्रहणस्यप्रकारा
र्थत्वनिशसाद्यनतभूतेपितत्प्रवृत्तेः
सम्भवात् । अतएवऔडः श्यां
ककुद्दोषणी इति भाष्योदाहरणं
सङ्गच्छते ॥

पदः । पुं० किरण्ये ॥ न० व्यवसि

पदजातम्

तौ । व्यवसायं ॥ चाणे ॥ स्थाने
॥ शास्त्रस्थितौ ॥ लक्ष्मणि । चिह्ने
॥ अङ्घ्रौ । पादे ॥ पादचिह्ने ॥
वस्तुनि ॥ अङ्के ॥ प्रदेशे ॥ श्लोक
पादे ॥ वाक्ये ॥ शब्दे ॥ विभक्त्यन्ते
॥ पदत्रिधास्तेमुपतिङ्भ्यामव्यय
तद्विवर्जितम् ॥ चत्वारिपदजाता
निनामाख्यातेऽपसर्गनिपाताश्चेति
नैरुक्ताः ॥ अत्वारिपदजातानिना
माख्यातोपसर्गनिपाताश्चेतिमहाभा
ष्यम् ॥ मिषि । व्याजे ॥ पदनीये
आत्मतत्त्वे । आनन्दरूपे । ब्रह्म
णि । स्वरूपे ॥ पदति पद्यतेयोगा
दिसाधने . सर्वैर्मुनिभिः प्राप्यतेवा
। पदस्थैर्ये ० पदगतौवा । पचा
द्यच् । भाषकर्मकरणेषुवाघञ् । सं
ज्ञापपूर्वकत्वाद्दृष्टाभाव . । खनो
घचेतिधित्करण्यादन्यतोप्ययमिति
ज्ञापनाद्वा ॥

पदकः । पुं० पदग्रन्थामिञ्जे ॥ पदम
धीतेवेदवा । क्रमा० बुन् । चि०
। पदज्ञातरि ॥ देवपदचिह्नादियु
क्तेखनाम्नाप्रसिद्धेकण्ठभूषणे ॥

पदगः । पुं० पदाती ॥ पादाभ्यां
गच्छति । गम्छ० । अन्येभ्यो०डः ।
पादस्यपदाद्यातिगोपहतेष्वितिमा
दस्यपदइत्यदन्तथादेशः ॥

पदजातम् । न० पदसमूहे । परा
पश्यन्तीमध्यमावैखरीरूपाणीतिवि

पदाति .

वरणकारा : ॥

पदनीय : । चि० गमनीये ॥ पदेरनी
यर् ॥

पदन्यास : । पुं० गोक्षुरे ॥ पदवि
न्यासे ॥

पदभञ्जनम् । न० निरुक्ते । गूढा
र्थशब्दव्याख्यायाम् ॥

पदभञ्जिका । स्त्री० पञ्चिकायाम् ।
व्याख्यायाम् ॥ पदानांभञ्जिका ॥

पदवाक्यप्रमाणञ्च : । त्रि० व्याकरणमी
मासातर्काभिन्ने ॥

पदविः । स्त्री० पदव्याम् । मार्गे ॥ प-
द्यतेऽ नया । पदगती । पद्यटिभ्या
मवि , ॥

पदवी । स्त्री० अयने । वर्त्मनि । पथि
। स्रुतौ ॥ कृदिकारादक्तिनङ्० डी
ष् ॥

पदमाला । स्त्री० मोहनशीलायाम् वि
द्यायाम् ॥ इतिदेवीपुराणम् ॥

पदष्ठीवम् । न० पादौचञ्छीवन्तीच०
तयोः ॥ अचतुरविचतुरेति निपा
तनात् टिलोपः पद्मावश्च ॥

पदाङ्कः । पुं० क्रमाङ्के । पादचिह्ने ॥

पदाङ्गी । स्त्री० हसपद्याम् ॥

पदाङ्गिः । पुं० पत्नी । पद्वी । प्रादातिके
॥ पादाभ्यामजति । अज० अज्य
तिभ्यांपादेचेतीण् । पादस्यपदाजौ
तिपदादेशोऽजेर्व्यभावश्च ॥

पदातिः । पुं० पदगे । पादातिके । पद्वे ॥

पदार्थ .

पादाभ्यामतति । अत० । अज्यति
भ्यांपादेचेतीण् । पादस्यपदाज्या
तिगोपहतेष्वितिपदादेशः । चतुर्मा
त्रिकस्यान्तिमप्रभेदे ॥

पदातिकः । पुं० पत्नी । पदगे ॥ स्वा०
कन् ॥

पदानुप्रासः । पुं० शब्दालङ्कारेषुलाटा
नुप्रासे ॥ पदानामनुप्रासः ॥

पदारः । पुं० पादधूलौ ॥ पादालिन्दे ॥

पदार्थः । पुं० भावे । धर्मे । तत्त्वे । व
स्तुनि ॥ * ॥ किपुनराकृति प

दार्थ आहोस्विद्द्रव्यम् । कथञ्जायते
। उभयताद्वाचार्येणसूत्राणि प्रणी

तानि । आकृतिपदार्थं मत्त्वाजात्या
ख्यायामेकस्मिन् बहुवचनमन्यतर

स्यामिच्छु च्यते । द्रव्यं पदार्थं मत्त्वा
स्वरूपाणामेकशेष आरभ्यते इतिभा

ष्यम् । तत्रजातिवादिनआहुः । जा
तिरेवशब्दे नप्रतिपाद्यते । व्यक्तीना

मानन्त्यात् सम्बन्धग्रहणासम्भवा
त् ॥ साजातिः सर्वव्यक्तित्वेकाकार

प्रत्ययदर्शनादस्तीत्यवसीयते । तत्र
गवादयः शब्दाभिन्नद्रव्यसमवेतां जा

तिमभिदधति ॥ तस्यांप्रतीताया त
दाज्ञेयात्तदवच्छिन्नं द्रव्यंप्रतीयते ॥

शुक्लादयः शब्दागुणसमवेतांजाति
माचक्षते गुणेतुतत्सम्बन्धात्प्रत्ययः

। द्रव्ये सम्बन्धि सम्बन्धात्संज्ञाश
ब्दानामप्युत्पत्ति प्रभृत्याविनाशात्

पदार्थ.

पिण्डस्य कौमार यौवनाद्यवस्था
भेदेपिसएवा यमित्यभिन्न प्रत्यय नि
मित्ता डित्यत्वादिकाजातिर्वाच्या
क्रियास्वपि जातिर्विद्यते सैबधातु
वाच्या पठति पठतः पठन्तीत्यादेर
भिन्नस्य प्रत्ययस्यसङ्गावात् तन्निमि
त्तजात्य भ्युपगम . ॥ व्यक्तिवादिन
सूत्राहुः शब्दस्य व्यक्तिरेवाभिधेया
जातेस्तूपलक्षणभावेनाश्रयणादान
नूत्यादिदोषानवकाशद्वितिकैयट . ॥
पदानां घटपटादीना मर्थोऽभिधेयः
पदार्थः . ॥ द्रव्य गुणकर्म सामान्य
विशेष समवाया भावेषु सप्तसु ॥
यथा । द्रव्य गुणास्तथा कर्म सामा
न्य सविशेषकम् । समवाय स्तथा
भावः पदार्था सप्त कीर्तिताः ॥
एतेवैशेषिक प्रसिद्धा . पदार्था नैया
यिकानामप्य विरुद्धाः ॥ गोप्तमो
क्ताः षोडश पदार्थास्तु । यथा । प्र-
माण प्रमेय संशय प्रयोजन दृष्टान्त
सिद्धान्ताऽवयव तर्कनिर्णयवाद्जल्प
वितण्डा हेत्वाभासच्छल जाति नि
ग्रह स्थानानां तत्त्वज्ञानान्निश्रेयसा
धिगमः ॥ एषा लक्षणानि० यथा
। प्रत्यक्षानुमानोपमानशब्दा प्रमा
णानि ॥ १ ॥ आत्मशरीरेन्द्रियार्थ
बुद्धि मनः प्रवृत्तिदोषप्रत्येयभावफल
दुःखापवर्गास्तु प्रमेयम् ॥ २ ॥ समा
नामेकधर्मीप्रपत्तेर्धिप्रतिपत्तेरुपल

पदार्थ.

ब्धनुपलब्धवस्थातश्चविशेषापेक्षो
विमर्शसंशयः ॥ ३ ॥ यमर्थमधिकृत्य
प्रवर्ततेतत्प्रयोजनम् ॥ ४ ॥ लौकि
कपरीक्षकाणायस्मिन्नर्थेबुद्धिसामान्य
सदृष्टान्त ॥ ५ ॥ प्रतिज्ञा हेतूदा
हरणोपनयनिगमनान्यवयवाः ॥ ७ ॥
अविज्ञाततत्त्वेऽर्थकारणोपपत्तितस्त
त्त्वज्ञानार्थमूहस्तर्क . ॥ ८ ॥ विमृ
श्यपक्षप्रतिपक्षाभ्यामर्थावधारणनि
र्णयः ॥ ९ ॥ प्रमाणतर्कसाधनोपल
म्भ.सिद्धान्ताविरुद्धःपञ्चावयवोपपन्न.
पक्षप्रतिपक्षपरिग्रहोबाद ॥ १० ॥
यथोपपन्नच्छलजातिनिग्रहस्थानोपा
लम्भोजल्पः ॥ ११ ॥ सत्प्रतिपक्षस्था
पनाहीनोवितण्डा ॥ १२ ॥ सव्यभि
चारविरुद्धप्रकरणसमसाध्यसमकाला
त्ययापदिष्टाहेत्वाभासा ॥ १३ ॥
वचनविधातोर्थविकल्पोपपत्त्याच्छलम्
॥ १४ ॥ साधर्म्यवैधर्माभ्यामप्रत्यवस्था
नजातिः ॥ १५ ॥ विप्रतिपत्तिरप्र
तिपत्तिश्चनिग्रहस्थानमिति ॥ १६ ॥
† ॥ अनेकान्तवादिनाजीवाजीवा
दिसप्तसु ॥ यथा । इहसप्तपदार्थाः
स्युर्जीवाजीवास्त्रवास्त्रयः । संवरो
निर्जरश्चैव वन्धमोक्षावुभावपौति
॥ † ॥ शैवानांपतिपशुपाशेषु वि
षु ॥ * ॥ अध्यात्मवादिनां पदार्थो
द्विविधः आत्मा अनात्मा चेति ।
तत्रापित्मापिद्विविधः । ईश्वरोजी

पङ्क्तिः

वञ्चेति एतावपिशुद्धाशुद्धभेदाद्द्विविधौ । तत्राशुद्धौ मायाबिद्योपाधित्वेन भेदव्यवहारहेतुः । शुद्धौ त्वभेदव्यवहारहेतुः । अनात्मापि विविधः । कारणसूक्ष्मस्थूलभेदात् एतदेव शरीरत्रयमिति व्यवह्रियते पदस्य अर्थपदार्थः । सद्द्विविधः शाक्तिको लाक्षणिकश्चेति ॥ धर्मार्थकाममोक्षेषु ॥ यथा । द्वावेवस्तपदार्थानाद्वावेवनिधनङ्गती । प्रथमश्चतुरीयश्च त्रिषु लोकेषु दुर्लभौ । अर्थकामौ प्रथमस्तौ द्वौ सर्वेषां सम्प्रती प्रियौ । धर्माधर्मैति वाग्वादो दम्भोऽयं महतामपि ॥ पञ्चात्तापवचनमेतद्द्वन्नासुरवधमनीनाम् ॥ पदार्थाभिनयः । पुं० नृत्ये ॥ पदार्थाभिनयो नामञ्च यो वागङ्गसत्त्वजः । इति भरतः । सत्त्वमन्तःकरणम् ॥ पदासनम् । न० पादपीठे ॥ पदिकः । पुं० पदाती ॥ पादाभ्यां चरति । पर्या० षन् । ठस्येकः । इकेचरताविति पदादेशः ॥ पद्मः । पुं० पदातिके ॥ पद्भ्यागच्छति । गमूळ० । अन्येभ्यो० डः । पादेन समानार्थः पच्छब्दः ॥ पङ्क्तिः । स्त्री० पङ्क्तौ ॥ वत्सर्गिनि । पथि ॥ अनुष्ठानक्रमेण्यर्थे ॥ ग्रन्थार्थबोधकेण्यर्थे ॥ पादाभ्यां हन्यते । हन्० । क्तिन् । हिमकापिहतिषु

पद्मकम्

चेति पद्मावः ॥ पङ्क्तौ । स्त्री० पङ्क्तौ ॥ ब्रह्मादिभ्यश्चेति वाङ्गीष् ॥ पङ्क्तिमम् । न० पादशीतलतायाम् ॥ पद्मः । पुं० नागराजविशेषे ॥ दाशरथौ ॥ द्वादशजिनचक्रवर्त्यन्तर्गतचक्रवर्तिविशेषे । पद्मोत्तरात्मजे ॥ बलदेवे । रतिबन्धविशेषे ॥ यथा हस्ताभ्याश्च समालिङ्ग्य नारीं पद्मासनोपरि । रमेद्गाढसमाकृष्य बन्धोयपद्मसञ्जकः ॥ पु० । न० । नल्लिने । अरविन्दे । कमले । तामरसे । राजीवे ॥ वसन्तेशीतभीताश्च कोकिलस्य बनेरुतम् । अन्तर्जलगता पद्मा । श्रोतुकामारवोत्थिता इति ॥ पद्मके । इमाननविन्दुवन्दे । ब्यूहविशेषे । निधिप्रभेदे । दशार्बुदे १००००००००००० पद्मकाष्ठौषधौ ॥ न० । पुष्करमूले ॥ सीसके ॥ चित्रकाव्यभेदे ॥ पद्मालक्ष्मीरस्मिन्नस्ति । अर्शआद्यच् ॥ पद्यते । पद० । अर्चिस्तुखितिमन् ॥ पद्मकम् । न० विन्दुजालके । हस्त्या ननादिस्थविन्दुवन्दे ॥ पद्मकाष्ठे । पद्माकङ्कति पाजाङ्कति च भाषा ॥ ऋषभाद्रिसमुद्भवे पद्मदलसमानवर्णे चन्दनविशेषे ॥ पुं० सुगधिपुष्पे वृक्षविशेषे ॥ पद्मकतुवरतिक्ताशीतलं वातलं लघु । विसर्पदाहविस्फोटकुष्ठ

पद्मजः

श्रीभ्रातृपितृहृत् । गर्भसंस्थापनं क
च्य'बमिन्नणहृषाप्रणुत् ॥ पद्ममिब
। इवेप्र तिक्तातावितिकन् ॥

पद्मकान्द. । पुं० शालूके । पद्ममूले ॥

पद्मकर्कटी । स्त्री० पद्मबीजे ॥

पद्मकर्णिका । स्त्री० अन्नकर्णिकाया-
म् ॥ पद्मस्यकर्णिकातिक्ताकषाया
मधुराहिमा । मुखवैशद्यक्ताञ्ज्वीट
ष्णासकफपित्तनुत् ॥

पद्मप्रकाष्ठम् । न० पद्मके । पौतकी
केदारजि । पाटलापुष्पसन्निभे ॥

पद्मकी । पुं० छत्रपत्रके । भूर्जवृक्षे ॥

पद्मकेशर । पुं० । न० किञ्जल्के ॥

पद्मखण्डम् । न० पद्मसमूहे ॥ तस्य-
समूहद्वयधिकारे कमलादिभ्यः ख
ण्ड. ॥

पद्मगन्धि. न० पद्मके । पद्माकङ्कति ।
पाजा० इतिचभा० ॥ पद्मस्यगन्ध
इवगन्धोस्य । उपमानाञ्जेतीत्वम्
पद्मगर्भ' । पु० ब्रह्मणि ॥ पद्मोगर्भं
जन्मकारणमस्य ॥ हरौ ॥ पद्मस्य
हृदयाख्यस्यमध्येउपास्यत्वात् ॥

पद्मचारिणी । स्त्री० उत्तराप्रथमवस्त्र
नामख्यातवृक्ष विशेषे । अव्यथा-
यायाम् । अतिचरायाम् । चार-
व्याम् ॥ स्थलपद्मिन्याम् ॥ पद्मच-
रितुशीलमस्याः । सुपीतिणिनिः ॥

पद्मज' । पुं० चतुरानने ॥ मधुविशेषे ॥
पद्मेकातः । जनीड. ॥

पद्मप्रिया

पद्मतन्तु । पु० मृणाले ॥

पद्मदर्शन' । पु० श्रीवासे । धूपविशेषे ॥

पद्मनाभ' । पु० मधुरिपौ । विष्णौ ॥ पद्म
नाभौयस्य । अक्षप्रत्यन्ववेत्यत्राजि
तियोगविभागादच् । पद्ममिवसुव
र्तुलानाभिरस्यवा ॥ यद्वा । पद्मस्यह
दयपद्ममयनाभौमध्येप्रकाशनात्
पद्मनाभः । पृ० साधुः ॥ भाविजिन
विशेषे ॥

पद्मनाभिः । पुं० पद्मनाभे । विष्णौ ॥
पद्मनाभौयस्य । अजितियोगविभाग
स्यासार्वत्रिकत्वाद्वाच् ॥

पद्महालम् । न० मृणाले ॥ इतिहे-
मचन्द्र ॥

पद्मपत्रम् । न० पुष्करमूले ॥ पद्ममये
वपत्रमस्य ॥ अन्नदले ॥

पद्मपर्णम् । न० पद्मपत्रे ॥

पद्मपाणि. । पु० ब्रह्मणि ॥ सूर्ये ॥ बु-
द्धे ॥ चि० । कमलहस्ते ॥ पद्मपाणौ
यस्ये ॥

पद्मपुराणम् । न० पादौ ॥ तत्प्रख्या
श्लोकायथा । पद्मपञ्चाशत्साहस्र-
पद्माख्यंविपुलमतमिति ॥

पद्मपुष्पः । पु० कर्णिकारे । पिक्ताङ्गप-
क्षिणि ॥

पद्मप्रभः । पुं० वृत्ताहृद्विशेषे ॥ चि० ।
पद्मसमानप्रभायुक्ते ॥ *

पद्मप्रिया । स्त्री० लक्ष्म्याम् ॥ जरत्का
रुमुने'पत्न्याम् । मनसादेव्याम् ॥

पद्मकरागः

पद्मानिप्रियाणियन्त्राः ॥

पद्मबन्धु' । पु० चित्रकाव्यविशेषे ॥

पद्मबन्धु' । पुं० सूर्ये ॥ पद्मानाबन्धु' ॥

भ्रमरे ॥ पद्मभावंधवीऽस्य ॥

पद्मभू' । पुं० ब्रह्मणि ॥

पद्ममुखः । वि० पद्मसमानमुखयुक्ते ॥

पद्ममुखी । स्त्री० दुरालभायाम् ।

फड्मिकायाम् ॥ पद्मतुल्यास्यविशि
ष्टायां ॥

पद्मयोनि' । पुं० धातरि । द्रुहिणे

। ब्रह्मणि ॥ पद्मयोनिरुत्पत्ति
स्थानयस्य ॥

पद्मरज' । न० चसरेणौ । परमाणव
ष्टके ॥

पद्मरागः । पुं० रक्तवर्णमणिविशेषे ।

शोणरत्ने । लोहितके । माणिक्ये ।

माणक इ० भा० ॥ पद्ममिवरा

गोऽस्य ॥ अनेकमन्येति समासः ॥

अस्योत्पत्त्यादयो यथा ॥ सौगन्धिक

कुरुविन्दस्फटिकेभ्यः पद्मरागस

म्भूति' । सौगन्धिकजाभ्रमराञ्जना

भ्रजम्बूरसद्युतयः ॥ कुरुविन्दभवा

शबलामन्द्युतयश्च धातुभिर्विद्धा ।

स्फटिकभवाद्युतिमन्तोनानावर्णा

विशुद्धाश्च ॥ क्षिग्नः प्रभानुलेपी

स्वच्छोर्धिष्मान्गुरु' सुसंस्थानः ।

अन्तः प्रभोतिरागोमणिरत्नगुणाः

समस्तानाम् ॥ कलुषामन्द्युतयो

लेखाकीर्णाः सधातव' खण्डाः

पद्मलाञ्छना

। दुर्विद्वानमनोज्ञा' सशर्कराश्चेति

मणिदीपा' ॥ सर्पमणेरलक्षणम्

भ्रमरशिखिकण्ठवर्णादीपशिखास

म्प्रभोभुजङ्गानाम् । भवतिमणि

किलमूर्धनियोऽनर्थीयः सविज्ञेयः

॥ अस्तविभर्त्तिमनुजाधिपतिर्नतस्य

दीषाभवन्निविषरोगकृता' कदाचि

त् ॥ राष्ट्रैचनिश्चमभिवर्षतितस्य देव

शत्रून्नाशयतितस्यमणेः प्रभावात्

॥ ६ ॥ षड्विंशतिसहस्राख्येकस्यम

णे' पलप्रमाणस्य । कर्षत्रयस्यविंशति

रुपदिष्टानिपद्मरागस्य ॥ अर्धपलस्यद्वा

दशकर्षस्यैकस्य षट्सहस्राणि । यच्चाष्ट

माषकधृतसस्यसहस्रत्रयमूल्यम् ॥ मा

षकचतुष्टयं दशशतत्रयद्वीतुपञ्चशत

मूल्यौ । पत्तिकल्प्यमन्तरालीमूल्यद्वी

नाधिकगुणानाम् ॥ वर्णन्यूनस्यार्ध

तेजोहीनस्यमूल्यमष्टांशम् । अल्प

गुणोवहुदोषीमूल्यात् प्राप्नोतिविं

शांशम् ॥ आधूर्त्तव्रणवहुलस्वल्प

गुणचाप्नुयाद्द्विशतम् । इतिपद्म

रागमूल्यपूर्वाचार्यैः समुद्दिष्टम् ॥

११ ॥ इत्येकोनाशीतिवाराङ्गाम्

॥ विशेषीयुक्तिकल्पतरौद्रष्टव्य' ॥

पद्मलता' । स्त्री० मृणालिन्याम् ॥

पद्मलाञ्छन' । पुं० ब्रह्मणि । वेधसि ॥

भास्करे । रवी ॥ धनदे ॥ शुद्धकेष

रे ॥ बुधभेदे । लोकेश्वर ॥

पद्मलाञ्छना' । स्त्री० तारायाम् ॥ लक्ष

पद्मा

म्याम् । श्रियाम् ॥ वाग्देवतायाम् ।
 सरस्वत्याम् ॥ पद्मंलाञ्छनयस्याः
 पद्मवर्णकम् । न० पुष्करमूले ॥ त्रि०
 पद्मसमानवर्णवति ॥
 पद्मवासा । स्त्री०, लक्ष्म्याम् ॥ पद्मे
 वासोस्याः ॥
 पद्मबीजम् । न० गालोद्ध्ये । पद्माक्षे । क
 मलबीजइतिकमलगृष्टा० इतिचभा
 षा ॥ पद्ममयबीजम् ॥ पद्मबीजं
 हिमखादुकषायंतिक्लकंगुरु ॥ विष्ट
 भिवृष्यरूक्षञ्च गर्भसंस्थापकपरम् ॥
 कफवातरवल्थ ग्राहिपित्तासदाह
 नुत् ॥
 पद्मबीजाभम् । न० मखान्ने । मखाना
 इ० भा० प्र०पा नीयफले ॥
 पद्मव्यूहः । पु० पद्माकृतौ व्यूहविशेषे ॥
 समविलुप्तपरिमण्डलो मध्योपविष्ट
 जिगीषुः पद्मव्यूहः ॥ तेनराजापुरात्रि
 गंथ्यसर्वदा कपटनिवेशनं कुर्यात् ॥
 पद्महस्ता । स्त्री० श्रियि । लक्ष्म्याम् ॥ प
 षं हस्तीयस्याः ॥ त्रि० पद्मविशिष्टकरे ॥
 पद्मा । स्त्री० फञ्जिकायाम् । भाग्यरि
 पद्माभंपुष्पमस्यस्याः ॥ श्रियि । रमा
 याम् ॥ चारव्याम् । पद्मचारव्याम् ॥
 पद्मानुष्णाकटुस्तिक्ता कषायाकफवा
 तत्रित् । मूत्रकृच्छ्राश्म शूलघ्नी श्वा
 सकास विषापहा ॥ पद्म्याम् ।
 मनसायाम् । जरत्कारुमुनेः पत्
 न्याम् ॥ वृत्तार्हन्मतरि ॥ कल्किदे

पद्मावतीका

वेनविवाहितायामृहृद्रथराजकन्या
 याम् ॥ कुसुम्भ पुष्पे ॥ पद्ममस्य
 स्याः । अर्शआद्यच् ॥ यद्वा । पद्यते
 । पद्० । अर्त्तिस्तुस्वितिमन् । टाप् ॥
 पद्माकरः । पु० तडागे । कासारि । सप
 द्मागाधजलाशये ॥ योग्यतयानिष्पद्मे
 चमहाजलाशये ॥ पद्मानामाकरः उ
 त्पत्तिस्थानम् ॥ क्वचित्पद्मशून्येपि
 योग्यतयाप्रयोगः ॥
 पद्माक्षम् । न० पद्मबीजे ॥ त्रि० । पद्म
 लोचने ॥
 पद्माख्या । स्त्री० पद्माद्यायाम् ॥
 पद्माटः । पुं० चक्रमईके । उरणाक्षे ।
 पवाड० इ० भा० ॥ पद्ममिवपद्मां
 षां दमपसमूहंवा अटति अटगती ।
 कर्मण्यण् ॥
 पद्मालया । स्त्री० लक्ष्म्याम् । कमला
 याम् ॥ पद्ममालयोऽस्याः ॥
 पद्मावतिका । स्त्री० मात्त्रावृत्तविशेषे
 ॥ यथा । यद्यष्टचतुष्कलगणनिर्मित
 पद्मकरपद्मकर्णद्विजविहिता सापद्मा
 वतिकाविवुध सुमहिता जगणविर
 हिता सुकविहिता । इहृदश्वसुभु
 वनैर्भवति विरामः सकलाभिमत
 फलायतदाफणिनायकप्रिगलभणि
 त सुमङ्गल रसिकमनः संविहितम
 दा ॥ यथा । विधुरिवविधुरयतिमर्म
 निकृन्ततिजनयतिशर्म्मनमर्मसदः
 चन्दनवन पवनोविकलयतिमनो द

पद्माङ्गा

लयतिमदनो हृदयमदः । प्रियसखि
ममनयनपङ्कजनयनकीर्त्तिसिंहधर
शीरमणयदिमिलतिविशालं भवति
तदाल विरहपथोनिधिसन्तरणम् ॥
पद्मावती । स्त्री० जरत्कारुमुने . प
त्न्याम् । मनसादेव्याम् । नदीप्रभे
दे । पद्मा० इ० गौ० भा० ॥ पद्
मचारिण्योषधौ ॥ पद्मावतिका
वृत्ते ॥ जयदेवकवे पत्न्याम् ॥
पद्मावतीप्रियः । पुं० जरत्कारुमुनौ ॥
पद्मासनम् । न० योगिनामासनविशेषि
॥ यथा । वामोरूपरिदक्षिणं नियम
त . सस्थाप्य वामतथा दक्षोरूपरि
पश्चिमेनविधिनाधृत्याकराभ्यां धृत
म् । अङ्गुष्ठ हृदयेनिधायचिवुकना
साग्रमालोकयेदेतद्व्याधिविकारना
शनकरपद्मासनप्रोच्यते इति ॥ अ-
पिच । ऊर्ध्वरूपरिविन्यस्यसम्यक्पाद
तलेशुभे । अङ्गुष्ठौचनिवध्नीयाइस्ता
भ्यांव्युत्क्रमात्ततः ॥ पद्मासनमि
ति प्रोक्तं योगिना हृदयङ्गममितिदे
वीगीता ॥

पद्मासनः । पु० ब्रह्मणि । कमला
सने ॥

पद्मासना । स्त्री० लक्ष्म्याम् । पद्म
मासनयस्याः ॥

पद्माङ्गयम् । न० पद्मके । पद्मा
क० इ० भा० ॥

पद्मावहा । स्त्री० पद्मचारिण्योष

पद्मिनीखण्डम्

धौ ॥

पद्मी । पुं० इक्षिनि ॥ पद्मंविदु
जालकमस्त्यस्य । इनिः ॥ इरौ
॥ पद्मंहस्तं ऽस्य ॥

पद्मिनी । स्त्री० पद्मसङ्घाते ॥
नलिन्याम् । विसिन्याम् ॥ मूल
नालदलोत्फुल्लफलै समुदितापुन
। पद्मिनीप्रोच्यतेप्राञ्चैर्विसिन्या
दिश्वसास्मृता ॥ पद्मिनीमधुरा
तिक्ता कषाया शिथिरा परा । पि
तृक्कमिशोष वान्ति भ्रान्ति सन्ताप
दोषहृत् ॥ इतिराजनिर्घण्टोक्त लक्ष
णगुणा . । अन्यत्रापि गुणायथा ।
पद्मिनी शीतलागुर्वी मधुरालवणा
चसा । पित्तासृक्कफनुदूखावात
विष्टम्भकारिणी ॥ सरोरुहे ॥ सरस्या
म् ॥ पद्मयुक्तदेशे ॥ पद्मानिस
न्त्यत्र । पु० इनिः ॥ स्त्रीविशेषि
॥ यथा । भवति कमलनेत्रा नासि
काक्षुद्ररन्ध्रा अविश्ल कुचयुग्मा
दीर्घकेशीकृशाङ्गी । मृदुवचनसुशीला
नृच्यगीतानुरक्ता सकलतनुसुवेशा
पद्मिनीपद्ममन्था ॥ इक्षिन्याम्
मृणाले ॥ पद्मे ॥ सरोवरे ॥
पद्मिनीकण्टकः । पुं० पद्मकांटा
इति गौडेषुख्याते ॥ भावप्रकाशो
क्तोक्षुद्ररोगविशेषि ॥

पद्मिनीकान्तः । पुं० रवौ ॥

पद्मिनीखण्डम् । न० पद्मिनीनां

पद्म :

समूहे ॥ कम० खण्डः ॥
 पद्मिनीवल्लभ . । पुं० सूर्ये ॥
 पद्मेशयः । पुं० कृष्णे । विष्णौ ॥
 पद्मेशेति । शीङ् । अधिकारोशेति
 रित्यच् । शयवासेत्यलुक् ॥
 पद्मोत्तरः । पुं० कुसुम्बे ।
 पद्मोत्तरात्मजः । पुं० जिनचक्रवर्ति
 विशिषे ॥
 पद्मोद्भवः । पुं० अजयोनी । सुज्ये
 ष्टे ॥ पद्मेऽङ्गवोऽस्य ॥
 पद्मोद्भवा । स्त्री० मनसादेव्याम् ॥
 पद्यः । पुं० शूद्रे । अवरवर्णे ॥ न०
 श्लोके । कविकृती ॥ तल्लक्षणं यथा
 । गद्यपद्यमिति प्राहुर्वाङ्मयं द्वि
 विधंबुधैः । वर्णमात्राप्रभेदेन पद्य
 बहुविधस्मृतम् ॥ अपिच । पद्यञ्च
 तुष्पीतञ्च वृत्तजातिरिति द्विधा ।
 वृत्तमन्तरसङ्ख्यातं जातिर्मात्रा क्वा
 ताभवेदिति ॥ शाब्दो ॥
 पद्या । स्त्री० वर्त्मन्याम् । वर्त्मनि ॥
 पादायङ्गिता । शरीरावयवाद्यत् ।
 पद्यत्वतदर्थं कृत्तपद्भावः ॥ कर्दमे
 पददृश्यमस्मिन् । पदमस्मिन्दृश्य
 मितिवायत् ॥ यद्वा ॥ पादौविध्य
 न्तिपद्याः शर्करा . । विहयस्थधनु
 षेतिवत् ॥ स्तुताविति विश्वः ; ॥
 पद्मः । पुं० ग्रामे ॥ जनपदे ॥ पद्य
 ते ऽ स्मिन् । पद्म० । स्क्रायितश्चौ
 तिरक् ॥

पनसः

पद्मः । पुं० भूर्लोकौ ॥
 पद्मा । पुं० पथि ॥ रथे ॥ पद्यते ।
 पद्म० । स्त्रामदिपदीत्यादिनावनिप् ॥
 पद्मरी । स्त्री० गती । वनीरचेति
 ङीत्री ॥
 पनसः । पुं० फलवृक्षवि० । कण्ठ
 किफली । कटहलकृत्तिफनस० इ
 तिचभाषा ॥ अस्यपर्यायाद् योयथा
 पनसः कण्ठकिफलः फणशोति
 वृक्षत्फलः । पनसशीतलपक्वस्त्रि
 ग्धंपित्तानिलापद्मम् ॥ तर्पणंबृंह
 णंस्वादुमांसलक्ष्णफलभृशम् । वल्यं
 शुक्रप्रदं हस्तिरक्तपित्तक्षतक्षयान् ॥
 आमंतदेविष्टम्भिवातलंतुवरंगुरु ।
 दाहहृन्मधुरवल्यं कफमेदोविवर्धन
 म् ॥ पनसोद्भूतबीजानिवृध्याच्चि
 मधुराण्यिच । गुरुणिवृक्षार्चासिद्ध
 ष्टमूत्राणिसवदेत् ॥ मज्जापनसजो
 वृष्योवाततिसकफापहः । विशि
 षात्पनसंवर्ज्यं गुल्मिभिर्मन्दवक्त्रि
 मिः । अलंपनसपाकाय फलंकदल
 सन्भवम् ॥ इतिभावप्रकाशः ॥
 कण्ठाफलंसुमधुरं वृंहणंस्त्रिग्नशीत
 लम् । दुर्जरंवातपित्तघ्नं स्त्रीभ्रंशुक्र
 बलप्रदम् ॥ तदेवसर्पिषायुक्तंस्त्रिग्नं
 हृद्यं बलप्रदम् । हृद्भिन्नचक्षुष्यं
 वृष्यञ्चवातपित्तनुत् ॥ कण्ठाफलम
 पक्वान्मुक्तापायंस्वादुवातलम् । रक्त
 पित्तहरंस्वादु तत्फलास्थपित्तहृ

पन्नगकेशर .

शम् ॥ इतिराजवल्लभः ॥ कण्ठके
॥ वानरविशेषे ॥ पनाय्यतेसूयते
। पन० अथविचमितमीत्यादिना
असच् ॥

पनसतालिका । स्त्री० पनसखफले ॥
पनसा । स्त्री० रोगप्रभेदे ॥ राक्षसी
विशेषे ॥ वानरीविभेदे । नदीवि
शेषे ॥

पनसिका । स्त्री० भावप्रकाशोक्तैकं
सध्यजातत्रणेक्षुद्ररोगविशेषे ॥
पनायितः । चि० शस्ते ॥ पनाय्यते
स्म । पण । पनच । क्त० । आ
यादयभार्षधातुकेवा ॥

पनितः । चि० ईडिते । पनायिते ॥
पन० । क्त० । आयाभावः ॥

पन्यकः । चि० पथिजाते ॥ पथ. पन्य
चेतिबुन् ॥

पन्नः । पुं० अधोगमने । नीचैर्गती
॥ पनेः कृत्वृत्सीतिनन् ॥ चि० ।
च्युते । गलिते । पतिते ॥ पद्य
तेस्म । इद० । क्तः । गत्यर्थेति
कर्त्तरिवाक्त . ॥

पन्नगः । पुं० नागेभ्योभिन्नेपवनाशने
। सर्पे ॥ पन्न गच्छति । गच्छ०
सर्वत्रपन्नयोरूपसङ्ख्यामितिड० ॥
पद्भ्यांगच्छतीतिवाविग्रहः ॥
पद्मकाष्ठे ॥

पन्नगकेशरः । पुं० नागकेशरपुष्पे ॥
पन्नगाख्यःकेशरः ॥

पयः खड्गः

पन्नगाशनः । पुं० गरुडे । वैनतेये
॥ पन्नगान्भ्रमातिभ्रश० । ल्युः ॥
पन्नगाभ्रशनयस्येतिवा ॥

पन्नगी । स्त्री० सर्पिण्याम् ॥ सर्पिणी
क्षुपे । मनसादेव्याम् ॥

पन्नजा । स्त्री० चर्मपादुकायाम् ॥
पन्नधी । चर्मपादुकायाम् ॥ पनहा
पनही० इतिचभाषा ॥

पपीः । पुं० सीमे । चन्द्रे ॥ सूर्ये ॥
पातिलोकम्पिवतिवा । पा० । या
पोः किद्वेचेतिर्द्वेः ॥

पपुः । पुं० पालके ॥ स्त्री० । धाव्याम्
॥ पाति । पा० । कुर्भञ्चेतिचकारा
दन्यतोपिकुर्वातोवेच ॥

पमरा । स्त्री० सङ्गुकी० इ० गौ० भा०
प्र० गंधद्रव्यविशेषे ॥

पम्पा । दण्डकारण्यान्तर्गतसरोविशेषे
॥ ऋष्यमूकसमीपवर्तिन्यां पुष्करि
ण्याम् ॥ यथा । पश्यलक्ष्मणपम्पा
यावकः परमधार्मिक । शनै
श्चालयतेपादान्प्राणिनां बधशङ्कया
॥ वक्त्रः किंवर्यते रामयेनाहनिष्
कुलीकृतः । सहवासी विजानाति
चेष्ठितसहवासिनामिति ॥ ओड्रदे
शस्थनदीविशेषे ॥

पयः कन्दा । स्त्री० क्षीरविदार्याम् ॥
पयः कन्देयस्याः ।

पयःखड्गः । पुं० चतुष्यदबहनीयेजला
हरणार्थेचर्मपुटविशेषे । दृती । प

पयस्विनी

खालद्रुतिभा० ॥

पयः पूरः । पुं० अपांसमूहे ॥

पयः प्रसादि । न० कतकी । कद्रुजानिर्म
ली० इ० भा० ॥

पयःफेनी । स्त्री० । दुग्धफेनीक्षुपे ॥

पयश्चयः । पुं० अपांसमूहे । पूरे ॥ पय
सांचयः ॥

पयः । न० क्षीरे । दुग्धे ॥ नीरे । जले
॥ पय्यते० पयतेवा । पयगतीपीड्०
पानेवा । सर्वधातुभ्यश्चसुन् ॥

पयस्यः । पुं० माज्जरे ॥ चि० । पयःपान
कर्त्तरि ॥ पयः पिबति । पा० ।
सुपीतिकः ॥

पयस्याशम् । न० कुत्सितेपयसि ॥ याप्ये
पाशप् । पाशकल्यक्कार्थे ध्विति
विसर्गश्चसः ॥

पयस्यः । चि० पयोजाताव्यदध्यादौ ॥

पयोहिते ॥ पयसोविकारः । गोपय
सीर्यत् ॥

पयस्या । स्त्री० दुग्धिकायाम् ॥ क्षीर
काकोल्याम् ॥ स्वर्णक्षीर्याम् ॥ सूर्य
बह्याम् ॥ कुटम्बिनो क्षुपे ॥ चा
मिक्षायामिति हिमचन्द्र ॥

पयस्वान् । चि० पयस्विनि ॥ पयोस्व
स्यमतुप् ॥

पयस्वला । स्त्री० क्षाम्याम् ॥ पयोस्व
स्याम् । चन्द्रेभ्योपीतिबलः ॥

पयस्विनी । स्त्री० नद्याम् ॥ भारतवर्ष
स्वविशेषनद्याम् ॥ धेनी ॥ विभा

पयोधिकम्

बर्ध्याम् । रजन्याम् ॥ काकोल्याम्

॥ दुग्धफेन्याम् ॥ क्षीरविदार्याम् ॥

॥ क्षाम्याम् ॥ जीबन्ध्याम् ॥ पयो
स्वस्याम् ॥ अस्मायामेधेतिबिनिः
क्षीप् ॥

पयोगडः । पुं० द्विपे ॥ घनोपले ॥

पयोघन । पुं० घनोपले ॥ इ० हा० ॥

पयोजन्मा । पुं० घने । मेघे ॥ पयसोज
न्मयस्मात् ॥

पयोदः । पुं० मेघे ॥ पयोददाति ॥ डुदा
ञ् ॥ कः ॥

पयोदवान्तम् । न० अन्तःकरणे

पयोधरः । पुं० इक्षुविशेषे । क्रीषकारे ॥

नारिकेलि ॥ स्त्रीस्तने । कुचि ॥ यथा
। यापामुपाण्डुरवपुर्विरसापुरासीत्

सैवालकाङ्कुरलतामधुनाविभक्तिं
वक्र प्रसर्पति तनीर्वितनोति ल

क्षीप्रायः पयोधरसमुद्रतिरचरेतु
रिति ॥ कशेरुणि ॥ मेघे ॥ धर

ति । धृञ् ॥ अच् । पयसोधरः ॥

शुरुमध्यगतचतुर्मात्रिकप्रभेदे ॥ क
र्णिकारवृक्षे इतिशब्दास्त्वधिः ॥

पयोधाः । पुं० समुद्रे ॥ जलाधारे ॥

पयोदधाति । डुधाञ् ॥ पयसिचे
ति धाञोऽसिः ॥ मेघे ॥

पयोधिः । पुं० समुद्रे ॥ पयोसिधीयन्ते
ऽत्र । डुधाञ् । कर्मण्यधिकरणेचे

तिक्किः ॥

पयोधिकम् । न० समुद्रफेने ॥

पर :

पयोनिधि : । पुं० समुद्रे ॥ क्षीराब्जौ
॥ पर्यासिनितरांधीयन्ते ऽत्र । दुधा
ञ्० । अधिकरयोकि । ॥

पयोमुक् । पु० मेघे ॥ पयोमुञ्चति ॥
सुच्ल० क्विप् ॥

पयोलता । स्त्री० क्षीरविदार्याम् । पय
सोलतेव ॥

पयोव्रतः । पुं० पयोमात्रपानरूपव्रत
विशेषे । द्वादशाहसाध्ये विष्णु
व्रतवि० ॥

पयोष्णिजाता । स्त्री० सरस्वतीसरि
ति ॥

पयोष्णी । स्त्री० तीर्थविशेषे ॥ विन्ध्या
चलदक्षिणेप्रसिद्धायानद्याम् ॥ पयो
ष्णी सलिलरुच्यपवित्रपापनाशन
म् । सर्वपापहर सौख्यबलकान्ति
प्रदलघ्वितिराजनिर्घण्टः ॥

परः । पुं० देहादन्यस्मिन्नात्मनि ॥ ब्र
ह्मणश्चायुषि ॥ यथा । कालसङ्ख्या
समासेनपूर्वार्द्धयकल्पिता । सएव
स्यात्परः । कालस्तदन्तेपरिपूज्यते ॥
निजेनतस्यमानेन चायुर्वर्षशतस्रु
तम् । तत्परस्यैतद्वर्षपरार्द्धम
भिधीयते ॥ अपिच । क्षीणिकल्प
शतानिस्तथा षष्टिर्द्विजोत्तमा ॥
ब्रह्मणः कथितवर्षपरस्यंतच्चतत्पद
म् ॥ इ० कूर्मपुराणे ५ अध्यायः ॥
मायातीतेपरमेश्वरे ॥ न० । पश्चा
द्भाविनिकार्ये ॥ न० ॥ कीबली ॥

परकीय :

मोचे ॥ यथा ॥ यस्यवाङ्मनसौ
स्थातांसम्यक्प्रणिहितेसदा । तप
स्यागस्रसत्त्वसर्वै परमवापुयादि
ति ॥ सत्तायाम् । परसामान्ये ॥
ब्रह्मणि ॥ चि० । प्रकृष्टे । श्रेष्ठे ॥
निरतिशये । उत्कृष्टे । प्रकृतिगु
णासंस्पृष्टे । अप्रामाण्यशंकाकलङ्क
शून्ये ॥ यथा एकाक्षरंपरम्ब्रह्म
प्राणायामंपरंतपः । सावित्र्यास्तु
परनास्तिमौनात् सत्य विशिष्यत
इतिमनुः ॥ बहुकालीने ॥ शरी ।
शची ॥ दूरे । अन्यस्मिन् । व्यति
रिक्ते । स्वस्मादितरस्मिन् ॥ उत्तर
स्मिन् ॥ पिपत्तिरोषम्० पूर्यते० ऽने
नवा । पृ० । प० । ऋदोरप्० पुं
सीतिघोवा ॥

परः शतः । चि० शतात्परस्मिन्सङ्-
ख्येये । शताधिके ॥ शतात्परः ।
पञ्चमीतियोगविभागात्समासः ।
राजदतादिः । पारस्करादित्वात्-
सुट् ॥ परः शताद्यास्तेषांपरासङ्-
ख्याशतादिकात् ॥

परःसहस्रः । चि० सहस्रात्परस्मिन् । स
हस्राधिके ॥ सहस्रात्परः । पञ्च
मीति योगविभागात्० स० राजदता
दिः । पारस्० सुट् ॥

परकीयः । चि० परसम्बन्धिनि ॥ पर
स्येदम् । गहादिषुक्कुग् जनस्यपरस्य
चेतिष्ः ॥

परतन्त्रम्

परकीया । स्त्री० नायिका भेदे ॥
 परकृति । पुं० पुरुषविशेषनिष्ठमियोवि
 रुहकयने । अर्थवादविशेषे ॥
 परक्षेत्रम् । न० परभूमौ ॥ यथा । वृ
 षापेहिपरक्षेत्रादायातिक्षेत्रक्षक
 । इति ॥ परपत्न्याम् ॥ परश
 रीरे ॥
 परयन्त्रिः । पुं० पर्ववधौ । अङ्गुलि
 पर्वणि ॥ इ० हा० ॥
 परच्छिद्रम् । न० परदोषे ॥ नोचः सर्ष
 पमात्राणिपरच्छिद्राणिपश्यति । आ
 त्मनो बिल्वतुल्यानिपश्यन्नपिनपश्य
 ति ॥ इ० ग० पु० ॥
 परजातः । पुं० कोकिले ॥ त्रि० । परा
 चिते । परैधिते ॥ परस्माज्जात
 परपोषितत्वात् ॥
 परजितः । त्रि० शत्रुणापराजिते ॥
 परञ्जः । पुं० तैलयन्त्रे ॥ कुरिकाफ
 ले ॥ फेने ॥ असौ ॥
 परञ्जन' । पुं० वरुणे ॥ इ० तिष्ठेम
 चन्द्रः ॥
 परञ्जयः । पुं० वरुणे ॥ त्रिकाण्ड
 शेषः ॥ त्रि० शत्रुजयकर्त्तरि ॥
 परतन्त्रम् । न० परकीयशास्त्रे ॥ व्यक्ते ॥
 यथा । बुद्ध्याहिस्वकार्येअहङ्कारे
 जनयितव्येप्रकृत्यापूरोऽपेक्ष्यते अन्य
 याक्षीणासतौनालमहङ्कारंजनयितु
 मितिस्थितिः । एवमहङ्कारादि
 भिरपिस्वकार्यजनने प्रकृत्यापूरम

परधर्मः

पेक्ष्यते । तेनप्रकृतिपरामपेक्ष्यमात्रं
 कारणमपि कार्योपजनने परतन्त्र
 भवति । त्रि० । परवशे । पराधीने
 ॥ परस्तन्त्रप्रधानयस्य ॥ परेषा
 तन्त्रम् ॥
 परत । अ० परस्तादर्थे ॥ परस्मिन्पर-
 स्याम्परस्मात्परस्या' परः परावा ।
 वसत्यागतोरमणीयवा । विभाषाप-
 रावराभ्यामिच्छ्यतमुच् । तद्धितच्चा-
 सर्ष्वविभक्तिरिच्छ्यव्ययस्त्वम् ॥
 परत्र । अ० परलोकौ ॥ परस्मिन् । स-
 म्न्यास्त्वल् ॥
 परत्रभीरुः । त्रि० धार्मिके । परकाल-
 भयशीले ॥
 परस्त्वम् । न० परतायाम् । परव्यव-
 हारकारणे ॥ तद्विविधम् । दिक्कक्-
 क्ततङ्कालकृतञ्च दूरस्थदिक्तं
 परस्त्वम् । ज्येष्ठेकालकृतपरस्त्वमि
 ति ॥
 परदारः । पुं० परभार्यायाम् ॥ तद्ग-
 मनेदोषोयथा । परदाररताश्चैवपर
 द्रव्यहराश्चये । अधोधीनरकीयान्ति
 पीड्यन्तेयमकिङ्करैरिति ।
 परदुःखम् । न० अन्यजनपीडायाम् ॥
 परदेवता । स्त्री० परमात्मनि । पर ब्र-
 ह्मणि ॥
 परदेषी । त्रि० विदूषके । परदेष-
 हरि ॥
 परधर्मः । पुं० स्वप्नप्रत्यविहिते ॥ पर-

परपाकरत :

स्यपरेषांवाधर्मः ।

परध्यानम् । न० ध्यानविशेषे ॥

परन्तपः । पु० परतापिनि । शत्रुता-
पने ॥ जितेन्द्रिये ॥ परेषाकाम
क्रोधलोभादिशत्रूणातापजनके ।
अज्ञानशत्रुदमने ॥ परशत्रुकाम-
क्रोधादिरूपंशत्रुगणशौर्येणबलवता
विवेकीनतपसाचभानुरिवतापयती
तिवियहेतपसन्ताप इत्यस्मात्स्थ-
न्तात्परिकर्मण्युपपदेद्विषत्परयोस्ता
पेरितिखच्प्रत्ययः । खचिद्भ्रुः ।
मुम् ॥

परन्तु । अ० प्रागुक्तविरुद्धार्थे ॥

परपदम् । न० मुक्तौ ॥ श्रेष्ठस्थाने पर-
द्वतत्पदम् ॥

परपाकनिवृत्तः । पुं० परोद्देश्यकपाक-
रहिते । पञ्चयज्ञकर्त्तरि ॥ यथा ।
गृहीत्वाम्नि समारोप्यपञ्चयज्ञान्-
निर्वपेत् । परपाकनिवृत्तोऽसौमु-
निभिः परिकीर्तितः ॥ इतिमिता-
चरा ॥

परपाकरत । पु० परपाकरुची ॥
प्रातः पञ्चयज्ञान्निर्वर्त्यपरान्नभो-
जिनि ॥ यथा । पञ्चयज्ञान्स्वयङ्क-
त्वापरान्नमुपजीवति । सततप्रात-
रुत्थायपरपाकरतस्तुसः ॥ परपाक
निवृत्तस्यपरपाकरतस्यच । अपचस्
यच्चभुक्त्वान्नद्विजस्रान्द्रायणंचरेत् ॥
इतिमिताचरार्याप्रायश्चिताध्यायः ॥

परभाग :

परपिण्डादः । त्रि० परान्नि । परा
न्नजीविनि ॥ परस्पपिण्डः । तमत्ति
॥ अद् ० । कर्मण्यण् ॥

परपुरुषः । पु० विष्णौ ॥ परश्चासौ
पुरुषश्च ॥ अन्यपुंसि ॥ उपना
यके ॥

परपुष्टः । पु० कलकंठे । कोकिले
॥ परेणवायसेनपुष्टः पालितः ॥
त्रि० । अन्यपालिते । परेण
पोषिते ॥

परपुष्टमहोत्सवः । पुं० आन्ने ॥ पर-
पुष्टानामहोत्सवोयस्मिन् ॥

परपुष्टमहोत्सवा । स्त्री० वैश्यायाम् ॥
परपुष्टमहोत्सवोयस्याः ॥

परपुष्टा । स्त्री० पणाङ्गनायाम् ।
वारनार्याम् ॥ परैः पुष्टा ॥

परपूर्वा । स्त्री० पुनर्भ्याम् । स्त्रैरिष्ट्या
म् । परोऽन्यःपूर्वाभर्तायस्याः सा ।
परपूर्वाःस्त्रियस्त्वन्याःसप्तप्रोक्तायथा
क्रमम् । पुनर्भूस्त्रिविधातासां स्त्रैरि
षीतुचतुर्विधेति नारदः । पतिहि
त्वाऽपक्वष्टस्वमुत्कृष्ट यानिषेवते ।
निन्दीवसाभवेहोकीपरपूर्वेतिचोच्य
तेइतिमनुः ॥

परप्रतिनप्ता । स्त्री० (इतिहेम
परप्रपौत्रः । पु० वृषप्रपौत्रे ॥ (चन्द्रः ॥
परभाषा । स्त्री० अपशब्दे ॥ स्त्रेष्विति ॥
परभागः । पु० गुणोत्कर्षे ॥ सुस
म्पदि ॥ शेषांशे ॥ शोभतिशये

परमन्तप :

॥ परभागीभवेद्वर्णद्वयमंसर्गजारुचिः
परमुक्ता । स्त्री० अन्यपुरुषसम्भोगवि
शिष्टायाम् ॥ परमुक्ताश्चकान्ताश्च
यौमुङ्क्ते सनराधम । सपच्यते
कालसूत्रेयावच्चन्द्रदिवाकरौ ॥ इ
त्यादिनाब्रह्मवैवर्तेश्रीकृष्णजम्भखण्डे
१८५ ध्यायेविशेषोद्वष्टव्यः ॥

परभृत् । पु० काके ॥ परंविभर्त्ति
डुभृञ् । क्तिप् ॥

परभृतः । पुं० कौकिले पिके ॥ परे
याकाकेनभृतः ॥ त्रि० ॥ परपो-
षिते ॥

परम् । अ० नियोगे ॥ क्षेपे ॥ क्तिन्व
र्थे ॥ केवले ॥

परमः । पुं० प्रणवे ॥ त्रि० । परे ।
उत्कृष्टे ॥ अयेसरे ॥ प्रथमे ॥ अ-
कारे ॥ प्रकृष्टे । उत्पत्तिविनाशशू-
न्यस्वप्रकाशपरमानन्दरूपे । निरति
शयपुरुषार्थपर्यवसायिनि ॥ प्रधाने
॥ पराउत्कृष्टामायस्वस . ॥

परमगति । स्त्री० मुक्ती ॥ त्रि० मो-
क्षहेतौ ॥ याविप्रा.सर्वतः शान्ता
विशुद्धाज्ञाननिश्चयाः । गतिगच्छ-
न्तिसन्तुष्टास्तामाहुः परमांगति
मितिमोक्षधर्म . ॥

परमन्तप . । न० इन्द्रियजये ॥ मन-
सश्चन्द्रियाणाञ्चक्षैकाग्र्यपरमतप
। प्राणायामाब्राह्मणस्यत्रयोपिविधि-
वत्कृताः । व्याहृतिप्रणवैर्युक्ता वि

परमहंस .

क्षेत्र्यं परमंतपः ॥ आलोचने ॥
परमपद । पुं० न० श्रेष्ठस्थाने ॥ परं
देवताचरणे ॥ पद्यतेज्ञानिभिः प्रा-
प्यते कृतिपदः परमश्चासौपदश्चिति
परमब्रह्म । न० परमेश्वरे । नारायणे ॥
परमम् । अ० अनुज्ञायाम् । अनुमतौ
। हां० इ० भा० ॥ परंमिमीतेमि-
नोतिमीनातिवा । डम् ॥

परमर्षिः । पु० भेलादयृषिविशेषि ॥
सप्तर्षिषु ॥

परमहंसः । पुं० आत्मा नात्मविवेकि
परिव्राजिब्राह्मणे । संवर्तकासुचि
श्वेतकीतुदुर्वासाच्छमुनिदाघजडभरत
दत्तात्रेयरैवतकप्रभृती ॥ मुखजाना
मयंधर्मी यद्विष्णोर्लिङ्गधारण । वाहु
जातीरजाताना मयंधर्मी नविद्यते
॥ * ॥ चतुर्विधावधूतेषुतुरीये ॥
यथा । चतुर्णामवधूतानां तुरीयोहं
स उच्यते । अयोन्धे भोगयोगाख्या
मुक्ता . सर्वेशिवोपमा . ॥ हसीन
कुर्यात् स्त्रीसङ्गनवाधातुपरिग्रहम् ।
प्रारम्भमश्रुविहरे त्रिषधविधिवर्ति-
तः ॥ त्यजेत्स्वजातिचिह्नानि क-
र्माणिगृहमेधिनाम् । तुरीयोविचरे
तक्षोणी निः संकल्पीनिरुद्यमः ।
सदात्मभावस्तुष्टः शोकमोहविव-
र्जितः । निर्निक्षेतक्षितिषुः स्या-
न्नः शंकोनिरुपद्रवः ॥ नार्पणंभ-
क्ष्यपेयानांनतस्यध्यानधारणाः । सु

परमाणु :

क्तोविरक्तोनिर्द्वन्द्वोहसाचारपरोयति
रिति महानिर्बाणतन्त्रम् ॥

परमाणुगतिः । स्त्री० साक्षान्मोक्षहेतौ
॥ यथा । कषायपक्ति, कर्माणिज्ञा
नन्तुपरमाणुरिति ॥

परमाणुः । पुं० परिमण्डले । परमेणौ
। यतोऽणुर्नास्ति सपरमाणुरित्यर्थः
॥ जालान्तरगतैभानौयत्सूक्ष्मदृश्य
तेरजः । तस्यय षष्ठकोभागः पर
माणुः सञ्च्यते ॥ * ॥ सौचान्ति
कादिमतेचतुष्टयेचपृथिव्यादिपरमा
णवः खरस्त्रे होष्णोरणस्वभावा । तथा
हि कठिनस्वभावा, पृथिवीपरमाणव,
। स्त्रे हस्वभावा अपापरमाणवः । उष्ण
स्वभावास्त्रे जस ष परमाणवः । ईर
णस्वभावावायुपरमाणवः इति ॥
परमश्चासावणुश्च * * ॥ पृथिव्या
दिभूतचतुष्टयानाद्व्यणुकानामवय
व परमाणुः । सचनित्योनिरवय
वस्ततः सूक्ष्ममपिनास्ति । यथा ।
नित्याऽनित्याचसाहेधा नित्यास्याद
णुलक्षणा । अनित्यातुतदन्यास्यात्
सैवावयवयोगिनी ॥ पारिमाण्डल्य
नामकतत्परिमाणन्तु नकस्यापिक
रणम् । यथा । पारिमाण्डल्यभिन्ना
नांकारणत्वमुदाहृतम् ॥ जलादिप
रमाणुरूपस्यनिश्चयत्वम् । पार्थिवपर
माणुरूपस्याऽनित्यत्वम् । यथा ।
जलादिपरमाणौतन्नित्यमन्यत्सहेतु

परमाणुः

कम । इ० भा० प० ॥ तैरेवपरमा
णुभिराद्युपादानैर्द्व्यणुकचसरेखा
दिक्रमेणस्थूलचित्तिजलतेजोमरुतः
सृजतिपरमेश्वरः । यथा । अयोज
नपरमाणुकर्मतथाचसर्गाद्यकालीनं
द्व्यणुकारम्भकपरमाणुकर्मयत्नजन्य
प्रयत्नवदात्मसयोगजन्यंवाकर्मत्वाद्
स्मदादिशरीरकर्मवदिति कुसुमाञ्ज
लिः ॥ प्रलयेऽतिस्थूलस्थूलनाशान
न्तरपरमाणुक्रियाविभागपूर्वसंयोग
नाशादिक्रमेणद्व्यणुकशानात्तिष्ठ
न्तिपरमाणवएविति । यथा । दोधूय
मानास्तिष्ठन्तिप्रलयेपरमाणवः । इ
ति प्राचीनकारिका ॥ तस्यमहत्वा
भावादतीन्द्रियत्वम् । यथा ॥ मह
त्त्वंषड्विधेहेतुरिति० भा० प० ॥ *
कालविशेषि ॥ यथा । सकालः पर
माणुर्वैयोभुङ्क्तेपरमाणुताम् । सतो
विशेषभुग्यस्तुकालः सपरमोमहान्
॥ अणुर्द्वौपरमाणुस्यात्त्वसरेणु
स्त्रय स्मृतः । जालार्करश्म्यवग
तः खमेवानुपतन्नगात् ॥ इ० श्री
भागवते ३स्कन्धे ११ अध्यायः ॥
अस्यार्थः । सतः प्रपञ्चस्वपरमाणु
तापरमाणववर्षांयोभुङ्क्तेसकालः
परमाणुः तस्यैवाविशेषसाकल्ययो
भुङ्क्तेसपरममहान् । अयमर्थः ।
ग्रहर्क्षताराचक्रस्थइत्यादिनायत्सूर्य
पर्यटनं वक्ष्यति तच्चसूर्यायावतापर

परमात्मा

मायुदेशमतिक्रामतितावान्काल
परमायुः । यावताचद्वादशराश्या
त्मकसर्वभुवनकोषमतिक्रामति ।
सपरममहान्सबत्सरात्मकः तस्यैवा
वृत्त्यायुगमन्वन्तरादिक्रमेणद्विपराह्वा
न्तत्त्वमिति । तथाच पञ्चमेसूर्यगत्यैव
कालादिविभागवच्च्यति ॥ इदानी
द्व्यगुणादिलक्षणपूर्वकमध्यमकाला
वस्थाकथयतिद्वौपरमायुश्चायुः स्या
त्त्रयोणवस्त्रसरेणुः सतुप्रत्यक्षद्वत्या
हजालार्केति । गवाक्षप्रविष्टेष्वर्कर
श्लिष्ववगतः कोसौयोतिलघुत्वेन
खमेवानुपतन्भगात्गतः । नगामि
तिपाठेखमेवानुपतन्नवगत नतुगा
पृथ्वीम् । इति श्रीधरस्वामिनः ॥

परमात्मवङ्कः । पु० विष्णौ ॥

परमात्मा । पुं० चिदात्मनि । स्वप्रका
शज्ञानस्वभावात्मनि । कार्यकारण
विलक्षणैतित्यशुद्धबुद्धमुक्तस्वभावे ॥
देहादिबुद्ध्यन्तानामविद्ययात्मत्वेन
कल्पितानांपरमः प्रकृत्युपद्रष्टृत्वा
दिविशेषणविशिष्टभात्मा ॥ अन्नम
यप्राणमयमनोमयविज्ञानमयानन्द
मयेभ्यः पञ्चभ्योऽविद्याकल्पितात्म
भ्यः परम प्रकृत्योऽकल्पितोब्रह्म
पुच्छप्रतिष्ठेत्युक्तः आत्माच सर्वभूता
नांप्रत्यक्चेतन । उत्तम . पुरुषस्त्व
न्व ; परमात्मेत्युदाहृतः । परामा
मायाशक्ति वायस्वसः । अतति

परमायुः

सर्वव्याप्तोतीत्यात्मा । परमश्चासा
वात्माचेतिवा ॥ परमात्मातत्पदा
र्थ . सर्वोपाधिविवर्जित . ॥ अत्रो
क्त श्रीदेवीभागवते । याशक्ति . पर
मात्मासौयोसौसापरमात्मता । अ-
न्तरनैतयो . कोपिसूक्ष्म वेदचनार
देति ॥ अतरभेदः सूक्ष्ममपिनवे
द ॥ अस्यध्यानं यथा । हृत्पद्ममध्ये
पुरुषपुराण सत्यात्मकसर्वजगत् स्वरू
पम् । ध्यायामिनित्यपरमात्मसङ्गं
चिद्रूपमेकवचसामगम्यमिति ॥

परमाद्वैत . । पु० विष्णौ ॥ मतविशेषि

॥ यथा । निर्गुणवामभागेचसव्यभा
गेऽङ्गुतानिजा । मध्येनाथः स्वयं
ज्योतिस्तज्ज्योतिर्मैतमोहरमिति ॥

परमानन्द . । पुं० अविनाशिनिरति
शयत्वाभ्यामुत्कृष्टेसुखविशेषि ॥ पर
मश्चासावानन्दश्च ॥ अतिशयाङ्गादे
॥ ब्रह्मानन्दे ॥ सार्वभौमादिहि
रण्यगर्भान्तानन्दानामुत्तरोत्कर्षपर
मावधित्वात् ॥

परमान्नम् । न० क्षीरिकायाम् ॥ पायसे
। खीर इ० भा० ॥ परमश्च तदन्नश्च
॥ यद्वा । परमाणामुत्तमानादिवादी
नामन्नम् ॥

परमायस्त . । चि० अतिशान्ते ॥ पर
मश्चासौ आयस्तश्च ॥

परमायुः । पुं० विंशत्यधिके वर्षशते
। क्षीवितकाले ॥ यथा । शतवर्षा

परमार्थवित्

णिविशल्यानिशाभिः पञ्चभिः स
ह । परमायु रिरुप्रोक्तं नराणांकारि
णामिह । अर्द्धाद्वाचिंशदश्वानाश्रुनां
द्वादशवत्सराः । पञ्चविंशतिवर्षाणि
खरस्यकरभस्यच ॥ चतुर्विंशतिरर्द्धा
नाह्रषस्यमहिषस्यच । मृगशृकरव
स्तादिपशूनाषड्दशान्विता । ॥ इ०
शब्दमाला ॥

परमायुष । पु० असनद्रुमे ॥

परमार । पुं० पवार इ० भाषा० प्र०
क्षत्रियजातिविशेषे ॥

परमार्थः । पुं० सत्ये । एकरूपेणावस्थि
तेर्ये ॥ परमार्थोद्विधाप्रोक्तो मयाहे
स्वर्गवासिनः । एकः स्वभावत सा
क्षात्परमार्थं सदैवतु ॥ सशिवः
सत्यचैतन्यसुखानन्तस्वल्पज्ञः । अपरः
कल्पित साक्षात् ब्रह्मण्यध्यस्तमा
यथा ॥ व्यावहारिकसत्यार्थं साक्षात्
सत्यार्थं चिद्वचन । उभयवक्तिवेदस्तु
मार्गानिववदन्तिहि ॥ इत्युक्तं ब्रह्म
गीतार्यात्रह्मणात्रह्मदर्शिना ॥ २ ॥
अध्याये ॥ चतुष्वर्थेषूक्तृष्टे मोक्षे ।
यथार्थे ॥ प्रपञ्चोयदि विद्ये तनिवर्त्ते
तनसशयः । मायामात्रमिदं चैतम
हैतपरमार्थतः ॥ परमश्चासावर्थश्च
॥ स्वर्गादिषुधर्मादिषुवापरमोमोक्षो
र्थः परमार्थः ॥

परमार्थवित् । त्रि० । तत्त्वदर्शिनि ॥ अश्व
मेधशतसहस्राण्यथक्षुरते ब्रह्मघातल

परमेष्ठी

क्षाणि । परमार्थविन्नपुण्यैर्न चपापै
र्लिप्यतेबिमल ॥

परमार्हतः । पुं० जैनराजर्षिविशेषे ॥

परमाशक्तिः । पुं० साम्यावस्थमायोपा
धिकब्रह्मरूपिण्याम् ॥ यदाहगीता
सु । अपरेयमितस्त्वन्याप्रकृतिवि
द्विमेपराम् । जीवभूतामहाबाहोय
येदधार्थतेजगदिति ॥

परमृत्त्युः । पुं० काके । वायसे ॥ परे
भ्योमृत्त्युरस्य ॥

परमेश । पुं० परशिवे ॥ परमात्मनि ॥

परमश्चासावीशश्च । परमाइन्द्रादि
भ्योप्युत्कृष्टाब्रह्मादयः तेषामेशः ।

परमेश्वरः । पुं० महेश्वरे । शिवे ॥ पर

मात्मनि । सर्वजडवर्गसत्तास्पृत्तिं

प्रदत्वेनबाध्यबाधकभावशून्ये । सर्व

दोषानस्कृदिति । परश्चासावीश्वर

श्च । परमउत्कृष्टः ईश्वरेभ्योहिरण्य

गर्भादिभ्यः सचासावीश्वरश्च ।

परमेश्वरी । स्त्री । दुर्गायाम् । परदेव

तायाम् । पराम्बायाम् ॥ परमा

चासावीश्वरीच । यद्वा । परमाणा

ब्रह्मादीनामीश्वरीनियन्त्री ॥

परमेष्ठी । पुं० धातरि । पितामहे । अब्ज

योनौ ॥ परमेव्योमिचिदाकाशेब्रह्म

पदेवातिष्ठतिष्ठा० । परमेस्थः किदि

तीनि । तत्पुरुषेकृतीत्यलुक् । स्था

स्थिन्स्थूणामितिषत्वम् ॥ गुह्यविशेषे ।

यथा । आदौसर्वत्रदेवेशिमन्त्रदपर

परम्परा

मोगुरुः । परापरगुरुस्त्वंहिपरमेष्ठी
 त्वहंगुरुरितिहृद्गीलतन्त्रे २ पटलः
 ॥ मन्त्रदातागुरु, प्रोक्तो मन्त्रस्तु पर
 मोगुरुः । परापरगुरुस्त्वंहिपरमेष्ठी
 गुरुस्त्वहमितितन्त्रान्तरम् ॥ शाल
 ग्रामविशेषे ॥ यथा ॥ परमेष्ठीचशु
 क्लाभः पद्मचक्रसमन्वित । चित्रा
 कृतिस्तथापृष्ठे शुषिरश्चातिपुष्कल
 म् ॥ परमेष्ठीलीहिताभश्चक्रमेकतथा
 युतम् । विम्बाकृतिस्तथा रेखाशुषि
 रश्चातिपुष्कलमिति ब्रह्मपुराणम् ॥
 अपिच । परमेष्ठोचशुक्लाभश्चक्रपद्मस
 मन्वितः ॥ सर्वर्तुलस्तथापीतः पृ
 ष्ठे चशुषिरध्रुवमिति पुराणसग्रहः
 ॥ परमेष्ठीतुरक्ताभश्चक्रपद्मसमन्वित
 । द्विधाकृतस्तथापृष्ठे शुषिरश्चापिव
 र्तुलम् ॥ पीतवर्णयुतोवापिभुक्तिमुक्ति
 वरप्रद इति वैश्वानरसहिता ॥
 जिने । बुद्धे ॥

परमेष्ठीनी । स्त्री० ब्राह्म्याम् । वामन
 हाटी० इ० गौ० भा० ॥ परमेष्ठी
 नः शक्तौ ॥

परमेष्वास । पुं० उत्कृष्टधनुषि ॥
 त्रि० महाधनुर्धरे ॥

परम्परः । पुं० सृगविशेषे ॥ तनयस्य
 प्रपौत्रे इति मेदिनी ॥ प्रपौत्रादावि
 ति हेमचन्द्रः ॥

परम्परा । स्त्री० परिप्राय्याम् । अनुक्र
 मे ॥ वधे । हिंसायाम् ॥ अन्वये । स

परवश

नाने ॥ परम्पराशब्दोऽव्युत्पन्न प्रा
 तिपदिकम् ॥ यद्वा । परपिपतिं ।
 पृ० । अच् । श्वपचजारहरेतिवत् ।
 तत्पुरुषैकतीति बहुलग्रहणादमौलु
 क् । पृ० ॥

परम्पराकम् । न० इष्ट्यापशुघाते । श-
 मने । प्रोक्षणे ॥ परम्परायाश्चकन
 । अक० । भावे घञ् । अक्षतेर्घञ्
 वा ॥ यद्वा । परमतिशयेऽव्ययम् ।
 परंपरः श्री छः आकोऽस्मात् ॥
 परम्परीण । त्रि० परम्पराप्राप्ते ॥
 पराश्चपरतराश्च अनुभवति । परोवर
 परम्परेत्यादिनाखः । प्रकृतेः पर
 म्परभावो निपातनात् ॥ स्वामीपरम्प
 रीणां त्वपुत्रपौत्रीणां तानयेति भट्टिः ॥
 पररीणम् । न० पर्वणि ॥ पर्याहन्तरसि
 ॥ पर्यासिरायाम् ॥ धृतकम्बले ॥
 इति हेमचन्द्रः ॥

परस . पुं० केशराजे । भृङ्गसोदरे ॥

परलोकः । पुं० सुर्गादिलोकान्तरे ।

शचुजने ॥ परश्चासीलोकश्च ॥

परलोकगमः । पुं० मृत्यौ ॥

परवञ्चनम् । न० परस्यव्याजेन वशी
 करणे ॥ परस्यवञ्चनम् ॥

परवान । त्रि० पराधीने ॥ परः
 स्वामी अस्यास्ति । तदस्यास्यस्मिन्निति
 मत्तुप् । मादुपधायाश्चमतीर्षीऽ
 यवादिभ्य इतिवत्त्वम् ॥

परवशः । त्रि० असूतन्त्रे । परायते

परशु :

। पराधीने ॥ परस्यवशः ॥

परवश्य . । चि० पराधीने । परस्याधी
नताङ्गते ॥

परवाणि । पु० धर्माध्यक्षे ॥ वत्सरे ।
बर्षे ॥ कार्तिकेयस्यवाहने ॥

परवैराग्यम् । न० फलभूतवैराग्ये ॥

तत्परमपुरुषस्यातिगुणवैदृष्य
मितियोगसूत्रम् ॥ १६ ॥ तत्

वैराग्य परमउत्कृष्टमप्रथमवैराग्य
विषयविषयम् । द्वितीयन्तुगुणविष

यमुत्पन्नगुणविवेकस्यातिरेवभवति
। निरोधसमाधिरनुकूलत्वात् । इ०

भोज . ॥ सम्प्रज्ञातसमाधिपाटवेन
गुणत्रयात्मिकात् प्रधानाद्विविक्तस्य

पुरुषस्यस्याति साक्षात्कारउत्प
द्यतेततश्चाशेषगुणत्रयव्यवहारेषु वै

दृष्य यद्भवतितत्परश्रेष्ठ फलभू
तवैराग्यम् । तत्परिपाकनिमित्ता

श्चित्तोपशमपरिपाकादविलम्बेनकै
वल्लभमिति ॥ परश्चतवैराग्यत्र ॥ स

सारमेवनिस्सारदृष्टासारदिदृक्षया
प्रव्रजन्त्यक्ततोद्वाहा . परवैराग्यमा

श्रिता . इति विविदिषासन्न्यास
परवाक्यम् ॥

परव्रत । पु० धृतराष्ट्रे ॥

परशम् । न० रत्नविशेषे ॥

परशव्यम् । चि० परशवेष्टिते ॥ उपग
वादिभ्योवत् ॥

परशु . । पुं० सुधितौ । कुठारे ॥ परं

परशुराम :

शृणाति ॥ शृङ्गिसायाम् । चाङ्गप
रयो . खनिशृङ्गोडिच्च तिकु . ॥

परशुधर । पु० गणेशे । लम्बोदरे ॥
धरति । धृञ्० । अच् । परशोधर'

॥ चि० परशुधारिणि ॥

परशुराम . । पुं० जामदग्न्ये ।
भार्गवे ॥ अबतारेषोडशमेपश्यन्

ब्रह्मद्रुहोन्टपान् । चिः सप्तकत्
त्वः कुपितोनि . क्षत्रामकरोन्म

हीम् ॥ परशुनाराम ॥ अयत्रे
तायुगादाव तीर्थं ॥ अस्योत्पत्त्या

दिकमुक्तकालिकापुराणे ८५ अ-
ध्याये यथा । मार्कण्डेयउवाच

अथकालेव्यतीतेतु थमदग्निमंहात
पा । विदर्भराजस्य सुतांप्रयत्नं न

जितांस्वयम् ॥ भार्यार्थे प्रतिजग्राह
रेणुकालक्ष्यान्विताम् । सातस्मात्

सातस्मात् सुधुवेपुत्रांश्चतुरो वेदसं
मतान् ॥ रुषखन्तसुषेणश्च विश्ववि

श्लावसुतथा । पश्चात्तस्यां स्वयज
ज्ञेभगवान्मधुसूदन ॥ कार्तवीर्यं

वधायाशुशक्राद्यैः सकलैः सुरैः
। याचितः पञ्चमः सोभूत्तेषांरा

माङ्गयस्तुयः ॥ भारवतरणार्थाय
जातः परशुनासह । सहज . पर

शस्तस्य तज्ज्ञातिकदाचन ॥ अ-
यनिजपितामह्या चरुभुक्तिविपर्यया

त् । ब्राह्मणः क्षत्रियाचारोरामोभू
त् क्रूरकर्मकृत् ॥ सर्वेदानं खिला

परस्परराहतम्

नृत्नाच्चाधनुर्वेदाश्चसर्वश । स्वता
तात्कृतकृत्योभूत्वेदविद्या विशारद
इति ॥ विशेषः पाद्मोत्तरखण्डे द्र
ष्टव्यः ५० अध्याये ॥

परशुरामकः । पु० भृगूणापती । जा
मदग्न्ये ॥ सूर्येक ॥

परश्वधः । पु० कुठारे । फरसा०
इ० भा० । परश्वयनम् । टुभोश्च
० । अन्येष्वधीतिङः । परश्वधय
ति । धेट् ० । आतोनुपेतिङः ॥

परश्वान् । पु० दन्दशुकविशेषि ॥

परश्वः । अ० श्वः परदिने । आगामिदि
नात्परदिने । परसीं इ० भा० ॥
परञ्चतत्श्वश्च । श्वः परंवा । राजद-
न्तादिः ॥ अतिक्रान्ते पूर्वतरेदिने
परश्वोजात इति प्रयोगौघ ॥

परसञ्जकः । पुं० आत्मनि ॥

परस्तात् । अ० परतीर्थे ॥ परस्मिन्
परस्याम्परस्मात्परस्याःपरःपराबा
बसच्यागतोरमणीयवा । विभाषा
पराबराभ्यामितिपच्चे अस्ताति ॥

परस्परम् । अ० अन्योन्यार्थे ॥ परस्परं
विप्रानमति । कर्मव्यतिहारेसर्वना
म्नोहेवाच्ये । असमासवद्भावे पूर्वप
दस्यसुप्र । सुर्वक्तव्य । कस्का
दिच्चात्विसर्जनीयस्यसः ॥

परस्परपराहतम् । न० सङ्कुले । क्लिष्टे
॥ विरुद्धे वाक्ये । मातामेवन्ध्येति
विरुद्धार्थवचने ॥ पराघाति । हन्तेः

पराक

कर्म्मणिक्तः । परस्परैषपराहतम् ॥
परस्मैपदम् । न० तडानौ वर्जयित्वा
जादेशेषु तिप्० तस् मि । सिप्
थस् थ० । मिप् वस् मस् एतेषु०
शतृकसु० इत्येतयोश्च ॥ तादर्थ्ये
चतुर्थीति योगविभागात् समासः
। परस्वचितचतुर्थ्याञ्चलुक् ॥

परस्वधः । पुं० परस्वधे । कुठारे ॥
परस्वदधाति । काष्ठदण्डधार
कच्चात् । डुधाञ्० । आतोनुपेति
ङः ॥

परा । अ० विमीक्षे ॥ प्राधान्ये ॥ प्राति
लोभ्ये ॥ धर्षणे ॥ आभिमुख्ये ॥
भृशाऽर्थे ॥ विक्रमे ॥ गतौ ॥ वधे
॥ इ० मेदिनी ॥ अपिच । वधेग
तौ दर्शनेच विक्रमाभि मुखेभृशे ।
अधीनमोक्षप्रातिलोभ्यकेषु पराम
तः ॥ यथा । वधेपराहतः । गतौ
परागतः । दर्शने परादृष्टः । विक्र
मे पराक्रान्तः । अभिमुखेप रावृत्त
। भृशे पराजितः । अधीने पराधी
नः । मोक्षणे पराकृतः । प्राति
लोभ्ये पराङ्मुख इति ॥

परा । स्त्री० वन्ध्याकर्कोटक्याम् ॥
नाभिरूपमूलाधारात् प्रथमोदितना
दस्वरूपवर्णे ॥ मूलाधारात् प्रथममु
दितोयस्तुतारः पराख्यः ॥ इत्य
लङ्कारकौस्तुभे १ किरणः ॥

पराकः । पुं० खड्गे ॥ क्षुद्रे ॥ रोग

पराक्रिया

विशेषे ॥ जन्तुभेदे ॥ व्रतविशेषे ॥
 यथाहमनु । यतात्मनो प्रमत्तस्य
 द्वादशाहमभोजनम् । पराकीनाम
 कृच्छ्रीयसर्वपापान्नोद्नइति ॥ हा
 दशाहोपवासिनपराक सर्वपापहा ।
 एकैकवर्षयेत्पिण्डशुक्ते कृष्णचद्वास
 येदिति ग० पु० ॥ पराकीपञ्चधेन
 व । पराकस्यप्राजापत्यपञ्चकतुल्य
 त्वात् ॥

पराकरणम् । न० पराक्रियायाम् । प-
 राङ्गुखकरणे ॥

पराकृत . । चि० प्रख्याख्याते ॥ परा
 कारि । कृञ् . क्त .

पराकृपुष्पी । स्त्री० अपामार्गे ॥ परा
 क्षिपुष्पाण्यस्या . ॥

पराक्रम . । पु० विक्रमे ॥ सामर्थ्ये ॥
 सहसि । बले । शौर्ये ॥ उद्योगे ॥ अ-
 भियोगे ॥ निष्क्रान्तावितिशब् ० ॥
 पराक्रमणम्० पराक्रम्यते अनेनवा
 । क्रमु० । हलश्चेति० घञ् । नोदा
 तोपदेशस्येतिनवृद्धि ॥ नसामरज
 स्य गुणायकल्पते नदानमर्थोपचिते
 पुवर्तते । नभेदसाध्याबलदर्पिताज
 नाः पराक्रमस्त्वेवममेहरोचते इति
 रामायणम् ॥

पराक्रिया । स्त्री० पराकरणे ॥ तथाचा
 हुर्वेदान्तविद . । योविप्रजातिचैत
 न्यादन्यद्वस्त्वभिमन्यते । कैवल्या
 त्तंपराकुर्यात् विप्रजातिपराङ्गुख

पराचीन

म् ॥ ब्राह्मणोहमिति भ्रान्त्याहहस्प
 तिसवादिषु । प्रवृत्तोलभतेजन्मेत्ये
 वैवास्पपराक्रियेति ॥

पराग । पु० सुमनोरजसि । कुसुमरेणौ
 ॥ धूलौ ॥ स्नानीये ॥ गिरिप्रभेदे ॥
 विख्यातौ ॥ उपरागे ॥ चन्दने ॥
 परागच्छति । गम्भू० । अन्येभ्योपी-
 तिवाड ॥ स्वच्छन्दगमने इति
 शब् ० ॥

परागति . । स्त्री० मोक्षे ॥ यद्गत्वाननि
 वर्तन्ति सैवप्रोक्तापरागति ॥ स्वर्गे ॥
 कर्मफले ॥ प्रकृष्टायाङ्गती ॥ परा
 चासौगतिश्च ॥

पराग्दशी । चि० पराभिधाने ॥

पराङ्गद . । पुं० शिवे ॥

पराङ्गव । पु० समुद्रे ॥

पराङ्गुख । चि० विमुखे । पराचीने
 ॥ पराञ्चति० अनभिमुखो भवति
 । अञ्चु० । ऋत्विगित्यादिना क्तिन्
 । पराक्मुखमस्य ॥

पराक् । चि० प्रतिलोमगमनाश्रये ॥

परा० अञ्चति । अञ्चु ॥ क्तिन् ॥
 पश्चादर्थे ॥

पराचित . । पु० क्लोक्किले ॥ चि० ।
 औदासीन्येनपरपुष्टे । परिस्क
 । परैधिते ॥ परिणञ्चाचित . । चि
 ञ् ० । क्त ॥

पराचीन . । चि० विमुखे । पराङ्गुखे
 ॥ पराञ्चति अनभिमुखो भवति ।

परादन :

अञ्चु० । ऋत्विगादिनाक्विन् तत
स्वार्थेविभाषाञ्चे रदिक् स्त्रियामिति
ख० ॥

पराजय । पु० रणेभगे । पराभवे ।
पराजयनम् ॥ जिञ्चभिभवे । पराज
यनम् एरच् ॥ सर्वत्रजयमन्विच्छेत्
पुत्रादेकपराजयमित्यङ्गीकारः ॥

पराजित । त्रि० पराभूते । निर्जिते
। जिते ॥ पराजीयतेस्म परैराजी
यतेस्मवा । जिञ्चभिभवे । क्त० ॥
पराजिते ॥ परेणआजीयतेस्म । जि०
। क्त० । यद्वा । परिषामाज० क्षेप
णजातमस्य । ता० । इतच् ॥

पराञ्च । पु० परञ्चार्थे ॥

पराङ्गीनम् । न० पक्षिणः । परावृत्त्यगम
ने ॥

परात्परः । त्रि० श्रेष्ठतमे ॥ विश्वा
त्मनि ॥ परात्ब्रह्मादेरपिपरः श्रेष्ठः
। दूरार्थकत्वात् पञ्चम्याः स्तोकादि
भ्यङ्गुलुक् ॥

परात्प्रियः । पुं० तृणविशेषे ॥ त्रि०
प्रियोत्तमे ॥

परात्मा । पु० प्रत्यगभिन्ने ब्रह्मणि ॥ उक्त्वा
र्यानात्मनः । सर्वानन्वयव्यतिरेकतः
। प्रत्यक्प्रधानयादृष्ट्यानिजात्मानम
वेत्परम् ॥ परश्चासावात्माच । परमा
त्मा ॥

परादनः । पुं० पारसीकाश्वे ॥ इति
त्रिकाण्डशेषः ॥

परापरम्

पराधीन । त्रि० परवशे । परतन्त्रे ।
नाथवति ॥ परस्मिन्नधि सप्तमीश्री
ण्डैरितिसमासः । अषडच्चेतिख
॥ स्वाधीनवृत्तः । साफल्यनपराधी
नवृत्तित्ता । येपराधीनकर्माणोजीव
न्तीपिचतेमृताः । इति गरुडपुरा
णे ११३ अध्यायः ॥

परानन्दः । पु० निरतिशयसुखस्वरूपे
॥ परश्चासावानन्दश्च ॥ परानन्दा
वाप्तिश्चागमाचार्यात्मानुभवप्रत्ययत्र
यम्यैकविषयत्वेनभवति । यथाहु
रागमविदः । शास्त्रदृष्टिर्गुरोर्वाक्य
तृतीयः स्वात्मनिश्चयः । निरन्त
रानुसन्धानपरानदाप्तिहेतव इति ॥

परानसा । स्त्री० चिकित्सायाम् ॥

अन्तकालः । पु० द्विपराङ्गावसानेपर
स्यकार्यब्रह्मणः अन्तकालः विना
शकालः ॥

परान्नम् । अन्यस्वामिकभक्तपिष्टकादौ
॥ परस्पृष्टान्ने ॥ परान्नपरवासश्च
नित्यधर्मरतस्यजेत् ॥ त्रि० । पर
पिण्डादे । परान्ने नोपजीविनि ॥
परस्यन्नम् । परान्ननित्यमस्य ।
अर्शआदिभ्योऽच् ॥

परापम् । त्रि० परेपे ॥ परागताआपो
ऽस्मिन् । अवर्णान्तादेतिपक्षे अपर्द्ध
दभावः ॥

परापरम् । न० परुषके ॥ त्रि० परस्मि
न्नपरस्मिच्च ॥

परामर्श

परापरगुरु । पुं० गुरुविशेषे ॥ पार्व
त्या ॥

परापरज्ञ । त्रि० विद्याविद्याविभाग
ज्ञे ॥

पराप्रकृति । स्त्री० अपराप्रकृतेर्भिन्ना
याप्रकृतौ ॥ अपरेयमितस्त्वन्यां
प्रकृतिविद्धिमेपराम् । जीवभूता
महावाहीययेदधार्थतेजगत् ॥ क्षेत्र
ज्ञलक्षणायाम्० पराशक्तौ ॥

पराभव . । पुं० तिरस्कारे । न्यक्कारे
। तिरस्क्रियायाम् । परिभवे ॥
यथा । विश्वेश्वरमजं देवजगत
प्रभवाप्यथम् । भजतियेपुष्कराक्ष
नतेयान्तिपराभवमिति ॥ ब्राह्मण
स्याऽपशब्दभाषणफलपराभव इति
विवरणकार . ॥ विनाशे ॥ परा
जये ॥ विपदि ॥ चत्वारिंशत्स
ङ्ख्यकीवत्सरे ॥ यथा । पार्थिवैर्
पसैन्यैश्चसमस्तै खण्डमण्डले ।
प्रपीड्यन्ते जना. सर्वेभयभीताःप
राभवे ॥

पराभिधान । त्रि० प्राग्दर्शिनि ॥

पराभुक्ति । स्त्री० पातालादिकला
नाध्ववर्ति विचित्रैश्वर्य्यं सम्पन्नत
त्तद्भुवनाधिपत्ये ॥

पराभूतः । त्रि० जिते । प्राप्ताभि
भवे । पराजिते । पराभूयतेस्म ।

भू० । क्त . ॥ *

परामर्श . । पुं० विवेचनायाम् । युक्तौ

पराम्बा

। वितर्के । विमर्षणे । तर्के ।
जहे ॥ स्मरणज्ञाने ॥ व्याप्तिवि
शिष्टपक्षधर्मताज्ञाने ॥ यथा । व्या
प्यस्यपक्षधर्मत्वधी परामर्शउच्य
ते । अस्यार्थ । व्याप्तिविशिष्टस्य
पक्षेणसहवैशिष्ट्यावगाहिज्ञानमनु
मितिजनकम् । तच्चव्याप्यः पक्षे
इतिज्ञानम् । पक्षोव्याप्यवान् इति
ज्ञानवा । इतिसिद्धान्तमुक्तावली
॥ सचानुमतौ व्यापार । यथा ।
व्यापारस्तुपरामर्शं करणव्याप्तिधी
र्भवेत् । अस्यार्थ . । अनुमायामनु
मितौव्याप्तिज्ञानकारणपरामर्शीव्या
पार . । तथाहि । येनपुरुषेणमहा
नसादौधूमैवङ्गेव्याप्तिर्गृहीतापश्चा
च्चसएवपुरुषः क्वचित्पर्वतादौअवि
च्छिन्नमूलाधूमरेखापश्यतितदन्तर
धूमोवङ्गिव्याप्य इत्यंवरूप व्याप्ति
स्मरणंतस्यपुरुषस्यभवतिपश्चाच्चवङ्गि
व्याप्यधूमवान्पर्वतइतिज्ञान भवति
सएवपरामर्श इत्युच्यते ॥ इतिसि
द्धान्तमुक्तावली ॥

परामृतम् । न० गोघृते ॥ वर्षणे ॥

परामृष्ट . । त्रि० सम्बद्धे । सम्बन्धयुक्तौ
॥ कृतपरामर्शे ॥ विवेचिते ॥ परा
मृश्यते । मृश० । क्त . ॥

पराम्बा । स्त्री० पराम्बिकायाम् ।
साम्बावस्थमायोपाधिक वृत्तरूपि
स्थाम् ॥

परार्द्धम्

परायणः । त्रि० अभीष्टे ॥ तत्परे
॥ आश्रये ॥ यथा । शुद्धाभवन्ति
यद्यन्येऽन्यजा'कृष्णापरायणाइति ।
न० आसङ्गवचने ॥ परमुत्कृष्टमय
नस्थानमस्य । ब्रह्मणि ॥ परमुत्कृ
ष्ट पुनरावृत्तिरहितचतदयनंमुक्तप्रा
प्यंस्थानञ्चेतिपरायणम् । पूर्वपदा
दितिणत्त्वम् ॥

परायत्तः । त्रि० पराधीने ॥

परारिञ्च० पूर्वतरवर्षे गतदृतीयवर्षे
॥ पूर्वतरे वत्सरेइत्यर्थेसद्यःपरुत्परा
यैषमद्रह्यादिनापूर्वतरस्यपरभाव,
आरिचसवत्सरे ॥

परारिः । त्रि० परशत्रौ ॥

परारिक्त्वा त्रि० पूर्वतरवत्सरसम्बन्धिनि
॥ परारिभवद्रह्यर्थेचिरपरुत् परारि
भ्यस्त्वीवक्तव्यः ॥

पराकः । पुं० कठिञ्जे । कारवेञ्जे ॥

पराककः । पुं० अश्मनि ॥

परार्थानुमानम् न० परप्रतिपत्त्यर्थेऽ
नुमानवचने । यत्रस्वयमेवधूमाद
ग्निमनुमायपरप्रतिपत्त्यर्थपञ्चावय
ववाक्यं प्रयुङ्क्तेतस्मिन् ॥ यथा । पर्व
तोबह्निमान् धूमात्योयोधूमवान्स
ससोग्निमान् यथामहानसम तथा
चायम् तस्मात्तथेति । अनेनप्रति
पादितास्त्रि गात्परोप्यग्नि प्रतिपद्य
ते ॥

परार्द्धम् । न० ब्रह्मणश्चायुषोऽर्द्धे ॥ य-

पराविद्

था । निजिनतस्यमानेनआयुर्बर्ष
शतंस्मृतम् । तत् पराख्य तदर्थ
ञ्चपरार्द्धं मभिधीयते ॥ इ० बि-
पु० ॥ हृदये ॥ परभ्यब्रह्मणोर्द्ध
स्थानम् । तस्मिन्हिपरब्रह्मोपलभ्य
ते ॥ दशमध्यसख्यायाम् । **** ।
१००००००००००००००००००० ॥
स्थानात्स्थानन्दशगुणमेकस्माद्गुणि
तेद्विज । ततोष्टादशमेभागेपरार्द्धम
भिधीयते ॥

पराध्यं । त्रि० प्रधाने । श्रेष्ठे ॥ पर
भिन्नर्द्धं भव ॥ अर्द्धाद्यत् । पराव
राधमोत्तमपूर्वाच्च ॥

परावतम् । न० परुषके । फालसा
इ० भा० ।

परावरः त्रि० परमात्मनि । ब्रह्मणि
। सर्वात्मके ॥ पदहैरख्यगर्भपदम
अवरयस्मात् ॥ यद्वा । परहिरख्य
गर्भादिअवरमनुष्यादि परञ्चअपर
ञ्चपरावरम्० सर्वात्मकब्रह्मोच्यर्थ ॥

परावर्त्तः । पुं० परिवर्ते । विनिमये ॥

परावहः । पुं० वायोः षष्ठे स्वार्थे ॥
ईदृचः पुरुषोन्यादृक् यमितासमदृ
क् तथा । क्षामश्चप्रतिदृचश्चेत्यास
मर्थेः परावहः ॥ सप्तवायुन्तर्गत
सप्तमवायौ ॥ सतुपरिवहवायोरुर्द्ध
स्थितः ॥

पराविद्दः । पुं० कुबेरे ॥ त्रि० । परै श
चुभिराविद्धे । अविद्धे च ॥

परासु :

पराविद्या । स्त्री० ब्रह्मविद्यायाम् ॥
यथा । पराविद्याशृणुमुनेययाब्रह्मा
वगम्यते । यत्तददृश्यमग्राह्यं मगोत्र
चरणं ध्रुवम् । अचक्षुः श्रोत्रं तद
पाणिपादनित्यं विभुसर्बगतं सुसूक्ष्म
मिति ॥

परावृत्तः । अपावृत्ते ॥

परावृत्तिः । स्त्री० निवृत्तौ ॥ उल्लङ्घ
ने ॥

परावेदी । स्त्री० वृहत्याम् ॥

पराशक्तिः । स्त्री० पराप्रकृतौ ॥ पद्म
म्बायाम् ॥ यथाहजनमेजय प्रति
व्यासः । यद्यद्विभूतिमत्सत्त्वं श्री
मदूर्जितमेववा । तत्तदेवावगच्छत्वं
पराशक्त्यं शसम्भवम् । एतेचान्ये चरा
जानः पराशक्तेरुपासकाः । ससार
तरुमूलस्य कुठारा अभवन्नृपेति ॥
पराचासीशक्तिश्च ॥

पराशरः । पुं० व्यासमुनेर्जनके । श-
क्तिमुनेः पुत्रे ॥

पराश्रयः । त्रि० अन्यावलम्बे ॥ पर
आश्रयोयस्य ॥

पराश्रया । स्त्री० वृद्धोपरिजातलता
विशेषे । वृन्दायाम् । वृन्दादन्याम् ॥

परासनम् । न० मारणे । वधे ॥ असु०
। ल्युट् ॥

परासिसुः । त्रि० परासितुमिच्छी ॥
अस्यतेः सन्नन्तादुप्रत्यय ॥

परासुः । त्रि० मृते ॥ परागताश्रयो

परिकथा

स्मात् ॥

परासुता । स्त्री० मृतत्वे ॥ निद्रापर
वशतायाम् ॥

परास्कन्दी । पुं० चीरे ॥ परान्त्रास्क
न्दितुशीलमस्य । स्कन्दिर्० । सुपी
तिणिनि ॥

परास्तः । त्रि० अपास्ते । अवज्जाते ।
निरस्ते । पराजिते ॥ पराअस्यतेस्म
। असु० । क्त ॥

पराहतः । त्रि० दूरीभूते ॥ ताडिते
पराहन्यतेस्म । हन० । क्त ॥

पराहन्ता । स्त्री० समध्यहङ्कारे ।
पराहन्तारूपश्चहृद्दारण्यके । योवे
दाहव्रह्मास्मीति वृत्तिरुपउक्तः ।
तथाच सृष्टिसमयेयः । प्रथमोभावी
व्यक्तस्यपरावाणीरूपोऽयमस्मीत्युत्प
न्नः पराहन्तारूपः सोहङ्कारः स
देवसोम्येदमयथासीदित्यनोक्तात्
सतउत्पन्न इतिनीलकण्ठ ॥

पराहणः । पुं० अपराहणे ॥ अरपञ्च
तदहञ्चेतिविग्रहः ॥

परि । अ० सर्वतोभावे ॥ वर्ज्जने ॥
व्याधौ ॥ शेषे ॥ इत्यभूताख्याने ॥
भागे ॥ वीप्सायाम् ॥ आलिङ्गने
लक्षणे ॥ दीषाख्याने ॥ निरसने ॥
पूजायाम् ॥ व्याप्तौ ॥ भूषणे ॥ उ
परमे ॥ शोके ॥ सन्तोषभाषणे ॥

परिकथा । स्त्री० वाङ्मयभेदे ॥ यथा
। अथवाङ्मयभेदाः सुश्रम्युख

परिकर्त्ता

खडकथाकथा । आख्यायिकापरिक
थेति । त्रिकाखण्डशेषः ॥

परिकम्प । पु० भये ॥ कम्पे ॥ परि
त कम्पः ॥

परिकर । पु० सङ्घे । गणे ॥ पर्यङ्
के ॥ परिवारे ॥ वस्त्रादिनाप्रगाढ
गात्रिकावन्धे ॥ यथा । सकृदुच्चरि
तयेनहरिरित्यक्षरद्वयम् । वद्व ।

परिकरस्ते नमोऽधायगमनप्रतीति ॥

युद्धोचितपरिधाने ॥ समारम्भे ॥

विवेके ॥ सहकारिणि ॥ यत्ने ॥

अलङ्कारवि० ॥ यथा ॥ विशेषणैर्यं

त्साकूतैरुक्तिः 'परिकरस्तुस' ॥ अ

र्थाद्विशेष्यस्य । उदाहरणम् ।

यथा । महौजसो मानधनाध

नार्चिताधनुर्भृतः सयतिलब्धकी -

र्त्तयः । नमहतास्तस्यनभिन्नवृत्तयः

प्रियाणिवाञ्छन्त्यमुभिः समीहि

तुम् ॥ यद्यप्यपुष्टार्थस्य दोषतभि-

धानात्तन्निराकरणेनपुष्टार्थस्वीका-

रः कृतः तथाप्येकनिष्ठात्त्वेनवद्भ-

नाविशेषणानामेवमुपन्यासेवैचित्य

मित्यलङ्कारमध्येगणितः ॥ परिकी

यते । कृविचेपे । ऋदोरप् ॥ परि

क्रियतेऽनेन । पुंसीतिघः ॥

परिकर्त्तिका । स्त्री० गुदेकर्त्तनवत्पौ-

डायाम् ॥

परिकर्त्ता । पु० अनूढज्येष्ठाकनिष्ठावि

वाहस्ययाजकीद्वत्युद्वाहतत्वम् ॥

परिचित

परिकर्म्मा । पुं० सेवके । परिचारके ॥

इतिरत् ॥ न० । अङ्गसस्कारे । कु-

ङ्कुमादिनाशरीरशोभाधायककर्म

णि ॥ परिमलवर्जनार्थाक्रियापरि-

कर्मज्ञानोद्घर्तनादीत्यर्थः ॥

परिकर्मी । त्रि० सेवके ॥ इ० हे० ॥

परिकल्पितः । त्रि० कृते ॥

परिकल्प्यः । त्रि० परिकल्पितयोग्ये ॥

परिकाङ्क्षितः । त्रि० तपस्विनि ॥ इ-

तिशब्० ॥

परिकीर्णः । त्रि० व्याप्ते ॥ परितः की-

र्णः ॥

परिकूटम् । न० पुरद्वारकूटके । नगर

द्वारकूटके । हस्तिनखे । हथनो०

ह० इ० भा० ॥

परिक्रमः । पु० विहारे । क्रीडार्थप-

द्भ्यांसञ्चरणे ॥ प्रदक्षिणे । परिक-

र्म्मा० इ० भा० परिक्रमणम् । क्रमु० ।

घञ् ॥ नोदात्तोपदेशस्यतिनवृद्धिः ॥

परिक्रमसह । पुं० छागले ॥

परिक्रयणम् । न० नियतकालभृत्या

स्वीकरणे ॥ परितःक्रयणम् ॥ क्रय-

णस्यसमीपवा ॥

परिक्रिया । स्त्री० परिसर्पे । परिजना-

दिनावेष्टने ॥ परिकरणम् । क्वाञ्

शच् । रिङ्शयग्लिङ्क्षु ॥

परिक्रान्तः । त्रि० परिश्रान्ते ॥

परिचित् । पुं० नृपान्तरे ॥ अभिमन्यु

पुत्रे ॥ अश्वमेधे ॥ परितोदुरितचौ

परिग्रह .

यतेयेनेतिव्याख्यानात् ॥
 परिक्षिप्त । त्रि० जलादिनाऽवच्छि-
 न्ने । परिखादिनावेष्टिते । निवृत्ते ॥
 परित. क्षिप्यतेस्म । क्षिप० । क्त
 सर्वतोभावेनक्षेप्रयुक्ते ॥
 परिखा । स्त्री० खेये । राजधान्यादी-
 नाखातरूपवेष्टने । खार्द्ध० इ० भा० ॥
 अस्यामानन्तु । प्रस्थेचपरिखामान
 शतहस्तप्रशस्तकम् । परित. शिविरा
 णाञ्चगम्भीरदशहस्तकम् ॥ सङ्के-
 तपूर्वकञ्चैवपरिखाद्वारभीप्सितम् ।
 शत्रोरगम्यमित्रस्यगम्यमेवसुखेनचे-
 ति ॥ परित. खन्यते० परित खाता-
 वा । अन्येभ्योपीतिड. ॥
 परिखातः । पुं० गर्त्ते ॥
 परिख्यात. । त्रि० विख्याते ॥
 परिगणित । त्रि० सर्वतोभावेनगण
 नायुक्ते ॥
 परिगतः । त्रि० प्राप्ते ॥ विस्मृते ॥
 ज्ञाते ॥ चेष्टिते ॥ गते ॥ वेष्टिते ॥
 परिगृह्णा । स्त्री० नार्याम् ॥
 परिग्रह . । पुं० परिजने । पुत्रमित्र
 कलत्रादी ॥ यथा । क्वचिदुपकृति'
 कर्त्ताऽमीभि कृताक्रियतेयवानचमु
 विभवन्त्येतेपुंसांमुखायपरिग्रहो' ।
 दधतिविरहमर्मच्छेदतदर्शमपार्थक
 तदपिविपुलायासा सीदत्यज्ञोवतज
 न्तव. ॥ पत्न्याम् ॥ स्त्रीकारे । मूल्ये
 । मूले ॥ शपे । शपथे ॥ राहुवक्त्र-

परिघोष .

स्थभास्करे ॥ प्रतिग्रहे । सैन्यपञ्चा-
 ज्ञागे ॥ सङ्ग्रहे ॥ शास्त्रऽनिधिद्वमा-
 र्गेणदेहयात्रानिर्वाहकाधिकभोगसा
 धनस्वीकारे । शरीरधारणार्थमस्य
 हृत्वे पिपरोपनीतवाद्योपकरणे ॥ प
 रिगृह्यतेपरिग्रहणम्परिगृह्यातिवा
 यहृद्विद्युत्प्विभाषायहृद्वत्यज्वा ॥
 परिगृह्यतेऽनेनेतिकरणव्युत्पत्तेर्हस्ते ॥
 परिघ । पुं० योगविशेषे ॥ तत्रजात
 स्यफलयथा । उत्पत्तिकालेपरिघोष
 दिस्यान्नरस्तदावशकुठारकल्प । अ
 सत्थसाक्षीजमयाविहीन खल्पानु-
 भोक्ताविजितारिपक्ष ॥ लोहागी०
 इ० प्र० अस्त्रविशेषे । परिघातने ।
 लोहबल्लगुडे ॥ अर्गले ॥ घाते ।
 परिघाते ॥ मुद्गरे ॥ शूले ॥ कलसि-
 चतथाकाचघटगोपुरसङ्घनोरिति
 शब्दरत्नावली ॥ परिहणनम् ०
 परिहण्यसेऽनेनवा । हन० । परौ-
 चद्वत्यप् । घादेश्च ॥
 परिघात । पुं० अस्त्रे ॥ हनने ॥ परि
 तोघात ॥
 परिघातन । पुं० परिघे । लोहबल्ल
 लगुडे ॥ लोहबल्लयष्ट्याम् ॥ परि
 तोघातद्वत्यनेन । ल्युट् ॥
 । न० सर्वतोभावेनहनने ॥
 परिघोष । पुं० निनादे । शब्दे ॥
 अवाच्ये ॥ जलदधुनी ॥ परितो
 घोषोऽत्रवा ॥

परिचारिणी

परिचय । पु० सस्तवे । विशेषणज्ञाने ॥
 परचाङ्गभा० ॥ परिसमन्ताच्चयनम्
 । चिञ्० । एरच् ॥ अभ्यासे ॥
 परिचर । पु० युद्धकालेपरप्रहाराद्रथर
 क्षके ॥ परिधिस्थे । सेनायाराज्ञोद
 ण्डनायके ॥ प्रयाणेसामन्तस्थापक
 र्थेङ्गत्थन्त्ये ॥ रथगजादेश्चक्रपादादि
 रक्षकेङ्गकेचित् ॥ सेवके ॥ परित
 स्वरति । पचाद्यच् ॥
 परिचरणम् । न० गुर्वादिशुश्रूषा
 याम् ॥

परिचर्या । स्त्री० सेवायाम् । उपासने ।
 शुश्रूषायाम् ॥ परिचरणम् । चर० ।
 परिचर्या परिसर्येतिशोयञ्चनिपा
 त्यते ॥

परिचायक । पुं० लक्षण्ये ॥

परिचाय्य । पु० यज्ञाग्नी । समूह्ये ।
 उपचाय्ये ॥ परिचीयते । चिञ्० ।
 अग्नीपरिचाय्येतिसाधुः । अग्नि-
 रिद्धनज्वलनः । किन्त्वग्निधारणार्थं
 मिष्टकाचयनेननिर्मितस्यलम् । त
 स्मिन्नभिधये ॥

परिचार । पु० परिचरणे ॥ परिचरे-
 र्घञ् ॥

परिचारक' । त्रि० भृत्थ्ये । दासरे ।
 दासे । सेवके ॥ परिचरति । चर० ।
 शबुल् ॥

परिचारिणी । स्त्री० परिचरणशीला-
 याम् । परिचरणचित्तायाम् ॥ परि

परिच्छेद

चरततीचरेर्णिनि ॥ डीप् ।
 परिचार्य' । त्रि० सेव्ये ॥
 परिचित । त्रि० परिचयविशिष्टे ।
 ज्ञाते । समूह्ये
 परिचय । त्रि० परिचयनीये । परि
 चेतव्ये ॥
 परिच्छेद । पु० परिजने । पोष्यवर्गे ॥
 वसनाभरणादौ । गृहोपकरणे ॥
 युद्धोपकरणे ॥ आच्छादने ॥ परि
 छाद्यतेऽनेन । छद्० । पुसीतिच ।
 छादेर्घेद्ब्युपमर्गस्येत्थ्य, पधाङ्गस्व' ॥

परिच्छन्द । पु० परिच्छेदे ॥

परिच्छन्न । त्रि० परिच्छेदविशिष्टे ॥
 सर्वतोभावेनाच्छादिते । सङ्घते ॥
 परिच्छित्ति स्त्री० परिमाणे । इयत्ता
 याम् ॥

परिच्छिद्य । अ० निश्चित्य ॥ *

परिच्छिन्न' । त्रि० परिच्छेदविशिष्टे ।
 अवधिप्राप्ते ॥ परिमिते । एकदेश
 वर्त्तिनि ॥ परिच्छिन्नत्वत्रिविधम्
 । देशत कालतोवस्तुतश्चेतिभेदात् ।
 तत्रदेशान्तरनिष्ठाभावप्रतियोगित्व
 रूपदेशतःपरिच्छिन्नत्व । कालान्त
 रनिष्ठाभावप्रतियोगित्व कालत.प
 रिच्छिन्नत्वम् । वस्तुन्तरनिष्ठभेद
 प्रतियोगित्वलक्षणवस्तुपरिच्छिन्नत्व
 मिति ॥

परिच्छेदः । पुं० ग्रन्थसम्बन्धी । ग्रन्थस्य
 विच्छेदे ॥ यथा । सर्गावर्गं, परिच्छे

परिज्मा

दोघाताध्यायाद्दसग्रहा , उच्छ्वास
परिवर्तस्रपटल काण्डमस्त्रियाम् ॥
स्थानप्रकरणपर्वाङ्गिकञ्चग्रन्थसन्धय .
॥ अथधौ । सीमायाम् ॥ परिच्छि-
न्नत्वपरिमितत्व बापरिच्छेद ॥

परिजन' । पु० अनुचरे ॥ परिवारे ।
पोष्यवर्गे । नियतसन्निधिबन्धि' परि
चारके ॥ यथा । किरौटवैरिञ्च' परि
हरपुर, कौटभभिद, कठोरेकोटीरेसख
लसिजहिजम्भारिमुकुटम् । प्रणम्ने
ष्वे तेषुप्रसभमभियातस्पभवनहर
स्याभ्युत्यानेतवपरिजनोक्तिर्विजयते
॥ ब्रह्मसम्बन्धिसु कुटमधेत्यज ॥
बिष्णो कठिनेमुकुटेस्खलसि । इ
न्द्रस्यमुकुटत्यज । एतेषुब्रह्मादिषु
प्रणम्नेषुसत्सु, हठात्गृहमागतस्यशि
बस्याभ्युत्यानेसतितवसखीनामुक्ति,
शोभतेइत्यर्थः ॥

परिजय्य । त्रि० जेतुंशक्ये ॥ परितोज
य्य ॥

परिजल्पितम् । न० दशाङ्गचिचजल्पान्त
र्गतद्वितीयजल्पे ॥ यथा । प्रभोर्नि
र्दयताशाठ्यचापलाद्युपपादनात् ।
स्वविचक्षणता व्यक्तिर्भङ्ग्यास्या
त्परिजल्पितम् ॥

परिजात' । त्रि० परिगते ॥ सम्बद्धे ॥
परितोजातः ॥

परिज्ञानम् । न० तत्त्व ज्ञाने ॥

परिज्मा । पु० चन्द्रमसि ॥ बङ्गी ॥

परिणाम

परिजायते । जनी० श्वनुचनूपूषन्
प्रीहन्नितिसधु' ॥ त्रि० । परितोग
न्तरि ॥ अजे, परिपूर्वस्यश्वनुचन्नित्या
दिनामनूप्रथयोऽकारलोप० आद्यु-
दात्तत्वञ्चनिपात्यते० वेदभाष्ये ॥

परिज्वा । पु० इन्दौ ॥ याज्ञिके ॥
परिचारके ॥ उज्ज्वलदत्तोहिश्व-
नुचन्नित्यत्रपरिज्मेत्यस्यस्थानेपरि-
ज्वेतिपठित्वाजु सौचोघातु'परिपू-
र्वीयणादेशइत्याह ॥

परिडीनकम् । न० सर्वतपतनरूपे ।
पक्षिगतिविशेषि ॥

परिणत । त्रि० परिणामप्राप्ते । प-
क्ते ॥ परिणमतिस्म । णस० । अकर्म
कत्वात्क्त् ॥ सर्वतोभावेननते ॥
पुं० । तिर्यग्घातिगजे ॥ तिर्यग्द-
न्तप्रहारस्तुगज, परिणतोमतइतिह
लायुधः ॥

परिणति । स्त्री० परिणामे ॥

परिणद्ध । त्रि० विशालि । परिरेष्वे ।
आलिङ्गिते । वधे ॥

परिणय । पु० विवाहे ॥ परिणयन-
म् । षीञ्० । एरच् ॥

परिणयनम् । न० विवाहे ॥

परिणाम । पुं० विकारे । गुणानाप्रा
दुर्भावे । प्रकृतेरन्यथाभावे ॥ फल
काले ॥ परिपाकावस्थायाम् ॥

परिणमनम् । णस० । घञ् ॥ चर
मे । शेषि ॥ पूर्वरूपपरिचयागेनरूपा

परिणामी

न्तरापत्ति परिणामः ॥
 परिणामदर्शी । त्रि० चरमकालप्रेक्षि-
 णि । पश्चाद्दर्शिनि । विषयादे
 शेषद्रष्टरि ॥
 परिणामवादः । पु० वादविशेषे ॥ ब्र-
 ह्मैवनामरूपप्रपञ्चभेदेनपरिणामतेऽ
 त्तिकेवोदञ्चनादिभावेन । अतएव
 प्राकृतरूपस्थसत्त्वस्यापरित्यागः प्रप-
 ञ्चेषु उदञ्चनादाविवृत्तिकात्त्वस्ये
 त्यर्थः ॥ परिणामवादश्चाह्यपात
 झलपाशुपतानानये ॥ यथा । गुण
 साम्यं प्रधानस्याद्गुणासत्त्वरजस्तमः
 । सुखदुःखमोहरूपदृश्यते हिस्फुट
 जगत् ॥ प्रधानस्यान्महान् सोह
 ह्मारोऽसीषोडशात्मना । जायतेपञ्च
 तन्मात्राण्यन्त्राण्येकादशापियत् ॥
 तन्मात्राणितुभूतानिजायन्ते तत्रस
 ह्यया । चतुर्विंशतिरेतानितन्मात्रा
 पञ्चविंशतिः सदेवकार्यमुत्पत्तेः ।
 पूर्वकारकरूपकम् । आविर्भावति
 रोभावौजन्मनाशावुदीरिताविति ।
 परिणामशूलः । पु० रोगविशेषे ॥ त-
 स्योत्पत्तिर्यथा । स्वैर्निदानैः प्रकुपि
 तो बायुःसन्निहतोयदा कफपित्ति
 समावृत्यशूलकारीभवेद्वली ॥ तस्यौ
 षधयया । लौहचूर्णसमायुक्तं त्रिफ
 लाचूर्णमेववा । मधुनास्वादितरुद्र
 परिणामास्यशूलनुदिति ग० पु० ॥
 परिणामी । त्रि० विकारिणि ॥ परिणा

परितर्पणम्

मोस्यास्तीति । म० इति ॥
 परिणामवादी । त्रि० परिणामवादि
 नि ॥ पूर्वरूपत्यागेनरूपान्तरप्राप्तिल
 क्षणपरिणामयोवक्तिस ॥
 परिणायः । पु० शारीणासमन्तान्नयने
 ॥ परितोवामदक्षिण तोनयनम् ।
 शीञ् ॥ परिन्योरितिघञ् परिणा
 येनशारोन्हन्तिसमन्तान्नयनेनेत्यर्थ
 परिणायकः । पु० परिणेतारि ॥ नय-
 तेर्बुक्त् । उपसर्गादसमासेपीतिष
 त्वम् ॥
 परिणाहः । पु० विस्तारे । पनहा० चौ
 डाचौसार इत्यादिभा० । विशाल
 तायाम् ॥ परिणह्यतेऽनेन । णह०
 । घञ् । उपसर्गादसमासेपीतिष-
 त्वम् ॥
 परिणिनसुः । त्रि० परिणन्तुतिर्यक्प्र
 हत्तुमिच्छौ ॥ नमेस्मान्नादुप्रत्ययः
 । एकाचउपदेशेऽनुदात्तादित्तीट् प्र
 तिषेध ॥
 परिणूतः । त्रि० स्तुते ॥ परिणूयते
 स्म । णूस्तुतौ । क्तः ॥
 परिणैता । पु० भर्तारि । वोढरि ॥
 परिणवति । शीञ्सृच् ॥
 परितप्तः । त्रि० परिदूने ॥
 परितर्कणम् । न० जहे ॥ हिंसा-
 याम् ॥
 परितर्पणम् । न० परितृप्तिक्रिया-
 याम् ॥

परिदायी

परित । अ० सर्वतोर्थे ॥ पर्यभिभ्याश्चे
तिपरिशब्दात्तसिल्सर्वाभयार्थाभ्या
मिष्यते ॥ सर्वत्र ॥

परिताप . । पुं० दुःखे ॥ नरकान्तरे ॥
कम्पे ॥ भये ॥ शोके ॥ परित
स्ताप ॥

परितुष्ट . । त्रि० परितोषयुक्ते । सन्तु-
ष्टे ॥

परितोष । पु० अतिदृष्टौ । सन्तोषि ।
सर्वतोभावेनतुष्टौ ॥ यथा । त्वासु
दरसाधुमन्ये शाकैरपियदसिलब्धपरि
तोषम् । हृत्तद्वदयच्चधिकाधिकवा
ञ्छाशतदुर्भरनपुन ॥

परित्याग . । पु० सर्वतोभावेनवर्ज
ने । परित्यजने । क्षोरणे ॥ मलो
त्सारणे ॥ परितस्त्याग ॥

परित्राणम् । न० मारणोद्यतस्थनिवार
णे । हस्तधारणे । हस्तवारणे ।
पर्याप्तौ ॥ त्रैङ्ग० । ल्युट् । र
क्षणे ॥

परिदर । पु० दन्तरोगविशेषे ॥
यथा । दन्तमासानिशीर्यन्ते यस्मिन्
ष्ठीवतिचाप्यसृक् । पित्तासृक्कफ
जोव्याधिर्ज्ञेय परिदरोहिसङ्घति ॥

परिदानम् । न० नैमेये । परीवर्त्ते ।
विनिमये ॥ परिकृत्यदानम् ॥ न्य
स्तवस्तुप्रत्यर्पणेपौतिकश्चित् ॥

परिदायी । पु० अनूढज्येष्ठेतत्कनिष्ठा
यकन्यादातरि ॥ यथाहहारीत ।

परिद्रष्टा

ज्येष्ठेऽनिर्विष्टे कनीयान्निर्विशन्
परिवेत्ताभवतिपरिविन्नोज्येष्ठ . प
रिवेदनीयाकन्यापरिदायीदाताप
रिकर्त्तायाजकस्ते सर्वेपतिताङ्घति ॥

परिदीपक । त्रि० अवबोधके ॥

परिदीपित : । त्रि० प्रकाशिते ॥
परिसर्वतोदीपित ॥

परिदृष्ट . । त्रि० समन्तात्साक्षात्
कृते ॥

परिदेवनम् । न० अनुशोचनीकौ ।
विलासे ॥ दिवुपरिदेवने । चु० ।
ल्युट् ॥

परिदेवना । स्त्री० शोकनिमित्ते विला
से । शोकोक्तौ ॥ यथा । अव्यक्ता
दीनिभूतानिव्यक्तमध्यानिभारत ।
अव्यक्तनिधनान्ये वलत्रकापरिदेवना
॥ इतिभगवद्गीता ॥ नमन्बल
वीर्येणप्रज्ञया पौरुषेणच । अलभ्य
लभतेमर्त्यं सत्रकापरिदेवना ॥ ए
कसार्थप्रयातानांसर्वेषातत्रगामि
नाम् । यद्येकमृत्वरितोयातिक्रात
त्रपरिदेवनेतिग० पु० ॥ दिवुपरि
देवने । चु० । ग्यासन्नन्योयुजिति
युच् ॥ टाप् ॥

परिदूत . । त्रि० परिदेवनाप्राप्ते ॥
क्षीणचेतने ॥ दिवु० क्त० ॥

परिद्रष्टा । त्रि० समन्ताद्दर्शनस्यक
र्त्तरि । साक्षिपुरुषे ॥ परिपश्यति
। दृशिर । वा० दृन् ॥

परिपणम्

परिधानम् । न० अधोशुके । अन्तरी
ये । उपसव्याने ॥ परिधीयतेऽने
नवा । डुधाञ् ० कृत्यल्युटोवह
लम् ॥

परिधाय । पुं० जलस्थाने ॥ परि
च्छेदे ॥ नितम्बे ॥

परिधावी । पुं० वत्सरविशेषे ॥ यथा ।
अभिभूतजगत्सर्वकृत् शैर्बहुविधैः
प्रिये । मारुतैः फलदाहैश्चपरिधावि
निशोभने ॥

परिधिः । पु० यस्त्रियद्रुशाखायाम् ॥
उपसूर्यके । परिवेशे । चन्द्रसूर्य
समोपमण्डले ॥ परितोधीतेऽनेन
वा । डुधाञ् ० । उपसर्गेघो कि
॥ चक्रप्रान्ते ॥ भूगोलादेर्वेष्टने ॥

परिधिस्थः । पुं० परिचरे । परितः
स्थिते सेनारक्षके ॥ परिधीसेनान्ते
तिष्ठति । ष्टा० । सुपीतिकः ॥

परिधेयः । चि० परिधानीये । परिधा
नोपयुक्ते उत्तरीयादिवस्त्रे ॥ परि
धातुं शक्यः । धाञ् ० । अचोयत्
वृद्ध्यति । गुणः ॥

परिनिष्ठितः । चि० चतुरे ॥ निश्चि
ते ॥

परिपक्व । चि० परिणते ॥ परितः प
क्वः ॥

परिपक्वमानस । चि० अवणमनना
दिभिः स्थितप्रज्ञे ॥

परिपणम् । न० नीव्याम् । वणिङ्मूल

परिपाटी

धने । पु० जी० इति भा० ॥ परिप
ण्यतेऽत्रदध्यर्धप्रयुज्यते । पण० ।
पु० सीतिष ॥ राजपुत्रादेर्वन्धके ॥
परिपण्यकः । पु० शत्रौ ॥ इ० हे० ॥
परिपण्यी । चि० शत्रौ ॥ परिदोषाग्न्या
नंपण्ययितु शीलमस्य । पथिगतौ
चु० । णिनि ॥ परिवर्जनीय
पन्याअस्यवासमामान्तविधेरनित्य
त्वाद्दोन ॥ विघ्नकृति । पथिकद
स्यौ ॥

परिपल्लवम् । न० तीर्थविशेषे ॥

परिपवनम् । न० तितउनि ॥ तित-
उपरिपवनम्भवतीतिपस्यशाभा-
ष्यम् ॥

परिपाकः । पुं० विपाके ॥ परिपच
नम् । डुपचष् ० । घञ् ॥ परिपक्व
तायाम् ॥ यथा । इच्छद्भुतकेवलव
ह्निपक्वमांसेनमस्यः । परिपाकमेती
तिभावप्रकाशः ॥ नैपुण्ये ॥ य० ।
वीक्ष्यतस्यविनयेपरिपाकपाकशास
नपदंस्पृशतोपीति० नैषधेपञ्चम
सर्गः ॥

परिपाकिनी । स्त्री० त्रिवृतायाम् ॥

परिपाटिः । स्त्री० अनुक्रमे । आनु-
पूर्व्याम् ॥ परिभागे । भागेनपाट-
नम् । पट० । स्वार्थण्यन्तः । अच-
इ . ॥ इणजादिभ्यइतीखा ॥ इ-
तिकर्त्तव्यतायाम् ॥

परिपाटी । स्त्री० आवृति । अनु-

परिप्रश्न .

क्रमे ॥ कृदिकारादितिडीष ॥
 परिपिष्टकम् । न० सीसके ॥
 परिपुष्करा । स्त्री० गोडुम्बायाम् ।
 राजगोमक्द्र० गौ० भा० ॥
 परिपूतम् । न० निष्पुलाकीकृते ।
 अपास्तपुलाके । अपास्ततुप्रधान्ये ॥
 त्रि० । सर्वतोभावेनपवित्रे ॥
 परिपूरी । त्रि० भक्तवरदे ॥ परिपू-
 र्यतिकामैर्भक्तान् । परिपूरयते
 र्शिनि ॥
 परिपूर्ण । त्रि० पूरिते ॥ परितः
 पूर्णः ॥
 परिपूर्णता । स्त्री० आभोगे । सम्पू-
 र्णतायाम् ॥ परितः पूर्णतया ।
 पूरी० । गत्यर्थेतिक्त । रदाभ्या-
 मितिनिष्ठानत्वम् ॥ परिपूर्णस्य-
 भावः । तस्यभावइतितल् ॥
 परिपूर्णत्वम् । न० आभोगे । पूर्णता
 याम् ॥ परिपूर्णस्यभावः । तस्यभा-
 वसत्वतलौ ॥
 परिपेलम् । न० क्वैवर्तीमुस्तके । ना
 गरमोया० द्र० भा० ॥ यश । परि
 पेलप्रववर्षतत्कुटन्नटसंज्ञकम् ।
 जायतेसुस्तकाकारशेवालकुलसञ्च-
 ये ॥
 परिपेलवम् । न० क्वैवर्तीमुस्तके ॥
 परितः पेलवमृदु ॥
 परिप्रश्नः । पु० क्लोहकथमिदंजातंको
 वैवर्तीस्यद्विचये । उपादानकिमस्य

परिभव .

स्यकथवबोस्मिकेनोपायेनमुच्येद्वत्या
 दिपृच्छायाम् ॥ पृच्छामात्रे ॥ प-
 रितः प्रश्न ॥
 परिभवः । त्रि० चञ्चले ॥ परिभव-
 ते । मुङ्गतौ । प्र० यच् ॥ आ
 कुले ॥
 परिभुतः । त्रि० आभुते । व्याप्ते
 सर्वतोव्याप्ते ॥ परितः भुतः ॥
 परिभुता । स्त्री० मदिरायाम् ॥ या
 म्यधर्मेवेदनावत्त्यांयोनी ॥ यथा ।
 परिभुतायाम्भवतिआम्यधर्मेरुजाभ
 शम् । इतियोनिव्यापन्नदानेमाध
 वकरः ॥
 परिफुल्ल । त्रि० इर्षपुलकिते ॥ फु
 ल्लते । फुल्ल० । पचाद्यजन्तनतुफु-
 ल्लेतिनिष्ठान्त । अनुपसर्गादितिक-
 थनाविरोधात् । परितः फुल्लः ॥
 परिवर्हः । पु० राजयोग्यद्रव्ये । सि
 तच्छत्रादौ ॥ परिच्छदे ॥ परिवर्ह
 तेपरिवर्हतेवा । वर्हप्रधान्ये । अ
 च० घञ्वा ॥
 परिभवः । पु० अनादरे ॥ यथा ।
 चन्तव्याद्विजातयः परिभव्येतद्-
 वचः । पालनात्पीतः कुम्भसमुद्भ-
 वेनमुनिनाकिजातमेतावता । मया
 दांयदिलङ्घतेविधिवशाद्यस्मिन्क्ष-
 णेवारिधिस्रैलीक्यंसचराचरय स-
 तियः कस्तत्रकुम्भोद्भवः ॥ परी भु-
 बोऽवज्ञानद्र० घञभावेच्छदोरप् ॥ स

परिभूयमानः

र्वतोभवने ॥

परिभाव . । पु० अनादरे । परिभ
वे ॥ परौभुवोऽवज्ञानइतिभावेध
ञ् । वृद्धि . ॥

परिभावुकः । चि० तिरस्कुर्वति ॥
लप्पतेत्यादिनोकञ् ॥

परिभाषणम् । न० सनिन्देउपालम्भे ॥
उपालम्भोद्दिद्विविधः । गुणाविष्क
रणपूर्वकोनिन्दापूर्वकश्च । आद्यो-
यथा । महाकुलस्यभवतः किमु-
चितमिदमिति । द्वितीयस्तुबन्धकी
सुतस्यभवतउचितमेवेदमिति । त-
त्रयोद्वितीयसपरिभाषणशब्दार्थः ॥
भाषव्यक्तायावाचि । ल्युट् ॥ निय-
मे ॥ आलापे ॥

परिभाषा । स्त्री० परिष्कृतेभाषणे ।
पदार्थविवेचकाचार्याणायुक्तियुक्ता-
यावाचि । प्रज्ञप्तौ । शैल्पाम् ॥
अनियमनिवारकेन्यायविशेषे ॥ अ-
नियमेनियमकारिणीपरिभाषितल
क्षणात् ॥ आधुनिकसङ्केते ॥ इ०
शक्तिवादेगादाधरीटीका ॥

परिभूः । पुं० ईश्वरे ॥ सर्वेषामुपर्यु-
परिभवनात्परिसर्वतोभवति ।
भू० । क्विप् ॥

परिभूतः । चि० परिभवान्विते । अ-
नादरे । अवमते । अवमानिते ॥
परिभूवतीस्म । भू० । क्तः ॥

परिभूयमानः चि० अनादरानुभवक-

परिमाणम्

र्त्सरि ॥ यथा ॥ येवालभावेनपठन्ति
विद्याकामातुरायौवननष्टचित्ता ।
तेवृद्धकालेपरिभूयमाना . सन्देह-
माना : शिशिरेयथाब्जाइति ॥

परिभोगः । पु० उपभोगे ॥ परिभोज
नम् । भुज० । घञ् ॥

परिभ्रमः । पुं० सर्वतोभ्रमणे ॥
परिभ्रमणम् । न० पर्यटने ॥ धनाशा-
पुरुषस्येहपरिभ्रमणकारणम् ॥

परिभ्रामणम् । न० हस्तादिषुगृही
त्वापरिभ्रामणे ॥

परिमण्डलः । चि० वर्तिले ॥ परितश्च
क्राकारे ॥ न० । परमाणौ ॥

परिमण्डलितः । चि० विवर्तिते ॥ घञ्
लौकते ॥

परिमलः । पुं० विमर्दने । कुङ्कुमादिम
र्दने ॥ विमर्दीत्यगन्धे । अतिमनो
हरगन्धे ॥ जनमनोहरसुरतादिवि-
मर्दनेनोत्पन्नेमाल्पादिगन्धे । सुर-
तोपमर्दविकसच्छरीररागादिसौर-
भे ॥ सम्भोगे ॥ पण्डितानांसमूहे ।
इ० शब्० ॥ परिमलनम् । मलधा
रणे । घञ् । सञ्जापूर्वकत्वान्नवृ-
द्धिः ॥ घर्षणसमुद्भवेचन्दनादिग-
न्धे ॥

परिमाणम् । न० आढककुडवादीप
रिच्छेदके । सर्वतोमाने ॥ भारी
हपरिणाहाभ्यांस्वगताभ्यांयिनकाष्ठा
दिनिर्मितेनद्रीयादिपरिमैथ्यतेतत्

परिमिलित :

परिमाणप्रस्थादिरिच्यर्थ । परि .
 सर्वतोभावे । यथोक्तम् । परिमाण-
 न्तुसर्वत । इति ॥ न्यायमतेतुमा
 नव्यवहारासाधारणकारणे । पृथि-
 व्यादिनवद्रव्यवर्तिनि ॥ तच्चतुर्वि-
 धम् । अणुमहत्दीर्घमृक्खलचेतिभे
 दात् । यथोक्तभाषापरिच्छेदे । प-
 रिमाणभवेन्मानव्यवहारस्यकारणम्
 । अणुदीर्घमहद्दधुस्वमितितङ्गेदङ्ग-
 रित . ॥ अनित्यतदनित्य स्यान्नि
 त्येनित्यमुदाहृतम् । सङ्ख्यात .
 परिमाणाश्च प्रचयादपिजायते ॥
 अनित्य द्रव्यशुकादौतु सङ्घाजन्य
 मुदाहृतम् । परिमाणघटादौतुपरि
 माणजउच्यते ॥ प्रचय शिथिला
 ख्योय : सयोगस्तेनजन्यते । परि
 माणतूलकादौनाशस्त्वाश्रयनाशत'
 ॥ इति ॥ परिमीयतेपरिच्छिद्यते
 येनतद् ॥
 परिमार्जनम् । न० परिशोधने ॥ खा
 द्यविशेषे । मधुमस्तके ॥ यथा ।
 मधुतैलघृतैर्मध्ये वेष्टितासमिताश्च
 या . । मधुमस्तकमुद्दिष्ट तस्याख्या
 परिमार्जनमितिशब्दचन्द्रिका ॥
 परिमित . । त्रि० परिमाणविशिष्टे ।
 परिच्छिन्ने । एतावति । इतनाङ्ग०
 भाषा० युक्ते ॥ परितोमित . ॥
 परिमिलितः । त्रि० व्याप्ते । समन्ता
 त्सङ्गते ॥

परिवत्सर .

परिमृष्ट . । त्रि० व्याप्ते ॥
 परिमेय । त्रि० परिमातुंयोग्ये ॥
 माङ्० । अचोयत् । ईदयति । गुण
 ॥ परिमिते ॥
 परिमोक्ष . । पुं० मलत्यागे ॥ परितो
 मोक्षणे ॥
 परिमोषी । त्रि० परिमोषणशीले ।
 चौरै ॥
 परिरब्ध । त्रि० गृहीते ॥ आलिङ्गि
 ते ॥
 परिरम्भ । पुं० आलिङ्गने । परिष्व
 ङ्गे । वाहुभ्यानिष्पीडने ॥ परिरम्भ
 णम् । रभ० । घञ् । रभेरशब्दलि
 टोरितिनुम् ॥
 परिरम्भित । त्रि० आलिङ्गिते । र
 क्षिते ॥
 परिवत्सर : । पुं० वत्सरे ॥ वत्सरवि
 शेषे ॥ यथा । शकाब्दात्पञ्चभिर्द्ध
 तेय . शिषस्तिष्ठतितेनैकादिक्रमेण
 सपरिद्धदाचनुउदापूर्वकवत्सर संज्ञ
 का वत्सराभवन्ति । यथोक्तम् ।
 शकाब्दात्पञ्चभि शेषात्समाद्या
 दिषुवत्सरा . । सम्परीदानुपूर्वाच्च
 तथोदापूर्वकामता . ॥ परिपूर्वैत
 थादानंयवानांचद्विजोत्तमा . । इ०
 ति विष्णु धर्मात्तरम् ॥ परितोवस
 न्यत्रायनत्वादय . । वस० । सपूर्वा
 च्चिदितिसर । सस्यार्द्धधातुकइति
 सस्यत ॥

परिवर्ह

परिवर्जनम् । न० मारथे ॥ परित्या
गे ॥ यथा । गोप्योनदोषोमथुराङ्ग
नानाधूर्तस्यकृष्णस्यहिरीतिरेषा ।
विपर्ययोयेनकृत । स्वपिचोस्तस्योप
पत्नीपरिवर्जनम् ॥ वृत्तीवर्ज
ने । ल्युट् । परितोवर्जनम् ॥ कु
भार्याञ्चकमित्रञ्चकुराजानकुसीहृद
म् । कुञ्चुञ्चकुदेशञ्चदूरत । परि
वर्जयेत् ॥ ब्राह्मणवालिञ्चत्रम
योञ्चारविशजडम् । शद्रमत्तरसयु
क्त दूरत, परिवर्जयेत् ॥

परिवर्त्त । पु० नेमत्रे । विनिमये ॥
कूर्मराज ॥ प्रवर्त्तने ॥ पलायिते
। युगान्ते ॥ परिवर्त्तनम् । वृत्तु०
। भाषेचञ् । ग्रन्थविच्छेदे ॥ अप
वर्त्तने ॥

परिवर्त्तनम् । न० परिदाने । परिव
र्त्ते । विनिमये । परेतना इ० भा०
॥ इतस्ततोभ्रमणे ॥ (**#*(#)*#)

परिवर्त्तिका । स्त्री० भावप्रकाशोक्ते
मेदृजातेचुद्ररोगविशेषे ॥

परिवर्त्तित । त्रि० निवर्त्तिते ॥

परिवर्त्ती । त्रि० विनश्वरं ॥ ससारः
परिवर्त्तीतिप्रसिद्धम् ।

परिवर्त्तिनी । स्त्री० विष्टुतिप्रभेदे ॥

परिवर्ह । पुं० राजयोग्यद्रव्ये ॥

परिच्छेदे ॥ परिवर्हतेपरिवर्हते
वा । वर्हप्राधान्ये । पचाद्यच्०
घञ्वा ॥

परिवापित

परिवर्हणम् । न० आराधने ॥

परिवसथ । पु० ग्रामे ॥ परितो
वसन्त्यत्र । वस० । उपसर्गेवसेरिच्य
थ । ॥

परिवह । पु० परावहवायोरुपरि
स्थितेसप्तवाय्वन्तर्गतसप्तमवायौ ॥

परिवाद । पु० परदोषकथने । अप
वादे । निन्दायाम् ॥ यथा ॥ सतत
सुलभदैर्न्ये निः सुखेजीवलोकीयदि
ममपरिवादात्प्रीतिमाप्नोतिकश्चित्
। परिवदतुग्रथेष्ट मत्समक्षतिरोवा
जगतिश्चिदुदु खेदुर्लभ प्रीति
योगवृत्ति ॥ वीणावादनवस्तुनि ॥
परिपूर्वाह्वदेर्भाविघञ् ॥

परिवादक । त्रि० परिवादकर्त्तरि ॥

परिवादी । त्रि० परिवादकर्त्तरि ॥
परिवादविशिष्टे ॥

परिवादिनी । स्त्री० सप्ततन्त्रीयुक्ताया
वीणायाम् । सतरसिया० इ० भा
० ॥ परिवदतिस्वरान् । वद० ।
सुप्रीतिणिनिः ॥ परिवादविशिष्टा
याम् ॥

परिवाप । पु० पर्युष्ठी । वपने ॥

जलस्थाने ॥ परिच्छेदे । परि

वारे ॥ परिवपनम् अनेनचत्रवा ।

टुवप्० । भावेघञ् हलश्चेतिवा ॥

परिवापनम् । न० मुण्डने ॥ हेतु

मण्णिजन्ताहपेल्लुट् ॥

परिवापित । त्रि० मुडिते ॥ परि

परिवृष्टः

वाप्यतेऽन्म । मुण्डनार्थी च वपिर्ह्यन्तः

। क्तः ॥

परिवारः । पु० परिजने । पोष्यवर्गे

॥ खड्गकोषे ॥ परिच्छेदे ॥ परि

वार्यतेनेन परिवारणवा । घञ् ॥

परिवाह । पुं० जलोच्छ्वासे । परी

वाहे । समधिकजलस्योपायेर्निष्का

सने ॥ परिवहन्येभिः । वह० ।

हलश्चेति घञ् उपसर्गस्य घञ् चोतिपक्षे

दीर्घाभावः । यद्वा परिवहनम् ।

भावे घञ् ॥

परिविण्ण । पु० परिवित्तौ ॥ यथा

। ज्येष्ठे ऽनिविष्टे कनौयान्निर्विष

न्परिवेत्ता भवति परिविण्णो ज्येष्ठः

परिवेदनीया कन्यापरिदायी दाता

परिकर्ता याजकः तेषु सर्वे पतिता

इत्युदाहृतत्वम् ॥

परिवित्ति । योग्ये दारपरियाहीतस्य

ज्येष्ठे । परिवेत्तु रनूटे ज्येष्ठे भातरि

परिवर्ज्जनविन्दतिलभते । विदूळ०

। क्तिच् ॥ परिवित्तिः परीवेत्ता

यथाचपरिविद्यते । सर्वेतेनरकया

न्तिदातृयाजकपञ्चमा. इ० मनु ॥

परिवीत . । चि० परितोवेष्टिते । भवृ

ते ॥ व्याप्ति ॥

परिवृष्टणम् । न० समृद्धौ ॥

परिवृष्टितः । चि० परिपूर्णे ॥ वृष्टे. क्तः

परिवृष्टः । चि० छिन्नहस्ताद्यवयवे ॥

परिवृष्टः । चि० अधिपे । प्रभौ ॥

परिवेत्ता

परिवर्द्धतिवृद्धतिवा । वह्वृद्धिवृद्धौ

क्त्तरिक्तप्रत्ययः ॥ प्रभौपरिवृष्ट

वृत्तिनकारहकारयोर्लीपोनिष्ठातका

रस्यठत्वञ्चनिपाच्यते ॥

परिवृतः । चि० आवृते । समन्ताद्दे

ष्टिते । व्यवहारान्नुः पश्येत्सभ्यैः

परिवृतोऽन्वहम् ॥ परिसर्वतोभावे

नवृत्तः ॥

परिवृत्तः । चि० सर्वतः प्रच्यते ॥

परिवृत्ति । पु० अलङ्कारविशिषे ॥

यथा । परिवृत्तिर्विनिमयोयोथानां

स्यात्समाप्तमै । परिवृत्तिरलङ्का

रवृत्ति ॥ उदाहरणं यथा । लताना

मेतासामुदितकुसुमानामरुदयमतं

लास्यंदत्त्वाश्रयतभृशमामोदमसम

मूलतास्त्वध्वन्यानामहहृदशमादाय

सहसाददत्त्याधि व्याधिभमरुदित

मोहव्यतिकरम् ॥ अत्रप्रथमेर्द्धेसमे

नसमस्यद्वितीयेउत्तमेनन्यूनस्य ॥

नानाविधप्रहरणैर्नृपसंप्रहारेस्त्रीकृष्य

दारुणनिनादवतः प्रहारान् । दृष्ट्वा

रिवीरन्निसरेणवसुम्हरेयनिर्विप्रलम्भ

परिरभविधिर्वितीर्णा ॥ अत्रन्यून-

नोत्तमस्य ॥ विवृत्तौ ॥ परिवित्ता

विति० हृष्टः ॥

परिवेत्ता । पु० ज्येष्ठेऽनूटे दारपरिया

हृष्टिकनीयसि ॥ दाराग्निहोत्रस

योगं कुरुते योग्योऽस्ति ॥ परिवेत्ता

सविज्ञेयः परिवित्तिस्तुपूर्वजः ॥

परिवेषः

परिविन्दतिज्येष्ठपरिच्यज्यभार्याम्
अग्निहोत्रं बालभते । विदुल्लभाभे
टन्तुचौशसिचदादिभ्यः सन्नाया
चानिटौ ॥

परिवेदनम् । न० विवाहे ॥ अग्न्याधाने
सर्वतोभावेनज्ञाने ॥

परिवेदनीया । स्त्री० अनूद्येष्टेतत्कनि
ष्ठेनविवाहितायाम् ॥ *

परिवेदनी । स्त्री० परिवेषुः स्त्रियाम्
इ० हेमचन्द्र ॥

परिवेषः । पुं० वेष्टने ॥ परिधाने ॥
परितोविशति । विश् ॥ घञ् ॥
परिधौ ॥

परिवेषः । पुं० भोजनार्थमन्नादीनां परि
वेषणे ॥ परिवेषेर्भाविषञ् ॥ परि
वृतौ ॥ परिधौ । चन्द्रसूर्ययोरुत्था
तभूतरश्मिमण्डले ॥ अत्राहबराह
मिहिरः सम्भूर्छितारवीन्द्वाः किर
णापवनेनमण्डलीभूताः । नानाव
र्णाकृतयोद्दृश्यन्तेव्योम्नितन्वभ्रे ॥
तेषांसन्नान्तराण्याह । तीरक्तनीलपा
ण्डुरकापीताभ्राभशबलहरिशुक्ताः
। इन्द्रयमवरुणनिर्ऋतिश्रवसनेशपि
तामहाम्बुक्ताः ॥ धनदः करोति
मेचकमन्योन्यगुणाश्रयेणचाप्यन्ये
। प्रबिलीयतेमुहुर्मुहुर्ल्पफलः सो
पिवायुक्तत ॥ वस्तुवशेनफलमाह ।
घाघशिखिरजततैलक्षीरजलाभः स्व
कालसम्भूतः । अविकलवृत्तः चि

परिवेष

गध परिवेषः शिवसुभिन्नकर ॥ सक
लगनानुचारीनैकाभ क्षतजसन्नि
भोरुक्तः । असकलशकटशरासनश्रु
डगाटकबत् स्थित पाप ॥ शिखि
गलसमेतिवर्षवहुवर्णेनृपबधोभयधूमे
। हरिचापनिभेयुज्जान्यशोककुसुमप्र
भेचापि ॥ वर्णेनैकेनयदावहल च्चि
गध'क्षुराभकाकीर्णः । स्वर्त्तिसद्यो
वर्षकरोतिपीतस्यदीप्तार्कः ॥ दीप्त
मृगविहङ्गरुत कल्पुष'सन्ध्याश्रयो
त्वितोतिमहान् । भयकृतत्तडिदुल्
काद्यैर्हृतोन्पहन्तिशस्त्रेण ॥ प्रति
दिनमर्कहिमाश्वोरहर्नि'शंरक्तयोर्न
रेन्द्रवध । परिविष्टयोरभीच्छा
लम्नास्तमयस्थयोस्तद्वत् ॥ सेनाप
तेर्भयकरोद्विमण्डलीनातिशस्त्रको
पकरः । क्षिप्रभृतिशस्त्रकोपयुवरा
जभयंनगररोधम् ॥ * ॥ विशेष
माह । वृष्टिस्थुहेयाभासेनविद्यही
वायहे दुभनिरोधे । हीराजन्माधि
पयोर्जन्मर्त्तैवाशुभो राज्ञः ॥ * ॥
परिवेषमध्यगतानां ग्रहाणां फलमा
ह । परिवेषमण्डल गतीरवितनयः
क्षुद्रधान्यनाशकरः । जनयति च
वातवृष्टि स्थावरकृषिकृत्निहन्ता
च । भौमः कुमारवलप्रतिसैन्या
नांबिद्वीग्निशस्त्रभयम् । जीवेष
रिवेषगतेपुरोहिता माह्यनृपपी
डा ॥ मन्त्रिस्थावरलेखक परिविष्ट

परिवेष

द्विस्रन्द्रजेसुवृष्टिश्च । शुक्रेयायिच-
त्रियराज्ञीपीडाप्रियञ्चान्नम् ॥ क्षु-
दनलमृच्युनराधिपशस्त्रेभ्योजायतेभ-
यकेती । परिवेषिष्टेगर्भभयंराज्ञीव्या-
धिर्नृपभयश्च ॥ * ॥ द्यादिषुग्रहे-
षुमध्यगतेषुफलमाह । युद्धानिवि-
जानीयात्परिवेषाभ्यन्तरेद्वयोर्ग्रह-
योः । दिवसकृत शशिनोवाक्षु-
द्वृष्टिभयत्रिषुप्रोक्तम् ॥ यातिचतु-
र्षुनरेन्द्र . सामाख्यपुरोहितोवशमृ-
च्यो . । प्रलयमिवबिद्धिजगत . प-
ञ्चादिषुमण्डलस्थेषु ॥ * ॥ अथता-
राग्रहाणावापृथक्परिविष्टानाफल-
माह । ताराग्रहस्यकुर्यात्पृथगेवस-
मुत्थितोनरेन्द्रवधम् । नक्षत्राणाम-
थवायदिकेतोर्नीदयोभवति ॥ * ॥
तिशिक्रमेणपरिवेषफलान्याह । वि-
प्रक्षत्रियविट्शूद्रहाभवेत्प्रतिपदा-
दिषुक्रमशः . । श्रेणीपुरकोषाणाप-
ञ्चम्यादिष्वशुभकारी ॥ युवराज-
स्याष्टम्यापरतस्त्रिषुपार्थिवस्थदोषक-
रः । पुरोधोद्वादश्यांसैन्यक्षीभस्त्र-
योदश्याम् ॥ नरपतिपत्नीपीडापरि-
वेशोभ्युत्थितश्चतुर्दश्याम् । कुर्यात्तु-
पञ्चदश्यापीडांमनुजाऽधिपस्यैव ॥
* ॥ परिवेषलेखावशेनशुभाशुभमा-
ह । नागरकाणामाभ्यन्तरस्थिता-
यायिनाञ्चवाञ्चस्था । परिवेषमध्य-
रेखाविज्ञेयाक्रन्दसाराणाम् ॥ रक्त.

परिवेषणम्

श्यामोरुक्षोभवतिचयेषांपराजयस्ती-
षाम् । स्निग्ध श्वेतोद्युतिमान्ये-
षामागोजयस्तेषामिति ॥ * ॥ अ-
पिच । दिनकरपरिवेष . पूर्वयामे-
तुपीडा . दिनकरपरिवेषोवृष्टियुद्धं
द्वितीये ॥ दिनकरपरिवेष . क्षेम-
मायुस्तृतीयेदिनकरपरिवेषः सर्व-
नाशश्चतुर्थे ॥ दिवासूर्येपरिवेषोरा-
त्रौचन्द्रेयदाभवेत् । एकस्मिन् श्वेदहो-
रात्रेतदानश्रुतिपार्थिव . ॥ एतेन-
विधिनानित्य सप्ताहपरिविष्यते ।
सर्वभूतविनाश . ज्ञात्तस्मिन्नुत्पा-
तदर्शने ॥ परितोविष्यतेऽनेन । वि-
ष्लुव्याप्ती । घञ् ॥
परिवेषक . । चि० अन्नादिपरिवेषण-
कर्त्तरि ॥ सयथा । ज्ञातश्चन्दनच-
र्चित . सुवसनः सखीप्रसन्नानन .
स्पष्टात्मासुभगः प्रसन्नहृदय . श्री-
कान्तपूजारत . । स्वामिन्नेहपर .
स्वपाकनिपुण प्रौढोवदान्य . शु-
चिर्विप्रोवापरिवेषकस्तुकुलजज्ञान्यो-
पिवाभूपते ॥ स्त्री० । परिवेषि-
का ॥ यथा । ज्ञाताविशुद्धवसनान-
वधूपिताङ्गीकर्पूरसौरभमुखीनयना-
भिरामा । विम्बाधराशिरसिवहसु-
गन्धपुष्पामन्दस्मिताचितिभृतांपरि-
वेषिकास्यात् ॥
परिवेषणम् । न० भोजनार्थसन्नादे-
पात्रेसमर्पणे । परोसना० इ० भा० ॥

परिवेषणम्

तत्प्रकारीयथा । पुरस्ताद्विमल-
पात्रसुविस्तीर्णमनोहरम् । स्थापि
तपौठकेशुभेनाभिदेशसमुन्नते ॥ त-
त्रभक्तान्परिन्यस्तमध्यभागेसुसंयतम् ।
सूपसर्पिं पलंशाकपिष्टमन्नन्तुमत्स्य
कम् ॥ स्थापितदक्षिणेपार्श्वेभुञ्जा
नस्ययथाक्रमम् । प्रलेहाद्याद्रवा
सर्वेपानीयपानकपयः ॥ चोष्यस-
न्धानकलेष्टसव्यपार्श्वेनिधापयेत् ।
सर्वानिदुविकारांश्चपक्वान्नपायसद-
धि ॥ पुरतः स्थापयेद्भोक्तृर्द्वयोः
पङ्क्तयोस्तुमध्यतः । एवविज्ञायम
तिमान्परिवेषप्रकल्पनम् ॥ ततो-
र्होभवतिपात्रं सम्यक्सम्परिवेषि
तुम् ॥ * ॥ अथश्राद्धेपरिवेषणेम-
नुः । पाणिभ्यान्तूपसङ्गृह्यस्वयम-
न्नस्यबर्हितम् । विप्रान्तिकेपितृन्ध्या
यन्शनकैरुपनिक्षिपेत् ॥ अन्नस्येति
दृतीयार्येषष्टी । बर्हितं० पूर्णपिठ-
रानिपात्रम् । उपनिक्षिपेत्वाङ्गणा
नांसमीपेपरिवेषणार्थमत्स्वरयास्था
पयेत् । तथाचपाकस्थाल्याश्चाकृष्य
प्रथमभोजनपात्रेनदेयमकिन्तुस्था
ल्यादिकपाणिभ्यांपात्रसमीपेभूमौ
संस्थाप्यपश्चात्पाणिभ्यांपात्रान्तरि
ताभ्यांश्राद्धेपरिवेषयेत् । उभाभ्या-
मपिपाणिभ्यामाकृष्यपरिवेषयेत्०
इतिमत्स्यपुराणात् । यत्तुश्राद्धेपरि-
वेषणन्तुदक्षिणपाणिमात्रेणैवाऽङ्गा

परिवेष्टा

नभिधानादितिमैथिलोक्तं तन्न । ए-
केनपाणिनादत्तशुद्रादत्तंनभक्षयेदि-
त्यादिपुराणीयेनएकपाणिदत्तशुद्रा
दत्तभक्षणनिषेधेनतन्मात्रपरिवेष-
णस्यापिनिषिद्धत्वात्पाणिभ्यामपि
पात्रान्तरितंक्त्वादेयम् । हस्तद-
त्ताश्चयेन्नेहालवणंव्यञ्जनानिच ।
दातारनीपतिष्ठन्तेभोक्ताभुङ्क्तेच-
क्लिष्विषम् ॥ तस्मादन्तरितदेयप-
र्णेनायत्तणेनवा । प्रदद्यान्नतुहस्तेन
नायसेनकदाचन ॥ इतिवशिष्टवच-
नेनसामान्यतोऽभिधानात् । पिष्ट-
भक्तितरङ्गिण्यामप्येवम् । मनु ।
गुणांश्चसूपशाकाद्यान्पयोदधिघृतं
मधु । विन्यसेद्यत्नत . सम्यक्भूमा
वेवसमाहितः ॥ आमिषपानपात्र
श्चभोक्तृर्दक्षिणतोऽन्यसेत् । भक्ष्यभो-
ष्यश्चविविधमूलानिचफलानिच ॥
हृद्यानिचैवमांसानिपानानिसुरभी
णिव । उपनीयचतत्सर्वशनकै .
सुसमाहितः ॥ परिवेषयेत्प्रयतोऽगु-
णान्सर्वान्प्रचोदयन् ॥ गुणान्उ-
पकरणानिभूमावेवनतुव्यञ्जनादि-
पात्राणिअन्नादिपात्रोपरिनिक्षिपेत्
॥ इतिश्राद्धतत्त्वम् ॥
परिवेष्टितः । चि० परिक्षिपे । परि-
स्कृते । परिते ॥ परितोवेष्टितः ॥
परिवेष्टा । चि० परिवेषणस्यकर्त्तरि ॥
परिवारि ॥

परिशङ्कनीय :

परिव्याध . । पुं० अम्बुवेतसे ॥ द्रुमो-
त्पत्ति ॥ परिविध्यते । व्यधताडने ।
घञ् ॥ परिविध्यतिवा । श्याद्व्यधि-
तिष ॥

परिव्रज्या । स्त्री० तपस्यायाम् ॥ इ०-
इ० ॥

परिव्राट्०ङ् । पुं० भिच्चौ । कर्मन्दि-
नि । पारासरिणि । मस्करिणि ॥
तल्लक्षणयथा । सर्वारम्भपरित्यागो-
भैक्षाश्रयबृजमूलता । निष्परिग्रह-
ताऽद्रोह . समतासर्वजन्तुषु ॥ प्रि-
याप्रियपरिष्वङ्गेमुखदुःखाविका-
रिता । सबाह्याभ्यन्तरशौचसुखदुः-
खाविकारिता ॥ सर्वेन्द्रियसमाहा-
रोधारणध्याननिश्चयता ॥ भावस-
शुद्धिरित्येषपरिव्राट्वर्यउच्यते ॥ इ-
तिगरुडपुराणम् । परित्यज्यसर्वव्र-
जति । व्रज० । परौव्रज . ष . पदा-
न्तइतिक्लिप्०दीर्घपदान्तविषयेष-
त्वञ्च ॥

परिव्राजक . । पु० सन्यासिनि ॥ परि-
व्रजति । व्रज० । खवुल् ॥

परिव्राजि । स्त्री० श्रावण्यामोषधौ ॥

परिशङ्कनीय . । चि० सर्वतोभावेनश-
ङ्काविषये ॥ यथा । शास्त्रसुचिन्तित
मपिप्रतिचिन्तनीयस्वाराधितोऽपि
नृपति . परिशङ्कनीय . । अङ्के-
स्थितापियुवति . परिरक्षणीयाशा-
स्त्रेणपेचयुवतौचकुतोवशित्वम् ॥

परिश्रम :

परिशासनम् । न० भृत्यादिप्रेरणे ।
आकारणपूर्वकभृत्यादिप्रेषणे ॥ शा-
सु० । ल्युट् ॥

परिशिष्टम् । न० परिशेषविशिष्टे ।
अवशिष्टार्थबोधकैयत्ये ॥ चि० ।
अवशिष्टे ॥ परितः शिष्टः ॥

परिशीलनम् । न० शुच्यादिविचारे ॥
परिशीलित . । चि० अभ्यस्ते ॥

परिशुष्कम् । न० मासव्यञ्जनप्रभेदे ॥
यथा । खिन्नयत्कदम्बतेदव्यामुहुरा-
लोड्यभज्जितम् । मात्रयादधिसिधू-
त्यरामठैलापरिशुतम् ॥ मरिचार्द्रक-
सयुक्तमुगन्धिव्यवासितम् । गतद्र-
बुयातुल्यपरिशुष्कतदुच्यते ॥ अ-
पिच । मासबहुघृतैर्भृष्टसिक्तश्वे-
च्छाम्बुनामुहुः । जीरकाद्यैःसमायु-
क्तपरिशुष्कतदुच्यते ॥ इ० ॥ चि०
सर्वतोनीरसे । निर्मांसे ॥ परितः
शुष्कम् ॥

परिशेष . । पुं० प्रसक्तप्रतिषेधेऽन्यत्रा-
प्रसङ्गाच्छिष्यभाषेसम्प्रत्यये ॥ प-
रिशिष्यते । शिष्यलृविशेषणे । घ-
ञ् ॥

परिशोध . । पु० परिशोधने । सर्वतो-
भावेनशुद्धौ ॥ परितः शोध . ॥

परिशोषः । पुं० सर्वतोभावेनशुष्क-
ताया ॥

परिश्रम . । पुं० श्रमे । क्लमे ॥ क्लेशे ।
प्रयासे । परिश्रान्तौ ॥ परितःश्रमः ॥

परिष्कृत :

परिश्रय : । पु० सभायाम् ॥ आश्रये ॥

परिश्रयणम् । शिञ्० । एरच् ॥

परिश्रान्तः । चि० सर्वतोभावेनश्रान्ति
युक्ते ॥ परितः श्रान्तः ॥

परिश्रुतः । चि० सर्वतोभावेनश्रवण
विशिष्टे ॥

परिश्लेषः । पु० आश्लेषे ॥

परिषत् । स्त्री० अधीतशास्त्राणासम
वाये । सभायाम् ॥ परिषत्त्वयथा ।
एकविंशतिसङ्ख्याकैर्मीमांसान्या-
यपारगैः । वेदाङ्गकुशलैश्चैवपरिष-
त्त्वप्रकल्पयेत् ॥ परितः सीदन्त्य
स्याम् । षट् । स० क्तिप् । सत्सू-
द्विषेतिवाक्किप् । सदिरप्रतेरितिष-
त्त्वम् ॥

परिषद् । पुं० पारिषदे । अनुचरे ॥
इ० द्वि० ॥

परिषद्दलः । पुं० सभ्ये । सभासदे ॥
परिषदस्यास्ति । रजः क्लृप्यामुति
परिषदोवलच् ॥

परिषेकः । पुं० स्नानादौ ॥

परिष्कन्दः । पुं० परिस्कन्दे । परा-
चिते ॥ परिस्कन्दति । स्कन्दिर० ।
पचाद्यच् ॥ परेर्च् तिवापत्त्वम् ॥

परिष्कारः । पुं० विभूषणे । अलङ्-
कारे ॥ परिष्क्रियतेऽनेन । घञ् ।
सम्परिभ्यामितिसुट् । परिनिवी-
तिषत्वम् ॥ संस्कारे । शुद्धौ ॥

परिष्कृतः । चि० अलङ्कृते । भूषि-

परिसङ्ख्या

ते ॥ परिस्क्रियतेस्म । क्तः । सम्प-
रिभ्यामितिसुट् । परिनिविभ्यः से-
वमितसयसिबुसहसुटस्तुस्वञ्चामि-
तिषत्वम् ॥

परिष्वक्तः । चि० आलिङ्गिते ॥ यथा ।
स्त्रीपुंसौपरिष्वक्तौभवत् । अन्यो-
न्यगाठलिङ्गितौभवत्इत्यर्थः ॥

परिष्वङ्गिः । पुं० आलिङ्गने । परि-
रम्भे ॥ परिष्वङ्गनम् । ष्वङ्गपरि-
ष्वङ्गे । घञ् । परिनिविभ्यः इति
षः ॥

परिसङ्ख्या । स्त्री० विधिविशेषे ॥
यथातत्रचान्यत्रचप्राप्तौपरिसङ्ख्ये-
तिगीयते । साचोभयप्राप्तावितर-
निवृत्तिबोधयति । यथा । पञ्चपञ्च
नखाभक्ष्याङ्गुल्यत्रशशादिमांसेतरप-
ञ्चनखमांसभक्षणनिवृत्तिबोधः ।
तदुक्तम् । नियमः परिसङ्ख्यावा-
विद्ध्यर्थोहिभवेद्यत् । अनात्म-
दर्शनेनैवपरात्मानमुपास्महेइति ॥
एकस्योभयत्रप्राप्तावेकत्रनियमनेय-
थाहुः । एकस्यवस्तुनः प्राप्तावनेक-
त्रैकधायदा । एकत्रनियमः साहि-
परिसङ्ख्यानिगद्यतेइति ॥ अलङ्-
कारविशेषे ॥ यथा । द्वयत्रिदोषव-
तीयथाहस्मात्तः । श्रुतार्थस्यपरि-
ख्यागादश्रुतार्थस्यकल्पनात् । प्रा-
प्तस्यवाधादिष्वेवपरिसङ्ख्यात्रिदू-
षयेति ॥ किञ्चित्पृष्ठमपृष्ठंवाकथि

परिसङ्ख्याविधि

तयत्प्रकल्प्यते । तादृगन्यव्यपोहाय
परिसङ्ख्यातुसाम्प्रुता ॥ प्रमाणा
न्तरावगतमपिवस्तुशब्दं न प्रतिपा-
दितम्प्रयोजनान्तराभावात्सदृश-
वस्त्वन्तरव्यवच्छेदाययत्पर्यवस्यति-
साभवेत्परिसङ्ख्या ॥ अत्रकथ-
नप्रश्नपूर्वकतदन्वयाचपरिदृष्टंतथो-
भयत्रव्यपोह्यमानस्यप्रतीयमानता-
वाच्यत्वञ्चेतिचच्चारोभेदा । क्रमे-
णोदाहरणम् । किमासेव्यपुसास-
विधमनवद्यद्युसरित किमेकान्ते-
ध्यैयचरणयुगलकौस्तुभभृतः । कि
माराध्यपुण्यकिमभिलषणीयञ्चकारु
णायदासकृत्वाचेतोनिरवधिविमु-
क्तौप्रभति ॥ किम्भूषणमुद्वृढमत्रय
शोनरत्नकार्यमार्यचरितमुक्तत-
नदोष । किचक्षुरप्रतिहतधिषणा
ननेत्रजानातिकस्त्वदपर सदसद्वि
वेकम् ॥ कौटिल्यकचनिचयेकरच
रणाधरदलेषुरागस्ते । काठिन्यकु-
चयुगलेतरलच्वनयनयोर्वसति ॥ भ
क्तिर्भवेनविभवेव्यसनशास्त्रेनयुवति
कामास्त्रे । चिन्तायशसिनवपुषि
प्रायः परिदृश्यतेमहतामिति ॥
परिसङ्ख्यानम् । न० गणनायाम् ॥
परिसङ्ख्याविधि . । पुं० उभयोश्चयु-
गयत्प्राप्तावितरव्यावृत्तिपरिविधौ ॥
यथा । पञ्चपञ्चनखाभक्ष्याइति ।
इदहिवाक्यनपञ्चनखभक्षणपरम् ।

परिसरा

तस्यरागतः प्राप्तत्वात् । नापिनिय-
मपरम्पञ्चनखभक्षणस्ययुगयत्प्रा-
प्ते पक्षेऽप्राप्त्यभावात् । अतद्दम
पञ्चनखभक्षणनिवृत्तिपरमितिभव-
तिपरिसङ्ख्याविधि . । साचद्वि-
विधा । श्रीतीलाक्षणिकीच । तत्र
अत्रह्येवावयववतीतिश्रीतीपरिसङ्-
ख्या । एवकारेणपवमानातिरिक्त-
स्तीचव्यावृत्तंरभिधानात् । पञ्चपञ्च
नखाभक्ष्याइतितुलाक्षणिकीइतर-
निवृत्तिवाचकपदाभावात् । अतए
वैषाचिदोषग्रस्ता । दोषत्रयञ्च ।
श्रुतहानि . अश्रुतकल्पनाप्राप्तवा-
धश्चेति । तदुक्तम् । श्रुतार्थस्यपरि-
त्यागादश्रुतार्थस्यकल्पनात् । प्राप्त
स्यवाधइत्येवपरिसङ्ख्याचिदूषणे-
ति ॥ श्रुतस्यपञ्चनखभक्षणनिवृत्तेः
कल्पनात्प्राप्तस्यचपञ्चनखभक्षणस्य
वाधनादिति । अस्मि अदोषद्वयश-
ब्दनिष्ठप्राप्तवाधस्त्वर्थनिष्ठइतिदि-
क् ॥

परिसमाप्ति . । स्त्री० निश्चये ॥
परिसरः । पुं० पर्यन्तभूमौ । नदीन-
गरपर्वतादेरुपान्तभूमौ ॥ परितः
सरन्त्यत्र । सृगतौ । पुसीतिच . ॥
मृत्तौ । विधौ ॥ दैवे ॥
परिसरणम् । न० सर्वतोऽगमने ॥ सृग
तौ । ल्युट् ॥
परिसरा । स्त्री० नाड्यां ॥

परिस्पन्दनम्

परिसर्प्यः । पु० परिक्रियायाम् । परिजनादिनावेष्टने ॥ परिसमन्तात् सर्पणम् । स्रष्टृगतौ । घञ् ॥

परिसर्प्यणम् । न० प्रसरणे ॥ परिसर्प्ये ॥

परिसर्थ्या । स्त्री० परीसारे । सर्वतो-गमने ॥ परिसरणम् । स्र० । परिचर्यापरिसर्याभृगयाटाख्यानामुपसङ्ख्यानमितिप्रत्यययक्गुणौच-निपातनात् ॥

परिसीमा । स्त्री० इयत्तायाम् ॥ परितःसीमा ॥

परिस्कन्दः । पुं० पराचिते । परपुष्टे ॥ परिस्कन्दति । स्कन्दिर् । प० अच् । परेञ्चेतिपक्षेष्टत्वाभाव ॥

परिसरणम् । न० आच्छादने ॥

परिस्तीमः । पुं० गजपृष्ठस्थचिचकम्बले । प्रवेष्ट्याम् । वर्षे । कुथे ॥ परित्तूयते । टुञ् । अस्तिस्तुस्विति मन् ॥ यद्वा । परिगतः स्तोमोऽच वर्षस्तोमत्वात् । यत्क्रियायुक्ताङ्गिति परे । स्तौतिप्रतिअनुपसर्गत्वान्नषः ॥

परिस्पन्दः । पुं० कुसुमप्रकरादेः प्रचा बल्यादेस्वरचनायाम् ॥ शिखास्थमाल्ये ॥ परिवारे ॥ परिस्पन्दनम् । स्पदि० । भावे अधिकरणेवा घञ् ॥

परिस्पन्दनम् । न० सर्वतोभावेनकम्पने ॥

परीक्षणम्

परिस्पन्दमानः । चि० सर्वतोभावेन कम्पमाने ॥

परिस्फुटः । चि० प्रसिद्धावयवार्थे ॥

परिस्फुरितः । चि० प्रकाशिते ॥

परिस्रुत् । स्त्री० वरुणात्मजायाम् । मदिरायाम् ॥ परितः स्रवति । स्रु० । क्षिप्तुकौ ॥

परिस्रुतः । चि० स्रजे । स्रवयुक्ते ॥ परितः स्रूयतेऽस्म । स्रुप्रस्रवणे । गत्यर्थेतिक्तः ॥

परिस्रुता । स्त्री० वारुण्याम् । मदिरायाम् ॥ परितःस्रवति । स्रु० । क्षिप्० तुक् । भागुरिमते । टाप् ॥ यद्वा । परितः स्रूयतेऽस्मलोकैः । स्रु० । गत्यर्थेतिक्तः ॥

परिहापितः । चि० त्याजिते ॥

परिहारः । पु० अनादरे ॥ परिक्लियते ऽनेनाश्रवा । हृञ् । घञ्० । उपसर्गस्येति पाक्षिकोदीर्घाभावः ॥

परिहाय्यः । पुं० वलये ॥ चि० । त्याज्ये ॥

परिहासः । पु० नर्मवाक्ये । परीहा-सिठ्ठाङ्गितिभाषा ॥ परिहसनम् । हसेहसने । घञ् ॥

परीक्षकः । चि० निरूपके । कारणिके ॥ शास्त्रपरीशीलनप्राप्तबुद्धिप्रकर्षे । प्रतिपादके ॥ परीक्षते । ईक्षदर्शने । श्वल् ॥

परीक्षणम् । न० परीक्षायाम् । राप्ता

परीक्षा

धर्मकामार्थभयैरमात्या देर्भावतत्त्व
निरूपणे । यथा । भेदोपजापा बुप
धाधर्माद्यैर्यत्परीक्षणम् । इति ॥
सर्वतोभावेनदर्शने ॥ संशय्यपूर्वपक्ष
निराकरणेनोत्तरपक्षव्यवस्थापने ॥
परित ईक्षणम् ॥

परीक्षा । स्त्री० विचारणायाम् ॥ परि
तईक्षणमनया । ईक्ष० । गुरोश्चैत्य
। टाप् ॥ दिव्ये ॥

परीक्षित् । पु० नृपविशेषे ॥ अभिम
न्युसुते । विष्णु राते ॥ सयुधिष्ठि
रानन्तरकलियुगस्यारम्भे चक्रवर्ती-
राजावभूव । संप्रलोकविख्यातः
परीक्षित्दित्यत्प्रभुः । पूर्वदृष्ट-
मनुध्यायन्परीक्षितनरेष्विह ॥

परीक्षित । पु० परीक्षिति । अभिमन्यु
पुत्रेनृपे ॥ यथा । परिक्षीणेषुवंशे
षुजातोयस्माद्वरसुतः । तस्मात्परी
क्षितोनाम विख्यातः पृथिवीतले
इ० देवीभागवतम् ॥ चि० । सञ्जा
तापरीक्षायस्यता० इतच् ॥

परीक्ष्यकारी । चि० सम्यग्घेतुभिर्विष्ट
श्र्यकरणशीले ॥

परीत । चि० परिवेष्टिते ॥ व्याप्ते ॥
परीतत् । चि० सर्वतोभावेनविसृ-
ते ॥

परीप्सा । स्त्री० त्वराशाम् ॥ अपादा
नेपरीप्सायामितिदर्शनात् ॥ प्राप्तु
मिच्छायाम् ॥ पर्याप्तुमिच्छायाम्

परीवादः

परीप्सु । चि० जिज्ञासौ ॥ आप्नो-
ते । सन्नतादुप्रत्ययः । आप्त्तपृ-
धामीदिगीकारः । अचलोपीभ्या-
सस्येत्थभ्यासलोपः ॥

परीभाव । पु० तिरस्कृत्यायाम्
अनादरे ॥ परीभुवोवज्ञानइति०-
भाविषञ् । वृद्धिः । उपसर्गस्यघञी
तिदीर्घः ॥

परीरम् । न० फले ॥ पृष्णाति । पृषा-
लनपूरणयोः । कृशृपृकटिपटिशौ
टिभ्यङ्गुरन् ॥

परीरणः । पुं० कमठे ॥ दण्डे ॥ प-
दशाटके ॥ इतिमेदिनी ॥

परीरम्भः । पु० आलिङ्गने । परिर-
म्भे ॥

परीवर्त्तः । पु० प्रतिज्ञाने । निमये ।
नैमये ॥ परिवर्त्तनम् । वृत्तु० । भावि
षञ् । उपसर्गस्येतिदीर्घः ॥

परीवादः । पु० अपवादे । निन्दा-
याम् ॥ परिपूर्वाद्देर्भाविषञ् । उप
सर्गस्यघञीतिदीर्घः । विद्यमान
दोषस्याभिधानपरीवादः । अवि-
द्यमानदोषाभिधाननिन्देतिविवे-
कः ॥ यथा । परीवादस्तथ्योभवतु
वितथोवापिमहतांतथाप्युच्चैर्धाञ्जा
हरतिमहिमानजनरव तुलोत्तीर्ण
स्यापिप्रकटनिहताशेषतमसीरवे-
स्तादृक्तेजोनङ्गिभवतिकन्यागतव-
तः ॥

परुत्

परीवाप । पुं० पर्युप्तौ ॥ सलिलस्थाने
परिवारे ॥ परिवपनम् अनेनात्रवा
। टुवप्० । भावेघञ् हलञ्चेतिवा
। उपसर्गस्येतिदीर्घ ॥

परिवारः । पुं० परिजने ॥ खङ्गकोषे
॥ परिच्छेदे । शोभाजनके उपकणे
कृत्रचामरादौ । सम्यजनादौच ॥
परिवार्यते ऽ नेनपरिवारणवा । घ
ञ् । उपसर्गस्येतिदीर्घ ॥

परीवाहः । पु० जलीच्छासे । परि
वाहे ॥ परिवहन्येभिः । वह० ।
हलञ्चेतिघञ् उपसर्गस्यघञ्जीति
पाञ्चिकोदीर्घ ॥ परिवहनम् । भा
वेवा० घञ् ॥ मत्तीभृद्योग्यवस्तुनि
परीष्टि । स्त्री० अर्ध्वं षण्णायाम् ॥ इ-
षेरनिच्छार्थस्यपरैर्वेतिपक्षेक्तिन् ॥
परिचर्यायाम् ॥ प्राकास्ये ॥ परी-
सारः परिचर्यायाम् । सर्वतोगम
ने ॥ परिसरणम् । ष्ट० । घञ् उप
सर्गस्यघञ्जीतिदीर्घः ॥

परीहारः । पुं० अवज्ञायाम् । अना
दरे ॥ परिहरणम् । हृञ्० । भावे-
घञ् । उपसर्गस्येतिपक्षिकोदीर्घः ॥

परीहासः । पु० द्रवेकिलौ । नर्मणि ॥
परिहसनम् । हसे० । घञ् । पा-
ञ्चिकोदीर्घ ॥

परुः । पुं० वंशादिपर्वणि ॥ पिपत्तिं ।
पृ० । बाहलकादुः ॥

परुत् । अ० पूर्ववत्सर । गतवर्षे ॥

परुषा

पूर्वस्मिन्वत्सरेइत्थर्थं । सद्यःपरुदि
तिपूर्वस्यपरभाव 'उत्० च । सवत्स
रे ॥

परुत् । त्रि० पूर्ववर्षभवे ॥ परुद्भ-
वः । चिरपरुत्परारिभ्यस्त्रोवत्ता-
व्य ॥

परुद्धारः । पुं० घोटके ॥

परुट । पु० पर्वणि ॥ यत्परुषिदिन
मितिश्रुतौपरुषिपर्वणिः । स्थात् ॥

परुषम् । न० निष्ठुरवाक्ये ॥ नील-
भ्रिगट्याम् ॥ परुषफले ॥ न० ।
तिलकवृक्षे ॥ त्रि० कर्बुरे ॥ रूक्षे ॥
निष्ठुरोक्तौ । परिषादेशजातिकुल-
विद्याशिन्यरूपवृत्त्याचारपरिच्छेद-
शरीरकर्मजीविनांप्रत्यक्षदोषवचनम्
परुषमितिवदन्त ॥ पञ्चान्यत्क्रोध-
सन्तापत्राससञ्जननदधः । परुषत
ञ्चविज्ञेययञ्चान्यञ्चतथाविधम् ॥ च-
क्षुष्मन्नितिलुप्तान्चण्डालव्राह्मणे-
च । प्रशसानिन्दनद्वेषत्परुषान्नवि
शिष्यतेइतिदेवल ॥ परुषवचना-
नामेवपरोक्षसुदाहरणमपवादवृत्त्या
हः ॥ निष्ठुरवाग्युक्ते ॥ पिपत्तिं पू-
र्यतिअलंबुर्द्धिकरोति । पृ० । पृन-
हिकलिभ्यउषच् ॥

परुषा । स्त्री० वृक्ष्यनुप्रासघटकवृत्ति-
भेदे ॥ ओजः प्रकाशकैर्वर्णैः परु
षाख्याम् तापरा ॥ वामनादिमते-
गौडीष्येया ॥

परपम्

परु । न० ग्रन्थौ । वशादिपर्वणि ॥
पिपत्तिं । पृपालनपूरणयो । अ-
त्तिं पृवपीत्युस् ॥

परुषम् । न० फलबृक्षभेदे । अल्पाऽ-
स्थिनि । नीलचर्मणि । परुसाङ्गति
च फालसा० इतिचभाषा० ॥

परुषकम् । न० परुषे ॥ परुषकं कषा
याम्भमामपित्तकरलघु । तत्पक्वम
धुरपाकिशीतविष्टम्बिवृंहणम् ॥ ह
द्य ट्टपित्तदाहास्रज्वरक्षयसमीरह
दितिभावप्रकाश ॥

परेण । अ० परतोर्थे ॥ विभक्तिप्रतिरू
पकमव्ययम् ॥

परेत । पुं० सूतान्तरे ॥ चि० ।
मृते ॥ परलोकमूढत . ॥ परादूर-
मितोवा ॥

परेतर . । चि० आत्मीये । अवच्छेके ॥
परादितर : ॥ स्वामिकार्यार्थमितरे
षामेङ्के ॥ पदान्विपचान्दतरय-
तिभेदेनआत्मसात्करोति । तत्क-
रोतीतिश्यन्तात्कर्मण्यश् ॥

परेतराट । पु० धर्मराजे । पितृपतौ ।
यमे ॥ परेतेषुमृतेषुराजते । राजृ० ।
सत्सूद्विषेतिक्लिप् । जान्त ॥

परेद्यवि । अ० परस्मिन्नहनि ॥ सद्य
परुदित्यादिनापरस्मादिद्यव्यहनि-
निपाच्यते ॥

परपम् । चि० परापे ॥ परागताअ-
पोयत्र । इत्यन्तरुपसर्गेभ्योपईदित्य-

परोपकारः

अत्रअर्थान्तादित्युक्तेः पाक्षिकर्तृत् ॥
परैष्टुका । स्त्री० बहुसूच्याम् । वक्षप-
च्यायाङ्गवि ॥ परमिच्छतिपरैरिष्य-
तेषा । वा० तु० । स्वा० क० ॥

परैधितः । पुं० कौकिले ॥ चि० ।
पराचिते । औदासीन्येनपरपुष्टे ॥
परैरेधित सम्वर्द्धित ॥

परोक्ष . । पुं० तपस्विनि ॥ चि० ।
इन्द्रियाविषये । अप्रत्यक्षे ॥ परो-
क्षमस्थस्य । अर्शचाद्यच् ॥ अत्राहु
। परोभाव . परस्याक्षेपरोक्षे लिटि
दृश्यताम् । उखवादे परादृच्छा .
सिद्धशास्त्रान्निपातनात् ॥ अस्मात्-
परोक्षलिङ्गितिनिर्देशात् ॥

परोक्षम् । अ० इन्द्रियाविषये ॥ वृत्ति
विषयेऽन्विशब्दइन्द्रियमात्रपर ।
अच्छा . परमितिविशदृशरदादिषु-
प्रतिपरेतिसमासान्तविधानसाम-
र्थ्यादव्ययोभाव . । परोक्षलिङ्गिति
निपातनात्परस्यौकारादेश ॥ पा
रस्करादिच्चात्सुडित्यप्याहुः ॥ श्री
भोजस्तुपरार्थेपरशब्द मन्यते ॥

परोपकार . । पुं० परस्यपरेषावाउपकृ
तौ । अन्यसम्बन्धिहिते । दधीचि-
नापुरागीत . श्लोकश्चश्रूयतेभुवि ।
सर्वधर्ममय . सार . सर्वधर्मज्ञस-
म्मत ॥ परोपकारः कर्त्तव्यं प्रा
ये ; कण्ठगतैरपि । परोपकारजंपु
थ्यंतुल्यक्रतुशतैरपीतिपाञ्चोत्तरख

पर्जन्यः

शुद्धे २२ अध्यायः ॥

परोवरीणः । चि० योहिपरांश्चभव
रांश्चभनुभवतितस्मिन् ॥ परोवरपर-
म्परपुत्रपौत्रमनुभवतीतिख । अ
वरस्यादेरुत्तनिपाच्यते । गुणः ॥

परोवरीयान् । चि० उत्तरमुत्तरंश्रेष्ठाद
पिश्रेष्ठे ॥ पुं० । परम्परवरीयस्त्रु
गुणवतिप्राणे ॥

परोष्णी । स्त्री० तैलपायिकायाम् ।
मुखविष्ठावागुलिकादिनामिकाया
म् । चटिकाविशेषे ॥ परशत्रुउष्णा
यस्याः । गौ० डी ॥

पर्कटिः । स्त्री० झञ्झञ्च ॥

पर्कटी । पु० झञ्झञ्च । जटिनि ॥
कमण्डलुतरौ ॥ पाकरि० इतिभा
षा ॥

पर्कटी । स्त्री० झञ्झञ्च । पाकरि०
इ० भा० प्र० ॥ पूगादेर्नूतनेफले
॥ पृच्यते पृची० । वा० कटः ।
गौ० डीष् ॥

पर्जनी । स्त्री० दारुहरिद्रायाम् ॥ पि
पर्ति । पू० विच् । पर्चासौजनी
च ॥ परम्पालकास्वास्थ्यजनयति
वाजनी ० ॥ ख्यन्तः । कर्मण्यण् ॥

पर्जन्यः । पु० मेघशब्दे ॥ ध्वनदम्बु
दे ॥ शक्ते ॥ पिपर्ति । पर्षतिवा ।
पू० । पृषुसेचनेवा । पर्जन्य इ० साधुः
॥ बृह्यात्मकेदेवे ॥ पर्जन्योनाम बृ
ह्युपकारणाभिमानिनी देवताविशि

पर्णभोजनः

ष इतिछान्दोग्यभाष्यम् ॥ मेघसा
मान्ये ॥ यज्ञाङ्गवतिपर्जन्यः ॥ सूर्ये ॥
स्वगोभिर्भीक्षुमारैर्भेपर्जन्यः ॥ का
लत्रागते ॥

पर्जन्यहर्षः । पुं० इन्द्रे ॥

पर्जन्या । स्त्री० दारुहरिद्रायाम् ॥

पर्णः । पुं० वातपोषे । पलाशे ।
किशुके । टाक० इ० भा० ॥

॥ पिपर्ति । पू० । धापृवस्यज्यति

भ्योनः ॥ यद्वा ॥ पर्णयति पर्णह

रितभावे । अच् ॥ न० । पत्रे ॥

ताम्बूले ॥ यथा । अनिधायमुखे

पर्णं पूगस्वादयतेनरः । मतिभ्र शो

दरिद्रः स्यादन्ते नस्मरतेहरिम् ॥

पर्णकृच्छ्रः । पु० पत्रकृच्छ्रत्रते ॥ यथा ।

पर्णोदुम्बराजीववित्त्वपत्रकुशीदकैः ।

प्रत्येकंप्रत्यहाभ्यस्तौ पर्णकृच्छ्रउदा

हृतः ॥ इतिगरुडपुराणम् ॥

पर्णखण्डः । पुं० बनस्पती ॥ ताम्बू

लैकांशे ॥

पर्णचोरकः । पुं० चोरकनामगन्ध

द्रव्ये ॥

पर्णध्वत् । चि० पर्णध्वंसकर्त्तरि ॥

पर्णनरः । पुं० पित्रादिशवास्यलाभेदा

हार्येतत्प्रतिनिधिभूतशरपलाशपत्र

रचितोर्णातन्तुवेष्टितयर्वापष्टलिप्तन

राकारेपुसलके ॥

पर्णभेदिनी । स्त्री० प्रियङ्गौ

पर्णभोजनः । पु० कागले ॥ पर्णानि

पहं.

भोजनयस्य ॥ चि० । पत्रभक्षकी ॥
 पर्णमाचल . । पु० कर्मरङ्गवृक्षे ॥
 पर्णमृगः । पुं० वानरादिमृगगणविशे
 षि ॥ यथा । वनौकोबृक्षमार्जार वृ
 क्षमर्कटिकादय . । एतेपर्णमृगा .
 प्रोक्ता सुश्रुताद्यैर्महर्षिभिः ॥
 स्मृताः पर्णमृगावृष्याश्चक्षुष्याः शो
 षिणेहिता । श्वासार्षकासशमना
 दृष्टमूत्रपुरीषका इतिभावप्रकाशः ॥
 पर्णलता । स्त्री० नागवल्क्याम् ॥
 पर्णवल्ली । स्त्री० पलाशौलतायाम् ॥
 पर्णशाला । स्त्री० उटजे । मुनिगृहे ॥
 पर्णनिर्मिताशाला । श्राकपार्थि
 वादिः ॥
 पर्णसि । पु० पङ्कजे । पद्मे ॥ जल
 गृहे ॥ पृणोति । पृणीती । सानसि
 वर्णसि पर्णसीत्यादिनाऽसिप्रत्यय .
 पृणोतेर्नुक्च ॥
 पर्णाशन । पुं० घने । मेघे ॥
 पर्णासि . । पुं० खल्पपत्रतुलस्याम् । क
 ठिञ्चरे ॥ पर्णान्यस्यति । असु० ।
 कर्मण्यण् ॥ यद्वा पर्णरसति । अ
 सदीप्तौ । पचाद्यच् ॥
 पर्णी । पुं० द्रुमे । वृक्षे ॥
 पर्णिनी । स्त्री० माषपर्णायाम् ॥
 पर्णीटजम् । न० उटजे । पर्णशाला
 याम् ॥
 पहं . । पुं० अपानोत्सर्गे । कुत्सितश
 ब्दे । गुदरवे ॥ पर्दते ॥ पर्दं . ।

पर्णटदुमः

प० अच् ॥
 पर्दनम् । न० पर्दे । पाद० इ०भा० ।
 पर्प्यं । पु० पङ्कपीठे । येनकाष्ठेन
 पङ्कश्चरतितस्मिन्काष्ठे ॥ पर्प्यग
 तौ । इलश्चेतिकरणेष्वञ् ॥ न० ।
 नवतृणैः ॥ गृहे ॥ पिपत्तिं । पृ० ।
 खण्ड्यशिल्पशय्येत्यादिनाप्रत्ययान्त
 साधुः ॥
 पर्प्यट . । पु० पितपातङ्गा० इ० भा०
 भेषजान्तरे । कवचे । तिक्ते ॥ पर्प्यटो
 वरतिक्तश्चस्मृत पर्प्यटकश्चस ।
 कथितः पांशुपर्यायस्तथा कवचनाम
 क . ॥ पर्प्यटोहन्तिपित्तास्रभ्रमदृष्ट्या
 कफज्वरान् । सङ्ग्राही शीतलस्ति
 त्तोदाहनुद्वातलीलघु इतिभाव
 प्रकाश . ॥ पापङ्ग० इ०भा० पिष्ट
 प्रमेदे ॥ धूमसीरचिताहिङ्गु हरिद्रा
 लवणैर्युताः ॥ सर्जिकाजीरकाभ्या
 म्चतनूकृत्यचवेक्षिता . ॥ पर्प्यटास्त्रै
 सदङ्गारभृष्टा . परमरोचका . । दी
 पना . पाचनारूक्षागुरव . किञ्चि
 दीरिता ॥ मौद्गलश्चतङ्गुणाः प्रोक्ता
 विशेषाङ्गवोहिताः । चणकस्यगु
 णैर्युक्ता . पर्प्यटाश्चणकोद्भवा ॥ स्त्रै
 हभृष्टास्तुतेसर्वे भवेयुस्मर्ध्यमागुणै
 रितिभावप्रकाशः ॥
 पर्प्यटक . । पुं० कवचे । तिक्ते । पर्प
 टे ॥
 पर्प्यटदुम . । पुं० कुम्भीवृक्षे ॥

पर्फरीकम्

पर्फटी । स्त्री० सौराष्ट्रमृत्तिकायाम् ॥
पिष्टप्रभेदे । पापडी० इ० भा० ॥
उत्तरदेशभवसुगन्धिद्रव्ये । पपरी०
इ० भा० । रञ्जन्याम् । चक्रवर्ति
न्याम् ॥ अस्यागुणा यथा । पर्फटी
तुवरातिक्ताशिशिरावर्णकृष्णघु ।
विषव्रणहरीकरुडूकफपित्तास्रकुष्ठनु
त् ॥

पर्फरीक । पु० सूर्ये ॥ वङ्गौ ॥ भूपे
॥ पिपर्ति । पृ० । शृपृष्ठञ्जाद्धेरुक्
चाभ्यासस्ये तिर्ङ्गन् ० धातोर्द्वि
त्त्व रुक्चाभ्यासस्य ॥ वेदभाष्येतुपृ
पालन पूरणयोरस्य निपातनमिद
माश्रित्यस्तोतृणां पालक० इ० व्या
ख्यातं ॥

पर्फरीणः । पुं० पर्णस्यशिरायाम् । दू
तकम्बले ॥ पर्ण चूर्णरसे ॥ न० प
र्वणि ॥ इतिमेदिनी ॥

पर्फिकः । पुं० पङ्क्तौ ॥ खड्गे ॥ पर्फेण
चरति । पर० ॥ स्त्री पर्फिकी ॥
षित्त्वान्डीष् ॥

पर्फरीकम् । न० किसलये ॥ स्फुरति ।
स्फुरस्फुरणे । पर्फरीकाद्यञ्चेतिर्ङ्
कन्धातोर्पर्फरादेशञ्च ॥ यद्वा । धा
तोर्द्वित्वम् ० उकारस्याकारःसलो
पः रुक्चाभ्यासस्य । वेदभाष्येतु
जिफलाविशरणेस्यनिपातनमाश्र
त्यश्चूर्णां विदारयितेतिव्याख्या
तम् ॥

पर्यन्तिका

पर्यङ्क । पुं० मध्वे । माचा० इ० भा
षा ॥ पर्यङ्के ० पलङ्कः इ० भाषा
वृष्याम् । ऋषीणामासने ॥ पर्यङ्क्ति
कायाम् खाट० भा० ॥ परितोङ्
क्यते । अकिलक्षणे घञ् ॥

पर्यङ्कपादिका । स्त्री० कौलशिव्या
म् ॥

पर्यङ्क् । त्रि० परितोर्ये ॥

पर्यङ्कनम् । न० भ्रमणे । ब्रज्यायाम्
। अटाज्याम् । फिरना० इ० भाषा
अट० परिपूर्वः । भावेल्थुट् ॥

पर्यङ्कनयोगः । पुं० जिज्ञासयाम् ॥ इ
तिहल युध ॥ दोषविशेषे ॥

पर्यङ्कन्योपेक्षणम् । न० निग्रहस्थान
प्राप्तस्यनिग्रहे ॥ निग्रहस्थानप्रा
प्तवतोऽनिग्रह निग्रहनिग्रहस्थानानु
ज्ञावनमित्यर्थः । यच्चत्वेनैकनिग्रह
स्थानपाते एकतरोज्ञावनतत्रनपर्य
ङ्कन्योपेक्षणम् । अवसरेनिग्रहस्था
नोज्ञावनत्वावच्छिन्नभावस्यैवतत्त्वा
त् । ननुवादिनाकथमिदमुज्ञाव्यस्य
कौपीनविवरणस्यायुक्तत्वादिति चे
त्सत्यम् । मध्यस्थेनैवेदमुज्ञाव्यम् ।
वादेचस्वयमुज्ञावनेऽप्यदोषः ॥

पर्यन्त । पुं० अन्यसीमायाम् । प्राप्तदे
शे ॥ परितोऽन्तः ॥ समीपे ॥

पर्यन्तभूः । स्त्री० नदीनगरादिप्रमी
पभूमौ । परिसरे । पर्यन्तेभूः ॥

पर्यन्तिका । स्त्री० गुणभंशे ॥

पर्याणम्

पर्यय । पुं० व्यतिक्रमे । क्रमोल्लङ्घने । शास्त्रतोलोक व्यवहाराच्चप्राप्त स्वार्यस्यपरित्यागे । अतिपाते । उपात्यये ॥ पर्ययणम् । इण् गतौ । एरच् ॥ पर्ययणम् । ङ० अप्रवसञ्जायाम् । जीन० इ० भाषा० पलानइतिच ॥ पर्यवसानम् । न० चरमे ॥ प्रोक्तकर्मणि ॥ पर्यवपूर्व । ल्युट् ॥ पर्यवसित । चि० पर्यवसानप्राप्ते ॥ पर्यवस्था । स्त्री० विरोधने ॥ पर्यवस्थानम् । ष्टा० । आतश्चेत्यङ् ॥ पर्यवस्थाता । चि० शत्रौ । विरोधिनि ॥ पर्यवतिष्ठति । ष्टा० । षच् ॥ पर्यवरोद्धरि ॥ पर्यवस्थानम् । न० विरोधे ॥ ष्टा० । ल्युट् ॥ सर्वतोभावेनावस्थितौ ॥ पर्यश्रु । चि० परिगतानन्दवाप्ये ॥ पर्यस्त । चि० पतिते । सस्ते । ष्टैपडा० इतिभा० ॥ इते ॥ परितोऽस्त ॥ परिष्ठत्ते । सर्वत. प्ररुते ॥ क्षिप्ते ॥ पर्यस्तिका । स्त्री० खट्वायाम् ॥ पर्याचान्तम् । न० एकपङ्क्तिस्थान् अन्यानवमन्ययत्रान्नेभुज्यभानेकेनचिदाचमनक्रियतेतदन्नपर्याचान्तमुच्यते ॥ पर्याणम् । न० पल्ययने । घीडेकापलान० इ० भा० ॥ षड्कायभागे० इ० चि० शि० ॥

पर्याय .

पर्याधाता । पुं० आहिताग्नौकनिष्ठे ॥ यथा । सोदर्येतिष्ठतिज्येष्ठेअग्न्याधानकरोतिहि । तयो पर्याहितोज्येष्ठ . पर्याधाताकनिष्ठक. ॥ पर्याप्तम् । न० यथेष्टे । निकामे ॥ निवारणे ॥ चि० । षप्ते ॥ शक्ते ॥ कार्यकारणदत्ते ॥ परिमिते ॥ आभ्रव्याप्तौ । परिपूर्व । भावे० क्त . ॥ प्राप्तौ ॥ तप्तावितिमेदिनिकर . ॥ पर्याप्तिः । स्त्री० प्रकामे ॥ प्राप्तौ ॥ रक्षणे । मारणोद्यतस्यनिवारणे ॥ पर्यापनम् । पर्याप्तितिस्त्राणार्थ . । क्तिन् ॥ सामर्थ्ये ॥ स्वरूपसम्बन्धविशेषे ॥ सचसर्वेषामेवपदार्थानां विशिष्टबुद्धिनियामक . । पदार्थभेदेननाना. यथा । पर्याप्तिश्चायमेकोघटइमौद्वाविच्यादिप्रतीतिसाक्षिक स्वरूपसम्बन्धविशेषइतिदीधिति । समवायेनगुणगुणस्यासत्त्वे पिचत्वारोगुणाइत्यादिप्रतीत्यागुणादिषुसङ्ख्यादिमत्त्वनियामकोपितादृशसम्बन्ध । इतिसामान्याभावेजगदीश . । द्वितीयवादेगदाधरभट्टाचार्यश्च ॥ पर्याय . । पुं० प्रकारे ॥ अवसरे ॥ क्रमे । आनुपूर्व्याम् । परिपाठ्याम् । अनुक्रमे । वारी० इ० भा . ॥ निर्माणे ॥ द्रव्यधर्मे ॥ क्रमेणैकार्यवाचकाः शब्दाः पर्यायाः इतिविजय

पर्याय .

रक्षित . ॥ सम्पर्कविशेषि ॥ येनस-
हयत्सम्पर्कः सम्बन्धस्तेनसहयत्-
पर्यायः । यथा । समान कुलभाव
सृदानादानन्तयैवच । तयोर्वंशस-
मानहिपर्यायश्चप्रचक्षते ॥ इतिकु-
लदीपिका ॥ अलङ्कारवि० । यथा ।
एकक्रमेणानेकस्मिन्पर्याय । एक
वस्तुक्रमेणानेकास्मिन्भवतिक्रियते-
वासपर्याय । क्रमेणोदाहरणम् ।
श्रीश्रीभारख्यजतितनुतांसेवतेमध्य
भागः पद्भ्याभुक्तास्तरलगतय .
सश्रितालोचनाभ्याम् । धत्ते वक्षः
कुचसचिवतीमद्वितीयश्चवक्रमृतज्ञा
त्राणांगुणविनिमयः कल्पितो-
यौवनेन ॥ यथावा । नन्वाश्रयस्थि-
तिरियतवकालकूटकेनोत्तरोत्तरवि
शिष्टपदोपदिष्टा ॥ प्रागर्थवस्यहृद
येष्वपलक्ष्मणोथकरुष्टेऽधुनावससि
वाचिपुन . खलानाम् ॥ यथावा ।
विम्बोष्ठएवरागस्तेतन्विपूर्वमदृश्य
त । अधुनाहृदयेष्ये षमृगशावालि-
दृश्यते ॥ रागस्यवस्तुतीभेदेपि एक
तयाव्यवसितत्वादेकत्वमविरुद्धम् ॥
तत्ताणसिरिसहोत्तररञ्जणाहरणमि
हिअभमेकरसम् । विम्बाहरेपि
आण'निवेशिअकुसुमवार्णन' ॥ * ॥
तत्तीर्षाश्रीसहोदररत्नाभरणे हृदय
मेकरसम् । विम्बाधरेप्रियाणांनिवे
शितुंकुसुमवार्णेनेतिसस्कृतम् ॥

पर्यायशयनम्

श्रीसहोदररत्नकौस्तुभ आभरण-
यस्यतस्मिन्विष्णोएकरसमेकतान
न्तत्तेषापातालवासिनामसुएणामि-
तिचडीदासहृदयम् । कुसुमवार्णे-
नप्रियाणाकान्तानाविम्बसहृष्टेऽधरे
विनिवेशितमित्यनेकत्रस्थितौप्रयो-
जकनिर्देशाद्दे . ॥ अन्यस्ततोन्व-
था । अनेकमेकस्मिन्क्रमेणभवति-
क्रियतेवासोन्वः । क्रमेणोदाहरण
म् । सधुहिमरुचिरवचः खलाना-
ममृतमहोप्रथमपृथुव्यनक्ति । अथ-
कथयतिमोहहेतुमन्तर्गतमिवहालह
लविष्वतदेव ॥ तद्देहनतभित्तिम-
न्दिरमिदलब्धावकाशदिव'साधेनु
र्जरतीनदन्तिकरिणामेताघनाभाघ
टाः । सक्षुद्रोमुशलधुनि . कलमि
दसङ्गीतकयोषितामाश्चर्यं दिवसैर्हि
जोयमियतीभूमिसमारोपितः ॥ अ
त्रैकस्यैवहानोपदानयोरविवक्षितत्वा
न्नपरिवृत्ति ॥ * ॥ अपिचलक्षणा
न्तरम् । क्रमेणैकमेकस्मिन्नाधारे
वर्ततेयदि । एकस्मिन्नथवानेकपर्या
यालङ्कृतिर्मतेति ॥ पर्यायणम् ।
इण्० । परावनुपात्ययद्वणइतिघञ्
। व्यत्ययेपि ॥ यथा । प्राप्तः पर्याय
कालोव इतित्रन्नाभ्यभाषतइति ॥
पर्यायशयनम् । न० उप्रशायै । विशा-
ये । प्रहरिकादीनांपर्यायेणक्रमेणश
यनम् ॥

पर्युदञ्चनम्

पर्यायोक्तम् । न० अलङ्कारविशेषे ॥
 पर्यायोक्तविनावाच्यवाचकत्वेन व-
 स्तुयत् ॥ वाच्यवाचकभावव्यतिरि-
 क्तेनावगमनव्यापारेण्यत्प्रतिपादन-
 तत्पर्यायेणभङ्ग्यन्तरेणकथनात्प्र-
 र्यायोक्तम् । उदाहरणम् । यप्रै च्य
 चिररूढापिनिवासप्रीतिरुज्ज्भिता
 मदेनैरावणमुखमानेनहृदयेहरे ॥
 अत्रैरावणशक्रौमदमानमुक्तौजाता
 वितिव्यङ्ग्यमपिशब्देनोच्यते । ते
 नयदेवोच्यतेतदेवव्यङ्ग्ययथातुव्यङ्-
 ग्यनतयोच्यतेयथागविशुक्लेचलति
 दृष्टेगौ शुकल्लततीति विकल्पोय
 देवदृश्यतेतदेवविकल्पयति० नतुय
 थादृष्ट तथा० यतोभिन्नाससृष्टत्वेनदृ-
 ष्ट भेदससर्गाभ्याविकल्पयति ॥
 पर्यासित । चि० पर्यावर्त्तति ॥
 पर्याहार । पु० वीवधे । उभयतोबद्ध
 शिष्ये स्तम्भवाङ्घ्रौकाष्ठविशेषे । कां
 बद्धइतिबद्धगीइतिचभा० ॥ परित
 आह्वयतेऽनेन ॥
 पर्याहित । पुं० योऽग्रेऽग्न्याधानकरो
 तितस्यज्येष्ठे ॥ यथा । सोदर्येतिष्ठ
 ज्येष्ठे अग्न्याधानकरोतिहि । त
 यो, पर्याहितोज्येष्ठ, पर्याधाताक
 निष्ठकः ॥
 पर्युदञ्चनम् । न० उद्वारे । ऋण ॥
 परितउदच्यते । अस्तु० । क्वच्यल्यु
 टइतिक्मैणिल्युट् ॥

पर्षकम्

पर्युदस्त । चि० पर्युदासविशिष्टे । वि-
 ध्यन्वयिभेदात्मकनञर्थयुक्ते ॥
 पर्युदास । पु० प्रतिषेधभेदे ॥ प्राधा-
 न्यन्तुविधेर्यत्रप्रतिषेधेऽप्रधानता ।
 पर्युदास सविज्ञेयोयत्रोत्तरपदेनन-
 ज् ॥ सामान्यशास्त्रप्राप्तनिषेधस्यै-
 वपर्युदासत्वम् ॥ यथा । अमावास्या
 याम्पितृभ्योदद्यात् रात्रौश्राद्धं नकु-
 र्वीत् । अत्रश्राद्धकरणेरात्रे पर्युदा-
 स ॥ परिसर्वतोभावेनउदास्यतेवि-
 धिर्यत्रसपर्युदासइतिगौडा ॥
 पर्युपयुक्त । चि० समाप्ते ॥ यथा ।
 आगमकालेनैवास्यायु क्तत्सपर्युप-
 युक्तस्यादितिमहाभाष्यम् । आगम-
 कालेनविद्याग्रहणकालेन । अस्य-
 विद्यार्थिन । पर्युपयुक्तसमाप्तमिति
 तदर्थं ॥
 पर्युषितम् । चि० राज्यन्तरितपक्वान्ने
 । व्युष्टे । वासी० इ० भाषा० ॥
 यातयामगतरसपूतिपर्युषितश्चयत्
 । उच्छिष्टमपिचामेध्यभोजनताम
 सप्रियमितिभगवद्गीता ॥
 पर्येषणा । स्त्री० अन्वेषणायाम् ।
 दूढणाइतिदूढइतिचभा॥ अन्याप-
 र्येषणाचर ॥ तर्कादिनायथाबोधित
 धर्माद्यन्वेषणे ॥ इप्रगत० दि० ।
 इषआभीक्ष्ण्यक्र्या० । आभ्यांपरे-
 र्वेतिपक्षेयुक् । टाप् ॥
 पर्षकम् । न० ऊरुपर्षणि । घौटूइति

पर्वततृणम्

जान इतिच भा० ॥
 पर्वकारो । पु० धनालिलोभेनअपर्वसु
 अमावास्याक्रियावर्तके ॥
 पर्वगामी । पु० पर्वसु स्त्रीगामिनि ॥
 पर्वत । पु० महीध्रे । शिखरिणि ।
 क्षमाभृति । अहार्ये । गीर्णे । गिरौ
 ॥ पर्वान्णिसन्ध्यत्र । तपपर्वमरुद्
 भ्याम् ॥ यद्वा । पर्वति । पर्वपूरणे
 । भृशृष्टणियजिपर्विपच्यमितमिन
 मिहृगिभ्योऽतच् ॥ विशतिश्चैष्ठपर्व
 ता यथा । हिमवान्हेमकूटश्चनिष
 धोनीलपर्वत ॥ श्वेतश्चभृङ्गवान्
 मेरुमाल्यवान्गन्धमादन ॥ महे
 न्द्रोमलय । सद्य शुक्तिमान्क्षमा
 नपि । विन्ध्यश्चपारियात्रश्चकैलासो
 मन्दिरस्तथा ॥ लोकालोकोमहास्ते
 षु तथैवोत्तरमानस । एतेविंशति
 र्धिख्याता । पर्वतास्तस्यु प्रावराः ॥
 पादपे । वृक्षे ॥ शाकप्रभेदे ॥ पावदा
 इ० गौ० भा० प्र० मत्स्यविशेषे ॥
 देवर्षिबिशेषे ॥
 पर्वतकाकः । पु० द्रोणकाके ॥
 पर्वतज । पु० गिरिसभववस्तुनि ॥
 पर्वतजा । स्त्री० पर्वत्याम् ॥ सरिति
 । नद्याम् ॥ द्राक्षावि० । पहाड़ी०
 दाख इ० भा० ॥ पर्वतात्जाता ।
 जनी० । पञ्चम्यामिति डः ॥
 पर्वततृणम् । न० तृणविशेषे । तृणाब्धि
 । मृगप्रिये ॥

पर्वतीय .

पर्वतमोचा । स्त्री० अद्रिकडल्याम् ॥
 पर्वतराज । पु० नगाधिराजैहिमा
 द्रौ । पर्वतानाराजा ॥ राजेतिटच् ॥
 पर्वतराजपुत्री । स्त्री० उमायाम् । दु-
 र्गायाम् । यथा । शक्रध्वजात्पञ्चयुते
 दशाहेमृलर्चयुक्तामितसप्तमीया ।
 अरभ्यतस्यादृशमीच्छयावत् प्रपूज-
 येत्पर्वतराजपुत्रीमिति ॥
 पर्वतवासिनी । स्त्री० आकाशमांस्या
 म् ॥ गायत्र्याम् ॥ कात्याम् ॥
 पर्वताधारा । स्त्री० पृथिव्याम् ॥
 पर्वतारि । पु० इन्द्रे ॥ पर्वतानाम
 रि ॥
 पर्वतालय । पु० वानरे ॥ पर्वतश्चा
 लयोयस्य ॥
 पर्वताश्रयः । पु० मेघे ॥
 पर्वताश्रय । पु० शरभे ॥ त्रि० । पर्व
 तवासिनि ॥
 पर्वश्रयदेश । पुं० देशविशेषेषु ॥ ते
 यथा । अतीदेशान्प्रवक्ष्यामिपर्वता
 श्रयिणश्चये । निर्दाराहसवर्णास्रकुप
 थाअपथाःखशा ॥ कुथप्रावरणाश्चैव
 ऊर्णादभासमूहका । त्रिगर्त्तामण्ड
 लाश्चैवकिराताश्चामरै । सह ॥ इ०
 तिमत्स्यपुराणम् ॥
 पर्वतीयः । पुं० अक्षौटे ॥ पर्वतेभव
 । विभाषामनुष्य इतिपक्षेः ॥
 त्रि० पर्वतोत्पन्नमनुष्यादौपर्वतोनि
 वासोऽस्य । पर्वताच्चैतिहः ॥

पर्वसन्धि

पर्वधि । पु० हिमाशौ । चन्द्रे ॥
 पर्व । न० उत्सवे । महे ॥ ग्रन्थौ ॥
 प्रस्तावे ॥ लक्षणान्तरे ॥ दर्शप्रति
 पदो सन्धौ ॥ विषुवत्प्रभृतिषु ॥ ग्रन्थ
 विशेषे ॥ ग्रन्थसन्धौ ॥ यथा । महा
 भारतेऽष्टादशपर्वाणि । तानियथा
 आदि । सभावनविराटमथोद्यमञ्चभी
 षोगुरुविजमद्रवसौप्तिकञ्च । स्त्री
 पर्वशान्तिरनुशासनमश्वमेधव्यासाश्च
 मोमुषलयानदिवावरोद्भवति महाभा
 रतटीका ॥ तिथिविशेषेषु ॥ चतु
 र्दश्याष्टमीकृष्णात्रमावास्याचपूर्णिमा
 । पर्वाण्ये तानिराजेन्द्ररविसङ्क्रम
 णतथा ॥ पर्वति० पर्वतेवा । पर्वपूर
 णे । वा० कनिन् ॥ यद्वा । पिपत्ति
 पृणातिवा ॥ पृ० । ज्ञामदिपद्यर्त्ति
 पृशक्तिभ्योवनिप् ॥ क्षणे ॥
 पर्वपुष्पी । स्त्री० रामदूतीवृत्ते ॥
 पर्वपूर्णता । स्त्री० आयोजने । सम्भा
 रे ॥ पर्वण्य पूर्णत्वे ॥
 पर्वमूला । स्त्री० श्र्वेतायाम् ॥
 पर्वयोनि । पुं० इक्ष्वादौ ॥ पर्वणि
 योनिरुत्पत्तिर्यस्य ॥
 पर्वरुट् । पु० पिण्डपुष्पे । दाडिमे ॥
 पर्ववल्ली । स्त्री० मालादूर्वायाम् ॥
 पर्वसन्धि । पुं० प्रतिपत्पञ्चदश्याोर
 न्तरे ॥ पञ्चदशीशब्देनपूर्णिमाऽमा
 वास्ययोर्द्वयोर्ग्रहणम् । अतएवपौर्ण
 मास्याप्रमावास्यायावाशेषसार्द्धदण्ड

पर्वत्

चतुष्टयम्प्रतिपदश्चप्रथममाहर्दण्ड
 चतुष्टय पर्वसन्धिरिति वृद्धा ॥
 सैहिकेयोयदाराहर्गसतेपर्वसन्धि
 ध्वितियम ॥ पर्वणो सन्धि ॥
 पर्वित । पु० पर्वतमत्स्ये ॥
 पर्वु । पु० कुठारे । परशौ ॥ परशुं
 शृणाति । शृष्टिसायाम् । आङ्प
 रयो । खनिशृभ्याडिञ्चेति कु ॥ पृ०
 ॥ यद्वा । स्पृश्यते स्पृशसस्पृशने
 स्पृशेऽश्वण शुनौपृचेति० शुन्० । पृ
 । आदेशश्च ॥
 पर्वुका । स्त्री० पार्श्वस्थिनि । पांसु०
 इतिभाषा ॥ स्पृशति स्पृश्यतेवा
 । स्पृश० । स्पृशेऽश्वण शुनौपृच
 स्वार्थेकन् ॥ यद्वा पर्वुरिव । इवेप्र
 तिकृतावितिकन् ॥
 पर्वुपाणि । पु० गणेशे । विनायके ॥
 पर्वुराम । पु० जामदग्न्ये । परशुरा
 मे ॥
 पर्वु । स्त्री० पर्वुकायाम् ॥ अप्राणि
 जातेरिच्छूङ् ॥
 पर्वध । पुं० कुठारे । परसा० इ०
 भा० ॥ परश्वयनम् । टुञ्जोश्चि० ।
 अन्येष्वपीतिडः । परश्वदधाति
 डुधाञ् । आतद्धतिक । पृषोदरा
 दि ॥
 पर्वत् । स्त्री० सभायाम् ॥ यथाह०
 याञ्जवलक्य । चत्वारोवेदधर्मज्ञा
 पर्वत्तैविद्यमेववा । सात्रूतीयसधर्म

पलम्

स्यादेकोवाऽध्यात्मवित्तम' ॥ इति ॥
 अन्यदप्युक्तं लक्षणं भविष्यपुराणे ।
 द्विगुणाक्षत्रियाणान्तु वैश्यानाक्षिगु
 षाम्भृता । चतुर्गुणातुशूद्राणापर्षदु
 क्तमहात्मनामिति ॥ परित' सीद
 न्यस्याम् । षट्ख० । स० क्विप् ।
 सदिरप्रतेरितिषत्वम् । वा० परेरन्त
 लोपः ॥ यद्वा । शृष्टभमोऽदिरिति
 च्यदिप्रत्ययोबाहुलकात्पृषिरपि ॥
 पर्षद्वलः । चि० परिषद्वले । सभासदि
 । सभ्ये ॥ पर्षदस्त्वस्य । राज कृष्या
 सुतिपरिषदोबलजिह्व्यत्र पर्षदित्य
 पिपाठाद्वलच् ॥
 पल । पु० पलानि । शस्यहीनधान्य
 नाञ्जि । पराल० इ० भा० ॥
 पलम् । न० आमिषि । मासे ॥ उन्मा
 ने । कर्षचतुष्टये । मुष्टौ । प्रकुञ्चे ।
 बिल्वे ॥ तत्तुशास्त्रे तोलकचतुष्टयम्
 । वैद्यकेषुष्टतोलकम् । लौकिकेसा
 ष्टरक्तिद्विमाषकतोलकत्रितयम् ॥
 यथा । पलन्तु लौकिकैर्मानैः साष्ट
 रक्तिद्विमाषकम् । तोलकत्रितयञ्चै
 यंज्योतिर्ज्ञैः स्मृतिसम्मतम् ॥ इ
 तितिधितत्वम् ॥ पलसुवर्णाश्चत्वार'
 पञ्चवापिप्रकीर्त्तिताः ॥ (***) ॥
 विघटिकायाम् । घटिकाषष्टिभागै
 कभागे । षष्टिविपले ॥ पलदण्डयोः
 प्रमाणन्तु दशगुर्वक्षरोच्चरणकालः
 प्राणः षडात्मकैः । तैः पलंस्या

पलङ्कषा

त्तु तत्षष्ट्यादण्डइत्यभिधीरते ॥
 तेनच । भाकान्ते पक्षस्थान्ते पर्या
 काशेदेशेस्वाप्सी कान्तदक्ष दृत्पृष्ण
 चन्द्रमत्त्वागर्त्रैचित् । क्षुत्क्षाम
 प्राटंश्च तथेतोराहु क्रूरप्राद्यात्
 तस्माद्ध्वान्तेहर्म्यस्थान्तेशय्यै कान्ते
 कर्त्तव्या ॥ अस्यैकपाठात्पलम्षष्टि
 पाठाद्दण्डोभवति ॥ यथाहकालिदा
 स' । गुर्वक्षराणामुदितक्षुषष्ट्याप
 लपलानांघटिकाकिलैका । षष्ट्याध
 टीर्नाभदिनंतथार्यैस्तिथ्यैकयाचन्द्रम
 सीदिनस्यादिति ॥ पलति । पलनग
 ती । पचाद्यच् ॥
 पलक्या । स्त्री० पालङ्क्याशकैः ॥ इ० रा०
 नि० ॥
 पलगण्ड । पुं० लेपकै । राज० इ०
 भा० ॥ पलंमासतत्सुख्येनमृदादि
 नागण्डतिवदनैकदेशेभिवकरोति ।
 गण्डिवदनैकदेशे । पचाद्यच् ॥
 पलङ्कटः । चि० भयशीले । भीरौ ॥
 इ० चि० ॥
 पलङ्कर' । पुं० पिप्ते ॥ इति चि० ॥
 पलङ्कष । पुं० राक्षसि ॥ कण्ठगुग्गु
 ली ॥ पलङ्कषति । कषहिसायाम्
 । मू०कः । तत्पुरुषइ० द्वितीयाया
 अलुक् ॥
 पलङ्कषा । स्त्री० गोक्षुरकैः ॥ राज्ञायाम् ।
 किशुकैः ॥ गुग्गुली । मुख्डीर्याम् ॥ ला
 क्षायाम् ॥ क्षुद्रगोक्षुरकैः ॥ महाश्राव

पलशतम्

श्याम् ॥ मक्षिकायाम् ॥ टाप् ॥
 पलप्रिय । पु० द्रोणकाके ॥ त्रि० ।
 मासादे ॥
 पलभा । स्त्री० पलविभायाम् । विषुव
 तप्रभायाम् ॥ साधमेषसङ्क्रमणा
 दर्वाक्सपादाष्टदिनेमध्याह्नेद्वादशा
 ङ्गुलजाकाया । यथोक्तग्रहलाघवे
 । मेषादिकेसायनभागसूर्येदिनाब्
 जाभापलभाभवेत्सैति ॥
 पलल । पु० राक्षसे । यातुधाने ॥
 न० पङ्के ॥ मासे ॥ तिलचूर्णे ॥ पल
 लतिलकस्कस्यात् तिलचूर्णञ्चपिष्ट
 क । पललमधुररुच्यपित्तास्रबल
 पुष्टिदम् । इ० राजनिर्घण्ट ॥
 सैन्धवतिलचूर्णे । तिलकुट० इ० भा
 ॥ यथा । पललन्तु समाख्यातसैन्धव
 न्तिलपिष्टकम् । पललमलकद्रव्य
 वातघ्न कफपित्तघ्नत् ॥ वृहथागुरुव
 ष्यञ्चस्निग्ध मूत्रनिवर्त्तनम् ॥ पल-
 ति० पल्यतेऽनेनवा । पलगतौ ।
 वृषादिभ्यश्चिदितिकल . ॥
 पललज्वर . । पु० पित्ते ॥ इतिहारा
 वली० ॥
 पललप्रिय : । पु० द्रोणकाके ॥
 पललाशय : । पु० गण्डरोगे ॥
 पलव . । पुं० भवे । पञ्चराखेटे । म-
 त्त्यधारणोपाये । लोपो० इ० गौ०
 भाषा० ॥
 पलशतम् । न० तुलायाम् ॥ पलानां

पलायनम्

शतम् ॥
 पलाम्नि . । पुं० पित्ते ॥
 पलाङ्ग . । पुं० शिशुमारि ॥
 पलाण्डु । पुं० सुकन्दके । मुखदूष
 णे । शूद्रप्रिये । रोचने । प्याज०
 इ० भा० ॥ पलाण्डुर्वनेष्टश्चदुर्गन्धो
 मुखदूषक . । फरणीन्य : पलाण्डु
 सुलतार्कोद्गुर्दुर्मन्त्रस' ॥ इ० धन्वन्त
 रि . ॥ सुश्रुतसु । लशुनोदीर्घपत्र
 र्चापच्छगन्धोमहीषधम् । फरणश्चप
 लाण्डुश्चलतार्कञ्चापदारिका ॥ गृ
 ष्णनयवनेष्टश्चपलाण्डोर्दंशजातय
 ॥ इत्याह ॥ पलाण्डुस्तुगुणैर्ज्ञेयोरसो
 नसदृशोबुधै ॥ स्वादुपाकरसोऽनु
 ष्य कफघ्नान्नातिपित्तल . ॥ हरते
 केवलवातबलवीर्यकरोगुरुरिति भा
 वप्रकाश . ॥ पलति । पलरक्षणे ।
 बाहुलकात्पलाण्डुप्रत्यय . ॥
 पलाद : । पु० । स्त्री० । राक्षसे ॥ प-
 लमत्ति । अद० । कर्मण्यण् ॥
 पलादन . । पुं० । स्त्री० । राक्षसे ॥
 चि० मांसभक्षणशीले ॥
 पलान्नम् । न० पाकराजिष्वरोक्तप्रकारे
 मासादिद्युक्तसिद्धभक्ते । पलौदने ।
 मासौदने ॥
 पलाप . । पुं० गजगडै । हस्तिकपोले ॥
 पलायनम् । न० अपयाने । प्रद्रावे ।
 भयादिनास्थानान्तरगमने । भाग-
 ना० इ० भा० ॥

पलाश

पलायित । त्रि० नष्टे ॥ गृहीतदि-
शि । तिरोहिते । पलायनविशिष्टे
॥ इ० हे० ॥

पलान । पु० । न० । निष्फलेतृणा
ट्रिकागडे । मस्यगकवान्यनाले ॥
पलति अन्त्यनेवा । पलगतो । तमि
विशिविडिमृशिकुलिकपिपलिपच्चि
भ्य कालन् ॥ पलमलतिवा । अ-
ल० । कर्मग्यण् ॥

पलानदोहद । पु० आम्नवृत्ते ॥ इति
शब्दमाला ॥

पलालिनम् । न० महत्पलालपलाली
तद्वति ॥ मत्त्वर्थे० पामादित्वात्न.
। शाकीपलालीदद्रूणां ह्रस्वत्वञ्च ॥

पलाली । पु० महत्पलाले ॥

पलाश । पु० शब्द्याम् ॥ राक्षसे ॥ मगध
देशे ॥ हरिते ॥ किशुके पर्ये ।
वातपोथे । याञ्जिके । टाक० इ०
भा० ॥ पलाशोदीपनोद्वेष्यः सरो
णोत्रणगुल्मजित् । कषायः कटु
कस्तिक्त स्निग्धो गुदजरो गजित् ॥
भग्नसन्धानकृद्दोषयहृद्यर्शः क्लमी
नृहरेत् । तत्पुष्यखादुपाकेतुकटु
तिक्तकषायकम् ॥ वातलंकफपिना
स्रक्तक्वजिदद्याहिशीतलम् । दट्टदा
इशमनवातरक्तकुष्ठहरपरम् ॥ फल
लघूष्णमेहार्शः । त्रिभिवातकफापह
म् । विपाकेकटुकंरूक्षकुष्ठगुल्मोदरप्र
शुत् ॥ न० । छदने । पर्ये । छदे ।

पलिघ

पत्ता० इ० भा० ॥ पलाशपत्रे ॥
शासने ॥ परिभाषये ॥ त्रि० । हरि
द्वर्णविशिष्टे ॥ निर्दये ॥ पलाशस्यप
त्रस्यायम् । अण् । मज्जापूर्वकत्वा
बृह्यभाव ॥ यद्वा । पलमास०
अश्नाति । अश० । कर्मग्यण् ॥ प-
लेमासे आशायस्यवा ॥

पलाशक । पु० शाब्द्याम् । किशुकटुञ्चे ॥

पलाशपणी । स्त्री० अश्वगन्धायाम् ॥

पलाशसार । पु० शाकद्रुमे ॥

पलाशाक्षः । पु० नाडीहिङ्गुनि ॥

पलाशाख्य । पु० नाडीहिङ्गुनि ।

पलाशान्ता । स्त्री० गन्धपत्रायाम् ॥

पलाशी । पु० वृक्षमात्रे पलाशानि
सन्त्यस्य । अतद्वनि ॥ राक्षसे ॥
क्षीरिवृक्षे ॥

पलाशी । स्त्री० लताविशेषे । पत्रवल्
न्याम् । अम्लपत्रायाम् ॥ शब्द्याम् ॥
काश्मीरिगन्धपलाशीतिप्रसिद्धे । क
चूर्णप्रभेदे ॥

पलिक्वी । स्त्री० वृक्षायाम् ॥ पलितम
स्यस्याः । अर्० अच् । असितप-
लितयोर्न । छन्दसिक्रमेके० इत्यर्थे
कोक्तेर्भाषायामपिचनयोस्तद्व्यस्य
स्थानेकू इत्ये षआदेशो भवति । ना
न्त्वान्डीप् ॥ गर्भिण्यागवि ॥

पलिघ । पु० काचकालसे ॥ घटे ॥
प्राकारगोपुरे ॥ परिहृणनम्० परि
हन्यतेऽनेनवा । इन० । परीघइत्यप

पलिता

घादेशश्च ।

पलितम् । न० केशपाके । जरसाके
 शानाशौक्ये ॥ फलतिफलनवा ।
 फलनिष्पत्तौ । त्रिफलाविशरणे
 । नपुसकेभावेत्त । लोष्ठपलि
 तावितिसाधु ॥ फलेरितजादेश्चपो
 वा ॥ शैलजी ॥ तापे ॥ कर्दमे ॥ के
 शपाशे ॥ केशशुक्लताहेतौरोगे ॥ त-
 न्निदान यथा । क्रीवशोकश्रमकृत-
 शरोरोष्माशिरोगत । पित्तञ्चकेशा
 न्पचतिपलिततेनजायत इतिमाध
 व । अस्यचिकित्सा यथा । लोह
 चूर्णस्यकर्षन्तुदशार्द्धञ्चूतमज्जत ।
 धात्रीफलद्वयपृथ्य द्वैतयैकविभीतक
 म् ॥ पिष्ट्वालोहमयेभाण्डेस्थापयेन्नि
 शिवासयेत् । लेपोऽयमचिराद्भवति
 पलितनेहसशय ॥ दशार्द्धपञ्चक-
 र्षाणि ॥ काशमर्यामूलमादौसहचर
 कुसुमकेतकस्यापिमूललोहचूर्णसभृ
 द्त्रिफलपलयुततैलमेभिपचेद्य ।
 कृत्वालोहस्यभाण्डेक्षितितलनिहि
 तस्थापयेन्मासमेककेशा काशप्रका
 शाअपिमधुपनिभा अस्ययोगाद्भव-
 न्ति ॥ त्रिफलानीलिकापत्र भङ्गरा
 जोऽयसोरज । अवीमूत्रेणसपिष्ट
 लेपात्कृष्णीकरपरमिति भावप्रका
 श ॥

पलिता । स्त्री० वृद्धायाम् ॥ असित
 पलितयोर्नेति० प्रतिषेधात्डीप्

पल्लविक

तकारस्यनकारादेशश्चन ॥

पल्लौदनम् । न० मासौदने । पलाव०
 द्र० भा० ॥ पल्लञ्चोदनञ्चअनयो
 समाहार ॥

पल्ल्यः । चि० मासभोजिनि ॥ पल्लम
 र्हेति । तदर्हेतौतियत् ॥

पल्ल्यङ्क । पुं० पर्यङ्के ॥ मञ्चे ॥ ब्रष्ट्या
 म् ॥ पर्यस्तिकायाम् ॥ परितोद्घाते
 । अकिलक्षणे । घञ् । परिश्चघाङ्क-
 योरितिवालत्वम् ॥

पल्लयनम् । पु० पर्याणे । पलान्इति
 भाषा० ॥ द्र० ही० च० ॥ वल्गादन्ता
 लिकापल्लयनमिति० चि० श्रे० ॥

पल्ल । पु० स्थूलकुसूलके । पालुइति
 मरा द्र० च० गौ० भा० ॥

पल्लव । पुं० । न० । किसलये । नव
 पत्रे । प्रवाले ॥ पर्वपत्रादिसङ्घाते
 शाखाया पल्लवोमत इतिकोशा
 न्तरम् ॥ पल्ल्यते । सं० क्विप् । लूय
 ते । लूञ् । ऋदोरप् । पल्लासौ
 लवश्च ॥ विटपे ॥ विस्तरे ॥ अञ्चले ॥
 शृङ्गारे ॥ अलत्तरागे ॥ पिङ्गे ॥

पल्लवक । पु० वेष्ट्याधवे ॥ मत्स्यविशे
 षे ॥

पल्लवद्दु । पुं० अशोकवृक्षे ॥

पल्लवाङ्कुर । पु० तोक्के । कौपर०
 द्र० भा० ॥

पल्लवाधार । पुं० शाखायाम् ॥

पल्लविकः । चि० कामुके ॥

पल्ली

पल्लवितम् । त्रि० लाचारक्तं ॥ मपल्लवे
॥ तते । विस्तृते ॥ पलवा मञ्जा-
तात्रस्य । ता० इतच् ॥

पल्लवी । पु० द्रुमे ॥

पल्लि । स्त्री० जुद्रयामे ॥ कुड्याम् ॥
कुटीममृहे ॥

पल्लिका । स्त्री० गृहगोधिकायाम् ॥

पल्लिवाह । पु० तृणविशेषे ॥ पल्लिवा
हीदीर्घतृण सुपत्रस्ताम्रवर्णक ।
अदृढ । शाकपत्रादि । पशूनामव-
लप्रद ॥

पल्ली । स्त्री० अल्पयामे ॥ कुड्याम् ॥

दक्षिणदेशप्रसिद्धे नगरविशेषे ॥ कु
ड्यमत्स्ये । विशम्बरायाम् । गृहगो
धिकायाम् । क्वापकी इति० श्रिप
कली० इतिच० भा० ॥ अस्यापतन
फलमुक्तज्योतिप्रशास्त्रे । यथा । निप
ततियदिपल्लीदक्षिणाङ्गेनराणाम्भ
जनधनविद्योगोलाभदावामभागे ।
उरसिशिरसिपृष्ठेऋषुदेशेचराज्यक
रचरणहृदिस्थ्यासर्वसौख्यददातीति
॥ दिग्विशेषितस्या । शब्दफल यथा
। वित्त'ब्रह्मणिकार्यसिद्धिरतुलाश-
क्रीडताश्रेभयम् । थाभ्यामग्निभयसुर
द्विषिकलिर्लाभ । समुद्रालये । वा
यव्यांवरवस्त्रगन्धसलिलदिव्याङ्गना
चोत्तरे ऐशान्यामरणंध्रुवनिगदित
दिग्मन्त्राणांखड्गने ॥ ज्येष्ठीरुतेक्षुतेष्ये
वमूचुः कीचिच्चकोविदा इति० ॥

पवन

दिग्मन्त्राणांखड्गनेयजुर्ज्ञेयर्ऋषीरुतेष्ये
तदितिच ॥

पल्लवम् । न० ऋद्रमरमि । वैशन्ते ।

डवोखरा० दृ० भा० ॥ अल्पसर
पल्लवस्त्राद्यत्रचन्द्रर्त्नैर्गर्दी । नति
ष्ठतिजनकिञ्चत्तत्रच्य वारिपाल्व
लम् ॥ पान्वलगुर्वभिष्यन्टिविष्टभि
दोपलपरम् ॥ पलतिपल्यतेवा । प
लगती । मानमिबर्णासिपर्णासितगडु
लाङ्गुचपालेत्त्वलपल्लवधिष्ण्यशि-
ल्ल्या इतिवलच् । यद्वा । पिवन्त्य
स्मिन् । पापान् अस्मात्स । नसीत्या
दिनैवबलच्लुगागमोह्रस्त्वध्व ॥

पल्लवावाम । पु० कूर्मे ॥

पव । पुं० निष्पावे । धान्याद्रीनानि
स्तुपीकारणे ॥ वार्यौ । पवनम् ।
पूञ्० । हृदोरप् । न० । गोमये
इति श० च० ॥

पवन । पुं० वार्यौ । मरुति ॥ पुना
तिपवतेवा । बहुलमन्यत्रापीतियु
च् ॥ प्रवनस्यपावयितृणावेगवतावा
मध्ये भगवतीविभृति । मत्तवाह्य
पवना यथा । भृवायुरावहृहप्रवह
स्तदूर्ध्वं स्यादुहहस्तदनुमवहमच्चक
श्च । अन्य परोपिमुवह । परिपूर्वं
कोस्माद्वाह्य । परावहृहमेपवना ।
प्रसिद्धावृत्तिसिद्धान्तशिरोमणिः ॥
आवसथ्याग्नी ॥ निष्पावे । प्रवाते
सूर्पादिनाध्यान्यस्योत्क्षेपणेननिस्तु

पवमान •

षीकरणे ॥ स्वातिनचत्रे ॥ लघ्वा
 द्वित्रिकले ॥ १५। मध्यगुरौचतुष्क
 ले ॥ १५ न० । आपाके । कुम्भ
 कारस्यामघटादीना पाकस्थाने ।
 आवाङ्मतिभा० ॥ जले । त्रि०
 । पवित्रे । प्रयते ॥ पूज्० । ल्युट्
 पवनविजय • । पुं० गरुडोक्तेशुभाशुभ
 सूचकेश्वासवायुजयोपायकेग्रन्थवि-
 शेषे ॥
 पवनव्याधि • । पुं० श्रीकृष्णस्यमित्रे
 । उह्वे ॥ वायुरोगे ॥
 पवनात्मज । पुं० हनुमति ॥ अग्नौ
 ॥ पवनस्यात्मज ॥
 पवनाल । पुं० तूर्णाह्वे । देवधान्ये
 । जुम्हरी इतिजुवार० इतिचभा०
 पवनाश । पु० सर्पे ॥
 पवनाशन । पुं० सर्पे ॥ पवनोश
 न यस्य ॥
 पवनाशनाश • । पु० गरुडे ॥ मयूरे
 पवनेष्ट । पुं० महानिम्बे ॥ निम्बे
 पवनोम्बुजम् । न० परुषवृत्ते ॥
 पवमान । पुं० वायौ ॥ पवते ।
 पूङ् । पूङ्ग्यजो शानन् । अग्निम्क् ॥
 स्तोत्रविशेषेषु ॥ ज्योतिष्ठीमेहिद्वाद
 शस्तोत्राण्यतचोद्गात्रायैस्त्रिभिर्यज
 मानार्थं कर्मक्रियते तानिपवमान
 पदवाच्यानिसोत्राणीत्यर्थ • ॥ नि
 र्मथ्याम्नौ ॥ सचगार्हपत्याग्नि • ।
 यथा । अथय : पवमानस्तु नि-

पवित्रम्

र्मथ्योग्नि : सउच्यते । सचवैगार्ह
 पत्योग्नि • प्रथमोत्रह्वणःस्मृत • इ
 तिमत्स्यपुराणम् ॥
 पवनात्मज : । पुं० हव्यवाहने ॥ य-
 था । पवमानात्मजोह्वग्निर्हव्यवाह
 नउच्यते ॥
 पवारुक । पुं० अश्वनि । पाषाणे ।
 पवि । पुं० कुलिशे । वर्धे ॥ पुना
 ति । हीरकस्यपवित्रत्वोक्ते । पुनाते
 रचद्द : ॥
 पवित • । त्रि० पवित्रिते । पूते ॥ पू
 यतेस्म । पूङ् । त्त • पूङ्ञ्च तीङ्ङि
 कल्प : । गुणावादेशौ ॥ न० । म-
 रीचे ॥
 पविता । त्रि० पवित्रताकरके ॥ पुना
 ति । पूज्० । टच् ॥
 पवित्रम् । न० वर्षणे ॥ कुशे ॥ ताम्ने
 ॥ पयसि । जले ॥ अवीपकरणे ॥
 यज्ञोपवीते ॥ घृते ॥ मधुनि ॥
 पार्वणश्राद्धादावर्घार्थं होमादावाज्य
 सस्काराद्यर्थञ्चसायनिर्गर्भकुशान्तर
 बेष्टितप्रादेशमात्रह्वये ॥ यथा ।
 अनन्तर्गर्भिण्य साय कौशहिदलमे
 वच । प्रादेशमात्रविज्ञेय पवित्रयत्र
 कुत्रचिदिति ॥ पुं० । तिलकवृत्ते
 ॥ पुत्रजीवद्रुमे ॥ त्रि० व्रतादिना
 शुद्धे । प्रयते । पूते ॥ शुद्धिजनके
 । मेर्धे ॥ पावने । शुद्धिकरे ॥ पु-
 नाति । पूज्० । कर्त्तरिचर्षिर्देव

पवित्रारोहणम्

तयोरितौत्रः ॥ यद्वा । पवतेपुना
तिवा । पूङ् । पूञ्वा । अशि
चोद्भिद्भवौचौ ॥

पवित्रकः । पु० अश्वत्ये ॥ उदुस्वरे ॥
बुशे ॥ मदनके ॥ न० । शणसूत्र
जाले ॥ पवित्रमुपवीतमृतद्विव ।
द्वेप्रतिकृतावितिकन् ॥ पवित्रा
द्विपरीतलक्षणयामञ्जायाकोवा ।
सग्नन्यतुपवित्रकमितिस्रृति ॥
जान्मनाभिमानान्तप्रतिमामुपवित्र
कम् । इत्यग्निपुराणम् ॥

पवित्रधान्यम् । न० यवे ॥ इ० रा०
। न० ॥

पवित्रा । स्त्री० नदीविशेषे ॥ तुल
स्याम् ॥ अश्वत्यीवृत्ते ॥ हरिद्राया
म् ॥

पवित्रारोपणम् । न० श्रीकृष्णसंप्रदान
कोपवीतदानरूपोत्सवविशेषे ॥ यथा
। श्रावणस्यसितेपक्षेद्वादश्यांवैशाखे
मुंदा । कर्तव्य । कृष्णदेवस्यपवि
त्रारोपणोत्सवः ॥ श्रीकृष्णदेवस्ये
त्युपलक्षणमन्यदेवतानामपि ॥

पवित्रारोहणम् । न० पवित्रारोपणे ॥
यथा । आषाढशुक्लपक्षस्ययाष्टमी
श्रावणस्यच । पवित्रारोहणकुर्या
द्विव्याः प्रीतिकरपरम् ॥ दुर्गाम
न्वैशमन्वैशदुर्गावीजेनभैरव । वैशा
वीतंमन्वैशपवित्रारोहणं चरेत् ॥
विशेषाच्छ्रावणारभ्यदेव्याः कुर्यात्

पशु .

पवित्रकम् । सर्वेषामपिदेवानापवि
त्रारोहणचरेत् ॥

पवित्राष्टकम् । न० स्यागवादिषु ॥ स्या
गुस्वर्गाक्षगोकर्णभद्रकर्णमहावल्गा
वस्त्रावदाविमुक्ताह्ररुद्रकोव्य स्वम
राडले ॥ आकाशतत्त्वे एतत्पवित्रा
ष्टकमिति सृगेन्द्रसहिता ।

पवित्रित । त्रि० पवित्रे । प्रयते ।
पृते । शुचौ । शुद्धे ॥ पवित्रमञ्जात
मस्य । ता० इतच् ॥

पशव्य । त्रि० पशुपभोग्यवालतृणादि
समृद्धे देशे ॥ पशुभ्योहितमिच्छर्थय
त् ॥

पशु । अ० दर्शने ॥ परमदर्शने ॥ स-
म्यगर्थे ॥ पशुमन्यमाना ॥

पशु . । पु० मृगादौ । सि हव्याघ्रादौ ।
तिर्यगादिसर्वप्राणिषु ॥ अस्यल
क्षणम् । लोमवल्गाङ्गूलवत्त्वम् ० इ०
भा० रत्नं कणाद् । ग्राम्यारग्यप्रभेदे
नचतुर्दशविधा पशवोभवन्ति । यथा
हपेठीनसि . । गौरविरजोऽश्वोऽश्व
तरोगर्दभोमनुष्यश्चेति सप्तयाम्याः
पशवः । महिषवानरर्क्षसरीमृपरुरु
पृषतमृगाश्चेति सप्तारण्याः पशव इति
दुर्गात्सवतत्वम् ॥ देवाजे । छागे ॥
छागादौ पशुपदप्रयोगमाहयज्ञपार्श्व
उष्ट्रोवायदिवामेषश्छागीवायदिवान्
यः पशुस्थानेनियुक्तानांपशुशब्दोभि
धीते ॥ इतिबलिदानप्रकरणे िथि

पशु

तत्त्वम् ॥ अबैधपशुहननेदोषो यथा
 गारुडे । बसेत्सनरकेषोरेदिनानि
 पशुरोमभि । सन्मितानिदुराचा-
 रोयोहन्यविधिनापशून् ॥ इति ॥
 प्रमथे । महादेवगणप्रभेदे ॥ स्वर्गा-
 दिकामेससारपरवशेनरे ॥ घृणा
 द्यष्टपाशबद्धेप्राणिनि ॥ पाशायथा
 घृणाशकाभयलज्जा जुगुप्साचेतिपञ्च
 मो । कुलशीलतथाजातिरष्टौपाशा
 प्रकीर्तिता ॥ पाशबद्ध पशु प्रोक्त
 पाशमुक्त सदाशिव इति ॥ ज्ञा
 नशून्येजने ॥ यथा । आहारनिद्रा
 भयमैथुना निसमानमेतत् पशुभिर्न
 राणाम् । ज्ञाननराणामधिकोबिषे
 षोज्ञानेनहीना पशुभि समाना
 इति ॥ गवादौ ॥ देवे ॥ प्राणिमा
 त्रे ॥ यज्ञे ॥ यज्ञोदुस्वरे ॥ साध
 कानाभावत्रयाणाप्रथमेभावे ॥ तस्य
 निर्णयोयथा । निच्यञ्च तथासन्
 ध्यावन्दनपितृतर्पणम् । देवताद
 र्शनपीठदर्शनतीर्थदर्शनम् ॥ गुरोरा
 ज्ञापालनञ्चदेवतानिच्यपूजनम् ।
 पशुभावस्थितोमर्त्योमहासिद्धि लभे,
 दूध्रुवम् ॥ अपिच । पत्र पुष्प फल
 तोयस्वयमेवाहरेत्पशु । नशूद्रदर्श
 नकुथान्मनसानस्त्रियस्मरेत् ॥ आ
 दौभावपशो कृत्वापश्चात्कुर्यादवश्य
 कम् । वीरभाव महाभाव सर्वभा
 वोत्तमोत्तमम् ॥ तत्पश्चादतिसौन्द

पशु :

र्यदिव्यभावमहाफलमिति रुद्रयाम
 ले उत्तरखण्डम् ॥ दिव्यस्तुदेवता
 प्रायःशुद्धान्त करण सदा । इन्द्रा
 तीतीवीतराग . सर्वभूतसम क्ष-
 मी ॥ तस्यकाली यथा । आदौद
 शमदडेनपशुभाव मथापिवा । इ-
 ति रुद्रजामले उत्तरखण्डम् ॥
 जन्ममात्र पशुभाववर्षषोडशकाव
 धिइतिवामकेश्वरे ५१ पटल ।
 पशुभावकर्त्तव्याकर्त्तव्यगर्भतज्ञाव
 निन्दा माहुरुद्रजामले । पशुभाव
 रतायेचकेवल पशुरूपिण । रात्रौ
 यन्त्रमत्रञ्चनस्पृशेन्नजपेत्काचित्
 ॥ सशयोबलिदानेच तन्त्रेचस शय
 सदा ॥ मन्त्रेचाक्षरबुद्धिञ्चविप्रवा
 सोगुरौसदा ॥ प्रतिमासु शिलावु
 द्धिर्भेदकोदैवते पुन । निरामिषेण
 देवेशिदेवताया प्रपूजनम् ॥ अ-
 ज्ञानेन तथा स्नानप्रत्यह देहताड
 नम् । सर्वषाञ्चैवनिन्दान्तुय कुर्या
 च्चमहेश्वरि ॥ सएवशुभावेनञ्चधम
 परिकीर्तित, ॥ इति रुद्रजामले
 उत्तरखण्डे ६ पटल ॥ रात्रौनैव
 यजेद्देवी स ध्याया वापराह्णके ।
 चतुकालदिनादेविरमणं परिवर्ज्य
 येत् ॥ मासादिक महेशानित्यजित्
 पञ्चपवसु । यदन्यद्देविहित कु-
 र्यान्नियमतत्परः ॥ इतिनित्यात
 न्त्रे प्रथमपटलः ॥ (***) ॥ ससा

पशु

र्यणौ ॥ यथा । चैतन्यदृक्क्रियारू
प तदस्थ्यात्मनिसर्वदा । सर्वतश्चय
तोमुक्तौश्चयतेसर्वतोमुखम् ॥ सद
प्यभाममानत्वात् तन्निरुद्ध प्रतीयते
। वश्योनाहतवीर्यस्यसोतएवविमो
क्षणात् ॥ अस्यार्थः । ज्ञानक्रिया
त्मकयच्चैतन्य तदात्मन्यस्ति नतु
शरीरसमवेतमितिचावाकनिराकर
णेशास्त्रेप्रतिपादितम् । तच्चसर्वदैवा
स्तिनतुमुक्ताविषमुक्तौतुस वित्यभा-
वो यथा । वैशेषिकैरिष्टस्तथाविधा
यामोह्रूपायामुक्तेर्निराकृतत्वात् ।
यतोमुक्तौमुक्तात्मनामर्षतोमुखस्यचै
तन्यस्यश्रवणात् । नचतेषातदानी
मेवतदुत्पद्यतेइतिवाच्यम् । सदुत्प
त्ते सत्कार्यवादिप्रतिपादितत्वात् ।
अथमुक्ताविवतथाविधचैतन्यश्रुते ।
पूर्वञ्चतदनुपलम्भादन्वयव्यतिरंका
भ्याससारावस्थायासम्बन्धतोमुखत्व
चैतन्यस्यकुतश्चाशङ्कानिरासायाह
। सदपीतिसत्त्वमनुपलभ ससाराव
स्थायांतथाविधस्यचैतन्यस्यसत्त्वन्वया
सिद्धः । व्यञ्जकाभावकृतोहियोनुप
लम्भःसनाभावसाधकोऽपितुश्चसति
व्यञ्जकेयश्चायमनुपलम्भ सव्यञ्जका
भावकृतःअतश्चानुऽसत्त्वसाधयति ।
तच्चसर्वतोमुखत्वसदपियस्मान्नप्रथते
ततः । केनापिप्रतिवद्भिमिच्छबसीय
ते । अस्माच्चहेतोरनाहतनिजसाम

पशुपाश

र्थस्यपुरामुक्ते मन्त्रात्मावश्य इति
॥ पश्यतिमर्षमत्रिंशेषण । हगिर्०
। अर्जिदृशिकम्यमि रगिवाधामृजि
पशितुक्धुक्डीर्घहकाराश्च च्य,
पशिरादेशश्च ॥ पशवश्चग्राम्यारग्या
वेदस्मृत्यागमविहितकर्मसाधनभू
ता । नहितान्विनायज्ञाद्यनुष्ठा
नम्यज्ञार्थमेवचतेषाम्भट्टि । तत्र
ग्राम्याभजाद्योगवयाद्यधन्वारग्या
इतिभेद ॥
पशुक्रिया । स्त्री० मैथुने ॥
पशुजाति । स्त्री० पशुशब्दवार्च्य ॥
सिन्हाद्याहृगिणाद्याश्चगवाद्यायेचज
न्तवः । तेसर्वेशाम्बहृष्ट्याच प्रोक्ता
हिपशुजातयः ॥
पशुपति । पु० चन्द्रमौलौ । शिवे ॥
पशोर्हर्षम्यपति ॥ पालयामिप
शून्यस्मात् सृजामिचयदृच्छया ।
तेषाञ्चपतिरेवाह तस्मात्पशुपतिः
स्मृतः ॥ पशुनाजीवानामुरभरति
रश्चापतिरितिवा । यथा । ब्रह्माद्यास्था
वरान्ताश्चपशवः परिकीर्तिताः ।
तेषापतिर्महादेवः स्मृतः पशुपति
श्रुतौ ॥ हुताशने ॥ यजमानमूर्तौ
पशुपत्त्वलम् । न० कैवर्तीमुस्तके ॥
पशुपालः । पु० वृत्त्यर्थतयाक्षागमेषा
दिपीषके ॥
पशुपाशः । पुं० पुत्रकलत्रादिषु ॥ घृ
णालज्जाद्यष्टसु ॥ पशनांपाशोष्ण

पञ्चात्ताप .

दि । घृणाशङ्काभयलज्जाजुगुप्सा
चेतिपञ्चमी । कुलशीलतथाजाति
रष्टौपाशा , प्रकीर्तिता ॥ पङ्क
र्शनमहाङ्गपतिता पशव प्रिये
। परमार्थनजानन्तिपशुपाशनियन्ति
ता इतिकुलार्णवे १ उल्लासे ॥
पशुपाशक । पु० रतिबन्धविशेषे ॥ य
था । स्त्रियमानतपूर्वाङ्गीस्वपादान्त
पदद्वयम् । ऊर्द्धाशिनरमेत्कामीवन्धोय
पशुपाशक ॥
पशुप्रेरणम् । न० गवादीनाचालने
। उद्वेगि । हाकना० इ० भा० ॥ प-
शुनाप्रेरणम् ॥
पशुमोहनिका । स्त्री० कट्टीलतायाम्
पशुरज्जु । स्त्री० अश्वत्थविबन्धनरज्जौ
। दामन्याम् ॥ पशुबन्धनीरज्जु ॥
शाकपार्थिवादि ॥
पशुराज . । पु० सिंहे ॥ पशूनाराजा
टच् ॥
पशुवृत्ति । त्रि० अतिवत्सले ॥
पशुहरीतकी । स्त्री० आम्नातकफले ॥
पञ्चात् । अ० प्रतीच्याम् ॥ चरमे ॥ अ
धिकारे ॥ पृष्ठभागे ॥ अपरस्मिन्०
अपरस्मात्० अपरोवा । वसत्याग
तोरमणीयवा । पञ्चादितिसूत्रेण
परस्यपञ्चभाव आतिशयप्रत्ययोऽ
स्तातेर्विषये ॥
पञ्चात्ताप . । पु० अनुतापे । विप्रती
सारि । अनुशीघ्रने । पङ्कतावा० इ०

पश्यतोहर .

भा० ॥ पञ्चात्तपनम् । तपसतापे
। घञ् ॥
पञ्चार्द्ध . । त्रि० अपरार्द्धे । शेषार्द्धे ॥
अपरञ्चासावर्द्धश्च । अपरस्यार्द्धेपञ्च
भावोवक्तव्य ॥
पश्चिम . । त्रि० चरमे । अन्ते ॥ पञ्चा
ङ्गव . । अग्रादिपञ्चाङ्गिमचच् ॥ प
च्छम० इ० प्रसिद्धेदेशे ॥
पश्चिमक्रतु । पु० अन्त्येष्ट्याम् ॥
पश्चिमरात्रि । स्त्री० अपररात्रे ॥
॥ पश्चिमाचासौरात्रिश्च । विशेषणस
मास ॥
पश्चिमा । स्त्री० अस्ताचलावच्छिन्नदिशि
। प्रतीच्याम् । वारुण्याम् ॥ तदि-
ग्भववायुगुणा यथा । पश्चिमोमारुत
स्तीच्छा कफमेहविशोषण . । स-
द्य प्राणहरोदुष्ट शोषकारीशरी
रिणाम् इ० रा० नि० ॥ अपिच ।
पश्चिमोग्निः पुर्वार्णवलारोग्यविवर्धन
। कषाय शोषण स्वर्गीरोचनो
विशदोलघु ॥ अपालघुत्ववैशद्यशैत्य
वैमल्यकारक . । सर्वद्रव्येष्वभिव्यक्त
प्रभावरसवीर्यकृत् ॥ व्रणसरोषणस्त्व
च्योदाहशोथतृषापह इ० रा० व० ॥
पश्य । अ० विस्मये ॥ प्रशसायाम् ॥
पश्यन् । त्रि० ईक्षणकर्त्तरि ॥ पश्यति
। दृशिर्० । लट् . शतृ ॥
पश्यत । अ० प्रशसायाम् ॥ विस्मये ।
पश्यतोहर . । त्रि० चोरे ॥ यथा ।

पस्पशा

य . पश्यतोहरेदर्धसचौर . पश्यतो
हर ॥ पश्यन्तमनादृत्यहरति । हृञ्
। अच् । षष्ठीचानादरे० इतिषष्ठी
। वाग्दक्पश्यद्भ्योयुक्तिदण्डहर
ध्विति० षष्ठ्याञ्चलुक् ॥
पश्यन्ती । स्त्री० मूलाधारोत्थितहृदयग
तनादरूपवर्णे ॥ यथा । मूलाधारा
त्प्रथममुद्रितोयस्तुतार . पराग्य ;
पश्चात्पश्यन्त्यथहृदयगोबुद्धियुङ्मध्य
माग्य . । इत्यनङ्कारकौस्तुभः ॥
पश्वाचार . । पुं० आचारविशेषे ॥ य-
था । वेदोक्तोनयजीर्देवीकामसङ्कल्प
पूर्वकम् । सएववैदिकाचार पश्वा
चार सञ्च्यते ॥ इत्याचारतन्त्रम् ॥
पष्ठवाट् । त्रि० युगपाश्र्वगे । दमन
कालिकगठारोपितकाष्ठवाहे ॥ पञ्च
मषष्ठवावर्षवहति । बह० । बहश्चे
तिशिवः । पृषोदरादि . ॥
पष्ठौही । स्त्री० बालगर्भिण्यागवि ॥
प्रष्ठ वहति । शिव । वाहइतिष्ठीष्
पृषोदरादित्वाद्रलोप . ।
पस्थम् । न० निशान्ते । मदने । गृहे ॥
अपस्थायति । छैस्त्वैशब्दसङ्घात
योः । आतश्चोपसर्गइतिकः । पृ० ॥
पस्पश . । पु० शास्त्रारम्भसमर्थकीउपो
दघातसन्दर्भग्रन्थे ॥
पस्पशा । स्त्री० . महाभाष्यस्यादिमा
ङ्गिके ॥ स्पशबाधनस्पर्शनयोः ।
यङ्नादचिथङीऽचिचैतिलुक् । अ

पाशुकूलम्

जाद्यतइतिटाप् । दीर्घाकितञ्च
भ्यामस्यदीर्घस्तुनभवति । मञ्जापृ
र्वकविधेरनिच्यत्वादित्याहु ॥
पङ्कन्न । पु० श्मशुधारिन्त्र च्छजातिवि
शेषे ॥ पारत्रामुक्तकेशाश्चपञ्चा श्म
शुधारिण इतिहरिवश ॥
पङ्किका । स्त्री० कत्तृणे । वारिप्रशुन्या
म् ॥
पा । स्त्री० रत्नगे ॥ पाने ॥ पृते ॥
पूरिते ॥ त्रि० पातरि ॥ पानम् ।
पा० । म० । क्तिप् ॥
पाशवम् । न० लवणविशेषे । रोमके ।
श्रीद्विज्जे । ऊषरजे । शीघरे । रेह
इति भा० ॥
पाशु । पु० धृली ॥ सम्पार्धाचरम
चित्तगोमये ॥ परपटे ॥ कर्पूरविशे
षे ॥ न० इस्त्रमन्यरे ॥ स्त्री० । नदी
भेदे ॥ पशति । पशिनाशने । अर्जि
दृशिकम्पमिपशिवाधामिथ्यादिना०
साधु . ॥
पाशुका । स्त्री० कौतक्याम् ॥ रजस्वला
याम् ॥ इ० शब्दाम्बुधिः ॥
पाशुकासीसम् । न० कासीसे इ० रा० ॥
पाशुकुली । स्त्री० रथ्यायाम् ॥ इ०
हारावली ॥
पांशुकूलम् । न० अनामपट्टीलिकाया
म् ॥ यथा । शासनधर्मकीचःस्यान्
मकुतिः शूद्रशासनम् । पट्टोलिका
कृष्णकीलापांशुकूलनकस्यचिदिति

पाशुला

त्रिकाण्डशेष ॥
 पाशुचत्वर । पुं० घनोपले ॥
 पाशुचन्दन । पु० शिवे ॥ पांशुचन्द
 नमिवयस्य ॥
 पाशुचामर । पु० दूर्वाञ्चिततटीभुवि
 ॥ वर्द्धापके ॥ प्रशसायाम् ॥ पुरोटौ
 ॥ धूलिगुच्छके । पटवासे ॥
 पाशुजम् । न० पाक्यलवणे । औङ्गि
 दे ॥
 पाशुपत्रम् । न० वास्तूके ॥
 पाशुपर्थाय । पु० पर्पाटि । पित्तपा
 पडा इ० भा० ॥
 पांशुमर्द्दन । पुं० कीदारे ॥
 पाशुर । पु० दशके । डस० इ० भा०
 ॥ पौठसर्पिणि । खञ्जे ॥ पाशुरस्या
 ख्यस्मिन्वा । नगपाशुपाण्डुभ्यश्च
 तिर ॥
 पांशुरागिणी । स्त्री० महामेदायाम् ॥
 पाशुल । पुं० पुंश्चले ॥ शम्भो खट्वा
 ङ्गे ॥ हरे ॥ पापिनि ॥ पूतिके ।
 करञ्जविशेषे ॥ त्रि० पांशुयुक्ते ॥
 पाशु० अस्तिअस्यअस्मिन्वा । सि-
 ध्मादित्वाङ्गच् ॥
 पांशुलवणम् । न० औङ्गिदे । पाशवे ।
 वसुके ॥ औङ्गिद् पाशुलवणयज्जा
 तभूमित स्वयम् । चारगुरुकटु
 क्षिग्धं च लवातनाशनम् ॥
 पाशुला । स्त्री० असत्त्वाम् ॥ भुवि ॥
 पांशुपापमस्थस्या । नगपाशुपाण्डु

पाककृष्ण.

भ्यश्चैतिर । कपि० । ल० ॥ सि-
 ध्मादित्वाङ्गच्वा ॥ पांशुलातिवा ।
 आतोनुपेतिक ॥ केतक्याम् ॥ रज
 खलायाम् ॥ इ० रा० नि० ॥
 पांसन । त्रि० दूषके । दोषोत्पादके
 पासु । पु० रजसि । धूली ॥ चिरस
 चितगोमये । खात० इ० भा० ॥
 पसयति । पसिनाशने । अर्जिदृशि
 इतिसाधु ॥
 पासुल । त्रि० रजम्बले ॥ पासुरस्थ
 स्य । सि० लच् ॥
 पाकः । पु० परिणती ॥ शिशौ ॥ केश
 स्यजरसाशौक्ये ॥ उदराग्निना
 हारस्पपचने ॥ पचायाम् । स्थाल्या
 दौपचने ॥ स्थालीमार्जनाद्योदन
 परीक्षान्तोव्यापारनिश्चय पाक इ
 तिस्रूतिः ॥ भर्जनतलनस्वेद .
 पचनकथिततथा । तान्दूरपुटपाक
 चपाक ' सप्तविधोमत . ॥ निश्च
 नूतनभाण्डेनकर्त्तव्यः पाकएवच
 । अथवापक्षपर्यन्त ततस्थाय्यमनी
 षिभि ॥ दैत्यविशेषित्वत्रभातरि ॥
 पचनम् । डुपचष्० । घञ् ॥ पच्य
 ते, परिणम्यतेऽनेनवा । हलश्चेतिघ
 ज् ॥ पातिपिवतिवा । पारक्षणे पा-
 पानेवा । अर्भकपृथुक पाकावयसी
 तिकन्प्रत्ययान्तोनिपातित । इ
 ग्भीकापाशुलीतिकन्वा ॥
 पाककृष्णः । पु० पानीयामलके ॥

पाकमत्स्य :

ऋषाफलपाके ॥

पाककृष्णफल । पुं० पाककृष्णे ॥
 पाकजम् । न० काचलवणे ॥ परिणा
 मशूले ॥ त्रि० । पाकाज्जाते ॥ य-
 थारूपादिचतुष्टयपृथिव्यापाकजम
 निच्यञ्च । अन्यत्रापाकजनिच्यमनि
 च्यञ्च । निच्यगतनिच्यमनिच्यगतम
 निच्यम् । पाकस्तेज . सयोग . तेन
 पूर्वरूपनश्यतिरूपान्तरमुत्पद्यते इ-
 त्यर्थः । अत्रपरमाणुष्वेवपाकोनद्
 व्यणुकादौ, अपाकनिच्यिष्ठे घटपर
 माणुषुरूपान्तरोत्पत्तौश्यामघटना
 शेषुनर्द्द्व्यणुकादिक्रमेणरक्तघटोत्प
 त्ति । तत्रचपरमाणव समवायिकार
 णम् । तेज सयोगोऽसमवायिकार
 णम् । अष्टादिकनिमित्तकारणम्
 द्व्यणुकादिरूपपरमाणुरूपमसमवा
 यिकारणमितिपीलुपाकवादिनोवै
 शेषिका : । पूर्वघटस्थनाशंविनैवा
 वयविन्यवयवेषुपरमाणुपर्यन्ते षुयुग
 पट्टपातरोत्पत्तिरिति । पिठरपाकवा
 दिनोनैयायिका : । अतएवपार्थिव
 परमाणुरूपादिकमनिच्यमिच्यर्थः ॥
 अन्यत्रजलादावित्यर्थः , इतितर्कदी
 पिका ॥

पाकपुटी । स्त्री० कुम्भशालायाम् ।
 चावा इ० भा० ॥ इ० हिमचन्द्रः ॥

पाकफलः । पुं० पानीयामलके ॥

पाकमत्स्य : । पुं० व्यञ्जनविशेषि । मत्स्य

पाकल .

ले ॥

पाकयज्ञ' । पुं० ब्रह्मयज्ञादन्येषुपञ्चमहा
 यज्ञान्तर्गतेषुवैश्वदेवहोमबलिकर्म
 नित्यश्राद्धाऽतिथिभोजनात्मकेषुचतु
 र्भु ॥ स्वर्गापवर्गयो सिद्धि पाकय
 ज्ञोप्रचक्षते इतिफलसमुचितस्य ।
 प्रत्येकफलमुक्त हारीतेनयद्देवेभ्योऽ
 होतिदेवलोकेतेनजयति यत्पितृभ्यो
 ददातिपितृलोकतेनजयति • यत्स्वा
 ध्यायमधीतेऽपिलोकतेनजयति य
 इतीभ्योबलिहरतिभूतलोकतेनजय
 तीति ॥ धन्यंयशस्यमायुष्यं' स्वर्ग्यं
 ज्ञातिथिपूजनम् इतिमनु • ॥ अ-
 चन्नाद्यादीनामविभक्तानामपिसृ
 ष्टानांमुख्येनैकेनैवपाकयज्ञा क-
 र्तव्या . । यदाहुः । एकपाकेनिव
 सतांपितृदेवद्विजार्थनम् । एकभवे
 द्विविभक्तानांतदेवस्याद्गृहेगृहे इति
 एकपाकेनिवसतामित्युपक्रम्यसंस्त
 ष्टानामित्यभिधानाद्विभक्तानामिति
 द्रव्यपार्थक्यपर ॥ अष्टकादिषु ॥ वृ
 षीत्सर्गगृहप्रतिष्ठादीनाहोमे । चरु
 होमाङ्गकर्मणि ॥

पाकयज्ञिक . । पुं० पाकयज्ञकर्तारि ॥

पाकरञ्जनम् । न० तेजपत्रे ॥

पाकल : । पुं० कुञ्जरज्वरे ॥ वीधनद्र-
 व्ये ॥ अनिले ॥ वज्रौ ॥ पाकलाति

। ला० । आतीनुपेतिकः ॥ न० ।

कुष्ठौषधी ॥ त्रि० । ब्रणादिपाकका

पाकिमा

रिणि ॥

पाकली । स्त्री० कर्कश्यां ॥

पाकशाला । स्त्री० महानसे । रसवत्या
म् । रसोर्द्धं० इ० भा० ॥ अग्निको
शेतस्था कर्तव्यतोक्ता । प्राच्या
दिशिन्मानगृहमाग्नेय्यां पचनालय
म् । शयनयाम्यदिग्भागेनैर्त्त्यांश
स्वमन्दिरम् ॥ प्रतीच्यांभोजनगृहं
वायुभागेसभागृहम् । भाण्डारसद
नसौम्ये त्वैशान्या देवतालयमिति
पीयूषधारायाकश्यप ॥

पाकशासन । पुं० इन्द्रे ॥ पाकस्य
वभातु । शासन । शासयति ।
शासु० । खिजन्त । न० ल्यु० ॥
पाकशासनि । पुं० इन्द्रात्मजे । ज
यन्ते ॥ पाकशासनस्यापत्यम् अत
इञ् ॥

पाकशुक्ला । स्त्री० कक्शव्याम् ॥

पाकस्थानम् । न० महानसे ॥ पाकस्य
स्थानम् ॥पाकस्थाली । स्त्री० रम्बनपात्रे ॥ पा-
कस्यस्थाली ॥पाका । स्त्री० वालिकायाम् ॥ अजा०
टाप् ॥

पाकाभिमुखः । त्रि० सिद्ध्युन्मुखे ॥

पाकारि । पु० श्वेतकाष्ठने ॥

पाकिमम् । त्रि० पक्लिमे ॥ पाकिननि
वृत्तम् । भावप्रत्ययान्तादिमप् ॥

पाकिमा । पुं० पाकतायाम् ॥ पाकस्य

पागलः

भावः । इमनिच् ॥

पाकुकाः । पु० सूपकारे ॥ पचति ।
डुपचष्० । पचिनशीर्णकन्कनुमौ
चेतिसाधु ॥

पाक्यम् । न० विड्लवणे । खारौलूण
इ० भा० ॥ पुं० यवच्चारे ॥ त्रि० ।
पक्त्यर्थे ॥ पच्यते । डुपचष्० । ऋ
हलोर्ण्यत् । अजोरितिकुच्यम् ॥ पा
केसाधुवा । तत्रसाधुरितियत् ॥

पाक्षिकः । त्रि० पक्षपातिनि ॥ पक्षि
घातके । शाकुनिके ॥ पक्षेणनिर्द्ध
त्तम् । ठञ् ॥ पक्षिणोहन्ति । पक्षि
मत्स्यसृगान्हन्तीतिठक् ॥ पक्षभवे ॥

पाखण्डः । पुं० पाषण्डे । सर्वलिङ्गि
नि ॥ पाखण्डयति । खडिभेदने ।
पचाद्यच् ॥ यथा । पालनाञ्चत्रयीधं
र्म । पाशब्देननिगद्यते । तखण्डय
न्तितैयस्मात्पाखण्डास्तेनहेतुना ॥
नानाव्रतधरानानावेशाः पाखण्डि
नोमताः ॥ एषांवाङ्मात्रेषाप्यर्च
ननिषिद्धम् । यथाहमनु । पाख-
ण्डिनोविकर्मस्थानवैडालव्रतिकान्
शठान् । हेतुकान्कवृत्तीञ्चवाङ्
मात्रेषापिनार्चयेदिति ॥ (*) ॥
निशामुखेषुखद्योता स्तमसाभान्ति
नोग्रहाः । यथापापिनपाखण्डा न
हिवेदाः कलौयुगे ॥ इतिभागव-
तम् ॥

पागलः । पुं० उन्मत्ते । वातुसे ॥ य

पाचल

था । पागलायाङ्गहीनायचान्वायव
धिरायच । जडायचैवमूर्खायक्लीवतु
ल्यायपापिने ॥ ब्रह्महत्यांलभेत्सो
पिय । स्वकन्याददातिचेतिब्रह्मवैव
र्त्तेप्रकृतिखण्डे १४ अध्यायः ॥
पागलायेच्चपङ्कवे । इतिपाठान्तर
मपिदृश्यते ॥

पाङ्क्तिः । पु० प्रगाथविशेषि ॥ पङ्क्ति
रादिरस्य । सोस्यादिरितिच्छन्दसः
प्रगाथेष्विच्छय ॥ पङ्क्तिभोजनार्हे
पाङ्क्तेयः । त्रि० सदृभिः सहैकपङ्
पाङ्क्यः । त्रि० क्तौभोजनार्हे ॥

पाचकः । पुं० अग्नौ ॥ सूपकारे । वि
क्लिश्यनुकूलव्यापारवति ॥ न० ।
पित्तविशेषि ॥ यथा । पाचकंपवते
भुक्तशेषाग्निबलिबर्द्धनम् । रसमूत्र
पुरीषाणिविरेचयतिनिश्चय इति
भावमिन्द्रः ॥ पचति । डुपचष्० ।
ण्वल् ॥

पाचनः । पुं० अनली । अग्नौ ॥ अन्न
रसे ॥ रत्नैरण्डे ॥ न० । दोषपाच
ककार्थौषधे । दशमूल्यादौ ॥ यत्प
चत्थाममाहार पचेदामंरसश्चयत् ।
यदपक्वान्पचेद्दीर्घास्तत्रिपाचनमुच्य
ते ॥ अन्ने ॥ प्रायश्चित्ते ॥ त्रि०
पाचयितरि ॥

पाचनकः । पुं० टंकरणे ॥

पाचनी । स्त्री० हरीतक्याम् ॥

पाचलः । पुं० अग्नौ ॥ पाचके ॥ एध

पाञ्चलोहितकम्

नद्रव्ये ॥ वाते । वायौ ॥ न० पाच
ने ॥ इ० हे० ॥

पाचालः । पु० पाचलार्थेषु ॥ इ० हे० ॥

पाचितः । त्रि० कृतपाके । सञ्जातपाके
। पकाया० इ० भा० ॥

पाची । स्त्री० लताविशेषे । मरकतप-
ल्याम् । हरितपत्रिकायाम् ॥

पाजः । न० वले ॥ पाति । पारक्षणे
पातेर्बलेर्जुत्चेत्यसुम् । पाजसी० पा
जासी० इत्यादि ॥

पाञ्चकपालः । त्रि० पञ्चकपालयागस
म्बन्धिनि ॥ पञ्चकपालस्यायम् ।
अण् ॥

पाञ्चकलायिकम् । न० परिमाणविशेषि
षि ॥ पञ्चकलाया । परिमाणरस्य ।
तद्वितार्थेतिस्० । तदस्यपरिमाणमि
तिठञ् ॥

पाञ्चजन्यः । पुं० श्रीकृष्णस्यशङ्खे ॥
पञ्चजनेदैर्ये विशिषिभवः । पञ्चजना
दुपसंख्यानमितिञ्यः । पञ्चजनो
नामासुरभासीत्तदस्थिभवत्त्वात् ॥
पञ्चजनेपातासीभवः इ० स्वामी ॥
जम्बूद्वीपस्थीपक्षीपभेदे ॥ अग्नौ ॥

पाञ्चजन्यधरः । पुं० विष्णौ ॥

पाञ्चनदः । पुं० पञ्चनददेशाधिपे ॥
त्रि० पञ्चनददेशसम्बन्धिनि ॥

पाञ्चभौतिका । त्रि० पञ्चभूतनिर्मिते ॥

पाञ्चालिका । स्त्री० पाञ्चालिकायाम् ॥

पाञ्चलोहितकम् । न० परिमाणविशेषि-

पाठक .

षे । पञ्चलोहिन्योगुञ्जा : परिमाणस्य । तद्वितार्थेति समासितदस्य परिमाण मितिठञ् । भस्याठइतिपुंवङ्गावाहो हिनीशब्दस्ये कारनकारयोर्निवृत्तिः ॥ पाञ्चशब्दिकम् । न० पञ्चप्रकारवाद्ये ॥ यथा । अङ्गजचर्मजचैवतन्त्रजकास्य जतथा । फुक्कृतञ्चेतिमुनिभिः कथितपाञ्चशब्दिकमितिस्कान्दे रेवा खण्डम् ॥

पाञ्चार्थिकः । पाशुपते ॥ इ० चि० ॥ पांचालः । पु० पाचालानारराञ्चि ॥ च त्रियसमानशब्दादिस्थपत्न्यवत्प्रस्थ य ॥ पंचाला पु० बहुत्वे ॥ चि० । पंचालदेशोद्भवे ॥

पाचालिका । स्त्री० वस्त्रदन्तादिनिर्मितपुत्रिकायाम् । शालभञ्ज्याम् ॥ पंचालदेशेभवा । जनपदतदवध्योरितिबुञ् ॥

पांचालनगरम् । न० स्त्री० षुफर }
पांचालपुरम् । न० काबाद इति }
ख्यातेपत्तने ॥ }

पाचाली । स्त्री० द्रौपद्याम् ॥ पुत्रिकायाम् । पुतली० इति० भा० ॥ कीमलाख्यवृत्त्यनुप्रासघटकवृत्तिभेदे ॥ मागध्याम् । पिप्पल्याम् ॥ पाट् । अ० सम्बोधने ॥ पाटयति । पटगती । णिजन्त क्तिप् ॥

पाठकः । पु० रोधसि ॥ ग्रामैकदेशे ॥ अक्षादिपातके । अक्षादिचालने ॥

पाटला

वाद्यप्रभेदे ॥ महाकिष्कौ ॥ मूलद्रव्यापचये ॥ कटकान्तरे ॥ पटति । पट० । खलु ॥ पाटञ्चरः । पु० चौरैः ॥ पाटयञ्चरति । चर० । पचाद्यच् । पुषोदरादि ॥ पाटनम । न० छेदने । पाडनाइ० भा० पाटलः । पु० आशुधान्ये । षष्ठिकादौ ॥ श्वेतरक्तवर्णे । गुलाबीरङ्ग० इ० ग्रामीण० भा० ॥ न० । पाटलापुष्पे ॥ कुङ्कुमे ॥ पाटल्यवयवे ॥ पाटलीविकारे ॥ चि० श्वेतरक्तवर्णयुक्ते ॥ पाटलोवर्णोऽस्यास्ति । अच् ॥ पाटयति । पट० । ख्यन्तादृषादित्वात्कलः ॥ पाटल्याभवयवोविकारो वा । विल्वाद्यण् ॥ पाटलायाः पुष्पम्पाटलम् । अनुदात्तादेशे ल्यजः । पुष्पमूलेषु बहुलमिति बहुलयङ्गणात्नेह्लुप् ॥

पाटलद्रुमः । पुं० पुन्नागवृक्षे ॥

पाटला । स्त्री० पाडल इ० भा० पुष्पवृक्षे । अमोघायाम् । काचस्थाल्याम् । फलेरुहायाम् । पारुल इ० गौ० भा० ॥ पाटलातुवरातिक्ताऽनुष्णादोषत्रयापहा । अरुचिश्चासशोथास्रच्छर्दिहृक्कातृषाहरी ॥ पुष्पकषायमधुरश्चिमहृद्यकफास्रनुत् । पित्तातीसारदाहघ्न फलहृक्कास्रपित्तनुत् ॥ पाटलाति । ला० । कः ॥ पाटलवर्णायागवि ॥ अनुदात्तत्वाभावात्

पाटीर :

ब्रह्मीष्ट ॥

पाटलापुष्पसन्निभम् । न० पद्मकाष्ठे ॥

पाटलि । पुं० स्त्री० पाटलायाम् ॥

मुष्ककद्रुमे ॥ पाति । पा० क्तिप् ।

टलति । टलवैक्लव्ये । सर्वधातुभ्य

इन् । पाश्चाऽसौटलिञ्च ॥

पाटलिपुत्रम् । न० पाटलिपुत्रके ॥ य

त्रत्यमुदर्शनाभिधस्यराज्ञःपुत्राणारा

जविद्याधिगमायकलीमर्त्यलोकेह

इस्पतिसदृशेनविष्णुशर्मणाप चत-

न्वहितोपदेशादयोयथारचिताः ॥

पाटलिपुत्रकम् । न० पटना० इ०

प्र० नगरवि० । कुसुमपुरे ॥

पाटली । स्त्री० मुष्ककवृक्षे ॥ कटभी-

वृक्षे ॥ पाटलायाम् ॥

पाटवम् । न० पटुत्वे । पटिमनि ॥

पटोर्भावः । इगन्ताञ्चलघुपूर्वादि-

स्थण् ॥ आरोग्ये ॥

पाटविकः । त्रि० धूर्त्वे ॥ पटी । इ-

क्षे ॥ पाटववति । मत्वर्थीयष्ठन् ॥

पाटहिका । स्त्री० गुञ्जायाम् ॥ इति०

हारावली ॥

पाटितः । त्रि० दारिते । भिन्ने ॥

पाटी स्त्री० वलायाम् ॥ अनुक्रमे ।

परिपात्र्याम् ॥ यथा । पाटीसदृशित

स्येति ॥

पाटीरः । पु० मूलके ॥ केदारि ॥ वे-

सुसारि ॥ वारिदे ॥ तितञ्ची ॥

वङ्गे ॥ वातिके ॥ चन्दने ॥ यथा

पाठक्रमः

। पाटीरतवपटीयान्क परिपाटी

मिमामुरीकर्तुम् । यत्पिषताम-

प्रिनृणापिष्टोपितनोषिपरिमलै ।

पुष्टिम् ॥ पटीरणव । स्वार्थिकीण् ॥

पाव्यम् । न० पटुशक्ते ॥ पाव्यशक

न्तुमधुरदुर्ज्जरगुरुपाकिच ॥

पाठ । पुं० पठने । ब्रह्मयज्ञे । शि-

ष्याणामध्यापने ॥ विधिनावेदस्य

भ्यसने ॥ यथा । आदौचप्रणवज-

पस्वास्तीत्रवासहितापठेत् । अन्ते

चप्रणवदद्यादित्युवाचादिपुरुषः ॥

सर्वत्रपाठेविज्ञेयोऽन्यथाविफलंभवे

त् ॥ शुद्धेनानन्यचित्तं नपठितव्य

प्रयत्नतः । नकार्यासक्तमनसाकार्य

स्तोत्रस्यवाचनमिति ताम्निका ॥

अपिच ॥ आधारेस्थापयित्वातुमुस्त

कवाचयेत्सुधीः । इस्तसंस्थापनादेव

यस्मादल्पफलानभेत् ॥ स्वयचलिखि

तंयत्कृतिनालिखितमयत् । अत्रा

ज्ञानेनलिखिततत्रापिफलंभवेदि

ति चण्डीस्तोत्रादिपाठमुविधिरध-

निरूपितः ॥ पठनम० पाठनवा ।

पठ० । भावेचञ् ॥

पाठकः । त्रि० उपाध्याये ॥ धर्मभाग

के । धर्मकथके ॥ पठति । पठ० ।

शबुल् ॥ अर्धतरि ॥

पाठक्रमः । पुं० पदार्थबोधकवाक्या-

नांक्रमे ॥ तस्माच्चपदार्थानांक्रमणा

श्रीयते । येनक्रमेणवाक्यानिपठिता

पाठशाला

नितेनैवक्रमेणाधीतान्यर्थप्रत्ययंजन
यन्ति । यथार्थप्रत्ययचपदानामनु-
ष्ठानम् । सचपाठोद्विविधः । मन्त्र
पाठोब्राह्मणपाठश्चेति । तत्राग्नेया
ऽग्नीषोमीययोस्तत्तद्याज्यानुवाक्या
नापाठक्रमाद्य'क्रमश्चाश्रीयतेसमन्त्र
पाठः । सचायमन्त्रपाठोब्राह्मणपा-
ठाद्वलौयान् । अनुष्ठानेब्राह्मणवा-
क्यापेक्षयामन्त्रपाठस्यान्तरङ्गत्वात्
। ब्राह्मणवाक्यहिप्रयोगाद्विद्विर्वे-
दमेवकर्त्तव्यमित्यवबोध्यकृतार्थम् ।
मन्त्राः पुनः प्रयोगकालेव्याप्रिय-
न्ति । अनुष्ठानक्रमस्यस्मरणक्रमाधी-
नत्वात् तत्क्रमस्यचमन्त्रक्रमाधी-
नत्वादनन्तरङ्गोमन्त्रपाठइति । प्रया-
जादीनासमिधोयजतितनूनपातय
जतीत्येवविधिवाक्यक्रमाद्य क्रमः
सब्राह्मणपाठक्रम यद्यपिब्राह्मणवा-
। क्यान्यर्थविधायकृतार्थानितथापि
प्रयाजानांक्रमस्मारकान्तरस्थाभावा-
त्तान्येवक्रमस्मारकत्वेनस्वीक्रिय-
न्ते इतिलौगादिभास्करः ॥ पाठ
क्रमादर्थक्रमोवलीयान् ॥

पाठभू । स्त्री० ब्रह्मारण्ये । वेदपाठ
स्थाने ॥

पाठमञ्जरी । स्त्री० शालिपत्रिण्याम् ॥

पाठशाला । स्त्री० अध्ययनग्रहे ॥ पाठ

स्यअध्ययनस्यशालाग्रहम् ॥ यद्वा ।
विधिबोधितस्यसाङ्गवेदाध्ययनस्य-

पाठशाला

विधिवद्गुरुमुखादध्ययनाध्यापनरू-
पब्रह्मयज्ञापरपर्यायमभ्यसनपाठः ।
तदर्थंशालादेवालयदि । ॥ तथाहि
मनुः । तपोविशेषैर्विविधैर्ब्रतैश्चवि-
धिचोदितैः । वेदः कृत्स्नोऽधिगन्त-
व्यः । सरहस्योद्विजन्मना ॥ २ ।
१६५ ॥ तपोविशेषैर्नियमकलापैर्धि-
विधैर्बहुप्रकारैश्चअध्येष्यमाणस्त्वा-
चान्तद्रव्यादिनोक्तैः सेवेतेभ्यस्तुनि-
यमानित्यादिभिर्वर्त्यमाशैरपि । ब्र-
तैश्चउपनिषद्ग्रहणानामिकादिभि-
विधिदेशितैः स्वगृह्यविहितैः ।
समयवेदोमन्त्रब्राह्मणात्मकः सोपि
निषत्कोपिचध्येतव्यः । रहस्यमु-
पनिषत् । प्राधान्यख्यापनायपृथङ्-
निर्देशः ॥ १६५ ॥ अपिच । योन-
धीत्यद्विजोवेदमन्यचकुरुतेश्रमम् ।
सजीवन्नेवशूद्रत्वमाशुगच्छतिसान्त्व-
य ॥ योद्विजोवेदमनधीत्यन्यत्रा-
र्थशास्त्रादौश्रमयत्नातिशयकरोति
सजीवन्नेवपुत्रपौत्रादिसहितं शी-
घ्रंशूद्रत्वगच्छति । वेदमनधीत्यापि
स्मृतिवेदाङ्गाध्ययनेविरोधाभाव-
। अतएवशङ्खलिखितौ । नवेदम-
नधीत्यान्याविद्यामधीशीतान्यचवे-
दाङ्गस्मृतिभ्यः ॥ १६८ ॥ (*) ॥
तस्माद्देवालयेनित्यं धर्मशास्त्रस्य
वाश्रुतेः । पठनकारयेद्राजन्यदो-
च्छेदमर्मात्मनइतिवह्निपुराणम् ॥

पाठी

यस्तु देव्यागृहे निख्यं विद्यादानप्रवर्त्त-
येत् । स भवेत्सर्वलोकानां पूज्यः ।
पूजापदत्रयेदिति पुराणान्तरम् ॥
पाठशालिनी । स्त्री० पाठमञ्जर्याम् ॥
पाठा । लताविशेषे । अम्बष्ठायाम् । व-
नतिक्तिकायाम् । तिक्तपुष्पायाम् ॥
अस्या गुणायथा । पाठोष्णाकटुका
तीक्ष्णावातश्लेष्महरीलघुः । हन्ति
शूलज्वरच्छर्दिकुष्ठातीसारहृद्रुजः
॥ दाहकण्डूविषप्रवासकृमिगुल्मगर-
वणान् । इ० भावप्रकाशः ॥ अम्ब-
ष्ठासकषायाम्नाकफकण्ठरुजापहा ।
वातामयवलासघ्नौरुचिकृद्दीपनीपरा
॥ इ० रा० नि० ॥ अस्याः शाकप्र-
कारस्तु । पाठाशाकगतरविदिनेग-
व्यतक्रेशसिद्धप्रातः । कालीजरणस-
हितैतप्ततैले विपाच्यम् । शूर्णलिप्तं
लवणसहितं मारिचतत्रनव्यं सर्वे
भ्यस्तद्भवति रुषिद्वयञ्जनेभ्यः प्रभूत-
म् ॥ पठ्यते । पठ० । कर्मणि घञ् ।
अजादिस्त्वात् टाप् ॥
पाठिका । स्त्री० पाठायाम् । पटाडू०
इ० प० भा० ॥
पाठितः । चि० अध्यापिते ॥ यथा ।
माताशत्रुः पिता बैरी बालो येन न पा-
ठितः । न शोभते स भामध्ये हसमध्ये
बको यथेति ॥
पाठी । पुं० चित्रकवृक्षे ॥ यथा चि०
। पाठविशिष्टे पाठो स्यात्तीति ।

पाणिगृहीती

अत्र द्वनिठनावितीनिः ॥
पाठीकुठ । पुं० चित्रकवृक्षे ॥
पाठीनः । पुं० बोयाली० इ० गौ०
भा० प्रसिद्धे मत्स्ये । सहस्रदंष्ट्रे ।
बोदाले ॥ गुणायथा । पाठीनः श्ले-
ष्मलो वल्यो निद्रालुः पिशितोशनः
। दूषयेद्द्रुधिरपित्तं कुष्ठरोगकरोति च
॥ †*† ॥ पाठीनः खण्डित-
शस्त्रैर्वेसवारसमन्वितः । कटुतैले
नसम्भृष्टो हिङ्गुतक्रैण योजितः ॥
पाठीनः कफकृद्बल्यो निद्रालुर्वात-
नाशनः । मासाशीवातरक्तस्य का-
रकोरेतसस्तथा ॥ पाठिपृष्ठं नमय-
ति । यमुप्रहृत्त्वे । णिच् । अन्येभ्यो
ङ' । अन्येषामपीति दीर्घः ॥ पा-
ठके ॥ गुग्गुलुद्रुमे ॥
पाठ्यः । चि० अध्यापनीये । पाठनी-
ये ॥
पाण । पुं० पाणौ ॥ इति शब्दचन्द्रि-
का ॥
पाणविकः । चि० पणवस्यवाद्के ॥
पाणिः । पुं० पञ्चशाखे ॥ शये । करे । हस्ते
॥ पणायन्ति व्यवहरन्त्यनेन । पण०
। अशिपाणाय्योरुडायलुक्कौचेतीण-
आयप्रत्यस्यलुक्च ॥ कुलिकवृक्षे ॥
स्त्री० । पण्यवीथ्याम् । इट्
पाणिकम् । न० पणेन क्रीते ॥ असमा-
सेनिष्कादिभ्य इति ठक् ॥
पाणिगृहीती । स्त्री० पत्न्याम् । वि-

पाणिनीयम्

धानेनीढायाम् ॥ अग्निसाक्षिकत-
थापाणिः गृहीतोयस्याः । पाणि
गृहीतीभार्यायामिति ङीप् । कुतूह
लादिनापाणिगृहीतोयस्यादास्या-
दे । सातुपाणिगृहीता ॥

पाणिग्रहणम् । न० विवाहे ॥

पाणिग्राह . । पुं० भर्त्तरि । पथ्यौ ॥

पाणिगृह्णाति । ग्रह० । अण् ॥

पाणिघ . । पुं० पाणिवादे । मृदङ्गादि
वादके ॥ पाणिपाणिनावाहन्तीति
विग्रहेपाणिघताङ्घ्रौशिल्पिनीत्यने
नपायावुपपदेहंतेष्टक्वटिलोपोघत्व-
च्चनिपात्यते ॥

पाणिघात . । पुं० पाणिनाहनने ॥

पाणिजः । पु० नखे ॥

पाणितलम् । न० कर्षपरिमाणे । तो
लकहये ॥ हस्ताधोभागे ॥

पाणिन . । पुं० पाणिनिमुनौ ॥ इति
त्रिकाण्डशेषः ॥ पणनम् पण० ।
घञर्थेकविधानमितिपणे कः पणो
ऽस्यास्ति० इ० पणोतस्यगोत्रापत्यम्
। अण् । गाथिविदधिकेभिर्गणपिणि-
नश्चेत्यङ्गिपरिटिलोपोन ॥

पाणिनिः । पु० दावीपुत्रे । शालङ्कि
नि । व्याकरणसूत्रकारिमुनौ ॥ पणि
नोयुवापत्यम् । इञ् ॥

पाणिनीयम् । न० पाणिनिप्रोक्तेव्याक
रणे ॥ प्रमाणभूतप्रोचार्योदर्भपवि-
त्रपाणिः शुचाववकाशे प्राङ्मुख

पाणिसर्गा

उपविश्यमहताप्रयत्नेनसूत्राणिप्रण
यतिस्मत्तत्राशक्यवर्णेनाप्यनर्थकेन-
भवितुमिति महाभाष्यम् ॥ पाणि
निनाप्रोक्तम्० उपज्ञातंवा । वृडा-
च्छः ॥ त्रि० तदध्वे त्वेदिचो ॥

पाणिनीयमधीतेवेदेवा । प्रोक्तास्तु
गिच्छ्यणोलुक् । तेनस्त्रियाम्पाणिनी
या० ब्राह्मण्यौषत्रनङीप् ॥

पाणिन्धमः । त्रि० अन्धकाराद्यावृता
धुनि ॥ तत्रहिप्राणयोध्मायन्ते ऽस्मि
न्निति विग्रहेउग्रम्पश्ये रन्धदपाणि-
न्धमाश्चेतिखश् । मुम् ॥

पाणिन्धय . । त्रि० पाणिद्वारापानक-
र्त्तरि ॥

पाणिपीडनम् । न० विवाहे ॥ पाणेः
पीडनम्यग्रहणम् । कृद्योगाचषष्ठीस
समस्यतइतिवाच्यम् ॥

पाणिभुक् । पु० उदुम्बरवृक्षे ॥ त्रि० ।
पाणिकरणकभोक्तारि ॥

पाणिमर्हः । पुं० करमर्हके ॥ पाणिं
मृद्नाति । मृदघोदे । कर्मण्यण् ॥
पाणिमुक्तम् । न० चस्त्रे ॥ इतिहला-
युधः ॥

पाणिरुहः । पुं० नखे ॥

पाणिवादः । त्रि० मृदङ्गादिवादके ॥
पाणिवादयति । वदेय्यन्तादण् ॥

पाणिवादक . । त्रि० पाणिवादे ॥
इ० हे० च० ॥

पाणिसर्गा । स्त्री० रञ्जौ ॥ पाणिभ्यां

पाण्डु .

सृज्यते । सृजविसर्गे । पाणौसृज्यर्था
दितिग्यत् । चञोरितिकुस्वम् ॥
पाणौतलम् । न० पाणितले ॥ विडाल-
पदकपर्षौचपाणौतलमुदुम्बरमिति
शब्दमाला ॥
पाणौकरणम् । न० विवाहे ॥ इति०
जटाधरः ॥
पाण्डुरः । पुं० शुक्लवर्णं ॥ मरुवके ॥
न० कुन्दपुष्पं ॥ गैरिकी ॥ त्रि० श्वे-
तवर्णवति ॥
पाण्डुरपुष्पिका । स्त्री० शीतलावृक्षे ॥
पाण्डुवः । पुं० युधिष्ठिरादिपञ्चसु ॥
पाण्डोरपत्यम् । अण् ॥
पाण्डुवाभील । पुं० श्रीकृष्णं ॥
पाण्डुवायन । पुं० श्रीकृष्णं ॥ पाण्डु-
वानामयनः ॥
पाण्डुवेयः । पुं० अभिमन्युसुते । पा-
रौक्षितनटपे ॥
पाण्डुत्वम् । न० पाण्डुत्वधर्मकर्मणो
॥ वेदान्ततात्पर्याभिज्ञाने ॥ अद्विती-
यवस्तुविचारचातुर्यपरिनिष्पन्ने श्रव-
णे ॥ पाण्डुतिबुद्धेर्नामैतत्साजाता-
यस्यमानतः । सपाण्डुत्वस्तस्यक-
र्मपाण्डित्यं श्रुतिसम्मतम् ॥ पाण्डु-
त्वस्यभावः । वर्षादृष्टादिभ्यः ष्य-
ञ्चेतिष्यञ् ॥
पाण्डुः । पुं० नृपतिविशेषः । कुन्तीप-
त्नी । युधिष्ठिरादीनांजनके ॥ सिते-
वर्णे ॥ श्वेतवस्त्रिणि ॥ प्रतुदास्यप-

पाण्डु .

द्विविशेषः ॥ यथा पाण्डुस्तद्विविधोऽज्ञे-
यश्चित्रपद्मः कालधुनिः । द्वितीयो
धवलः प्रोक्तः सकपोतस्फुटधुनिः ॥
चित्रपद्मः ; कफहरो वातघ्नोऽग्रहणी
प्रभुत् । धवलः पाण्डुरुद्विष्टोरक्तपि-
तहरोहिमः ॥ रसेपाकीचमधुरः ।
सङ्घ्राहीवातशान्तिहृत् ॥ †##‡ ॥
पाण्डुरफलीक्षुपे ॥ पटोले ॥ शुक्लपौ-
तमिश्रितवर्णे । हरिणे । पाण्डुरे ॥
सितपीतसमायुक्तः पाण्डुवर्णः ; प्र-
कीर्तितः । भेदोऽपिदृश्यते यथा । पा-
ण्डुरस्तरक्तपीतभागीप्रत्यूषचन्द्रवत्
। पाण्डुस्तुपीतभागार्द्धः कृतकीधूलि-
सन्निभः ॥ रोगविशेषे ॥ तस्यौषधं
यथा । लोहचूर्णं तक्रपीतपाण्डुरोग-
हरभवेत् ॥ १ ॥ अपिच । सप्तरात्र-
गवांमूत्रेभावितं चायसोरजः । पा-
ण्डुरोगप्रशान्त्यर्थं पयसाप्रपिबेन्नरः
॥ २ ॥ गोमूत्रसिद्धं मण्डूरचूर्णं सगु-
डमम्लतः । पाण्डुरोगं चर्ययातिप-
त्तिशूलस्र्वादरुणम् ॥ ३ ॥ अयोमलं
सुसतप्तं भूयोगीमूत्रसाधितम् । म-
धुसर्पिर्युतलीढ्वा पाण्डुरोगीमुखीभ-
वेत् ॥ ४ ॥ पुनर्नवात्रिहृद्घोषवि-
डङ्गदारुचित्रकम् । कुष्ठं हरिद्रं चि-
फलादन्तीचव्यकलिङ्गकम् ॥ ५ ॥
कटुकापिप्यलीमूलमुस्तशृङ्गीचकार-
वी । यवानीकटुफलञ्चेतिपृथक्प-
लभितं मतमिति ॥ त्रि० । तद्वति ॥

पाण्डुभूमः

पाण्डु . । स्त्री० माषपर्ण्याम् । माषा
 षी इ० गौ० भा० ॥ खरुसयोगोप-
 धान्नं तिनडौष् ॥
 पाण्डुक . । पु० शालिविशेषि ॥ पाण्डुरो
 गे ॥ पाण्डुवर्णं ॥ पाण्डुवर्णं ॥
 पाण्डुकण्टक . । पुं० अपामार्गं ॥ पाण्डू
 निकण्टकान्यस्य ॥
 पाण्डुकम्बलः . । पु० श्वेतप्रवारि । श्वे
 तकम्बले ॥ राजास्तरणवर्णकम्बले ॥
 पाण्डुवर्णकम्बल । पाण्डुश्चासौकम्ब
 लश्चेतिवा । द्रावभेदे ॥
 पाण्डुकम्बली . । पु० पाण्डुवर्णकम्बलाह
 तेरथे ॥ पाण्डुकम्बलेनपरिवृतोरथः
 । पाण्डुकम्बलादिनिरितीनिः ॥ त्रि०
 । पाण्डुकम्बलयुक्ते ॥ मत्स्यार्थेयद्गनि ॥
 पाण्डुतरु । पु० धवष्टके ॥
 पाण्डुनागः . । पु० पुद्गागष्टके ॥ श्वेत
 गजनागयो ॥
 पाण्डुपत्नी । स्त्री० कौन्त्यास्थौषधी । रे
 षुकायाम् ॥
 पाण्डुपत्रम् । न० परिपत्रपत्रे ॥
 पाण्डुपुत्र . । पु० पाण्डवे ॥
 पाण्डुपृष्ठः . । त्रि० अलक्षणं । पाण्डुव
 र्णपृष्ठयुक्ते ॥
 पाण्डुफलः . । पुं० पटोले ॥
 पाण्डुफला । स्त्री० त्रिभिर्गटायाम् ॥
 पाण्डुभूमः . । त्रि० पाण्डुवर्णभूमियुक्तदे
 शे ॥ पाण्डुभूमिरस्मिन् । कृष्णोदक
 पाण्डुसङ्ख्यायाभूमेरजिष्यते ॥

पाण्डुशर्करा

पाण्डुमृत् । स्त्री० पाण्डुभूमौ ॥ खड्या-
 म् ॥
 पाण्डुरः . । पुं० श्वेतपीतमिश्रितवर्णं
 ॥ रूषच्छृते ॥ श्वित्तरोगे ॥ कामला
 रोगे ॥ त्रि० तद्वति ॥ न० मरुवके
 ॥ पाण्डुःशुक्लोवर्णोऽस्थस्यास्मिन्वा
 । नगपाशुपाण्डुभ्यश्चेतिरः ॥
 पाण्डुरद्रुम . । पु० कुटजे ॥
 पाण्डुरपृष्ठः . । त्रि० लक्षणहीने । इ०
 हे० ॥ पाण्डुरवर्णपृष्ठयुक्ते ॥
 पाण्डुरफली । स्त्री० क्षुद्रक्षुपविशेषि ।
 धूसरायाम् ॥
 पाण्डुरा । स्त्री० माषपर्ण्याम् ॥ पाण्डुरव
 र्णाया ॥
 पाण्डुरागः . । पु० मदनकवृक्षे ॥ त्रि०
 । पाण्डुवर्णयुक्ते ॥
 पाण्डुरेक्षुः . । पुं० श्वेतेश्वी ॥
 पाण्डुलेखः . । पुं० प्रथमलिखिते । म-
 सौदा० इ० भा० पाण्डुलिपौ ॥ य
 था । पाण्डुलेखिनफलकीभूमौवाप्रथमं
 लिखेत् । न्यूनाधिकान्तुसशोध्धपश्चा
 त्पत्रेनिक्षेपयेदिति व्यवहारतत्त्वे-
 व्यास . ॥
 पाण्डुलोमा । त्रि० पाण्डुवर्णलोमभि
 र्युक्ते ॥
 पाण्डुलोमशा । स्त्री० माषपर्ण्याम् ॥
 पाण्डुलोमा । स्त्री० माषपर्ण्याम् । मा
 षाणी० इ० गौ० भा० ॥
 पाण्डुशर्करा । स्त्री० रोगविशेषे ॥ यथा

पातकम्

। पिष्टं वैमालतीमूलं यौष्मकाक्षिसमा
हृतम् । साधितच्छागदुग्धेन पीतं श
र्करयाञ्चितम् ॥ हरेन्मूत्रनिरोधञ्च
हरेद्द्विपांडुशर्कराम् ॥

पांडुशर्मिला । स्त्री० द्रौपद्याम् ॥

पांडुसोपाक' । पुं० चण्डालेन वैदेह्यां
जनिते त्वक्सारव्यवहारजीविन्यन्य
जाम्बरे ॥

पांडूकः । पुं० शालिविशेषे ॥ पांडू-
नां जनपदानां राजनि ॥

पाण्ड्यः । पुं० पाण्डुरास्त्रि । देशवि
शेषे ॥ यथा । कम्बीजाह्वयभागे तु
ब्रह्मप्रस्थाञ्चपश्चिमे । पाण्ड्यदेशो-
महेशानिमहाशूरत्वकारकवृत्ति ॥
पाण्डोरपत्न्यमुराजावा । पाण्डोर्
यण् । टिलोपः ॥

पाण्यः । त्रि० स्तुत्यर्थे । सवनीये ॥
पण० । यत् ॥

पाण्यास्यः । पुं० ब्राह्मणे ॥ पाणिरा
स्यमस्य । पाण्यास्योद्दिष्टजः स्मृतः ॥

पातः । पुं० निपातने ॥ पतने ॥ रा-
ही ॥ पञ्चमषष्ठयोर्मासयोर्गर्भस्य पत-
ने ॥ पतनम् । पत्त्वं । वच् ॥
नक्षीभावे ॥ त्रि० चाते ॥

पातकम् । न० नरकसाधने । पापे ।
शंसि । दुरिते ॥ तच्च शुष्कार्द्रभे-
दादृष्टिविधम् । अक्कामात्पातकं श
ष्कं कामादाद्रुदाहृतमित्युक्तेः ॥
पातयति अयोगमयज्ञियत्तत् ॥

पातञ्जलम्

तत्तु नवविधम् । यथा । अतिपातक
म् १ महापातकम् २ अनुपातकम्
३ उपपातकम् ४ सङ्करीकरणम् ५
अपात्रीकरणम् ६ जातिभ्रंशकरण
म् ७ मलावहम् ८ प्रकीर्णकम् ९
वृत्तिभेदात् ॥

पातकी । त्रि० पापिनि ॥ पातकमस्या
ऽस्ति । अतन्ननिठनावितीनि ॥

पातङ्गिः । पुं० शनैश्चरयति ॥ पतङ्ग
स्याऽप्रत्यम् । अतङ्गञ् ॥

पातञ्जलम् । न० व्याकरणभाष्ये ।
महाभाष्ये ॥ (*) ॥ पतञ्जलिमु
निप्रणीतपादचतुष्टयात्मकयोगकांड
निरूपकदर्शनशास्त्रविशेषे ॥ तत्र प्र
थमेपादिभययोगानुशासनमितियोग
शास्त्रारम्भे प्रतिज्ञाविधाययोगश्चित्त
वृत्तिनिरोधकृत्यादिनायोगलक्षणम
भिधायसमाधिंसप्रश्नं निरदिच्छद्ग
वान्पतञ्जलिः ॥ १ ॥ द्वितीये ।
तपः स्वाध्यायेष्वरप्रविधानानि त्रि
यायोगवृत्त्यादिनाव्युत्थितचित्तस्य क्त
यायोगयमादीनि पञ्चवहिरङ्गानिसा
धनानि ॥ २ ॥ तृतीये । देशवन्ध
श्चित्तस्यधारणे त्यादिनाधारणाध्या
नसमाधिचयमन्तरङ्गसंयमपदवाच्यं
तत्रावाप्तरफलं विभूतिजातम् ॥ ३ ॥
चतुर्थे । जन्मौषधिमन्त्रतपः समा
धिजाःसिद्धयवृत्त्यादिनासिद्धिप्रपञ्च
नपुरस्कारं परमंप्रयोजनकौवल्यम् ॥ ४ ॥

पातालनिलयः

प्रधानादीनिपञ्चविंशतितत्त्वानिसा
ञ्छोक्तान्येवात्रापि । षड्विंशस्तुपरमे
श्वरोऽधिकः ॥ इतिसर्वदर्शनसंघ
र्षः ॥

पातदुग्धा । स्त्री० । वन्धकस्थगन्ध्याम् ॥

पातनम् । न० अधोनयने ॥

पातनिका । स्त्री० पौठिकायाम् ॥

पातालम् । न० अधोभुवने । रसातले

। नागलोके ॥ तानिचसप्त । यथा ।

अतल वितल सुतल रसातल तला

तल महातल पातालान्यधोधोविद्या

मानानिसामान्यतः पातालशब्द-

वाच्यानिभवन्ति ॥ विवरे ॥ बड्वा

नले ॥ लग्नाच्चतुर्थभवने ॥ पतन्त्यत्र

पापात् । पत्न्यु० । पतिचण्डिभ्या

मालञ् । पातम् अलतिपातमाला

तिवा ॥ पुं० । औषधपाकार्थयन्त्रविशे

षे ॥ यथा । ऊर्ध्वमापस्तलेवज्जिर्मध्ये

तुरससंघर्षे । पातालयन्त्रमेतद्वि

शोधयेत्सूतकादिकम् ॥

पातालगरुडी । स्त्री० लताविशेषे ।

वत्सादन्याम् । सोमवल्ल्याम् । ति

क्ताङ्गायाम् । गरुड्याम् । छिउ-

डा० इ० भा० ॥ छिलिङ्गिण्डे ॥

छिलिङ्गिण्डोमहामूल । पातालगरु

डाद्वयः । छिलिङ्गिण्डः परं वृष्य-

कफघ्नः पवनापहः ॥

पातालनिलयः । पुं० दैत्ये ॥ सर्पे ॥

त्रि० पातालवासिनि ॥ पातालनि

पात्रः

लयोयस्य ॥

पातालयन्त्रम् । न० औषधपाकार्थयन्त्र
विशेषे । पाताले ॥

पातालीकाः । पुं० दैत्ये ॥ त्रि० पाता
लवासिनि ॥ पातालीचोक्तपात्रितो
यस्यसः ॥

पातिः । पुं० प्रभौ । भर्त्तरि । स्वामि
नि ॥ पाति । पा० । पातेरतिः ॥

पातिकः । पुं० शिशुमारः ॥

पातितः । त्रि० भ शिते ॥

पातिली । स्त्री० वागुरायाम् ॥ नार्यां

म् ॥ मृत्याचविशेषे । पातिल्० इ०

गौ० भा० प्र० । पतीली० इ० दे०

भा० प्र० ॥ इ० मे० ॥

पातुकः । पुं० प्रपाते ॥ जलहस्तिनि

॥ त्रि० पतयाली । पतनशीले ॥ प

तति । पत्न्यु० । लघपतप्रदस्याभू-

वृषह्नकमगमशृभ्यउकञ् ॥

पाता । पुं० कठेरके । गन्धपत्रे । वावु

इ० इति० भा० ॥ रक्षितरि ॥ पा-

नशीले इतिकश्चित् ॥

पात्रः । पुं० न० भाजने ॥ याग्ये स्त्रु

वादी ॥ झुवादिकन्तुयज्ञादीपात्रमि

त्यभिधीयते ॥ राजमन्त्रिणि ॥ कुल

योर्मध्ये । तीरद्वयान्तरे । पारावार

मध्यभागे ॥ पर्वे ॥ यज्ञभाण्डे ॥

नाञ्चानुकर्त्तरि ॥ आढकपरिभाषे

॥ इतिवैद्यकपरिभाषा ॥ दानपात्रे

। विद्यातपोयुक्ते । रक्षके ॥ नविद्य

पात्रिकी

याकेवलयातपसावापिपात्रता । य
 चवृत्तीद्वमेचोभेतद्विपात्रं प्रकीर्तित
 म् ॥ रक्षकोहिसः । यतोविद्यातपो
 भ्रामात्मनोदातुश्चपालनक्षमएवप्र-
 तिगृहणीयादितिशास्त्रम् ॥ विद्यायु
 क्तोधर्मशीलः प्रशान्त चान्तोदा-
 न्तः सत्यवादीकृतज्ञः । वृत्तिग्ला
 नोगोहितोगोशरस्थोदातायज्वात्रा
 ह्यणः पात्रमाहुः ॥ जनार्दन ॥
 पतनात्त्रायतेयस्मात्तस्मात्पात्र-
 जनार्दनः ॥ पिवतिचनेनात्रवा ।
 पान्थस्माद्वा । पाति । पायतेवापी-
 यतेऽनेनवा । पापानि । पारक्षणेवा
 सर्वधातुभ्यद्भ्रन्नितिघ्नन् । दादिभ्यश्च
 न्दसीतिघ्नन्वा ॥

पात्रटः । पुं० कर्पटके । कर्परे ॥ चि०
 कृशे ॥

पात्रटीर । पुं० सुक्तव्यमपारमन्त्रिणि
 । अपव्यापारमन्त्रिणि ॥ लोहकांस्य
 रजतपात्रे ॥ सिङ्गाणे ॥ पावके ।
 हुताग्नि ॥ पिङ्गाग्नि ॥ वायसे ॥
 कङ्के ॥

पात्रसंस्कारः । पुं० पुरोटी । पत्रभ-
 ह्वारे । रायभाटी० इ० गौ० भा०
 । भाजनशुद्धौ ॥

पात्रिकम् । न० पात्रपरिमितत्रीच्चादि
 वापयोग्ये चैत्रे ॥ पात्रस्थवापः ।
 पात्रात्घ्नन् ॥

पात्रिकी । स्त्री० चैत्रभक्ती ॥ पित्र्वा

पाथः

नृङ्गीष् ॥

पात्रियः । चि० पाल्ये ॥ पात्रमर्हति
 । पात्राद्घञ्च ॥

पात्री । स्त्री० अमत्रे । पात्रे ॥ पिवन्थ
 ऽनया । पा० घ्नन् । ङीष् ॥

पात्रीयम् । न० यज्ञपात्रे ॥

पात्रीर । पु० न० यज्ञद्रव्ये ॥ पत्रे
 इतिकश्चित् ॥

पात्रे समितः । चि० भोजनसमयएव
 सङ्गतेनतुकार्ये ॥ सपात्रे समितो
 न्यत्रभोजनान्मिलितोनयः ॥ पात्रेस
 मितादयश्चे तिसप्तम्याभलुक्समास
 चनिपात्यते ॥ पापिविशेषे ॥ यथा
 निधायद्दयेपापय . परशसतिस्त्र
 यम् । सपात्रे समितोऽयस्यादिति-
 शब्दमाला ॥

पात्रोपकरणम् । न० भूपभूषणे ॥

पाल्यः । चि० पाल्ये ॥ पात्रमर्हति ।
 पात्राद्घञ्चैतियत् ॥

पात्रत्वम् । न० पापिवातरि ॥ सर्वेषा
 नेवपात्राणांपरंपात्रं महेश्वरः । प-
 तन्तं वायतेयस्मादतीवनरकार्थवा
 त् ॥

पात्रता । स्त्री० पात्रत्वे ॥

पाथः । न० पानीये । जले । उदके ॥

पाति । पारक्षणे । सर्वधातुभ्योऽसु
 न्नित्यसुन् । उदकीयुट्चेत्यसुनः युट्

॥ भक्ती । भात० इ० भा० ॥ अत्रे चै
 त्यसुनयुट्च ॥

पाद.

पाथि . । पुं० अश्वी । समुद्रे ॥ जले
॥ चक्षुषि ॥ पिवति । पा० । पिव
तेस्यु गितीसिन् ॥

पाथेयः । त्रि० पथिव्ययोपयोगिनि ।
शम्बले ॥ पथिसाधु . । पथ्यतिथि
वसति स्वपतेर्ठञ् ॥ कन्याराशौ ॥

पाथोजम् । न० कमले ॥ पाथसिजा-
तम् । जनी० । सप्तम्याजनेड्' . ॥

पाथोद । पुं० मेघे ॥ पाथोददाति
। डुदाञ् । आतोनुपेतिकः ॥

पाथोधरः । पुं० मेघे ॥ पाथसोधरि. ॥

पाथोधिः । पुं० समुद्रे ॥ पाथासि
धीयन्ते ऽस्मिन् । कर्मण्यधिकरणेचे
तिधाञ् . कि ॥

पाथोनिधि . । पु० समुद्रे । अकूपारे
॥ पाथसांनिधि ॥ पाथासिनिधी
यन्ते ऽत्रवा । पाथोधिवद्वाञ्'कि ॥

पात्—द् । पु० चरणे । प्रादे ॥

पाद . । पुं० बुध्ने । मूले । तुरीयांशे
। रूपकादेश्चतुर्थभागे ॥ शैलप्रत्यन्तप

र्वतेमहाद्रेः समीपेक्षुद्रपर्वते ॥ चर
णे । अङ्घ्रौ ॥ अस्यलक्षण यथा ।

अस्वेदनौष्ठदुतली कमलोदराभौ-
स्निष्टाङ्गुलीरुचिरताम्रनखीसुपाष्णी

। उष्णीशिराविरहितौचनिगूढगुल्
फौकूर्मीन्नतौचचरणौमनुजेश्वरस्ये

ति ॥ अस्याशुभलक्षणानि यथा ।

सूर्पाकारविरुद्धपाण्डुरनखीवक्रौशि
रासन्ततौसंशुष्कौविरलाङ्गुलीचचर

पादचतुरः

णौ दारिद्र्यदुःखप्रदौ । मार्गायो-
त्कटकौकषायसदृशौवशस्यचिच्छे

ददौब्रह्मघ्नौपरिपक्वमृद्दुत्तितली
पीतावगम्पारताविति ॥ विरुक्षाव

स्निग्धौ । पांडुरनखौ० पाडुराशु
क्लाभानखाययो' । वक्त्रावस्पष्टौदी

र्घौवा । उत्कटकौमध्यादुन्नतौमार्गा
यअधुनेरतौभवत । कषायसदृशौ

कृष्णलोहितौ ॥ मयूखे । उखे ।
किरणे ॥ ऋक्पादे ॥ श्लोकस्यतुर्या

शे ॥ पद्यतेऽसौ । पदगती । पदरु
जविशस्पृशोघञ् ॥ पद्यतेगम्यतेऽने

नवा । हलश्चेतिकरणेघञ् ॥
पादकटकः पु० नूपुरे ॥ हंसके ।

शब्दरहितेपादभूषणे ॥ पादस्यक
टक . ॥

पादकृच्छ्रः । पुं० व्रतविशेषे । यथा । एक
भक्तेननक्तेनतथैवायाचितेनच । उप
वासेनचैकेनपादकृच्छ्रउदाहृत ॥
इतिगारु१०३ अध्यायः ॥

पादगडिर' पुं० पादरोगविशेषे ॥ श्लौ
पदे । गोद० इ० गौड भा० ॥

पादग्रहणम् । न० अभिवादाने । नामो
च्चारणपूर्वकसंस्कृत प्रयोगेणनमस्का

रे ॥ पादयोर्ग्रहण स्पृशं ॥ व्यत्यस्त
पाणिना कार्यमुपसङ्ग्रहणंगुरोः ।

सव्येनसव्ये स्पृष्टव्योदक्षिणेनच द
क्षिण . ॥

पादचतुरः । पुं० छागे ॥ सैकते ॥

पादपीठ :

पिप्पले ॥ अश्वत्थे । करके ॥
 परदोषैकप्रवक्तृपरुषे ॥ इ० ने० ॥
 पादचत्वरः । पु० पादचतुरे ॥ इ०
 ईमचन्द्रः ॥
 पादचारी । पुं० पादातौ ॥ त्रि० पद्भ्यां
 ममनशीले ॥
 पादजः । पुं० शूद्रे ॥ पद्भ्यांजातः
 । जनौ० उः ॥
 पादवाणम् । न० पादुकायाम् ॥
 पाददहः । पुं० किचर्षिकायाम् ॥
 पादनिकेतः ॥ पुं० चरखपीठे ॥ पाद
 योर्निकेत . चाश्रयः ॥
 पादपः । पु० । द्वौ । वृक्ष ॥ पादैः
 पिवति । प्रा० सुपीतियोगविभागा
 ॥त्कः पादपीठे ॥
 पादपखण्डः । पुं० वृक्षसमूहे ॥ पाद
 पानांसमूहः । वृक्षादिभ्यः खण्डः
 पादपरुषा । स्त्री० बन्दायाम् ॥
 पादपा । स्त्री० पादुकायाम् ॥
 पादपाशः । पुं० दामाश्रुने । अश्व
 पादरज्जौ ॥
 पादपाशी । स्त्री० शृङ्खलायाम् । पै
 रकीसकली इ० भा० ॥ खड्का-
 याम् । खड्वा इ० भा० ॥
 पादपीठः । पुं० न० पादासने ।
 पादस्थापनपीठे । पादनिकेते ॥ इ०
 इ० च० ॥ यथा । अस्पृष्टचरणाश्च
 खड्गाम्बिमरीचिभिः । नीराज
 यन्निभूपालाः पादपीठान्भूतसमि

पादाकुलम्

तिश्रीकृष्णमिश्र . ॥
 पादपीठिका । स्त्री० नापितादिशिल्पे ॥
 पादपोत्पलः । पुं० कर्षिकारे ॥ पाद
 पेत्पलमूलदाकारपुष्पमस्य ॥
 पादवलयः । पुं० हंसके । पादकटके ॥
 पादवल्लीकम् । न० श्लोपदे ॥
 पादमूलम् । न० चरणाधोभागे । गो-
 हिरि ॥
 पादरक्षचम् । न० पादुकायाम् ॥
 पादरज्जुः । स्त्री० पार्याम् । इतिपा
 दवन्धनगुणे ॥ चरणवन्धनदाममात्रे ॥
 पादरथी । स्त्री० पादुकायाम् ॥
 पादरोहणः । पुं० वटवृक्षे ॥
 पादविक । पुं० पथिके ॥ पदवींघाव
 ति । माथोत्तरपदेत्यादिनाठक् ॥
 पादविरजाः । स्त्री० पादुकायाम् ॥
 पादविहरणम् । न० पातक्षेपे ॥
 पादशः । च० पादम् पादमित्यर्थे ॥
 पादशैलः । पुं० प्रत्यन्तपर्वते ॥
 पादशोयः । पुं० पादगतशोफे ॥ यथा
 । अनन्योपद्रवकृतः शोय . पादस
 सुत्थितः । पुरुषं हन्तिनारीन्तु मुख
 जोगुञ्जजोदयम् इति माधवः ॥
 पादस्फोटः । पुं० विपादिकायाम् ।
 विवाहः इ० भा० । स्फुटति ।
 स्फुट० । चञ् । पादस्फोटः ॥
 पादौस्फोटयतिवा । कर्मव्यञ्ज ॥
 पादाकुलकम् । न० माचावृत्तविशेषे
 यथा । अक्षरगुणलघुनियमविरहितं

पादाभ्यासयमकम्

भुजगराजपिङ्गलपरिभ्रमितम् । भव
तिसुगुम्फितपोङ्गशकलकंवाशीभूषा
पादाकुलकम् ॥ यथा । मलयपवन
हतकुसुमपरागः परभृतनिभृतरषि
तवनभाग , । चिरतरसञ्चितमान
दुरन्तः कस्यनमुद् मुपनवति वस
न्तः ॥

पादायम् । न० प्रपदे । पादस्यायम् ॥

पादाङ्गदम् । न० नूपुरे । पादस्याङ्ग
दमिव ॥ यद्वा । पादएवाङ्गम् । पा
दाङ्गयति । दी० । दायतिवा । दै
प्० । द्यते । देङ् पालनेवा । आ
तद्रतिकः ॥

पादात् । पु० पादाती ॥

पादातम् । न० पत्तिसहती ॥ पदाती
नासमूहः । भिच्चादित्वाद्दण् ॥ पुं०
। पादाती ॥ पादाभ्यामतति । अ-
त० । पचाद्यच् ॥

पादाति । पुं० पत्तौ । पादातिक्रि ॥

पादातिकः । पुं० पादाती ॥ पादाति
रेव । विनयादित्वात्स्वार्थेठक् ॥
पादाभ्यामतति अत० । बाहुलका
त्ङ्कोवा ॥

पादाभ्यासयमकम् । न० चित्रकाव्यप्र
भेदे ॥ यथा । आपदिव्यापृतनया-
स्तथायुधिरेन्पा । आपदिव्या
पृतनयाविस्मयजनतायधेतिमाघका
व्य१६ सर्गे ६० श्लोकः ॥ नृपारा-
जानः । आपदिव्यसनेऽपि । व्या-

पादौ

पृतनयाप्रवृत्तिनीतिकाएवसन्तः न
तुश्र्वापदवृत्त्येतिभावः । पृतनया
सेनयासाधनेन । वाक्यान्तरस्थस्या
पिपृतनाशब्दस्यचान्वयश्चिन्नेसोढ
व्यः । तथातेनप्रकारेणयुधिरेसम्प्र
जङ्गुः । यथा दिव्याजनताभन्तरिष्
वर्त्तिसिद्धविद्याधरसङ्घोविस्मयमा
प । अमानुषयुद्धचक्रुःरिष्यर्थः ॥

पादारक्तः । पुं० पीलिदे । नौकावयव
विशिषे ॥

पादाप्ययम् । न० पादप्रदाने ॥

पादालिन्दः । पुं० नौकायां ॥

पादावर्त्तः । पु० अरघटके । रघट्०
ङ्० भा० ॥

पादाविकः । पु० पादाती ॥ पादाभ्यास
वति । अवरक्षणादौ । वा० ङ्कः ॥
यद्वा । पादेनावोरक्षयम् । तच्चनियु
क्त० इतिठक् ॥

पादासनम् । न० पादपीठे ॥

पादौ । पुं० पादविशिष्ट कुम्भीरादिज
लजन्तुषु ॥ तैयथा । कुम्भीर कुर्मन
नक्राञ्चगोधानकरशङ्खवः । घण्टिकः
शिशुमारश्च च्यादयःपादिनःस्मृताः
॥ पादिनो पिचयेतेतुकोषस्थानां
शुष्मैः समाः ॥ अतुर्यांशभागिनि ॥
यथा । सर्वेषामर्द्धिनोमुख्यास्तदर्धेना
र्द्धिनोऽपरे । तृतीयिनस्तृतीयाशाश्च
तुर्याशाश्चादिनः ॥ चि० । पाद-
विशिष्टे ॥

पादोदकम्

पादुक . । त्रि० गमनशीले ॥
 पादुका । स्त्री० पादत्राणे । चर्मादि
 निर्मितपादाच्छादने । उपाहिन ॥
 पादूपव । स्वार्येक . ॥
 पादुकाकारः । पुं० चर्मकारे । पादु
 कां करोति । डुकृञ्० । कर्मस्थण् ॥
 पादुकाकृतत् । पुं० चर्मकारे ॥
 पादू . । स्त्री० पादुकायाम् ॥ पद्यतेऽनेनया
 । पद० । शित्कसिपद्यत्ते रित्थूः ॥
 पादूकृतत् । पुं० चर्मकारे ॥ पादूकरोति
 । कृञ्० । क्तिप् । तुक् ॥
 पादोदकम् । न० चरणधीतजले ॥ चर
 णामृते ॥ यथा । हृदिहृपमुखेनाम
 नैवेद्यमुदरेदरेः । पादोदकञ्चनिर्मा
 स्थं मस्तकीयस्यसोच्युतः ॥ नैवेद्यम
 न्नं तुलसीविमिश्र विशेषतः पाद-
 जलंपिवेच्च । योश्नातिनिश्च्य प्रयतो
 मुरारेः प्राप्नोतिमुप्रे मयुतांसभक्ति
 मितिपाप्मीत्तखण्डे १०० अध्या-
 य . ॥ अपिचतत्रैव । हृत्थां हन्ति
 यदङ्घ्रिसङ्घितुलसीस्येयञ्च पादो-
 दक नैवेद्यं बहुमद्यपानदुरितं गुर्वङ्ग
 नासङ्गमम् । भक्त्याधीनमतिस्थिति
 र्हरिजनेतत्सङ्घतिः सङ्गजाशाल-
 यामशिलादिमूर्तिसहिताजानन्ति
 केवैहरेरिति ॥ श्रीनृसिंहपुराणे ग
 गाप्रवागगयनैमिषपुष्कराणिपुण्या
 नियानि कुरुजाङ्गलयामुनानि ।
 काशिनतीर्थसलिलानिपुनन्तिपापं-

पानकम्

पादोदकं भगवत प्रपुनातिसद्यद्भक्ति
 पीतेपादोदकेविष्णोर्यदिप्राणेर्धिमुच्य
 ते । हत्वायमभटान्सर्वान्वैष्णवलो
 कमाप्नुयात् ॥
 पादतम् । न० पद्यतिसमूहे ॥ भि०
 अस् ॥
 पाद्य . । पुं० वेधसि ॥ न० । पद्यपुराणे ॥
 पाद्यम् । न० पादायवारिणि । पादप्र
 चालनार्थजले ॥ प्राद्यपाचलक्ष्ण
 यथा । प्रडङ्गुलप्रविस्तारमुत्सेधश्च
 तुरङ्गुलम् । ओष्ठमेकाङ्गुलकुर्यान्ना-
 सिकांचतुरङ्गुलाम् ॥ पृष्ठे पादसमा-
 युक्तचतुरङ्गुलमानत । पाद्यपाच-
 मितिख्यातसर्वदेवप्रपूजने इति ॥
 पादार्थमुदकम् । पादाघांभ्याश्चेति
 यत् ॥
 पानः । पुं० निःप्रवासे ॥ शीण्डिका-
 लये । शृण्डायाम् । खण्डादे . सं-
 स्कारविशेषे । पाण० इ० भा० ॥
 पानम् । न० पीती । द्रवद्रव्यस्यगला
 धीनयने । पीना० इ० भा० भोज
 ने ॥ रक्षणे ॥ शीण्डिकालये ॥ पि
 वंत्यत्र । पापानि । अधिकरणेल्युट्
 ॥ पेयेजलादौ ॥ पीयते यत्तत् ।
 क्त्वल्युटोवहुलमितिकर्मणिल्यु-
 ट् ॥
 पानकम् । न० पन्नापानारसवत् ० इ०
 भा० प्र० पेयपदार्थे ॥ तत्राम्रफल
 पानकम् ॥ यथा । पाचमांजल-

पानकम्

खिन्नमर्दितदृढपाणिना । सिता-
शीताम्बुसयुक्तकर्पूरमरिचान्वितम् ॥
प्रपानकमिदं श्रेष्ठं भीमसेनेन निर्मि-
तम् । सद्योरुचिकरवल्गुशीघ्रमिन्द्रि-
यतर्पणम् ॥ अपक्वान्तरसोऽहूतपान-
कवातनाशनम् । कफपित्तकरकि-
ञ्चित्प्रच्यह्यदिसेवितम् ॥ पक्वान्
स्यतु । सुपक्वाम्बुफलसुसुष्टिना
सम्मर्दितशर्करयासमन्वितम् । एला-
लवङ्गाद्रकवासवासितवर्णान्वित-
कस्यनरोचकभवेत् ॥ पानकचाम्ब-
सम्भूतस्वादम्नगुरुपित्तजित् । सुहृ-
द्यस्त्रेष्णकदल्यवर्णहृद्यरुचिप्रद-
म् ॥ - (* * * *) - ॥ अम्बिकाफ-
लपानकं यथा । अम्बिकाया फल-
पक्वमर्दितमवारिणादृढम् । शर्करा-
मरिचोन्मिश्रलवणन्दुसुवासितम् ॥
अम्बिकाफलसम्भूतपानकवातनाश-
नम् । पित्तश्लेष्मकरकिञ्चित्सुरुच्य-
वह्निबोधनम् ॥ निम्बुफलपानक-
यथा । भागैकनिम्बुजतोर्यंषड्भा-
गशर्करोदकम् । लवङ्गमरिचोन्मिश्र-
पानकपानकोत्तमम् ॥ निम्बुफल-
भवपानमन्थस्त्रवातनाशनम् । व-
ह्निदीप्तिकररुच्यसमस्ताहारपाचक-
म् ॥ (००) ॥ धान्यान्पानकयथा ।
शिलायांसाधुसम्पिष्टधान्याकव-
स्त्रगालितम् । शर्करोदकसयुक्तकर्पू-
रादिसुसंस्कृतम् । नवीनेन्द्रमयेपा-

पानकम्

त्रैस्थितपित्तहरम्परम् ॥०॥ जम्बुवा-
पानकं यथा । जम्बुफलस्त्रुलतरसु-
पक्वसम्मर्दितमशर्करयाक्कुशालम् ।
। सुवासितवह्निजभृङ्गपत्रैर्हासविषत्ते-
विरुद्धीजनानाम् ॥ जम्बुफलभव-
रुच्यपानककफनाशनम् । कषाय-
वातकृतस्तोकस्वादम्नशाहकपरम् ॥
बीजपूरपानकम् । मातुलुङ्गरस्यो-
ज्यत्रिगुणशर्करजलम् । कर्पूरमरि-
चोन्मिश्रपानकस्यादिद्वरम् । मातु-
लुङ्गभवपानशूलानाञ्चविनाशनम् ।
श्लासेकासेऽरुचौवातविडम्बेषुचपृलि-
तम् ॥ हेमकिरणन्तु । शर्करानालिके-
लञ्चबीजपूररसञ्जतम् । पटपृतभ-
वेहेमकिरणनामयानकम् ॥ पानक-
हेमकिरणरुच्यहृद्यबलप्रदम् । सु-
स्निग्धवातहृच्छुभकिञ्चित्कफकर-
गुरु ॥ करमर्दपानकयथा । लवङ्गाद्र-
कसयुक्तसुपिष्टवारिणायुतम् । क-
रमर्दकरैर्मर्द्यसप्तभागसितान्वितम्
॥ वातहृद्यचिदभ्यहृद्यमन्तरसु-
तम् । रक्तपित्तकरश्चोष्णमाकण्ठ्य-
कारमर्दितम् ॥ नारङ्गपानकं यथा ।
सुपक्वनारङ्गफलनिपीडितसयोजि-
तशर्करयातिशुभया । सहार्द्रकचे-
न्दुकणेनवासितम् पानिच्छयाकेन
नसस्तुतक्षणम् ॥ नारङ्गफलसम्भू-
तपानकवातनाशनम् । मधुरविश-
दरुच्यसुस्निग्धपित्तहृद्यदृढम् ॥ ० ।

पानवणिक

चारस्यतु । चारस्यफलज सशर्कर
मर्दितशिशिरवारिणादृढम् । ऐल -
माद्रकयुतेनमुवासभक्तसिक्थमिलि
तकृतहासम् ॥ चारस्यफलजपान-
गुरुवृष्य रुचिप्रदम् । कफपित्तहर-
श्चेष्टहृद्यमधुरपाकिच ॥ परूषजीरचु
क्रादिद्राक्षादाडिमजतथा । एकैक
मम्भवभिन्न पानकक्रियतेबुधैः ॥ ए
वमन्त्रस्यपुष्पस्य फलस्यान्त्रस्यवात-
था । शर्करामरिचोन्मिश्ररस्यस्यात्
पानकवरम् । एव हि पानककार्य-
मुधियासुष्ठु यत्कृतम् । गुणाद्रव्यानु
सारेणज्ञातव्याः पानकेषुच ॥

पानगोष्ठिका । स्त्री० आपाने । सम्भू
यपिवन्ति यत्र० अस्मिन्स्थाने ॥ पा
नस्यगोष्ठी । स्वार्थेक ॥

पानगोष्ठी । स्त्री० पानगोष्ठिकायाम् ॥

पानपात्रम् । न० मद्यपानपात्रे । चष
के ॥ अस्यपरिमाणाद्युक्तकुलसारे-
। नयनाग्निवाणसङ्घकर्षेस्तुपरमे प्रव
रि । हेतुपात्रं प्रकर्त्तव्यमिच्छुक्तकुल
साधने ॥ इतोप्यधिकपात्रन्तुनक-
र्त्तव्यवसाधकैरिति ॥ कर्षलौकि-
कतोलकमिच्छर्थः ॥ तदुक्तकुलोत्त
मे । गुञ्जाद्वादशमाषः स्यात्तदष्टौ-
कर्षउच्यतइति ॥ पानस्यपानायवा
पात्रम् ॥

पानवणिक । पुं० शौण्डिके ॥ पानेन
उपलक्षितो वणिकः ॥

पानीयम्

पानभाजनम् । न० पानपात्रे । कमे
। कटोरा० इ० भाषा ॥ पीयते०
पानम् । क्षीरादि । पापाने । ल्यु
ट् । पानस्यभाजनम् ॥

पानसम् । न० पानसम्भवमद्ये ॥ त्रि० प
नससम्बन्धिनि । पानसस्ये दम् । अ
ण् ॥

पानाश्वय । पुं० मदाच्छयरोगे ॥

पानिलम् । न० पानपात्रे ॥

पानीयम् । त्रि० पातव्ये । प्रेये ॥ र-
क्षणीये ॥ यथा । पानीयपानीयंशर
दिवसन्तं चपानीयमिति । अस्यार्थ
। पानीयजलशरदिपानीयम्पाना-
र्हम्भवतिनिर्मलत्वात्त्रिदोषघ्त्वा
त्विशेषतः । पित्तोपशान्तित्वात् ।
वसन्तं चपुनस्तदेवपानीयरक्षणीय-
मल्प देयमितिभावः । पारक्षणे ॥
न० उदके । जले । सलिले ॥ अस्य
गुणायथा । पानीयभ्रमनाशनकम-
हरमूर्च्छापिपासापहतन्द्रादृद्धिर्वि-
नाशनवलकरनिद्राहरतर्पणम् । इ
द्यं गुप्तरसद्यजीर्णशमननिश्च हित
शीतललघुच्छरसकारणनिगदित-
पीयूषवज्जीवनम् ॥ तद्देहास्तु । पा
नीयमुनिभिः प्रोक्तदिव्यं भौममिति
द्विधा । दिव्यञ्चतुर्विधप्रोक्तधाराज
कारकाभवम् ॥ तीषारस्यतथाहैमते
पुधारगुणाधिकम् ॥ भौममन्त्रोनि
गदितप्रथमत्रिविधबुधैः ॥ जाह्नल

पानीयशाला

परमानूपतत साधारणकृमात् ॥
 अनार्त्तवप्रमुञ्चन्तिवारिवारिधरास्तु
 यत् । तत्त्रिदोषायसर्वेषादेहिना-
 परिकीर्तितम् ॥ नादेर्यमौद्भिदचैव
 नैर्भरसारसतथा । ताडागञ्चतथा-
 वाप्य कौपचौडाञ्चपाखलम् ॥ वि-
 किरञ्चैवकैदारवार्षिकञ्चापिकीर्त्ति
 तम् । भौमान्ये तानिवारीणि ज्ञात
 व्यानिविचक्षणे ॥ भुक्त्यादौसलि
 लपीतकाश्यमन्दाग्निदोषकृत । म
 र्ध्य ऽग्निदीपनश्चे चान्ते स्थील्यक
 फप्रदम् ॥ पानीयप्राणिनः प्राणा
 पानीयपावनमहत् । पानीयस्यप्रदा
 नेनदृष्टिर्भवतिशाश्वती ॥ पीयते ।
 पापाने । अनियर् ॥ पायतेवा । पै
 शोषणे । अनियर् ॥

पानीयतण्डुलीय । पु० तण्डुलीय
 प्रभेदे । कञ्चटे ॥

पानीयनकुल । पु० उद्रे । जलमाजा
 रे ॥

पानीयपृष्ठज । पुं० कुम्भ्याम् ॥

पानीयफलम् । न० मखान्ने । मखाना
 इतिभाषा० ॥ शृङ्गाटके । सिघाडा
 इ० भा० ॥

पानीयमूलम् । न० कुम्भ्याम् । सोमरा
 ज्या ॥

पानीयमूलकम् । न० सोमराज्याम् ॥

पानीयवर्णिका । स्त्री० वालुकायाम् ॥

पानीयशाला । स्त्री० प्रपायाम् ॥ पानी

पापम्

यस्यशाला ॥ जलावस्थानगृहे ॥
 पानीयशालिका । स्त्री० प्रपायाम् ॥
 स्वार्थेकन् ॥
 पानीयमलकम् । न० प्राचीनामलके
 ॥ प्राचीनामलकलोकेपानीयामल-
 कंस्मृतम् ॥
 पानीयालु । पुं० जलालौ । पनिया
 लु० इ० भा० ॥
 पानीयाश्ना । स्त्री० बल्वजायाम् ॥
 पाप्य । त्रि० पथिके ॥ पन्याननिच्य
 गच्छति । पन्योणनिच्यम् । इ० प-
 न्यादेशोणप्रच्ययश्च ॥ स्त्री० । पान्या
 पापम् । न० अधर्मे । अनर्थानुबन्धिनि
 । किल्बिषे । वृजिने । एनसि । दु-
 रिते ॥ निषिद्धकर्मानुष्ठानविहित
 कर्माऽननुष्ठानाभ्यापापोत्पत्ति सवि
 शेषमाहश्रीसदाशिव । अनुष्ठान-
 निषिद्धस्यत्यागोविहितकर्मणः ।
 नृणाजनयत । पापकृत् शशोकामय-
 प्रदम् ॥ स्वानिष्टमाचजननात्परा-
 निष्टोपपादनात् । तदेवपापद्विविध
 जानीहि कुलनायिके ॥ परानिष्टक-
 रात्यापान्मुच्यतेराजशासनात् । अ
 न्यस्मान्मुच्यतेमर्त्यं प्रायश्चित्त्वासा
 माधिना ॥ प्रायश्चित्त्वाथवादण्डैर्न-
 पूतायेकताहस । नरकान्निव-
 र्तन्ते इहामुत्रनिर्गर्हिता इति श्री
 महानिर्वाणतन्त्रम् ॥ तदृशविधय-
 था । प्राणाभिपातनंस्तै न्य परदार

पापकम्

मथापिच । चीणिपापानिकायेनस
 र्वत परिवर्जयेत् ॥ असत्प्रलाप
 पारुष्यपैशुन्यमन्ततथा । चत्वारि
 वाचाराजिन्द्रनजल्पे तनचिन्तयेत् ॥
 अनभिध्यापरस्वेषुसर्वसत्त्वेषुसौह-
 दम् । कर्मणाफलमस्तीतित्रिविधम
 नसाचरेत् ॥ अपिच । अदत्तानामु
 पादानहिंसाचैवाविधानतः । परदा
 रोपसेवाचकारिकत्रिविधस्मृतम् ॥
 पारुष्यमन्तस्त्वैवपैशुन्यचापिसर्व-
 शः । असम्बद्धप्रलापश्चवाङ्मयस्या-
 च्चतुर्विधम् ॥ परद्रव्येष्वपिध्यानम
 नसानिष्ठचितनम् । वितथाभिनि-
 वेशश्चत्रिविधकर्ममानसम् । त्रि० ।
 अधर्मिणि । शास्त्रप्रतिषिद्धकारिणि
 ॥ यथा । कथापिखलुपापानामल-
 म्भीयसेभवेदिति ॥ क्रूरे । परद्रो
 षे । दिकरे ॥ ॥ पाच्यस्मादात्मानम् ।
 परक्षणे । पानीविषिभ्यः प० ॥
 पापमस्यास्तिवा । अर्शचाद्यच् ॥
 पापचिन्तयतेचैवब्रवीतिचकरोतिच
 । तस्याधर्मेनिविष्टस्य गुणानश्यन्ति-
 साधवः ॥ धर्मनित्यं प्रशान्तात्मा
 कार्ययोगवह . सदा । नाधर्मे कुरु
 तेवुद्धि नचपापेप्रवर्त्तते ॥ धर्मनि
 त्योधर्मेनितरारत . । कार्ययोगव-
 हः कार्योपायतत्पर . ॥

पापकम् । न० दुरदृष्टे । पाप्मनि ।
 पापे ॥

पापचेलिका

पापकञ्चुकयोग । प० यात्रायोगवि
 शेषे ॥ यथा । दुर्बलीयस्मिर्गोशोनि
 वसेत्पापमध्यग । पापकञ्चुकयो
 गोयथातु पत्नीनिहन्ति ॥
 पापकर्मा । त्रि० पापाचारि ॥ नचिर
 पापकर्माण क्रूरालोकजुगुप्सिता
 । ऐश्वर्येप्राप्यतिष्ठन्ति शीर्णमूला
 इवदृमा ॥ पापकर्म्मयस्यस ॥
 पापकृत् । त्रि० पापकारिणि ॥ पाप-
 कृतवानितिविग्रहेमुकर्मपापमन्त-
 पुण्येषुकृञ् इतिक्लिप् ॥
 पापकृत्तम० । त्रि० अतिशयपापका-
 रिणि ॥
 पापगण । पुं० पञ्चमात्रस्याष्टमप्रभेदे ॥
 पापग्रह० । पु० अर्द्धानचन्द्रादौ ॥ य-
 था । अर्द्धानिन्दु कुजोराहु शनि
 स्तैर्युतइन्दुज । रवि पापाभवन्त्ये
 तेशुभाश्वान्ये प्रकीर्त्तिता ॥ जम्भ
 राश्रपेक्षयाषष्ठादिस्थानस्था पा-
 पाअपिशुभाभवन्ति । यथा । केतूप
 लवभौममन्दगतय षष्ठत्रिसस्था
 शुभाश्चन्द्रार्कावपितेचतौचदशमौ-
 चन्द्रः पुनः सप्तम . । जीव . स
 प्त नवद्विपञ्चमगतोयुग्मेषुसोमात्मा
 ज . शुक्र षड्दशसप्तवर्जमितरेस
 र्वेऽप्युपान्ते शुभाइति ॥
 पापघ्नः । पु० तिले ॥ त्रि० पापना-
 शके ॥
 पापचेलिका । स्त्री० अम्बष्ठायाम् ।

पापरोग :

पाठायाम् ॥

पापचेली । स्त्री० प्राचीनायाम् ॥ अ-
म्बष्ठायाम् । पाठायाम् ॥ पापेचल
ति । चलविलसने । पचादौचेलडि
निनिपातनात्डीप् ॥ पचेर्यङन्ता
दचिपापक्तीतिपापचोवायु । तमी
रयतिवा । अण् ॥

पापपति । पुं० जारे । उपपती ॥

पापपुरुष । पुं० पापमयाङ्गनरे ॥ स
चोक्त पाप्मे क्रियायोगसारे । रुष्टा
दौपुरुष श्रेष्ठ ससारसचराचर
म् । सर्वेषां दमनार्थायसृष्टवान्पाप
पुरुषम् ॥ द्विजातिहत्यामूर्खानमदि
रापानलोचनम् । सुवर्णस्ते यत्रदन
गुरुतल्पगतिश्रुतिम् ॥ स्त्रीहत्या-
नासिकश्चैवगोहत्यादोषवाहुकम्
। न्यासापहरणश्रीवभ्रूश्चहत्यागलत
था ॥ परस्त्रीगतिवुकालसुहृत्लोकव-
धोदरम् । शरभापन्नहत्यादिनाभि
गर्भकथाकटिम् ॥ गुरुनिन्दासक्थि-
भागकन्याविक्रयशेफसम् । विश्वास
वाक्यकथनपायुपितृवधाङ्घ्रिकम् ॥
उपपातकरोमाणमहाकायभयङ्करम्
। कृष्णवर्णपिङ्गनेत्र स्वाश्रयात्यन्तदु-
क्त्वदमिति ॥

पापफलम् । न० रोगे ॥ कर्मविप्राप्ते ॥

पापमुक्त । चि० निष्पापे ॥

पापयोनि । पुं० अजे ॥ तिरश्चि ॥

पापरोग । पुं० मसूरीरोगे ॥ अष्टौपा

पामघ्न

परोगा । तेच । उन्मादः । त्वग्
दोष । राजयक्ष्मा । श्वास । मधु
मेह । भगन्दर । महोदर ।
अश्मरी । द्रुति ॥

पापरोगी । चि० कुष्ठिनि ॥ क्षयरोगि
णि ॥ पापरोगाणामष्टविधत्वाद्दष्टौ
पापरोगिणोभवन्ति ॥

पापर्षि । पुं० मृगयायाम् ॥ इ० ङे०
। अपल । चि० पापग्राहके ॥

पापशमन । चि० पापनाशके ॥

पापशमनी । स्त्री० शमीवृक्षे ॥ पाप-
नाशिकायाम् ॥

पापात्मा । पुं० अश्मशीले । पापाशये
। पापिनि ॥

पापित्ता । स्त्री० वर्षावृत्तविशेषे ॥ आ
दौकर्णहृदयललितकृत्वाविप्र गुरुसष्टि
तम् । तद्दृष्टत पिगलभणितपापित्ते
तिश्रवणहितम् ॥ यथा । भ्रामभ्रा
सभुवनतलदर्शन्दर्शजगदखिलम् ।
भूयोभूय । परिगुणितम् विष्णोनाम्
श्रवणहितम् ॥

पापी । चि० पापयुक्ते ॥

पाप्मा । पुं० पापे ॥ चि० । तद्वति ।
आप्नोति । व्याप्नोतिलोकान् । आम्नृ०
। नामन्सीमन्व्योमन्निति० निपाति
तः ॥ पातिपिवतिवा । पा० । नामन्नि
ति० मनिन्० धातो पुगागमश्च-
निपातनात् ।

पामघ्न । पुं० गन्धके ॥

पामा

पामत्री । स्त्री० कटुकायाम् ॥ इति०
 राजनिर्घण्ट ॥
 पाम । न० विचर्चिकायाम् । कच्छाम् ॥
 पायच्यङ्गम् । पेशोषणे । मनिन् ॥
 पायतेदेहोऽस्माद्वा । पारक्षणे । पि
 वतिदेहवा ॥
 पामन । त्रि० कच्छरे । पामरोगवि
 शिष्ट । विचर्चिकायुक्ते ॥ पामाऽ-
 स्यास्ति । पामादित्त्वन्न ॥
 पामर . । त्रि० खले ॥ नीचि ॥ मूर्खे ॥
 पामानराति । रा० । आतडुतिक .
 ॥ यद्वा । पाधर्म . सृयतेयेन । सृङ्
 प्राणच्यागे । पुसीतिघ . ॥
 पामरोद्दारा । स्त्री० गुडूच्याम् ॥
 पामवान् । त्रि० पामने ॥ अस्यर्थेमतु
 प् ॥
 पामा । स्त्री० विचर्चिकायाम् ॥ कच्छा
 म् । खर्ज्वाम् ॥ अस्लात्रीषध यथा
 । हरिट्राहरितालञ्च, वांगोमृत्सैश्व
 वम् । अयलेपोहन्तिदद्गुपामानवेग
 रतथा ॥ अपिच । माहप्रनवनीत
 चसिन्दूरञ्चमरीचकम् । पामाविले
 पितानश्ये द्वहुलापिष्टप्रवृज ॥ अन्य
 च ॥ मरिचचिष्टतकुष्ठ हरितालमन
 शिशला । देवदारुहरिट्टे द्वे कुष्ठमा
 सीतिचन्दनम् ॥ विशालाकरवीरञ्च
 अर्कचीरंसकृत्फलम् । एषाचकार
 र्षिकोभागोविप्रस्यार्द्धफलभवेत् ॥ प्र
 स्थकटुकतैलस्यगोमूचेष्टगुणेपवेन् ।

पायु

सृत्पाचेलीहपाचिवाशनैर्मृद्वग्निनाप
 चैत् ॥ पामाविचर्चिकाचैव दट्टवि-
 स्फोटकानिच । अभ्यङ्गेनप्रणश्यन्ति
 कीमलत्वञ्चजायते ॥ प्रसूतान्यपिश्वि
 चाणितैलेनानेनमन्त्रणात् । चिरो
 त्थितमपिश्वित्रविवर्णतत्क्षणाङ्गवे-
 दिति गारुड १६४ अध्याय ॥ पा
 यच्यङ्गम् । पै० । मनिन् ॥ मनइति
 नडीप् । डावुभाभ्यामितिडाप् ॥
 पामारि । पु० गन्धके ॥
 पायस . । पु० न० चीरतगड, लमिश्रि
 । परमान्ने ॥ अतप्ततगड, लार्धात्ता,
 परिभृष्टाघृतेनच । ग्वगडयुक्तं नदु-
 ग्धे नपाचिता पायसोभवेत् ॥ पा
 यस कफकृद्वल्योविष्टम्भीमधुरोगु
 रु ॥ अपिच । पायसदुर्जरवल्थ-
 धातुपुष्टिविवर्द्धनम् । विष्टम्भजन-
 नहन्तिरक्तपित्ताग्निमारुतम् ॥ श्री
 वासि । मरुलद्रुपेटारपिन्इति भा०
 ॥ पयएव । प्रज्ञाद्यण् ॥ पयसोवि-
 कारोवा । तस्यविकारइत्यण् ॥ प-
 यसिसम्भतोवा । सम्भतभचा० इ
 त्यण् ॥
 पायिक । पु० पदातिके । पायक इ
 तिभाषा ॥ इति शब्दरत्नावली ॥
 पायित । त्रि० पानङ्कारिते ॥ पिबते
 र्यन्तात्कर्तरिक्त . । शाक्शासाह्वा
 व्यावेपायुगितियुगागम ॥
 पायु । पु० मलद्वारं । अगानं । गुदे ॥

पारक्य .

अवाग्गातिरपानश्चपायुरध्यात्ममुच्य
ते । अधिभूतविसर्गश्चमित्रस्तत्राधि
देवतम् ॥ पायतिशोषयतितैलमि
तिपायु ॥ प० । क्लवापाजीक्युण्
। आतोयुक् ॥ यद्वापातिमलनिष्ठा
रणेन । पारक्षणे पिवतिवस्थौषधवा
। पापानै । प्राग्वत् ॥ चि० रक्षके ॥
पाय्यम् । न० परिमाणे । यौतवे ॥ मी
यतेऽनेन । माङ्माने । पाय्यसान्ना
य्येतिनिपातनात्प्यत्धात्वादे प-
कारादेशोयुगागमश्च ॥ जले ॥ चि०
। निन्दनीये ॥
पारम् । न० परतटे । नदीलङ्घनाङ्गन्त
यतीरे ॥ पु० । न० प्रान्ते ॥ पारय-
ति । पारतीरकर्मसमाप्तौ ॥ पचाद्यच्
॥ समाप्तौ ॥ पु० । पारदेपीतिकश्चित् ॥
पारकुलीन । चि० परकुलिसाधौ ॥
। प्रति० खञ् ॥
पारक्य . । चि० परकीये ॥ यथा ।
यन्नाम्नातस्वशाखायापारक्यमविरो
धियत् । विद्वङ्गिस्तदनुष्ठेयमग्नि
होत्रादिकर्मवत् इति ॥ पु० ।
परलोकहितकर्मणि । यथा ।
पादेनतस्यपारक्य कुर्यात्सञ्चयमा
त्मवान् । अर्धेनचात्मभरण नि
च्यनैमित्तिकतथा ॥ पादस्याङ्गा
ईमर्थस्यमूलभूतविवर्द्धयेत् । एव
माचरत पुसीह्यर्थे साफल्यसृ-
च्छतीतिमार्कण्डेयपुराणम् ॥

पारण

पारण । चि० । पारणामिनि ॥ पार
ङ्कति । गम्ल० । अन्ताच्यन्ता
ध्वदूरपारमर्वेद्यादिनागमेर्ङ् । प्रस्थ
य . ॥
पारगत . । पुं० जिने ॥ चि० ।
पारणे ॥
पारक् । न० सुवर्णे ॥ पारयति ।
पार० । पारयतेरजि . ॥
पारजायिक । पु० पारदारिके ॥
इतिमहाभारते राजधर्म ॥
पारटौट । पु० । अश्मनि ॥
पारण । पु० मेघे ॥ न० । पारणा
याम् ॥ यथा । पारणपावनपुसा
सर्वपापप्रणाशनम् । उपवासाङ्ग
भूतञ्चफलदशुद्धिकारणम् ॥ सर्वे
ष्वेवोपवासेषु दिवापारणमिष्यते
। अन्यथाफलहानि स्याद्वेधारण
पारणम् ॥ नराचौपारणकुर्याद्वेते
वैरोहिणीव्रतात् । निशायांपारण
कुर्याद्वर्जयित्त्वामहानिशाम् ॥ पूर्वा
ण्हेपारणशस्त कृत्वाविप्रसुरार्चनम्
। सर्वेषासम्मतकुर्याद्वेतेवैरोहिणी
व्रतमितिव्रह्मवैवर्ते श्रीकृष्णजन्मखडे
ऽ अध्याय . ॥ जन्माष्टमीव्रतेपार
णकालस्तु । अष्टम्यामथरोहिण्या
नकुर्यात्पारणकचित् । हन्यात्
पुराकृतकर्म उपवासार्जितफलम्
॥ तिथिरष्टगुण हन्तिनक्षत्रञ्चतु
र्गुणम् । तस्मात्प्रयत्नत कुर्या

पारद .

त् तिथिभान्ते च पारणम् ॥ अत्रो
भयवियोगे पारणमुक्तम् । यदा सार्द्धं
प्रहरनिशाभ्यन्तरे एकस्यैव वियोगस्त
दैकतरवियोगेऽपि पारणम् । तथा च
नारदीये । तिथिनक्षत्रसयोगे उप
वासो यदा भवेत् । पारणन्तुन कर्त्त
व्य यावन्नैकस्य सक्षय ॥ सायोगि
के त्रते प्राप्ते यद्यप्येको वियुज्यते । त
त्रैव पारणं कुर्यादिव वेदविदो विदु
॥ यदैकस्यापि । सार्द्धं प्रहरनिशाभ्य
न्तरेन वियोगस्तदा तयो रवियोगेऽपि प्रा
तरुत्सवान्ते पारणमृतिथ्यन्ते चोत्स
वान्ते वा प्रतीकुर्वीत पारणमित्युक्ते
रिति ॥

पारणा । स्त्री० । उपवासोत्तरदिने-
विहितकाले विहितभोजने ॥

पारत' । पु० । पारदे । पारा० इ०
भा० ॥ पारंतनोति । तनु० ।
अन्येभ्यो० ङ . ॥

पारतन्व्यम् । न० । पराधीने । परत
न्वतायाम् । पराधीनविषयताशालित्वे
पारत्रिकम् चि० । परलोकभवे ॥

पारद . । पु० । रसराजि । रसेन्द्रे । महार
से । चपले । रसे । सूते । यथा । पा
रदस्तुमनाक्पाण्डु' सूतस्तुरहितो
मलात् । पारदस्तुमनाक्शीत स
र्वैतुल्यगुणा स्मृता ॥ इति शब्दा
र्णव ; ॥ तस्योत्पत्त्यादयो यथा ।
शिवाङ्गात्प्रच्युतरेत . पतितधर-

पारद

शीतले । तर्ह्ये हसारजातत्वाच्छुक्ल
मच्छम भूञ्जतत् ॥ क्षेत्रभेदेन पि
क्षेत्रशिववीर्यचतुर्विधम् । प्रबं तरक्त
तथा पीतकृष्ण तत्तु भवेत्क्रमात् ॥
ब्राह्मण . क्षत्रियो वैश्य शूद्रस्तु ग्व
लुजातित । श्वेतशस्त्ररुजानां शि
रक्त किल रसायने ॥ धातुवादे तु तत्
पीतखेगतौ कृष्णमेव च ॥ पारद ष
ड्ङ्स . क्षिग्धस्त्रिदोषघ्नोरसायन ।
योगवाही महावृष्य . सदा दृष्टिबल
प्रद ॥ सर्वामयहर प्रोक्तो विशिषा
त्सर्वकुष्ठनुत् । स्वस्थोरसो भवेद्भ
ह्मावहो ज्ञेयानार्दन ॥ रञ्जित
क्रामितश्चापिसाक्षाद्देवो महेश्वर ॥
मूर्च्छित्वा हरति रुजबन्धनमनुभूय-
खेगति कुरुते । अजरी करोति हिमृ-
त कोन्य करुणाकर'मृतात् ॥ रसासृ
ते । यस्य योगस्य यो योगस्तैव सहयो
जित . । रसेन्द्रीहन्ति त रोगनरकुञ्जर-
वाजिनाम् ॥ तस्य दोषायथा । मल
विषवह्निगिरित्वचापलनैसर्गिकदोष
मुशन्ति पारदे । उपाधिजौहौत्रपुना
गयोगजौदोषौ रसेन्द्रे कथितौ मुनी
श्वरै ॥ मलेन मूर्च्छाभरणविप्रणदा
होग्निना कष्टतर शरीरे । देहस्य जा
ड्यङ्गिरिणा सदा स्याच्चाञ्चल्पतो वीर्य
हृतिश्च पुसाम् ॥ वङ्गे न कुष्ठ'भुजगेन
गण्डो भवेदतोसौ परिशो वनीय ; ।
वह्निर्विषमलञ्चेति मुख्या दोषास्त्र

पारद .

योरसे ॥ एतैकुर्वन्तिसन्तापमृतिमू
 र्च्छान्दणाक्रमात् ॥ अन्ये पिकथिता
 दोषाभिषग्भि पारदेयदि । तथा
 व्येतेत्रयोदोषाहरणीयाविशेषत ॥
 सस्कारहीन खलुसूतराजय . सिव
 तेतस्यकरोतिवाधाम् । देहस्यनाश
 विदधातिनूनकष्टांश्चरोगान्जनयेन्न
 राणाम् ॥ पल्लवशब्दवाच्ये स्त्रे च्छजा
 तिविशेषि ॥ त्रि० पारदातरि ॥ पा
 रददाति । डुदाञ्ज० । आतीनुपे-
 तिक ॥ पारदस्यमारितस्यमूर्च्छित
 स्यगुणायथा । पारद ' कृमिकुष्ठघ्नो
 जयदोहृष्टिद सर . । मृच्यु हृच्चम
 हावीर्यीयोगपाहीजराहर ॥ स्मृ-
 त्योजोरूपदोषघ्नोवृद्धिक्वहातुवर्द्धन
 । षण्डत्वनाशन शूर खेचर . सि
 द्विद . पर ॥ पारद सकलरोगहा
 स्मृत . षड्रसोनिखिलयोगवाहक
 । पञ्चभूतमयएषकीर्त्तितस्तनतद्
 गुणगणैर्विराजते ॥ अथास्यशोधन
 विधि । तत्रस्वेदनम् । नानाधान्यै
 र्यथाप्राप्तैस्तुषवर्जैर्जरान्वितै । मृङ्गा-
 ण्ड पूरितरक्षेदावदन्त्वमाप्नुयात् ॥
 तन्मध्ये भृङ्गराण्मुण्डीविष्णुक्रान्ता
 पुनर्नवा । मीनाक्षीचैवसर्पाक्षीसह
 देवीशतावरी ॥ त्रिफलागिरिकर्णी
 च हसपादीचचित्रकम् । समूल
 कुड्मयित्वातुयथालाभविनि क्षिपेत्
 ॥ पूर्वान्नभाण्डमध्ये तु धान्याम्नक

पारद .

मिदस्मृतम् । स्वेदनादिषुसर्वत्र
 रसरराजस्ययोजयेत् ॥ विष्णुक्रा
 न्तागिरिकर्णीच अपराजितैवश्वेत
 नीलपुष्पभेदात् ॥ अत्यम्नमारनाल
 वातदभावेप्रयोजयेत् । तदभावे ।
 धान्याम्नाभावे । व्यूषण लवण रा
 जीरजनीत्रिफलाद्रकम् । महा
 वलानागबलामेघनाद . पुनर्नवा ॥
 मेषशृङ्गौचित्रकञ्चनवसारसमसमम्
 । एतत्समस्त व्यस्त वापूर्बान्नेनैव
 पेषयेत् ॥ प्रलिम्पेत्तेनकल्कोनवस्र
 मङ्गुललमात्रकम् । तन्मध्ये नि क्षि
 पेत्सूतबध्नातत्रिदिनपचेत् ॥ दो
 लायन्वेऽम्नस युक्तेजायतेस्वेदितो
 रस । मेषशृङ्गीमेढाशृङ्गी । तद-
 लाभे कर्कटशृङ्गीयाच्चा ॥ नवसारम्
 नौसादर । अन्यच्च । मूलकानल-
 सिन्धुत्यव्यूषणाद्रकराजिका ।
 रसस्यषोडशाग्नेन्द्रव्ययुज्यात्पृथक्-
 पृथक् ॥ द्रव्येष्वनुक्तमानेषुमतमा-
 नमिदबुधै । पटावृतेषुचैतेषुसूत
 प्रक्षिप्यकाञ्चिके ॥ स्वेदयेद्दिनमेक
 श्वदोलायन्वेणबुद्धिमान । स्वेदाक्षी
 ब्रोभवेत्सूतोमर्दनाच्चसुनिर्मल ॥
 मूलक मुरद्ग । अनलश्चित्रकम् । व्यू-
 षण चिकटु । राजिकाराड ॥ † ॥
 अथ मर्दनम् । इष्टका चूर्णं चूर्णा-
 भ्यामादौ मदीरसस्ततः । दध्नागु
 डेनसिन्धुत्य राजिकागृहधूमकै ॥

पारद .

नन्यच्च । कुमारिका चित्रकरक्तस-
 र्षपै कृतै कषायै बृहती विमिश्रितै
 श्रितै । फलत्रिकेणापितमर्दितोर
 सोदिनत्रय सर्वमलैर्विमुच्यते ॥ -
 अथमूर्च्छनम् । व्यूषण त्रिफलावन्
 ध्याकन्दैः जुद्राद्वयान्वितैः । चित्र
 कोर्णानिशाक्षारकन्यार्ककनकद्रु-
 ॥ सूतकृतेनयूपेणवारान्सप्ताभिमूर्च्छ
 येत् । इत्य सन्मूर्च्छितं , सूतस्य-
 जित्सप्तापिकञ्चुकान् ॥ वन्ध्याक-
 न्दबाभखस्वसाकन्द । जुद्राद्वयम्०
 छोटीकटै आ० वडोकीकटैश्चा । जर्णा
 जर्णामिषका । निशाक्षरिद्रा । चारो
 यवक्षारः । कन्याकुमारी । अर्कोऽ
 र्कपत्ररस । कनकोधत्तूरपत्ररस
 अथोर्द्धपातनम् । मयूरग्रीवताप्या-
 भ्यानष्टपिष्टीकृतस्यच । यन्त्रे विद्या
 धरकुर्वाद्दूरसेन्द्रस्योर्द्धपातनम् ॥ सूत
 स्यादृद्ध्वपातेनमर्बदोषविवर्जितं
 । मयूरग्रीवातृत्तिया । ताप्य सुवर्णा
 माखी । नष्टपिष्टीकृतस्यकुमारिकाद्र-
 वयोगेनतावन्मर्दनकर्तव्यं यावत्पा
 रदं , पृथङ् नदृश्यते । विद्याधरेयन्त्रे
 डमरुयन्त्रे ॥ अथाधः पातनम् । चि
 फलाशिशुशिखिभिर्लवणासुरिसयु
 तैः । नष्टपिष्टरसकृत्वालेपयेदूर्द्ध्वभा
 जनम् ॥ ततोदीर्घै रधः पातमुपलैस्त
 स्यकारयेत् । यन्त्रे भूधरसञ्ज्ञे तुततः
 सूतो विशुद्ध्यति ॥ खेदनादित्रि-

पारद .

याभिस्तुशोवितोऽसौयदाभवेत् । त
 दाकार्याणिकुरुतेप्रयोज्य सर्वकर्म
 सु ॥ + ॥ अथ मुख्य दोष हरशो
 धनविधि । गृहकन्याहरतिमल-
 त्रिफलाग्नि चित्रको विघ्नहन्ति ।
 तस्मादेभिर्मिश्रैर्वारान् सन्मूर्च्छ-
 येत्सप्त ॥ ० (० + ०) ० ॥ अथ
 सर्वदोषहर सक्षिप्त शोधनवि
 वि । कुमारिकाचित्रकरक्तस-
 र्षपै कृतै कषायैर्बृहतीविमिश्रितैः
 । फलत्रिकेणापिविमर्दितोरसोदिन
 त्रयसर्वमलैर्विमुच्यते ॥ एव कदर्शि-
 तं सूतं षण्डाभवति निश्चितम् ।
 वल्लीप्रधीकषायेणस्वेदितं सक्तनी
 भवेत् ॥ सर्पाक्षौचिञ्चकावन्ध्यं भृ
 द्गाब्दे स्वेदितो वली । ततः मपा
 वकद्रावैः खिन्नं स्यादितिदीप्तं ॥
 न् ॥ सर्पाक्षीनागफणी । चिञ्चिका
 अन्ती । वन्ध्याबाभखस्वसा । भृङ्गी
 भृङ्गराज । अब्दीमुस्ता । पावक-
 शिञ्चकः ॥ + ॥ अथरसस्यमारण-
 विधिः । धूमसाररसतीरौगन्धक-
 नवसाटरम् ॥ यामैकमर्दयेदम्लैर्भा
 गकृत्वासमसमम् ॥ काचकूप्यावि-
 निः क्षिप्यताञ्चमृद्वस्त्रमुद्रया । वि
 लिप्यपरितोवक्त्रे मुद्रादत्त्वाविशोध-
 येत् ॥ अधः सच्छिद्रपिठरीमध्ये कू
 पीनिवेशयेत् । पिठरीवालुकापूरै
 र्भृत्वाचाकूपिकागलम् ॥ निवेशयेत् ॥

पारद .

लन्यात उधोवाङ्गकुर्याच्छनै शनै । त
स्मादप्यधिककिञ्चित्पावकज्वालये
त्क्रमात् ॥ एवद्वादशभियामैस्त्रिय
तेरसउत्तम । स्फोटयेत्स्वाङ्गशी-
ततमूर्द्धगगम्भकत्थजेत् ॥ अध स्थच
मृतसूतगृहणीयात्तनुमात्रया । यथो
चितानुपानेनसर्वकर्मसुयोजयेत् ॥
अथान्य प्रकार । अपामार्गस्यवी
जानामूषायुग्म प्रकल्पयेत् । तत्स-
पुटेक्षिपेत्सूतमलपूदुग्धमिश्रितम् ॥
मलपू काष्ठोदुम्बिका ॥ द्रोणप-
ष्पीप्रसूनानि विडङ्गमरिमेदक . ।
एतच्चूर्णमधस्त्रोर्द्ध दत्त्वामुद्राप्रदापये
त् ॥ तद्गोलमाधमेत्सस्यक्मृन्मू-
षासपुटेसुधो । मुद्रादत्त्वाशोषयि
त्वाततो गजपुटेपचेत् ॥ एकेनैवपुटे-
नैवमृतकभस्मजायते । तत्प्रयोज्य
यथास्थानेयथाभात्र यथाविधि ॥ +
॥ --(* *)-- ॥ अथान्य प्रकार
॥ काष्ठोदुम्बरिकादुग्धै रसकिञ्चिद्
विमर्दयेत् । तद्दुग्धघृष्टहिङ्गीश्चमू-
षायुग्मप्रकल्पयेत् ॥ क्षिप्त्वातत्
सपुटेसूतत्रमुद्राप्रदापयेत् । धृत्वा
तद्गोलकप्राञ्चोमृन्मूषासपुटेधिके ॥
पचेत्गजपुटेतेनसूतकयातिभस्मता
म् ॥ अन्य प्रकारोपि । नागवल्ली
रसैर्घृष्ट कर्कोटौकन्दगर्भित । मृ
न्मूषासपुटेपक्व सूतोयात्थैवभस्म
तामिति भावप्रकाश . ॥

पारलौकिक

पारदण्ड । पु० देशविशेषे । सतु०
ओङ्देशैकभागद्वतिकेचित् ॥
पारदर्शी । त्रि० पारङ्गते ॥ पारद्वष्ट,
शीलयस्य । णिनि ॥
पारदारिक . । पु० परदाररते । परस्त्री
गामिनि ॥ य परस्त्रीषुनिरतस्त-
स्यश्रीर्वाकुतोयश्च । सचनिन्द्य :
पापयुक्त शश्वत्सर्वसमासुच ॥
परदारान्गच्छति । गच्छतीपरदा-
रादिभ्यङ्गतिठक् ॥
पारदार्यम् । न० परदारगमने ॥
पारदृष्ट्वा । त्रि० पारङ्गते ॥ पारमन्त-
दृष्टवान् ॥ इषे क्कनिप् ॥
पारमार्थिक . । त्रि० परमार्थयुक्ते ॥
मुख्ये ॥ परमार्थादागत । ठक् ॥
पारमेष्ठ्यम् । न० ब्रह्मपदे ॥
पारम्पर्यम् । न० आम्नाये । कुलक्रमे ॥
यस्मिन्देष्टेयश्चाचार पारम्पर्यक्रमा
गत । तत्रतनावमन्ये तधर्मस्तत्रै
वतादृश इतिविवाद्भगार्णव ॥
परम्परायाश्चागत ततआगतइत्यण्
। चतुर्वर्णादिच्वात्प्यञ् ॥ परम्परा
शब्दात्स्वार्थेष्यञ्वा ॥
पारम्पर्योपदेश । पु० ऐतिह्ये । उपदे
शपरम्परायाम् ॥ पारम्पर्येषुपदेश
॥ कर्मधारयोवा ॥
पारलौकिक । त्रि० परलोकसम्बन्धि
नि ॥ पारलौकिककार्येषुप्रसुप्ताभृश
नास्तिका ॥ परलोकैभव । अध्या

पारसी

त्वादेष्टञ्जिष्यते । अनुशक्तिकादि ॥
 पाराल । पु० कपोले । पारावते ॥
 पारशव । पु० निषादे ॥ यथा । यत्रा
 ह्यणस्तुशुद्रायाकामादुत्पादयेत्सुत
 म् । सपारयन्ने वशवस्तस्मात्पारशव
 स्मृत । ॥ ब्राह्मणात्परिणीतशुद्रा-
 सुते ॥ करणेनसमाचाऽस्यवृत्तिर्ज्ञ-
 यामनीषिभि ॥ परस्त्रीतनये ॥ अ
 यसि । लोहे ॥ शस्त्रे ॥ परान्गृणा
 ति । शू० । आङ्परयो । खनिशू-
 भ्याडिञ्चै च्यु । परशुरेव । प्रज्ञाद्य
 ण् ॥ परम्बियाअपत्य वा । परस्त्री-
 परशुञ्चै ति विदादिषुपाठात्प्रकृते
 परशुरादेशोऽञ्प्रत्यय ॥ परशव्य-
 स्यविकारे ॥ कसीयपरशव्ययीर्यञ्
 औलुकचेत्यञ्यतोलुकच ॥

पारश्वधः । पु० परश्वधधारिणि ॥
 पारश्वधिकः । पु० कुठारधारिणि ।
 पारश्वधे । परश्वधायुधे ॥ परश्वध
 प्रहरणमस्य । परश्वधादृञ्च ॥
 पारसिक' । पु० देशान्तरे । पारसीके ॥
 पारसी । स्त्री० पारसस्यभाषायाम् ॥
 पारसदेशभवलेखनादिशिल्पे ॥ त
 दारभदिनयथा गणपतिसुहृते ।
 ज्येष्ठाङ्गेषामघापूर्वारिवतीभरणीद्व
 ये । विशाखाद्वर्तीतराषाठशतभेपाप
 वासरे ॥ लग्ने स्थिरमेचन्द्रेचपारसी
 मारबीपठेत् । शूद्रद्वृत्तिशेष ॥ द्वि
 जस्यतदध्ययनाभावात् । योऽनधी-

पारस्कर

त्यद्विजोवेदमन्यचकुरुतेशराम् । स-
 जीवन्ने वशूद्रत्वमाशुगच्छतिमान्वय
 इतिमनूक्ते । औशनसादिप्रोक्तमर्थ
 शास्त्रमधीयानीयदिसान्वर शूद्र-
 त्व प्राप्नोतितदापारस्यादिस्नेच्छभा-
 षाध्ययनकुर्वाण सान्वयोस्नेच्छता
 माप्नोतीति किवाच्यम् ॥ अपशब्द-
 त्वाच्चद्विजिननपारस्यादिकमध्येयम् ।
 स्नेच्छोहवायदपशब्दइतिमहाभाष्या
 त् । अपिच । ब्राह्मणेननापशब्दोव
 त्तव्य । भाष्यकारेणतदुच्चारणस्य
 स्नेच्छतापादकत्वप्रतिपादनात् । स्ने
 च्छामाभूमेत्यध्येयव्याकरणमिति-
 पस्पशाभाष्यम् ॥

पारसीक । पु० अश्वविशेषे । आव-
 दृजे । परादने ॥ देशविशेषे । पार
 सिके ॥ त्रि० । तद्देशोद्वे ॥ पार-
 सीकेदेशविशेषेभव । कोपधाञ्चै-
 त्यण् ॥

पारसीकयवानी । स्त्री० खुरासानीअ
 जवायन० इ० भा० प्र० द्रव्ये ।
 पारसीकयवानीतुयवानीसदृशीगु
 षै । विशेषात्पाचनीरूक्षायाहि-
 णीमादिनीगुरु ॥

पारमीकवचा । स्त्री० खुरासानीवच०
 इ० प्र० वसुनि ॥ पारमीकवचाशु
 क्ताप्रोक्ताहैमवतीतिसा । हैमवत्यु
 दितातद्वच्छूलहन्तिविशेषतः ॥

पारस्करः । पु० देशविशेषे ॥ पारक

पारायणिक

रोति । डुकृञ् । कृजोहेत्वितिक
। पारस्करप्रभृतौतिनिचसन्नाया-
मितिसुट् ॥

पारस्त्रैण्येय । त्रि० परभार्यायामुत्प
न्ने ॥ परस्त्रिया अपत्यम् । कल्पा
स्थादित्वाट्ठक् । इन्द्रादेशश्च । अनु
शतिकादीनाचेत्थुभयपदद्वि ॥
पारा । स्त्री० पारिपात्रपर्वतोद्भवन्दी
विशेषि ॥ पारात्टाप् ॥

पारापार । पु० पारावारे । समुद्रे ॥
पारमपारमस्य ॥ न० । तुष्टे प्रभेदे
॥ अर्जितधनराजैकागारिकाग्निज
खादिभ्योविनङ्च्यतीतितद्रक्षणेमह
हु । खमितिभावयतीविषयोपरमेया
तुष्टि साद्वितीयापारापारमुच्यते ॥
इ० साङ्गविद् ॥

पारायणम् । न० साकल्यवचने ॥ पा
रगतौ ॥ आदित्यारभ्यान्ताद्विच्छे
देनवेदस्याध्यापने ॥ पारमयन्ते सक
लप्राप्नुवन्तियेन । अय० । करणेति
ल्युट्० युज्वा ॥ पारस्यायनम्वा ।
पूर्वपदादितिणत्त्वम् ॥ समासङ्गे ॥
पुराणपाठे ॥

पारायणिक । पु० शिष्ये । छात्रे ॥
पारायणवर्त्तयति । पारायणहिबे-
दाध्यापनम् तच्चगुरुशिष्याभ्यानिव
र्त्तयति । अन्यतरासन्निधात्रध्ययनक्रि
यायाचनुत्पादात् । तथापिशिष्ये-
एवपारायणतुरायणेतिठन्प्रत्ययद्

पारावताङ्घ्रिपिच्छ

व्याकर । तथाहि । यश्चैवाधीते
यश्चपरस्यकरोतिउभौतौवर्त्तयत ।
यश्चयजतेयश्चरुपुरोडाशान्निर्वपति-
उभौतौवपत । उभयत्रकस्यान्नभ
वति । अनभिधानादितिभाष्यम् ॥

पारावकः । पु० अश्मनि । पाषाणे ।
इतिशब्दरत्नावली ॥

पारावत । पु० कलरवे । कपोते ॥
पारावतोगुरुस्निग्धोरक्तपित्तानिला
पह । मङ्ग्याहौशीतलस्तज्जै
कथितोवीर्यवर्द्धन ॥ यात्रायोगान्त
रे ॥ यथा । चन्द्रोदयेगुरुश्चास्ते ल-
म्न वासुरपूजिते । योग पारावतो
यातु शुक्रंवालग्नकेन्द्रगे ॥ प्रवसो
यदियोगीसौगमनेसर्वसिद्धिद . ॥
गिरी ॥ मर्कटतिन्दुके ॥ दत्तात्रेय-
स्यगुरौ ॥ परजीवमवति । परात्श
चीरहङ्काराद्वाज्ञानोपदेशेनवाचवति
। अच० । शब्दप्रत्यय । द्वितीयेति
पञ्चमीन्तयोगविभागाद्वासमास ॥
तस्ये दामित्यण् ॥

पारावतपदी । स्त्री० ज्योतिष्मत्याम् ।
पारावताङ्घ्रौ ॥ काकजङ्घायाम् ॥
पारावताङ्घ्रिः । स्त्री० कटभ्याम् ।
पश्यायाम् । ज्योतिष्मत्याम् । माल-
कागण्ठी० इ० भा० ॥ पारावतइव
अङ्घ्रिरस्या ॥

पारावताङ्घ्रिपिच्छ । पुं० पारावता
न्तरे ॥ यथाहराजनिर्घण्ट । पारा

पारिकाङ्ची

वतोन्योवग्दे शीकामुकोघुल्घुल्लार
व । पारावताङ्घ्रिपिच्छश्चेयोग
लरवश्चसङ्घति ॥

पारावती । स्त्रो० गोपगीते ॥ नदीप्र-
भेदे ॥ लवलीफले ॥

पारावार . । पुं० उदन्वति । समुद्रे ॥
न० तटद्वये ॥ पारमावृणोति । वृञ्
। कर्मस्थान् ॥ पारावारारवस्त्वङ्घ्रि
वा । अर्शन्नाद्यच् ॥

पारावारीण . । चि० पारावारगामिनि
। पारावारङ्घ्रिच्छति० । द्रव्याद्यर्थेषु ।
अपारावारीण्यौताद्विपरीताच्चेति
खः ॥

पाराशर । पुं० हैपायने । व्यासे ॥ द्र
तिशब्दरत्नावली ॥ पराशरस्यापत्य-
म् । ऋष्यण् ॥ न० । पराशरोक्तं
भिन्नसूत्रे ॥ उपपुराणविशेषे ॥ चि०
। पराशरसम्बन्धिनि ॥

पाराशरि । पुं० वेदव्यासे ॥ पराशर
स्यापत्यम् । अतद्रुञ् ॥

पाराशरी । पुं० भिक्षौ । मस्करिणि ॥
पाराशर्येणप्रोक्तं भिक्षुसूत्रमधीति ।
पाराशर्यशिलालिभ्याभिन्ननटसूत्रयो
रितिणिनि ॥

पाराशर्य । पुं० वेदव्यासे । वादरा
यणे ॥ पराशरस्यगोत्रापत्यम् । गर्गा
दित्वाद्यञ् ॥ द्रव्यनन्तरापत्ये पिगी
चरूपाध्यारोपात्प्रत्यय . ॥

पारिकाङ्ची । पुं० तपस्विनि ॥ परि

पारिजात

काङ्क्षितुशीलमस्य । काङ्क्षिकार
जायाम् । मुपीतिणिनि । पृ० ॥
यद्वा । पारमत्रास्ति । इनि । पा
रिब्रह्मज्ञानकाङ्क्षति ॥ मस्करिणि
इ० हेमचन्द्र ॥

पारिचित । पुं० अश्वमेधयाजिनि ॥
परितोदुरितक्षीयतेयनसपरिचित्-
अश्वमेध तद्याजी ॥ जनमेजये ॥

पारिघ । पुं० यात्रायामलङ्घनीये ॥
यथा । पृवादिपुञ्जतुर्दिक्षुसप्तसप्तऽन
लक्षित । ७. प्रव्याम् यदिक्मस्य-
पारिघन्मुल्लङ्घयेत् ॥ क्तिकानञ्
त्रात्सप्तभानिपूर्वस्यामघातसप्त-
भानियाभ्यामचनुराधात सप्त-
भानिपञ्चिमायाम्निष्ठात सप्त-
भान्युत्तरस्यालेख्यानीतिसर्वत्रवाक्य-
शेषः । तत्र० वायव्याग्ने यदिगुपनि
बद्धरेखापारिघोद्गडस्त सर्वथानल
ङ्घयेदित्यर्थः ॥ तत्रयवनेश्वर ।
प्राचीमुद्गद्वारिभिरत्रयायात्प्राग्-
द्वारिकैश्चोडुभिरप्युदीचीम् । तत्रैव
याभ्यामपराश्रितैर्भैर्याभ्याश्रितैश्चाप्य
परांप्रयायादिति ॥

पारिघातिक । पुं० अधुरथे ॥

पारिजातः । पुं० मन्दारे । पारिभद्र-
तरौ ॥ सुरद्रुमे ॥ पारिणोद्धिजात .
॥ पारमस्यास्ति । अतद्इनि . । पा-
रिपारङ्गतजातंजन्मास्यवा ॥ पारे-
जातोविष्णुपद्या पारिजातेतिवि-

पारिपार्श्विक

श्रुतद्रव्यागम ॥

पारिजातक । पु० सुरतरौ ॥ मन्दा-
रे ॥ पारिजातात्स्वार्थेक । ॥

पारिणामिक । पु० परिणामात्मिके ॥

पारिणाय्यम् । न० परिणयलब्धधने ॥

यथा । मातु । पारिणाय्य स्त्रियो-
विभजेरन्निति ॥

पारिणाद्यम् । चि० ऋत्तोऽर्णरगेश्य्या

सनकुण्डकटाहादौ ॥ यथा । अर्थ-

स्यसङ्ग्रहेचैनाव्यर्थेचैवनियोजयेत् ।

शौचेधर्मेऽन्नपक्त्वाच्चपारिणाद्यस्य

चेक्षणे ॥ इतिमानवे ६ ऽध्याय

एनापत्नौ ॥

पारितथ्या । स्त्री० बालपाश्यायाम् ।

सीमन्तस्थितायास्वर्णादिपट्टिकाया-

म् । बन्दीबेना० इ० भा० ।

सिती० इ० गौ० भा० ॥ परितस्त

थाभूतापरितथा । चतु० स्वार्थेष्वञ् ॥

पारितोषिक । चि० प्रदेये । तुष्टिदा

ने ॥ परितोषजनकद्रव्ये ॥ परितो

षेणलब्धम् । परितोषादागतवा ।

शैषिकषक् ॥

पारिपन्थिक । पुं० क्षीरे । पन्थानवर्ज्जयि

त्वाव्याप्यवातिष्ठति । परिपन्थइन्ति

वा । परिपन्थञ्चतिष्ठतीतिठक् ॥

पारिपात्र । पु० कुलाचलविशेषे ।

चिचकूटे । सुदारौ ॥ इतिहेमच०

पारिपात्रक् । पु० पारिपात्रपर्वते ॥

पारिपार्श्विक । पु० अनुगे ॥ पार्श्व

पारिभाव्यम्

वर्त्तिनि ॥ पार्श्वे इतिपरिपार्श्वम् ।

विभक्त्यर्थेऽव्ययीभाव । परिपार्श्वव

र्त्तते । परिमुखचेतिचकाराडक् ॥

नञ्या पार्श्वस्थे ।

पारिप्लव । पु० नानाविधोपाख्यान-

समुदाये । अश्वमेधेकर्मणिजामि

तापरिहारार्थपुत्रादि वृताथराज्ञेक

थामौष्ठवार्थकपले ॥ मनुर्वैवस्वतोरा

जाद्रव्यादिकासाञ्चित्कथा । तस्या

राज्ञौपारिप्लव माचक्षीतेतियथा ॥

जलोपरिसञ्चारिणिपक्षिविशेषे ॥

चि० । चञ्चले ॥ आकुले ॥ परिप्ल

वते । मृद्गतौ । अच् । प्रज्ञाद्यण् ॥

पारिभद्र । पु० मन्दारे । निम्बतरौ

। पारिजातके । पालितामादार०

इ० गौ० भा० ॥ पारिभद्रोऽनिल-

श्लेष्मशोथभेद क्लमिप्रणुत् ॥ तत्

पुष्यपित्तरौगघ्न कर्णव्याधिविनाश-

नम ॥ निम्बद्रुमे ॥ देवदारुणि ॥

पारमस्यास्ति । अतड्ङनि ॥ पारि

पारङ्गतभद्रमस्य ॥ परितोभद्रमस्ये

तिवा । प्रज्ञाद्यण् ॥

पारिभद्रक । पु० भद्रदारुणि । द्रुकि

लिमे । देवदारुणि ॥ निम्बवृक्षे ॥

न० । कुष्ठौषधौ ॥

पारिभाव्यम् । न० कुष्ठौषधौव्याप्ये । पाक

लेपरिभावेसाधुः ॥ तत्रसाधुरितियत्

स्वार्थेऽण् ॥ पारिषुतोयाशयेषुभवति

। भव्यगयेतिसाधुरितिस्वामी ॥ परि

पारिश .

मुक्तेभावे । जामिनी इ० भा० ॥
यथा । साक्षित्व पारिभाव्यञ्चदान-
ग्रहणमेवच । विभक्ताभातर कुर्यु-
र्नाविभक्ता परस्परमितिदायभाग
पारिभाषिकम् । त्रि० आधुनिकसङ्के-
तेनार्थबोधकेपदे ॥

पारिमाण्डल्यम् । न० परमाणुमात्र-
वृत्तिपरिमाणे ॥ परमाणुगुणविशेषे ॥

पारिमुखिक . । त्रि० सेवके ॥ अपपरी-
त्यव्ययीभावेपरिमुखवर्त्तते । परि-
मुखचेतिठक् । स्वामिनोमुखवर्ज-
यित्वाय सेवकोवर्त्तत । स एतमु-
च्यते । यदातुसर्वतोभावेपरिशब्द
प्रादिसमासश्चतदायतोयत । स्वामि-
नोमुखततस्ततोयोवर्त्ततसोर्थोबो-
ध्यः । एवपारिपाश्विकेषूच्चम् ॥

पारियात्र . । पु० पारियात्रगिरौ । चि-
त्रकूटे ॥ परितोयात्रयादृश्यते । शेष
इत्थण् ॥ पर्वतविशेषे ॥

पारियात्रक . । पुं० पारियात्रे ॥ स्वा-
र्थकन्

पारिरक्षक . । पुं० सम्करिणि । ताप-
से ॥

पारिवर्ह . । पुं० न० विवाहकालप्रदे-
येवरवधौ प्रीतिदेये ॥

पारिश . । पुं० गर्दभाण्डे । कन्दरा-
ले । कपीतने । पलाशपीपलङ्कति-
गजगण्ड० इतिचगौ० भा० प्र०
वृत्ते ॥ पारिशोदुर्जरः स्निग्ध . क्

पारीक्षित

मिश्रककफप्रद । फलेस्त्रमधुरोस्म-
ले कषाय . स्वादुमज्जक ॥

पारिषद . । पु० सभ्यं ॥ शिवानुचरे
॥ परिषदिसभायासाधु परिषदो-
त्थद्वत्यत्रपरिषदइतियोगविभागात्
॥ उदीच्यग्रामविशेषोत्पन्ने ॥ परिष-
दिभव । प्रस्थोत्तरपदपलद्याटिको
पधादण् ॥ त्रि० परिषत्सम्बन्धिनि
परिषदइदम् । पत्राधुर्युपरिषदर्थ-
त्यञ् ॥

पारिषद्य . । पु० सभ्यं । सभासदि ।
सामाजिके ॥ शिवानुचरे ॥ परिष-
दिसाधु । परिषदसमवेतिवा । प-
रिषदोत्थद्वतिग्य ॥

पारिहारिक . । त्रि० परिहारकर्त्तरि ॥
पारिहार्यं । पु० आवापके । कटके
वलये । प्रकोष्ठाभरणे ॥ परिहित्यते
। हृञ्० । ऋहलोग्यत् । परिहार्यं
एव । प्रज्ञाद्यण् ॥ यद्वा । घञस्ता-
च्चतुर्वर्णादित्वात्स्वार्थेष्यञ् । न० प-
रिहारत्वे ॥

पारी . स्त्री० पुरे । जलसमूहे ॥ कर्क-
र्याम् । सनालजलपात्रे । भारी इ०
भा० ॥ दन्तिनः पादरज्जो ॥ परा-
गे ॥ पात्व्याम् । दोहनपात्रे ॥
पानपात्रे ॥ पारयति० पार्यतेवा ।
पृपूत्तौ । चु० । पचाद्यच्घञ्वा
। डीप् ॥

पारीक्षित . । पुं० परीक्षितनृपे ॥ परी-

पार्थिव .

क्षिततनये । जनमेजये ॥ न० । परी
 क्षितेक्षिते श्रीभागवते ॥
 पारीण । त्रि० पारगामिनि ॥ शैषि
 क ख ॥ पारङ्गामी । अवारपारे
 तिखोवा ॥
 पारीन्द्र । पु० सिंहे ॥ अजगरसर्पे ॥
 पारीरण । पु० कमठे ॥ दण्डे ॥ पट-
 शाटके ॥
 पारु । पु० वन्ही ॥ सूर्ये ॥ पिबति ।
 पा० । वा० । पिबतेरपि ॥
 पारुष्य । पु० गौष्यतौ । बृहस्पतौ ॥
 न० । परुषत्वे । अप्रियाभिधाने ॥
 प्रत्यक्षरुक्षवचनशीलत्वे ॥ दुर्वाक्ये
 ॥ संक्रन्दनत्वे ॥ परुषीनिष्ठुरभाषी
 । तस्यभाव । ब्राह्मणादित्वात्प्यञ्
 ॥ अगुरुषि ॥
 पारैरक । पु० खङ्गे ॥ इतिशब्दमा-
 ला ॥
 पार्घण्ट । पु० पांशौ ॥ इतिहाराव
 ली ॥
 पार्थः । पु० पृथातनये । पृथयादेवप्र
 सादलब्धे युधिष्ठिरादौ ॥ पृथायाअप
 च्यम् । शिवाद्यम् ॥ अर्जुनद्रुमे ॥
 रात्रि ॥
 पार्थक्यम् । न० पृथक्त्वे ॥ भावेऽप्यञ् ॥
 पार्थनगरम् । न० इन्द्रप्रस्थे ॥
 पार्थवम् । न० पृथुतायाम् ॥
 पार्थिवः । पु० क्षाम्भृति । नृपे । भूपे
 ॥ वत्सरविशेषे ॥ बहुशस्यानिजाय

पार्षणम्

न्ते सर्वदेशिसुलोचने । सौराष्ट्रलाट
 देशेचपार्थिवेनात्रसशय ॥ १६ ॥
 शरावे ॥ न० । तगरपुष्पे ॥ त्रि०
 पृथिवीसमवायिकारणके । भूमिवि
 कारे । पृथिव्याविकृतौ ॥ पृथिव्या
 ईश्वर तत्रविदितोवा । सर्वभूमि
 पृथिवीभ्यामणजाबिच्यनुवर्त्तमाने
 तस्येश्वर तत्रविदितव्रतिचेत्यञ्
 ॥ पृथिव्याअयमितिप्राग्द्वीव्यतीये-
 ष्वर्येषुपृथिव्याआजावितिआजौ ।
 तेनजे । स्त्रियापार्थिवा अजिपार्थि
 वीतिबोधम् ॥ पृथिव्यानिमित्त स
 योगउत्पातोवा । सर्वभूमौच्यञ् ॥
 पार्थिवव्रतम् । न० राज्ञोव्रतविशेषे ॥
 यथासर्वाणिभूतानिधराधारयतेसम
 म् तथासर्वाणिभूतानिविभ्रत पा
 र्थिवव्रतम् ॥
 पार्थिवी । स्त्री० सौतायाम् । जनक
 जायाम् ॥ अथन्तत्त्वाद्द्विद्वेतिडीपू ॥
 पार्पर । पु० भक्तसिक्थे ॥ कौमाशे
 । यमे ॥ राजयक्ष्मिणि ॥ जराटे ॥
 नीपकेसरे । कदम्बकिञ्चल्के ॥ ग
 दान्तरे ॥ भस्मनि ॥
 पार्याप्तिक । त्रि० पर्याप्तवादिनि ॥
 पर्याप्तमाह । ठक् ॥
 पार्षणम् । न० आहविशेषे ॥ यथा ।
 अमावास्यायत्क्रियतेतत्पार्षण मु
 दाहृतम् । क्रियतेवापार्षणियत्तत्
 पार्षणमितिस्थितिः ॥ पार्षणपदेनगोष्ठी

पार्वतीय :

श्राद्धान्यपिगृह्यन्तेतेषांपार्वणविधिना
विधानत् । यद्यपिपर्वणिवभवमिति-
व्युत्पत्तिस्तथापिदेवश्राद्धपूर्वकषट्पु
रुपश्राद्धपार्वणमितिबोध्य स्मृत्यनुरो
धात् ॥ पर्वकर्मणि । पु० मृगवि
शेषे ॥ इतिशब्दचन्द्रिका ॥

पार्वत । पु० महानिम्बे । वकायन
इतिडेकइतिच भाषा ॥ चि० पर्व
तोत्पन्नफलादौ ॥ पर्वतेभव । वि
भाषामनुष्यइतिपक्षेण ॥

पार्वती । स्त्री० अपर्णायाम् । दुर्गाया-
म् । मृडान्याम् ॥ शल्लक्याम् ॥ गो
पालकन्यकायाम् ॥ सौराष्ट्रमृत्तिका
याम् ॥ धातक्याम् ॥ सैहल्याम् ॥
क्षुद्रपाषाणभेदायाम् ॥ जीवन्याम्-
॥ अतस्याम् ॥ द्रौपद्याम् ॥ पर्वतस्य
इयम् । तस्येदमित्यण् ॥ अपत्यार्थं
तुअपवादित्वादिञ्स्यात् । इतोम-
नुष्यं तिनङ्गीप् । मनुष्यजातिवाचि
त्वाभावात् । क्वचिदपवादविषयेषु
त्यर्गोभिर्निबिभ्रत इतिवासमाधेय
म् ॥

पार्वतीनन्दन । पु० स्कान्दे । कार्ति-
केये ॥ पार्वत्यानन्दन । ॥

पार्वतीपति । पु० सदाशिवे ॥
पार्वत्या पति । ॥

पार्वतीय : । पु० अचोटे ॥ चि० गण
विशेषे ॥ पर्वतीयस्यायम् । छान्ता
दण् । असरुपत्वाच्छेषिकाच्छेषिकी

पार्वतीय

नेतिननिषेध ॥ यथा ॥ तत्रजन्य
रघोर्घोरपार्वतीयेर्भृशेत्त्वरघु ॥
पार्वतीयकुमार । पु० पार्वतीपुत्रे ॥
पार्वबेयम् । न० सांबीराञ्जन ॥ पु०
सुवर्चलायाम् । मर्यावर्त । हुल-
हुलइतिप्र०भाके ॥

पार्वत् । पु० वृत्तार्थद्विगुण ॥ न० ।
कक्षाऽधोभागे ॥ चक्रोपान्ते ॥ पशु
गण ॥ अन्तिके ॥ पशुनाममृह ।
पार्वत्याम् । गितचतिपटत्वाद्भ्रत्वा
भावादीर्गुणोन ॥ यद्वा । स्पृश्यते ।
स्पृश० । स्पृश श्वश्रुशुनौपृच्छति-
श्वण् णित्वाद्दृद्धि ॥ कटरुपरिच-
तुरङ्गुलेभागे ॥ यथा । मासलैर्दु-
दुभि पार्वैर्दक्षिणावर्त्तरोमभि ।
नराभस्यविद्याज्ञेयाविपरीते सु-
दु च्विताइति ॥

पार्वक । चि० शाठ्यं नविलान्वेषि-
णि । कौस्तिके ॥ कुसुत्याविभा-
वन्वेषीपार्वक सन्धिकीवकङ्-
हे० ॥ अनृजुरुपाय पार्वम् । तं-
नार्थानन्विच्छति । पार्वेनान्विच्छ-
तोतिकन्

पार्वग । नि० समीपस्थेपुरुषादौ ॥
पार्वगत । चि० सुखीपस्थे
पार्वत । अ० पार्वयोश्चिद्धये ॥
आद्यादिभ्यउपमङ्ख्यान् मिति-
तसि । ॥

पार्वतीय । चि० पार्वतोजाता-

पार्श्वि

दौ । मुखपार्श्वतसोर्लीपश्चेतिच्छ ॥
पार्श्वपरिवर्त्तनम् । न० भाद्रशुक्लैका-
दश्याश्रीहरे पार्श्वपरिवर्त्तनोत्स-
वे ॥

पार्श्वभाग । पु० पक्षभागे ॥ पार्श्व-
स्यपार्श्वमेववाभाग ॥

पार्श्वशूल । पु० न० शूलरोगविशे-
षे ॥ तस्यौषधयथा । शतपुष्पादेव-
दारुशालपर्णीवचागुरु । कुष्ठमासी-
सैन्धवस्रपलमेकपुनर्नवा ॥ पानेन-
स्ये तशाभ्यङ्गेतैलमेतत्प्रदापयेत् । ह
शूलपार्श्वशूलस्रगण्डमालाचनाश-
येत्इतिगारुडे १८६ अध्याय ॥

पार्श्वस्य । पु० समीपस्थितनटे ॥
त्रि० पार्श्वस्थिते ॥ पर्यन्तस्थे ॥

पार्श्वस्थि । न० पर्शुकायाम् । कक्षा
धीभागस्थितेस्यि ॥

पार्श्वीदरप्रिय । पु० कर्कटे ॥ इ० हे० ॥

पार्श्वती । स्त्री० द्रौपद्याम् ॥ सङ्गक्या-
म् ॥ जीवन्त्याम् ॥ गौर्याम् ॥ इतिहे
सचन्द्र ॥

पार्श्वद । पु० शिवानुचरे ॥ त्रि०
सभ्ये ॥ पर्षदिसाधु । पर्षदोण्य-
इतिग्राठेपर्षदइतियोगविभागास्य ॥

पार्श्वद्या । पुं० शिवानुचरे ॥ त्रि० स-
भ्ये ॥ पर्षदिसाधु । पर्षदोण्य०
इ० स्य ॥

पार्श्वि । पुं० पादमूले । पादपञ्चाङ्गा-
नी । गुल्फाधीभागे । एडी० इ०

पालङ्ग

भा० । जिगीषायाम् ॥ पुं० स्त्री०-
सैन्यपृष्ठे ॥ पादमूले ॥ पृष्ठे ॥ स्त्री०
उन्मदस्त्रियाम् ॥ कुम्भ्याम् ॥ पर्ष-
ति० पृष्यतेऽनेनवा । पृषुसेचने ।
घृणिपृष्णिपाष्णीतिसाधु ॥ स्पृश-
न्त्यनयावा । पूर्ववत्साधुः ॥

पार्श्विग्राह । पु० पृष्ठत शत्रौ ।
जिगीषो पृष्ठभागस्थितेश्चुविशे-
षिरान्नि । विजिगीषोररिप्रतिनि
र्यातस्यय । पृष्ठवत्तोनुपतिर्देशाक्रम-
णाद्याचरतिसपार्श्विग्राहइत्यर्थ ॥
पार्श्विम्पञ्चात्पदगृह्णाति । कर्म-
ण्यण् ॥ गजपार्श्वरक्षके ॥

पार्श्विचम् । न० पञ्चाद्रक्षकसेनायाम् ॥

पाल । पु० गवादिपालके ॥ पुं० रा-
क्षि ॥ पतद्गृहे । इ० हे० च० ॥

पालक । पुं० मुनिभेदे ॥ घोटकरक्षके ॥
न० चित्रकवृक्षे ॥ त्रि० पालनक-
र्त्तरि ॥ पालयति । पालरक्षणे ।
गवुल् ॥

पालकाप्य । पु० मुनिविशेषे । करे-
णुभुवि ॥ धन्वन्तरौ ॥ इतित्रिका-
ण्डशेष ॥

पालकाव्य । पुं० गजशास्त्रकृतिमह-
र्षिविशेषे ॥

पालघ्न । पु० जलजटयभेदे । छत्रा-
याम् ॥ पालक्षेत्रहन्ति । अमनुष्ये-
तिटक् ॥

पालङ्गः । पुं० शङ्गक्याम् ॥ पालङ्ग-
प्र० शाके । बाज० इ० प्र० खगे ॥

पालाश

पालङ्गी । स्त्री० कुन्दुरुनामगन्धद्रव्यं ॥
 पालङ्गु० भा० प्र० शा० ॥
 पालङ्क्यम् । न० पालङ् ० इ० प्र०
 शाके । मधुरायाम् । क्षुरपत्रिकाया
 म् ॥ अस्यगुणा । ईषत्कटुत्वमधु
 रत्वम् पथ्यत्वं शीलत्वम् रक्तपित्तह
 रत्वम् याहित्वम् परमतर्पणञ्च ति०
 राज० नि० ॥
 पालङ्क्या । स्त्री० कुन्दुरौ । कुन्दुरखो
 टीतिगौ० भा० ॥ पालङ्गशाकेपालङ्गा
 वास्तुकाकाराक्षुरिकाचीरितच्छटा ॥
 पालङ्क्यावातलाशीताश्लेष्मलाभेदि
 नीगुरु । विष्टम्भिनीमदग्वासपित्त र
 क्तविषापहा ॥ पालङ्क्यदलितशाक
 तिलतैलेविपाचितम् । अन्नद्रव्यसमा
 कीर्णं हिङ्गुसैधवसंयुतम् ॥ पालनम् ।
 पाल० । स० क्विप् । पाल् अङ्गते । अ
 ङ्गपदेलक्षणेच । अदन्त । अचीयत् ॥
 पालनम् । न० रक्षणे ॥ यथा । नभा-
 र्यान्ताडयेत्क्वापिमातृवत्पालयेत्स
 दा । नत्यजेद्घोरकर्ष्टे पियदिसाध्वी
 पतिव्रतेति श्रीमहानिर्वाणतन्त्रम् ॥
 पाल्यतेऽनेन । पाल० । करणाधिक
 रणयोश्चे तिल्युट् ॥ सद्यः प्रसूता
 याः गोर्दुग्धे ॥
 पालनी । स्त्री० प्रतिष्ठापिकायाम् ॥
 पालाशः । पुं० हरिद्वर्णे ॥ पलाशस्य
 पत्रस्यायम् । अण् ॥ पलाशदण्डा-
 दी । पलाशस्यविकारः । पलाश

पाली

दिभ्योर्वत्यञ् ॥ न० । तमालपत्रे ।
 तेजपात० इ० भा ॥ चि० हरिद्वर्ण
 वति ॥ पलाशवृक्षसम्बन्धिनि ॥
 पालाशषण्ड । पु० मगधदेशे ॥ प-
 लाशममृहे ॥
 पालाशी । स्त्री० मत्स्यविशेषे ॥ यथा
 । पालाशिष्वण्ड तिलतैलेयुक्त वि-
 पाचितमैश्वकासमदै । हिम्वाट्टं
 धात्रोफलचूर्णं पृथग्वनवनवरोऽनमा-
 तनीति ॥ पालाशीत्रलदानुष्यावा
 तघ्नीपित्तकात्मर । गुत्रीकफकरीचो
 षामेद . शुक्रविवर्धिनीति ॥
 पालि । स्त्री० कर्णलतायै ॥ अश्री ॥
 पङ्क्तौ ॥ अङ्गे ॥ प्रभेदे ॥ क्वादि
 देये ॥ पालयतिपाल्यतेवा । पाल०
 । ग्यन्त । अचङ् । पाल्याम् ॥
 पालिका । स्त्री० कुन्तलिकायाम् । द
 ध्यादिच्छेदन्याम् ॥ अश्री ॥ कर्णप
 त्रे ॥ पालयति । पाल० । श्वल् ॥
 पालित । चि० रक्षिते ॥
 पालिन्द । पुं० कुन्दुरुके ॥ पालयति
 । पाल । वा० किन्दच् ॥
 पालिन्दी । स्त्री० कृष्णत्रिवृतायाम् ।
 श्यामायाम् ॥ गौरादित्वान्डीष् ॥
 पाली । स्त्री० यूकायाम् ॥ सश्मश्रुयो
 षिति ॥ प्रान्ते ॥ सेतौ ॥ कल्पित
 भोजने ॥ प्रशंसायाम् ॥ कर्णलत
 योः ॥ उत्सङ्गे ॥ प्रस्थे ॥ चिङ्गे ॥
 वाघ्याम् ॥ क्वादिकारादितिडीष् ॥

पावन

अग्न्याम् ॥ स्थाल्याम् ॥
 पाल्य । चि० रत्नणीये ॥
 पात्वलम् । न० पल्वलोदके ॥ यथा ।
 अल्यसर पल्वलस्याद्यत्रचन्द्रर्षगे-
 रवौ । नतिष्ठतिजलकिञ्चित्तत्रत्य
 वारिपाल्वलम् ॥ पाल्वलवार्यभिष्य-
 न्दिगुरुखादुचिदोषकृत् ॥
 पावक । पु० अष्टानावसूनामध्येभ-
 गवद्भिभूतिविशेषे ॥ अग्नौ ॥ स-
 टाचारे ॥ वल्लिमन्ये ॥ चित्रके ॥
 भस्मातके ॥ विडङ्गे ॥ शोऽपिल-
 नरे ॥ रक्तचित्रके ॥ कुसुम्भे ॥
 वैद्युताग्नौ ॥ यथा । पावक पव-
 मानश्चञ्चुरिनिश्चयत्रय । निर्म-
 थ्य पवमान स्याद्द्वैद्युत पावक स्मृ-
 त ॥ यश्चासौतपतेसूर्यञ्चुरि
 निस्त्वसौस्मृत ॥ इतिकौर्म १२५
 ध्याय ॥ पुनाति । पूज् ॥ खलु ॥
 ॥ पश्चिावि० ॥
 पावकारणिः । पु० अग्निमन्ये ॥
 पावकिः । पु० कार्तिकेये ॥
 पवर्न । पु० द्वैपायने । व्यासि ॥
 पावके ॥ सभ्येग्नौ ॥ यः शीताप-
 नोदनाद्यर्धवह्नुप्रदेशेष्वपिविधीय-
 तेससभ्योग्निः ॥ पीतभृङ्गराजि ॥
 सिङ्गके ॥ न० प्रायश्चित्ते । पापक्ष-
 यकरे ॥ जले ॥ कृच्छ्रे ॥ गोमये
 ॥ रुद्राक्षे ॥ कुष्ठौषधौ ॥ चित्र-
 के अध्यासि ॥ चि० ॥ पवित्रे

पाशजालम्

पूते । पावयितरि । पापक्षयः
 गङ्गास्नानगायत्रीजपादौ ॥ पाव-
 ति । कर्त्तरिल्युट् ॥
 पावनधुनि । पु० शङ्खे ॥ पाव-
 धुनिर्यस्य ॥
 पावनी । स्त्री० हरीतक्याम् ॥ तु-
 स्याम् ॥ गवि ॥ गङ्गायाम् ॥
 पावितः । चि० पवित्रीकृते ॥
 पाश । पु० सृगपक्ष्यादिबन्धने ॥
 शादिपूर्व । सङ्घाते ॥ कर्णपूर्वक
 शोभनार्थे ॥ कृत्वादिपूर्वोनिन्दार-
 वन्धनहेतौ । पाशजाले । देहेऽ-
 यादिसयोगवियोगलक्षणो० अन-
 तजन्ममरणजरारोगाद्यनर्थव्राते
 अविद्यास्मितारागद्वेषाभिनिवेश-
 ॥ घृणादिषु ॥ यथा । घृणालक्ष-
 भयशङ्का जुगुप्साचेतिपञ्चमी ।
 लशीलतथाजातिरष्टौपाशाः प्र-
 र्तिता ॥ पाशयतेबध्यतेयेनवा ।
 बन्धने । चु० । घञ् । घोवा ॥
 पाशक । पु० अक्षे । देवने । पा-
 । इतिभा० ॥ पाशयति० पशया-
 वा । पश० ॥ खलु० कृन्वा ॥
 पाशजालम् । न० प्रावृत्यादौ ॥ प्र-
 तीश्वलेकर्ममायाकार्यचतुर्विधर
 पाशजालसमासेनधर्मानाम्बैवव-
 र्तिताः ॥ आत्मनांसहजसाम-
 प्रतिबन्धकत्वात् पाशानांजालि-
 जालम् ॥

पाश्चात्याकरसम्भवम्

पाशपाणि । पु० वरुणे । अप्यती ॥

पाश पाणौयस्य ॥

पाशपालनम् । न० घासे ॥

पाशित । त्रि० पाशयुक्ते । बद्धे ॥

पाशी । पु० वरुणे । प्रचेतसि ॥ व्या

धे ॥ पमे ॥ त्रि० पाशधरे ॥ पा-

शीऽस्यास्ति । इनि ॥

पाशीकृत । त्रि० पाशबद्धे ॥

पाशुपतः । पु० शिवमल्याम् । एका

ष्टोत्ति । वक्रपुष्पे ॥ पशुपत्यधिदैवते

॥ पशुपतिभक्ते ॥ पशुपतिपाशात्म

कपदार्थत्रयत्रादिनिर्गैवे ॥ पशुपति-

रयम् । तत्प्रियच्चात्तस्येदमित्यण्

॥ पशुपतिर्देवतास्यवा । सास्यदेव-

तेत्यर्थे अश्वपत्यादिच्चादण् ॥

पाशुपतव्रतम् । न० पशुपतिदेवताके-

वङ्गिपुराणोक्तेव्रतविशेषे ॥ यथापशु

पतिर्निश्च हत्वासर्वमिदजगत् । न

जिप्यतेपुनः सोपियोनिश्च व्रतमा

ररिन् ॥

पाशुपताश्वम् । न० पशुपते शलाघे ॥

पाशुपाल्यम् । न० वैश्ववृत्तिविशेषे ।

गोच्ये ॥ पशुन्गोमहिज्यादोन्पा

द्वयति । प लृ । कर्मण्यण् । रा

स्यकर्मभावोवा । ष्ज् ॥

पाशुत्र्य । त्रि० अत्र्ये । चरमे ॥

पशाह् । दक्षिणापश्चात्पुरस-

स्यक् ॥ पश्चिमदेशजाते ॥

पाश्चात्याकरसम्भवम् । न० रोमके ।

पाषण्डी

रामलवणे । साभर० इ० भा० ॥

पाश्या । स्त्री० पाशवृन्दे ॥ पाशनामसृ

ह । पाशादिभ्योय ॥

पाषक । पु० पादाभरणविशेषे । पा

षुली० गौड० भा० ॥

पाषण्ड । पु० वीडजपणकादौ । वेद

विरोधिनि । वेदवाच्यरक्तपटमौण्ड्या

द्विव्रतचयाशालिनि । सर्वनिङ्गिनि

॥ त्यजपाश्वण्डसमर्गसङ्गभजसत । स

दा । पापसजातिमनतिवा । पशु

दाने । षणसम्भक्तोवा । जमन्ताङ्

ड । पृषोदरादि ॥

पाषण्डक । पु० पाषण्डे ॥

पाषण्डी । पु० पाषण्डे ॥ वेदवाच्यर-

क्तपटमौञ्ज्यादिव्रतचर्यापाश्वण्डम्

। तदस्यास्ति । इनि ॥ तस्मात्पा

षण्डिभिः प्रापै रालाप स्पर्शनत्य

जित् । विशेषतः क्रियाकालियज्ञा-

दौचापिदौक्षित ॥ क्रियाहानि-

र्गहेयस्यमासमेकप्रजायते । तस्या-

वलोकनात्सूर्यपश्येतमतिमान्तर-

॥ किपुनर्यैस्तुमन्यक्तात्रयीसर्वात्म-

नाद्विज । पाषण्डभोजिभिः । पाषै-

र्वेदवादविरोधिभिः ॥ पाषण्डिनो

विकर्मस्थान् वैडालव्रतिकान्शठान्

। हेतुकान्बकवृत्तींश्चवाङ्मात्रेणा

पिनार्चयेत् ॥ दूरापाश्वस्तुसमर्ग

सहास्यावापिपापिभिः । पाषण्डि

भिर्दूराचारैस्तस्मात्तान्परिवर्जयेत्

पाषाणमाक्षिकम्

॥ एतेनग्नास्तवाख्यातादृष्ट्याश्राद्धो
पघातका । एषासम्भाषणात्पुंसां
दिनपुण्य विनश्यतीत्यादिपाद्भोत्त
रन्त्युल्लम् ॥

पाषाण । पुं० प्रस्तरे । यावणि ।
उपले ॥ पिनष्टि । पिप्लसञ्चू
र्यने । बाहुलकादानच् । पृ० ।
मूर्हन्य ष । पषत्यनेनवापषवा
धेयन्थे च । हलश्च तिघञ् । अण
ति । अण्० । अच् । पाषञ्चासौ
अणश्च ॥

पाषाणदारक । पुं० टङ्गे । टाकी
इतिभा० । पाषाणस्यदारक ॥
पाषाणदारण । पु० टङ्गे ॥ पाषाणो
दार्यतेऽनेन । दृविदारणे । ख्यन्त .
। ल्युट् ॥

पाषाणभेद । पु० अश्मभेदे ॥
पाषाणभेदन । पु० हाथाजुडी० इ०
गौ० भा० प्रसिद्धे । वृक्षविषे ।
अश्मघ्ने । शिलाभेदे । पाषाणभे
दइतिभाषा ॥ पाषाणभेदनोश्मघ्नो
गिरिभिङ्गिन्नयोजनी । अश्मभेदोहि
मस्तिक्त . कषायोवस्तिशोधनः ॥
भेदनोहन्तिदोषार्शी गुल्मक्लृप्ताश्म
हृद्रुज । योनिरोगान् प्रमेहाश्च
ग्रीहशूलव्रणानिचेतिभावमिश्र . ॥
पाषाणभेदी । पु० अश्मभेदे । पत्यर
चूर० इतिभाषा ॥

पाषाणमाक्षिकम् । न० स्वर्णमाक्षिके ॥

पिङ्ग

पाषाणी । स्त्री० वटखरा० इ० प्र०
क्षुद्रपाषाणे । पृषाकराया ॥

पिङ्ग . । पुं० कोकिले । वनप्रिये ॥
अपिकायति । कैशब्दे । आतञ्चो
पसर्गेक . । वष्टिभागुरिरलोपमवा
प्योरुपसर्गयो ॥

पिङ्गप्रिय . । पुं० आम्ने । पिङ्गाना
प्रिय . ॥

पिङ्गप्रिया । स्त्री० महाजम्ब्वाम् ॥

पिङ्गबन्धुः । पु० आम्नवृक्षे ॥
पिङ्गानाबन्धुरिव ॥

पिङ्गरोग . । पु० आम्नवृक्षे ॥

पिङ्गवल्लभ . । पु० आम्नवृक्षे ॥ पिङ्गा
नावल्लभ . ॥

पिङ्गाक्ष . । पु० रोचन्यां ॥

पिङ्गाङ्ग . । पु० खगान्तरे ॥

पिङ्गानन्दः । पु० वसन्तकाले ॥ पि
ङ्गानामानन्दोयस्मिन् ॥

पिङ्गी । स्त्री० कोकिलस्त्रियाम् । को
किलाया ॥

पिङ्गिच्छण . । चि० कोकिलचक्षुस्तुल्य
चक्षुर्युक्ते ॥

पिङ्गिच्छणा । स्त्री० कोकिलाक्षे ॥

पिङ्गः । पुं० हस्तिशिशौ ॥ इ० शब्द
माला ॥

पिङ्ग . । पुं० पिङ्गुवर्णं ॥ मूषिके
॥ न० । वलाके ॥ हरिताक्षे ॥

चि० । पिङ्गुवर्णवति ॥ पिङ्ग
ति । पिङ्गिबर्णे . । अच् । न्यङ्

पिङ्गल .

क्वादि : ॥

पिङ्गकपिशा । स्त्री० तैलपायिका
याम् ॥

पिङ्गचक्षुः । पु० कुंभीरे ॥

पिङ्गजट । पु० शिवे ॥

पिङ्गतीर्थम् । न० तीर्थविशेषि ॥

पिङ्गल . । पु० नागविशेषि ॥ रुद्रे

॥ चण्डाशोः पारिपाश्विके ॥

निधिप्रभेदे ॥ कपौ ॥ अग्नी ॥

मुनिविशेषि ॥ नकुले ॥ स्यावरवि

षविशेषि ॥ क्षुद्रोलूके ॥ वत्सरविशे

षे ॥ देशभङ्गोद्यदुर्भिक्षसमासात्

कथयाम्यहम् । पिङ्गलेचारुपद्मा

क्षिदुर्भिक्षनर्मदातटे ॥ पिङ्गल

नागाचार्यकृतेप्राकृतच्छन्दीयन्यवि

शेषे ॥ नीलपीतमिश्रितवर्णे ॥

तत्पर्यायाः यथा । कण्डार क

पिल , पिङ्ग . पिशङ्गः कट्टु .

। केचिदत्रद्वयं द्वयं पर्यायमाहुः अत्र

नीलपीतः कपिल . । रोचनाम ,

पिशङ्गः । कनकपिङ्गल , कट्टु

॥ पिशङ्गोरोचनापाडुः कट्टुः

कनकपिङ्गलः ॥ कृतिनाममाला ॥

पिङ्गोदीपशिखाभः स्यात्पिशङ्गः

पद्मधूलिवत् । पीतनीलहरिद्रक्त .

कण्डारस्तृणवह्निवत् ॥ त्रि० । तद्व

र्णविशेषे ॥ सन्ध्यातपवद्भवहा

वर्णविशेषः कपिलः द्रव्यपिव्या

ख्यातारमाहुः ॥ न० । पित्तले

पिङ्गाशः

॥ पिञ्जति । पिञ्जिवर्णे । वृषादि

च्चात्कलच् । न्यङ्क्वादिच्चात्

कुच्चम् ॥ यद्वा ॥ पिङ्गोवर्णाऽस्या

स्ति । सिन्धादिच्चात्लच् ॥ पिङ्ग

लोवर्णाऽस्यास्ति । अर्शभाद्यच् ॥

पिङ्गललोहम् । न० पित्तले ॥ इ० रा० ॥

पिङ्गला । स्त्री० वामनाख्यदक्षिणदि

ग्गलस्यहस्तिन्याम् ॥ कुमुदस्यकरि

ण्याम् ॥ वैश्याविशेषे ॥ यथा । आ

शाहिपरमदुःख नैराश्र्य परम सुख

म । यथासंख्दिदकान्ताशांसुखमुष्वा

पपिङ्गलोत श्रीभागवतम् । कर्ण

कायाम् । पक्षिविशेषे ॥ राजरीत्या

म् ॥ शिशपायाम् ॥ ज्योतिष्मत्या

म् ॥ नाडीविशेषे ॥ दक्षिणाण्डा

ध स्याधनुर्वक्त्रा दक्षिणनामान्तग

तायानाडीसापिङ्गलेत्युच्यते ॥

पिङ्गलिका । स्त्री० बलाकायाम् ॥

पिङ्गसार . । पुं० हरिताले ॥ इ० रा० ॥

पिङ्गस्फटिकः । पु० गोमेदमणौ ॥

पिङ्गा । स्त्री० गोरोचनायाम् ॥ हिङ्गु

नालिकायाम् । रामठयाम् ॥ चण्डि

कायाम् । उमायाम् ॥ वंशरोचना

यामिति रा० नि० ॥ हरिद्रायाम् ।

इति श० च ॥

पिङ्गाक्ष . । पुं० शिवे ॥ त्रि० पिङ्गल-

नेत्रे ॥ पिङ्गेभक्षिणीयस्य । बहुब्रीहा

वितिषच् ॥

पिङ्गाश . । पुं० पत्नीपती ॥ मत्स्यवि

पिचु .

श्रेषि । पाङ्गाश० इ० गौ० भा० ॥
न० जात्यस्वर्णे ॥

पिङ्गाशी । स्त्री० नालिकायाम् ॥ इ०
हे० च० ॥ नौलिकायामिति मेदि
निकर . ॥

पिङ्गास्य : । पुं० पिङ्गाशमन्त्र्ये ॥ त्रि०
पिङ्गलवर्णमुखविषिष्टे ॥

पिङ्गी । स्त्री० शमीवृक्षे ॥

पिङ्गोक्षणः । पु० शिवे ॥

पिङ्गोयज . । पु० रवे . पाश्र्वगान्तरे ॥

पिचण्डः । पु० उदरे ॥ पशोरवयवे
॥ अपिचमत्स्यन्नम् । त्रमु० । जम-
न्ताडः । वष्टिभागुरिरस्त्रोपमवाप्यो
रुपसर्गयो . ॥ अपिचण्डातिऽनेन
हेतुनावा । चडिकोपे । पु सीति
घोवा ॥

पिचण्डिलः । त्रि० तुन्दिले ॥ अति
शयितपिचण्डमुदरमस्य । तुन्दादि
त्वादिलच् ॥

पिचव्य . । पुं० कार्पासि ॥ इ० हे० ॥

पिचिण्ड . । पुं० पिचण्डार्थे ॥ पृ० ॥

पिचिण्डिका । स्त्री० पिण्डिकायाम् ।
जङ्घापश्चिमभागे । पिण्डली० इति
भाषा० ॥

पिचिण्डिल . त्रि० तुन्दिले । बृह-
त्कुक्षौ ॥ अतिशयितपिचिण्डमुदर
मस्य । तुन्दादित्वादिलच् ॥

पिचुः । पु० निर्बीजकार्पासि । तुले ।
कुष्ठभेदे ॥ कर्षे ॥ असुरविशेषि ॥

पिच्छा

भैरवे ॥ सस्यप्रभेदे ॥ पिचति ॥

पिचुमर्दने । षु० कुः ॥

पिचुकः । पु० मदनवृक्षे । मयना०
इति० गौडभा० ॥

पिचुतूल . । पु० न० कार्पासतूले ॥

पिचुमन्द . । पुं० निम्बद्रुमे ॥ पिचु
कुष्ठविशेषमन्दयति । मदिस्तुच्या
दौ । णिच् । कर्मण्यण् ॥

पिचुमर्द . । पु० निम्बवृक्षे ॥ पिचुकु
ष्ठभेदमर्दयति । रुदक्षोदे । णिच् ।
कर्मण्यण् ॥

पिचुल . । पु० भावुकद्रुमे । भाउ०
इतिभा० ॥ इज्जले । हिज्जले ॥
जलवायसे ॥ पिचुतूलंलाति । ला०
। आतोनुपेतिक ॥

पिच्चटम् । न० सीसके ॥ रङ्गे । त्रपु-
ण । राग० इ० भा० ॥ पु० नेत्र
रोगे ॥ पिच्चयति पिच्चतेवा । पिच्च
च्छेदने । अच् । पिच्चटीकते । अ-
न्यभ्योपीतिड ॥ पिच्चयति । श-
कादिभ्योऽटन्वा ॥

पिच्छ . । पु० लाङ्गूले । पुच्छे ॥ न० ।
बर्हेशिखण्डे ॥ चूडायाम् । पिच्छ
तिपिच्छयतिवा । पिच्छकुट्टने । अ
चघञ्वा ॥

पिच्छल . । त्रि० अशुद्धे ॥

पिच्छलदला । स्त्री० बदरीवृक्षे ॥

पिच्छबाणः । पु० श्येनपक्षिणि ॥

पिच्छा । स्त्री० पूगे ॥ छटायाम् ॥

पिच्छिलत्वक्

कोषि ॥ मोचायाम् ॥ शाल्मलिवे
ष्टे ॥ भक्तसभूतमण्डे । माड० इ०
भा० ॥ पङ्कौअश्वपदामये ॥ पिच्छि
ले ॥ चोलिकायाम् ॥ फणिलाला
याम् ॥ शिशपावृक्षे ॥ इ० श०
च० । पिच्छरते । पिच्छवाधे । गुरो
श्चेत्य् । टाप् ॥ पिच्छतिपिच्छते
वा । अच्घञ्वा ॥ यद्वा । पतितु-
मिच्छति । पत्ल० । समन्त । प०
अच् पृषोदरादि । ॥

पिच्छावान् । त्रि० पिच्छिले ॥ अ
स्त्यर्थेमतुप् ॥

पिच्छितिका । स्त्री० शिशपायाम् ॥
पिच्छिल । पु० बहुवारके । श्लेष्मा-
न्तकवृक्षे ॥ त्रि० विजिले । लाल
सीके । विजिलन्तुभक्तमण्डयुक्तमि-
तिरायमुकट सरसव्यञ्जनादीतिभर
त,सूपादीतिरमानाथः । स्निग्धसूपा
दीतिभानुदीक्षितः । यथा । तरु
ण सर्षपशाकनवीदनानिपिच्छिला
निन्दधीनि । अल्पव्ययेनमुन्दरि-
याम्यजनोमिष्टमश्नातीति ॥ मण्ड
युक्तव्यञ्जनमितिनीलकरुहः ॥ पि
च्छाभक्तादिमण्डोस्यास्ति । पिच्छा
दित्वात्इलच् ॥

पिच्छिलकाः । पुं० धन्वनवृक्षे ॥

पिच्छिलच्छदा । स्त्री० उपोदक्याम् ॥

पिच्छिलत्वक् । पुं० नागरइवृक्षे ॥ ध-
न्वनवृक्षे ॥

पिञ्जलः

पिच्छिलसारः । पुं० मोचरसे ॥
पिच्छिला । स्त्री० पोतिकायाम् ॥ शि-
शपायाम् ॥ शाल्मली ॥ सिन्धुवि-
शेषे ॥ कोकिलाक्षे ॥ वृश्चिकाक्षुपे ॥
शूलीटणे ॥ अतस्याम् । वाचव्याम् ॥
शाल्मलिनिर्थास पिच्छा । सस्या
स्ति । पि० इलच् ॥

पिञ्चोदकम् । न० नेत्रमले ॥

पिञ्ज । पु० बधे ॥ पिञ्जनम् । पिञ्जि-
हिसायाम् । चु० । अच् ॥ कर्पूर-
विशेषे ॥ न० वले ॥ त्रि० ॥ व्याकु-
ले । व्यग्रे ॥

पिञ्जट । पु० नेत्रमले । दूषिकायाम् ॥

पिञ्जनम् । न० कार्पासस्फोटनधनु-
षि । विहनने । तूलस्फोटनकार्म-
के । पीजनइ० भा० ॥

पिञ्जरः । पुं० अश्वविशेषे ॥ पीतरक्त-
वर्णे ॥ न० पीतके । हरिताले ॥
स्वर्णे ॥ नागकेशरे ॥ पक्ष्यादिरो-
धगृहे ॥ त्रि० चिचिते ॥ पीतव-
र्णे ॥ पिञ्जनम् । पिञ्जिहिसाया-
म्०वर्णेवा । घञ् । निष्ठायामनि-
ट्वचनान्नकुत्वम् । पिञ्जवर्णविशे-
षरातिक । ॥

पिञ्जरकम् । न० हरिताले ॥

पिञ्जलः । पुं० अत्यन्तव्याकुलसैन्ये ।

समुत्पिञ्जे ॥ पिञ्जयति० पिञ्जते-

वा । पिञ्जि० । बाहुलकादलच् ॥

पिञ्जलातिवा । आतइतिकः ॥

पिठक :

न० ॥ कुशपत्रे ॥ हरिद्राभे ॥ हरि-
 ताक्षे ॥
 पिञ्जली । स्त्री० कुशान्तरवेष्टितप्रादेश-
 मात्रसायकुशपत्रद्वये । पवित्रे ॥
 यथा । अनन्तर्गभिणसायकौशद्वि-
 दलमेवच । प्रादेशमात्रविज्ञेयपवित्र
 यत्रकुत्रचित् ॥ एतदेवहिपिञ्जल्या
 लक्षणसमुदाहृतमितिच्छन्दोगपरि-
 शिष्टम् ॥
 पिञ्जा । स्त्री० तूले ॥ हरिद्रायाम् ॥
 हिसायाम् ॥
 पिञ्जागम् । न० स्वणे ॥ इतिरा०-
 त्रि० ॥
 पिञ्जिका । स्त्री० तूलनालिकायाम् ।
 प इज० इ० गौ० भाषा ॥ इ० त्रि० ॥
 पिञ्जितम् । न० कुशवर्त्याम् ॥ व-
 र्त्तिकायाम् ॥ पिञ्जति । पि-
 जि । खर्जपिञ्जादिभ्यञ्जरोलचा-
 वित्यूलच् ॥
 पिञ्जुष । पु० कर्णमले ॥ इ० हे० ॥
 पिञ्जोट । पु० नेत्रमले ॥
 पिञ्जोला । स्त्री० पत्रकाहलायाम् ॥
 पिठ । पु० नलादिरचितेभाण्डे । क
 डोले । पेटिपिठार० इतिचभा-
 षा । पेटति । पिठशब्दसङ्घात-
 यो । कर्तरिङ्गुपधेतिक ॥
 न० चाले ॥ इ० त्रि० ॥
 पिठक । पु० पेटके । पेडायाम् ।
 मञ्जुषायाम् ॥ त्रि० विस्फोटे ॥ पे-

पिण्डा

टति । पिठ० । कृन् । स्त्रियां० पि-
 टका । क्षिपकादित्वाङ्गत्वम् ॥
 पिठक्या । स्त्री० पिठकसमूहे ॥ पिठ-
 कानांसमूह । पाशादिभ्योय ॥
 पिठङ्गश । पु० पर्वताभिधेमत्स्ये ॥
 पिठङ्गोका । स्त्री० इन्द्रवारुणायाम् ॥
 पिठाक । पु० मुनिविशेषे ॥
 पिठकम् । न० दन्तकिट्टके ॥
 पिठर । पुं० स्थाल्याम् ॥ गृहप्रभेदे ॥
 कुद्रङ्गे । उद्घाटे ॥ न० । मुस्तायाम्
 ॥ मन्यानदण्डे ॥ पेटति पिठ्यतेवा
 । पिठहिसासक्तेशनयो । बाहुल
 कादरोगुणाभावश्च ॥ पिठेरिगुपधे
 तिकः । पिठराति । रादाने । आ
 तोनुपेतिक ॥
 पिठरी । स्त्री० स्थाल्याम् ॥ अध स
 च्छिद्रपिठरीतिलक्ष्यम् ॥
 पिडक । पुं० स्फोटके ॥ इ० हे० ॥
 पिडका । स्त्री० स्फोटकविशेषे । पिडि
 या इ० फुडिया० इतिचभाषा ॥
 पिण्ड । पु० बोलि ॥ बले ॥ सान्द्रे ॥
 देहे ॥ अगारैकदेशे ॥ देहैकदेशे ।
 अङ्गे ॥ निवापे ॥ गोलि सिङ्गके ॥
 ओङ्गपुष्पे ॥ वृन्दे ॥ कवले ॥ गज
 कुम्भे ॥ मदनवृक्षे ॥ न० । आजौ
 बने ॥ अयसि ॥ पु० न० आङ्गवि-
 शेषद्रव्यनिर्मितविल्वफलाकारेपिट
 देयेऽन्ने ॥ पिण्डते । पिडिसङ्घाते ।
 अच्० ॥ पिण्डातेवा । कर्मणिघञ् ॥

पिण्डफला

पिण्डक . । पुं० सिङ्गनामगन्धद्रव्यं ॥

पिशाचे ॥ पिडालौ ॥ बोले ॥ पि
ण्डमूले ॥ स्वार्थकन् ॥

पिण्डकन्दः पुं० । पिण्डालौ ॥

पिण्डखर्जूर . । पुं० राजजम्ब्वाम् । पि
ण्डखर्जूर्याम् ॥

पिण्डखर्जूरी । स्त्री० मधुसूक्त्यायाम् ।
स्वादुपिण्डायाम् पिण्डखर्जूर० इ०
भा० ॥ पिण्डखर्जूरिकाचन्यासादे
शेषश्चिमेभवेत् ॥ गुणार्थपश्यखर्जूरी
म् ॥

पिण्डतालकम् । न० हरितालप्रभेदे ।
पिण्डाख्ये ॥ निष्पत्रपिण्डसदृश-
स्वल्पसत्त्वतथागुरु । स्त्रीपुष्पहारक
स्वल्पगुणतत्पिण्डतालकम् ॥

पिण्डतैलक . । पुं० तुरुष्के । सिङ्गे ॥

पिण्डदः । पुं० पिण्डदानकर्त्तारि ॥
यथा । लेपभाजस्रतुर्थाद्याः पित्रा
द्याः पिण्डभागिनः । पिण्डदः स
प्तमस्तेषांसापिण्डासाप्तपौरुषम् ॥

पिण्डपदम् । न० अङ्गविशेषे ॥

पिण्डपाद . । पुं० गजे । हस्तिनि ॥

पिण्डपुष्पम् । न० अशोकपुष्पे ॥ जवा
पुष्पे ॥ कुशेशये । पद्मपुष्पे ॥ तगर
पुष्पे ॥

पिण्डपुष्पक . । पुं० वास्तूके ॥

पिण्डफला । स्त्री० अलावाम् ॥ क-
टुतुम्ब्याम् ॥ पिण्डद्वयफलानिय
स्याः । सन्नद्धेतिटाप् ॥

पिण्डालुकम्

पिण्डमुस्ता । स्त्री० नागरमुस्तके ॥

पिण्डमूलम् । न० गजाण्डे । पिण्ड-
के । मूलविशेषे ॥ गर्जरि ॥

पिण्डल . । पुं० सेती ॥ इ० हारा० ॥

पिण्डबीजक . । पुं० कर्णिकारवृक्षे ॥

पिडा । स्त्री० पि डायसे ॥ कस्तूरीप्र
भेदे ॥ वशपत्याम् ॥

पि डात . । पुं० सिङ्गके ॥

पि डान्वाहार्यकम् । न० अन्वाहार्ये ।
मासिकश्राद्धे ॥ पितृयज्ञपि डाना
मनुपश्चादाधियते इति ॥

पिण्डाभम् । न० घनीपले ॥

पि डायसम् । न० तीक्ष्णायसे ॥

पि डार . । पुं० क्षपणे ॥ गोपे ॥

महिषीरक्तके ॥ द्रुमे ॥ क्षेपे ॥ विकृद्ध

तवक्षे न० । फलशाकविशेषे ॥ पिण्डा

रंशीतलंबल्यपित्तघ्नरुचिकारकम्

। पाकिलघुविशेषेण विषशान्तिकार

स्मृतम् ॥

पिण्डारकम् ॥ न० भौमेतीर्थभेदे । द्वा

खच्यामेतत्तीर्थम् । अत्रमहादेव

स्तिष्ठति । पद्मचिह्नयुक्तामुद्राशूल-

चिह्नितानिपद्मानिचाद्यापिदृश्यते ॥

पिण्डालुः । पुं० कन्दगुडुचाम् । य

न्यले । रोमकन्दे । ताम्बूलपत्रे

। सुथिनी० इ० भा० । चुवडिआ

लु० इ० गौ० भा० प्र० कन्दे ॥

पिण्डालुकम् । न० चुवडिआलु० गो

लआलु० इ० गौ० भा० प्र० कन्दे ॥

पिच्छीतगरक

पिडाश . । पु० भिन्नौ ॥
 पि डाक्षा । स्त्री० नाडोहिङ्गुनि ॥
 पि डिका । स्त्री० रशनाभौ । रथचक्र
 मध्ये सर्वश . काष्ठानियत्रसज्यन्ते त
 स्मिन् ॥ पिचिडिकायाम् । जानुनो
 धोमासलप्रदेशे । पि डली० इ०
 भा० ॥ श्वेताम्नी ॥ वेद्याम् ॥
 प्रतिमाद्याधारे । पीठे ॥ पीडाग्ले
 अरायस्याम् । पिडि० । हलश्चेति
 घञ् । गौ० डीप । स्वार्थेकन् ॥
 पि डितः । पु० तुरुष्के । सिद्ध
 के । नागौरीगूद० लोबान० इ०
 भा० ॥ त्रि० गुणिते ॥ घने ॥
 पि डी । पुं० पि डीतके । मद्ने ॥
 पि डिल । पुं० सेतौ ॥ गणके ॥
 त्रि० स्थूलजघे ॥ पि डते । पिडि०
 । सलिकलीति० इलच् ॥
 पि डिला । स्त्री० गोडुम्बायाम् ॥
 पि डी । स्त्री० पि डीतगरे ॥ अलावू
 प्रभेदे ॥ खर्जूरविशेषे ॥ गौ० डी
 ष् ॥ ज्ञाननिरूपणार्थकोपन्यासे ।
 इ० धरणि ॥ पि डे ॥ भक्तपिं
 डीसुगन्धनीमितिकालिकापुराणम् ॥
 पि डीतक . । पुं० मस्तवके । श्वसने ।
 मदनवृक्षे ॥ पिं डीतनोति । तनु० ।
 अन्येभ्योपीतिडः । सञ्जायांकन् ॥
 तगरे ॥ फणिज्भके ॥
 पि डीतगरक . । पुं० तगरविशेषे ।
 कफवर्द्धने ॥

पितामह

पि डीतगरक । पुं० तगरे ।
 पिं डीतरु . । पुं० महापि डीतरौ ॥
 पि डीपुष्प । पुं० अशोकवृक्षे ॥
 पि डीर । पु० दाडिमद्रुमे ॥ त्रि०
 नीरसे ॥
 पि डीशूर . । पुं० गेहेनर्दिनि । गेहे
 शूरे । स्वगेहमात्रेवसन्परद्दिषिणि
 ॥ इतिहिमचन्द्र ॥
 पि डोलि । स्त्री० भुक्तसमुज्भिते ॥
 पिण्याक . । पुं० न० तिलकल्के ।
 खल० इ० भा० ॥ तिलकिट्टन्तु
 पिण्याकस्तथा तिलखलि स्मृता ।
 पिण्याकोग्लयनीरुक्षो विष्टम्भीदृष्टि
 दूषण ॥ हि गुनि ॥ बाह्वीके ।
 कुङ्कुमे ॥ सिद्धके ॥ पश्यते । प-
 ण० । पिनाकादयश्चेतिसाधु ॥
 यद्वा । पिनाकादयश्चेतिसाधु ॥
 सञ्चूर्णने । पिनाकादित्वादाक
 षस्यणत्वम् । धातोर्युगागमश्च ॥
 पितरौ । पुं० सहोक्त्यामातापित्रोः ॥
 मातात्रपितात्र । पितामात्रेच्छेक
 शेषः ॥
 पितामह . । पुं० बिरञ्चौ । पद्मशोनी
 । ब्रह्मणि ॥ तापस्यजनके । आर्य
 के ॥ लोकपितृणामरीच्यादीनाम
 र्यमादीनावापितापितामह ॥ पितृ
 व्यमातुलमातामह पितामहाद्वयत्र
 मातृपितृभ्यां पितरिडामहच्निपा
 तित . ॥ आदिगुरुचतुष्कले (५१) ॥

पितृगण :

पितामहसर . । न० तीर्थविशेषे ॥
पितामही । स्त्री० पितामहत्पन्याम्
॥ पितुर्माता । मातरिषिञ्चेतिडा
महच्छित्त्वान्डीष् ॥

पिता । पुं० ताते ॥ जनके ॥ सचवा
लोपिपितैव । यथाहमनु' । ब्राह्म
स्यजन्मन कर्त्तास्वधर्मस्यचशासि
ता । वालीपिविप्रोबृहस्पिताभव-
तिधर्मत. अध्यापयामासपितृन्शि
शुराङ्गिरसः कविः । पुत्रकाइति
होवाचज्ञानेनपरिगृह्यतान् ॥ तेत
मर्थमपृच्छन्तदेवानागतमन्यव' ।
देवाश्चैतान्समेत्य चुर्न्याय्य व' शि
शुरुक्तवान् ॥ अज्ञोभवतिवैषाल .
पिताभवतिमन्द' । अज्ञं हिवाल
मिच्छाहु . पितेत्येवतुमत्रदमिति
॥ पाति । पारक्षणे । नमृनेष्टृत्वष्टि
तिनिपातनात्साधुः ॥ पुं० भू०
पितर' । दिव्यपितृगणे ॥ ऋषिभ्यः
पितरोजाताः पितृभ्योदेवमानवाः
। देवैभ्यश्चजगत्सर्वं चरस्थाश्वनुपूर्व
शः ॥ पितरोग्निष्वात्तमुख्या' ॥
स्वधापितृणांपत्नी ॥

पितृकम् । त्रि० पितृसम्बन्धिनि ॥ इ
तिशब्दमाला ॥

पितृकाननम् । न० श्मशाने ॥

पितृकार्यम् । न० पितृनुद्दिश्यक्रिय-
माणे श्राद्धादौ ॥

पितृगणः । पुं० आण्यपादीनांसमूहे

पितृप्रसू

सोमपादिषु ॥ मनोहेरग्यगर्भस्य-
यमरीच्यादय सुता । तेषामृषी
णासर्वेषापुत्रा पितृगणा.स्मृता ॥
पितृगृहम् । न० श्मशाने ॥ पितुर्वंश-
नि ॥

पितृतर्पणम् । न० पितृतीर्थे । तर्जन्य
ङ्गुष्ठयोर्मध्यं ॥ निवापे ॥ तिले ॥
पितृतीर्थेन पित्रुहे श्यकजलदाने ॥
पितृणात्प्रिमार्च ॥ विनारूप्यसु-
वर्णेनविनातास्रतिलै रङ्गै । वि
नादर्भंश्चमन्त्रैश्चपितृणानोपतिष्ठति
इतिशङ्क' ॥ नष्टकादिचित्तेपितृंस्त
र्पयेत् । नवेष्टितशिरानक्तृष्णकषाय
वासादेवपितृकार्यकुर्यात् ॥ * * * ॥
यदेष्टतर्पयत्यङ्गि पितृन्स्नात्त्वाहि
जोत्तम । तेनैवसर्वमाप्नोतिपितृ
यज्ञक्रियाफलमितिमन्वादय . ॥

पितृतिथिः । स्त्री० अमावास्यायाम् ॥

पितृतीर्थम् । न० गयायाम् ॥ तर्ज
न्यङ्गुष्ठयोर्मध्यं ॥ पितृणांतीर्थम् ॥

पितृदानम् । न० निवापे । सपिण्ड
नादूर्द्धं पित्रुहे श्मनदाने ॥ पितृपद
मृतोपलक्षणम् । तेनमात्रादेरपि
ग्रहणम् ॥ पितृभ्योदानम् ॥

पितृदानकम् । न० निवापे ॥

पितृपति' । पुं० यमे ॥ पितृणांपति' ॥

पितृपिता । पुं० पितामहे ॥ पितु .
प्रिता ॥

पितृप्रसूः । स्त्री० सायसध्यायाम् ॥

पितृलोक

पितृन्प्रसूते । क्विप् । पितृणा
 प्रसूता ॥ पितामह्याम् ॥
 पितृप्रिय । पु० भृङ्गराजे ॥ पितृणां
 प्रिय ॥
 पितृवान्भव । पु० पितुर्मात्रादिषु ॥
 यथा । पितुर्मातापिताभ्राता पितु
 भ्रातु स्वसु सुता । पितु
 पितु सोदराश्चविज्ञेया पितृवान्भ
 वा
 पितृभोगीण । त्रि० पितृशरीरहिते
 ॥ पितुर्भोग . शरीरम् । तस्मै हि
 त . । आत्मन्विश्वजनभोगोत्तर
 पदात्ख ॥
 पितृभोजन । पुं० भाषे ॥ न० ।
 पितृणाभक्षणे ॥
 पितृभ्राता । पु० पितृव्ये ॥ पितु
 भ्राता ॥
 पितृमान् । त्रि० सुशिक्षिते ॥ प्रश
 सार्थमतुप् ॥
 पितृयज्ञ । पु० पितृणांतर्पणे ॥
 पितृयाण । पु० कर्मिणांमार्गविशेषि
 । इष्टापूर्तेदत्तमितिकर्म तेनप्रतिप
 त्तव्ये पथि । कृष्णागन्धपरपर्यायेद
 क्षिणमार्गे ॥
 पितृराज । पुं अर्थम्श्चि ॥ पितृणां
 राजा । टच् ॥
 पितृलोक । पु० पितृणांभुवने ॥
 दक्षिणमार्गे ॥ यएषदक्षिण पन्था
 पितृलोक सउच्यते । मनुष्या

पित्तम्

नन्दत . सोयगुणैस्तु स्याच्छताधि
 क . ॥
 पितृवनम् । न० श्मशाने ॥ पितृणा
 वनम् ॥ पितृन्वनतिवा । वनस
 भक्तौ । पचाद्यच् ॥
 पितृव्य . । पु० पितुर्भातरि ॥ पितृ
 व्यमातुलेतिनिपातनात् । पितु
 भ्रातरिव्यत् ॥
 पितृध्वसा । स्त्री० पितु स्वसरि
 । पितुर्भगिन्याम् ॥ माटपितृभ्या
 स्वसेतिषत्वम् ॥
 पितृस्वस्त्रीय । त्रि० पितुर्भगिन्ये ॥
 पितृसन्निभ । त्रि० मनोजवे । पितृ
 समे ॥ पितेवसम्यङ्निभाति ।
 भा० । आतश्चोपसगद् ० क ॥
 पितृसू . । स्त्री० सन्ध्यायाम् ॥
 पित्तम् । न० शरीरस्थधातुविशेषि ।
 मायौ ॥ अस्यस्वरूपम् । पित्तम्
 षा द्रवपोतनीलसत्वगुणोत्तरम् ।
 सरकटुलघुस्निग्ध तीक्ष्णमम्लन्तु
 पाकत ॥ पीतनिरामम् । नील
 सामम् ॥ आमामशयगतसौरतेज .
 पित्तमिच्छु च्यते ॥ अस्यकोपकाली
 यथा । पित्तस्यवर्धननिदाघयोश्चे
 ति । अत्रकोपइति सबध्यते ॥
 यत . । आग्निनेकार्तिकेमासि
 वैशाखज्येष्ठयोर्ध्रुवम् । वैद्यशास्त्र
 विचारज्ञैः पित्तोराजा प्रकीर्तित
 इतिनिर्देशात्पुंस्त्वमपि । अस्यप्र

पित्तद्रावी

कोपकारणान्याहभावमिश्र । क
टुम्बोष्ण विदाहि तीक्ष्णलवणक्रो
धीपवासातपस्त्रीसम्भोगट्टषाक्षुधा
भिहननव्यायामनद्यादिभि । भुक्तौ
ऽजीर्यतिभोजनेचशरदिग्नीप्से तथा
प्राणिनामध्याङ्गे च तथा ह्येरात्रसम
येपित्तप्रकीपोभवेदिति ॥ अन्यच्च
। माषैस्त्रिलै कुलत्थैश्चमत्स्यैर्मेषा
मिषेणच । गव्ये नदधितर्कं णट्टणा
पित्तं प्रकुप्यतीति ॥ शब्दचन्द्रिका
यामस्यप्रभेदा , पचोक्ताः । यथा
। पाचकभाजकचैवरञ्जकालोचकी
तथा । साक्षकचैवपचेतिपित्तनामा
न्यनुक्रमादिति ॥ एषास्थानान्या
ह । अग्न्याशयेयकृतत्प्लीङ्गोर्हृदये
लोचनद्वये । त्वच्चिसर्वशरीरेषुपि
त्त निवसतिक्रमादितिभावप्रकाश
॥ अपिदीयतेस्म । दो० देड्० वा
। क्त ' । अचउपसर्गात्त । वट्टिभा
गुरिरल्लोपमवाप्योरुपसर्गयो . । स
ज्ञापूर्वकत्वाद्स्तीतिदीर्घीन ।
पित्तघ्नम् । न० घृते ॥ पित्तं हन्ति । ह
न० । अमनुष्यकट्टंकेचेतिठक् ॥
त्रि० पित्तनाशकद्रव्ये ॥
पित्तघ्नी । स्त्री० गुडूच्याम् । डीप् ॥
पित्तज्वर । पुं० पैत्तिकज्वरे ॥ विशेष
त . कोमलनारिकेलनिहन्तिपित्त
ज्वरमूत्रदोषान् ॥

पित्तद्रावी । पु० मधुरजम्बीरे ॥

पिनद्ध .

पित्तरक्तम् । न० रोगविशेषे । रक्त-
पित्ते ॥
पित्तलम् । न० धातुविशेषे । चार-
कूटे । पीतल० इ० भा० ॥ त्रि०
पित्तवति ॥ पित्तमस्यस्यास्मिन्-
वा । सि० लच् ॥
पित्तला । स्त्री० तोयपिप्पल्याम् । ला-
ङ्गल्याम् ॥ टाप् ॥
पित्तारि । पु० पर्पटे ॥ लाक्षायाम् ॥
चन्दनाम्बरे ॥ पित्तस्यश्चरि ॥
पित्तौघः । त्रि० पित्तं हिते । तस्मै-
हितमितिष्ण . ॥
पित्त्य । न० पित्ततीर्थे । अद्गुष्ठाद्गु-
ल्योर्मध्ये ॥ आद्यादौ ॥ मधुनि ॥
आहकल्पे ॥ पित्तरोद्वेगतास्य ।
वायुवृत्तुपिचितियत् । रोड्कृत ।
यस्येतिच ॥ त्रि० पित्तरागते ॥ त-
तआगतद्वल्यधिकारेपित्तुर्यञ्चेतिय-
त् ॥
पित्तान् । पुं० विहङ्गमे । त्रि० पतने-
च्छौ ॥ पतितुमिच्छु । लट् . श-
तृ । सनिमीमेतीस् । अभ्यासलोप . ॥
पित्तानम् । न० पथि ॥ इतिप्राणकृष्ण
शब्दास्त्वुधि ' ॥
पित्तुः । त्रि० पिपत्तिषति ॥
पित्तानः । पु० न० तिरोधाने ॥ अ-
पिपूर्वकडुधाजील्पुट । वट्टिभागु-
रिरितिपक्षेअल्लोपः ॥
पिनद्धः । त्रि० आमुक्ते । परिहितक-

पिपीलक .

वचादौभट्टे ॥ अपिनद्धतेस्म । गह-
वधने । कर्मणिक्त । वष्टिभागुरि-
रिच्छल्लोप ॥

पिनाक । पु० न० रुद्रचापे ॥ पांशु-
वर्षे ॥ त्रिशूले ॥ शाङ्करएवत्रिशूल ।
इति०स्वामी । पातिशिवानुचरान् ।
पिनाकाद्यश्चेतिपातेराक . इत्त्व-
नुम्व ॥ पनाय्यते । पनस्तुतौ ॥
पिनाकादिच्वात्साधुर्वा ॥

पिनाकी । पु० शिवे ॥ पिनाकोधनु-
रस्यास्ति । इनि . ॥ यात्रायोगान्त
रे ॥ रविः षष्ठेसितश्चिद्रे तृतीये-
भूमिनन्दन । पिनाकयोगोविज्ञे-
योपातुर्विजयकारक ॥

पिपतिषन् । पु० श्वगे ॥ चि० पिप्सौ ।
पतनेच्छौ ॥

पिपतिषु । पु० विहगे ॥ चि० प-
तितुमिच्छौ ॥ पते सन्नन्तादुप्र-
च्यय । तनिपतीच्यादिनाइट् ॥

पिपासा । स्त्री० तृषि ॥ लोभस्यभार्ये
यम् । पश्यन्नुत्पिपासे ॥ पातुमि-
च्छा । पापाने । धातोरितिसन् ।
अप्रच्ययात् । टाप् ॥

पिपासु । तृषिते ॥ पातुमिच्छु ।
पिबते सन्नन्तादुप्रच्यय ॥

पिपीलक । पु० कौटविशेषे ॥ अ-
पिपील्यते । पीलप्रतिष्ठम् । घञ् ।
वष्टिभागुरिरिच्छपेरल्लोपः । स्वार्थे-
कन् ॥ शनैर्यातिपिपीलकः ॥

पिप्पल

पिपीलिका । स्त्री० पिपीलकस्त्रियि ।
चौंटी०इ०भा० ॥ टाप् । प्रच्यय-
स्थादितौत्वम् ॥

पिपीली । स्त्री० पिपीलिकायाम् ॥ घ
अन्तान्डीष् ॥

पिप्पक । पु० खगान्तरे ॥

पिप्पटा । स्त्री० खाद्यभेदे । गुडशर्का-
रायाम् ॥

पिप्पलः । पु० बोधिद्रुमे । चलदले ।
अश्वत्थवृक्षे । पीपल०इ०भा० ॥ पि-
प्पलोदुर्जर शीतः पित्तश्लेष्मत्र-
णास्रजित् । गुरुस्तुवरकोरुचोवर्ष्या
योनिविशोधन इतिभावप्रकाशः ॥

* अत्रपद्मपुराणोक्तानिबचनानि-
लिख्यन्ते । अश्वत्थमूलमासाद्यथा

केनाद्भोदकेनवा । एकवाभोजयेद्-
विप्रकीटिकोटिफलभेत् ॥ * ॥

अश्वत्थमूलमासाद्यतपोहोम . सुरा-
र्चनम् । अक्षयमुनिशार्दूलव्रह्मणोव

चनयथा ॥ †*† ॥ एवसमर्चितोऽ-
श्वत्थ सर्वसौख्यप्रदोभवेत् । यज्ञा

र्यच्छेदितोऽश्वत्थ सर्वारोग्यप्रदोभ-
वेत् ॥ *†* ॥ अश्वत्थ . पूजितोये

नपूजिता सर्वदेवता । अश्वत्थ-
च्छेदितोयेनच्छेदिता सर्वदेवताः ॥

अन्तः शुद्धः सुसन्तुष्टोऽश्वत्थोदेवम-
योगुरुः । ससेव्यः पूजनीयश्चक्रणश्च

यविनाशकः ॥ भृग्वर्कवारैभौमेच-
मध्याङ्गे निशिसध्योः । अश्वत्थदर्श

पिप्पली

न कार्यकुलक्षयभयात्मभिरिति ॥
 पिप्पलजलमस्यास्तिमूलेरिक्तत्वात् ।
 अर्शआद्यच् ॥ निरशुके ॥ पक्षि-
 विशेषे ॥ निरर्गले ॥ न० । सलि-
 ले ॥ वस्त्रच्छेदविशेषे ॥ कर्मफले ॥
 पिप्पलकम् । बक्षीजवृन्ते । चूचुके ॥ सीब-
 नसूत्रे ॥
 पिप्पलव्रतम् । न० । वालिवैधव्ययोगना-
 शकैव्रते ॥ बलबद्धिवायोर्गैवाल्ये
 सतिमृगौदशाम् । पितारहसिकुर्वी
 ततद्ब्रतशास्त्रसम्मतम् ॥
 पिप्पलादः । पु० वेदप्रसिद्धेऋषिविशेषे ॥
 पिप्पलिका । स्त्री० कणायाम् । पिप्प-
 ल्याम् ॥ पिप्पल्येव । स्वार्थेक । ह्रस्वः ॥
 पिप्पली । स्त्री० कणायाम् । उपकु ।
 ल्यायाम् । मागध्याम् । कणायाम्
 । पीपल० इ० भा० ॥ पिप्पलीदी-
 पनीबृध्यास्त्रादुपाकारसायनी । अ-
 च्युष्णाकटुकास्त्रिगधावातर्ज्ञे अहरी-
 लघुः ॥ पित्तलारेचनी हन्तिश्वस-
 कासोदरज्वरान् । कुष्ठप्रमेहगुल्मा-
 र्शः । स्त्रीहशूलाममास्तान् ॥ आर्द्रा
 कफप्रदास्त्रिगधाशीतलामधुरागुरुः
 । पित्तप्रशमनीसातुशुष्कापित्तप्रको-
 पिणी ॥ पिप्पलीमधुसयुक्तामेद-
 कफविनाशिनी । श्वासकासज्वरह-
 रीवृध्यामेधाग्निवर्द्धनी ॥ जीर्णज्वरे
 ऽग्निमान्द्यं चशस्यतेगुडपिप्पली ।
 कासाजीर्णाऽरुचिश्वासहृत्पाण्डु कृ

पिप्ल

भिरोगनुत् ॥ द्विगुण पिप्पलीचूर्णा
 ङुणोत्रभिपजामत ॥ पिपत्ति ।
 पू० । वा० अलच् । पू० । गौरा
 दित्वान्डीप् ॥
 पिप्पलीका । स्त्री० अप्रवर्त्यीवृत्ते ॥
 पिप्पलीमूलम् । न० ग्रन्थिके । पीपला
 मूल० इ० भा० ॥ दीपनपिप्पली
 मूल कटुष्ण पाचनलघु । रुक्षपित्त
 करभेदिकफवातोदरापहम् ॥ आ-
 नाहलीहगुल्मघ्नं कृमिश्वामक्षयापह-
 मितिभावप्रकाशः ॥ पिप्पल्यामूल-
 म् ॥
 पिप्पिका । स्त्री० दन्तमूले ॥ इ० हि०
 पिप्लु । पु० जटल । लस्यन इतिभाषा
 ॥ अपिप्लवते ङुङ्गती ॥ मितट्टादि-
 त्वाङ्ङु । वष्टिभागुरिरहोप मवा-
 प्योरुपसर्गयोः ॥
 पिप्याल । पुं० राजादने । सन्नकट्टी ॥
 चिरीजी० इतिप्रसिद्धबीजस्यवृत्ते ॥
 पीयते । पीयुः सीचोधातुः । पीयु-
 क्कणिभ्याकालन् । बाहुलकाद्भ्रस्व-
 स्य ॥
 पिलुक । पुं० पीलुवृत्ते ॥
 पिप्ल । पुं० क्लिन्नं चणि । क्लेदयुक्तनेत्रे
 ॥ त्रि० । तद्वति ॥ क्लिन्नं चक्षुषीअ-
 स्य । क्लिन्नस्यचिल्लिपीतिपिलादेशो
 लस्यप्रत्ययः ॥ चक्षुर्गत । क्लेदरोगः
 पिप्लशब्दवाच्यः । तद्योगाच्चक्षुस्त-
 द्योगात्पुरुषोपीतिव्याख्यातारः ॥

पिशाची

पिशङ्ग । पु० कपिले । पिङ्गलवर्णे
। सुवर्णवर्णसदृशवर्णे ॥ त्रि० ।
तद्वति ॥ पिशति । पिशन्नवयवे ।

विडादिभ्य किदित्यङ्गच् ॥

पिशङ्गा । स्त्री० कपिलवर्णायाम् ॥
पक्षेटाप ॥

पिशङ्गी । स्त्री० पिङ्गलवर्णायाम् ॥

पिशङ्गादुपसङ्ख्यानमितिपाक्षिको
डीप् ॥

पिशाच । पु० देवयोनिविशेषे । पि
चास पिशाच० इतिचभाषा० ॥
राक्षसादपकृष्टे अशुचिभरुदेशनिवा
सिनि ॥ पिशितमश्नाति । अश० ।
कर्मशयण् पु० शितशब्दस्यलोप
। अशशब्दस्यशाचादेश । मध्यता
लव्य ॥ प्रेते ॥ यथा । अशीचान्ता
द्वितीयेऽङ्गियस्यनोत्पृज्यतेषुष । पि
शाचत्वभवेत्तस्यदत्तैश्चाङ्गशतैरपि ॥

पिशाचक । पुं० पिशाचेकुशलं ॥
आकर्षादिभ्य कन् ॥

पिशाचकी । पु० कुवेरे ॥ पिशाचा सन्धस्य
। पिशाचाच्चेतीनि कुगागमश्च ॥

पिशाचद्रु । पु० शाखोटवृक्षे ॥ पिशा
चानाद्रु ॥

पिशाचपति । पु० रुद्रे ॥ पिशाचाना
पति . ॥

पिशाचवृक्ष । पु० शाखोट ॥

पिशाची । स्त्री० गन्धर्मास्थाम् ॥ पिशा
चिकायाम् । पिशाचस्त्रियि ॥

पिष्टपम्

पिशितम् । न० मासे ॥ पिशति ।
पिशन्नवयवे । पिशे . किञ्चेतीतन्
पिश्यतेस्मवा । क्त ॥

पिशिता । स्त्री० जटामास्थाम् ॥

पिशिताशी । त्रि० शाष्कुले । मास
भक्षके ॥

पिशी । स्त्री० जटामास्थाम् ॥

पिशुन । पुं० कपिवक्त्रे । नारदे ॥

काके ॥ न० कुङ्कुमे ॥ त्रि० सूचके

। परोक्षेपरदोषोद्भासके ॥ क्रूरे ॥

पिशति । पिशि० । क्षुधिपिशिमि
थिभ्य किदित्युनन् ॥

पिशुना । स्त्री० पृष्ठायाम् । पिडि
शाक इति गौ० भा० ॥ अदन्तल
क्षणाष्टाप ॥

पिष्टम् । न० सीसके ॥ पूपे ॥ त्रि०
चूर्णिते । चूर्णीकृतते । क्षुम्भे । पीसा
द्र० भा० ॥

पिष्टक । पु० घृतपूपादौ । अपूपे
पूडा० इति भा० । नेत्ररोगविशे
षे ॥ तल्लक्षणं यथा । श्लेष्मामारुत
कोपेन शुक्ले पिष्टसमुन्नतम् । पिष्ट
वत्पिष्टकविद्धिमलाक्तादर्शसन्निभम्
॥ पिष्टस्यविकार . । सञ्जायामिति
कन् ॥ न० । तिलचूर्णे ॥

पिष्टकारिणी । स्त्री० चूर्णदास्थाम् ।

पिसनहारी इ० भा० ॥

पिष्टपम् । पुं० न० भुवने । विष्टपे ॥

विशन्धस्मिन्मुक्तितन . विशप्रवेश

पिष्टिका

ने । अस्मात्० विटपिष्टपविशपी
लपाङ्गुलीणादिकः कपन्० विशते
रादे प प्रत्ययस्यतुट्त्रञ्चेतिष
त्वम् ॥ यद्वा पिश्यते० पिष्यतेवा ।
पिशगती० पिष्लसञ्चूर्णनेवा ॥
प्रक्रियापूर्ववत् ॥ सूत्रेविष्टपस्थाने
पिष्टपद्वलिपकारादिपाठस्तूज्ज्व
लदत्तरीत्योक्त । नाययुक्त । यत्र
ब्रध्नस्यविष्टपमित्यादौदन्योष्ठादि
पाठस्यदर्शनात् ॥

पिष्टपचनम् । न० ऋजीषि । पिष्टपाक
पात्रे । तर्के इ० भा० ॥ तेलाती
इ० गौ० भा० ॥ पच्यतेऽत्र । डुप
चष्० । करणेतिव्युट् । पिष्टस्यप
चनम् ॥

पिष्टपाकभृत् । पु० पिष्टपाकपात्रे ।
पिष्टपचने ॥

पिष्टपूरः । पु० ऋटकेष्टतपूरे ॥ इ० हे० ॥

पिष्टवर्ति । पु० मुङ्गकसूरादिपिष्टे ।
चमस्याम् ॥

पिष्टसौरभम् । न० चन्दने ॥ इ० हा० ॥

पिष्टात । पु० पटवासके । धूलिगुच्छ
के । अवीर इतिबुक्का० इतिभा०
॥ वस्त्रादिवासनार्थं मेकीकृत्यगन्ध
द्रव्यचूर्णे ॥ पिष्टमतति । अत० ।
कान्मंख्यम् ॥

पिष्टकम् । न० तण्डुलोद्भवतवल्लीरे ॥

पिष्टिका । स्त्री० पिष्टद्विदले ॥ पिष्टो
इ० भा० ॥ यथा । दालि० संस्था

पीठ

पितातीयेततोपहततञ्ज,सा ॥ शि-
लायामाधुसम्पिष्टापिष्टिकाकागता
बुधैरितिभावमिग ॥

पिष्टोडी । स्त्री० श्वेताम्लिकाया
म् ॥

पिष्टित । त्रि० आच्छादिते । सनी
ते । आवृते । छत्रे । ठका० इ०
भा० । तिरोहिते । अपिधीयतेस्य
। डुधाञ्० । क्त । दधातेर्हि ।
भागुरिमतेनालोपः ॥

पीठ । त्रि० चौञ्चोतिपीठी० इत्यादि
नाम्नाचप्रसिद्धं ॥ उपवेशनाधारं ।
आसनविशेषे । पिठन्त्यत्र । पिठहि
सासक्तेशनयो । हलश्चेतिचञ् ।
वाङ्मुलकादीर्घ । पीयतेऽत्रवा । पी
ड्याने । वा० ठक् ॥ धातुपाषाण
काष्ठैश्चपीठस्त्रिविधोच्यते ॥ विशे
षीयुक्तिकल्पतरुपीठीहे श्रेष्ठद्रव्यः
॥ एकपञ्चाशद्भेदभिन्ने देवतास्थान
विशेषे ॥ यथा ॥ कृतयुगेदक्षप्रजा
पतेर्यज्ञेशिवनिन्दाश्रुत्वाप्राणामृत्य
तावत्या । सत्या शरीरंशिरमिधृ
त्वाभ्रमतिशिवेविष्णुनाचक्रेणच्छि
न्नाभवयवा यत्रयत्रपतितास्तएव
देशः एकपञ्चाशन्महापीठाश्चभवन्नि
तिपौराणिकी कथातिप्रसिद्धास्ति
॥ * ॥ अयतेषानिरूपणम् । ईश्व
रउवाच । मातः परापरदेविसर्व
ज्ञानमयीश्वरि । कथ्यतांमेसर्वपी

पीठ

ठशक्तिभैरवदेवता ॥ देव्युवाच ॥
 शृगुवत्सप्रवक्ष्यामिदयालीभक्तवत्सल
 याभिर्विनानसिध्यन्तिजपसाधनत
 त्क्रिया ॥ पञ्चाशदेकपीठानिएव
 भैरवदेवता । अङ्गप्रत्यङ्गपातेन
 विष्णुचक्रक्षतेनच ॥ ममान्यवपुषो
 देवहितायत्वयि कथ्यते ॥ ब्रह्म
 रभ्र हिङ्गुलायाभैरवोभीमलोचन
 । कोट्टवीसामहामायात्रिगुणायादि
 गम्बरी ॥ १ ॥ शर्कारारेचिनेत्र मे
 देवीमहिषमहिनी । क्रोधीशोभैरव
 स्तत्रसर्वसिद्धिप्रदायक ॥ २ ॥
 सुगन्धायानासिकामेदेवस्य यम्बकभै
 रव । सुन्दरीसामहादेवीसुनन्दा
 तत्रदेवता ॥ ३ ॥ काश्मीरेकगुहदे
 शश्चत्रिमध्ये श्वरभैरव । महामाया
 भगवतीगुणातीतावरप्रदा ॥ ४ ॥ ज्वा
 लामुख्यामहाजिह्वादेवउन्मत्तभैरव
 । अम्बिकासिद्धिदानाम्नीस्तनजाल-
 न्वरेमम ॥ ५ ॥ भीषणोभैरवस्तत्रदे
 वीत्रिपुरमालिनी ॥ हार्दपीठवैद्य-
 नाथवैद्यनाथस्तुभैरव, ॥ ६ ॥ देवताज
 यदुर्गाख्या ॥ ७ ॥ नेपालेजानुनीम
 म ॥ कपालीभैरव : श्रीमान्महा-
 मायाचदेवता ॥ ८ ॥ मानसेदक्षह-
 स्तोमेदेवीदाक्षायणीहर ॥ अमरोभै-
 रवस्तत्रसर्वसिद्धिप्रदायक : ॥ ९ ॥
 उत्कलेनाभिदेशश्चविरजाक्षेत्रमुच्य-
 ते । विमलासामहादेवीजगन्नाथस्तु

पीठ .

भैरव . ॥ १० ॥ गण्डक्यागण्डपात
 श्रतत्रसिद्धिर्नसशय । तत्रसागण्ड
 कीचण्डीचक्रपाणिस्तुभैरव ॥ ११ ॥
 बहुलाय वामबाहुर्वहुलाख्यानुदेव
 ता । भीरुकोभैरवोदेव सर्वसिद्धि
 प्रदायक : ॥ १२ ॥ उज्जयिन्याकुर्प
 रञ्चमाङ्गल्य : कपिलाम्बर । भैर
 व । सिद्धिद । साक्षाद्देवीमङ्गलच-
 ण्डिका ॥ १३ ॥ चट्टलेदक्षबाहुर्मेभै
 रवश्चन्द्रशेखर । व्यक्तरूपामगवती
 भवानीतत्रदेवताविशेषत । कलि-
 युगेवसामिचन्द्रशेखरे ॥ १४ ॥ त्रि
 पुरायांदक्षप दोदेवतात्रिपुरामता ।
 भैरवस्त्रिपुरेशश्चसर्वाभीष्टफलप्रद :
 ॥ १५ ॥ त्रिस्रोतायावामपादोभ्राम
 रीभैरवोम्बर ॥ १६ ॥ योनिपीठ-
 कामगिरीकामाख्यातत्रदेवता । य-
 चास्त्रिगुणातीतारक्तपाषाणरूपि-
 णी । यत्रास्त्रेमाधव । साक्षादुमान
 न्दोथभैरव । सर्वदाविहरेद्देवी-
 तत्रमुक्तिर्नसशय ॥ तत्रश्रीभैरवी-
 देवीतत्रनक्षत्रदेवता । प्रचण्डचण्डि
 कातत्रमातङ्गीत्रिपुराम्बिका ॥ वग-
 लाकमलातत्रभुवनेशीसुधूमिनो । ए-
 तानिवरपीठानिशसन्तिवरभैरव ॥
 एवंतादेवता, सर्वाएवतेदशभैरवा
 ॥ १७ ॥ सर्वत्रविरलाचाहकामरू-
 पेगृहेगृहे ॥ गौरीशेखरमारुह्यपुन
 र्जन्मनविद्यते ॥ १८ ॥ करतोया-

पीठ .

ममासाद्यथावच् शिखरवामिनी ।
 गतयोजनसिद्धीर्गच्छिकोगसर्वसिद्धि
 दम् । देवामरणमिच्छन्तिकिपुनमा
 नवादय . । भूतवाचीमहामायाभ
 रव ; क्षीरखण्डक . ॥ युगादाया-
 महादेवदक्षाद्गुणपदोमम ॥ १९ ॥
 नकुलीश . कालिपीठेदक्षपादाङ्गु-
 लीपुत्र . सर्वसिद्धिकरोदेवीका-
 लिकातत्रदेवता ॥ २० ॥ अङ्गुली
 पुत्रहस्तस्यप्रयागेललिताभव . । ज
 यन्त्यावामजङ्वाचजयन्तीक्रमदीप्रव
 र . ॥ २१ ॥ भुवनेशीसिद्धिरूपा-
 किरीटस्याकिरीटत . । देवताविम
 लानाम्नीसवर्तीभैरवस्तथा ॥ २२ ॥
 वाराणस्यांविशालाक्षीदेवताकालभै
 रव . । मणिकर्णोतिविख्याताकुण्ड
 लञ्जममश्रुते . ॥ २३ ॥ कन्याश्र
 मेचपृष्ठमेनिमिषीभैरवस्तथा । सर्वा
 णीदेवतातत्र ॥ २४ ॥ कुरुक्षेत्रेच-
 गुल्फत . । श्यागुर्नाम्नाचमाविची
 देवता ॥ २५ ॥ मणिवेदके । मणि
 बधेचगायत्रीसर्वानन्दस्तुभैरवः । २६
 श्रीशैलेश्वरमयोवा महालक्ष्मीस्तुदे-
 वता । भैरव . शश्वरानन्दोदेशेदेश-
 व्यवस्थित ॥ २७ ॥ काञ्चीदेशेच-
 कङ्कालोभैरवोरुसुनामक . । देव-
 तादेवगर्भाख्या ॥ २८ ॥ नितम्बः
 कालमाधवे ॥ भैरवश्चासिताङ्गुदे
 वीकालीचमुक्तिदा । दृष्टादृष्टामहा

पीठ

देवमन्त्रसिद्धिमवाप्नुयात् ॥ कुजवारं
 भूततियोनिगार्ह्यस्तुमाधक . । न
 त्वाप्रदक्षिणीकृत्यमन्त्रसिद्धिमवाप्नु
 यात् ॥ २९ ॥ शोणाख्याभद्रसिन-
 स्तु । नर्मदाख्येनितम्बक ॥ ३० ॥
 रामगिरौस्तनान्यञ्चगिवाणीचण्ड-
 भैरव . ॥ ३१ ॥ हन्दावर्नकेशजा-
 लेउमानाम्नीचदेवता । भूर्तेशोभैरव
 स्तत्रसर्वसिद्धिप्रदायक . ॥ ३२ ॥
 संहाराख्यजर्धदन्तद्वीनारायणौशु
 ची । अश्वीदन्तमहाकट्टोवाराहीपञ्च
 सागरं ॥ ३३ ॥ करतोयातटितल्प
 वामेश्वरमभैरव ॥ अपर्णादेवता-
 तत्रब्रह्मरूपाकरीश्वरा ॥ ३४ ॥ श्री-
 पर्वतेदक्षतल्पतत्रश्रीसुन्दरीपरा ।
 सर्वसिद्धिकरीसर्वासुन्दरानन्दभैरव
 ॥ ३५ ॥ कपालिनीभीमरूपावाम-
 गुल्फोविभासके ॥ ३६ ॥ उदरञ्च
 प्रभामिमेचन्द्रभागायणस्विनी । वक्र
 तुण्डोभैरव ॥ ३७ ॥ श्रीश्रीशोभैरव
 पर्वते । अश्वनीचमहादेवीलम्बकर्ण
 स्तुभैरव ॥ ३८ ॥ चिबुकेश्वरामरी ।
 देवीबिह्वताख्योजनेम्यले ॥ ३९ ॥
 गरुडोगोदावरीतीरेविश्वेशीविश्वमा
 तका । दण्डपाणिभैरवस्तुवामगरुड
 तुराकिनी ॥ अनायीभैरवोवत्सर्व-
 शैलात्मकोपरि ॥ ४० ॥ रत्नावल्याद
 क्षम्बक्य . कुमारीभैरव . शिवः ॥
 ४१ ॥ मिथिलायामुमादेवीवामस्क

पोठ

श्वोमहोद्गर ॥ ४२ ॥ नालाहट्यां
 नलापातोयोगेशोभैरवस्तथा । तत्र
 साकालिकादेवो सर्वसिद्धिप्रदायि
 का ॥ ४३ ॥ कर्णाटचैवकर्णमेश्चभी
 रुर्नामभैरव । देवताजयदुर्गाख्या
 नानाभोगप्रदायिनी ॥ ४४ ॥ वक्रो
 श्वरेमन पातवक्रनायस्तुभैरव ।
 नदीपापहरातत्रदेवीमहिषमर्दिनी
 ॥ ४५ ॥ यगोरेपाणिपद्मश्चदेवतायश
 रेश्वरी । चण्डश्चभैरवायत्रतत्रमिद्धि
 मत्राप्राप्नुयात् ॥ ४६ ॥ अट्टहासेचोष्ठ
 पातीदेवीसाफुल्लरास्मृता । विश्वे
 शोभैरवस्तत्रसर्वाभीष्टप्रदायक ॥
 ४७ ॥ हारपातो नन्दिपुरेभैरवो नन्दि
 केश्वर । नन्दिनीसामहादेवीतत्रसि
 धिर्नसशय ॥ ४८ ॥ लङ्कायानूपु
 रश्चभैरवोराक्षसेश्वर । इन्द्राक्षी
 देवतातत्रइन्द्रेणो पासितापुरा ॥
 ४९ ॥ बिराटदेशमध्ये तुपादाङ्गुलि
 निपातनम् । भैरवोअमृताक्षश्चटवी
 तत्राम्बिकास्मृता ॥ ५० ॥ मगधे
 दक्षजङ्गामेव्योमकेशस्तुभैरव । स
 र्वानन्दकरीदेवीसर्वकामफलप्रदा ॥
 ५१ ॥ एतास्ते कथिता पुत्रपीठना
 थाधिदेवता ॥ क्षत्राधीशविनादे
 वपूजयेत्पीठदेवताम् । भैरवोऽह्य
 तेसर्वजपपूजादिसाधनम् ॥ अत्रा
 च्चामैरवपीठपीठशक्तिश्चशङ्कर ॥
 प्राणनाथनसिर्ध्वं तकल्पकोटिजपा

पीठी

दिभि ॥ नदेयपरशिष्येभ्यो नन्द
 कायदुरात्मने । शठायवच्चकायेद
 दत्त्वामृत्युमवाप्नुयात् ॥ दद्यात्तत्र
 न्तायशिष्यायनेष्टिकायशुचिप्रिये ।
 साधकायकुलीनायमन्त्रीमन्त्रार्थसि
 ङ्घे ॥ ० ॥ इतितन्त्रचूडामणौशि
 वपार्वती सवादेएकपञ्चाशद्विद्यो
 त्यसौपीठनिर्णय समाप्त ॥ अ-
 न्यानिपीठानिकालीपुराणे ॥ १८
 । ५० । ६१ । अध्यात्रेवद्रष्टव्यानि ॥
 पीठकलि । पुं० नायकविशेषे । पीठ
 मर्ह ॥
 पीठमर्ह । पु० नायकविशेषे । नम्म
 सचिवे । तल्लक्षण । कुपितस्त्रीप्रसाद
 कइति । अस्योदाहरण यथा । को
 यकोपविधि प्रयच्छकरुणा गर्भव
 चोजायतापीयूषद्रवदीर्घिकापरिम
 लैऽऽरामोदितामेदिनी । आस्तावा
 स्पृहयानुलोचनमिदं व्यावर्तयन्ती
 मुहुर्यस्मै कुप्यसितस्यसुन्दरितपोवृ
 न्दालिमन्दामहेइति ॥ नाव्योक्ता
 नायकप्रिये ॥
 पीठसर्पक । त्रि०
 पीठविसर्पे । खञ्जे
 पीठसपी । पाशुरे । पङ्को ॥
 पीठस्थानम् । न० देवताविशिषाणापू
 जास्थाने ॥
 पीठिका । स्त्री० पातनिकायाम् ॥
 क्रमे ॥
 पीठी । स्त्री० पीठे । आसने । चौकी

पीत

पीठा० पीठी० इत्यादिभाषा ॥
पीडनम् । न० अवमर्दं । देशादेरुप
द्रवदाने । शस्यादिसम्पन्नदेशस्यपर
चक्रेणपीडने ॥ दु खे ॥ भरणपी
ष्यवर्गस्यप्रशस्त स्वर्गसाधनम् । नर
कपीडनेचास्यतस्माद्यत्नेनतभरेत् ॥
मर्दने । टीपना फीचना भीचना
इत्यादिभाषा । यथा । गर्भोभिघा
तावशमाशनपीडनाद्ये ऋद्रुमादि
वफस्रप्रततिक्षणेनेति ॥ पीडनवगा
हने । ल्युट् ॥

पीडा । स्त्री० वाग्यायाम् । व्यथायाम्
दु खे । पीडयति पीडनवगाहने ।
बु० । भिदाद्यङ् । णिजभाविगुरो
श्चिच्च । टाप् । कृपायाम् ॥ शि
रोमालायाम् । उक्तसे ॥ सरलद्रु
मे ॥ इतिनेदिनी ॥

पीडितम् । न० स्त्रीणाकरणे ॥ चि०
। यन्विते ॥ बाधिते ॥ मर्दिते ॥
पीडासञ्जातास्य । ता० इतच् ॥

पीत । पु० गौरि । हरिद्रार्भे । पीला
इतिहृद्दिया इतिचभाषा ॥ कु-
सुम्भे ॥ अङ्कोटे ॥ शाखोटे ॥ पुष्प
रागे ॥ न० पाने ॥ हरिताले ॥
चि० पीतवर्णवति ॥ कृतपाने ॥
पिवतिवर्णान्तरम् । औष्यादिक.क्त.
॥ पीयते चक्षुषायम् । पापाने । क्त.
। घुमास्ये तीक्ष्णम् ॥ पीतागाङ्ग
स्यत्रतु० पीतपानम् ॥ आसामस्त्री

पीततण्डुल .

तिमत्वर्थीयोऽर्श आद्यजित्यच्प्रत्य
योबोध्थ । यद्वीत्तरपदलोपीत्रद्रष्ट
व्य । पीतोदका पीता । अची
दकस्यपीतत्व गोषूपचर्यते ॥
पीतकम् । न० ताले । हरिताले ॥ अ
गुरुणि ॥ पद्मकाष्ठे ॥ पित्तले ॥
माक्षिके ॥ नन्दीवृक्षे ॥ कुङ्कुमे ॥
हरिद्रुवृक्षे ॥ किङ्किरातद्रुमे ॥ श्लो
नाके ॥ पीतगान्ने ॥ त्रि० पीतेनर
क्तं ॥ पीतात्कन् ॥ यद्वा । स्वार्थे
शावादिभ्य कन् ॥ पीतचन्दने ॥
पीतकदली । स्त्री० स्वर्णकदल्याम् ॥
पीतकद्रुम । पु० हरिद्रुवृक्षे ॥
पीतकन्दम् । न० गर्जरे ॥
पीतकरवीरक . । पु० पीतवर्णकरवी
रपुष्पवृक्षे । पीतप्रसरे । सुगन्धिकु
सुमे ॥
पीतकाविरम् । न० कुङ्कुमे ॥ पित्तले ।
पीतकाष्ठम् । न० पीतचन्दने ॥
पीतकीला । स्त्री० आयतं कीलताया
म् ॥
पीतघोषा । स्त्री० पीतपुष्पघोषालता
याम् । धामार्गवे । महाजाल्याम् ॥
पीतचन्दनम् । न० पीतवर्णचन्दने ।
कालीयके । साधवप्रिये । कालानु
सार्यके ॥ हरिद्रायाम् ॥
पीतचम्पकः । पुं० प्रदीपे ॥ पीतव
र्णचम्पकपुष्पवृक्षे ॥
पीततण्डुलः । पु० कङ्कन्याम् ॥

पीतपुष्प .

पीततण्डुला । स्त्री० बृहतीप्रभेदे ।
 क्षविकावृक्षे । पुत्रप्रदायाम् । बहु-
 फलायाम् ॥
 पीततण्डुल । पु० कारण्डवखगे ॥ सु-
 गृहे ॥
 पीततैला । स्त्री० महाज्योतिष्मत्याम्
 ॥ ज्योतिष्मतीस्ततायाम् ॥
 पीतदारु । न० देवदारुषि ॥ पीत-
 क्षतहारुच ॥ हरिद्रौ ॥ सरले ॥
 पीतदुग्धा । स्त्री० हेमक्षीर्याम् ॥ पी-
 तदुग्धमस्या ॥ धेनुष्यायाम् ॥
 पीतद्रुः । पु० दारुहरिद्रायाम् ॥
 पीतद्रवति । द्रुगती । मितद्रादि-
 च्चाट्ट ॥ पीतश्चामीद्रुश्चवा ॥
 सरलवृक्षे ॥
 पीतन । पु० आम्नातके ॥ ज्ञे ॥
 न० पीतदारुषि ॥ कुङ्कुमे । हरिता-
 ले ॥ पीतकरोति । तत्करोतीति
 णिच् । बहुलमन्यचापीतियुच् ।
 ख्युर्वा ॥ यद्वा । पीयते । पीडपा-
 के । वा० तनन्० गुणाभावश्च ॥
 पीतवर्णनयतेवा । नयगती । शीञ्-
 वा । अन्येभ्योपीतिड ॥
 पीतनकः । पुं० आम्नातके ॥
 पीतनी । स्त्री० शालपर्ण्याम् ॥
 पीतपर्णी । स्त्री० श्वित्रघ्न्याम् ।
 पीतपादा । स्त्री० शारिकापक्षिणि ॥
 पीतचरणयुक्ते ॥
 पीतपुष्प । पु० चम्पकवृक्षे ॥ कर्षि

पीतयूथी

कारे ॥ पिण्डोत्कप्रभेदे ॥ पीत-
 भिक्षुव्याम् ॥ कूष्माण्डे ॥ पीतानि
 पुष्पाण्यथ ॥ न० । आहुल्यवृक्षे ॥
 हरिद्राभकुसुमे ॥
 पीतपुष्पा । चाठक्याम् ॥ इन्द्रवार-
 ष्याम् ॥ भिञ्भिरिष्टाक्षुषे ॥ क-
 कीटक्याम् ॥
 पीतपुष्पी । स्त्री० शङ्खपुष्प्याम् ॥ पीत-
 वाव्यालके ॥ सहदेव्याम् ॥ महाको-
 षातक्याम् ॥ त्रपुषप्याम् । राजको-
 षातक्याम् ॥
 पीतफलः । पु० शाखोटवृक्षे ॥ कर्म-
 रङ्गवृक्षे ॥ पीतानिफलान्यस्य ॥
 पीतफलक । पुं० शाखोटवृक्षे ॥
 पीतवालुका । स्त्री० हरिद्रायाम् ॥
 पीतवर्णसिकतायाम् ॥
 पीतभद्रः । पु० किङ्किराते ॥
 पीतभृङ्गराजः । पु० स्वर्णभृङ्गारे ।
 हरिप्रिये ॥
 पीतमन्धि । पुं० पुष्पराने ॥ गोमेदे ॥
 पीतमस्त । पुं० खगान्तरे । कलिकारे ॥
 पीतमाक्षिकम् । न० मधुप्रभेदे ॥
 पीतमुण्ड । खगविशेषे । कलिकारे ॥
 पीतमुद्गः । पुं० वसी । प्रवले । शार-
 दे । सोनामूगा इ० भा० इ० हे० ॥
 पीतमूलकम् । न० गर्जरि ॥ इ० रा०
 नि० ॥
 पीतयूथी । स्त्री० स्वर्णयूथ्याम् । सोन-
 चुडी० भा० ॥

पीतस्फटिक :

पीतरक्त । पुं० पुष्परागमणौ ॥
 पीतरत्नम् । न० गोमेदमणौ ॥
 पीतराम । पुं० पीतवर्णे ॥ किञ्चुल्के
 ॥ सिक्थके ॥ त्रि० । पीतवर्णवति
 पीतरोहिणी । स्त्री० काश्मर्याम् ॥
 पीतल । पुं० पीतवर्णे ॥ त्रि० तडति ॥
 पीतलकम् । न० पित्तले ॥ इ० रा० ॥
 पीतलोहम् । न० पित्तलभेदे ॥
 पीतवासा । पुं० श्रीकृष्णे ॥ त्रि० पी
 तवस्त्रवति ॥
 पीतबीजा । स्त्री० मेथिजायाम् । पी
 तानिबीजानियस्याः ॥ त्रि० पीत
 वर्णबीजयुक्ते ॥
 पीतवृक्ष । पुं० श्योनाकप्रभेदे ॥ सर
 लवृक्षे ॥
 पीतशाल । पुं० असनवृक्षे ॥
 पीतसार । पुं० मलयजे ॥ गोमेद
 कमणौ ॥ तुरुष्के ॥ बीजके ॥ अ-
 ङ्गोठवृक्षे ॥ न० हरिचन्दने ॥
 पीतसारक । पुं० सर्जकवृक्षे वि-
 जयसारइतिख्याते ॥ पीत । सारो
 स्य ॥ निम्बवृक्षे ॥ अङ्गोठवृक्षे ॥
 इ० रा० नि० ॥
 पीतसारि । न० स्रोतोच्छ्रुते ॥
 पीतसालक । पुं० सर्जकवृक्षे । अ
 सने । बम्बूके । विजयसार० इ०
 ख्याते ॥ पीतः सारोऽस्य । रलयो
 र्कत्वम् ॥
 पीतस्फटिक । पुं० पुष्परागमणौ ॥

पीतु .

पीता । स्त्री० हरिद्रायाम् ॥ दारुहरि
 द्रायाम् ॥ महाज्योतिष्मत्याम् ॥
 कपिलशिशपायाम् ॥ प्रियङ्गौ ॥
 गोरोचनायाम् ॥ अतिविषायाम् ॥
 पीयतेस्म । पीड्पाने० पापानेवा ।
 कर्मणिक्त । घुमास्ये तीत्वम् ॥
 पीताङ्ग । पुं० श्योनाकप्रभेदे ॥
 पीताम्बि । पुं० अगस्त्यमुनी ॥ पीत
 अम्बिर्येनसः ॥
 पीताभम् । न० कालोयके । हरिचन्द
 ने ॥ पीताभ्राभायस्यतत् ॥ त्रि० ।
 पीतकान्तौ ॥
 पीताम्बर । पुं० अच्युते । विष्णौ ॥
 पीतमम्बरयस्यसः ॥ शैलुषे ॥ न०
 हरिद्राभवसने ॥ पीतवर्णकीषेयव
 क्षे ॥ त्रि० पीतवस्त्रयुक्ते ॥
 पीताम्बरा । स्त्री० बगलादेव्याम् ॥
 पीताश्मा । पुं० पुष्परागमणौ ॥
 पीति । पुं० घोटके । तुरगे ॥ इत्य
 मर ॥ पिवति । पापाने । क्तिच्
 । घुमास्येतीत्वम् ॥
 पीति । स्त्री० पाने । द्रवद्रव्यस्यगला
 धः करणे ॥ इतिमेदिनीकर ।
 पानम् । पा० । स्त्रियाक्तिन् । घु
 मास्येतीत्वम् ॥ शुण्डायामिति
 शब्दचन्द्रिका ॥
 पीतिका । स्त्री० पीतयूथ्याम् ॥ दारु
 हरिद्रायाम् ॥ हरिद्रायाम् ॥
 पीतुः । पुं० । सूर्ये ॥ वन्द्यौ ॥

पीनोध्नी

पिबति । पा० । प किञ्चेति
तुन् ॥

पीथ । पुं० अर्के ॥ अग्नौ ॥ काले
॥ न० । जले ॥ घृते ॥ पिबति ।

पा० । पातृतुदीच्यादिनाथक् ॥

पीथिः । पुं० चीटके ॥

पीन । त्रि० स्थूले ॥ प्यायतेस्म ।

ओप्याथीब्रह्मौ । गत्यर्थेतिक्तः ।

ओदितश्चेतिनत्वम् । प्याय ।

पीभाषः ॥

पीनस । पुं० रोगविशेषे । नासा

सर्वे । प्रतिश्यामे ॥ अस्थनिदान

म् ॥ यथा । आनद्धतेयस्यविशु

अतेचप्रक्लिद्यतेधूप्यतिचैवनासा ।

नवेन्नियोगम्बरमाश्रजन्तुर्जुष्टव्यव

स्थेत्खलुपीनसेन ॥ तच्चानिलश्चे

अभवविकारब्रूयात्प्रतिश्यायसमा

नलिङ्गम् ॥ अस्यौषधम् । यथा ।

पिप्पलीत्रिफलाचूर्णमधुसैधवसयुत

म् । सर्वरोगज्वर प्रवासशोषपीन

सङ्घ्नवेत्इति ॥ पीनस्यति० सा

यतिवा । ओअन्तकर्मणि० पैत्र

येवा । आतोनुपेतिक् ॥

पीनसा । स्त्री० कर्कश्याम् ॥ इ०

रा० नि० ॥

पीनसी । त्रि० पीनसरोगिणि ॥

पीनस्कन्ध । पु० महिषे ॥

पीनोध्नी । स्त्री० पीवरस्तन्याङ्गवि ॥

पीनमूधोऽस्या । जधसोऽनङ् ।

पीलुः

वहुब्रीहिरुवसोडीष् ॥

पीपरि । पु० इस्वप्रक्षे ॥ इ० रा०
नि० ॥

पीयु । पु० काले । रवौ ॥ घृत्के

। पेचके ॥ सुवर्णवायसयोरिति

दीक्षितः ॥ पिबति । पा० । खरु

शङ्कुपीयुनीलङ्गुलिगु० इतिकुप्र

ख्य । धातोरोच्चयुगागमश्च ॥

पीयूषम् । न० अमृते ॥ अमृतायाम्

। गुडूच्याम् ॥ यथा । पीयूष

लोकपञ्चालोचरगानाकणायदा इ०

लोलिम्भराज ॥ दुग्धे ॥ पु०

न० नव्यसूतधनो सप्तदियसार्वाध

क्षीरे । पेयूषे ॥ पीयते० पीय्य

ते० अनेनवा । पीय इ० सौत्रो

धातु । प्रीतौ । पीयेरुषन् ।

पीयूषमहा । पु० चन्द्रे ॥ इ० श०

रत्नावली ॥

पीयूषरुचि । पुं० चन्द्रे ॥ त्रि० ।

अमृतप्रिये ॥

पीलकः । पु० पिपीलिकायाम् ॥

इ० हेमचन्द्र ॥

पीलुः । पु० प्रसूने ॥ परमाणौ ॥

मतङ्गर्ज ॥ तालस्यास्थिखण्डे ॥

काण्डे । वग्ये ॥ ब्रजादिदेशेषु

खनान्माप्रसिद्धे पादपविशेषे । गुड

फले ॥ कृमिविशेषे ॥ पुष्यद्रुमे

॥ पीलयति । पीलप्रतिष्ठे ।

मृगख्यादित्वात्कु ॥ न० पीलुब्रह्म

पीवरी

स्यफले । पीलू० इ० भा० ॥ पीलु
श्लेष्मसमीरन्न पित्तलंभेदिगुल्मनुत्
। खादुतिक्तञ्चयत्पीलुतन्नाच्युष्ण
त्रिदोषहृत् ॥

पीलुकः । पु० मधूकप्रभेदे ॥

पीलुकुणः । पु० पीलूनापाके ॥ तस्य
पाकमूलद्रव्यादिनाकुणपप्रच्यय ॥

पीलुनी । स्त्री० मूर्वायाम् ॥

पीलुपत्रः । स्त्री० लताविशेषे । मीर
टायाम् ॥

पीलुपर्णी । स्त्री० विम्बिकायाम् ॥

मूर्वायाम् ॥ ओषधिभिदि ॥ पी

लीरिवपर्णान्यस्याः ॥ पाककर्णे
तिडीष् ॥

पीवा । त्रि० स्थूले ॥ प्यायते ।
प्यैड्ब्रह्मी । ध्याप्सो , सम्प्रसारण
चेतिक्रानिप् ॥

पीवर । त्रि० स्थूले । मोटा इति
भाषा ॥ प्यायते । प्यैड् । छि
त्त्वरच्छत्त्वरेतिवरच् प्रच्ययान्तो
निपातितः ; ॥ पु० कूर्मे ॥

पीवरस्तनी । स्त्री० स्थूलस्तन्याङ्ग
वि । पीनीध्न्याम् ॥ पीनस्तन
विशिष्टायानार्याम् ॥ पीवरा .
स्तना , पीवरीवास्तनौचस्या . स्वा
दाचोपसर्जनादितिडीष् ॥

पीवरा । स्त्री० अश्वगन्धायाम् ॥ शता
वर्याम् ॥ स्थूलायाम् ॥

पीवरी । स्त्री० शालपर्ण्याम् ॥ शतम्

पुञ्जली

ल्याम् ॥ प्यायते । प्यैड् । ध्याप्सो .
सम्प्रसारणञ्चेतिक्रानिप् स्त्रियाव
नीरचेडीब्री ॥

पुञ्जष । पु० गन्धमूपिके ॥

पुञ्जल । पु० व्यभिचारिणि ॥ यथा ॥

ललाटोपसृतास्त्रिस्तोरेखा स्युःशतव
र्षिणाम् । नृपत्व स्याच्चतस्रभिरायु

पञ्चनवत्यथ ॥ अरेखिणायुर्नवतिर्वि
च्छिन्नाभिश्चपुञ्जल' ॥ इ० गरुडपु०

पुञ्जली । स्त्री० व्यभिचारिण्याम् । अ

तिचञ्चलायाम् । असत्त्वाम् ॥ त-

स्याश्चरित्रदोषायथा । अहोकीवेद

भुवनैदुर्ज्ञेयपुञ्जलीमन' । पुञ्जल्या

योहिबिष्वस्त्रोविधिनासविडम्बित .

॥ वाहृष्कृतश्चयशसाधर्मेणस्वकुले

नच । वाञ्छित नूतनप्राप्य विन-

श्यतिपुरातनम् ॥ सदास्वकर्मसा

ध्यासाकोषातस्या प्रियोऽप्रिय ।

दैवेकर्मसि पैचेचपुत्रेवभ्योनभर्त्-

रि ॥ दारुणापुञ्जलीचित्त सदाशुद्धा

रकर्मणि । प्राणाधिकरतिज्ञसाऽ

मृतदृष्ट्याहिपुञ्जली ॥ रत्नप्रदरच्य-

विज्ञविषदृष्ट्याहिपश्यति । सर्वेषा-

स्थलमस्थेवपुञ्जलीनानकुचचित् ॥

दारुणापुञ्जली जातिर्नरजातिभ्य-

एवच ॥ निष्कृति कर्मभोगान्ते-

सर्वेषासस्तिनिश्चितम् ॥ नपुञ्जली

नाविप्रेन्द्रयावच्चन्द्रदिवाकरौ । अ

न्यासाकामिनीनाश्चकीटं हन्तुञ्जया

पीलु .

दया । सानास्तिपुञ्जलीनाञ्चकान्त'
 इन्तपुरातनम् ॥ रतिञ्जनूतनप्रा-
 प्यविषतुल्यपुरातनम् । आन्त दृष्ट्या
 द्विनस्थेऽसोपायेनावलीलया ॥ * ॥
 पृथिव्यायानिपापानिपुञ्जलीष्वेव-
 भारते । तिष्ठन्तिताभ्योनपरा : पा
 पिष्ठा सन्तिकेचन ॥ (*†*) ॥
 पुञ्जलीपरिपक्वान्नसर्ष पातकमिश्रि-
 तम् । दैविकर्माणिपैत्रेचदेयनचत-
 थाजलम् । अन्न विष्ठापयोमूत्रपुञ्ज-
 लीनाञ्चनिश्चितम् । दत्त्वापितृभ्यो
 देवेभ्योभुक्त्वाचनरक्त्रजेत् ॥ शतव-
 र्षकालसूत्रेपचख्येवमुदाहृते । घोरा
 म्भकारिक्लमयस्त'दशन्तिदिवानिश-
 म् ॥ पुञ्जल्यन्नञ्चयोभुङ्क्तेदेवाद्य
 दिनराधम . । सप्तजन्मकृतपुण्यत
 स्वनश्यतिनिश्चितम् ॥ आयु : श्री-
 यशसांज्ञानिरिहलोकेपरचच । त-
 स्माद्यत्नाद्द्रव्यीयपाकपात्र कलचक-
 म् ॥ (*†*†) ॥ पुञ्जलीदर्शने
 पुण्ययात्रासिद्धिर्भवेहुवम । स्पर्शने
 चमहापापंतीर्थस्नानाद्विशुद्धाति ॥
 ज्ञानदानत्रतञ्चैवजपञ्चदेवपूजनम् ।
 निष्कलपुञ्जलीनाञ्चभारतेजीवनवृ-
 था ॥ (*†*†) ॥ उपस्थितस-
 कामपुञ्जलीच्यागेदोषोयथारहस्युप
 स्थिताकामात्पुञ्जलीचेज्जितेन्द्रिय,
 परिच्छजेद्वर्माभयादधर्मान्नरक्त्रजे-
 त् ॥ (†*†*†) ॥ सर्वदैवतस्या-

पुञ्जस .

स्तपस्विच्याज्यत्व गर्हितत्व'चयथा ।
 उपस्थिताचयायोषिदत्त्वाज्यारागि-
 णामपि । श्रुतौश्रुतमित्तिच्याज्यास
 र्वदैवतपस्विनाम् ॥ अहोसर्वा . प-
 रिच्याज्या पुञ्जलीचविशेषत . । ध-
 नायु . प्राणयशसानाशिनीदु ख
 दायिनी ॥ स्वकार्यतत्पराशश्रुत्प-
 रकार्यविधातिनी । निष्ठुरानरघा-
 तिभ्य सर्वापहीजरूपिणी ॥ विद्यु
 हीमिर्जलेरेखालोभान्मै त्रीयथाभवे
 त् । परद्रोहाद्यथासम्पत्कुलटाप्रेम
 तत्परम् ॥ सर्वेभ्योऽहिसजन्तुभ्योवि-
 पहीजासदैवसा । शोविश्रसैत्ता-
 सम्भूटोविपत्तस्यपदेपदे ॥ इतित्र-
 ऋग्वैवर्त्तेश्रीकृष्णजन्मखण्डे २३ ।
 २४ । ७२ अध्यायः ॥ पु सोभर्त्त' ;
 सकाशाच्चलति० पुरुषान्तरगच्छति ।
 चलगतौ । अच् । गौरादि . ॥
 पु शिङ्गम् । न० शिश्रे ॥
 पु सवनम् । न० दुग्धे । गर्भे ॥ स-
 स्कारविशेषे ॥ द्वितीयेत्राहतीयेवा
 मासिपु मवनभवेत् । व्यक्तेगर्भेभवे
 त्कार्यसौमन्तेनसहायवा ॥ पुमान्
 सूयतेऽनेन । पुञ्ज० । ल्युट् ॥
 पु स्वम् । न० रेतसि । शुक्रे ॥ पुरुष-
 त्वे ॥
 पु स्वविग्रह . । पुं० भूटणे ॥
 पुञ्जस । पु० श्वपचे ॥ अथमे ॥ ध
 त्कुत्सितम् पुण्य'वापुर्मांसवाकस

पुच्छ .

ति । कसगती । अच् । मू० कोवा
 ॥ पृ० । निषादाच्छूद्रायाजाते ।
 जातानिषादाच्छूद्रायाजात्याभवति
 पुक्कस ॥
 पुक्कसी । स्त्री० कालिकायाम् ॥ नी-
 ल्याम् ॥
 पुङ्ग । पु० मङ्गलाचारे ॥ शराङ्गे ।
 बाणमूले ॥ श्येने ॥
 पुङ्गानुपुङ्गम् । न० मङ्गलामङ्गले ॥
 यथा । पुङ्गानुपुङ्गविषयेक्षणतत्
 परोपिधीरोनमुच्चति मुकुन्दपदार
 विन्दे । सङ्गीतनृत्यगतितालवशग
 ताप्रिसौलिम्यकुम्भपरिचक्रुधीन
 टीवति ॥
 पुङ्ग । पु० न० पुङ्गी ॥ इतिशब्द
 चन्द्रिका ॥
 पुङ्गज । पु० आत्मनि ॥ इतिभूरि
 प्रयोग . ॥
 पुङ्गव । पु० वलीवर्दे । वृषे ॥ पु-
 माश्चासौगौश्च । गोरतद्वितलुकीति
 टच् ॥ औषधस्यप्रभेदे ॥ उत्तरपद
 स्थ श्रेष्ठे ॥ ऋषभौषधे ॥ महो
 च्चे ॥ पुरुषर्षभे ॥ पुमान्गौरिव
 । उपमितिसमास । पूर्ववत्टच् ॥
 पुच्छ । पु० पश्चात्प्रदेशे ॥ पु० न०
 लाङ्गूले ॥ न० कलापे । समूहे ।
 लोमवलाङ्गूले ॥ युच्छति । युच्छप्र
 सादे । प० अच् । पु० । पुच्छभा
 ण्देतिनिपातनादायस्यपः ॥

पुट

लीचटक्काना० इतिभा० ॥
 पुच्छदा । स्त्री० । लक्ष्मणकन्दे ॥ इ०
 राजनिर्घण्ट . ॥
 पुच्छी । पु० कुकुटे ॥ अर्कवृक्षे ॥
 त्रि० । लाङ्गूलवति ॥
 पुञ्ज । पु० राशौ । धान्याद्युच्छ्रित
 वन्दे ॥ पिञ्जयति० पिञ्ज्यतेवा ।
 पिञ्जिहिंस्य वलादाननिकेतनेषु ।
 अच्० घञ्वा । घृ० । यदा । उन्न-
 च्यापुमासजयति । अन्ये० ड ॥
 पुञ्जकस्थली । स्त्री० असरोविशेषे ॥
 पुट । पु० बालपल्लवे ॥ न० । जा
 तीपले ॥ उपर्यधोभवापन्नसयुक्तश्च
 दादिकपालद्वयरूपौषधपाकपात्रे ॥
 धात्वादिमारणोपयुक्तान्पुटप्रकारा
 नाहरमप्रदीप । लोहादेरपुनर्भा
 वस्तद्गुणत्वगुणाद्यता । सलिले
 तरणञ्चापिततस्त्रिभिः पुटनाङ्गवत्
 ॥ गम्भीरविस्तृतकुण्डे द्विहस्ते चतु
 रस्रके । वनोपलसहस्रेणपूरितेपुट
 मौषधम् । कोष्ठेरुव प्रयत्नेनगोवि
 ष्ठोपरिधारयेत् । वनोपलसहस्रा
 र्हेकोष्ठिकोपरिनिक्षिपेत् ॥ व
 ङ्गि विनिःक्षिपेत्तत्रमहापुटमिति
 स्मृतम् ॥ १ ॥ कोष्ठभूषा । गी
 विष्ठा० गोड्ढा ॥ †*‡* ॥
 सपादहस्तमानेनकुण्डे निम्नं तथा
 यते । वनोपलसहस्रेणपूर्वोमध्ये
 विधारयेत् ॥ पुटनद्रव्यसयुक्ताकी

पुट

ष्ठिकामुद्रितांमुखे । अधोर्धानिकर
 गणानिअर्धान्युपरिनि क्षिपेत् ॥
 एतद्गजपुटप्रोक्तख्यातसर्बपुटोत्तम
 म् । हस्तश्चतुर्विंशत्यङ्गुलप्रमाण
 ससपाद तेनचिशदङ्गुलप्रमाणेने
 त्यर्थ अतएवोक्तम् । साधारणोन
 राङ्गुल्याचिशदङ्गुलकोगज । क
 रण्डानि० आरण्यागोमया । इ०
 गजपुटम् ॥ २ ॥ (+ + + +)—
 अरतिमातृकीकुण्डपुटवाराहमुच्यते
 ॥ ३ ॥ वितस्तिमातृकी खातेकथि
 तकौकटपुटम् ॥ ४ ॥ अरतिस्तुनि
 ष्कनिष्ठेनमुष्टिना । इत्यमर । नि
 स्तकनिष्ठयामुष्योपलक्षितोहस्तो
 ऽरतिरित्यर्थ ॥ शोडशाङ्गुलकेश्वाते
 कस्यचित्कौकटपुटम् ॥ यत्पुटदी
 यतेखातेह्यष्टसङ्ख्यैर्वनोपलै । क
 पोतपुटमेतत् कथितपुटपरिदितैः
 ॥ ५ ॥ गोष्ठातर्गीखुरक्षुण्णशुष्कचू
 र्णितगोमयम् । गोवरतत्समाख्या
 तवरिष्ठरससाधने ॥ दृहङ्गाण्डस्थि
 तैर्यत्रगोवरैदीयते पुटम् । तद्गोव
 रपुटप्रोक्तभिषग्भि सूतभस्मकृत
 ॥ ६ ॥ दृहङ्गाण्डेतुषैः पूर्ण मध्ये
 मूषाविधारयेत् । क्षिप्तवाग्निमुद्र
 येङ्गाण्ड तद्गाण्डपुटमुच्यते ॥ ७
 ॥ इति भावप्रकाशः ॥ पु० । न०
 । अश्वखुरे । ३ ॥ आच्छादने ॥
 पत्रादिरचितेपुष्पाद्याधारे । पुडा०

पुटपाक .

इति० दौना० इतिचभा० । मिथ
 सञ्ज्ञेषे ॥
 पुटकम् । न० पद्मे ॥ इतिशब्द० ॥
 पुटकन्द । पु० कोलकन्दे ॥
 पुटकिनी । स्त्री० पद्मिन्याम् ॥ पुट-
 कानिसन्त्यत्रपुष्करादिभ्योदेशइती
 नि . ॥
 पुटग्रीव । पुं० गर्गर्यान् ॥ ताम्रकु
 म्भे ॥
 पुटपाक । पु० पुटान्तरितौषधपत्र
 ने ॥ अस्यविधिर्यथा ॥ पुटपत्रस्यक
 ल्पस्यस्वरमोष्ट्यतेयत । अतस्तुपु
 टपाकानाद्युक्तिरत्रोच्यतेमया ॥ पु
 टपाकस्यप्राकोय लेपस्याङ्गारवर्णता
 । लिशब्दव्यङ्गुलस्यलक्षुर्याद्व्याङ्गुलि
 मात्रकम् । काश्मरीवटजवादिप-
 त्रैर्वेष्टनमुत्तमम् । पलमात्रोरसोग्रा
 ह्य कर्षमात्रमधुक्षिपेत् । कल्क
 चूर्णद्रवाद्यास्तुदेया कोलमितावु
 धै ॥ ०० ॥ अपिच । हेविल्वेक्षि
 ग्धमासस्यपरद्रव्य पलमतम् । द्रव
 स्यकुडवोन्मानसर्वमेकत्रपेषयेत् ॥
 तदेकचसमालीडापत्रैः सुपरिये
 ष्टितम् । पुटपाकविधानेन तत्पक्
 त्वात्तद्रक्षवुध . ॥ तर्पणीक्तेन विधि
 नायथावदवधारयेत् । दृष्टिमध्येनि
 षिच्य . स्थान्निच्यमुत्तानशायिना ॥
 स्नेहनोलेखनश्चैवरोपणश्चेतिसञ्चि
 धा । हित . स्निग्धोविरूढस्यस्निग्ध

पुटभेद .

स्यसतुलेखन . ॥ इष्टे र्वलार्थमितर' पित्तास्रगृहणवातनुत् । इतरोरोप य . । स्नेहमांसवसामज्जमेद स्या द्वीषधै . कृत : ॥ स्नेहन : पुटपा क : स्य . दुधार्थीहे वाक्यतेतुस : । वाक्यतच्छोटिकाशतम् । जाङ्गला नायकनृमांसैर्लेखनद्रव्यसयुतै . ॥ कृष्णालोहरजस्ताम्बशङ्खविद्रुमसिन्धु जै . । समुद्रफेनकासीस स्त्रीतीजद धिमस्तुभि ॥ लेखनोवाक्यततस्य परधारणमिष्यते । स्तन्यजाङ्गल म ध्वाज्यतिक्तकद्रव्यभावित ॥ लेखना त्त्रिगुणोधाय . पुटपाकस्तुरोपण । तिक्तकद्रव्याण्याह । निम्बानृता वृषपटोलनिदिग्धिकाभि' म्यात्पञ्च तिक्तकद्रुतिप्रथितोगुणोवम् । आच रेत्तर्पणोक्तास्तुक्रियाव्यापत्तिदर्शने । व्यापत्तिदर्शने । मिथ्याकृतपुटपा कजनितव्याधिदर्शने । तेजास्यनिल माकाशमादर्शभास्वराणिच । नेत्रे ततर्पितेनेत्रे यच्चवापुटपाकवान् ॥ इति भावमिश्र . ॥

पुटपाकजम् । न० मासस्राव्यञ्जनान्त रे ॥ गुरुयन्त्रेणयत्पक्वा' तज्ज्ञेयं पुटपाकजम् ॥

पुटभेद . । पुं० नदीवक्त्रे ॥ पत्तने । नगरे ॥ आतोर्ध्व ॥ तटिनौमुखे ॥ चक्राकारेणजलानामधोयानि ॥ पु टंसिष्ट भिनत्ति । भिदिर० । कर्म

पुण्डरीकम्

श्याम् ॥ पाषाणविशेषि ॥ पुटै पुटै भेद्यते इ० ॥

पुटभेदक : । पुं० पाषाणविशेषि ॥ पुटभेदनम् । न० पत्तने । स्थानीये । नगरे ॥ पुटानिपात्राणिभिव्यन्ते ऽत्र । भिदिर० । अधिकरणेल्घुट् । युज्वा ॥

पुटालु . । पुं० शूकरकन्दे । कोल कन्दे ॥

पुटिका । स्त्री० एलायाम् ॥

पुटितम् । न० अहिपुटे ॥ हस्तपुटे । चि० । पाटिते ॥ सूते ॥

पुटी । स्त्री० कौपीने ॥ आच्छादने ॥ पत्रादिनिर्मितेषुष्याद्याधारे । पुडि या० पुडी० इ० भा० ॥ गौ० डीम् ॥

पुटोटजम् । न० श्वेतच्छत्रे ॥ इ० त्रिकाण्डशेष ॥

पुटोदक । पुं० नारिकेलि ॥ इ० हा०

पुण्डरी । पुं० हस्तिनामनुष्याणाञ्च चतुर्थ्ये चतुर्विटपे । शालपर्णीपत्रस मानपत्रे । पौण्डरीके । चतुर्थ्ये । शालपुष्ये ॥ इ० शब्द० ॥

पुण्डरीकम् । न० सिताम्बोजे । सि तच्छत्रे ॥ भेषजे ॥ पुं० । व्याघ्रे । अग्निदिङ्नागे ॥ कोषकारान्तरे ॥ सहकारे । गणधरे ॥ राजिला द्वौ ॥ गजज्वरे ॥ मदनकवृक्षे ॥ कमण्डली ॥ श्वेतकर्णे ॥ शाले

पुण्डर्यम्

जातिविशेषे ॥ कुष्ठविशेषे ॥ तल्लक्षणम् । सखेतरक्तपर्यन्त पुण्डरीकदलोपमम् । सोत्सेधञ्चसरागञ्चपुण्डरीकप्रचक्षते इति० । पुण्डरीकवर्णयोगात्पुण्डरीक । अर्शं आद्यच् ॥ पुण्डयति । मडिभूषायाम् । पुण्डिच । फर्फरीकादयश्चेत्यरीकम् ॥

पुण्डरीकाक्ष । पुं० विष्णौ । नारायणे । हृत्पुण्डरीकेप्रकाशमानेवासुदेवे ॥ तस्यस्मरणादेवशुचिर्भवति । यथा । अपवित्रं पवित्रोवासर्वावस्थाङ्गतोपिवा । यस्मरेत्पुण्डरीकाक्षसवाह्याभ्यन्तरं शुचिरितिस्मृते ॥ पुण्डरीकमिवाक्षिणीयसः । बहुव्रीहौसकथ्यच्छो स्वाङ्गात्षच् । पुण्डरीकेषुअक्षियसः ॥ पुण्डरीकस्थानेअक्षियस्येतिवा ॥ अयमर्थस्तुहरिस्तीसाहस्रमितिपुष्पदन्तस्तोत्रेव्यक्तं ॥ यद्वापुण्डरीकलोकात्मकमक्षति । अक्षुव्याप्ती । कर्मण्यण् ॥ तत्क्षायतिवा । क्षेपये । आतोनुपसर्गइतिक । अन्येषामपीतिदीर्घ । आङ्प्रश्नेषोवा । तत्रसुपीतिमूलविभुजेतिक । न० । पुण्डर्ये ॥

पुण्डरीयकम् । न० प्रपौण्डरीके । स्थलपद्मे ॥

पुण्डर्यम् । न० प्रपौण्डरीके ॥ पुण्ड

पुण्यम्

यति । पुण्डिखण्डने । अच् । पुण्डस्यार्थ्य प्रधानम् । शकन्धादिपुण्ड । पुं० दैत्यविशेषे ॥ इक्षुप्रभेदे । पौण्डा० इ० भा० ॥ अतिमुक्तकेचिचि ॥ क्लमौ ॥ पुण्डरीके ॥ तिलके । पुष्पवृक्षविशेषे ॥ ह्रस्वप्लक्षे ॥ देशविशेषेतु पुण्ड ॥ न० । जर्हपुण्ड्रादौ ॥ पुण्ड्राते । पुण्डिखण्डने । स्थायितञ्चीतिरक् ॥

पुण्ड्रक । पुं० अतिमुक्ते । वासत्याम् । माधवीलतायाम् । तिलकवृक्षे । स्थिरपुष्पाम् ॥ इक्षुप्रभेदे । पौण्डा इ० भा० ॥ पुण्डति०पुण्ड्रातेवा । मुण्डिवन्धने० पुण्डिच । स्फायीतिरक् । स्वार्थेकन् ॥

पुण्ड्रकिलि । पुं० ब्रमे । हस्तिनि ॥ पुण्ड्रेषुकैलिर्यस्य ॥

पुण्यम् । न० धर्मे ॥ सुकृते ॥ यथा । पण्डितेनापिकिन्तनसमर्थेनचदेहिनाम् । यत्पुण्यं भारमुद्वेष्टमशक्तं पारलौकिकमिति ॥ तस्माद्यतेतपुण्येपुयद्बन्धेन्महतीश्रियनिति ॥ विधिविहिते ॥ सदाचारे ॥ शोभनकर्मणि ॥ त्रि० । शोभने । मनोरमे । सुन्दरे ॥ पावने ॥ शुद्धे ॥ पुनाति० पूयतेऽनेनवा । पूज् । पूजो यसुद्धस्त्रश्चेतियतण्डह्रस्वञ्च ॥ यद्वा । पुणति । पुणकर्मणिशुभे । इगुपधेतिक । पुणेसाधु । तत्र

पुण्यभाक्

साधुरितियत् ॥ दयासम नास्तिपु
ण्य पाप हिंसासम नहीतिदेवीभा
गवतम् ॥

पुण्यकम् । न० विधिविहितेउपवास
कृच्छ्रचान्द्रायणप्राजापत्यनक्तभीज
नादिब्रते ॥ पुण्यमेव । सञ्जायाकन् ॥

पुण्यकव्रतम् । न० ब्रह्मवैवर्तीक्रे ।
स्त्रीकर्त्तव्येनियमविशेषे ॥

पुण्यकृत् पुं० अश्वमेधादियाजिनि ॥
आश्रमकर्मकृति ॥ त्रि० पुण्यक
र्त्तरि । धार्मिके ॥ पुण्यकृतवान्
सुकर्मपापमन्तपुण्येषुकृजः इति
कृज क्विप् इत्स्वस्येतितुक् ॥ पु
ण्य कारयतिवा । बहुलमन्यत्रापी
तिणिलुक् ॥

पुण्यमन्थ । पुं० चम्पके । पुण्योग
न्वोऽस्य ॥

पुण्यजनः । पुं० यत्ने ॥ राक्षसे ॥ म
ङ्गलादिवद्विरुद्धलक्षणयापुण्यश्चासौ
जनश्च ॥ धार्मिके ॥ पुण्याश्रयो
जन । मध्यमपदलोपीसमास ।

पुण्यजनेश्वरः । पुं० कुबेरे । व्यम्बक
सखे ॥ पुण्यजना. यक्षा . तेषामी
श्वरः ॥

पुण्यदृषणम् । न० श्वेतकुशे ॥

पुण्यदर्शनः । पुं० चाषपक्षिणि ॥

पुण्यफलः । पुं० वनविशेषे । लक्ष्म्या
रामे ॥ न० । धर्मजन्यफले ॥

पुण्यभाक् । त्रि० पुण्यविशिष्टे ॥

पुण्यहवाचनम्

पुण्यभू । स्त्री० आर्यावर्ते ॥ पुण्यस्य
भू । पुण्याचासौभूमिश्चेतिवा ॥

पुण्यभूमि । स्त्री० आर्यावर्ते ॥ पुण्य
स्यभूमिः । पुण्याचासौभूमिश्चे
तिवा ॥

पुण्यवान् । त्रि० सुकृतिनि । धन्ये ॥
पुण्यमस्यास्ति । मतुप् । मादुप
धायान्मतोर्वीऽयवादिभ्य इतिव
त्त्वम् ॥

पुण्यश्लोक । पुं० जनार्दने । विष्णौ
॥ नलङ्कृतिप्रसिद्धेराजनि ॥ युधिष्ठि
रे ॥ पुण्यानिपावनानि श्लोकानिय
शासियस्य ॥ पुण्यानिकवीनापद्या
निवायस्मिन् ॥ त्रि० पुण्यचरित्रे
पुण्यश्लोका । स्त्री० द्रौपद्याम् ॥ वैदे
ह्याम् । सीतायाम् ॥ यथा । पुण्य
श्लोकीनलोराजा पुण्यश्लोकीयुधिर.
। पुण्यश्लोकाचवैदेही पुण्यश्लोकोज
नार्दनइतिपुण्यम् ॥

पुण्या । स्त्री० गङ्गायाम् ॥ तुलस्या
म् ॥ पुण्यजनिकायाम् ॥

पुण्यात्मा । त्रि० धर्मशीले ॥ पुण्य
आत्मस्य ॥

पुण्यहम् । न० शोभनदिवसे ॥ पुण्य
स्यतदहश्च । राजाह . सखिभ्यष्टजि
तिटच् । उत्तमैकाभ्यामित्यन्हादेशो
न । पुण्यसुदिनाभ्यामितिक्लीवत्त्वम्
॥ मङ्गले ॥ यथा० पुण्यहवाचनम् ॥

पुण्यहवाचनम् । न० देवादिकर्मा

पुत्र .

दौमङ्गलार्थपुण्याहमितिशब्दस्यवा
रत्रयकथने ॥ यथा । पुण्याहवाचन
दैवेब्राह्मणस्यविधीयते । एतदेवनि
रोङ्कार कुर्व्यात्तत्रियवैश्वयो ॥
सीङ्कारब्राह्मणेब्रूयात्निरोङ्कारमही
पतौ । उपाशुचतथावैश्वो शूद्रेख
स्तिप्रयोजयेदितियम ॥

पुत्तलिका । स्त्री० धातुपाषाणादिनि
र्मितमूर्त्तौ । पुतलीइतिभाषा ॥

पुत्तिका । स्त्री० मधुमक्षिकाविशेषि ।
पतङ्गिकायाम् ॥ यत्त्राह । माक्षि
कतेजवर्षे स्यात्पुत्रवर्षे तुपौत्तिकम् ।
भामरन्तुभवेच्छुक्लं क्षीद्रन्तुकपिलभ
वेत् । इति ॥ पुतकुस्तितायते ।
तायृमन्तानपालनयो । बाहुलका
त्क । यलोप । केणइतिङ्स्व
। प्रत्ययस्थादितीच्वम् ॥ पिपीलि
काप्रभेदे । दौमङ्गलइतिसीउक० इति
चभाषा ॥ यथा । धर्मशने ; सञ्चि
नुयाहल्मीकमिपुत्तिका । परलो
कसहायार्थभास्वन्त खशरीरिणमि
ति ॥

पुत्र । पु० लभ्नात्पञ्चमभवने ॥ आ
त्मजी । तनये । सूनौ । सुते । अप
त्ये । पूतइतिभाषा० ॥ अस्थनिरु
क्तिर्यथा । पुञ्जास्मीनरकाद्यस्मात्पि
तरत्रायतेसुक्त् । तस्मात्पुत्रइति
प्रोक्त स्वयमेवस्वयम्भुवेति ॥ स-
सारिणीयमवश्यमपिचित् । अपुत्र

पुत्र .

स्यगतिर्नास्तिस्वर्गेगतुपरन्तप । येन
केनाप्युपायेनपुत्रस्यजननचरेदिति
वचनात् ॥ सचद्वादशविधीयथा ।
पुत्रान्द्वादशयानाहनृणास्त्रायम्भुवो
मनु । तेषांषड्वम्भुदायादा षड्
दायादवाभवा ॥ औरस च्चज
श्चैवदत्त क्वचिमएवच । गूढोत्प
न्नोऽपविद्वश्चदायादावाभवाश्चषट् ॥
कानीनश्चसहोदश्चक्रीत पौनर्भव
स्तथा । स्वयदत्तश्चशौद्रश्च षडदाया
दवाभवा इति ॥ पुत्रिकापुत्रेण
सहत्रयोदशविधोऽपिभवति ॥ † ॥
जीवतीवाक्यकरणात्क्षयाहेभूरिभो
जनात् । गयायापिण्डदानाच्च त्रि
भिः पुत्रस्यपुत्रता ॥ (*) ॥ चतु
र्विधा पुत्रायथा । सुमनोवाच) ।
ऋणसम्बन्धिन केचित्केचित्पुत्र्या
सापहारका । रिपवश्चप्रियाश्चेति
स्वकर्मवशवर्तिन ॥ भेदैश्चतुर्भिर्जाय
न्ते पुत्रामित्रास्त्रियस्तथा । भार्या
पिताचमाताचभृत्या स्वजनवाभवा
॥ स्निह्यन्स्निह्यन्स्निह्यन्ते सम्बन्धे नम
हीतले । न्यासापहारभावेन यस्यय
स्यकृतभुवि ॥ न्यासस्वामीभवेत्पु
त्रोऽगुणवान्रूपवान्भुवि । येनचाप
द्वतन्यासतस्यगिहेनमशय ॥ न्या
सापहाराण्ड्मुखसदत्त्वादारुणगत.
। न्यासस्वामीसपुत्रोऽभून्त्यासापहार
कसाच ॥ गणवान्रूपवांश्चैवसर्वल

पुत्र .

क्षणसयुत । भक्तिश्चदर्शयेत्तस्य
पुत्रोभूत्वादिनेदिने ॥ प्रियवाक्यध
रोवापिवहुस्त्रे हप्रदर्शयेत् । स्वीय
द्रव्य समुद्राब्ज प्रीतिमुत्पाद्यचातु
लाम् ॥ भुक्त्वातुपोषणात्तेनतदादा
यपुनर्जित् । यथातेनप्रदत्ततथा-
सापहरणात्पुरा ॥ दु खमेवम-
हत्कृत्वादारुणप्राणनाशनम् । ता
दृशतस्यदद्यात् सपुत्रोभूत्त्वामहागु
णैः ॥ अल्पाद्युषस्तथाभूत्वा मरण
यान्तितेतथा । दु . खदत्त्वाप्रयान्त्ये
वप्रकृत्यैवंपुन पुनः ॥ यदाहपुत्रपु
त्रेतिप्रलापहिकरोतिसः । तदाहा
स्य करोत्यै प्रक . सपुत्रोहिकस्यच
॥ अनेनापि कृतन्यासमदीयपरिष्ठा
रिणा । द्रव्यापहारोपिपितापूर्वमद्यै
वतस्यच ॥ पिशाचस्त्व मयादत्तमद्यै
वहिदुरात्मनः । द्रव्यापहरणेनापि
ममप्राणागता किल ॥ दु खेनम
हताचैवयथार्हपीडित पुरा । तदा
दु खप्रदत्त्वाहद्रव्यमुद्राब्जमुत्तमम्
॥ भोगेनसर्वमादायचिरात्विश्र्वास्य
सौम्यवत् । गतोस्मिस्वगृहचाद्यक
स्याहसुतर्द्धदृश ॥ नचैषोपिपितापू
र्वमद्यैवनचकस्यचित् । पिशाचस्त्व
मयादत्तमद्यै वचदुरात्मनः ॥ एव
मुक्त्वाप्रयात्त्यैवतप्रहस्यपुन पुनः ।
प्रयात्त्यनेनमार्गेणदुःखदत्त्वासुदारु
णम् ॥ एवन्यासस्यसम्बन्धात्पुत्रा .

पुत्र

क्वन्ति भवन्तिवै । ससारदु खबहु
लादृश्यन्ते यत्रतत्रहि ॥ १ ॥ ऋणस
बन्धिनः पुत्रान् प्रवक्ष्यामि तवाय
त । ऋणयस्यगृहीत्वाय प्रयाति
मरणकिल ॥ अन्नदातासुतोभूत्वा
भ्रातावाथपिताप्रिय । मित्ररूपेण
वर्त्तेतचन्तर्द्दृष्ट सदैवसः ॥ गुण
नैवप्रपश्येत् सत्क्रूरोनिष्ठुराकृति
। जल्पतेनिष्ठुर वाक्य सदैवस्वजने
षुच ॥ निश्चयमिष्टसमश्नातिभोगा
न्मुञ्चीतनिश्चयः । द्यूतकर्मरतो
निश्चयंचौरकर्मणिनिश्चयः ॥ गृहा
द्द्रव्यवलाहतांवार्यमाण प्रकुप्य-
ति । पितरमातरचैवकुत्सतेचदिने
दिने ॥ द्रावकस्त्रासकश्चैववहुनिष्ठु
रजल्पकः । वञ्चयित्वैवमुद्राश्च ह
त्वासुखेनतिष्ठति ॥ जातकर्मादि-
भिर्बालो द्रव्यं गृह्णातिदारुणः ।
पुनर्विवाहसयोगान्नानाभेदैरनेकधा
॥ एवसञ्चोयतेद्रव्य नैवमेतद्ददात्य
पि । गृह्णेत्त्रादिकसर्वममैवहिनस
शयः । पितरमातरचैव वदत्यैवं
दिनेदिने ॥ सुदण्डैर्मुसलैश्चैवकचा
घ्रातैस्तुदारुणैः । मृतेतुतस्मिन्पित
रितथामातरनिष्ठुरम् ॥ नि . स्त्रे
होनिर्घृणश्चैवजायतेनाचसशयः ।
शास्त्रकार्याणि दानानिनकरोतिक
दाचन । एवविधास्त्रयःपुत्राभवन्ति
चमहीतले ॥ २ ॥ रिपुपुत्रप्रवक्ष्या

पुत्र .

मितवाये मुनिपुङ्गव । बाल्ये वयसि
सम्प्राप्ते रिपुवत्वर्तते सदा ॥ पित
रमातरचैव क्रीडमानो हिताडयेत्
ताडयित्वा प्रयात्थे वप्रहस्यै वपुन
पुन ॥ पुनरायातित तत्र पितर
मातरपुन । सक्रोधो वर्तते निश्च
नैव कर्मणि सर्वदा ॥ पितरमारयि
त्वत्तु मातरचपुन : पुन . । प्रया
त्थे वसदुष्टात्मा पूर्ववैरानुभावत
॥ ३ ॥ अथात सप्रवक्ष्यामियस्मा
ह्मभ्यो भवेत्प्रिय । जातमात्र प्रिय
कुर्यात्बाल्ये नटनक्रीडनैः ॥ वय.
प्राप्यप्रियकुर्यान्मातापित्रोरनन्तर
म् । भक्त्या सन्तोषयेन्नश्च तावुभौ
परिपालयेत् ॥ स्त्रे हेनवचसाचैव प्रि
यसस्मापणेनच । मृतीगुरुसमाज्ञा
यस्त्रे हेनरुदतेपुन ॥ श्राद्धकमाणि
सर्वाणि पिण्डदानादिका क्रियाम् ।
करोत्येवसुद . खात्संस्त्रीभ्यो यात्रा
प्रयच्छति ॥ ऋणत्रयान्वित : स्त्रे हा
न्निर्यापयति निश्चित . । यस्माह्मभ्यं
भवेत्कान्तप्रयच्छति न संशय . ॥ पु
त्रो भूत्वामहाप्राज्ञश्चनेन विधिना कि
ल ॥ ४ ॥ उदासीनप्रवक्ष्यामि तवा
ये प्रियसाम्प्रतम् । उदासीनेन भावे
न सदैव परिवर्तते ॥ ददाति नैव गृ
ह्णाति न क्रुध्यति न तुष्यति । नैवोप
याति सन्त्यज्य उदासीनो द्विजोत्तम ॥
तवाये कथितसर्वं पुत्राणागतिरीदृ

पुत्र

शी । यथापुत्रास्तथाभार्या पितामा
ताथवान्वा ॥ भृत्याश्चान्ये समा
ख्याता . पशवस्तुरगास्तथा । गजा
महिष्योदास्यश्चक्षणसम्बन्धिन स्त्व
मी ॥ ०० ॥ सुपुत्रलक्षणान्तु । व-
शिष्ठउवाच । पुत्रस्य लक्षणपुण्य
तवाये प्रवदाम्यहम् । पुण्यप्रसक्तौ
यस्यात्मासत्त्वधर्मरत सदा ॥ बु
द्धिमान् ज्ञानसम्पन्नस्तपस्वी वाग्विदा
म्बर . । सर्वकर्मसु सद्धीरो विद्वाध्य
यनतत्पर । सर्वशास्त्रप्रवक्ता च दे
वब्राह्मणपूजक . । याजक सर्व
यज्ञाना दाता त्यागी प्रियम्बद ॥
विष्णुध्यानपरो निश्च शान्तो दान्त
सुहृत्सदा । पितृमातृपरो निश्च स
र्वसृजनवत्सल . ॥ कुलस्य तारकी
विद्वान् कुलस्य परितोषक . । एव
गुणै सुसयुक्तः सुपुत्र सुखदाय
क ॥ पुत्रस्य जङ्गमतीर्थत्व यथा ।
सर्वतीर्थो हरतीर्थपुत्रतीर्थमुदाहृतम्
॥ यद्देवो वैष्णवद्देवो श्रीसर्वधर्मवद्दृष्ट्वा
त । पृथुना पुत्रतीर्थेन पवित्रोऽगा
त्परंपदम् ॥ सत्युचंपरमतीर्थप्राप्य
मुच्यन्ति पूर्वजा : । पितापिच्छणमु-
क्त . स्यात्जातेपुत्रे महात्मनि ॥
वैष्णवपुत्रस्य पूर्वपुरुषजातृत्व यथा
[। वैष्णवो यदि पुत्रस्य स्यात्स तारयति
पूर्वजान् । पितृनधस्तनान् वशास्ता
रयत्यतिपावन . ॥ † ॥ कुपुत्रजन

. पुत्र

नेपितृणानरकगमनयथा । तथाय-
दिकुपुत्र स्यात्तैनमज्जन्तिपूर्वजा ।
। सुघोरिनरकीदोना ' श्रपन्तिचमुहु
मुहु . ॥ यथा जलेकुम्भवेनतरन्म
ज्जतिमूढधी ' । तथापिताकुपुत्रे
णतमसाम्बे निमज्जति ॥ जातमा
त्रे कुलिजन्तीसशरतेपितामहा ।
किमेषोऽधोनयेदस्मात्कर्तुं वावैशा
वीभवन् ॥ इतिपाद्मे भूमिखण्डे
११ । १२ । १८ । १२० अभ्याय .
॥ सप्तविधा . पुत्रा यथा । वरजो
वीर्यजस्रै वक्षेत्रज . पालकस्तथा ।
विद्यामन्त्रसुतानाञ्चगृहीत . सप्तम
सुत . ॥ इतिब्रह्मवैवर्ते ॥ इति
ब्रह्मवैवर्तेप्रकृतिखण्डे ५६ अध्या-
य पुत्रमुखदर्शने पुण्य यथा । श्री
पार्वत्युवाच । गृहमागत्यप्राणेश
तपसाफलदायकम् । कल्पेकल्पे
ऽध्यासतेय तपश्यागत्यमन्दिरम् ॥
शीघ्र पुत्रमुखपश्यपुण्यवीजमञ्जोत्स
वम् । पुत्रामनरकवाणकारणभव
तारणम् ॥ ज्ञानञ्चसर्वतौर्येषुसर्वय
ज्ञेषुदक्षिणा । पुत्रस्यदर्शनस्यास्यक
लानार्हन्तिषोडशीम्सर्वदानेनयत्पु
ण्य यत्पृथिव्या . प्रदक्षिण पुत्रद
र्शनपुण्यस्यकला नार्हन्तिषोडशीम्
सर्वास्तपोभिर्यत्पुण्य यदेवानशनै
र्व्रतैः । सत्पुत्रोद्भवपुण्यस्यकलाना
र्हन्तिषोडशीम् ॥ यद्विप्रभोजने . पु

पुत्र .

ण्ययदेवसुरसेवनै . सत्पुत्रप्राप्ति
पुण्यस्यकलानार्हन्तिषोडशीम् ॥
इति ब्रह्मवैवर्ते गणपतिखण्डे ६
ऽध्यायः ॥ ० (+ + +) ० विद्यादि
रहितस्यपुत्रस्यनिन्दायथा । कोर्य
पुत्रेणजातेनयोनविद्वाद्गार्भिक ।
तथागवाक्क्रियते यानदोग्धीनग-
र्भिणी ॥ सचमध्यमोत्तमाधमभेदा
त्त्रिविध . यदुपात्त यश्च पित्रा
धनवीर्यमथापिवा । तद्गृहापयतेय
स्तुसनरोमध्यम स्मृत . ॥ तद्दीयां
भ्यधिकयस्तुपुनरन्यत्स्वशक्तित ।
निध्यादयतितप्राज्ञावदन्तिनरमुत्त
मम् ॥ य पित्रासमुपात्तानिधनवी
र्ययशासिच । न्यूनतानयतिप्राज्ञा
स्तमाहु पुरुषाधममितिमार्कण्ड
यपुराणम्) ॥ * + * ॥ जायमानो
हरेद्दृशान् बर्द्धमानोहरेद्द्वनम् ।
भ्रियमाणोहरेत्प्राणान् नास्तिपुत्र
समोरिपुरितितुकुपुत्रजन्य दु ख
मनुभक्तुर्वाणस्योक्ति ॥ भसारिख
मुखपूर्णसत्पुत्रमुखदर्शनम् । कुपु-
त्राचरिताद्दु खमरणाभ्यधिकवि-
दु ॥ ० (* + *) ० पुत्रस्यप्रशसा
यथा । धननान्यञ्चरत्वात्तत्सर्वपु
त्रहेतुकम् । नभक्षितयत्पुत्रेणतद्
द्रव्यनिष्फलभुवि ॥ शतकपाधिका
वापीशतवापीसमंसर . । सर श
ताधिकोयच्च पुत्रोयज्ञशतादवर

पुत्रदा

॥ तपोदानोद्भवपुण्य जन्मान्तरसु-
खप्रदम् । सुखप्रदोपिसत्पुत्रः प्रा-
येभ्योऽपिसुनिश्चितम् ॥ पुत्रादपिप
रोवन्धुर्नभूतो न भविष्यति ॥ + ॥

एष्टव्यावहवः पुत्रायद्ये कोपिगया
ब्रजेत् । यजेद्वाचाश्वमेधेन नीलंवा
वृषमुत्सृजेत् ॥ पुनरनन्तस्मात्त्वा
यते । चैङ्पालने । सुपीतिकः ॥

यहा । पुनाति० पूयतेवा । पूज्प
वने । पुषोह्रस्वश्च तिक्तः ॥ उत्तम
श्चिन्तितकुर्यात्प्रोक्तकारौचमध्यमः
। अधमोऽश्रद्धयाकुर्याद कर्तोच्चरित
पितुरिति महाभारतम् ॥

पुत्रकः । पुं० पुत्रे ॥ शरभे ॥ धूर्त्ते ॥
शैलविशेषे ॥ वृक्षप्रभेदे ॥ अनुक-
म्पित पुत्र । अनुकम्पायामि
तिक ॥ पुत्रकृत्त्रिमे० इतियावादि
षुपाठाङ्कन् ॥

पुत्रकन्दा । स्त्री० लक्ष्मणाकन्दे ॥
पुत्रका । स्त्री० कन्यायाम् । पुत्र्येव
। स्वार्थकन् । सूतकापुत्रिकेतिङी
नद्रवर्धस्यपक्षेऽकारः ॥

पुत्रजीवः । पु० वृक्षविशेषे । स्त्रीपदा
पहे । जीयापोताइतिभाषा ॥ पुत्र-
जीवो गुरुर्हृष्यो गर्भदः श्लेषवातकृ-
त् । सृष्टमूत्रमलोरुहोहिमः स्वादु
कटुः पटुः ॥

पुत्रजीवकः । पु० पुत्रजीववृक्षे ॥
पुत्रदा । स्त्री० लक्ष्मणायाम् ॥ वध्या

पुत्रसूः

कर्कोटक्याम् ॥ गर्भदात्रीक्षुपे ॥
पुत्रदात्री । स्त्री० श्वेतपुष्पिकायाम्
। वृत्तपत्रायाम् । मालवदेशप्रसिद्ध
लतेयम् ॥

पुत्रपत्नी । स्त्री० पुत्रस्यभार्यायाम् ।
क्षुषायाम् ॥ पुत्रः पतिर्यस्याः
। निश्चयसपत्न्यादिष्विति नान्ता
देशेनान्तलक्षणेऽपी ॥

पुत्रपौत्रीणः । त्रि० पुत्रपौत्रानुभव
कर्त्तरि ॥ पुत्रपौत्राननुभवति ।
परोवरेत्यादिनाखः ॥

पुत्रप्रदा । स्त्री० वृहतीप्रभेदे । क्षवि
कायाम् ॥

पुत्रभद्रा । स्त्री० वृहज्जीवन्त्याम् ॥
पुत्रवान् । पुं० विद्यमानपुत्रे ॥
पुत्रोऽसत्यस्य । मतुप् ॥

पुत्रवती । स्त्री० विद्यमानपुत्रायाम्
॥ सर्वासामेकपत्नीनामेकाचेत्पुत्रि
णीभवेत् । सर्वास्तास्तेनपुत्रेणग्राह
पुत्रवतीर्मानु ॥ पुत्रोऽसत्यस्य ।
मतुप् ॥

पुत्रबलः । त्रि० पुत्रवति ॥ पुत्रोऽस्य
स्य । अन्येभ्योपिदृश्यतइतिबलच्
। असञ्जात्वाद्बल इति नदीर्घः ॥

पुत्रशुद्धी । स्त्री० अजशुद्ध्याम् ॥
पुत्रश्रेणी । स्त्री० प्रत्यक्षश्रेण्याम् ।
भूषिकपण्याम् ॥ पुत्राणांश्रेणिर
स्याः ॥

पुत्रसूः । स्त्री० पुत्रजनयित्याम् ॥

पुत्री

पुत्राचार्य । पुं० पुत्रेणाध्यापितेपितरि ॥ मुख्येनपुत्राचार्यतत्वाऽसम्भवात् ॥

पुत्रान्नाद । पुं० पुत्रान्नभोजनि । कुटीचके ॥

पुत्रिका । स्त्री० कन्यायाम् । दूहितरि । तनयायाम् ॥ यथा अपुत्रोनेन विधिनासुताकुर्वीतपुत्रिकाम् । यदपत्य भवेदस्यातन्ममस्यात्स्रधाकरम् ॥ पुत्रलिकायाम् ॥ पाञ्चालिकायाम् । यावतूलके ॥ पुत्रीव । इवेतिकम् । यावादित्वाद्वा । केशद्रुतिङ्गस्व ॥

पुत्रिकाधर्म । पुं० भाषात्रयैककन्यादाने ॥ सचाभ्रातृकायाकन्यायापुत्रार्थिनएवप्रसिद्ध । यथा । अभ्रातृकाप्रदास्यामितुभ्यंकन्यामलङ्कृताम् ॥ अस्यायोजायतेपुत्र । समेपुत्रोभवेदिति ॥

पुत्रिकापुत्र । पुं० पुत्रिकायास्तनये ॥ सचौरससम ॥

पुत्रिकाप्रभू । स्त्री० कन्याजनन्याम् ॥

पुत्रिणी । स्त्री० पुत्रवत्याम् ॥

पुत्री । पुं० पुत्रवति ॥ ज्येष्ठेनजातमात्रेणपुत्रीभवतिमानवः ॥

पुत्री । स्त्री० सुतायाम् ॥ वृक्षविशेषे ॥ शार्ङ्गं रवादित्वान्डीन् ॥ यथा । धिक्त्स्यजीवितलोकेयस्यपु

पुद्गलास्तिकाय

द्वीहिकृत्सिता । सर्वपापैस्सुदुखायपुत्रीभवतिदेहिनामिति ॥

पुत्रीय । त्रि० पुत्र्ये ॥ पुत्रस्यनिमित्तसयोगउत्पातोवापुत्राच्छ्व ॥

पुत्रेष्टि । स्त्री० } पुत्रनिमित्तक
पुत्रेष्टिका । स्त्री० } यागविशेषे ॥

यथा । गृहीत्वापञ्चवर्षीयपुत्रेष्टिप्रथमचरेदितिस्मृति ॥

पुत्रेष्णा । स्त्री० पुत्रार्थदारस्त्रोकारवाञ्छने ॥

पुत्र्य । त्रि० पुत्रीये ॥ पुत्रस्यनिमित्तसयोगउत्पातोवा । पुत्राच्छ्वेति यत् ॥

पुद्गल । पुं० आत्मनि ॥ देहे । काये ॥ पूर्यतेगलतीति० पुद्गल । वृद्धिद्वासविशिष्टद्रव्यार्थ ॥ त्रि० । मुन्दराकारे । रूपादिमद्द्रव्ये ॥

पुद्गलका । पुं० वल्मीके ॥ पुद्गलार्थे ॥

पुद्गलास्तिकाय । पुं० षड्विधरूपादिमद्द्रव्ये ॥ पृथिव्यादिमहाभूतानि चत्वारित्तरणगुल्मलतादिरूपस्थावरमजरायुजाण्डजस्वेदजोङ्गिज्जभेदभिन्नजङ्गमश्चेतिषड्प्रकारोयपुद्गलास्तिकाय ॥

पुन । अ० अप्रथमे ॥ अधिकारे ॥

भेदे । विशेषे ॥ पक्षान्तरे ॥ अवधारणे ॥ पनते । पनसुती । वा० अरः अस्योकारश्च ॥

पुनरुक्तम्

पुन पुन । अ० पौन ' पुन्ये । वारवारम् । मुहुः । शश्वत् । अभीक्ष्णम् । असक्तदित्यस्यपर्याया . ॥
नित्यबीप्सयोरितिपुन ' शब्दस्यद्विवचनम् ॥

पुन पुना । स्त्री० नदीविशेषे ॥ यथा कौकटेषु गयापुण्यापुण्यराजगृहेवनम् । च्यवनस्याश्रम पुण्योनदीपुण्यापुन पुनेतिगयामाहात्मग्रम् ॥
पुन. सस्कार । पुं० द्वितीयवारोपनयनादिसस्कारे ॥

पुनरागमनम् । न० द्वितीयवारागमने । फिरआवनाइतिभाषा ॥
यथा । अधुनागम्यता विप्रपुनरागमनकुर्विति ॥

पुनरुक्तम् । न० शब्दार्थयो पुनर्बचने ॥ यथाहगोत्तम । शब्दार्थयो पुनर्बचनं पुनरुक्तमन्यद्वानुवादात् ॥ ५ अध्याये ५७ ॥ पुनर्वचनपुनरुक्तम् तस्यविभागार्थशब्दार्थयोरिति । तेनशब्दपुनरुक्तमर्थपुनरुक्तञ्च लभ्यते । अनुवादेऽतिव्याप्तिवारणाय अन्यद्वानुवादादिति । अनुवादान्यत्वं सतौत्थर्थ . । निष्प्रयोजनपुनरभिधानहिपुनरुक्तम् । अनुवादस्तु व्याख्यारूप . सप्रयोजनकएवेतिभाव . । तथाच समानार्थकपूर्वानुपूर्वीकशब्दप्रयोगः शब्दपुनरुक्तम् । समानार्थकभिन्नानुपूर्वी

पुनर्डीनम्

कशब्दस्यनिष्प्रयोजनपुनरभिधानमर्थपुनरुक्तम् । आद्ययथाघटोघटइति । द्वितीययथा घट कलसइति । एतस्य प्रमादादिनासम्भवः ॥ ५७ ॥ पुनरुक्तभेदान्तरमाह ।
अथादापन्नसप्तशब्देनपुनरभिधानम् ॥ ५८ ॥ पुनरुक्तमित्यनुवर्तते । यस्मिन्नृक्तेयस्यार्थस्तीक्ष्णार्थिकीप्रतिपत्तिर्भवति तस्यतेनरूपेणपुनरभिधानपुनरुक्तम् । इदमेवचमर्थपुनरुक्तमितिगीयते । यथाबद्धिरुष्णइतिपूर्वपदाक्षिप्तोक्तिरियम् ।
उष्णोबद्धिरितिउत्तरपदाक्षिप्तोक्तिः । एवबद्धिरस्तिगृहेनास्तीतिविध्याक्षिप्तोक्तिः । जीवन्गृहेनास्तिवहिरस्तीतिनिषेधाक्षिप्तोक्तिः । पुनरुक्तत्रैविध्यञ्चेदभाष्यादिसम्मतम् । अन्येतुशब्दपुनरुक्तद्विविधम् । तस्यैवशब्दस्यपुनरभिधानपर्यायेणाभिधानम् ॥ अन्यत्पुनरर्थपुनरुक्तमित्याहुः . ॥ ५८ ॥ द्विगुणे ॥
पुनरुक्तजन्मा + पु० विप्रै । ब्राह्मणे ॥
पुनरुक्तजन्मास्ययथा मातुरग्रं धिजनद्वितीयमीक्ष्णवन्धने । तृतीययज्ञदीक्षायां द्विजस्यश्रुतिचोदनात् । इतिसनु ॥

पुनरुक्ति । स्त्री० पुन. कथने । कथितस्यैवकथने ॥

पुनर्डीनम् । न० सगुडीनएवसामान्य

पुनर्भवौ

गमने ॥

पुनर्भवः । पुं० नखे ॥ पुनरभीच्छां
नवः ॥

पुनर्नवा । स्त्री० साटीइतिप्रसिद्धे
शाकविशेषे । शोधचन्याम् ॥ सा
द्विधा । यथा । पुनर्नवाश्वत्थं तमूला
वृक्षीरोदीर्घपत्रकः । पुनर्नवापरार
क्तावर्षाभूरक्तपुष्पकः ॥ पुनर्नवाश्वत्थं
तमूलाशोधघ्नीदर्विपत्रिका । कटुक
घ्रायारुच्यर्षः । पांडुहृद्दीपनीपरा ॥
शोफानिलगरस्त्रे अहरीत्रघ्नीदरप्रशा
त् । पुनर्नवापरारक्ता रक्तपुष्पानि
लाटिका । शोधघ्नीक्षुद्रवर्षाभूर्वर्ष
केतुः कठिष्ठकः ॥ पुनर्नवारुणा
तिक्ताकटुपाकाहिमालघुः । वात
लायाहिणीश्लेष्मपित्तरक्तविनाशि
नीतिभावमिश्रः ॥ पुनरभीच्छान
वानूयतेवा । ऋदोरप् । क्षुभादिः ॥

पुनर्नवाशाकम् । न० पौनर्नवे ॥
पौनर्नवशाकमतीव कीमलसुखे दि
तमुष्टिभिरिवपीडितम् । सम्पाचि
तमिष्टतमन्तुतैलेसवासितहिङ्गुक
शेनरुच्यम् ॥ पौनर्नवहिचक्षुष्यन्ति
क्तरुच्यं कफापहम् । शोफपांडुक्षय
श्लासज्वरहृद्रोगनाशनम् ॥

पुनर्भवः । पुं० नखे ॥ पुनर्भवति ।

भू० अच् ॥ रक्तपुनर्नवायाम् ।

शरीरान्तरे ॥ त्रि० । पुनर्नवाजाते ॥

पुनर्भवी । पुं० आत्मनि । इ० हिम

पुनर्वसु

चन्द्रः ॥

पुनर्भूः । स्त्री० दिधिष्वाम् । द्विरु
ठायाम् । अक्षतयोनित्वादिधवा
पुनरुद्धते । इत्यसावन्यस्यभूत्वा
ऽन्यस्यपुनर्भवतिसंस्कृता । भू०
क्तिर् ॥ अक्षताचक्षताचैवपुनर्भूः
संस्कृतापुनरिति स्मृतिः ॥ त्रि
विधासासमाख्यातानारदेनमहर्षि
णा । कन्यैवाक्षतयोनिर्यापाणि
यद्व्यदूषिता । पुनर्भूः प्रथमासो
क्तापुनः । संस्कारकर्माणां ॥ १ ॥
देशधर्मानवेद्यस्त्रीपितृभिर्याप्रदी
यते । उत्पन्नसाहसान्यस्मैसा
द्वितीयाप्रकीर्तिता ॥ उत्पन्न
साहसाउत्पन्नव्यभिचारा ॥ २ ॥
असत्सुदेवरेषुस्त्री बाधवैर्याप्रदीय
ते । सवर्णायसपिण्डायसादृतीया
प्रकीर्तिते तिमिताक्षरा ॥ ३ ॥
त्रि० । पुनर्वारजाते ।

पुनर्वचनम् । न० पुनरुक्ते ॥

पुनर्वसु । पुं० अजी । विष्णौ ॥ पुन
पुन शरीरेषुवसतिक्षेत्ररूपेण ।
वसन् । उः । पुनः शब्दः पौनः
पुन्यवर्तते ० एकस्यपुनः शब्दस्य
स्त्रीपोवा ॥ कात्यायनमुनी ॥ धना
रम्भे ॥ शिवे ॥ नक्षत्रविशेषेपुनर्वसु
दिवचनान्तः ॥ पुनर्वसोर्जाते ॥
अविष्ठाफाल्गुनीत्यथोलुक् ॥ तत्र
जातस्यफलम् ॥ यथा । प्रभूतमिच

पु. पु. पु. स :

कृतशास्त्रयत्न सद्गुरुकामी वरभूष
शास्त्र्य । दाताप्रतापीवसुधाधिपो
सौपुनर्धसौयस्यभवेत् प्रसूरितित्थ-
चैकवचनप्रामादिकम् ॥

पुनान । त्रि० पवित्रीकुर्वाणे ॥ पुना
ति । पूञ्० शानच् । प्वादीनाङ्गस्व ॥
पुन्नाग । पु० सितोत्पले ॥ जातीफले
॥ पाण्डुनागे ॥ स्वनामख्यातवृहत्
पुष्पवृक्षत्रिशेषे । पुरुषे । तुङ्ग । केश
र्षे । देववल्गुमे । गुर्जरदेशेसंदेशराङ्ग
तिख्याति ॥ नरश्रेष्ठे ॥ यथा । सर
लाविरलायन्ते घनायन्ते कलिद्रुमा
। नक्षमौनचपुन्नागोस्यस्मिन्ससार
कानने ॥ पुमान्नागद्वय । उपमितस
मान । पुन्नागोन्मश्रेष्ठ प्राधान्यात्
मद्वय ॥

पुन्नाट । पु० चक्रमर्हे ॥

पुन्नाड । पु० चक्रमर्हे ॥ पुमासनाड
यति । नडभश्रे । चु० । कर्मस्थण्
। मखानुखारपरसवर्णौ ॥

पुन्नामनरक । पु० नरकविशेषे ॥ पुन्ना
मनरकघोरविनाशप्राहसर्वत ॥

पुपूषन् । त्रि० पवितुसाधयितुनिर्वुसौ
कर्तुमिच्छतिकर्षके ॥ पुनाते सन्न
न्ताल्लट शचादेश । सनिग्रहगु
होश्च तित्तकारादित् प्रतिषेध ॥

पुपुफुल । पु० उदरस्यवायौ ॥ इति
भूरिप्रयोग ॥

पुपुफुस । पु० बीजकोषे । पद्मबीजा

पुर

धारे । वराटके ॥ फौ० पडा० फेपडा
चद्वतिख्याते वामपाश्र्वस्थमलाशये
। रक्तफेनजे ॥ यथा । हृदयाहामतो
ऽधश्चपुपुफुसोरक्तफेनज इति ॥

पुमर्थ । पु० धर्मादिषुचतुर्षु । पुरुषा
र्थे ॥ पुंसोच्चातु पुरुषस्यार्थं प्रयो
जनयस्मिन् ॥

पुमान् । पु० पञ्चजने । पुरुषे । ध्रुवेषु
। नरे ॥ पाति । पा० । पातेर्दुम्सु
न् ॥ क्वचित्पूजोडुम्सुन्नितिपाठ
। तत्रपुनाति । पूञ्पवने ॥ पञ्चव-
त्त्यङ्गुलोत्पेधोय पुमान्सप्रकाशते
॥ आत्मनि ॥ देवतिर्यङ्गनुष्येषुपुन्ना
माभगवान्हरि । स्त्रीनाम्नीलक्ष्मी
मैत्रेयनानयोर्विद्यतेपरमिति विष्णु
पुराणम् ॥ यावन्नविन्दतेजायाताव
दर्शीभवेत्पुमान् । यज्ञवालै परि
वृतश्मशानमिवतद्गृहम् ॥

पू । स्त्री० पुर्याम् । नगरे । पत्तने ।
हृष्टादिविशिष्टेपुरे ॥ पिपत्ति । पू०
। भ्राजभासितिक्रिप् । उदोष्ठेगच्छुत्
। रत्नर । वीरितिदीर्घ ॥ पूर्यते
। पुर० स० क्विप्वा ॥

पुर । पुं० गुग्गुलौ ॥ पीतभिष्ट्रा
म् ॥ न० । गेहे ॥ पाटलिपुत्रे ॥ पु
ष्यादीनादलाहृत्तौ ॥ नागरमुस्ताया
म् ॥ चर्मणि ॥ गृहोपरिगृहे ॥ देहे
। शरीरे ॥ शरीरहिपुरमिवपुरम्हा
रपालाधिष्ठानाद्यनेकपुरोपकरणस

पुरञ्जय .

भ्यत्तिदर्शनाच्छरीरमपि पुरम् । पुरम् ।
 रञ्जसोपकरण - भाऽसहः
 न्स्वाम्यर्थदृष्टः । दपुरस्वामा
 न्यादनेकोपकरणसहित शरीरस्वा
 त्मनाऽसहत राजस्थानीयस्वाम्यर्थ
 भवितुमर्हतीत्यनुध्येयम् ॥ राजना
 मचिह्नितराजधान्याम् ॥ पिपत्तिं
 । पृ० । सू०क० ॥ यद्वा । पुरति
 । पुरअग्रगमने । इगुपधेतिकः ॥
 न० । स्त्री० हृद्वादिविशिष्टस्थाने ॥
 बहुयामीयव्यवहारस्थाने । नगरि ।
 पत्तने । कटके । पट्टे । निगमे ॥
 अखलचक्रमख्यपुराणे राजधर्मेद्रष्ट
 व्यम् ॥

पुरःसरः । चि० अग्रगे । अग्रं सरं ॥

पुरः सरति । सू० । पुरोयतोऽग्रे
 षुसर्त्तंरितिष्ट . ॥

पुरञ्जन . । पुं० जीवे । कर्मणापुर
 ञ्जनयतीतिव्याख्यानात् ॥ पुरुषंपु
 रञ्जनविद्याद् यद्व्यनक्त्यात्मनः
 पुरम् । एकद्विचित्रतुष्पाद्बहुपाद
 मपादकमितिश्रीभागवतम् ॥

पुरञ्जनी । स्त्री० बुद्धौ ॥ यथा । नवि
 दामवयसम्यक् कर्त्तारंपुरुषर्षभ ।
 आत्मनश्चपरस्यापिगोत्रनामचयत्
 कृतम् ॥ राजन्मदीया . सर्वेतेमा
 माहश्चपुरञ्जनीमितिभागवतम् ॥

पुरञ्जय . । पु० सूर्यवशीयराजविशेषे
 । काकुत्स्थे ॥ चि० पुरजयकर्त्तरि ॥

पुरविजयी

पुरटम् । न० सुवर्णे ॥

पुरण । पु० समुद्रे ॥ पूर्यते । पृ०
 । क्लृपृवृजिमन्दिनिधाज क्युः ॥

पुरतटी । स्त्री० हृद्वागम् । हृद्वीपुरत
 टीमतीतिहारावली ॥

पुरत . । अ० अग्रतोर्थे ॥ प्रथमे ॥ पु
 रति । पुर० । बाहुलकात्अतसुच्
 पुरद्वारम् । न० गोपुरे ॥ पुरस्यद्वा
 रम् ॥

पुरद्विट् । पुं० शिवे ॥ पुरद्वेष्टि ।
 द्विष० ॥ क्तिप् ॥

पुरन्दर . । पु० इन्द्रे । पुरञ्जते ।
 शक्ते ॥ अरीणापु रोदारयतीतिवि
 यहे । पू सर्वयोर्दारिसहोरिति वि-
 दारणार्थकाद्दृधातो खच्प्रत्ययेवा
 चयमपुरन्दरौचेतिनिपातित ।
 चौरैः । यथा । समासमीनायदिपा
 कशालासमासमीनादशधेनवः स्यु
 पुरन्दरस्याविषययदिस्थात्पुरन्द-
 रस्यापिपुरनयाचे ॥ न० । चविके ॥

पुरन्दरा । स्त्री० गङ्गायाम् ॥ इतिहा
 रावली ॥

पुरन्धि . । स्त्री० पुरन्ध्याम् ॥

पुरन्धी । स्त्री० सपुत्रसधवायाम् । क
 टुम्बिन्याम् ॥ पुरगेहधारयति ।
 धृञ्० । स्वार्थस्थान् । सन्नायाभृ
 तृब्रित्तिखचिह्नस्व । गौ० ङीष् । पृ०
 ॥ स्त्रीमात्रे ॥

पुरविजयी । पुं० पुराविजितरिशिवे ॥

पुरस्तात्

पुरश्चरणम् । न० मन्वाणासाधनायज
पहोमादिक्रियायाम् ॥ यथा । जप
होमौतर्पणञ्चाभिषेकोविप्रभोजन
म् । पञ्चाङ्गोपासनलोकिपुरश्चरण
मिष्यते ॥

पुरश्चद' । पु० तृणविशेषे । दर्भे । सो
मपत्रे । उलु० द्र० गौडभा० ॥

पुर । अ० अये ॥ प्रथमे ॥ प्राच्यादि
शि ॥ पूर्वकाञ्ची ॥ पूर्वस्मिन्पूर्वस्मा
त्० पूर्वावाएवपूर्वस्याम् पूर्वस्याः
पूर्वावावसत्यागतोरमणीयवा । पू
र्वाधरावराणामसि पुरधवञ्चैषामि
तिअसि पुरादेशश्च ॥

पुरस्कार . । पु० पुरस्क्रियायाम् ॥
अभिशापे ॥ अयकरणे ॥ पुर' क्रि
यतेऽनेन । कृञ्० । घञ् ॥

पुरस्कृत । चि० अभिशक्ते ॥ अरिघ
स्ते ॥ अये कृते ॥ ॥ पूजिते ॥
स्त्रीकृते ॥ सिक्ते । अभिषिक्ते ।
पुरोऽकारि । डुकृञ्० । क्त . ।
पुरोव्ययमितिगतित्वम् । नमस्यु
रसोरितिसत्वम् ॥

पुरस्कृत्य । अ० पुरत कृत्वेत्यर्थे ॥

पुरस्क्रिया । स्त्री० पुरस्कारे ॥

पुरस्तात् । अ० प्रथमे ॥ प्राच्याम् ॥

अयतीर्थे ॥ पुरार्थे ॥ अयभागे ॥

पूर्वस्मिन् पूर्वस्यावा पूर्वस्मात्

पूर्वस्यावा । पूर्व' पूर्वावा ।

दिक्शब्देभ्य . सप्तमीपञ्चमीप्रथमा

पुराण .

भ्योदिग्देशकालेष्वस्ताति : अस्ता
त्त्रितेतिपूर्वस्यपुरादेश . ॥

पुरा । अ० पुराणे । निकटे ॥ प्रबन्धे
॥ अतीते ॥ भाविनि ॥ प्रतीपे ॥
पुरति । पुर० । वा० का ॥ अवि-
रते ॥ चिरातीते ॥ भविष्यदासन्ने ॥
गच्छपुरादेवोवर्षिष्यति । समनन्त
रवर्षिष्यतीत्यर्थ' . ॥

पुरा । स्त्री० पूर्वदिशि ॥ सुगन्धिद्रव्य
विशेषे । दिव्यायाम् । गन्धाब्द्या
याम् । गन्धकुड्याम् ॥

पुराकल्प । पु० अर्थवादान्तरे । ऐ
तिह्यसमाचरिततयाकीर्त्तने । पूर्व
पुरुषैराचरितत्वाभिधाने ॥ यथा ।
पुराकल्पे पुनारीणांमौञ्जीवन्धनमि
ष्यते । अध्यापनञ्चवेदाना सावित्री
वचनतथेतियम् ; ॥ युगान्तरे ॥
यथा । पुराकल्पएतदासीत्० सस्का
रकालोत्तरब्राह्मणाव्याकरणस्माधी
यते । तेभ्यस्तत्स्थानकरणनादानु
प्रदानेभ्योवैदिका शब्दाउपश्रयदि
न्तेतदयत्वे नतथा० वेदमधीत्यत्वरि
तावक्ताग्नेभवन्तोतिमहाभाष्यम् ॥

पुराकृतम् । चि० प्रारब्धकर्मणि ॥

पूर्वकालकृतपुण्यादौ ॥

पुराण । पुं० पणे ॥ षोडशपणे ॥

आत्मनि । सर्वकारणे । अनाद्यात्म

नि ॥ सचपुरापिनवएकरूपएव न

त्वधुनानूतनाकाञ्चिद्वस्थामनुभव

पुरातन .

ति । यो हि अत्र बबो पचयद्वा रेणाभिनि
 वर्त्तते सङ्गदानीं नवीयथा कुम्भादि ।
 तद्विपरीतस्त्वात्मापुराणो वृद्धिर्वर्जि
 त ॥ न० सर्वपुराणसामान्ये पञ्च
 लक्षणे । सर्गश्च प्रति सर्गश्चं शोमन्व
 न्तराणि च । वशानु चरितश्चेति
 पुराणपञ्चलक्षणम् ॥ *†*†*†*) ॥
 इति पञ्चलक्षणलक्षितेषु मत्स्याद्यष्टाद
 शसु ॥ यथा । महयमहयश्चैव व्रत्रय
 वचतुष्टयम् । अनापलिङ्गकूस्कानि
 पुराणानि पृथक्पृथगिति ॥ पुराभ
 वमित्यस्मिन्नर्थे सायञ्चिरम्प्राह्णेप्र
 नेव्ययेभ्यष्टु व्युत्थलौ । तुट्चेति० व्यु-
 व्युत्थलौ । पूर्वकालैकेति निपातितस्तु
 ङभाव ॥ पुराणप्रोक्तेषु ब्राह्मणकल्पे
 ध्वितिनिपातितो वा ॥ पु० न० का
 र्षापणे ॥ चि० । प्रज्ञे । पुरातने ।
 पुराणा० इ० भा० ॥

पुराणग । पु० प्रजापती । ब्रह्मणि ॥

पुराणपुरुष . । पुं० विष्णौ ॥ पुराण
 आसौ पुरुषश्च ॥

पुराणो । स्त्री० चिरन्तन्याम् ॥ पुरा
 भवा । टित्त्वान्डीप् ॥ ब्रह्मादिच्वा
 त्पक्षे डीष्वा ॥

पुरातन . । पु० परमात्मनि ॥ काले
 नापरिच्छिन्नत्वात्पुरापि भवतीति
 सतथोच्यते ॥ चि० । चिरन्तने ।
 पुराणे । प्रतने ॥ अनादिगुरुपरम्प
 रागते ॥ पुद्गाभव । सायञ्चिरमि

पुरी

तिव्युत्थलौ । अवाधकान्यपि निपा
 तनानि भवन्तीति पक्षे तुट् ॥

पुरातनी । स्त्री० चिरन्तन्याम् ॥ टि-
 त्त्वान्डीप् ॥

पुराधिप . । पु० पुरपालके ॥

पुराध्यक्ष . । चि० नगराधिकृते ॥

पुरारि . । पुं० त्रिपुरान्तके ॥ शिवे ॥

पुरार्द्धविस्तर । पुं० खेटे ॥ शाखा
 नगरे ॥

पुरावसु । पु० भीष्मे । पारुडवाना
 पितामहे ॥

पुरावृत्तम् । न० इतिहासे । पूर्वच-
 रिते ॥ पूर्ववृत्तप्रतिपादकव्यासा
 दिप्रणीतग्रन्थे ॥ पुरावृत्तमाचष्टे ।
 पुरावृत्तमाख्यानम् ॥ ग्यन्तात्पचा
 द्यच् ॥

पुराश्रुति . । स्त्री० पुरातन्यागाथा
 याम् ॥ अन्तकाले हि भृतानि मुह्यन्ती
 ति पुराश्रुति ॥

पुरासिनी । स्त्री० सहदेवीलतायाम् ॥

पुरासुहृत् । पु० शिवे ॥ इ० हे० ॥

पुरि । पु० राजनि ॥ स्त्री० पुर्याम् ॥
 नद्याम् ॥ पिपत्तिर्पूर्यतीति । पु०
 । ऋगृश्रुपृकुटिभिर्दिच्छिदिभ्यश्चेति
 इः ॥

पुरी । स्त्री० नगर्याम् ॥ नृपावास .
 पुरी प्रोक्ता विशापु रमपीष्यते ॥ तीर्थ
 विशेषे ॥ अयोध्यामथुरामायाकाशी
 काञ्चीअमन्तिका । पुरीद्वारावतीचैव ॥

पुरुष

स्विनात्मनाजगदितिभाष्यम् ॥ नव
 द्वारपुरपुण्यमेतैर्भावे समन्वित-
 म् । व्याप्यशैतेमहात्मायस्वस्मात्पु-
 रुषोऽप्यतेद्वितिमहाभारतम् ॥ पुरि
 शैतेयतस्वस्मात्पुरुषोजीवोऽप्यते ।
 सर्वं पुरुषतीर्थेवपुरुषोऽब्रह्मभण्य-
 ते ॥ प्रमाणान्तरे ॥ पञ्चारह्नि पु-
 रुषद्वितिशुक्लसूत्रम् ॥ ऊर्ध्वंवाहुपु-
 रुषे ॥ सचविशत्यधिकशतमङ्गुलभ-
 वति ॥ रवे पाश्र्वंगान्तरे ॥ सा-
 ङ्ख्यतत्त्वज्ञे ॥ नप्रकृतिर्नविकृति
 पुरुष । अनुभयरूपः ॥ सूक्ष्मश-
 रीरमेवपुरुषः । तदपिहिपुरिस्थ
 लेशरीरेशैतेसुखदुःखादय प्रा-
 कृताबुद्धिगुणा तत्कथमेतेचेतन-
 सम्बन्धित्वेनभवन्तीत्युच्यतेपुरुष
 इति । पुरिलिङ्गशैतेद्वितिपुरुषः ।
 लिङ्ग तत्त्वम्भ्योऽतितेनोपिततम-
 स्वन्धीभवतीत्यर्थः ॥ पूर्वमनेनप्रा-
 णवुद्ध्यात्मनाजगत्समस्तमितिपु-
 रुषः ॥ पुरिमनुष्यशरीरेऽप्यतिअ
 हमाकारेणवसतीतिवापुरुषः ॥
 पुरतिपुरलोकप्रतिप्राणादिभ्योऽयं
 गच्छति ॥ तमुत्क्रामन्तप्राणोन्-
 तक्रामतीतिश्रुतेः । पुरुचयगमने ।
 पुरः कुपम् ॥ यद्वा । अव्यक्तमन
 इत्साहुः शरीरपुरमुच्यते । अव्य-
 क्तकेपुरिशैतेपुरुषस्ती नचोच्यते ॥ इ-
 ति ॥ यद्वा पुरुषिफलानिमनोभि

पुरुषकार

लपितानिसनोतिददाति । प्रमुदा
 ने । उ ॥ पुरुषिभुवनानिरुद्धार-
 समयेऽप्यतिअन्त करोतिवा । षो-
 ण्तकर्मणि । क । प्रकृतिप्रवर्तके
 ॥ ०१० ॥ पञ्चलक्षणाद्विद्विमेमनु-
 ज्ञे ॥ यथा । पाचैत्यागीशुणेराशी-
 भोगीपरिजनै सहाशास्त्रेदोहार-
 चोयोद्वापुरुषः पञ्चलक्षणाद्वितिप्राची
 ना ॥ जितेन्द्रिये ॥ यथा । सश्री
 रानिमदकुर्यात्ससुखोऽदृष्टयोभि-
 त । तन्मिचयचविश्र्वास पुरुष
 सजितेन्द्रियइतिगारुड १६५ध्याय
 पुरुषकम् न० घोटकोर्इस्थितौ ।
 सीधेपावखडेपावइ०भा० ॥ यथा ।
 पश्चिमाभ्यान्तुपादाभ्यामुविस्थित्वा-
 ग्रपादयोः । ऊर्ध्वं प्रेरणयास्थानम-
 श्वानापुरुष स्मृतः ॥ पुरुषएव ।
 क ॥
 पुरुषकारः । पुरु० प्रयत्ने ॥ पुरुषस्य-
 क्तौ । चेष्टायाम् । पौरुषे ॥ य-
 था । मनुस्वाच । दैवैपुरुषकारेच
 किञ्चायस्त ब्रवीहिमे । अत्रमेसश-
 योदेव हेतुमर्हस्यशेषत ॥ मत्स्य-
 उवाच । स्वमेवकर्म्म देवास्य विद्वि-
 देहान्तरार्जितम् । तस्मात्पौरुषमे
 वेहर्म्म इमाहुर्मनीषिणः ॥ प्रतिकू-
 लतथादैवपौरुषेणविद्वन्वते । मङ्ग-
 लाचारयुक्तागानित्यमुत्थानशीलि-
 ताम् ॥ येषांपूर्वकृतंकर्म्मसात्त्विक

पुरुषदन्तिका

मनुजोत्तम । पौरुषेण विनातेषाकी-
 पादिद्ध्यतेफलम् ॥ कर्मणा प्रा-
 प्यते लोके राजसस्य तथा फलम् ॥ क-
 ष्टेण कर्मणा विहितमसस्य तथा फ-
 लम् ॥ पौरुषेणाप्यते राजन्मार्गित-
 व्य फलनरे । देवमेव विजानन्ति-
 नरा पौरुषवर्जिता ॥ तस्मा-
 त्त्रिकालसयुक्तदेवनसफल भवेत् । पौ-
 रुषदेवसम्पत्त्या काले फलति पार्थिव ॥
 देवपुरुषकारश्च कालश्च मनुजोत्तम ।
 त्रयमेतन्मानुषस्य पिण्डितस्यात्-
 फलावहम् । ह्रवेर्हृष्टिसमायोगा-
 द्दृश्यन्ते फलसिद्धयः । तस्मै काले
 प्रदृश्यन्ते नैवा कालिकश्चन ॥ तस्मा-
 त्सदेवकर्तव्यसधर्मं पौरुषनृभिः ॥
 एवते प्राप्नुवन्ती ह परलोकफलध्रुव-
 म् । नालसा प्राप्नुवन्त्यर्त्तवचदै-
 वपरायणाः । तस्मात्सर्वप्रयत्नेन-
 पौरुषेण ब्रह्माचरेत् ॥ त्वत्कालसान्
 देवपरान्मनुष्यानुत्थानयुक्तान्पुरु-
 षान् हिलक्ष्मी । अन्विव्ययत्वाद्गु-
 तेनृषेन्द्रतस्मात्सदोत्थानवताहिभा-
 व्यम् ॥ इति मातृस्यै देवपुरुषका-
 रकोनाम १८५ अध्याय ॥ पुरुष-
 स्यकार कर्मप्रणीतपुरुष ॥
 पुरुषघ्न । त्रि० पुरुषपरिमाणे ॥
 पुरुषद्वयसि ॥ प्रमाणे द्वयसज्दघ्नञ्
 भावचक्षुतिपुरुषात्प्रमाणेर्दघ्नञ् ॥
 पुरुषदन्तिका । स्त्री० मेदायाम् ॥

पुरुषार्थ

पुरुषनाय । पु० राक्षि ॥ सेनापतौ ॥
 पुरुषान्नयति । शीञ् ० । कर्मस्थ-
 य् ॥
 पुरुषप्रखरौक । पु० नरश्रेष्ठे ।
 पुरुषव्याघ्रे ॥ जिनराजविशेषे ॥
 पुरुषर्षभ । पु० नरश्रेष्ठे । पुरुषकु-
 झरे ॥ स्युक्ततरपदेव्याघ्रपुङ्गवर्षभ
 कुञ्जरा । सिंहशार्दूलनागाद्या
 पुंसि श्रेष्ठार्थवाचका ॥
 पुरुषलक्षणम् । न० पुरुषस्वरूपे ।
 तन्निरूपयथयापश्यवाराद्या ६६ अ-
 ध्यायम् ॥
 पुरुषसारहर । पु० श्रेष्ठे ॥ पुरुषा-
 णां सारविशेषैर्यज्ञमाशान्तिप्रमुख
 हरतोति तथा ॥
 पुरुषसिंह । पु० पुरुषश्रेष्ठे ॥ जि-
 नराजविशेषे । शैवी ॥
 पुरुषाद् । पु० राक्षसे ॥ निर्दये ॥
 प्ररुषाद्य । पु० आदिनाथनामनि-
 जिनि ॥ विष्णो ॥
 पुरुषायुषम् । न० वर्षशते ॥ पुरुष-
 स्यायु । अचतुरेति निपातनात्सा-
 धुः ॥
 पुरुषार्थ । पु० पुरुषस्य प्रयोजने ।
 चतुर्वर्गे ॥ धर्मार्थकाममोक्षाश्च पुरु-
 षार्था उदाहृता ॥ अचमन्तु ।
 ब्रह्मेकत्वेन्द्रिययाम सत्यस्य च मनस्त-
 या । सर्वान्मसाधयेदथानक्षिण्वन्
 योगतस्तनुमिति ॥ पुरुषस्यार्थ ॥

पुरुह ;

पुरुषार्थत्वम् । न० पुरुषोद्देश्यप्रत्यक्ष
फलसाधकत्वे ॥ भावेत्त्व . ॥

पुरुषार्थसाधनम् । न० चतुर्वर्गीपाये ।
तेचस्मृतिप्रसिद्धा । यथा अर्थस्य
मूलनिवृत्तिरिति चमाचकामस्यरूपश्च
वयोवपुश्च । धर्मस्ययागादिदयादम
श्चमोक्षस्यसर्वोपरम क्रियाभ्य ॥
तत्रउत्कृष्टपुरुषार्थलाभेसम्भवस्यध
मकामयमानोमूर्खएव ॥

पुरुषास्थिमाली । पु० शिवे ॥ पुरुषा
स्थामाला०साशक्तिभ्यः । ब्रीह्या
दिखादिनि ॥

पुरुषोत्तम । पु० विष्णौ । भगवति
। वामुदेवे ॥ पुरुषेभ्यः पुरुषेषुवा
उत्तम । ननिर्धारणइतिषष्ठोसमा
सनिषेधात् । पुरुषाणामध्येउत्तमो
वा । ननिर्धारणइति निषेधस्तुजा
ख्याद्यनपेक्षयाऽसमर्थत्वान्नप्रवर्त्त
तेकर्मधारयेतु सन्ग्रहत्परमोत्तमो
त्कृष्टा पृथ्यमानैरित्युत्तमपुरुष
इतिस्यात् ॥ यस्यात्क्षरमतीतो
हमवरादपिचोत्तम । अतोस्मि
लोकैवैदेचप्रथित पुरुषोत्तम ॥
नृपवि० । वृत्ताहर्दिशेषि ॥

पुरुसत्तम । पु० श्रीहरी ॥ पुरुषविश्व
रूपश्चासौसत्तमश्च ॥

पुरुस्पृह । त्रि० बहुभि स्पृहणीये ॥

पुरुइ । त्रि० प्रचुरे ॥ पुरुन्हन्तिग
च्छति । इन० । अन्येभ्योपीतिड ।

पुरोगामी

॥ यद्वा ॥ पुरुन्जहाति० जिहीते
वाभातइतिवक ॥

पुरुहूत । पु० इन्द्रे ॥ पुरुप्रचुरहृत
माह्वानयस्त्रेष्वस्य । पुरुणिहृतानि
नामान्यस्य । युर्वेपुरुनाम्नाऽमुरेण
हृतइतिवा । हुँअ त्तौ । सम्
प्रसारणम् । इलच्छतिदीर्घ ॥
पुरुभूयिष्ठ यथास्योत्तयायज्वभिर्हू
यतइतिवा ॥

पुरुहूतम् । स्त्री० देवीविशेषे ॥ पुरुहूता
पुष्कराक्षे० इतिभागवतोक्ते ॥

पुरुकरवा । पु० वधस्थपुत्रे । उर्वशीर
मणे ॥ ऐले । वीधे । चन्द्रवशीया
दिराज । राजर्षी ॥ निश्वदेवे ॥
पार्वणश्राद्धदेवे ॥ यथा । पुरुकरवा
माद्रवाश्चपार्वणोसमुदाहृतौ ॥ पुरु
रौति । रुशब्दे । पुरुकरवाइति०
पुरुशब्दस्यदीर्घोर्षोर्षोत्तरसिद्धनिपात्यते

पुरोग । त्रि० अयगे । अयं सरे ॥

पुरोगच्छति । गम्ब० । अन्येभ्यो
पीतिड ॥ प्रधाने ॥

पुरोगति । पु० कुक्कुत्रे ॥ त्रि० अय
गे ॥

पुरोगम । त्रि० अयगे । पुरः सरे ॥

पुरोगच्छति । गम्ब० । अच्० ख
च्वा ॥

पुरोगामी । त्रि० पुरोगे । अयं सरे ।

प्रष्टे ॥ पुरोगन्तु शीलमस्य । सुप्य-
जातावितिचिनि ॥

पुणेहित :

पुणेति । पु० एचभङ्कारे । रायभा
टिङ्गौभा० ॥ पुणेतिपुरसक्ता
देवतिहारावली ॥

पुरोडाश । पु० हविर्भेदे । यवचूर्णनि
र्मितेरोटिकाविशेषे ॥ पिष्टकस्य
चमस्याम् ॥ हुतशेषे ॥ सोमरसे
॥ पुरोदाश्र्यते । द्वाशृदाने । कर्म
णिघञ् । पौरोडाशपुरोडाशेत्यत्र
निपातनादस्य उदत्त्वम् ॥

पुरोडाश्र्यम् । चि० पुरोडाशीये ।
हविर्योग्ये ॥

पुरोद्गवा । स्त्री० महामेदायाम् ॥

पुरोधः । पु० पुरोहिते ॥ पुरो ऽ
योधीयते । डुधाञ्० । पुरसिचेति०
धाञोऽसि ॥

पुरोभागा । चि० शैषैकदृशि । दोष
मात्रदर्शिनि ॥ पुर पूर्वभजते
। भज० । विनुण् ॥ दोषैक्या-
हृद्दय पुरोभागतुकथ्यते ॥
अयाशिञि ॥

पुरोहित । पु० शान्त्यादिकर्त्त
रि । परोधसि ॥ पुरोदृष्टादृष्टफ
लेषुकर्मसंधीयते आरोप्यते य ।
डुधाञ्० । क्त । दधातेर्हि ॥
अध्याञ्चदण्डनीत्याञ्च कशल स्यात्
पुरोहित । अथर्वविहित कुर्या
न्नित्य शान्तिकपौष्टिकम् ॥ लक्ष
णान्तर चयथा । वेद्वेदाङ्गतत्त्वज्ञो
जपहोमपरायण । आशीर्वाद

पुलक

वचोयुक्तएषराज पुरोहित इति ॥
वर्जनीयस्तु यथा । काण्व्यङ्गमपुत्रवा
ऽनभिज्ञमजितेन्द्रियम् । नक्षत्रव्या
धितवापिनृप कुर्यात्पुरोहितमिति ॥

पुर्व्यष्टम् । न० पुर्व्यष्टके ॥

पुर्व्यष्टकम् । न० ज्ञानेन्द्रियाद्यष्टके ॥

यथा । ज्ञानेन्द्रियाणिपञ्चैवपञ्चक
र्मेन्द्रियाणिच । मनोबुद्धिरहङ्कार
श्चित्तञ्चेतिचतुष्टयम् ॥ प्राणोपान
स्तथाव्यानउदानारण्यस्तयैतच्च । स-
मानश्च तपश्चैता कौर्त्तिता प्राण
वृत्तय ॥ खवायुग्वब्धरिव्यञ्जभृत
सूक्ष्माणिपञ्चच । अविद्याकामक-
र्माणिलिङ्गपुर्व्यष्टकविदुरिति । अ
न्यच्च । भूतेन्द्रिययनोबुद्धि वासना
कर्मवायव । अविद्याचाष्टकप्रोक्त
पुर्व्यष्टमृषिसत्तमै ॥ अपिच । ज्ञा-
नेन्द्रियाणिखलुपञ्च तथापराणि क
र्मेन्द्रियाणि मनआदिचतुष्टयञ्च ।
प्राणादिपञ्चकमथो वियदादिपञ्चका
मश्चकर्मचतस पुनरष्टधापू ॥ पु
रीणामष्टकम् ॥

पुल । पु० पुलके । चि० विपुले ॥

पुलक । पु कृमिभेदे ॥ प्रस्तरविशेषे ॥
तस्यपरोक्षान्यत्रद्रष्टव्या ॥ मणिदो
षे ॥ रोमाश्चे । त्वक्पुष्ये ॥ हरिता
ले ॥ गजान्नपिण्डे ॥ गन्धर्बे ॥ गल्द
के० इतिहेमचन्द्रे पाठ ॥ असुरा-
ज्याम्भूतिहेमचन्द्र . । न० पर्वती

पुलाक :

यमृत्तिकावि० । कङ्कुष्ठे ॥
 पुलकित . । त्रि० हर्षिते ॥ पुलक .
 मञ्जातोऽस्य । ता० द्रुतच् ॥
 पुलकी । पु० धाराकदम्ब ॥
 पुलन्धि । पु० देशविशेष ॥ शिलह
 द्वात्पूर्वभागे कामरूपात्तयोत्तरे ।
 पुलन्धिदेशीदेवेशि नरनारायण
 पर ॥
 पुलस्ति । पु० पुलस्त्यमुनी ॥
 पुलस्त्य । पु० ब्रह्मण कर्णाभ्यांजा
 तीसप्तर्षीणामध्ये ऋषिविशेषे । इवि
 भुव पत्न्यौ ॥
 पुलह । पु० ब्रह्मणोनाभितोजाते
 सप्तर्षीणामध्ये ऋषिविशेषे । गति
 स्वामिनि ॥ स्वायम्भुवमनोस्तनये ॥
 पुलहाश्रम । पु० हरेः क्षेत्रे ॥
 पुला । स्त्री० मृताद्यनेकापरनामनि
 हयगतिवि० ॥ तदुक्तहयलीलावस्था
 म् । मृताश्लवङ्गिता माहुर्याधारा
 पुलनाभिधा । पुनरेनानलोपान्ता
 पुष्कामित्याहदेशिक ॥ तल्लक्षणञ्चत
 चैव । क्षियतिसमविशेषानुत्क्षिप-
 च्यप्रपादान्प्रसरतिपुस्तोश्व सा
 अधारापुलाख्या । विलसतिसमपा
 दोत्क्षेपणाकुञ्चनाना करुणमिहग-
 तिक्ताः प्राहुरन्य पुलाख्यामिति ॥
 धार्मिप्रधान प्रविधायरागाहखाश्ल
 यीकृत्यचरेत्पुलाख्यामित्यादि .
 पुलाक । पु० तुष्कधान्ये । असार

पुष्कर .

धान्ये ॥ सङ्क्षेपे ॥ भक्तसिक्-
 थके ॥ पोलनम् । पुल० । म०
 क्षिप् । पुलमकति । अक० ।
 कर्मस्थ्यम् ॥ पोलतिवा । यलाका
 दयश्चेतिसाधु ॥
 पुलाकी । पु० वृक्षे ॥
 पुलायितम् । न० अश्वगतौ । विक्रा-
 न्तौ ॥ पुलाख्यया अयितगति .
 पुलायितम् । अय० । त्त
 पुलिनम् । न० तीर्थोत्थिततटे । जलाद्
 चिरोत्थिततटे । चडा० टाप० इ०
 भा० ॥ पोलति पुलमहत्वे । पुलि
 तलिभ्याश्चेतिनन् ॥ द्वीपे ॥
 पुलिन्द । पु० अरण्यचरेस्त्रैष्ठजा-
 त्यन्तरे । श्वरे ॥ पोलति । पुल० ।
 कुषिपुल्यो किन्दच् ॥
 पुलोमजा । स्त्री० इन्द्राख्याम् । पुलो
 म्नीमुनेर्जाता । पञ्चस्थामजातावि-
 तिड ॥
 पुलोमद्विद् । पु० इन्द्रे ॥
 पुलोमा पु० दानवान्तरे । मुनिविशेषे ॥
 पुलोमारि । पु० शचीपतौ ॥
 पुल्वम । पु० पुष्कमे ॥ पू० ॥
 पुषा । स्त्री० लाङ्गनिकौष्ठे ॥
 पुषित । त्रि० पुष्टे । कृतपोषणेप-
 क्षिष्टगादौ ॥ पुष्यतेस्म । पुष० ।
 त्त . । भौवादिक्त्वादिद् ॥
 पुष्कर . । पु० रोगवि० ॥ नागवि०
 ॥ सारसपक्षिषि ॥ नृपवि० । नल

पुष्करवान्

राजभ्रातरि ॥ वरुणपुत्रे ॥ यज्ञा-
न्तरे ॥ मेघाधिपवि० ॥ पुष्करो
दुष्करजल ॥ द्वीपवि० ॥ न० खे
अम्बुनि ॥ पद्मं । सिताम्बीजे ।
तूयवक्त्रं ॥ खड्गफले ॥ हस्तिहस्ताये
॥ कागडे ॥ कुष्ठौषधे ॥ द्वीपवि० ॥
तीर्थविशेषे ॥ यथा । गायत्र्यासुपर-
स्थानश्रीमत्पुष्करमीरितमिति ॥
तत्प्रज्ञानं स्थानम् ॥ पुष्यति ।
पुष्णातिवा पुष्यते० अनेनवा ।
पुष० । पुष किदितिकरन्कि-
त्त्वञ्च ॥

पुष्करक । पु० चिताभूमेराच्छाद-
नार्थं क्रियमाणेदृष्टकानिर्मितेदेव-
कुलाकारेगृहे ॥

पुष्करकर्षिका । स्त्री० स्थलपद्मिन्या-
म् ।

पुष्करज । पु० पुष्करमूले ॥ त्रि० ।
पुष्करोत्पन्ने ॥

पुष्करणी स्त्री० पुष्कर द्वीपनद्याम् ॥
पुष्करद्वीप । पु० महोपान्तर्गतद्वी-
पविशेषे ॥ नदीपुष्करणीनामद्वी-
पुष्करमण्डिता । तयामपुष्करद्वी-
पं स्थापितं मूर्त्तवित् ॥

पुष्करनाडी । स्त्री० म्यत्रपद्मिन्याम् ॥

पुष्करमूलम् । न० कुष्ठवृक्षमूले । पौ-
ष्करे ॥ पुष्करस्यकुष्ठौषधस्यमूलम् ॥

पुष्करवान् । पु० हस्तिनि ॥ पुष्कर
मस्थस्य । मतुर् ॥

पुष्करी

पुष्करशिफा । स्त्री० पुष्करमूले ॥
पुष्कराक्ष । पु० विष्णौ ॥ पुष्करे-
गोप मितेअक्षिणीअस्य । बहुव्रीहौ
सक्यच्छो । स्वाङ्गात्षजितिषच् ।
पुष्करद्वयपुण्डरीकमच्छोतिव्या-
प्नोत्यन्तर्यामिरूपेणेतिपुष्करोपपदा
दक्षुव्याप्तावितिधातो कर्मण्यण् ॥
पुरुङ्गतादेव्या । स्थाने ॥

पुष्करावर्त्त । पु० मेघभेदे ॥

पुष्कराङ्ग । पु० सारसपक्षिणि ॥

पुष्कराङ्गय । पु० सारसे ॥ न० पु-
ष्करमूले ॥

पुष्करिणी । स्त्री० इभ्याम् । हस्ति-
न्याम् ॥ सरोजिन्याम् । कमलिन्या-
म् । क्वत्रिमजलाशये ॥ पुष्करमूले
॥ स्थलपद्मिन्याम् ॥ समचतुरस्रखा-
ते । यथा । चतुर्विंशद्भुलोहस्तीध-
नुस्तच्चतुरस्रतर । शतधन्वन्तरश्चैव
तावत्पुष्करिणीमता । एतत्पञ्चगु-
ण प्रोक्तस्तडागइतिनिश्चयः ॥ तेन
चतुर्दिक्षुविशतिहस्तान्यूनतायाच्च
तु शतहस्तान्यूनान्भ्यन्तरत्वेनपु-
ष्करिणी । एतज्जलाशयाधारपरन
तु० उपरितटम् । शतेनधनुभिर्पु-
ष्करिणी । इतिनव्यवर्द्धमानधृतोव
शिष्ट ॥ पुष्कराणिसन्त्यस्याम् । पु-
ष्करादिभ्योदेशे० इतीनि ॥

पुष्करी । पु० हस्तिनि ॥ मात्स्वयीय
इति ॥

पुष्टि :

पुष्करेक्षण । पु० प्रभासतीर्थाधिष्ठा
त्यादेव्याम् ॥

पुष्कल . । पु० भरतात्मजी । पुष्कं
लावच्याअधीशे ॥ न० । शासचतुष्ट
यात्मकभिचायाम् ॥ यथा । भिक्षा
माहृर्मासमाचमन्न'तस्माच्चतुर्गुणम्
। पुष्कलहन्तकारन्तुतच्चतुर्गुणमुच्य
ते ॥ इति ॥ अष्टकुञ्चिपरिमितेधा-
न्यमानभेदे ॥ यथा । अष्टमुष्टिर्भवे-
त्कुञ्चि कुञ्चयोष्टौचपुष्कलम् । पु
ष्कलानिचचत्वारिंश्याटक परि-
कीर्त्तित ॥ त्रि० परिपूर्णे ॥ श्री
ष्टे ॥ पृष्यति । पुष० । पुष कि
दित्यनुवृत्तौ० कर्लञ्चैतिकलन्कित्
॥ स्त्रियागौरादित्वात्पुष्कली ॥
सि० लज्वा ॥

पुष्कलक । पु० गन्धमृगे ॥ क्षप-
णे ॥ कीलके ॥

पुष्कस । पु० पुक्से ॥ पु० ॥

पुष्ट । त्रि० पालिते । कृतपोषणे । पुषि
ते ॥ पुष्यतेस्त्र । पुष० । क्त . ।
दैवादिकत्वाद्नेट् ॥

पुष्टि । स्त्री० पोषणे ॥ वृद्धौ । चव-
यवोपचये ॥ अश्वगन्धायाम् ॥ मा-
तृकाविशेषे ॥ यथा । पुष्टिर्गणपते
पत्नीपूजिताजगतौतले । यथाविना
परिचीणा पुनासोयोषितीपिचे
तिभागवतम् ॥ पोषणम् । पुष०
। क्तिन् ॥ व्रतफले० । पुष्टिर्धनवृद्ध्या

पुष्पकम्

दीनां हृद्विगिर्यभिधीयते ॥

पुष्टिकर । त्रि० पुष्टिजनके ॥

पुष्टिका । स्त्री० जलशुक्तौ ॥

पुष्टिकान्तः । पु० श्रीगणेशे । विना-
यके ॥

पुष्टिदा । स्त्री० अश्वगन्धायाम् ॥ वृद्धौ
॥ पुष्टिदाय्याम् ॥

पुष्पम् । न० सुमनस्य । प्रसूने । कुसुमे

॥ स्नानकृत्वातुयेकेचित्पुष्प चिन्व-

न्तिवेद्विजा । देवतास्तन्नगृह्णन्ति

भस्मीभवतिदारुवदिति लघुहारी-

त ॥ त्रिकाशे ॥ स्त्रीरजसि ॥ धन

द्विमाने ॥ नेचरुग्भेदे । फूला

फूली० इ० भा० प्र० ॥ अस्त्रौषध

यथा । हरीतकीवचाकुष्ठ पिप्पली

मरिचानिच । विभीतकसुमज्जाच

शङ्खाभिर्भन शिला ॥ सर्वभेतत्

समकृत्वच्छागीचीरेणपेषयेत् । ना

शयेत्तिमिरकण्डूपटलान्यर्बुदानि

च ॥ अधिकानिचमामानियश्चराचौ

नप्रश्यति । अपिद्विबार्धिकपुष्प

सासेनैकेनसाधयेत् ॥ वर्त्तित्त्वाद्द

यानामनृणांष्टिप्रसादनी ॥ इतिच

क्रपाणित्त ॥ पुष्पतिपुष्पतेवा ।

पुष्पविकसनै । पचाद्यच्० घञ्का ॥

पुष्पकम् । न० रीतिपुष्पे ॥ पुष्पवदा

भरणभूतेधनदस्यविमाने ॥ पुष्पञ्जो

स्त्रीतिशब्दार्थवात्पुष्टिञ्जोपि । नि

चरोगविशेषे । पुष्पे ॥ रत्नकण्ठे ॥

पुष्पधन्वा

रसाञ्जने ॥ लोहकास्ये ॥ मृदङ्गार
शकध्याम् ॥ कासीसे ॥ पुष्पति ।
पुष्प० । कुन् ॥ पुष्पमिववा । इवेप्र
तिक्रतावितिकन् ॥
पुष्पकरण्डकम् । न० उज्जयिन्याम्शि
वस्योद्याने ॥
पुष्पकरण्डनी । स्त्री० अबन्ध्याम् ।
उज्जयिन्याम् ॥
पुष्पकाशीशम् । न० किञ्चित्पीतेका
सीसे । कमके । जेचौषधे ॥
पुष्पकौट । पु० भमरे । रोलम्बे ॥
कुसुमकृमिभात्रे ॥
पुष्पकेतन । पुं० कामदेवे ॥
पुष्पकेतु । पु० रौतिपुष्पे । कुसुम
ञ्जने ॥ पुष्पस्यकेतुरिवनाशकत्वात्
पुष्पघातक । पु० केककवृत्ते ॥ दम
नवृत्ते ॥
पुष्पज । पु० पुष्परसे । पुष्पद्रवे ॥
पुष्पद । पु० वृत्ते ॥ त्रि० । पुष्पदा
तरि ॥
पुष्पदन्त । पु० वायुकोणस्थदिग्गजि
॥ विद्याधरविशेषे ॥ सुविध्याख्य-
जिने ॥ पुष्पमिवदन्ता यस्यस ॥
पुष्पदन्तक । पु० गन्धर्वविशेषे ॥
पुष्पद्रव । पु० पुष्पस्त्रेदे । पुष्पसारे ॥
पुष्पधनु । पु० कामदेवे ॥ पुष्प धनु
रस्य । वासञ्जायामिच्छनडभाविसा
न्त ॥

पुष्पधन्वा । पुं० मदनै । कामे ॥ पुष्प

पुष्पराग .

धनुरस्य । वासञ्जायामिच्छनड् ॥
पुष्पनिन्न । पुं० भमरे ॥
पुष्पनिर्यासक । पु० पुष्पद्रवे ॥
पुष्पश्वय । पु० भमरे ॥ पुष्पाणिध
यति । घेट् ॥ मुञ्जकुलास्यपुष्पेषु
घेट खशितिकेचिदितिखश् । अ
द्विषदितिमुम् ॥
पुष्पपथ । पु० भगे । योनौ ॥
पुष्पपात्रम् । न० पुष्पाधारे ॥
पुष्पपुरम् । न० पाटलिपुत्रनगरे ॥
पुष्पफल । पु० कपित्थे ॥ कृष्णारण्डे
॥ पुष्पयुक्तफलमस्य ॥
पुष्पबलि । पु० वास्तुपूजायाम् ॥
पुष्पमास । पुं० वसन्ते ॥ पुष्पाणा
मास ॥
पुष्पयोग । पु० यात्रायोगांतरे ॥
यथा । भौमेस्वराशिगेलग्ने सौम्ये
केन्द्रत्रिकीर्णगे । पुष्पयोगोरिविपि
नकुठार सङ्गराङ्गणे ॥
पुष्परक्त । पु० सूर्यमणिवृत्ते ॥
पुष्परथ । पु० चक्रयाने । युद्ध विना
याचोत्सवादी सुखभमणार्थरथे ॥
सुकुमारत्वात् पुष्पमिवरथ ॥
पुष्परस । पु० मकरन्दे ॥ पुष्पस्य
रस ॥
पुष्परसाह्वयम् । न० मधुनि ॥
पुष्पराग । पु० पीतमणौ । वाचस्प
तिवल्लभे । पोखराज० इ० भा०
॥ अस्यलक्षणयथा । सुष्कायपीत

पुष्पवाटिका

गुरुगात्रसुरङ्गशुभ स्निग्धञ्चनिर्मल
मतीवसुहृत्तशीतम् । य पुष्पराग
सकलकलयेदमुष्पपुष्पातिकीर्त्तिं
मतिशीर्यसुखायुर्थान् ॥ तस्यापल
क्षयम्यथा । कृष्णविन्द्वङ्घ्रिन रूक्ष
धवलमलिनलघु । विच्छायशर्करा
गारपुष्परागसदोषक ॥ अस्यपरी
क्षाक्षणे यथा । घृष्टोविकाशयेत्
पुष्परागमधिकमात्मीयम् । नखलु
पुष्परागोजाखतयापरीक्षकैरता ॥

पुष्परेणु । पु० परागे ॥

पुष्परोचन । पु० ज्ञागकेशरे ॥

पुष्पलाव । पु० } मालाकारे ॥
पुष्पलावी । पु० }

पुष्पलिट् । पु० भमरे ॥ पुष्पलेटि
। लिह ० । क्लिप् ॥

पुष्पवटी । स्त्री० फुलौरी० इ० प्र०
खाद्यप्रभेदे ॥

पुष्पवन्तौ । पु० एकयोक्त्यानिश्चयि
वचनान्तस्रन्द्रसूर्ययो ॥ चन्द्रा
की० एकयोक्त्यासाधारणवचने ०
पुष्पवन्तौ० प्रच्छेकपुष्पवानितिन
प्रयोक्तव्यमितिभाव । पुष्पविकस
ने । भावेऽञ् । पुष्प . प्रकाशस्त
इती ॥

पुष्पवती । स्त्री० रजस्रलायाम् ॥
तीर्थविशिषि ॥ पुष्प रजोऽस्रत्यस्र
। मतुप् ॥ त्रि० पु० विशिष्टे ॥

पुष्पवाटिका । स्त्री० पुष्पवाट्याम् ॥

पुष्पा

पुष्पवाटी । स्त्री० पुष्पोद्याने । फुल
वारी० फुलवरिया० इ० भा० ॥

पुष्पाणावाटी ॥

पुष्पवाण । पु० मन्त्रये । कामदेवे
॥ पुष्पाणिवाणात्रस्य ॥

पुष्पवाहन । पु० पुष्पराजाभिधे
नृपे ॥

पुष्पशकटी । स्त्री० आकाशवास्याम् ।
देवप्रभ्रि ॥

पुष्पशून्य । पु० उदुम्बरे ॥ त्रि०
कुसुमरहिते ॥

पुष्पसमय । पु० वसन्ती । धैत्रवैशा
खयो ॥ पुष्पाणासमय ॥

पुष्पसायक । पु० पुष्पधन्वनि ।
कामदेवे ॥

पुष्पसार । पु० पुष्पद्रवे ॥ पुष्पस्थंभा
र ॥

पुष्पसिता । स्त्री० फूलसङ्कर० इ०
भा० प्र० द्रव्ये ॥ भवित्पुष्पसिता
शीतारक्तपिताहरीलघु ॥

पुष्पसौरभा । स्त्री० कलिकारीवृक्षे ॥

पुष्पस्त्रेद । पु० पुष्पद्रवे ॥

पुष्पहास । कुसुमविकासे ॥ पुष्पा
शामुकुलात्मनास्थितानाहासोविका
श ॥ पुष्पहास ॥

पुष्पहासा । स्त्री० रजस्रलायाम् ॥

पुष्पहीना । स्त्री० उदुम्बरे ॥ निष्पला
याम् । रज शून्यायाम् ॥

पुष्पा । स्त्री० । कर्षपुर्वाम् । मालि

पुष्पिताया

न्याम् । भागलपुरं । इ० प्र० नग
 रे ॥
 पुष्पाजीवः । पु० मालाकारे ॥
 पुष्पाञ्जनम् । न० अञ्जनवि० । कौमु
 क्षी० पुष्पकैतौ ॥
 पुष्पाञ्जलि । पुं० प्रखूनानामञ्जलौ
 । कुसुमाञ्जलौ ॥
 पुष्पाण्डक । पु० शालिजातिविशे
 षे ॥
 पुष्पाम्बुज । पु० पुष्पद्रवे ।
 पुष्पावचावौ । पुं० मालाकारे ॥
 पुष्पासवम् । न० अधुनि ॥ पुं० पुष्पम
 करन्दकृतचासवे ॥
 पुष्पाक्ष । पुं० कन्दर्पे । मकरध्वजे ॥
 पुष्पाङ्गा । स्त्री० शतपुष्पायाम् ॥
 पुष्पिका । स्त्री० दन्तमले ॥ लिङ्गमले ॥
 पुष्पितः । वि० जातपुष्पवृक्षादौ । प्रफु
 ल्ले ॥ पुष्पवति ॥ पुष्पाणिसजा
 तान्यस्य । ता० इतच् ॥ रमणीये
 ॥ आपातरमणीये ॥
 पुष्पिता । स्त्री० रजस्रलायाम् ॥
 पुष्पिताक्षः । चि० बुद्बुददृष्टौ ॥
 पुष्पिताया । स्त्री० वर्षावृत्तेष्वर्हसमव
 क्षप्रभेदे ॥ लक्षणयथा । अयुजिनयु
 गरेफलोयकारोयुजितुनजौजरगाश्च
 पुष्पिताया ॥ य० । करकिसलयशोभ
 याविभान्तीकुषफलभारविनन्ददेहय
 टि । स्मितरुचिरविलासपुष्पिता
 याब्रजयुवतिव्रततिर्हरेर्मुदेऽभूत् ॥

पुष्पज्ञानम्

पुष्पेषु । पुं० कामदेवे ॥ पुष्पाणि
 इषवोऽस्य ॥
 पुष्प । पु० अष्टमनक्षत्रे । सिध्ये ।
 तिष्ये ॥ पुष्प सर्वार्थसाधकः ॥
 तत्रजातस्यफलयथा । प्रसन्नगात्र
 पितृमातृभक्तः स्वधर्मयुक्तोऽभिन-
 याभियुक्तः । भवेन्मनुष्य खलुपुष्प
 जन्मासम्मानचामीकरवाहनाद्य
 ॥ पौषमासे ॥ कलियुगे ॥ यथा ॥
 सत्सम्प्रदायप्रथनायपुष्पेशिष्यैश्च
 तुभिं सहयोवतीर्णं । उक्तोबृह
 त्सङ्गमतन्वराजे श्रीशङ्कराचार्यगु
 ढंतमीडे ॥ पुष्पातिकार्याणि० पु
 ष्यन्त्यर्थाश्चिन्निर्निता । पुष्पसि-
 ध्यौनक्षत्रइतिकर्त्तर्यधिकारणेचक्यन्
 निपातित ॥
 पुष्पध । पु० भूर्जकण्टके । सङ्करजा
 तिविशेषे । आवन्त्ये ॥
 पुष्परथ । पु० सुद्विनासुखभ्रमणा
 रथे । चक्रयाने ॥ असौपुष्परथश्चक्र
 याननसमराययत् ॥ पुष्पइवरथ ।
 पुष्पेयाचोत्सवादौरथोवा ॥
 पुष्पज्ञानम् । न० पुष्पाभिषेके ॥ यथा
 । मूलमनुज्जाधिपति प्रजातरोस्तदु
 पघातसंस्कारात् । अशुभशुभञ्जो
 क्तेभवतिवतीतीनृपतिचिन्ता ॥ पुष्प
 ज्ञाननृपते कर्तव्य देवविपत्तरो
 धंभ्याम् । वात परपवित्रसर्वा
 त्पातान्ककरमस्ति ॥ अस्यविधि

पुस्तककर्मा

कालिकापुराणोवाराह्याञ्चद्रष्टव्य ॥
 पुष्ट्या । स्त्री० पुष्यनक्षत्रे ॥
 पुस्तम् । न० पुस्तके । लिखितग्रन्थे ॥
 यथा । विधायपूजयेन्नित्यं पुस्तपूजो
 क्तसिद्धये ॥ लेप्यादिशिल्पकर्माणि ॥
 आदिनाकाष्ठपुत्तलिकादयोबोध्या
 ॥ यथा । मृदाबादारुणावाथवस्त्रेणा
 प्यथचर्मणा । लोहरत्रै कृतवापिपु
 स्तमित्यभिधीयते ॥ पुस्त्यते । पुस्त
 आदरादौणिच् । एरच् ॥
 पुस्तकम् । न० पुस्तके । लिखितग्रन्थे ।
 प्रोथी इ० भा० ॥ तस्यपरिमाण
 यथा । मानवच्ये पुस्तकस्यशृणुदे-
 विसमासत । मानेनापिफलवि-
 न्यादमानेश्रीर्हताभवेत् ॥ हस्तमा
 चमुष्टिमात्रमावाहुद्वादशाङ्गुलादशा
 ङ्गुलतथाष्टौचततोहोननकारयेत् ॥
 पुस्तकलेखकस्यपूजाफलयथा । आर
 भ्नेचसमाप्तौच लेखकप्रतिपूजयेत्
 हरिश्चगन्धपुष्पाद्यैर्वस्त्रैश्चसुननोह-
 रै ॥ यावदक्षरसङ्ख्यानप्रतिपत्रे
 चसुन्दरि । तावद्युगसहस्राणिब्र-
 ह्मलोकेवसेच्चिरम् ॥ वेतनग्रहणोले
 खकस्यदोषोयथा । वेतनयस्तुगृह-
 णीयात्लिखित्वापुस्तकंसतु । याव
 दक्षरसङ्ख्यानतावच्चनरकेवसेदिति
 योगिनीतन्त्रे तृतीय ३ भागे ०
 पटल ॥

पुस्तककर्मा । पु० लेप्यादिशिल्पकर्म

पूग .

कर्त्तरि ॥
 पुस्तकशिखिका । स्त्री० शिखिप्रभेदे
 ॥ पुस्तशिख्याम् ॥
 पुस्तशिखि । स्त्री० पुस्तकशिखि-
 कायाम् ॥
 पूग । पु० क्रमुके । गुवाके ॥ वृन्दे
 । नानाजातीयानामनियतवृत्तीना
 मर्थकामप्रधानानासङ्घे ॥ ब्रह्मदारु
 णि ॥ न० गुवाकफले । उद्देने ॥
 यथा । पूगगुरुहिमं रुक्मकषायकफ
 पित्तहृत् । मोहनन्दीपनरुच्यमास्र
 वैरस्यनाशनम् ॥ आर्द्रतद्गुर्वभिष्य
 न्दिगङ्गिदृष्टिहरस्मृतम् । खिन्न दो
 षत्रयच्छेदिदृढमध्यतदुत्तमम् ॥
 अस्यपाकोयथा । शृङ्गाटकजीरके
 द्वेजातीकोषञ्चवशजम् । लवङ्ग-
 धान्यकञ्चापिप्रत्येककर्षयुग्मकम् ॥
 ह्यैयगवोनकुडवसिताचाङ्गुतुलोज्व
 ला । धात्रीवरीद्व्यञ्जलिश्चपूगस्या
 ष्टपलानिच ॥ उलूखलेचसकुञ्चचू-
 र्णञ्जीराठकान्वितम् । सन्याच्यभ-
 क्षितहन्यात्वासरादौयथोचितम् ।
 ज्वरदाहञ्चपित्तञ्चयक्ष्मशूलमुदाहृ-
 रान् ॥ कृदिप्रमेहमूत्राणामाघातञ्च
 विनाशयेत् । वलप्रदङ्गर्भदञ्चस्त्रीणा
 ञ्चैतद्दूरसायनमिति ॥ पुनाति०
 पवतेवा० पूयतेमुखमनेनवा-। पू
 ज्० । छापूखडिभ्य । किदिति
 गन् ॥

पूजनीय

पूगकृत । त्रि० पुञ्जीकृते ॥ अपूग
पूग सम्पद्यमान कृतः इत्यर्थे
श्रेण्यादयः कृतादिभिरितिसमा
से० श्रेण्यादिषु च्चव्यर्थवचनमिति
चव्यर्थता ॥

पूगतिथि । त्रि० पूगानापूरणे ॥
बहुपूगेति छटिति युगागमविधाना
दसख्यात्त्वे पिडट ॥

पूगपात्रम् । न० पूगपौठे । फरुव
के ॥

पूगपौठम् । न० कटकोले । पतद्ग्र
हं ॥

पूगपुष्पिका । स्त्री० कुहलौ । विवाह
सम्बन्धिषु, प्यताम्बूले ॥

पूगफलम् । न० उद्देगे । चिकण्ड्या
म् ॥

पूगयाजक । पुं० बहुयाजके ॥

पूगत्रोट । पु० हिन्तालवृत्ते ॥

पूगिका । स्त्री० क्रमुके ॥

पूगिकाफलम् । न० पूगोफले ॥

पूगी । स्त्री० पूगे, पूगवृत्ते ॥

पूगोफलम् । न० उद्देगे । पूगफ
ले ॥

पूजक । त्रि० पूजाकर्त्तरि ॥

पूजनम् । न० अर्चने । पूजायाम् ।

। यथा ॥ शास्त्रप्रणामशुश्रूषादी

॥ पूजपूजायाम् । ल्युट् ॥

पूजनीय । त्रि० श्रुताचाराभिजना

दिभिः पूजायोग्ये ॥ पूज्ये ॥

पूज्य .

पूजेरनीधर् ॥

पूजा । स्त्री० नमस्यायाम् । अर्पाच
तौ ॥ सपर्यायाम् ॥ पोटप्रचालना
र्चनधनदानादिरूपायामर्चायाम् ॥

देवार्चनायाम् ॥ तस्या सामान्या
नुष्ठानयथा । आदावृष्यादिकन्यास
करशुद्धिस्ततः परम् । अङ्गुलि
व्यापकन्यासौहृदादिन्यासएवच ॥

तालत्रयञ्चदिग्बन्ध प्राणायाम
स्ततः परम् । ध्यानपूजाजपञ्चैव
सर्वतन्त्रेष्वयविधिरितियामलवच
नम् ॥ पूजनम् । पूज० । त्रि
तिपूजीत्त्वङ् ॥

पूजार्हः । त्रि० मान्ये । अर्घभाजि
॥ कुसुमादिभिरर्चनयोग्ये । पू
ज्ये ॥ पूजामर्हति । अर्हपूजा
याम् । अर्हइत्यच् ॥ स्त्रियापू
जार्हा ॥

पूजित । त्रि० सत्कृते । अच्चि
ते ॥ पूज्यते स्म ॥ पूज० । क्त
॥ देवे ॥ पूजितोय सुरासुरैरि
त्यादीभूते क्तोनतुवर्त्तमाने० तेन
दृतीयतत्रोपपद्यते । अन्यथाक्तस्य
चवर्त्तमानद्वतिषष्ठीस्यात् ॥

पूजितव्य . । त्रि० पूजनीये ॥

पूजिल । पुं० देवतायाम् ॥ त्रि०
पूज्ये ॥

पूज्य ॥ पुं० श्वशुरे ॥ त्रि० वन्द्ये
पूजार्हे । प्रतीच्ये ॥ पूजार्हा व

पूत :

था । गुरुणामपिसर्वेषामपूज्याः ।
पञ्चविंशतः । तेषामाद्यास्त्रयः ।
श्रेष्ठास्तेषामातामुपूजिता ॥ यो
भावयति यासूते येन विद्वोपदिश्यते
ज्येष्ठः भाता च भर्ता च पत्रैर्गुर
वस्मृता इति कौर्मैऽपरिभागे ११
अध्यायः ॥ पूज्यते । पूज० ।
। अचोयत् ॥ पूजयितुमर्हः ।
पूज० । अर्हैः कृत्यत् चक्षुः तियत् ॥
सर्वस्यै वहिदानस्य ग्रहीता गुरु रुच्य
ते । कन्यायाश्चैव विद्यायाः प्रदा
ता पूज्यते गुरुः ॥

पूज्यपादः । पुं० भगवच्छङ्कराचार्ये ॥
पूतः । पु० शङ्खे ॥ श्वेतकुशे ॥
विकल्पात्तद्वत् ॥ न० बहुलीकृते ।
अपनीतबुधधान्ये ॥ सत्त्ववचने
॥ त्रि० व्रतादिनाशुभे । पवित्रे ।
प्रयते ॥ दधिगोमयादौ सामान्यप
वित्रे ० स्वभावपवित्रे वा । पवित्रे
मध्ये ॥ दृष्टिपूतन्यसेत्पादबन्ध
पूत जलपिवेत् । सत्त्वपूतांबदेद्वा
च मनः पूत समाचरेत् । शठिते
बहुलीकृते ॥ पूयते स्म । पूङ्०
पूज्० वा । क्तः ॥ पवते स्म वा ।
पूङ्गो गन्धर्षेति क्तः ॥
पूतक्रतायी । स्त्री० इन्द्राय्याम्
। शच्याम् ॥ पूतक्रतोः स्त्री० ।
पूतक्रतोरैर्चक्षुःकारादेशोऽपीप्
च ॥

पूतनाहा

पूतक्रतुः । पुं० इन्द्रे ॥ पूताक्रतवो
येन ॥
पूतक्रतुः । स्त्री० देव्याम् ॥ पूताः
क्रतवीययासाः ॥
पूतगन्धः । पुं० वर्वरे ॥
पूतदण्डम् । न० श्वेतकुशे ॥ कुशे ॥
पूतस्रतत्तृणञ्च ॥
पूतदुः । पु० पलाशद्वये ॥
पूतधान्यम् । न० तिले ॥ पूतस्रतद्व
न्यञ्च ॥
पूतना । स्त्री० हरीतक्याम् ॥ पूतना
स्थिमतीसृक्केति निरूपणात् ॥ सिन्धु
देशजा खल्पत्वक्वहदस्थि हरीतकी
लेपने प्रशस्तेति राजवल्लभः ॥ गन्ध
मास्याम् ॥ बालरोगविशेषि ॥ बाल
मातृकाविशेषि ॥ दानवीविशेषि ।
वकासुरभगिन्याम् ॥ अहोवकीय
स्तनकालकूटजिघांसया पायियदप्य
साध्वी । लेभे गतिं धाव्यु चितात-
तो न्यं कवाद्यालुं शरणं ब्रजे म ॥ पू-
तकरोति । तत्करोतीति णिच् ।
बहुलमन्यत्रापीतियुच् ॥
पूतनारिः । पुं० बालमुकुन्दे । श्री
कृष्णे ॥ पूतनायाश्चरिः ॥
पूतनासूदनः । पुं० श्रीकृष्णे ॥ पूत
नासूदितवान् ० सूदयति वा । सूद-
क्षरणे । नन्द्यादिच्वाल्क्यु ॥
पूतनाहा । पुं० श्रीकृष्णे ॥ पूतना-
हन्ति । हन० । क्षिप् ॥

पूतिकर्णक :

पूतपाप । त्रि० निरस्तस्वर्गभोगप्रति
बन्धकपापे ॥

पूतफल : । पु० पनसे ॥

पूता । स्त्री० दूर्वायाम् ॥

पूतात्मा । पुं० ईश्वरे ॥ पूत० शुद्ध.
सत्त्वादिगुणसम्बन्धरहित आत्मा
स्वरूपयस्य ॥ पूतश्चासाचात्माचेति
वा ॥ शुद्धदेहे ॥ शुद्धान्तःकरणे ॥
पूतआत्मायस्य ॥

पूति . । स्त्री० दुर्गन्धे ॥ पवित्रताया
म् ॥ खट्वाशमुष्के ॥ न० रोहिष
दृषे ॥

पूतिकः । पुं० पूतिकरञ्जे ॥
पुनाति । पूज्० । तिन्निडीका
दयङ्ङति० इकन् ॥ न० विष्टायाम् ॥

पूतिकरजः । पुं० लट्कारञ्जश्चे
। कलिकारके । कलहनाशने । क-
ण्टवतिकरञ्जे । काँटाकरञ्जइति०
भा० ॥ पूतिश्चासौकरजश्च ॥

पूतिकरञ्ज . । पुं० पूतिकरजे ॥

पूतिकर्णक . । पुं० कर्णरोगविशेषे ॥
तल्लक्षयथा । कणविद्रधिपाकाद्वा
जायतेचाम्बुपूरणात् । पूयस्त्व
तिवापूतिसन्नेयः पूतिकर्णकः ॥
अक्षौषधयथा । निर्गुण्डीसुरसस्तै
लसिन्धुधूमरजोगुडः पूरणात्पू
तिकर्णस्यश्मनोमधुसंयुतः ॥ अथ
वा । वरुणाद्रकपित्वाञ्जम्बूपल्लव
साधितम् । पूतिकर्णापहंतैलजा-

पूतिफली

तीपत्रसेनवेति चक्रपाणिदत्त ॥
पूतिका । स्त्री० मार्ज्यायाम् ॥ पीड
इ० प्र० लताशाके । उपोदक्याम् ॥

पूतिकामुख । शम्बूके ॥

पूतिकाष्ठम् । न० सरलद्रुमे ॥ देवदा
रुमहीरुहे ॥ पूतिचतत्काष्ठश्च ॥
पूते० पावनस्यकाष्ठवा ॥

पूतिकाष्ठकम् । न० पूतिकाष्ठे ॥

पूतिगन्ध . । पुं० गन्धके ॥ हिङ्गुदौघ
चे ॥ न० रङ्गे ॥ त्रि० दुर्गन्धे ॥

पूतिगन्धि } त्रि० दुर्गन्धे
पूतिगन्धिक }

पूतिगन्धिका । स्त्री० वाकुच्याम् ॥

पूतितीला । स्त्री० ज्योतिष्मच्याम् ॥

पूतिदारु . । न० देवदारुणि ॥

पूतिनस्यः । पु० नासारोगभेदे ॥ त
ल्लक्षयथा । दोषैर्विदग्धैर्गलतालु
मूलेसम्बूर्धितोयस्रासमीरणस्तु ।
निरेतिपूतिर्मुखनासिकाभ्यांत्पूति
नस्य प्रवदन्तिरोगम् ॥ औषधन्तु ।
। व्याध्रीदन्तीवधाशिशुस्वरसव्योष
सम्भवै . । पाचितंलावणतैलपूतिना
सागदजयेत् ॥ अथवा । त्रिकटुवि
डङ्गकसैन्धववृहतीफलशिशुस्वरस-
दन्ताभिः . । तैलङ्गोजलसिद्धंनस्रां
स्यात्पूतिनस्यस्य ॥

पूतिपत्रः । पुं० श्लोनाकविशेषे ॥

पूतिपुष्पिका । स्त्री० मातुलुङ्गायाम् ॥

पूतिफली । स्त्री० वाकुच्याम् । सोम

पूपाष्टका

राज्याम् ॥ पूतिफलेष्वस्या पाक
कर्णेतिडीष् ॥
पूतिमयूरिका । स्त्री० अजगधायाम् ॥
पूतिमेद । पु० अरिमेदे ॥
पूतिवात । पुं० बिल्वबृक्षे ॥ अधोवा
यौ ॥
पूतिवृक्ष । पुं० श्योनाके ॥
पूतिशारिजा । स्त्री० खट्वाश्याम् ॥
पूतिक । पुं० गधमाज्जरि ॥ घोडा
करञ्ज इ० भा० प्र० करञ्जविशेषे ॥
लताविशेषे ॥
पूतिकरञ्ज । पु० लट्टा स्वकरञ्जे ।
पूतिगण्ड । पु० पूतिकौटे ॥
पूतिभाव । पुं० दौर्गन्धे ॥ क्लेदे ॥
पूत्थण्ड । पु० गन्धकीटे ॥ गन्धैशे
॥ यस्यनाभौमृगनाभिर्जायते ॥
पूप । पुं० अपूपे । पिष्टके । पूत्रा०
इ०भा० ॥ यथा ॥ समितागुडतो-
येनमेलयिच्चासुमर्दिताम् । घृतेवि-
स्तार्यसुपचेत्सुवृत्तौमृदुपूपक ॥
अपूप । पुष्टिदोषल्योहृद्योगुरुतर-
स्मृत । पित्तानिलहरोवृष्य सु-
पक्वोरुचिकारक ॥ पवनपूः ।
पूञ्ज० स० क्षिप् । पुवपाति० पिव-
तिवा । पारक्षणे० पानेवा । आत-
इतिक ॥
पूपला । स्त्री० पोलिकायाम् ॥
पूपाली । स्त्री० पोल्याम् ॥
पूपाष्टका । स्त्री० आग्रहायणीपूर्णि

पूरक

माया परत कृष्णाष्टम्याम् ॥
पूपिका । स्त्री० पूलिकायाम् ॥
पूप्यम् । न० पक्वब्रणादिसम्भवनीभू-
तशुक्लवर्णविकृततरक्ते । क्षतजे । म-
लजे । प्रीप० राध० इ० भाषा ॥
पूप्यनम् । न० रक्तविकारे । पूये ॥
पूप्यरक्त । पु० नासारोगभेदे ॥ तल्ल-
क्षणम् । दोषैर्विदग्धैरथवापिजन्तो-
र्ललाटदेशेऽभिहतस्यतैस्त्री । ना-
साखवेत्पूप्यमष्टग्विमिश्र तपूयरक्त प्र-
वदन्तिरोगम् ॥
पूप्यारि । पुं० निम्बपादमे ।
पूप्यालस । पु० मन्विगतरोगभेदे ॥
लक्षणयथा । पक्व शोफ सन्धि-
क्ष सखवेद्या सान्द्र पूप्यपूतिपूया-
लस । स ॥ इतिमुश्रुत ॥
पूप्योद । पु० नरकाल्परे ॥
पूप्य । पु० जलसमूहे । अम्भसावृ-
क्षी ॥ ब्रणसशुद्धी ॥ खाद्यविशेषे ॥
न० दाहामुरुषि ॥
पूप्यक । पुं० प्राणवायो । शनैर्वाग्ना-
सापुटेन० दक्षिणनसापुटेनवा स-
व्यापमव्यन्यायेनान्त प्रवेशने ॥
वाह्येनवायुनामुत्ते शक्तिसीमप्रपू-
रणम् । पूरक सतदभ्यासात्सुगु-
र्वपिविकर्षयेत् ॥ नासिकोत्कृष्टउष्ण-
सोष्णात् पूरकउच्यते ॥ आत्मानु-
सन्धाने ॥ ब्रह्मैवास्मी तियावृत्ति-
पूरकोवायुरीरित ॥ पूरीआफ्याय

पूरिका

ने । खलु ॥ बीजपूरे ॥ गुणकाङ्के ॥
 पुं० प्रेतदेहनिष्पादकाशौचकादेय
 दशपिण्डे ॥ त्रि० पूरणकर्त्तरि ॥
 पूरण । पुं० सेतौ ॥ विष्णुतैले ॥ न०
 षड्कानांगुणने ॥ वृष्टी ॥ कुटन्न-
 टे ॥ वानतन्तुषु ॥ पिष्टप्रभेदे ॥
 हिङ्गुधान्यजलेमाससुखिन्नसूक्ष्मकु-
 द्दितम् । सयुक्तहिङ्गुजीराद्र्बीजपू-
 रैलसैत्वै ॥ घृततप्तेपरिभृष्ट-
 धूपितमासपूरणम् ॥ मासस्यपूरणक-
 ष्य हृद्यपुष्टिकरपर । वातपित्तहरव-
 ल्यमन्दाग्निक्फनाशनम् ॥ त्रि० पू-
 रके । पूरणकर्त्तरि ॥ पालनकर्त्तरि
 ॥ पृणाति । पूपालनपूरणयो । ल्यु-
 ट् ॥ पूर्यतेऽनेन । पूरी० । करणेऽल्यु-
 ट् ॥
 पूरणी । स्त्री० शाल्मलिद्रुमे ॥ पटार-
 ऋकसूत्रेषु ॥ पूरणकव्याम् ॥ पूर-
 यति । पूरी० । ल्युट् । डीप् ॥
 पूरास्त्रम् । न० वृक्षास्त्रे ॥
 पूरिका । स्त्री० पूपविभेदे । पूरी०
 कचौरी० इ० भा० ॥ यथा । माषा-
 णापिष्टिकायुज्याङ्गव्याद्र्कहिङ्गु-
 मि । तथापिष्टिकयापूणांसमि-
 ताकृतधोजिका ॥ ततस्तैलेविपक्वा
 सापूरिकाकथिताबुधै । रुच्यास्वा
 हीगुरुस्त्रिगधावातपित्तामूद्रषिका
 । चक्षुस्त्रिजोहरीचोष्णापाकेवातवि-
 नाशिनी । तथैवघृतपक्वाऽपिचक्षुष्या

पूर्यः

रक्तपित्तहृत् ॥ वदरचूर्णपूरिकातु
 । घृतभिश्चकनिक्यायामेलितपञ्चमां-
 शकम् । वदरत्वग्भवंचूर्णजलेना-
 लीङ्गापीडयेत् ॥ पूरिकाघृतसंपक्वा
 खण्डपाकविलिहिता । पूरिकावद-
 रोन्मिश्रास्त्रिगधापित्तहराहिमा ॥
 मधुराढ्वातघ्नी सराच्छर्दिविना-
 शिनी । एवविप्रायखर्जूरशर्कराना-
 रिकेरकैः ॥ ट्राक्षयावैसुपूर्यस्तुपूरि-
 का पूर्ववत्पचेत् ॥
 पूरित । त्रि० कृतपूरण । पूर्ये ॥ पूर्य-
 तैस्त्र । पूरी० । क्त । वादान्तेति
 पक्षेऽट् ॥ गुणिते ॥
 पूरुष । पुं० पुरुषे । नरे ॥ पुंसि ॥
 क्षेत्रे ॥ यथा । यस्माद्बिष्वमुदेति
 यत्ररमतेयस्मिन्पुनर्लीयतेभासाय
 स्यजगद्विभातिसहजानन्दोज्ज्वल-
 यन्मह । शान्तशाश्वतमक्रिययम
 पुनर्भावायभूतेश्वरम् द्वैतध्वान्तम
 पास्ययान्तिक्रान्तन । प्रस्तौमितपूरु-
 षमिति ॥ पूरति । पूरन्मयम
 मने । पूर कुशन् । अन्येषामपी-
 तिदीर्घ । मृषोदरादिर्वा ॥ यद्वा
 । पूरयति पूर्यतेवा । पूरी० वा०
 कुशन् ॥
 पूर्य । त्रि० व्याप्ते ॥ पूरिते ॥ पुं०
 शक्ते ॥ समये । सकले ॥ पूर्यतेस्त्र
 पूरी० । कर्त्तरिकर्मणिवाक्त् । वा-
 दान्तेतिसाधुः ॥

पूर्णावतार :

पूर्णक . । पुं० स्वर्णचूडपक्षिणि ॥ कु
 त्सित . पूर्णः । सञ्जायांकन् ॥
 पूर्णकुम्भः । पुं० भद्रकुम्भे । जलपूरि
 तघटे ॥ पूर्णश्चासीकुम्भश्च ॥
 पूर्णकोष्ठा । स्त्री० नागरमुस्तायाम् ॥
 पूर्णचन्द्र . । पुं० सम्पूर्णैन्दुभयाष्टम्यो
 र्मध्यस्थेन्दौ ॥ पूर्णश्चासीचन्द्रश्च ॥
 पूर्णता । स्त्री० पर्याप्तौ ॥
 पूर्णपात्रम् । न० वस्तुपूर्णपात्रे ॥ वर्णा
 पके । पूर्णानके ॥ उत्सन्नकालेहर्षा
 त्गृहीतवस्त्रालङ्कारादौ ॥ होमक
 र्मणिद्वन्द्वदक्षिणायाम् ॥ हर्षादुत्सव
 कालियदलङ्काराम्बरादिकम् । आ-
 कृष्यदृष्टतेपूर्णपात्रपूर्णानकस्रतत् ॥
 पूर्णमा । स्त्री० पौर्णमास्याम् ॥
 पूर्णमास . । पुं० पौर्णमासयागे ॥
 पूर्णमासी । स्त्री० पूर्णिमायाम् ॥
 पूर्णबीज . । पुं० बीजपूरे ॥
 पूर्णवैनाशिक . । पुं० वैनाशिके ॥
 वैशेषिकास्तावदर्धवैनाशिका . सर्व
 चषवादिनस्तुपूर्णवैनाशिकत्वे नप्र-
 सिद्धा . शास्त्रे ॥
 पूर्णा । स्त्री० पञ्चमीदशमीपूर्णमामा
 वास्त्रासु ॥
 पूर्णानकम् । न० वर्णापने ॥ आनके ॥
 पट्टे ॥ पात्रे ॥ पूर्णपात्रे । हर्षा
 त्उत्सवकालेवस्त्राद्याकर्षणे ॥
 पूर्णावतारः । पुं० नृसिंहे ॥ रामे ॥
 परिपूर्णतमे श्रीकृष्णे ॥

पूर्णिमा

पूर्णाहन्ता । स्त्री० पराहन्तायाम् । य-
 थाहुर्वार्तिककारा । भुक्तयथाङ्गं
 कुक्षिस्थस्वात्मत्वेनैवपश्यति । पूर्णा
 हन्ताकवलितविष्वद्योगीश्वरस्तथेति
 पूर्णिका । स्त्री० नासाच्छिन्नीनामक-
 पक्षिणि ॥
 पूर्णिमा । स्त्री० पौर्णमास्याम् । शुक्ल
 पञ्चान्तिमतिथौ ॥ साहिविधा ।
 यथा । राकाचानुमतीचैवद्विविधा
 पूर्णिमामता । पूर्वीदितकलाहीने
 पौर्णिमास्यानिशाकरे ॥ पूर्णिमानु
 मतीन्नेयापश्चास्तमितभास्करे ॥ य
 स्मात्तामनुमन्यन्तेदेवतापितृभिः सह
 । तस्मादनुमतीनामपूर्णिमाप्रथमा
 स्मृता ॥ यदाचास्तमितेसूर्येपूर्णच
 न्द्रस्यचोद्गमः । युगपत्सोत्तरारा-
 गात्तद्दानुमतिपूर्णमा ॥ राकान्ताम
 नुमन्यन्ते देवतापितृभिः सह ।
 रञ्जनाच्चैवचन्द्रस्यराकेतिकवयोऽब्रु
 वन् ॥ तस्याजातस्यफलयथा । कन्द
 पंतुल्योयुवतिप्रियञ्चन्यायाप्रवित्त
 सततसहर्ष . । शूरोवलीशास्त्रवि-
 शारदश्चैत्पूर्णमाजन्मनियम्यज
 न्तोः ॥ पूरी . भावेक्तः । पूर्णच
 न्द्रस्यपूरणम् . तेननिर्वृत्ता ॥
 पूर्णम् । न० खातादिकर्मणि ॥
 आदिनादेवकुल्यादिग्रहः । तदु-
 क्तम् । पुष्करिण्यः सभावापीदेव-
 तायतनानिच । आरामश्चविशेषिच

पूर्वदिक्

पूर्वकर्मविनिर्दिशेत् ॥ अपिच ।
 बापीकूपलडोगानि देवतायतनानि
 च ॥ अग्निप्रदानमाराम पूर्वमित्य
 भिधीयते ॥ इति ॥ गृहीपराशय
 हानपूर्वतत्तद्विनाकोदम् ॥ आरा
 मादिक्रियाञ्जफले ॥ मोक्षने ॥ चि०
 पूर्वरे ॥ अग्नि ॥ मू स्थान् ० पर्यतेस्म
 वा । पु० । भविकर्मविवात्त नभ्या
 ख्ये तिनिष्ठानत्य न ॥
 पृत्तिः । स्त्री० पर्याप्त । उपसम्पन्ने
 । पूर्व ॥
 पूर्व । चि० पूर्वजे ॥ प्रोचि ॥ आद्ये
 ॥ अद्ये ॥ श्रुतिमैद ॥ न० करिणे
 । पूर्वभाविनि ॥ पु० पूर्वदि । अति
 क्रान्ते ॥ पूर्वति । पूर्वपूर्वे । अ-
 च् । पु० ॥
 पूर्वगता । स्त्री० रेधार्याम् । नमैदान
 द्याम् ॥ पूर्वाचासीगङ्गाच ॥
 पूर्वजे । पु० ज्येष्ठभातरि ॥ अनादी ॥
 पूर्वजाः । पु० भूमिदिव्यपितृगणै ।
 ज्येष्ठशत्रुषु । कव्यवालादिषु ॥ पू
 र्वस्मिन्कालेजातः सप्तम्यजिनेड ॥
 पूर्वजा । स्त्री० ज्येष्ठमिन्याम् ॥ टा-
 प ॥
 पूर्वजिनः । पु० अतीतजिनविः ।
 मङ्गलवि । शद्लवाहने ।
 पूर्वदिक्पतिः । पु० इन्द्र ॥
 पूर्वदिक् । स्त्री० प्राच्यादिशि पूर्व-
 जाम् ॥

पूर्वभाद्रपदा

पूर्वदेव । पु० असुरे । दैत्ये ॥ पूर्वशा
 सीदेवश्च । पूर्वापरप्रथमेत्यादिना
 समासः ॥ यद्वा । पूर्वदेव । अ
 न्यायाद्विदेवत्वाद्भृष्टः । सुसुमे
 तिसमासः ॥
 पूर्वदेशः । पु० सूर्यादयोपलक्षितदेशे
 । वर्तनी ॥
 पूर्वपक्षः । पु० शुक्लपक्षे ॥ पूर्वशासौ
 पक्षश्च ॥ शास्त्रीयप्रश्ने । सिद्धान्त
 विरुद्धकोटी । चोद्ये । दिश्ये ।
 फलिकायाम् ॥
 पूर्वपक्षपादः । पु० चतुष्पादव्यवष्टा
 शान्तरगतप्रथमेपादे । भाषायाम् ।
 प्रतिज्ञायाम् । पक्षे ॥
 पूर्वपर्वतः । पु० उदयाचले ॥ पूर्वप
 र्वतः ॥
 पूर्वफल्गुनी । स्त्री० अश्विन्यादिनक्ष
 त्रान्तर्गतैकादेशेनक्षत्रे ॥ तत्रजात
 साफल्यथा । शूरस्थ्यागीसाहसी
 भूमिभर्ताकोपाक्रान्तः सप्राच्छिरा
 लोतिदक्षः । धूर्त क्रूरोच्यन्तवाता
 धिकः प्राक्फल्गुन्यश्चोत्पन्नकाले
 चयस्य ॥
 पूर्वफल्गुनीभवः । पु० इहस्पतौ ॥
 पूर्वभाद्रपदः । पु० प्रोष्ठपदासु । पञ्च
 विंशतिसेनक्षत्रे ॥
 पूर्वभाद्रपदाः } अश्विन्यादिदस
 पूर्वभाद्रपदाः स्त्री० } सविंशतिनक्ष
 त्रान्तर्गतपञ्चविंशतिसेनक्षत्रे । प्रो

पूर्वरात्र :

ष्टपदासु ॥ तत्रजातस्यफल । जि-
तेन्द्रिय • सर्वकलासुदक्षोजितारि
पक्ष खलुतस्यनित्यम् । भवेन्मही
यान्सुतरामपूर्वापूर्वापदाभाद्रपदा
प्रसूतौ ॥ पूर्वाञ्चताभाद्रपदाश्च ॥
एकवचनान्तोपि ॥

पूर्वयज्ञ । पु० जिनवि० । जलेन्द्रे ।
मणिभद्रे ॥

पूर्वरङ्ग । पु० नाय्यशालायाम् ॥ ना
य्योपक्रमे । प्राक्सङ्गीते । गुणनि
कायाम् ॥ रङ्गप्रधानास्थोरङ्गविष्णु
शान्तिकारीनान्दीपाठगीतवादित्रा
द्यमेकाङ्गविशेषोनाच्यादीकर्त्तव्यः
कर्मविशेष पूर्वरङ्ग । तदुक्तवस
न्तराजीये । यज्ञाध्यवस्तुन पूर्वरङ्ग
विष्णोपशान्तये । कुशीलवा प्रकु-
र्वन्तिपूर्वरङ्ग • प्रकीर्त्तित इति ॥
पूर्वरङ्ग विधायादीसूत्रधारेविनिर्गते
। प्रविश्यतद्वदपर काव्यभास्यापयेन्न
ट ॥ प्रथमपूर्वरङ्गश्चतत , प्रस्ताव
नेतिच । आरम्भे सर्वनाच्यानामेत
त्सामान्यमिष्यते ॥ पूर्वरज्यतेऽ
स्मिन् । रङ्गे र्घञ् । कुत्त्वम् ॥

पूर्वराग । पु० नायिकानायिकयोर्द
शाविशेषे ॥ श्रवणाहर्षनावापिमि
थ सगूढरागयो । दशाविशेषो
योऽप्राप्तौपूर्वराग सञ्च्यते ॥ इ० ॥

पूर्वरात्र । पु० रात्रे पूर्वभागे ॥ रा
त्राङ्गाहा : पु सि ॥

पूर्वाषाढा

पूर्वरूपम् । न० पूर्वलक्षण्ये ॥ वैद्यकी
भाविष्याधिबोधकचिह्ने ॥

पूर्ववत् । न० अनुमानविशेषे ॥ यथा
। दृष्टखलक्षणसामान्यविषययत् •
तत्पूर्ववदुच्यते । पूर्वप्रसिद्धमृष्ट
खलक्षणसामान्यमितियावत् • तदा
स्यविषयत्त्वे नास्ति • अनुमानज्ञान
स्येतिपूर्ववत् । यथाधूमाद्वक्त्रिख-
सामान्यविशेष • पर्वतेनुमीयते •
तस्यवक्त्रिखसामान्यस्यखलक्षण
वक्त्रिविशेषोदृष्टोऽसत्त्वाम् । वीता
बोतभेदात्तद्विबिधम् ॥

पूर्ववादी । त्रि० प्रागभियोक्तारि । प्र-
थमविवादिनि ॥

पूर्ववित् । त्रि० अतीतञ्चे ॥

पूर्वशैल । पु० उदयपर्वते ॥

पूर्वसर । त्रि० अग्रगामिनि ॥

पूर्वा । स्त्री० पूर्वदिशि । प्राच्याम् ।
तद्विग्भववायुगुणा । पूर्वस्तुमधु
रोवात स्निग्ध कटुरसान्वित
। गुरुर्विदाहशमनोवातद् • पित्त-
नाशन • ॥ इति ॥

पूर्वाद्रि । पु० उदयाचले । दिनमूर्ध-
नि ॥

पूर्वाषाढा । स्त्री० अश्विन्यादिसप्तवि
शतिनक्षत्रान्तर्गतविशतिसख्याकन
क्षत्रे ॥ तत्रजातस्यफलंयथा । भूयो
भूय • स्तूयमानानुरक्तो भक्तोदेविव
न्मान्योतिदक्ष • । पूर्वाषाढाक-

पूषा

भ्रमकालेयदिस्यादाषाढ स्याद्द्वैरि
वर्गेनितान्तम् ॥ पूसावर्वाचाषाढाच ॥
पूर्वाहण । पु० द्विधाविभक्तदिनस्य
पूर्वभागे ॥ यथा । आवर्तनात्तु पू
र्वाहणोच्चपराहणस्तत पर । आ
वर्तनात् वासरस्यच्छायापरिवर्तना
त्प्रागितिशेष . ॥ त्रिधाविभक्तदि
नस्यप्रथमभागे ॥ सचत्रि शङ्खडदि
नमानेसूर्योदयावधिदशदण्डात्मक
काल यथा । पूर्वाहणोवैदेवाना
मध्य दिनमनुष्याणामपराहण पि
तृणामितिश्रुति . ॥ अङ्क . पूर्वम्
। पूर्वापराधरेत्येकदेशिसमास . ।
राजाह सखिभ्यजिष्टतिटच् । अ
ङ्कादेशोणत्वम् ॥

पूर्वाहणेतनम् । त्रि० पौर्वाहणिके ॥
पूर्वाहणेभव । विभाषापूवाह्या
पराह्याभ्याम् ० इतिव्युत्थुलौतुट्च
। घकालतनेष्वित्यलुक् ॥

पूर्वेद्यु । अ० प्रात काले । धर्मवा
सरे ॥ पूर्वस्मिन्नहनि ॥ रुद्य परु
दित्यादिनापूर्वशब्दादेद्यु सप्रत्ययो
निपात्यते ॥

पूष । पु० ब्रह्मदारुणि । तूत० इ०
भा० ॥ पूषवृषी । इगुपधात्क ॥
पूषकः । पु० ब्रह्मदारुणि ॥ पूषएव
क ॥

पूषा । पु० सूर्ये ॥ जगत पोषणा
त् । पुष्पाति । पुषपुष्टी । श्वन्नु-

पृतना

घ्नन्पूषन्नितिनिपातित ।
पूषभाषा । स्त्री० अमरावत्याम् ।
इन्द्रनगर्याम् । सुरपुर्याम् ॥
पूषसुहृत् । पु० शिवे ॥
पूषा । स्त्री० पिङ्गलापृष्टवर्तिन्याना-
ड्याम् ॥ पूषातुपिङ्गलापृष्ठे नील-
जीमूतसन्निभा । याम्यभागस्थनेचा-
न्तायावत्पादतलगता ॥
पृक्का । स्त्री० मरुन्मालायाम् । पिशु-
नायामोषधौ । अक्षरक० इ० भा०
। पिडिं० इ० गौ० भा० स्पृश्यते । स्पृ
शस्पर्शने । वा० कक् । पृ० ॥
पृक्तम् । न० धने ॥ वि० क्चित्ते ॥
सम्पर्कयुक्ते ॥ पृच्यते । पृची० ।
क्त ॥

पृक्ति । स्त्री० सम्पर्के । स्पृष्टौ ।
स्पर्शे ॥ पर्वनम् । पृचीसम्पर्के ।
क्तिन् ॥

पृच्छा । स्त्री० अनुश्रीगे । प्रश्ने ॥ प्रच्छ
नम् । प्रच्छन्नीसायाम् । गुरीञ्चह
लइत्थ । सम्प्रसारणम् ॥

पृच्छितनु । पु० प्रश्नलङ्गे ॥

पृच्छाम् । वि० प्रष्टव्ये ॥

पृतना । स्त्री० सेनामात्रे ॥ सेनावि
शिवे । तिसृषुवाहिनीषु ॥ अत्रेभा ॥

२४३ । रथा २४३ । अश्वत्ता ७२

६ । पादातिका १२१५ । समस्तस

ङ्ख्ययाखचित्रतुर्विंशतिभि स्मृ

ता । २४३० ॥ प्रियते । पृङ्ख्या-

पृथुस्कन्धः

रैव । सञ्चार्याकान् ॥ यद्वा प्रथते ॥
 प्रथप्रस्थाने । पर्ययति० पर्य्यतेवा ।
 पृथुप्रक्षेपे । चु० । अर्भकपृथुकृति
 पृथेर्वाक्कुक्नु० प्रथे सम्प्रसारणश्च ॥
 यद्वा । पृथुकायति । कौशब्दे ।
 आतद्रतिक ॥ चि० शिशौ ।
 अर्भके ॥
 पृथुका । स्त्री० हिङ्गुपत्न्याम् ॥ वा-
 लिकायाम् ॥
 पृथुकील । पु० राजवदरे ॥
 पृथुच्छद । पु० हरिदर्भे ॥ चि०
 वृहत्पत्रे ॥
 पृथुपत्र । पु० रक्तलशुने ॥ हरिद-
 र्भे ॥
 पृथुपलाशिका । स्त्री० शब्द्याम् ॥
 पृथुरोमा । पु० मत्स्ये ॥ पृथुनिम
 महान्तिरोमाण्यस्य । रोमशब्दे नप
 क्त्रोत्रे तिस्वामी । बल्लालमितिस-
 र्बधर ॥ चि० वृहज्जोमयुक्ते ॥
 पृथुल । चि० विशाले ॥ पृथुपृ-
 थुत्वमस्त्रास्ति । सि० लच् ॥ पृथु
 पृथुत्वलातिवा । क ॥
 पृथुला । स्त्री० हिङ्गुपत्न्याम् ॥ टाप-
 पृथुशिम्ब । पुं० श्योनाकप्रभेदे ॥
 पृथुशेखर । पु० पर्वते ॥ पृथुर्महा
 न्शेखरोऽस्य ॥
 पृथुसेन ॥ पु० रात्रि ॥ पृथ्वीसेना
 यस्य ॥
 पृथुस्कन्ध । पु० शुकरे ॥

पृथ्वीजम्

पृथुदकम् । न० तीर्थविशेषे प
 पृथुदर । पुं० मेघे ॥ चि० वृहत्कु-
 क्षौ ॥
 पृथ्वी । स्त्री० भूमौ । अचलायाम् ।
 धरायाम् ॥ म० त्वहत्याम्क्पत्न्याम्
 हिङ्गुपत्न्याम् ॥ कृष्णजीरके ॥ वृत्ता
 र्द्धन्मातरि ॥ वृहदेलायाम् ॥ पुन-
 र्नवायाम् ॥ प्रथते प्रथविस्तारे० प्र
 स्थानेवा । प्रथिम्दिभस्जासम्प्रसा
 रणमितिकु । वीतोशुणवचनादि
 तिङीष् ॥ वर्णवृत्तविशेषे । तल्लक्ष-
 ण यथा । जसौजसबलावसुमृहय-
 तिस्रपृथ्वीगुरुरिति ॥ अपिच । प-
 योधरपयुतास्फुरत्कनकयुग्मताटङ्गि
 मीसुवर्णरुचिकङ्कणालकितभावव-
 न्नपुरा । सुवर्णरुचिरालसङ्कवणरु
 पवत्कुण्डलाभुजङ्गप्रतिवर्णिताहर
 तिहन्तपृथ्वीमम ॥ यथा । क्षताध
 रतटीघनस्वसितमङ्गरागव्ययोदृशी
 रपिचशोषिमाभवतिकारणादन्यत
 । इदतवपरप्रियानिभृतसङ्गमव्यञ्ज
 कमुखेयदिदमञ्जनरहसिचार्द्धचन्द्र
 गले ॥
 पृथ्वीका । स्त्री० वृहदेलायाम् ॥ कृष्ण
 जीरके ॥ कलाजाज्याम् ॥ हिङ्गुप-
 त्न्याम् ॥ प्रथते । प्रथप्रस्थाने । फर्फ
 रीकादयश्चे तिसाधु ॥
 पृथ्वीगुरवक । पुं० श्वेतमन्दारे ॥
 पृथ्वीजम् । न० गडलवणे ॥

पृषत .

पृदाकु । पुं० वृश्चिके ॥ व्याघ्रे ॥ सर्पे ॥
चिचके ॥ पर्दते । पर्दं० । पर्देर्निर्हस्य
सारणमस्त्रीपञ्चतिकाकुप्रत्यय ॥
पृन्नि । स्त्री० रश्मी ॥ चि० अल्पत-
नी ॥ स्पृशति स्पृश्यतेवा । स्पृ
शसंस्पर्शे । चृपृष्णीतिसाधु . ॥ पृ
च्छति० पृच्छतेवा । पर्षति० पृष्यते
वा । प्रच्छन्नीप्सायाम् । पृषुसैचने
वा । पूर्ववत्साधु . ॥

पृश्निका । स्त्री० कुम्भिकायाम् ॥
पृश्निगर्भ । पु० गदायजे । श्रीकृष्णे ॥
पृश्निपर्णी । स्त्री० पृथक्पर्णायाम् । अ-
ड्प्रिवह्निकायाम् । चक्रौत्० इ०
पिठवनि० इ० च० भा० । चाकु-
लिया० इ० गौ० भा० ॥ पृश्निप-
र्णीचिदोषघ्नीवृष्योष्णामधुरासरा ।
हन्तिदाहज्वरश्लेष्मासरातीसारतृड्
वमी ॥ पृश्निरत्यपर्थमस्या . ।
पाककर्णेतिडीष् ॥

पृश्निभद्र । पु० श्रीकृष्णे ॥
पृश्निशृङ्ग । पुं० विष्णौ ॥ गणेशे ॥
पृश्नौ । स्त्री० बारिपर्णायाम् ॥
पृषत् । पु० मृगे ॥ न० विन्दौ ॥ चि
श्वेतविन्दुयुक्ते ॥ पर्षति । पृषुसे
चने । वर्त्तमानेपृषद्ब्रह्महृदिदि
अतिप्रत्ययोगुणाभावश्चनिपात्यते ।
शतृवदस्यकार्यम् ॥

पृषत । पुं० पृषाकमृगे । चिचमृगे ॥
यथा । पृषतश्चन्द्रविन्दु स्याद्वरिणा

पृषभाषा

त्किञ्चिदल्पक ॥ पृषतस्तुभवत्सुादु
ष्ठाहक शीतलीलघु । दीपनोरोच
न श्वासज्वरदोषत्रयास्त्रजित् ॥
इति ॥ विन्दौ ॥ चि० श्वेतविन्दु
युक्ते ॥ पर्षति । पृषु० । पृषिर
स्त्रिभ्याकिदिश्यतच् ॥ यथा । पृष
ता विन्दव . सन्धस्य । अर्शत्रा-
द्यच् ॥

पृषताम्पति । पुं० वायौ ॥
पृषताश्रवः । पु० वायौ । अनिले ॥
पृषतोसृगविशेषोऽश्वीवाहनमस्य ॥
पृषती । स्त्री० सृग्याम् ॥
पृषत्क . । पु० वाणे । शरे ॥ पर्षति
पृषु० । लट् शट् । सञ्जापूर्वक
श्वाङ्गगुण ॥ यथा । वर्त्तमाने
पृषन्महृदितिसाधु . स्वार्थेकन् ॥
पृषदश्रवः । पु० गन्धर्वहे । पवने ।
वायौ ॥ पृषन्मृगभेदोऽश्वीवाहन
मस्य ॥ पृषतामम्बुकरणानामश्रवद्र
वेतिवा ॥

पृषदाज्यम् । न० सदध्याज्ये । दधि
मिश्रितघृते ॥ पृषत्तदाज्यञ्च ॥
यथा । पृषद्भि सहितमाज्यम् ॥
पृषद्वलः । पुं० वायुश्रवे ॥
पृषन्ति । पु० विन्दौ ॥ यथा । पयः
पृषन्तिभि स्पृष्टानातिवाताः श
नै . शनैरितिजाम्बुवतीविजयका
व्यम् ॥

पृषभाषा । स्त्री० इन्द्रपुर्णायाम् ॥

पृष्ठवश :

पृषाकरा । स्त्री० च्चुद्राश्मनि । वट
खराद्भा० ॥

पृषातकम् । न० सदध्याञ्चि ॥

पृष्टम् । न० सामगानामाध्यन्दिन
सवनेगीयमानस्त्रीचरणानामधेये ॥

त्रि० कृतप्रश्ने । उपामन्विते ॥

पृच्छे क्त ॥

पृष्टव्य । त्रि० जिज्ञासिते ॥

पृष्टम् । न० शरीरपश्चाद्भागे । पाश्वर्य
स्थाने । पीठ०द्भा० ॥ अस्यश

भाशुभलक्षणयथा । सुस्निग्ध मास

लपृष्टमभग्नश्चाप्यरीमशम् । सध

नानाविपर्यस्त निर्द्धनानाप्रकौत्ति

तमितिसमुद्र ॥ चरममात्रे ॥

पृष्यते । पृषु० । तिथपृष्टगूयेति

साधु ॥ स्त्रीचविशेषेपिपृष्टम् । चि

त्राधिकरणे० पृष्टैः स्तुवतइत्यादौ

तथानिर्णयात् ॥

पृष्टपत्न्यि । पुं० गडौ । कूव० इ०
भा० ॥

पृष्टत । अ० पश्चात् । पृष्टदेशे ॥

पृष्टे इति । आद्यादिच्चात्तसि ॥

पृष्टदृष्टि । पु० भल्लूके ॥

पृष्टमासाद् । त्रि० परोक्षे दोषाभि
धायिनि ॥ वाक्याभिधायिनि ॥

इ० त्रिकाण्डशेषे ॥

पृष्टमांसादनम् । न० परोक्षे दोषकी
र्त्तने ॥ त्रि० तद्वति ॥

पृष्टवश । पु० रौठके । पृष्ठास्थि

पेचक :

नि ॥ संतुर्गर्भमासमात्रेणभवति ॥

पृष्ठवह । पु० पृष्ठयोश्च ॥

पृष्ठवास्तु । न० गृहस्त्रीपरिमृष्टे ॥

पृष्ठवाट्०ङ् । पु० युगपाश्वर्गवृष्टे ।

पृष्ठवाहनि ॥

पृष्ठवाह । पु० वृष्टे ॥

पृष्ठवाहक । पु० वृष्टे ॥

पृष्ठवाह्य । पु० भारवाहकवृष्टे ।

स्थौरिणि । पृष्टि ॥

पृष्ठशृङ्ग । पु० बनच्छाणी ॥

पृष्ठशृङ्गी । पु० शम्भूरी । सैरिमे ॥

शंठ । भीमसेनि । वृकोदरि ॥

पृष्ठहायन । पु० धान्यविशेषे ॥ मत

इति ॥

पृष्ठी । पु० मन्थ्यविशेषे ॥

पृष्ठोद्वेष्ट । पु० राशिर्विशेषे ॥ मेघो-

वृष्टककौटुम्भेनुर्भकरेणवच ॥ पृष्ठो-

दया । पृष्ठेवैसेमीनेष्टापितथैवच ॥

पृष्ठा । पु० स्त्रीरिणि । पृष्ठेनभारवह
नशीलेषोठके । न० पृष्ठवन्दे ॥ य-

ज्ञविषयेऽदं स्मरन्ति ॥ पृष्ठांसास

मूह ॥ पृष्ठस्थानं ॥ प्रशस्तमतिप्र

थितपृष्ठमस्य ॥ अन्त्येभ्योधीतियद्वा

पृष्ठा । पु० सूर्ये ॥

पृष्ठाका । पु० कर्त्तव्ये । कुम्भ्या

पृष्ठा । पु० सूर्ये ॥

पेचक । पु० छलूके ॥ काष्ठसंस्कारतो

। कौशिके ॥ वृक्के ॥ गजलाङ्गुल

मूले । तद्वत्पृष्ठाकासासिपृष्ठावि

पेपीयमान

शेषे ॥ पचति० पच्यतेवा० दु क्वे
 न । डुपचष्० ॥ पचिमच्योरिञ्चो-
 पधायाइतिबुन् । अतइत्त्वम् । पु
 गन्ते तिगुण पर्यङ्के० मेषे० । यूके ॥
 पेचकी । पु० हस्तिनि ॥
 पेचिल । पु० गजे । हस्तिनि ॥
 पेचु । न० पेचुल्याम् ॥
 पेचुकम् । न० नाडीचशके । पेचुल्या
 म् ॥ चिक्राण्डशेषकेचुकमितिपाठ
 पेचुली । स्त्री० पेचुनि । नाडीचशके
 पेट । पु० प्रहस्ते । पेटति । पिट०
 । प० अच् ॥
 पेटक । पु० न० पिटके । पुस्तका
 दीनामङ्गुषायाम् । पिटार० इ०
 भा० ॥ चि० कदम्बके । समूहे ॥
 पेटति । पिटशब्दसघातयो
 एबुल् ॥
 पेटाक । पु० पेडायाम् । पेटके ॥
 पेटिका । स्त्री० हृत्विशेषे० । कुवेरा
 च्याम् । कृष्णहन्तिकायाम् ॥
 पेट्टी । चि० पेटके ॥
 पेडा । स्त्री० पेटके । मङ्गुषायाम् ।
 हृत्पेटाके ॥ पिरडते । पिडिस-
 घाते । प० अच् । अनित्यस्वाप्नु
 म् ॥
 पेट्वम् । न० अमृते ॥ वृत्ते ॥ पीयते ।
 पा० । अन्येभ्योपिहृद्यतइति०
 इत्वन् ॥
 पेपीयमान् । चि० अत्यासत्तयापीय

पेयूषः

माने ॥
 पेयम् । न० पयसि । जले ॥ दुग्धे ॥
 मये ॥ अष्टविधानान्तर्गताज्ञवि० ।
 यथा । भोज्यपेयतथाचूष्यलेह्यखाद्यच
 चर्षयम् । निर्ये षड्वैवसत्यस्यादे०
 न्नमष्टविभस्मृतम् ॥ इ० ता० नि० ॥
 चि० पानयोस्त्रद्रव्ये । पातय्ये ॥
 पातुयोग्यम् । पा० अत् । ईद्वति
 । गुण ॥
 पेया । स्त्री० आणायाम् ॥ अक्षयण्डे
 ॥ सिकथसमन्वितपेयद्रव्ये ॥ पेया
 विभिर्गुणाय ॥ त्रुहृद्गुणुनीरिरक्त
 शल्यादिभिः कृत्वा । द्रवाशिका-
 खल्पसिक्तपेयाप्रोक्ताभिषग्मरै ॥
 साविल्लघ्नीयादिष्वीतथातुष्टुद्विविधा
 यिनी ॥ स्त्रीद्राग्निजलनीत्रियावात-
 वर्चानुलोमिनौ । शुष्हीसैध्वसयु
 क्तादीपनीपाचनीचसा ॥ आमशूल
 हरीरुच्यास्याद्विभ्यविनाग्निनी ॥
 पातुयोग्याः । पा० अत् । ईद्वणी
 । टाम् ॥
 पेयूषः । पु० न० अष्टके ॥ मय्यदु-
 श्ये । सप्तदिवसीप्रधिञ्जीरे ॥ आस
 मराचप्रभञ्जीरपेयूषउच्यते ॥ पीय
 ति० पीयतेऽनेनवा । पीयइतिञी
 बोधः । पीती । पीयेरुपज्ञः बहु
 खञ्चनात्पक्षेयात् ॥ अग्निस्थो-
 शात्कठिनवागसेजप्रसृताया गो
 क्षीरे ॥ क्षीरतत्काञ्चसूतयावन

पेवलि .

पेयूषमुच्यते ॥ नव्यष्टते ॥
 पेह . पुं० सूर्ये ॥ वक्रौ ॥ समुद्रे
 ॥ पीयते । पीड्प्राने । निपीभ्या
 स ॥
 पेरोजम् । न० उपरत्नवि० । पेरञ्जि ।
 पिरोजा० इ० भा० ॥ तद्विधम् ।
 भस्माङ्गरितञ्च । तस्यगुणा । पे
 रोजमुकषायस्थान्मधुरदीपनपरम् ।
 स्थावरजगमच्चै वसयोगाच्चयथावि
 पम् ॥ तत्सर्वनाशयेच्छीघ्र शूलभूता
 दिदोषजम् । पाठान्तरम् यथा ॥
 पेरोजमुकषायस्थान्मधुरदीपनद्वयो
 । स्थावरादिविषघ्न स्थाङ्गरितञ्चापर
 शृणु ॥ शीताङ्गनाशयेच्छीघ्र शूलति
 मिरभूतजम् ॥ इ० रा० नि० ॥
 पेलम् । न० अण्डकोषे ॥
 पेलवम् । त्रि० विरले ॥ अत्रसावका
 शत्व प्रकार . ॥ पेलनम् । पिलभे
 दने । घञ् । पेलीस्यासि । अन्ये
 भ्योपीतिव . ॥ कोमले कृशे ॥
 पेवलि । स्त्री० नृच्यविशेषे ॥ यथा ।
 ताण्डवञ्चतथालास्य द्विविधनृच्यमु
 च्यते । पेवलिर्वहुरूपान्ताण्डवद्वि
 विधमतम् ॥ अङ्गबिच्छेपवाहुल्य
 तथाभिनयशून्यता । यत्रसापेवलि
 स्तस्या सञ्जादेशीतिलोकत ॥
 केदनभेदनयत्रवहुरूपामुखावली ॥
 ताण्डववहुरूपान्तद्धारुयागलमुञ्जत
 मिति ॥

पेषणी .

पेशलम् । न० सौकुमार्ये ॥ त्रि० रु-
 चिरे । रम्ये । चारौ । सुन्दरे ॥
 दक्षे । कुशले । चतुरे ॥ कोमले
 ॥ पिशङ्गवयवै । भावेचञ् । पेश-
 लाति । ला० । क ॥ वा० पिशे
 रलज्वा ॥ पेशोस्यासि । सिद्धा-
 दित्वालज्वा ॥ धूर्त्ते ॥ कर्मणामन्
 सावाचावपुषाचशोभनत्वात् ॥ पेश
 लोविष्णुर्वासुदेव ॥ तथाविधो
 न्योपि ॥
 पेश । न० रूपे ॥
 पेशस्तत् । पु० हस्ते ॥ कीटवि० ।
 किमिरके० इ० गौ० भा० ॥
 पेशि । पु० शतकोटौ । वच्ञे ॥ स्त्री०
 अण्डे ॥ पिशङ्गवयवै । हृदिपिशरु
 हिष्ठतीच्यादिना० इन् ॥ माघविद
 ले ॥
 पेशी । स्त्री० सुपक्वकलिके ॥ मास्या
 म् ॥ अण्डभेदे ॥ क्वादिकारादन्तिन
 इतिडीष् । गौरादिर्वा ॥ पिशाच्या
 म् ॥ रावसीभेदे ॥ नदीविशेषे ॥
 पेशीकोष । पुं० पक्षिदिम्बे । अण्डे
 ॥ पेशीनामांसखण्डाना कोषोभा
 ण्डागारइतिस्वामी ॥
 पेषणम् । न० चूर्णने । पिष्टलसचूर्णने
 भावेल्ङुट् ॥ खले ॥ क्नु, हौद्रु, मे ॥
 पेषयि : । स्त्री० } पेषयशिलायाम् ।
 पेषणी : । } दृशदुषलात्सि-

पैत्तिकम्

कायाम् । पट्टे । गृहकच्छपे । सि
ल० इ० भा० ॥

पेषण . । चि० पेषणे ॥

पेषाक . । पु० पेषणाम् ॥

पैञ्जुष . । पु० कर्षे ॥

पैठरः । चि० उख्ये । स्थालीपक्वमा
सादौ ॥ पिठरेसकृतम् । सस्कृतभक्षा
इत्यम् ॥

पैठीनसि . । पु० स्मृतिकारकेमुनि
विशेषि ॥

पैण्डिन्यम् । न० भैलजीविकायाम् ॥

पैतामहम् । चि० पित्ये । पितामह
सम्बन्धिधनादौ ॥ पितामहस्येदम्
। तस्येदमित्यम् ॥ स्त्रियापैतामही

पैटकम् । चि० पित्तसम्बन्धिनिधनादौ
॥ सुखेनस्थीयतेयत्रसदेश खलुपै
टक ॥ पितुरागतम् । पितुर्यञ्चे
तिचकारादृञ् ॥ ङीप् । पैटकीवि
द्या ॥

पैटकभूमि स्त्री० । पित्तसम्बन्धिस्थाने ॥

पैटष्वसेय . । चि० पितुर्भागिनोसन्त
तौ ॥ पिटष्वसुरपच्यम् । ढकिलोप
। अतएवज्ञापकादृक् ॥ स्त्रियापैट
ष्वसियो ॥

पैटष्वस्त्रीय . । चि० पितुर्भागिनेये ।

पैटष्वसेये ॥ पिटष्वसुरपच्यम् ।

पिटष्वसुच्छब् ॥

पैत्तः । चि० पैत्तिके ॥

पैत्तिकम् । चि० पित्तव्याधी । पि-

पैशाच .

तसम्भवे ॥ पित्तस्यशमनकोपनवा
वातपित्तश्लेष्मभ्य शमनकोपनयो
रितिठञ् ॥

पैत्रम् । न० पित्ततीर्थे । तर्जान्यगुष्ठयो
र्मध्ये ॥ पितृणामिदम् । तस्येद
मित्यम् ॥ चि० पित्तसम्बन्धिनि ॥

पैत्राहोरात्र . । पु० पित्तलोकस्यदि
वारादौ । नृणामासे ॥ कृष्णपत्र
पितृणांदिनम् । शुक्लपत्रोरात्रि ।
पितृणामयम् । पैत्रः । पैत्रञ्चासा
वहोराचश्च ॥

पैत्र्य . । पु० देवसर्गप्रभेदे ॥

पैपलम् । चि० पिप्पलकाण्डे ॥ पि-
प्पलभस्त्रनि ॥ पिप्पलस्यावयवोवि
कारोवा । अत्रयवचेत्यम् ॥

पैल . । पु० ऋषिविशेषि । ऋग्वेदधा
रकेव्यासशिष्ये ॥ पीलायाचपच्यम्
। पीलायावित्यम् ॥

पैलेय . । पु० पैले ॥ पीलायाचपच्य
म् । अणभावे । इत्र इति० ढक् ॥

पैशाच . । पु० अष्टप्रकारविवाहान्त
र्गताष्टमेविवाहे ॥ पैशाच . कन्य-
काकलात् । कुलमाहमनु । सुप्ता

मनाप्रमत्तावारहोयत्रोपनच्छति ।
सपापिष्ठोविवाहानापैशाचश्चाष्टमो
धमः ॥ पिशाचस्येवायम् । अण् ॥

पिशाचएववा । स्वार्थिक . प्रजाद्य
ण् ॥ देवसर्गविशेषि ॥ चि० पिशाच
सम्बन्धिनि ॥

पोटगल .

पैशाचिक . । चि० पिशाचसम्बन्धि
नि ॥

पैशुनम् । न० परस्मैपरोक्षपरदोषप्र
काशने ॥ पिशुनस्यकर्मभावावा ।
यु० । अण्० ॥

पैशुन्यम् । न० अविज्ञातदोषाविष्क
रणे । पिशुनतायाम् । खलतायाम्
॥ पिशुनस्यदुष्कर्मस्यकर्मभावोवा ।
ब्रा० ष्यञ् ॥ परोक्षेपरदूषणकथने ॥
गुरुनृपतिबन्धु भ्रातृमित्रसकाशेअ-
र्थीपघातार्थीदोषोपाख्यान पैशुन्य
मितिबदन्ति ॥

पैष्ट । चि० पिष्टसम्बन्धिनि ॥

पैष्टिकम् । न० मद्यविशेषे ॥ पिष्टानां
समूहे ॥

पैष्टी । स्त्री० विविधधान्यन्निकारजा
यासदिरायाम् । वारुण्याम् ॥ पै-
ष्टीकटुस्ततीक्ष्णास्यादीषद्गौडीसमा
परा । वातहृत्कफहृत्स्वीषत्पित्त
हृन्मोहनीचसा ॥ पिष्टस्येयम् ।
तस्येदमिच्छन् । डीप्

पोगण्ड । पुं० बालके ॥ बालआघो
डवाद्धर्षात्पोगण्डश्चापिशब्दित
इतिनारद ॥ दशवर्षीयबालके ।
चि० विकलाङ्गे ॥ पवते० पुनाति
वा । बिच् । पोगण्डएकदेशोस्य ॥

पोटः । पुं० वेस्मभूमौ । वास्तौ ॥

पोटगल . । पु० नले । नरकट० नरसल०
इ० भा० ॥ काशे । इक्षुगन्धायाम्

पोत .

। काँस० इ० भा० ॥ सत्स्यविशेषे
॥ पोटेनसञ्ज्ञो वैणगलति । गलच्चद
ने० खवणेच । अच् ॥

पोटा । स्त्री० स्त्रीपुंसलक्षणायाम् ।
स्त्रीपुंसयो स्तनश्मशुदि चिह्नयु
क्तायाम्योषिति ॥ पोटयति । पुंठ
भाषार्थश्चुरादि ॥ पचाद्यच् ॥
दास्तां ॥

पोटली । स्त्री० पीडलिकायाम् ॥ पीट
ली० इ० भा० ॥ यथा । शुद्ध्यर्थ
त्रिफलाकायेगुडूच्याः क्लायशब्दा
। दीलायन्तेपुर . पाच्यः पीटल्या
वस्त्रवह्या ॥

पोडु . । पुं० कपाकास्थितलि ॥

पोत । पुं० शिशौ ॥ वह्निर्च ॥ समुद्र
तरथार्थेनौकाविशेषे । समुद्रयाने
। वार्वटे । जहाँजा० जहाज० इ०
आधुनिकभाषा ॥ यथा । समुद्रया
नेरत्नानिमहामौल्यानिसाधुभि ।
रत्नपारीचकौ सार्द्धमानयिष्येवह
निच ॥ शुकेनसहसप्राप्तोमहान्त ल
वथार्थवम् । पोताकूटास्तत . सर्वे
पोतवाहैरुपास्मिता . ॥ अपारेदुस्त
स्तरेऽगाधेयातिजेगेननिच्यथ । इ०
वाराहगोकर्णमाहात्स्याध्याय . ॥
पोतोदुस्तरवारिराशितरकेदीपेन्ध
कारागमे इत्यादि ॥ गृहस्थानि ।
पोता० इ० गौ० भा० ॥ वासि
॥ दशवर्षीयगजे । पुनाति० पूयते

पोताधानम्

वा । पूञ्० । हसिष्टविधितितन्
 ॥ यद्वा । पवते । पूङ्० । पूर्ववत्
 ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥
 पोतकी । स्त्री० । श्यामायाम् । सौन
 ॥ विडो० । दू० । भा० ॥ पूतिकायाम्
 उपोदिकायाम् । सालवे० । अमृतव
 ॥ ३७ ॥ ३८ ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥
 ॥ ४३ ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥
 ॥ ४९ ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥
 ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥
 ॥ ६१ ॥ ६२ ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥
 ॥ ६७ ॥ ६८ ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥
 ॥ ७३ ॥ ७४ ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥
 ॥ ७९ ॥ ८० ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥
 ॥ ८५ ॥ ८६ ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥
 ॥ ९१ ॥ ९२ ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥
 ॥ ९७ ॥ ९८ ॥ ९९ ॥ १०० ॥

पोलिन्द .

र्मणिल्युट् ॥ यद्वा । पोतोऽर्भक
 आधोयतेऽव ॥ अधिकरखेल्युट् ॥
 पोतास . । पु० कर्पूरविशेषे ॥
 पोतिका । स्त्री० । शतपुष्पायाम् ॥
 पूतिकायाम् ॥ मूलपोत्थाम् ॥
 पोनी । स्त्री० । पक्षिणास्यपत्न्या ॥
 पोतस्थदुद्रनीकायाम् ॥ पीतात्व
 ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥ ४ ॥ ५ ॥ ६ ॥ ७ ॥ ८ ॥
 पोता । पुं० । अस्त्विति ॥ पुंनानि ।
 ॥ ९ ॥ १० ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥
 ॥ १५ ॥ १६ ॥ १७ ॥ १८ ॥ १९ ॥ २० ॥
 ॥ २१ ॥ २२ ॥ २३ ॥ २४ ॥ २५ ॥ २६ ॥
 ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥
 ॥ ३३ ॥ ३४ ॥ ३५ ॥ ३६ ॥ ३७ ॥ ३८ ॥
 ॥ ३९ ॥ ४० ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥ ४४ ॥
 ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ ४७ ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ ५० ॥
 ॥ ५१ ॥ ५२ ॥ ५३ ॥ ५४ ॥ ५५ ॥ ५६ ॥
 ॥ ५७ ॥ ५८ ॥ ५९ ॥ ६० ॥ ६१ ॥ ६२ ॥
 ॥ ६३ ॥ ६४ ॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ६७ ॥ ६८ ॥
 ॥ ६९ ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२ ॥ ७३ ॥ ७४ ॥
 ॥ ७५ ॥ ७६ ॥ ७७ ॥ ७८ ॥ ७९ ॥ ८० ॥
 ॥ ८१ ॥ ८२ ॥ ८३ ॥ ८४ ॥ ८५ ॥ ८६ ॥
 ॥ ८७ ॥ ८८ ॥ ८९ ॥ ९० ॥ ९१ ॥ ९२ ॥
 ॥ ९३ ॥ ९४ ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ ९७ ॥ ९८ ॥
 ॥ ९९ ॥ १०० ॥

पोष्यवर्ग

रके ॥
 पोली । स्त्री० विष्टकवि० । पूपाख्या
 म् । चर्पव्याम् ॥
 पोष । पुं० पोषणे ॥
 पोषक । त्रि० पालनकर्त्तरि ॥
 पोषणम् । न० पुष्टौ । पुषपुष्टौ ॥
 ल्युट् ॥ धृतौ ॥
 पोषयिषुः । पु० कोकिले ॥ भर्त्तरि
 ॥ द्विजे ॥ त्रि० पोषके । पोषणक
 र्त्तरि ॥ पोषयति । पुष० । स्नि
 ह्युषिपुषीत्यादिना० इलुच् ॥
 पोष्टा । पुं० पूतीके । कांटाकरञ्ज०
 इ० गौ० भा० ॥ त्रि० पोषणकर्त्त
 रि ॥ पुष्णाति । पुष० । ढच् ॥
 पोष्टुषर । त्रि० पोषकश्रेष्ठे ॥
 पोष्य । त्रि० प्रतिपाल्ये । पोषयी
 ये । अवश्यसम्बर्धनीये पोष्यवर्गे ॥
 पोष्यपुत्रः । पु० पुत्रप्रतिनिधीपाल
 नासुतत्व प्राप्ते ॥
 पोष्यवर्ग । पुं० परिजने । प्रतिपाल
 नीयगणे ॥ यथा मातापितागुरु
 पत्नीत्वपत्न्यानि समाश्रिता । अभ्या
 गतोऽतिथिश्चाग्नि । पोष्यवर्गाश्च-
 मीश्व ॥
 अपिच । मातापितागुरुर्भाताप्रजा
 दीना । समाश्रिता । अभ्यागतो
 तिथिश्चाग्नि पोष्यवर्गलडाहृतः ॥
 भरणपोष्यवर्गस्य प्रशस्त स्वर्गसाधन
 म् । नरकपीडनेचासूतस्मादन्नेन

पौण्ड्रक

तभरेत् ॥ पोष्याणावर्ग ॥
 पौंसवनम् । न० पुंसवनसंस्कारे ॥
 पौंसम् । न० पुस्त्वे ॥ पुसइदम् ।
 स्त्रीपुसाभ्यानञ्जञौ भवनादिति
 सञ्ज् ॥ त्रि० पुसुभवे ॥ स्त्रियापौं
 स्त्री ॥
 पौण्ड्रम् । न० पञ्चाब्दानन्तरदशाब्द
 पर्यन्तायामवस्थायाम् ॥ यथा ।
 कौमारपञ्चमाब्दान्तपौण्ड्रदशमा
 वधि । कैशोरमापञ्चदशात्तृतीयव
 न्तुततः परमिति ॥ आचार्यप्रमुखा
 नाहिपौन पौन्थेनतेर्मती । यतो
 गण्डावस्थतेनपौण्ड्रः समृतोबु
 धैरिच्युक्तेस्तदवस्थावति । त्रि० ॥
 पौण्ड्ररीकम् । न० प्रपौण्डरीके ॥ पु-
 ण्ड्ररीकमिव । शर्करादिभ्योऽण् ॥
 पौण्ड्र्यम् । न० ओषधीभेदे । स्थजप-
 ङ्गे । प्रपौण्डरीके ॥ पौण्ड्र्यमधुरं
 तिक्तकषायशुक्लहिमम् । चक्षुष्यं
 मधुरपाकेवर्ष्यं पित्तकफासनुत् ॥
 पौण्ड्र । पु० चदेली० इ० प्र० देशे
 ॥ भीमसेनस्यसङ्ख्ये ॥ पौंडा०
 इ० प्र० इक्षुविशेषे ॥ पुण्ड्राते ।
 पुण्ड्रखण्डने । स्फायीतिरक् । प्र-
 चाद्याण् ॥
 पौण्ड्रक । पुं० श्वेतपौंडा० इ० प्र०
 इक्षौ ॥ वातपित्तप्रशमनोमधुरोर-
 सपाकयोः । सुशीतोवृंहणीवस्थ
 पौण्ड्रकोभीरुकसया ॥ पौण्ड्रदेशो

पौत्रिकेय

इवेचादौक्षत्रिये पश्चाद्विहितक्रिया
लोपादिनाशुद्रत्वमापन्ने दसुपदवा
च्ये जात्यन्तरे ॥ शीण्डिकायाम्वै-
श्याज्जातेजातिवि० । पुडो० इ०
गौ० भा० ॥ पुण्ड्रएव । खा० कन् ॥
पौण्ड्रवर्द्धन । पु० देशवि० । विहा
र० इ० भा० ॥
पौण्ड्रकः । पु० पुण्ड्रे क्षी । सेव्ये ।
अतिरसे ॥
पौतिमाष्य । पु० वेदप्रसिद्धे ऋषिवि
शेषे ॥ पूतिमाषस्यगोत्रापत्यम् ।
गर्गादिभ्योयञ् ॥
पौत्तिकम् । न० घृतवर्षे मधुनि ॥ या
कृष्णामशकोपमालघुतरा । प्रायो-
महापिशुडिकावधूनास्तुरुकोटरा-
न्तर्गता । पुष्पासवकुर्वते । तास्तज्
क्षैरिहपुत्तिकाभिर्गदितस्ताभि कृत
सर्पिषातुल्य यन्मधुतदनेचरजनै
सकौर्तितपौत्तिकम् ॥ पौत्तिकंमधु
रुक्षोष्ण पित्तदाहास्रवातकृत् । वि
दाहिमेहकृच्छ्रघ्न भन्ध्यादिद्वतशो-
षिषु ॥ पुत्तिकाभि कृतम् । सञ्जा
यामिच्छत् ॥
पौत्र । पु० पुत्रस्यपुत्रे । नक्षरि ।
पोता० इ० नाती इ० भा० ॥ पु-
त्रस्य० पुत्र्याश्चापत्यम् । अनृष्यानन्त
र्येविदादिभ्योऽञ् ॥ न० पोतुर्भावे
कर्मणो । उट् । अञ् ॥
पौत्रिकेय । वि० पुत्रिकातनये ॥

धौरव

पौत्रो । स्त्री० पुत्रमुतायाम् । नपत्या
म् ॥ पुत्रस्यपुत्राश्चसत्यपत्यम् ।
अजन्तत्वान्ङीन् ॥
पौन . । पुनिक चि० पुन एनर्भ
वे ॥ कालाहञ् ॥
पौन पुन्यम् । न० आभीक्ष्ये । पु-
न पुनरित्यस्मिन्नर्थे ॥ पुन पुनरि
त्यस्यभाव । ध्यञ् । अव्ययानाभ
माचेटिलोपस्य० प्रातिपदिकाद्यर्थ
उपसख्यानमितिटिलोप ।
पौनरुक्तिक । पु० पुनरुक्तमधीयाने
॥ उ० ठक् ॥
पौनर्नवम् । न० पुनर्नवाशक्ते ॥
पौनर्भव । पु० द्वादशविधपुत्रान्तर्ग-
तपुत्रवि० । पुनर्भूपुत्रे ॥ अपत्ये धे
ऽण् ॥ यापत्यावापरित्यक्ताविधवावा
स्त्वयेच्छया । उत्पादयेत्पुनर्भुत्वास-
पौनर्भवउच्यते ॥
पौरम् । न० कतृणो । रौहिषतृचे । रा
मकर्पूर० इ० ख्याते ॥ चि० नागदे
। पुरोङ्गते ॥ पुरेभवम् । तत्रभवद्
त्वञ् ॥
पौरक . । पु० गृहवाञ्छोपवने ॥ नि-
ष्कृटस्तुगृहाराभोवाञ्छारामस्तुपौर
कः ॥ इतिहेमचन्द्र ॥
पौरन्दर . । पु० पुरन्दरापत्ये ॥ चि०
पुरन्दरसम्बन्धिनि ॥ अण् ॥
पौरन्दरी । स्त्री० पुरन्दराधिष्ठितदिशि
पौरव . । पु० दुष्यन्तद्वपती । पुरोरप

पौरुषम्

त्यम् । पुरोरण ॥ पुरुषे ॥ य० ।
 दृष्टीस्तुतनयाभोजा अनोस्तुम्बेच्छ-
 जातय । पुरोस्तुपौरुषोवशोवच
 कातोस्तिपाथिर्वितिमात्वे ३४७५५
 य ॥
 पौरुषम् ॥ चि० प्रथमे ॥ पुरोभवः
 दक्षिणापश्चात्पुरसख्यम् ॥
 पौरुषम् ॥ पु० पुराणज्ञेयसुखाण
 समीचेवेदना, आख्यानासख्याजिके
 तिहासपुराणेभ्यश्चो मिठम् ॥ लोक
 निदि, पौराणिको निष्ठित्वात्पौरुषी
 वास्थितिर्वातत्त्वमिच्छाह तत्क-
 ल्पगुणसम्पत्तम् ॥ सतोऽसत्त्वोत्पत्ति
 द्याभूतस्यभेदपादैर्निर्णीतत्वात् ॥
 पौरुषम् ॥ स्त्री, पुराणोक्ताकारम् ॥
 पौरुषम् ॥ पु० पुरुषस्यभावे ॥ पुरुष
 स्यवर्गसिद्धिः ॥ पुरुषस्त्वतिज्ञसि
 आत्मसामर्थ्ये ॥ तत्र, अर्थोऽति ।
 विनाप्युपायेनावश्यमिदसम्पादय
 म्येत्येवविधोऽहहमेनिर्वाणे ॥
 उच्छास्व साम्प्रित्तुर्वे विपौरुषद्विवि
 धस्य तम् । तत्रोच्छास्वमत्तार्थस्यपर
 मार्यावशाद्विज्ञम् ॥ उच्छास्वमत्त
 स्त्रीगुणमपद्रव्यापद्रव्यादि, सास्त्रि
 तनित्यनैमित्तिकानुशादादि ॥ अन
 धीतरु ॥ अर्थे पुरुषार्थदिपुत्रमो
 र्थोभोच ॥ पुरुषस्यकर्मभूमीत्रा
 मोपुत्रमतीत्यन ॥ यत्रास्त्रि
 वा ॥ श्रीमद्भित्तैमेवैकंप्रांसनि

पौरोडाश .

नपौरुषम् । देवंपुरुषकारेणान्ति-
 शूरा सदोद्यमा इत्यग्निपुराण-
 म् ॥ चि० अर्द्धध्विस्तृतदो पाणि
 नृमाने । पुरुषपरिमाणे । पुरुषा०
 ॥ अ० भि० ॥ द्वावीचपाणीचतत् ० क
 ॥ अर्द्धध्विस्तृतदो पाणियेनस, ता
 दृशोयेनस तादृशोना० तस्यय
 ॥ न्मानपरिमाणम् ॥ तेनवापुसायन्मी
 यतेतत्र ॥ पुरुषप्रमाणस्यपुरुष
 ॥ अस्तिभ्यामर्धत्वेत् ॥ पीकपीनद०
 । पौरुषीनदी० पौरुषसंसार ॥
 पौरुषेय । पु० पुरुषसंज्ञे ॥ पुरुष
 ॥ स्यवधि ॥ पुरुषस्यपदान्तरे । पु
 ॥ पुरुषस्यस्थाने ॥ अर्थे आधुनिके ।
 पुरुषस्यकृते ॥ पुरुषस्यविकारे ॥
 पुरुषस्यव्यवहारे ॥ पुरुषादध्वविकार
 ॥ समूहेतेनश्रुतिवर्धीषु ॥ सर्वपुरुषा-
 भ्यामृच्छाविकारिणः ॥
 पौरोडाशः ॥ चि० माकशालाध्यक्षे । पु-
 ॥ दोवा० इ० भा० ॥ पु० पूजितो-
 ॥ श्रीमूर्ध्नि, पुरुषोत्तमो गौरतद्वित-
 ॥ इति० तत् ॥ तस्योत्तमं तस्यैदमि-
 च्यम् ॥ यदा । पुर ॥ प्रथमयाच्य-
 ॥ वस्तुगुणोर्निवन्मस्य० पुरोगा । गोस्त्रि-
 ॥ योद्विद्विद्वत् ॥ तत् ॥ अज्ञाद्यम् ॥
 पौरोडाशः ॥ पु० पुरोडाशे ॥ पिष्ट-
 ॥ पिष्टे ॥ पुरोडाशस्यैव स्वार्थेऽयं ॥
 पौरोडाशिक ॥ अ० पुरोडाशि-
 ॥ ॥ पुरोडाशस्यचरितोमन्त्र

पौलस्त्य .

• । सएवपौरोडाश ।
गानस्तत्रभवोवा । पौरो-
डाशात्षण् ॥

। न० पुरोभागिन क-
ष्यञ् ॥

। न० पुरोहितस्यकर्म-
। पच्यन्तपुरोहितादिभ्यो

पु० पौर्णमास्याक्रियमा
शेषे ॥ पौर्णमास्याभव ।
दृत्तुनक्षत्रेभ्योण् ॥

स्त्री० पूर्णिमायाम् ॥
।यस्याम् । बहुव्रीहौकृते०
सास्मिन्पौर्णमासीति-
॥ यद्वा । पूर्णमासीऽ
इति । पूर्णमासादण्-
इत्यण् । डोप् ॥

। त्रि० पूर्वदेहभवे ॥

। त्रि० पूर्वपदग्राहिणि।
णाति । पदोत्तरपदग
ठक् ॥

कार्यकारणभावे ॥ सा
।वे ॥

त्रि० पूर्वाहणे भव ।
र्वाह्यापराहणाभ्यमिति
।

पु० कुबेरे ॥ रावशे
षे ॥ पुलस्तर्गिणापच्य
दिभ्योयञ् ॥ बहुत्वे

पौष्टिकम्

पुलस्तय ॥ राक्षसे ॥

पौलि । पु० आपक्वे । भर्जितेहरित
यवादौ ॥ पोलति । पुलमत्त्वे ।
ज्वलादित्वाण् । पौलेनिर्बृत्त
। सुतङ्गमादित्वादिञ् ॥

पौलुषि । पु० सत्त्वयज्ञे ॥ पुलुष
स्यापच्यम् । इञ् ॥

पौलोमी । स्त्री० इन्द्राण्याम् ॥ पुलो
मोमुने रपत्त्व स्त्री । तस्यापच्यमि
त्यण् । गोत्रत्वेनजातित्त्वान्डीष् ॥

पौष । पु० तैषे । सहस्रे । हैमने
॥ तत्रजातफलम् । निगूढमन्त्र
सुकृषाङ्गयष्टि परोपकारीपितृवि
त्तहोन । कष्टान्वितार्थं व्ययकृष्टि
धिञ् । पौष प्रसूतः पुरुषः
सुधीर ॥ पौषीपौर्णमासस्मिन्
। सास्मिन्पौर्णमासीत्यण् ॥ न०
महे ॥ युक्ते पुष्ययुक्तेऽह्नि ॥

पौषी । स्त्री० पुष्ययुक्तापौर्णमास्याम्
॥ पुष्येणयुक्तापौर्णमासी । नक्षत्रे
णयुक्ता कालइत्यण् । तिष्यपुष्य
योर्नक्षत्राण्यलोप । डोप् ॥
पुष्येणयुक्तायाराचौ ॥

पौष्करम् । न० पुष्करमूले ॥ पौष्क
रकटुक तिक्तमुष्ण वातकफज्वरान्
। हन्तिशोथः कृच्छिश्वासान्विशेषात्
पाश्वंशूलनुत् ॥

पौष्करिणी । स्त्री० पुष्करिण्याम् ॥

पौष्टिकम् । न० पुष्ट्युत्पादककर्मणि

प्रकट

॥ क्षीरसमयेनात्राच्छादनवस्त्रवि
शेषे । कावाङ् । इ० गौ० भा० ॥
पौष्ण । पु० सूर्यपुरे ॥ न० रेवती
नक्षत्रे ॥

पौष्णयम् । वि० पुष्यनिर्मिते ॥
पौष्कम् । न० धातुप्रभेदे । रीति
पुष्पे ॥ पुष्यस्यप्रतिकृति । इवे
प्रतिकृतावितिकन् । तत स्वार्थे०
अण् ॥

पौष्पी । स्त्री० पुष्पपुरे । पटना० इ०
भा० ॥

प्याट् अ० छे । भो । सम्बोधने ॥
प्यायते । प्येङ्ङ्वौ टप्रत्यय

प्र । अ० प्रकर्षे ॥ गताद्यर्थे ॥ प्रश्नादि
कर्मदीर्घेशेभृशसम्भवत्प्रिषु । वियो
गशुद्धिशक्तीच्छाशान्तिपूजायदर्शने
॥ यथा आदिकर्मणिक्त० प्रयात
। दीर्घे० प्रबलामूपका । ईशे०
प्रभुदेशस्य । भृशार्थेप्रवदन्निदाया
दा । सम्भवे० हिमवतो गङ्गाप्रभ
यति । तप्तौ० प्रभुक्तमन्नम् । वि
योगे० प्रोषित । शुद्धीप्रसन्नमुदक
म् । शक्ती० प्रशक्तीविप्राय । इ
च्छायाम्० प्रार्थयते कन्याम् ।
शान्ती० प्रशान्तीम्नि । पूजाया
म्० प्राञ्जलि स्थित । अये० प्र
वालम् । दर्शने प्रलोकयति ।
इत्यर्थे ॥

प्रकट । वि० व्यक्ति । नि सन्दिग्ध

प्रकरणम्

भातीतिव्यवहारगोचरे । स्पष्टे ॥
उद्भूते ॥ सम्प्रोदश्चेतिप्रशब्दात्
स्वार्थेकटच् प्रत्यय ॥

प्रकटित । वि० प्रकटिते ।

प्रकटोदितम् । न० विस्पष्टवाक्ये ॥

प्रकथनम् । पु० देशविशेषे ॥

प्रकथनम् । न० प्रकर्षेणप्रतिपादने ॥

यथागाथा प्रकुरुते । प्रकथयती
त्यर्थे । गन्धनावक्षेपणेतिप्रकथने
भात्मनेपदम् ॥

प्रकम्पनः । पु० वायी ॥ नरकविशे
षे ॥ न० कम्पातिशये ॥

प्रकर । पु० स इती । सङ्घे ॥

विकीर्णकुसुमादिषु । न० जोङ्
क । प्रकीर्णते कृविर्च् षे । ऋदो
रप् ॥

प्रकरणम् । न० प्रस्तावे ॥ यथा ।

भोजनप्रकरणे सैन्धवमानयेतिलव
र्ण प्रतीतिगमनप्रकरणे त्वत्प्रश्ने
प्रतीतिर्भवतीति ॥ रूपकभेदे ।

अभिनेयप्रकारे ॥ विश्रामे ॥ ग्रन्थ
सन्धी । ग्रन्थस्यविच्छेदे ॥ तल्लक्षणे
यथा । शास्त्रैकदेशसम्बद्धशास्त्र

कार्यान्तरेस्थितम् । आहु प्रकर
ण नामग्रन्थभेदविपश्चितः ॥ अत्र
मीमांसका ॥ विनियोगविधे

सहकारिभूतेषुषट्सुप्रमाणेषुचतु
र्थप्रमाणे ॥ उभयाक्षाप्रकरणम् ।
यथा । प्रयाजादिषुसमिधोयजती

प्रकरणम्

त्यादिवाक्ये फलविशेषस्यानिर्देशात्
समिद्यागेन भावयेदिति बोधानन्तर-
किमित्यस्य, प्रकार्याकाङ्क्षा-दर्श-
पूर्णमासवाक्ये पिदर्शपूर्णमासा-
भ्यास्वर्गभावयेदिति बोधानन्तरकथ-
मित्यस्य, प्रकार्याकाङ्क्षा । इत्य-
चोभयाकाङ्क्षया प्रयाजादीनादर्श-
पूर्णमासाङ्गत्वम् । तच्च प्रकरण-
द्विविधम् । महाप्रकरणमवान्तरप्रक-
रणञ्च । तत्र मुख्यभावनासम्बन्धि-
प्रकरणमहाप्रकरणम् । तेन च प्रयाजा-
दीनादर्शपूर्णमासाङ्गत्वम् । एत-
च्च प्रकृताविवोभयाकाङ्क्षया सम्-
भवात् । न तु विकृती । तत्र प्रकृति-
विकृतिः कर्तव्येति देशेन क-
थम्भावाकाङ्क्षया उपशयेनापूर्वाङ्गा-
नामप्युभयाकाङ्क्षया विनियोगा-
सम्भवात् । तस्मात्पूर्वाङ्गानास्या-
नादेव विकृत्यर्थत्वमिति । अङ्गभा-
वनासम्बन्धिप्रकरणमवान्तरप्रकरण-
म् । तेन चाभिक्रमणादीनाप्रयाजा-
द्यङ्गत्वम् । तच्च सन्दर्शे नैव ज्ञायते ।
तदभावे चाविशेषात् सर्वेषां फलभा-
वनाकथम्भावेन ग्रहणप्रसङ्गेन प्रधाना-
ङ्गत्वापत्तेः । एकाङ्गानुवादेन विधी-
यमानयोरप्यङ्गयोरन्तराले विहित-
त्वसन्दर्श । यथा । अभिक्रमणे ।
तद्विसमानयत उपभृतस्ते जोवाङ्गत्या-
दिनाप्रयाजानुवादेन । किञ्चिदङ्ग-

प्रकरणम्

विधाय विधीयते । तदनन्तरमपि प्र-
याजानुवादेन प्रयाजत्वम् । यस्यैव वि-
दुष प्रयाजाङ्गत्वम् । प्रैभ्यो लोके-
भ्यो भ्रातृव्यानुदते । अभिक्रामजुहो-
त्यभिति । इतितदनन्तरमपि प्र-
याजानुवादेन यो वै प्रजानामिथुनवे-
देत्यादिना किञ्चिदङ्गविधीयते । अ-
त प्रयाजाङ्गमध्ये ऽभिहितमभिक्रम-
ण तदङ्गप्रयाजैरपूर्वकृत्वायागोप-
कारभावयेदिति ज्ञाते । कथमेभिरपूर्-
वकर्तव्यमिति । कथम्भावाकाङ्क्षा-
या सत्वात् । सा च सन्दर्शपतितै-
रभि क्रमणादिभिः शाम्यति ।
न चाङ्गभावनाया कथम्भावाकाङ्क्षा-
भावः । भावनासाम्ये न तत्रापितत्-
सम्भवात् । यदिदं प्रकरणं तत्क्रिया-
या एव साक्षाद्विनियोजकद्रव्यगुणयो-
स्तु तद्द्वारा । तथा हि । यजेत स्वर्गका-
म इत्यत्र फलभावनाया कथम्भावाका-
ङ्क्षया । सन्निधपठितमश्रूयमाणफल-
लकक्रिया- जातमुपकार्याकाङ्क्ष-
येति कर्तव्यतात्वेनाऽन्वेति । (*)
क्रियाया एव लोके कथम्भावाकाङ्क्षा-
यामन्वयदर्शनात् । न हि कुठारेण छि-
न्द्यादित्यत्र कथम्भावाकाङ्क्षायाम-
मुच्चार्यमाणोपि हस्तेऽन्वेति । किन्तु
हस्तेनोद्यमनिपात्तत्वेऽप्यमनि-
पातनेन एव । हस्तस्य तद्वारैवान्वेती-
तिसार्वजनीनमेतत् । इदञ्च स्थाना-

प्रकरणसम

दिभ्योबलवत् । अतएवाज्ञैर्दीव्यति
राजन्वमिति विदेवनाद्योधर्माभि
षेचनीयसन्निधौपठिताश्चपिस्थाना
न्नतदङ्गम् । किन्तुप्रकरणाद्राजसूया
ङ्गमितिमीमांसकाः ॥

प्रकरणसम । पुं० नैयायिकानापदा
र्यावान्तरविशेषे ॥ तलक्षयति । य-
स्मात्प्रकर्षचिन्तासनिर्णयार्थमपदि
ष्ट . प्रकरणसम . ॥ ४७ ॥ सहेतु
स्वसाध्यपरसाध्याभावस्यवा०नि-
र्णयार्थमपदिष्ट प्रयुक्त प्रकरण-
समउच्यते । सक इत्याकाङ्क्षया
माह । यस्मात्प्रकरण पक्षप्रतिप
क्षावितिभाष्यम् । साध्यतदभावव-
न्तावितितदर्थं । तथाचनिर्णयार्थम्
प्रयुक्तोहेतुर्नचनिर्णयजनयितुमशक्त
स्तुल्यबलनपरेणप्रतिबन्धात् । किन्तु
धर्मिण साध्यवत्वतदभावत्वमूर्ध्वेति
चिन्ताजिज्ञासाप्रवर्तयतिसप्रकरण
सम । यद्वा प्रकृष्ट करणलिङ्ग परा
मर्शोवा०कोहेतुरनयो साधकः ।
एतयो क परामर्श प्रमेतिवा
यर्त्राजिज्ञासाभवतीत्यर्थं । यस्मा-
दित्यादितुवस्तुस्थितिमात्रम् । लक्ष
णन्तुतुल्यबलविरोधिपरामर्शकाली
नपरामर्शविषयत्वस्वसाध्यपरामर्श
कालीनतुल्यबलविरोधिपरामर्शी-
वा । विरोधिपरामर्शस्यचहेतुनिष्ठ
त्वमेकज्ञानविषयत्वसम्बन्धेन । अ

प्रकाश

न्यथाहेतोर्दुष्टत्व नस्यात् । अयञ्चद
शाविशेषेदोषदृष्टत सहेतोरपि
विरोधिपरामर्शकालेदुष्टत्वामष्टमेव
त्ववधेयम् ॥ ४७ ॥

प्रकरो । स्त्री० नाक्यङ्गे ॥ चत्त्वरभूमौ ॥
प्रकर्षं । पु० विशेषे । अधिके ॥ उत्
र्षे ॥ यथा । गुणप्रकर्षेणजनोनु
रज्यतेजनानुरागप्रभवाहिसम्यद ॥
प्रकर्षणम् । क्लृप्त० । घञ् ॥
प्रकाण्ड पु० न० बिटपे । तरोर्मूल
शाखान्तरे । मूलादारभ्यशाखाव
धिवृत्ते । स्वर्भे ॥ चि० प्रशस्ते ॥
प्रगत काण्डोऽधमोयस्मात् । प्रश
स्तोगौ गोप्रकाण्ड । प्रकाण्डस्य
कृदिशब्दत्वात्प्रश सावचनैश्चेतिस
समास ॥ प्रकाण्डाते । कडिभेद
ने । चु० । एरच् । पृ० ॥ प्रकाम्यते ।
कमु० णिङ् । वरणडादयश्चेतिडोत्रा ॥

प्रकाण्डर । पुं० हुमे ॥

प्रकामम् । अ० अतिशये ॥

प्रकामम् । चि० निकामे । यथेप्सिते
॥ प्रकामनम् । कमु० । घञ् ॥

प्रकार । पु० भेदे ॥ सामान्यस्यभेद
केविशेषे ॥ सादृश्ये ॥ प्रकरणम् ।
कञ्चोघञ् ॥

प्रकाश । पुं० दोष्ये । आतपे ।
स्फुटे । प्रकटे । उत्त्वर्थे । व्यक्ते ॥
प्रहासे ॥ बुद्धिपरिणामविशेषेविष-
याकारे०दीपवत् । स्वविषयावरण

प्रकीर्ण

विरोधिनिसत्वकार्ये ॥ प्रभाते ॥ न०
कास्ये ॥ त्रि० त्यक्ते । प्रकाशनम्
प्रकाशतेवा । काश्टदीप्तौ । घञ्०
पचाद्यञ्वा ॥ अतिप्रसिद्धे ॥

प्रकाशक । पु० सूर्यादिबदन्यावभा
सकेपरमात्मनि ॥ सूर्यादिषु ॥ त्रि०
व्यञ्जके । अवभासके । प्रकाशकर्तृ
रि ॥ प्रकाशयति । काश्ट० । खु-
ल् ॥

प्रकाशकज्ञाता । पु० कुक्कुटे ॥ त्रि०
प्रकाशज्ञातरि ॥

प्रकाशन । पु० प्रकाशके ॥ प्रकाश
यति । काश्ट० ल्यु ॥

प्रकाशमान । त्रि० भासमाने ॥ वि-
श्वोपलब्धात्मनासदाप्रकाशमानमे
वब्रह्म तियथा ॥

प्रकाशात्मा । पु० टिवाकरे । सूर्ये ॥
प्रकाशश्चात्मास्वरूपयस्य ॥ त्रि०
व्यक्तस्वभावे ॥

प्रकाशित । त्रि० व्यक्तीकृते । दर्शि
ते । आविष्कृते । प्रकटिते । सञ्जा
तप्रकाशे ॥ ता० इतच् ॥

प्रकाशौ । त्रि० दीप्तिजनके ॥

प्रकीर्णः । पु० पूतिकरञ्जे ॥ न० य-
न्यविच्छेदे ॥ चामरे ॥ त्रि० असङ्ग-
ते ॥ नानाप्रकारमिश्रिते ॥ यथा ।
प्रकीर्णं पुष्पाणाहरिचरणयोरञ्ज-
लिरयमितिविणीसहार ॥ विस्तृ-
ते । विधिम् ॥ य० । प्रकीर्णभा-

प्रकृत

खडमनवेच्छकारिणीसदैवभर्तुं प्र
तिञ्जलवादिनीम् । परस्यवेश्माभिर
तामलज्जामेवविधास्त्रीपरिवर्जया-
मीतिलक्ष्मीचरिचम् ॥ प्रकीर्यतेस्त्र ।
कृविच्छेपे । क्त ॥

प्रकीर्णक । पु० अश्वे ॥ न० चाम-
रे ॥ विस्तारे । ग्रन्थविभेदे ॥ पाप-
वि० ॥ यदनुक्त तत्प्रकीर्णकम् ।
अनुक्तम० अनुक्तनिष्कृतिकम् । प्र-
कीर्णपातकेज्ञात्वागुरुत्वमथलाघ-
वम् । प्रायश्चित्तबुध दुर्यात्प्राज्ञ
स्नानुमतेसदा ॥ विवाहप्रदे ॥ नह-
ष्ट यच्चपूर्वेषु सर्वतत्स्यात्प्रकीर्णकम्
॥ सञ्ज्ञायाकन् ॥

प्रकीर्तित । त्रि० कथिते ॥ प्रकर्षे-
णकीर्तित ॥ यथा । प्रभूतमल्प-
कार्यवायोनर कर्तुमिच्छति । स-
र्वा रम्भेणतत्कुर्व्यात् सिंहादेकप्र-
कीर्तितम् ॥

प्रकीर्य्य पु० पूतिकरञ्जे । कलिकार
के । कठकरञ्ज० इ० भा० । नाटा
करञ्ज० इ० गौ० भा० ॥ घृतकर
ञ्जे ॥ रोठाकरञ्जे ॥ त्रि० विप्रकी
र्ये ॥ प्रकीर्यते । क्त० । अघ्न्यादि
त्वाद्यक् ॥

प्रकृत त्रि० प्रसृते । प्रकरणप्राप्ते ॥
यथा । प्रकृतमनुसराम ॥ प्रकर्षे
णकृते ॥ अविकृते ॥ प्रक्रियतेस्त्र
। क्तञ् क्तः ॥

प्रकृति .

प्रकृतार्थं त्रि० प्रकरणप्राप्तस्याऽभिधेये
 प्रकृति । स्त्री० अमात्यादिषु ॥ तेषु
 । यथा । स्वाम्यमात्यसुहृत्कोषरा-
 ष्टदुर्गवलानिच । राज्याङ्गानिप्रकृत
 य । इति ॥ प्रकृते प्रभावस्तू-
 क्तोदेवीभागवतेइन्द्र प्रतिहरिश्चन्द्र
 नृपेण यथा । भुङ्क्तेशक्रनृपोराज्य
 प्रभावात्प्रकृतेर्ध्रुवम् । यजतेचम-
 हायज्ञै कर्मपूर्तकरोतिचेति ॥ प्र-
 कृष्टकरोतिराज्यमिति । क्तच् ॥
 स्वभावे ॥ सासिद्धिकीस्वामाबिकी
 सहजाचक्रताचया । प्रकृति सेति
 विज्ञेयास्वभावनजहातिया ॥ जा-
 तो ॥ लिङ्गे ॥ लिङ्गम्० व्यक्तम् । स्त्री
 पुन्रपुसकञ्चेतिस्वामी । यथा० वृती
 याप्रकृति शरद ॥ पौरवर्गे । पो-
 राणांश्रेणिषु ॥ शिल्पिनि ॥
 शक्तौ ॥ सापञ्चविधायथा । साप-
 ञ्चविधायथा । गणेशजननीदुर्गाराधा
 लक्ष्मीसरस्वती । सावित्रीचन्द्रवि-
 धीप्रकृति पञ्चमीस्मृतेति ॥ निरुक्ति
 स्तु । प्रकृष्टवाचक प्रञ्चकृतिश्चन्द्रि-
 वाचक । सृष्टीप्रकृष्टायादेवीप्रकृ-
 ति साप्रकीर्तिता ॥ गुणे प्रकृष्टे
 सत्त्वे चप्रशब्दोवर्ततेश्रुतौ । मध्यमे
 वर्ततेप्रञ्चकृतिश्चन्द्रिवाचक सृष्टे-
 राद्याचयादेवीप्रकृति । साप्रकीर्ति-
 तेति ॥ योषिति ॥ परमात्मनि ॥
 प्रत्ययात्पूर्विकायाम् । प्रत्ययात्-

प्रकृति .

प्रथमे ॥ साद्विधो । धातु प्रातिप-
 दिकञ्च ॥ पञ्चमहाभूतेषु ॥ करणे
 ॥ शुद्धे ॥ जन्तौ ॥ एकविंशत्यक्षरा
 याच्छन्दोवृत्तौ ॥ एकविंशतित्यङ्गे
 ॥ मातरि । जनन्याम् ॥ स्वास्थ्ये ॥
 योनौ । उपादानकारणे । मूलप्र-
 कृती । सत्वरजस्तमसाभास्याब-
 स्थायाम् ॥ यथा । सत्वरजस्तमस्रै-
 वगुणत्रयमदाहृतम् । साभ्यावस्थि-
 तिरतेषांप्रकृतिपरिकीर्तिता ॥ के-
 चित्प्रधानमित्याहुरव्यक्तमपरेजगु-
 । एतदेवजगत्सृष्टि करोतिविक्रो-
 तिच ॥ मूलप्रकृतिरविकृति ।
 प्रकरोतीतिप्रकृति । साञ्चविकृति
 प्रकृतिरेवेत्यर्थः । कस्मात्० इत्यत-
 उक्तमूलेति । मूलञ्चासौप्रकृतिश्चे-
 ति० मूलप्रकृति । विश्वस्यकार्यक-
 लापस्यसामूलनत्त्वस्यामूलान्तर-
 म्० अनवस्थाप्रसङ्गात् । नचानवस्था-
 यामस्तिप्रमाणमितिभाव । इति
 साङ्ख्यविद ॥ अविद्यायाम् ।
 प्रकृतिर्नाममाया । साचसत्वरजस्त-
 मोगुणमयीअघटनघटनापटीयसी-
 मिथ्याज्ञानात्मिका पारमेश्वरैश-
 क्ति ॥ प्राग्जन्मकृतधर्माधर्मज्ञाने-
 ष्छादिसंस्कारेवर्तमानजन्मन्यभिव्ये-
 क्ते० सर्वत्रबलवति ॥ पुरुषार्थभ्र-
 ह्मेतुभूतायामनिर्वचनीयस्वभावाया
 त्रिगुणात्मिकायासर्वविकारकारण

प्रकृतित्वम्

भूताद्यांभगवन्मायायाम् ॥ मायान्तु
प्रकृतिविद्यात् । प्रक्रियतेऽनयेति-
प्रकृतिरुपादानकारणविद्याजानी-
यादित्त्वर्थः ॥ पराऽपरभेदेनप्रकृ-
तिर्द्विधा । पराक्षेत्रज्ञलक्षणां चप-
राक्षेत्रज्ञलक्षणा । यथा । भूमिरापो
ऽनलोवायु खमनोबुद्धिरेव च । अ-
हङ्कारइतीयमेभिन्नप्रकृतिरष्टधा
। अपरेखमितस्त्वन्यां प्रकृतिविद्भिमे-
पराम् । जीवभूतांमहावाहीययेद्
धार्यतेजगत् ॥ इति ॥ समयाङ्गोप-
देशे ॥ यत्रसमयाङ्गोपदेशः साप्रकृ-
तिः । यथादर्शपौर्णमासादिः ।
तत्प्रकरणेसर्वाङ्गपाठात् ॥ प्रकृति-
वद्विकृति कर्तव्येतिमीमांसका-
नाव्यवस्था । तत्रयस्मिन्न्यागेऽइति
कर्तव्यतोपदिष्टा यामान्तरेणोपजी-
व्यतेसाप्रकृतिः । येनचोपजीव्यते
साप्रकृतिरितितदर्थः ॥ प्रकरणम्
। इङ्गञ् । क्तिन् ॥ प्रकुरुते । क्ति-
च् ॥

प्रकृतिश्च । चि० स्वभावप्रभवे । प्रकृ-
तेरभिव्यक्तेरगद्वेषादौ ॥ प्रकृतेर्जा-
तः । जनी० । ड० ॥

प्रकृतिस्त्वम् । न० तत्त्वान्तरोपादाने ॥
तदेवप्रकृति चसाङ्ख्यनयेऽभिमता-
म् । अतोयद्यपिपृथिव्यादीनामपि
गोघट इत्यादयोविकाराः सन्ति०
एवतद्विकारभेदानांपयोबीजादीनां

प्रकृतिसरूपम्

दध्यङ्गुरादयः ० तथापिगवादयो
बीजादयोवापृथिव्यादिभ्यस्तत्त्वान्त-
रम् । सर्वेषांगोघटादीनामूलत्त्व-
मिन्द्रिययाश्चत्त्वसममितिनतत्त्वा-
न्तरम् ॥

प्रकृतिदान्तः । चि० स्वभावतएवोप-
शान्ते ॥ प्रकृत्यादान्तः ॥ ०

प्रकृतिलयः । प्रु० प्रधानलये । प्रकृ-
तौसञ्ज्ञे चि० पुरुषतत्वानभिन्नस्य०
वैराग्यमात्रात्प्रकृतिलयः । प्रकृ-
तियङ्गणात्प्रकृति महदहङ्कारभूते
न्द्रियाणिगृह्यन्ते । तेष्वाम्बुधोपा-
स्यमानेषुलयः । वैराग्यात्प्रकृति-
लयः ॥

प्रकृतिविकृतिः । स्त्री० महदादिसप्त-
सु ॥ महदाद्या प्रकृतिविकृतय-
सप्त । प्रकृतयश्चविकृतयश्चतारुति-
प्रकृतिविकृतयः सप्त । तथाहि ।
महत्तत्त्वमहङ्कारस्यप्रकृतिर्विकृतिश्च
मूलप्रकृतेः । एवमहङ्कारतत्त्वतन्मा-
त्राणामिन्द्रियाणाञ्चप्रकृतिर्विकृति-
श्चमहतः । एवपञ्चतन्मात्राणित-
त्त्वानिभूतानां माकाशदौर्णांप्रकृत-
योविकृतयश्चाहङ्कारस्य ॥

प्रकृतिविरूपम् । न० गगनादौ ॥ तत्त्व-
विभाजकोपाध्यवच्छिन्नानजनकत्वा-
त् ॥ विरुद्धरूपविरूपम् । प्रकृते-
र्विरूपम् ॥ चि० प्रकृतेरसमानरूपे ॥

प्रकृतिसरूपम् । न० महदादिसप्तके ॥

पु क्रम

तत्त्वविभाजकीपाध्यवच्छिन्नजनक-
त्वात् ॥ समानरूपसहपम् । प्रकृते
समानरूपे ॥

प्रकृतिस्य । चि० जायत्सुप्रभोगज-
नककर्मचयेप्रकृतावज्ञानेरुद्धरूपे-
णस्थिते । स्वभावस्ये ॥ प्रकृतीति
ष्ठति । ष्टा० । सुपिस्थितिक ॥
विकारशून्ये ॥ प्रकृतीसाम्बादस्था
यातिष्ठतीतितथा ॥

प्रकृत्याख्या । स्त्री० अक्ष पदवाच्या-
यातुष्टौ ॥ प्रकृतिराख्यायस्या ॥

प्रकृष्ट । चि० प्रधाने । अये ॥ उत्त-
मे ॥ प्रकृष्टतेऽयम् । कृष० । कर्म-
णित्त ॥

प्रकृत . । पु० चिद्धभूते ॥ प्रकृष्ट . के-
त ॥

प्रकृतनम् । न० गृहे ॥ प्रकृष्ट केतनम्
प्रकृष्ट । पु० भूपकचान्तरे ॥ विसृ-
तकरेहस्ते ॥ मणिवन्धकूर्परयोर-
न्तरे ॥ प्रकृष्टतेऽनेन । कुषनिष्क-
र्षे । उषिकुषीतिस्यन् ॥ प्रविष्ट
कोष्ठकुसूलवा । अत्यादयद्भृतिस-
मास ॥ भुजे ॥

प्रक्खर । पु० अग्रवक्त्रवक्षे । प्रखरे ।
पाखर० इ० भा० ॥ इ० श०मा० ॥

प्रक्रान्ता । चि० उपक्रमकर्तरि । आर-
क्षकर्तरि ॥

प्रक्रम . । पु० प्रथमारब्धौ । उपक्रमे ॥
अवसरे ॥ क्रमे ॥ प्रक्रमणम् । क्रमु०

पु क्षेपणम्

। घञ् ॥ ग्रन्थपरिचयार्थक्रमपाठे ॥
प्रक्रान्त । चि० प्रसृते प्रकरणस्थे ॥
आरब्धे ॥ प्रक्रामतिस्म । क्रमु० ।
क्त . ॥

प्रक्रिया । स्त्री० नृपादीनाचामरधृ-
नजच्छब्धारणादिव्यापारे । अधि-
कारे । उत्पादने । साधने ॥ प्रकारे
॥ औषधिप्रयोगे ॥ प्रकर्षायकरणम्
। ङुकृञ्० । कृञ् शचेतिश ॥
रिङ् । इयङ् । टाप् । प्रकृष्टकार्ये ॥

प्रक्रीडित । चि० क्रीडाकरे ॥ प्रक्री-
डति । क्रीड० । कर्तरिक्त ॥

प्रक्रीडन । चि० प्रकर्षेणक्रे दयुक्ते ॥
तृप्ते ॥

प्रकृष . । पु० प्रकाशे । वीच्याया क्त-
णिते ॥ कृषणश्चे । कृषोवौषाया
ञ्चेत्यप् ॥

प्रक्राण । पु० प्रकृषे । वौषाणश्चे ॥
कृषोवौषायाञ्चेतिपाक्षिकोघञ् ॥

प्रक्षर । पु० अग्रसन्नाहे । प्रखरे ।
पाखर इ० भा० ॥ इ० हे० ख० ॥

प्रक्षालनम् । न० धावने । मार्जने ॥
प्रक्षालित । चि० धौतेमार्जिते ॥

प्रक्षिप्त । चि० कृतपक्षेपे ॥ प्रक्षिप्य-
तिस्म । क्षिप० । क्त ॥

प्रक्षेप । पु० औषधादिषुक्षेपणीयद्र-
व्ये ॥ विक्षेपे ॥

प्रक्षेपणम् । निक्षेपणे ॥ प्रकर्षेणक्षेप-
णम् ॥

प्रगण्ड .

प्रक्षोभ . । पु० प्रकृष्टक्षोभे ॥ न० चल
ने ।

प्रक्षुद्धम । पु० सर्वलोहमयेशरे । ना
राचे ॥ प्रकर्षेणक्षुद्धिदत्ते । जिह्वुदा
प्रव्यक्ते शब्दे । ल्यु । पु० ।

प्रक्षुद्धिन . । पु० प्रक्षुद्धिने । नाराचे ।

प्रखर । पु० ह्यसन्नहृ । पाखर०
इ० भा० ॥ कुक्कुरे ॥ अश्वतारे ॥
वैसरे ॥ चि० अच्यन्तखरे ॥ अच्यु
ये ॥

प्रख्य । चि० उत्तरपदेतुल्यार्थवाचके
। यथा । स्युत्तरपदेप्रख्य प्रकार
प्रतिमोनिभ इतिहेमचन्द्र ॥ म-
हम्मन . प्रख्यपय सरस्वतेतितुल
ल्यम् ॥

प्रख्या । स्त्री० कान्तौ । प्रख्यानम् ।
ख्या० । चक्षिडादेशोवा । आतस्यो
पसर्गद्वयङ् । टाप् ॥

प्रख्यात । चि० प्रसिद्धे । प्रकृष्टख्यात
युक्ते । विख्याते ॥ प्रकर्षेणआख्या
यि । ख्याप्रकथनं । चक्षिङ् ख्याज्वा
। क्त . ॥

प्रख्यातपितृक । पु० प्रख्यातवभृके
। विख्यातपितृके । आमुष्यायणे ॥
प्रख्यात पितायस्य । कप् ।

प्रख्याति । स्त्री० प्रकृष्टायाम् । प्रकृ
ष्टायांकीर्ती । विख्याती ॥

प्रख्यानम् । न० प्रतीती ॥

प्रगण्ड । पु० क्षुपरोपरिकल्पपर्यन्त

प्रगाथ

भागे । भुजमध्योपरिभागे ॥ प्रत्या
सन्नोगण्ड कपोलोऽस्य ॥

प्रगण्डी । स्त्री० वहि प्राकारे ॥ दुर्ग
प्राकारभित्ती शुराणामुपवेशनस्था
ने ॥

प्रगतजानु . । चि० प्रगतजानुके ॥

प्रगतजानुक । चि० प्रक्षौ । वाता-
दिनाविरलजानुके ॥ प्रगतेविरले-
जानुनीचस्य । कप् ॥

प्रगम्भ । पु० पपर्ण्डे ॥

प्रगल्भ । चि० प्रतिभान्विते । प्रष्ट
व्याद्यवसरे अकौशलाप्रतिपस्याद्य
योगवति । प्रख्युत्पन्नमती । प्रगल्
भते । गल्भधाष्वर्थं । पचाद्यच् ।
घृष्टे ॥ प्रौढे ॥ वाग्मिनि ॥

प्रगल्भगी । स्त्री० उदारवचसि ॥
चि० तद्वति ॥

प्रगल्भता । स्त्री० ज्ञानोत्कर्षे ॥ प्रग
ल्भभावि । उत्साहे । उद्यमे ॥ नि-
शङ्कत्व प्रयोगेषुबुधै रुक्ताप्रगल्भता
प्रगल्भा । स्त्री० नायिकाभेदे ॥

प्रगाढ । चि० कृच्छ्रे ॥ दृढे ॥ प्रगा
द्यतेस्म । गाङ्ग० । क्त । यस्यवि-
भाषेतिनेट् ॥ भृशे ॥

प्रगाता । चि० उत्तमगायके ॥

प्रगाथ . । पु० चतुर्थषष्ठीपादौवाहते
प्रगाथेपुनरभ्या सित्वीत्तरयोरवस्ये
दित्येवमादिवचनाद्यचदयोर्द्वौ-
स्तिस्र त्रियन्तसप्रगाथद्वयुच्यते ॥

प्रयाह .

प्रकर्षेणगानंयञ्च ॥ यहा । प्रयथ्यते । यन्थ० । अकर्तरिचकारकङ्कति कर्मणिघञ् । पृषोदरादित्वाद्देफ नकारयोर्लोप । उक्तेर्येकूटश्चायम् ॥
 प्रगुण . । चि० ऋजौ ॥ प्रकृष्टागुणा यस्य ॥ प्रकृष्टलाघवादिगुणवति ॥
 प्रगृह्य . । पु० प्रातिशाख्यादिप्रसिद्धे पदविशेषे ॥ खरोहितचनसम्बीयते यस्यपूर्वाचार्ये . प्रगृह्यसन्नाविहिता प्रगृह्यते । यहउपादाने । असन्नि कर्षोचयहेर्था . । पदाखैरिवाह्या फल्येषुचेतिक्वप् । यहिन्येतिरुम्प्र सारणम् ।
 प्रगे । अ० प्रातः काले ॥ प्रगीयतेऽच वा । मेशब्दे । कोप्रत्ययः ॥
 प्रगेतन . । चि० श्वस्तने । प्रातस्तने ॥
 ॥ प्रगेभव . । सायञ्छ्वरमितिव्युच्य लौ ॥
 प्रयह . । पुं० तुलासूत्रे ॥ वन्द्याम् । आकृष्टमनुष्यादौ ॥ नियमने ॥ मुञ्जे ॥ हयादिरश्मौ ॥ रश्मौ सुव णालुमहोरुहे ॥ रशनायाम् ॥ कर्णिकारकञ्चे ॥ प्रकृष्टाभिनिवेशे ॥ वन्धने ॥ प्रकृतिभावाद्यष्टादशभावि परस्परमचोरसन्निकर्षे ॥ प्रगृह्यते । यहउपादाने । प्रेवणिकाम् । रश्मौचेतिघञभावापत्ते . यहहृदि च्यप् ॥
 प्रयाह . । पुं० तुलासूत्रे ॥ उष्यादौ

प्रघात .

नावन्धने ॥ अभीषौ ॥ प्रयहे । प्रगृह्यते । गृह० । प्रेवणिकाम् रश्मौचेतिघञ् ॥ यहा । प्रय हणम् ॥ गृह० । प्रेलिप्साया मितिघञ् ॥ यथा । पात्रप्रयाहेणच रतिभिद्धु . । भिक्षापात्रोपादानेन पात्रंगृहीत्चेतियावत् ॥
 प्रघटावित् । चि० शास्त्रगण्डे ॥
 प्रघण . । पुं० ताम्रकुम्भे ॥ लोहमुद्गरे वहिर्हारप्रकोष्ठके । अलिन्दे ॥ प्रव शङ्गि . पादै . प्रहन्यते । इन० । अगारैकदेशेप्रघण . प्रघाणञ्चेति साधुः । द्वारदेशेद्वौप्रकोष्ठौ । आभ्यन्तरोवाह्यश्च । तत्रवाह्यप्रकोष्ठे निपातनम् ॥
 प्रघस . । पुं० असुरे ॥ दैत्यप्रभेदे ॥ प्रकर्षेणञ्चति । अद० पचाद्यच् । घसृष्टभावे अच्युपसङ्ख्यानम् । उपसर्गेदङ्क्युपितु० घञपोञ्चेति घसृष्टादेश ॥
 प्रघाण . । पुं० ताम्रकुम्भे ॥ लोहमुद्ग रे ॥ अलिन्दे । वहिर्हारप्रकोष्ठके ॥ प्रविशङ्गि : पादै . प्रहन्यते । इन० । अगारैकदेशेप्रघण . प्रघाणञ्चेति साधुः । वाह्यप्रकोष्ठेनिपातनमि दम् ॥
 प्रघातः । पुं० अभिसम्पाते । युञ्जे ॥ प्रकर्षेणहननम् ॥ इन्यतेवा । इन० । घञ् ॥

प्रचलाक

प्रचूर्ण । पु० अतिथौ ॥ त्रि० प्रकृष्ट
चूर्णयुक्ते ॥

प्रचक्रम् । न० प्रस्थितायासनाया
॥ प्रस्थित चक्र सैन्यम् ॥

प्रचक्षा । पुं० बृहस्पतौ ॥

प्रचण्ड । पु० श्वेतकरवीरे ॥ त्रि०
दुर्वहे । दुर्बर्णे ॥ प्रतापिनि ॥

प्रचण्डमूर्त्ति । पु० वरुणद्रुमे ॥
त्रि० प्रतापयुक्तशरीरे ॥ प्रचण्डा
मूर्त्तिर्यस्य ॥

प्रचण्डा । स्त्री० देवीविशेषे ॥ अस्मा
स्थान ऋगलण्ड . ॥ श्वेतदूर्वा
शाम् ॥

प्रचय । पु० समूहे ॥ प्रसङ्गे ॥ पुष्या
वचये ॥ शिथिलास्थसयोगे ॥ अय
ञ्चपरिमाणजनक । यथा । सङ्
ख्यात परिमाणाञ्चप्रचयादपिजा
यते । प्रचय शिथिलास्थीय
सयोगस्तेनजन्यते ॥ परिमाणातू
लकादौनाशस्त्वाश्रयनाशत ॥
द्व० भा० प० ॥ प्रचौयते । चिञ्
एरच् ॥

प्रचयगमनम् । न० बाहुल्येनप्रसरणे
॥ प्रचयेनगमनम् ॥

प्रचर । पु० पथि ॥

प्रचरद्रूप । त्रि० व्यक्तरूपे ॥

प्रचलकी । पु० प्रचलाकिनि ॥

प्रचलाक । पु० शराघाते ॥ शिख
ण्डे । भुजङ्गमे ॥

प्रचुरपुरुष

प्रचलाकी । पु० मयूरे ॥ भुजङ्गे ॥

प्रचलायित । त्रि० निद्रादिनाघूर्णित
े ॥ प्रचलद्वाचरति । कर्त्तुं

व्यङ्गसलोपश्चेति० सन्नतात्कर्त्त
रिक्त ॥ प्रचलायाजातास्यतिवा

। प्रचलायते स्म । गच्छर्येतिक्तोवा

प्रचलित । त्रि० प्रस्थिते ॥

प्रचार । त्रि० सततव्यवहारे ॥
व्यक्ते । प्रकाशे ॥ प्रचरणम् ।
चर० । घञ् ॥

प्रचित । त्रि० परिवृंहिते ॥ प्रचौ
यते स्म । चिञ्० । क्त ॥

प्रचितकम् । न० दण्डकविभेदे ॥ य
। प्रचितकसमभिधोधीरधीभि

स्मृतीदण्डकोनइयादुत्तरै सप्त
भिर्यैः ॥ यथा मुरहरयदकुला

भोधिचन्द्रप्रभोदेवकीगर्भरत्नचिलो
कौकनाथ० प्रचितकपटपुरारित्रज

हामदन्तावलसोमविद्रावणेकेशरी
न्द्र । चरणनखरसुधाशुच्छटोन्मिष

नि शेषितध्यायिचेतोनिविष्टान्ध
कार० प्रथतजनपरितापोयदावा

नलोच्छेदमेवप्रसीदप्रसीदप्रसीद
प्रचौयमान । त्रि० पुष्यमाणे ॥

प्रचुर । त्रि० प्रभृते । प्रौज्ये
बहुले ॥ प्रचौरयति । चुर० । इर

पधेतिक् । चुरादौनाणिज्वैव
ल्पिकः ॥ प्रगतश्चुरायाद्वतिवा

प्रचुरप्ररुष पु चौरि ॥ बहुनरि

प्रच्छना

प्रचेता । पुं० वरुणे । अप्यतौ ।
मुनिविशेषे ॥ प्राचीनवर्हिषस्तन
येषु ॥ प्राचीनवर्हिष पुत्रा अतद्रु
च्यादशाभवन् । तुल्यनामव्रता सर्वे
धर्मज्ञाताः प्रचेतसः ॥ त्रि० प्रकृष्टद्व
दि ॥ प्रकृष्टचेतोऽस्य ॥ प्रचेतय
तिवा । चिती० । असुन् ॥

प्रचेतसी । स्त्री० कटफलै ॥

प्रचेता । पु० सारथौ ॥

प्रचेलम् । न० पीलकाष्ठे ॥

प्रचेलक । पु० अश्वे ॥

प्रचोदनी । स्त्री० कण्टकार्याम् ॥ प्र
चोदयति । चुदसञ्चोदने । ल्युट् ॥

प्रचोदित । त्रि० प्रेरिते ॥

प्रच्छद । पुं० आच्छादनं ॥

प्रच्छदपट । पुं० निचोले । येनतूल
शय्यादिप्रच्छाद्यते तस्मिन्त्रखे इति
स्वामी ॥ डोलिकाद्यावरणपटे०
इत्येके ॥ स्त्रीपरिधानपटे० बुरका०
इतिख्याते इत्यपरे ॥ आस्तरणप
टे ॥ पिच्छीडा० पिच्छीडी नाम
त्राससि ॥ प्रच्छदति० प्रच्छाद्य
ते अनेनवा । चुरादिशय्यात्त्वात्
। छादेशे इति ह्रस्व । प्रच्छदस्या
सौपठश्च ॥

प्रच्छना । स्त्री० आमल्लशायाम् ॥

प्रच्छन्नम् । न० अन्तर्दारे प्रकोष्ठी-

यगेहान्तर्द्वारे ॥ प्रकर्षेणकृद्गम् ।

कुगती तिसमासः त्रि० गूढे ॥ आ

प्रजन .

च्छन्ने ॥

प्रच्छन्नतस्कर । पुं० कितबकुशीलवा
दी यथा ॥ कितवान्कुशीलवान्कू
रान्पाषण्डस्याश्चमानवान् । विक
र्मस्थान्शौखिलकाञ्चिप्र निर्वासये
पुरात् ॥ एतेराष्ट्रे व त्तमानाराञ्च
प्रच्छन्नतस्करा । विकर्मक्रिययानि
स्य बाधन्तेभद्रिका प्रजावृत्तिमान
वेनवमोऽध्याय ॥

प्रच्छन्नहृदय । त्रि० गूढाभिप्राये ॥ प्र
च्छन्नहृदयस्य ॥

प्रच्छर्हिंका । स्त्री० वमिरोगे ॥ प्रच्छ
र्दनम् । कर्द्वमने । रोगाख्याते ।
एवुल् ॥

प्रच्छादनम् । न० उत्तरीयवस्त्रे प्राव
रणे ॥

प्रच्छादित । त्रि० आच्छादिते ॥

प्रजन । पु० प्रशूनागर्भग्रहणकाले
॥ उपरारे । प्रथमगर्भग्रहे ॥ स्त्री
गव्यादिषुपुङ्गवादीनामप्रथमगर्भा
धानाद्यमैथुनाभियोगे ॥ गर्भधारणे
प्रजननम् । जनौ० । षष् । जनि
बध्योरितिनवृद्धिः ॥ यद्वाख्यान्ता
देरच् । प्रशब्दोधात्वर्थविपरीतय
ति । प्रदुर्भावस्यवैपरीत्यस्यगर्भ
ग्रहणम् । तच्चप्रथमद्वितीयादिक
वैख्यनान्ग्रहणस्यैके । हरदत्तस्वर
सोप्यवम् । वृत्तौतुप्रथमगर्भग्रह
णमिति व्याख्यातम् ॥

प्रजाता

प्रजननम् । न० धोनी ॥ जन्मनि ॥
 प्रगते ॥ पु० चोत्पत्तौ ॥ ॥
 प्रजनिका । स्त्री० मातरि ॥
 प्रजनिष्णुः । चि० प्रजनशीले ॥ प्रपु-
 वाञ्जनीप्रादुर्भावद्वयस्मादलङ्घ्यनि
 राकृञ्जित्यादिना० इष्णुच् ॥
 प्रजल्पः । पु० वाक्यवि० । य० । अ-
 सूयेर्ष्यामदयुजायोऽवधीरणमुद्रया ।
 प्रियस्यकौशलोद्गार प्रजल्प सतु
 कथ्यते । इत्युज्वलनीलमणि ॥
 प्रजव । पु० प्रकृष्टवेगे ॥
 प्रजवी । चि० वेगिनि । प्रकृष्टवेगयुक्ते ॥
 प्रजवति । जु० सौत्रोवेगीगतीच ।
 प्रजोरिनि ॥
 प्रजा । स्त्री० लोके । जने ॥ सन्ताने ॥
 यथा । येप्रजामीश्विरेधीरास्तेऽश्मशा
 नानिभेजिरे । येप्रजाने श्विरेधीरा-
 स्तेऽमृतत्व हिभेजिरे ॥ इति ॥ प्र-
 कर्षेणवीजयोन्धो । सङ्गवाज्जायते ।
 जनी० । उपसर्गचसन्नायामिति
 ङ ॥ यथाहुः । नशङ्खाङ्कनच-
 क्राङ्कनपद्माङ्कमिदजगत् । लिङ्गा-
 ङ्कभगाङ्कस्रतस्मान्मादृश्वरीप्रजे-
 ति ॥
 प्रजागर । पुं० प्रकर्षेणजागरणे ॥ रा-
 ज्ञानकामिनंश्चौरपु विशन्तिप्र जाग-
 राः ॥ पु० कर्षेणजागर्ति । जागु० ।
 पचाद्यच् ॥
 प्रजाता । स्त्री० जातापत्न्यायाम् । पु०

प्रजापति.

सूतायाम् । पु० जायतेऽङ् । अन्तर्भा
 वितख्यर्थीत्रजनि । गत्यर्थेतिक्त ॥
 प्रजाति । स्त्री० पु० कृष्टेजन्मनि ।
 उपनयने ॥
 प्रजातीर्थम् । न० पुचोत्पत्तिपुख्यक्वा-
 ले ॥ पुचेजातेव्यतीपातेदत्त भवति
 चाक्षयम् ॥
 प्रजात्यानन्द । पु० सन्तानार्थेस-
 ष्योगे ॥
 प्रजादा । स्त्री० गर्भदात्रीचुपे ॥ चि०
 प्रजादातार ॥
 प्रजादानम् । न० रजते ॥
 प्रजाध्यक्ष । पुं० दक्षादौ ॥ प्रजा-
 नामध्यक्ष ॥
 प्रजानन्ती । स्त्री० पण्डितायाम् । प्रा-
 ज्ञायाम् ॥
 प्रजाप । पु० राजनि ॥ ॥
 प्रजापति । पु० विधातरि । द्विरप्यग
 र्भे । चतुरानने ॥ कश्यपे ॥ दिवा
 करे ॥ वङ्गौ ॥ त्वष्टरि ॥ जामा-
 तरि ॥ महीपाले । रात्रि ॥ दक्षा
 दौ ॥ दशप्रजापतयोयथा । मरीचि
 सत्र्यद्विरसौपुलस्थं पुलहक्रतुम् ।
 प्रचेतसंबधिष्ठभृगुनारदमेवचेति
 ॥ एकविंशतिर्यथा । ब्रह्मास्याशुर्म
 नुर्दक्षोभृगुर्धर्मस्तथायम । मरीचि
 रद्विरात्रिष्ठपुलस्थः पुलह क्रतु ॥
 वधिष्ठः परमेष्ठीचविवस्थान् सोमएव
 च । कर्हमस्यापियः प्रोक्तः क्रोधो

प्रजावती

र्वाकक्रोतएवच ॥ एकविशतिरुत्थ
ज्ञास्तीप्रजापतय स्मृता । इति
महाभारतेमोक्षधर्मः ॥ प्रजानां
षति ॥ कौटवि० ॥

प्रजापतितीर्थम् । न० कनिष्ठामूले ॥
प्रजापतिपति । पु० ब्रह्मणि । पि-
तामहे ॥ प्रजापतीनादक्षदौनाप-
ति ॥

प्रजापाल । पु० वायौ ॥ यथा ।
श्रीताशु क्लेदयत्युर्वी बिबस्वान्
शोषयत्यपि । तावुभावपिसञ्चिष्य
वायु पालयतिप्रजा । तच्चद्वि
षायनम् वर्षाशरद्दहेमना । तेषु
भगवानाप्यायतेसोमोऽस्त्वलवणमधु
राश्वरसाबलवन्तोभवन्ति । उत्तरो
त्तरश्चसर्वप्राणिनाबलमभिवर्द्धते ।
उत्तरायणश्चशिशिरवसन्तयोष्मा
। तेषुभगवानाप्यायतेऽर्कस्तिक्तकषा
यकटुकाश्वरसापलवन्तोभवन्ति ।
उत्तरोत्तरश्चसर्वप्राणिनाबलमपच्यो
यते ॥

प्रजापालनम् । न० लोकानासरक्षणा
त्मकेभूपतेर्धर्मे ॥ यथा । चाटचार
णचौरेभ्योवधबन्धभयादिभि । पी
डामाना । प्रजारक्षेत्कायस्थेभ्यो
विशेषत इतिवङ्गपुराणम् ॥

प्रजावती । स्त्री० भाद्रजायायाम् ॥

प्रजाऽस्थस्या । तदस्यास्तीतिमत्तु
पु० ॥ सन्तानविशिष्टायाम् ॥

प्रज्ञा

प्रजाहितम् । न० जले ॥ प्रजाभ्योहि
तम् ॥ त्रि० प्रजोपकारे ॥

प्रजिन । पु० वायौ ॥

प्रजुष्ट । त्रि० प्रसक्ते ॥

प्रजेश्वर । पु० नृपे । राक्षि ॥ प्रजा
नामीश्वर ॥

प्रज्भटिका । स्त्री० मात्रावृत्तान्तरे ॥

य० । चत्वारिचतुष्कलकानिधेहि

तत्रापिजगणमन्ती विधेहि । भविता

फल्गिनायकपिङ्गलेनप्रज्भटिकासा

षोडशकलेन ॥ यथा ॥ रमतेन-

मन परितापधारिममवानपिविर

मतिनयनवारि । यद्वधिविहृषीद

क्पथमगामितद्वधिवधाशतमनु-

भवामि ॥

प्रज्ञ । त्रि० पण्डिते ॥ प्रजानाति

। ज्ञप्रवबोधने । आतश्चोपसर्गइति

क । ॥ प्रज्ञुप्रज्ञौविरत्नजानुके०

इतिहेमचन्द्र ॥

प्रज्ञप्ति । स्त्री० प्रज्ञाने ॥ शब्दादि

प्रतीतौ ॥ सङ्घते ॥

प्रज्ञप्तौ । स्त्री० जिनविद्यादेवीविशेषे

प्रज्ञा । स्त्री० शिशुष्याम् । बुद्धौ ॥ य

था । प्रज्ञाहीनस्यपठनमन्वस्यदृष्य

ययथा । देवीप्रज्ञावत शास्त्र तच्च-

ज्ञानस्यसाधनमिति ॥ अतीतानु-

स्मृतिर्मेधातत्कालयाहिषीमति ॥

शुभाशुभविचारज्ञाधीरैरुदाहृता ।

इतिविशेष ॥ प्रज्ञायाम् ॥ अप

प्रज्ञामात्रा

रोचानुभवपर्यन्तविचारे ॥ चेतना-
याजीवनधर्मे ॥ प्रज्ञानाति । प्रज्ञा
यतेऽनयावा । ज्ञा० । आतश्चोप
सर्ग इतिक ।

प्रज्ञाकायः । पुं० मञ्जुघोषे ॥ प्रज्ञै
वकायोऽस्य ॥

प्रज्ञाचक्षुः । चि० अन्धे ॥ प्रज्ञाचक्षु-
र्यस्य ॥

प्रज्ञात । चि० प्रत्यक्षे ॥ सकलप्रमाण
श्रेष्ठतयाप्रत्यक्षगोचर प्रज्ञातइत्यु-
च्यते । प्रकर्षेणज्ञात । ॥

प्रज्ञानम् । न० बुद्धौ ॥ चिन्हे ॥ प्रज्ञा-
यतेऽनेनवा । भावकर्मकरणादौ-
ल्युट् ॥ प्रज्ञप्ती ॥ ब्रह्मविज्ञाने ॥
ब्रह्मणि ॥ प्रकृष्टजन्मादिविक्रिया
विरहितकूटस्थज्ञानज्ञप्तिरूपवस्तु०
प्रज्ञानतच्चब्रह्मप्रज्ञानश्रुते येनेक्षते
शृणोतीदजिघ्रसितिव्याकरोतिच । स्वा
द्विस्वाटूविजानाति तत्प्रज्ञानमुदी-
रितम् । चतुर्मुखेन्द्रदेवेषु मनुष्या
श्वगवादिषु । चैतन्यमेकब्रह्मात
प्रज्ञानब्रह्ममय्यपीति विदुषामनु भ-
वाच्च । चि० परिहृते ॥

प्रज्ञानघनः । चि० प्रज्ञानैकरसेप्राज्ञे ॥
स्वप्रजायन्मनः स्पन्दनानिघनी-
भूतानीव । यथाराचीनैशेन तम-
साऽविभज्यमान सर्वघनमिवतद्व-
त् ॥

प्रज्ञामात्रा । स्त्री० शब्दादिवुद्धिषु श-

प्रणतिः

ब्दादिजनकेन्द्रियेषु ॥

प्रज्ञावान् । पु० धीरे । प्रज्ञिले ॥ प्र-
ज्ञाअस्ति अस्य । मतुप् ॥

प्रज्ञावाद । पु० प्राज्ञैर्वक्तुमनुचिते-
शब्दे ॥ प्रज्ञानामवादः । प्रज्ञा-
वतापरिहृतानावादे ॥

प्रज्ञिलः । चि० परिहृते । प्रज्ञास्थस्य
पिच्छादित्वादिलच् ॥

प्रज्ञु । चि० प्रगतजानौ ॥ प्रगतेविर-
लेजानुनीअस्य । प्रसभ्याजानुनो-
च् ॥

प्रज्वरः । पु० सारकेवैष्णवज्वरे ॥

प्रज्वल । चि० उज्ज्वले ॥ प्रज्वलति ।
ज्वलदीप्तौ । अच् ॥

प्रज्वलित । चि० उज्ज्वलिते ॥ दीप्ते ।
दह्यमाने ॥

प्रडीनम् । न० पक्षिणांगतिवि० । उड्डय
नायक्रमबन्धे ॥ प्रथमडयनम् । डीड्
विहायसागतौ । नपुंसकेभावेत्तः ।
स्वादथओदितवृत्तिओदित्वाग्निष्ठा-
नत्वम् ॥ पतनवेगवत्तायामिति-
कार्णपर्व ॥ अधः पतनेवेगवत्ताया-
म् ॥

प्रणः । चि० प्रणे । पुरातने ॥ नञ्-
पुराणप्रादितिनपृच्यय ॥

प्रणतः । चि० प्रह्वीभूते ॥ नमस्कृते ॥
प्रणमतिस्म । णमप्रह्वत्वे । क्तः ।

कर्मणिक्तीवा ॥ प्रकर्षेणनतोवा ॥
प्रणतिः । स्त्री० प्रणामे ॥ प्रणिपा-

प्रणवः ;

ते । अनुनये । नमस्कारे ॥ प्रकृष्टा
नति ॥ ईश्वरोज्जीवकलयाप्रविष्टो-
भगवानिति । प्रणमेद्दण्डवङ्गमा-
वाप्रवाण्डालगोखरम् ॥
प्रणतोदर । त्रि० प्रनतोदरे ॥
प्रणय । त्रि० प्रसरे । प्रभये । प्रीच्या
प्रार्थने ॥ प्रेमणि । स्नेहे ॥ याञ्जा-
याम् ॥ विश्रम्भे ॥ निर्वाणे । मोक्षे
॥ सान्त्वनायाम् ॥ परिचये ॥ प्र-
णयनम् , शीञ्० एरच् ॥ त्रि० ॥
प्रणयनम् । न० प्रापणे ॥ प्रणीयते ।
शीञ्प्रापणे । ल्युट् ॥
प्रणयवान् । त्रि० प्रेमविशिष्टे ॥
प्रणयी । पुं० स्वामिनि ॥ त्रि० स्नेहव-
ति ॥ प्रणयोस्यास्ति । इनि. ॥ अ-
र्थिनि ॥
प्रणयिनी । स्त्री० भार्यायाम् ॥
प्रणव । पु० तारे । मन्त्रादौ । वेदा-
दौ । ब्रह्मणि ॥ प्रणवाद्यास्तयावे-
दा प्रणवेचप्रतिष्ठिता । वाङ्मय
प्रणव, सर्वतस्मात्प्रणवमभ्यसेत् ॥
प्रणमन्तिहय वेदास्तस्मात् प्रणव-
उच्यतेइतिसनत्कुमारवचनम् ॥
प्रणस्यते इतिप्रणव ॥ नमे
कर्मणिघञ् सन्नापूर्वकत्वाद्वृद्ध
भावः । पृषोदरादित्वान्मस्यव . ।
प्रणयतेस्तुयते । श्नुतौ । ऋदोर-
प्र ॥ युदाप्रणीतिप्रकर्षेणस्तीतिपर
मेश्वरम् । श्नु० । पचादाच् । उपस

प्रणाय्यः ;

गादितिणत्वम् ॥
प्रणष्ट । त्रि० प्रकर्षेणनाशयुक्ते ॥
प्रणाद । पुं० तारशब्दे ॥ श्रवणाम-
ये । कर्षणादे । यथा । कर्षणस्रोत
स्थितेवातेशृणोतिविविधान्स्वरान्
। मेरीमृदङ्गशङ्खानाकर्षणाद सउ
च्यते ॥ अनुरागजेशब्दे । प्रीतिजन
तेमुखकण्ठादिशब्दे । प्रीतिविशेष
कृतशीतकृतशब्दे ॥ अनुरागकृतेश
ब्दे प्रणाद शीतकृतनृणामितिशब्दा
र्थवः । प्रणदनम् । षदभ्यक्तेशब्दे ।
घञ् । उपसर्गादसमासेपौतिणत्व ।
प्रणाम . । पु० प्रणती प्रणिपाते । भ
क्तिश्रद्धातिशययुक्तनमस्कारे । स्वाप
कर्षबोधकव्यापारविशेषे । अष्टाङ्ग
पञ्चाङ्गादिभेदभिन्ने ॥ यथा । दोभ्यां
म्यङ्गाञ्ज नुभ्या मुरसाशिरसाह
शा । मनसावचसाचेति प्रणामोष्ठा
ङ्गैरित ॥ बाहुभ्याञ्चैवजानुभ्या
शिरसावचमाहशा । पञ्चाङ्गोयप्रणा
म, स्यात्पूजामुखराविमौ ॥ एक
हस्तप्रणामश्चक्रवापिप्रदक्षिणम् ।
अकालिदर्शन विष्णोर्हन्तिपुण्य पुरा
कृतम् ॥ प्रणमनस् । शमपृङ्गत्वे
। घञ् ॥ य शूद्रेणार्चितलिङ्गवि
ष्णुवाप्रणमेदिज । निष्कृतिस्त
स्यनास्थेवप्रायश्चित्तायुतैरपि ॥
प्रणाय्य । त्रि० अभिलाषविषयिर्ज्ञेते
॥ असम्भते ॥ प्रणीयते । शीञ्० ।

प्रणिहित

प्रणाय्योसम्भतावितिसाधु ॥ प्रणाय्य साध्वनिन्दितद्रुतिचिकाण्डशेष ॥

प्रणाल । पु० कृत्रिमजलनि सङ्गमार्गे । पयनाला० पनाला० इ० भा० ॥ नल्यते । शलबन्धने । कर्मणिघञ् । उपसर्गादित्यत्वम् ॥
प्रणाली । स्त्री० आनुपूर्व्याम् ॥ कृत्रिमास्वुनि सरणमार्गे । पयनालीपनाली० इ० भा० ॥ गौ० डीष् ॥
प्रणिदानम् । न० विनिमये ॥ अत्यप्यंशे ॥

प्रणिधानम् । न० प्रयत्ने ॥ प्रवेशने । अभियोगे । समाधौ । मनसोबिषयान्तरवारणे । चित्तैकाग्र्ये ॥

प्रणिधि । पु० अनुचरे ॥ गूढपुरुषे । चरे ॥ प्रार्थने । याचने ॥ अवधाने ॥ प्रणिधानम् । प्रणिधीयतेवा । डुधाञ् । उपसर्गघो, कि, प्रकर्षेणानिधीयतेच्चेयमत्रवा ॥

प्रणिपात । पु० अनुनये । प्रणतौ । प्रकर्षेणभक्तिश्रद्धातिशयेननीचे पतने । दीर्घनमस्कारे ॥ दण्डवत्पतने ॥ प्रकृष्टोनिपात , ॥

प्रणिहित । त्रि० निश्चले । समाहिते ॥ सम्प्राप्ते ॥ न्यस्ते । स्थापिते । निहिते ॥ प्रणिधीयतेस्म । डुधाञ् । क्त । दधातेर्हि अत्यन्ताप्ते ॥
प्रणिधिकर्मणानियुक्ते ॥

प्रतनु .

प्रणीत । पुं० सस्कृताग्नौ ॥ प्रकर्षणीत ॥ त्रि० क्षिप्ते ॥ उपसम्पन्ने । पाकेनसस्कृतेव्यञ्जनादौ ॥ विहिते । कृते ॥ प्रवेशिते ॥ प्रणीयतेस्म । शीञ् । कर्मणिक्त ॥ उत्पन्ने ॥

प्रणीतमनाः । त्रि० हृष्टचित्ते । प्रणीता । स्त्री० यच्चपाचविशेषे । विष्णोरासनार्थं वारिपूरितेचमसे ॥ टाप् ॥

प्रणुत । त्रि० स्तुते ॥ प्रणूयतेस्म । णुस्तुतौ । क्त ॥

प्रणुन्न । त्रि० कम्पिते ॥ प्रकर्षेणानुन्नः ॥

प्रणोता । त्रि० कर्त्तरि ॥ यथा । सर्वासामपि विद्यानाप्रणोता भगवान्शिव इति ॥

प्रणोय । त्रि० वशीभूते । वश्ये ॥ प्रकर्षेणानेतुशक्य , । शीञ् । अचीयत् ॥

प्रणोद्य । त्रि० प्रत्याख्येये ॥

प्रतत , । त्रि० अभिव्यक्ते ॥ निरन्तरे ॥

प्रतति , । स्त्री० विस्तृतौ ॥ वल्ल्याम् ॥

प्रतनोति । तनुविस्तारे । क्तिञ्क्तौ चसञ्जायाम् ॥

प्रतती । स्त्री० लतायाम् ॥ विस्तारे ॥ कृतिकारादितिडौष् ॥

प्रतन । त्रि० पुरातने ॥ नष्टपुराणे प्रादितिचशब्दात्तनप्रत्यय ॥

प्रतनु । त्रि० उत्कृष्टे ॥

प्रतानिनी

प्रतमक . । पुं० तमकप्रभेदे ॥ पित्ता
नुवहज्वरादियोगेनतमकस्यैवप्रतम
कसन्ना । यथा ॥ ज्वरमूर्च्छांपरीत
स्यविद्यात्प्रतमकन्तुतम् । उदावर्त्त
राजोऽजीर्णक्लिन्नकायनिरोधत . ॥
तमसावर्द्धतेऽत्यर्थशीतैश्चाशुप्रशाम्य
ति । मज्जतस्त्रममीवास्यविद्यात्प्र
तमकन्तुतदिति ॥

प्रतर्कणम् । न० वितर्के । ऊहे ॥

प्रतर्दनः । पुं० भगवति ॥ प्रलयैभूता
निप्रकर्षेणतर्दतिहिनस्ति । तर्दहि
सायाम् । नन्द्यादित्वाल्ह्यु . ॥ ऋ
षिविशेषे । दिवोदासात्मजेकोशि-
राजे ॥ प्रकर्षेणतर्दयत्यभिभवतिस्त्र
शत्रून् . इति ॥

प्रतल । पुं० चपटे । तताङ्गुलिकरे ।
थाप० इ० भा० ॥ न० पातालवि०
॥ प्रतलति । तलप्रतिष्ठायाम् । अ-
च् ॥ सहतले ॥ प्रततेप्रस्निष्टेतलीच
च ॥

प्रतान् । अ० विस्तारे ॥ प्रताम्यति ।
तमुकाङ्क्षायाम् । क्विप् । अनुना-
सिकस्येतिदीर्घ . । मोनोधातो . ॥

प्रतान . । पुं० तन्तुसयुक्तेषुचपुशाला
वूप्रभृतिषु ॥ शाखापत्रप्रचये ॥ वि
स्तारे ॥ प्रतननम् . प्रतन्यतेवा ।
तनु० । घञ् ॥ कुटिलतन्तौ ॥ अ-
पतानकास्यैवायुरोगविशेषे ॥

प्रतानिनी । स्त्री० प्रतानवक्ष्याम् ॥

प्रतारणम्

शाखापत्रप्रचय प्रतान कुटित-
नुर्वा ॥ सोख्यस्याः । इन्नन्तान्डी
प् ॥ प्रसारणाम् ॥

प्रताप . । पुं० तापे ॥ तेजसि । कौष
दण्डजेतेजसि ॥ कौषोधनम् . दण्डो
दमः तद्धेतुत्वात्सैन्यमपिदण्ड . ।
ताभ्यांयत्तेजो जायतेतस्मिन्निति-
यावत् ॥ प्रतापयति . अनेन । तप०
। ग्यन्तः । पुसीतिघः प्रतपनंवा ।
भाविघञ् ॥ अर्कबृद्धे ॥ प्रतापौपौरु
षातपावितियादव . ॥

प्रतापकः । पु० रवे . पाश्र्वगान्तरे ॥

प्रतापनः । पुं० नरकविशेषे । कुभी
पाके ॥ न० पौडने ॥ प्रतापयति-
। तपदाहे । ल्यु ॥

प्रतापवान् । चि० श्रवणमात्रेशशत्रुवि
दारकत्वेनप्रशस्तपौरुषे ॥

प्रतापमः । पु० अलर्के । शुक्लार्कबृद्धे
॥ प्रतापचक्षुस्तेज . स्यति । षो० ।
क . ॥ प्रकृतास्ताप्रसायेनवा ॥

प्रतापान्वितः । चि० शौर्ययुक्ते ॥

प्रतापौ । चि० शत्रुतापके ॥ प्रताप-
यितुंशीलमस्य । ताच्छील्ये णिनि .
॥ तेजस्विनी ॥ अतद्गनिठनाविती
निः ॥

प्रताम् । अ० ग्लानौ ॥

प्रतारक . । चि० वक्षके ॥ प्रतारयति
। तृ० । खल् ॥

प्रतारणम् । न० वक्षने ॥

प्रतिकूल :

प्रतारणा । स्त्री० वञ्चनायाम् ॥ यदो
च्छसिवशोक्तं, जगदेकेनकर्मणा ।
उपास्यताकलौकल्पलतादेवीप्रतार
णेति० धूर्त्तजल्पितम् ॥

प्रतारणाय । चि० वञ्चनीये ॥
प्रतारित . । चि० व्यंसिते । वञ्चिते
कृतप्रतारणे ॥

प्रति । अ० प्रतिनिधौ ॥ इत्यम्भूता
स्थाने ॥ आभिमुख्ये ॥ साकार्ये
। स्त्रीके ॥ भागे ॥ वीप्सायाम् ॥
लक्षणे ॥ प्रतिदाने ॥ क्षेपे ॥
निश्चये ॥ प्राप्ति० प्रयत्ने वा ।
बाहुलकाड्डति ॥ व्यावृत्तौ ॥
प्रशान्तौ ॥ विरोधे ॥ समाधौ
स्वभावे ॥

प्रतिक । चि० कार्षापणिके ॥ का
र्षापणनक्रोते । कार्षापणाद्विठन्
वक्तव्यः ० प्रतिरादेशश्चवा ॥ऽऽ
प्रतिकी ॥ स्त्री ॥

प्रतिकर्म । न० प्रसाधने । वेशे ।
कृतशोभायाम् ॥ प्रत्यङ्गप्रतिख्या
तवाङ्गम । शक्तपार्थिवादि ॥ वस
नादिपञ्चकर्मस्वितिभिषज ॥

प्रतिकारः । पु० प्रतीकारे ॥ समे०
। भटे० । प्रतिकरणम् ॥ कृजोध
ञ् ॥

प्रतिकूप । पु० परिखायाम् ॥
प्रतिकूलः । चि० अननुकूले । प्रस
व्ये । अपसव्ये । प्रतीपे । विरु

प्रतिग्रह .

द्वार्ये ॥ प्रतीपकूलात् । प्रतिकूल
मन्दोद्दिलक्षणाविरुद्धे वर्त्तते ०
प्रतिलोमवत् ॥ आत्मन प्रति
कूलानिपरिषानसमाचरत् ॥

प्रतिकृतिः । स्त्री० अर्चयाम् ॥ प्र
तिनिधौ । दृशचर्मकाष्ठादिनि
मित्तेप्रतिमापर्यायेवस्तुनि ॥ प्र
तीकारे ॥ प्रकृष्टकृति . । प्रति
निधे कृतिर्वा ॥

प्रतिकृष्ट । चि० गुह्ये ॥ द्विरावृत्त्या
कर्षिते ॥ प्रतिकृष्यते स्म ॥ कृष०
। क्त . ॥

प्रतिक्रिया । स्त्री० प्रतीकारे ॥ प्र
तिकरणम् । कृञ् शच ॥

प्रतिक्षयम् । अ० पौन पुन्ये ॥

प्रतिक्षय । पु० रक्षके ॥

प्रतिक्षिप्त । चि० वारिते । प्रति
हते ॥ प्रेषिते ॥ आह्वयप्रेषि
तोयस्तुप्रतिक्षिप्त सञ्च्यते ॥
भेषजे ॥ कृताधिक्षेपे ॥ अधि
क्षिप्ते ॥ अधिक्षिप्यते स्म । क्षिप
प्रेरणे । क्त . ॥

प्रतिक्षेप । पुं० प्रत्यास्थाने ॥

प्रतिगतम् । न० प्रतिलोम्नि ॥ प
क्षिगतिविशेषे ॥ चि० प्रतिया
ते ॥

प्रतिगमनम् । न० प्रतिप्राणणे ॥

प्रतिग्रहः । पुं० स्त्रीकरणे । स्त्रीकृ
ती ॥ सैन्यपृष्ठे । सैन्यस्थपञ्चा

प्रतिघ्नम्

द्विन्नसङ्घातेऽनीके ॥ प्रतिगृह्य
 तेऽनेक । ग्रहवृद्धिच्यप् ॥ पतद्
 ग्रहे ॥ द्विजेभ्योविधिवद्देये ॥ दान
 द्रव्यग्रहे ॥ ग्रहविशेषे ॥ क्रिया
 कारे ॥ प्रतिगृह्णाति । ग्रहउपा
 दाने । विभाषाग्रह इतिपक्षेऽच्
 ब्राह्मणस्यार्थः प्रतिग्रहाज्जित् ।
 यथा । प्रतिग्रहाज्जिताविप्रैश्चित्रि
 येश्चनिज्जिताः । वैश्विन्याया
 ज्जिताश्चार्थाः शूद्रेऽश्वेषूष्यार्जि
 ताः ॥ अयाचितप्रतिग्रहेदोषाभा
 बोयथा । अयाचितोपपन्ने तुनास्ति
 दोषः । प्रतिग्रहे । अमृततविदु
 देवास्तस्मात्तन्नैबनिष्कृदेत् ॥
 प्रतिग्राहः । पुं० पतद्ग्रहे । आचमन
 के । प्रोखटे ॥ प्रतिगृह्णाति । ग्रह
 । विभाषाग्रहइतिपक्षेण ॥ प्रति-
 ग्रहणे ॥
 प्रतिग्राहितः । त्रि० स्त्रीकारिते ॥
 प्रतिघ्नः । पुं० प्रतिघाते ॥ क्रोधे ॥
 प्रतिहननम् । हन० । अन्यत्रापिदृश्य-
 तइतिडेन्यङ्कादित्वात् कुत्वम् ॥
 मूर्च्छायाम् ॥
 प्रतिघातः । पुं० प्रतिवन्धे ॥ प्रतिह
 ननम् । हन० । घञ् । हनस्तो-
 चिसालो । होहन्तेरितिकुत्वम् ॥
 प्रतिघातनम् । न० मारणे ॥ हन्तेः
 स्वार्यण्यन्ताल्क्युट् ॥
 प्रतिघ्नम् । न० अङ्गे ॥

प्रतिज्ञा

प्रतिच्छन्दः । न० प्रतिरूपे ॥
 प्रतिच्छाया । स्त्री० प्रतिविम्बे ॥ पुं
 कृष्टाच्छाया ॥
 प्रतिजङ्घा । स्त्री० अग्रजङ्घायाम् ॥
 प्रतिजल्पः । पुं० वाक्यविशेषे ॥
 प्रतिजागरः । पुं० अवेद्यायाम् । प्रत्यवे
 क्षणे ॥
 गृहमवेक्षस्वेत्यादिनियोगे ॥ प्रति-
 जागरणम् । जागृ० । घञ् । जा-
 योऽवीतिगुणः ॥
 प्रतिजिह्वा । स्त्री० उपजिह्वायाम् ।
 रसनकाङ्गे । आलजिव० इ० गौ०
 प्रतिजिह्विका । स्त्री० तालुमूलस्थक्षु
 द्रजिह्वायाम् । प्रतिजिह्वायाम् ॥
 घणिकायाम् ॥
 प्रतिज्ञा । स्त्री० अङ्गीकृतौ । अङ्गी
 कारे । साध्याभिधायिकायावाचि ॥
 नृपाणांप्रतिज्ञापरिपालनस्वर्गसाध
 नमितिबृहत् ॥ कर्तव्यत्वप्रकारक
 ज्ञानानुकूलव्यापारे । इत्यनुमितौ
 गदाधरी ॥ साध्यनिर्देशः । प्रति
 ज्ञा ॥ इ० गोतमसूचम् ॥ ३३ ॥
 साधनीयस्यार्थस्य योनिर्देशः । सप्र
 तिज्ञा ॥ साधनीयस्यवह्निमत्वादि
 नापर्वतादि । ——— (†*†) ———
 तथाचपक्षतावच्छेदकविशिष्टपक्षेसा
 ध्यतावच्छेदकविशिष्टवैशिष्ट्यबोध
 कशब्दइत्यर्थः । निगमनवाग्यायच
 साध्यांशे० साध्यतावच्छेदकातिरि

प्रतिज्ञान्तरम्

ज्ञाप्यकारकत्ववाच्यम् । तदर्थञ्च
साध्यताबच्छेदकप्रकारताबिलक्षण
प्रकारताशून्यत्वम् । तेनप्रमेय
वत्साध्यत्वेनासिद्धिः । उदासीन
वाक्यवारणायच न्यायान्तर्गतत्वेस
तिप्रकृतपक्षताबच्छेदकावच्छिन्नप-
क्षकप्रकृतसाध्यताबच्छेदकावच्छि-
न्नसाध्यविषयताबिलक्षणविषयता
कप्रबोधजनकत्वेसति प्रकृतपक्षेप्र
कृतसाध्यबोधजनकत्वतत्प्रतिज्ञा
त्वावयवत्वादिकपरिभाषाविशेषवि-
षयत्वरूपम् । तत्तद्व्यक्तित्वरूपञ्चे-
त्यपिबदन्ति ॥ प्रतिज्ञायते० इति
॥ प्रतिपूर्वाज्ञानातेरातश्चोपसर्गद्व-
यत् । टाप् ॥

प्रतिज्ञातः । त्रि० अङ्गीकृते ॥ प्र-
तिज्ञायतेस्म । क्त० ॥ प्रतिज्ञात
श्चरामेणतदाबालिवधप्रतीतिरामा
यणम् ॥

प्रतिज्ञानम् । न० अङ्गीकारे । प्रति
ज्ञायाम् ॥ प्रतिपूर्वकज्ञानाते-
त्यट् ।

प्रतिज्ञान्तरम् । न० नियहस्थानवि०
प्रतिज्ञातार्थप्रतिषेधधर्मविकल्प्या
तत्तदर्थनिर्देश प्रतिज्ञान्तरम् ॥
४६ ॥ प्रतिज्ञातस्यार्थस्यप्रतिषे-
धे कृते तद्वृषणोद्दिधीर्षयाधर्मस्य
धर्मान्तरस्यविशिष्टकल्पोविकल्प
सत्त्वात्विशेषणान्तरविशिष्टतया

प्रतिज्ञाविरोधः

प्रतिज्ञातार्थस्यकथनमितिफलितार्थ
यः । प्रतिषेधइत्यनेनभाटिति
सवरणेबिलबेनापिस्वयदूषणवि-
भाव्यविशेषणेनदोषइत्युक्तम् ।
प्रतिज्ञातार्थस्यैतत्पक्षत्वम् ॥
हेत्वतिरिक्तार्थस्यैतत्त्वम् । तेन
उदाहरणान्तरम् । पनयान्तरञ्चप्रति
ज्ञान्तरत्वेनसङ्गृहीतंभवति ।
इदञ्चपक्षसाध्यविशेषणभेदात्प्र-
त्येकद्विविधम् । यथा शब्दोऽनि-
त्यइत्युक्तेध्वनौवाधेनपरेणप्र-
त्येकवर्णात्मकः शब्दपक्षइतिप्र-
तिज्ञान्तरम् । नचेदमर्थान्तरम्०
प्रकृतोपयोगात् । नचेयंप्रतिज्ञा-
हानिपूर्वोक्तस्यापरिच्छागात् ।
एवपर्वतोवन्दिमान्सुरभिमलिनधू-
मवत्त्वादित्युक्ते० कृष्णागुरुप्रभवव-
ह्निमानित्यत्र० एवतादृशवह्नीसाध्ये-
यः सुरभिमलिनधूमज्ञान्सवह्निमा-
नूइत्युदाहरणेन्यूनत्वेनप्रत्युक्ते०
सतादृशवह्निमानित्यत्र० एवमन्यद-
प्युक्तम् ॥

प्रतिज्ञाविरोधः । पुं० नियहस्थानवि-
शेषे । प्रतिज्ञाहेत्वोर्विरोधप्रति-
ज्ञाविरोधः ॥ ४७ ॥ अत्रचप्रति-
ज्ञाहेतुपदेकयाकालीनवाक्यपरे ।
तथाचकथायाम्बचनार्थविरोधः ।
अद्यपिकाचनस्य० पर्वतोवह्निमा-
नूइदोवह्निमान् इदत्वात्पर्वतोव-

प्रतिज्ञाहानि

ह्निमान्काञ्चनमयधूमादित्यादी हे
त्वाभासान्तरसाङ्कर्यम् । तथापिउ-
पधेयसङ्करेऽस्तु पाधेरसाङ्कर्यान्नदो
ष । नचासङ्कीर्णस्थलाभाव ।
पर्वतोवह्निमान्धूमात्तयोयोधूमवान्
सनिरनिरित्युदाहरणे । निरग्निश्चा
यमित्युपनयेचतत्सत्वात् ॥ एवनि
गमनेपिबोध्यम् ॥ ४७ ॥

प्रतिज्ञासन्न्यास । पुं० नियहस्था
नविशेषि । पक्षप्रतिषेधेप्रतिज्ञाता
र्थस्यापनयनप्रतिज्ञासन्न्यास ॥ ४८
॥ पक्षस्थस्वाभिहितस्यपरेणप्रतिषेधे
कृतिसतितत्परौजिहीर्षयाप्रतिज्ञा
तार्थस्यअपनयनमपलापइत्यर्थ ॥
यथा । शब्दोऽनित्येन्द्रियकत्वादि
त्युक्ते सामान्ये व्यभिचारेणपरेणपू
त्युक्ते कएवमाहशब्दोऽनित्यइति ॥
४८ ॥

प्रतिज्ञाहानि । स्त्री० नियहस्थान
वि० ॥ प्रतिदृष्टान्तधर्माभ्यनुज्ञास्व
दृष्टान्ते प्रतिज्ञाहानि ॥ ४५ ॥ प्र
तिकक्षोदृष्टान्तो यत्रसप्रतिदृष्टान्त
परपक्ष स्व । स्त्रीय । दृष्टान्तोयत्र
सखदृष्टान्त । स्वपक्ष । तथाचस्व-
पक्षेपरपक्षधर्माभ्यनुज्ञाप्रतिज्ञाहा-
नि । सूयविशिष्याभिहितपरित्याग
इतिफलितार्थ । सिद्धान्तसुसूयवि
शिष्यनाभिधीयतइति नापसिद्धान्त
साङ्कर्यम् । सेयपक्षहेतुदृष्टान्त सा

प्रतिताल .

ध्यतइत्यहानिभेदात्पञ्चधाभवति
। यथाशब्दोऽनित्य कृतकत्वादि
त्युक्ते । प्रत्यभिज्ञयाबाधितविषयो
यमित्युत्तरिते । अस्तुतर्हिघटएव-
पक्षइति । एवतत्रैवऐन्द्रियकत्वादि
तिहेतोरनैकान्तिकत्वमितिप्रत्युक्ते
अस्तुकृतकत्वादितिहेतुरिति । एव
पर्वतोवह्निमान्धूमात् अयोगोलक
वदित्युक्ते । दृष्टान्त । साधनविकल
इति प्रत्युक्ते । अस्तुतर्हिमहानसव
दिति । एवमत्रैवसिद्धसाधनेचप्रत्यु
क्ते । अस्तुतर्हिद्वन्वनवानिति । अ-
न्यहानिस्तुविशेषणहान्यादि ।
यथा तत्रैवनीलधूमादित्युक्ते असम
र्थविशेषणत्वेनप्रत्युक्ते । अस्तुतर्हि-
धूमादितिहेतुरित्यादि ॥ ४५ ॥

प्रतिज्ञेय । चि० प्रतिज्ञातुयोग्ये ॥
पु० स्तुतिपाठके ॥

प्रतितन्त्रसिद्धान्त । पुं० सिद्धान्तवि
शेषि ॥ समानतन्त्रसिद्ध ॥ २६ ॥
समाशब्दएकार्थे तेनैकतन्त्रसिद्ध-
इत्यर्थ । स्वतन्त्रसिद्धइतिपर्यवसि
तीर्थ । तथावादिप्रविवाद्ये कत
रमात्राभ्युपगतस्तदेकतरस्यप्रतित-
त्रसिद्धान्त इतिफलितार्थ । यथा
मीमांसकानाशब्दनित्यत्वम् ॥ २६ ॥
प्रतिताल । पु० तालविशेषे ॥ यथा ।
कान्तार । समरोक्षश्चैकगुणोवाञ्छि
तस्तथा । कथिता शङ्करेणैवचत्वा

प्रतिधान :

१ . प्रतितालका . ॥
 प्रतिताली । स्त्री० तालकोद्घाटनय-
 न्त्वे । तालौ० इ० भा० ॥
 प्रतिदानम् । न० विनिमये । नैमये ॥
 स्वामिनेन्यस्तस्यार्पणे । दत्तस्यप्रति
 निर्यातने ॥ प्रतिकृत्यदानम् । प्रती
 पवादानम् ॥
 प्रतिदारणम् । न० आजौ । युञ्जे ॥
 प्रतिदिनम् । न० प्रत्यहम् ॥
 प्रतिदिवा । पु० सूर्ये ॥ प्रतिदोव्यति
 । दिवु० । कनिन्युत्पत्तितच्चिराजि
 धन्विद्युप्रतिदिवद्धतकनिन् ॥ दि
 वसे ॥ प्रतिदोव्यन्त्यस्मिन्नित्यधि
 करणेकनिन् ॥
 प्रतिदृष्टान्त । पु० परपक्षे । प्रतिकू
 लदृष्टान्ते ॥
 प्रतिदेयम् । त्रि० क्रीतद्रव्यस्यदुष्क्रीत
 बुध्यापरावृत्त्यदाने ॥ यथा । क्रीत्वा
 मूलेनय पश्य दुष्क्रीतमन्यतेक्रीयी
 । विक्रोतुप्रतिदेय तत्तस्मिन्नेवाङ्गा
 विच्यतम् ॥ इतिमिताक्षरा ॥
 प्रतिद्वन्द्वी । त्रि० प्रतिस्पर्द्धिनि ॥ वि
 रोधिनि ॥ तत्ते दन्ते स्वतान्यत्वे त्व
 न्ताहन्ते परस्परम् । प्रतिद्वन्द्वितया
 लोकेप्रसिद्धेनात्रसशय . ॥
 प्रतिध्वनि । पुं० प्रतिरवे । प्रतिश-
 व्दे ॥
 प्रतिधान . । पुं० प्रतिश्रुति । प्रतिश
 व्दे ॥

प्रतिनिर्देश .

प्रतिनन्दनम् । न० वन्दने ॥ आशीर्वा
 दादिभिः सम्भाषने ॥
 प्रतिनप्ता । पुं० प्रपौत्रे । पुत्रस्यपौत्रे ॥
 प्रतिनवः । त्रि० नूतने ॥ प्रतिनूयते
 णु० । ऋदोरप् ॥
 प्रतिनिधि . । पु० मुख्यसदृशे ॥
 ॥ मुख्यस्याभावितत्सदृशोयउपादी
 यतेसप्रतिनिधिरुच्यते ॥ यथा व्रता
 दावत्यन्तासामर्थ्ये सति० पुत्र वावि
 नयोपेतभगिनीभ्रातर तथा । एषा
 मभावएवान्यब्राह्मणविनियोजयेदि
 ति गरुडपुराणम् ॥ काम्ये प्रतिनि-
 धिर्नास्तिनित्य नैमित्तिकेहिंस ।
 काम्ये धूपक्रमादूर्ध्वमन्येप्रतिनि-
 धिविदुरिति ॥ कालमाधवीयवच
 नान्नित्यनैमित्तिकेकर्मण्ये वप्रतिनि
 धिः कार्य ॥ विश्वैश्चदेवैः साध्यै
 श्चब्राह्मणैश्चमहर्षिभिः । आपत्सु म
 रणाङ्गीतैर्विधे प्रतिनिधि करइति
 मनुः । मुख्यस्यविधे सोमादेर्वेष्टान
 र्यादि . प्रतिनिधिर्विश्वप्रतिपदेवा
 दिभिरनुष्ठितोऽतोसौमुख्यासम्भवे-
 कार्यान्तुमुख्यसम्भवेकार्यद्वत्यर्थ ॥
 प्रतिमायाम् ॥ प्रतिनिधीयते० सदृ
 शीकियते । डु- धाञ्० । उपसर्गे
 घोः क्तिः ॥
 प्रतिनिन्द . । पुं० प्रतिधाने ॥
 प्रतिनियम . । पु० व्यवस्थायाम् ॥
 प्रतिनिर्देश . । पुं० प्रतिपाद्यतयाविधे ॥

प्रतिपत्० द्

यतयावाकीर्तने ।

प्रतिपक्ष । पु० अरौ शत्रौ ॥ विप
रोतसाधकत्वे नाभिमते ॥ अन्तरा
ये ॥ सादृश्ये ॥

प्रतिपक्षव्य । चि० अवगन्तव्ये ॥

प्रतिपत्ति . । स्त्री० प्रवृत्तौ ॥ प्रागल्-
भ्ये ॥ गौरवे ॥ सम्प्राप्तौ ॥ प्रबोधे
सम्यग्ज्ञाने । पदप्राप्तौ ॥ सत्त्ववच
ने ॥ साध्यस्यसत्त्ववचनप्रतिपत्तिरु
दाहता ॥ प्रतिपदनमनथावा । प
द० । क्तिन् ॥ मौमांसकमतेफलश
न्यकर्माङ्घ्रि ॥ कर्तव्यज्ञाने ॥

प्रतिपत्तिपटहः । पुं० लम्पापटहे ।
नगरा० इ० भा० ॥ प्रतिपत्ते ।
पटहः ॥

प्रतिपत्तूर्यम् । न० द्रगडवाद्ये ॥

प्रतिपत्यभिसन्धिः । पु० प्राप्तिपत्तिसङ्घर्षे
॥ प्रतिपत्ते । अभिसन्धिः ॥

प्रतिपत्रफला । स्त्री० लुद्रकारवेल्द्याम् ।

प्रतिपत्रसिद्धा । स्त्री० हरीतक्याम् ॥

प्रतिपथिकः । चि० प्रतिपथप्राप्ते प्रा
तिपथिके ॥ प्रतिपथमेति । ठन् ॥

प्रतिपत्० द् । स्त्री० तिथिवि० । पक्ष
तौ ॥ साचन्द्रस्यप्रथमकलाक्रियारू
पा । वृद्धिरूपाचेच्छुक्ता । ह्रासरूपा
चेत्कृष्णा ॥ तत्रजातस्यफलम् । म
णिकनकविभूषा सयुतश्चारुकान्ति
निजकुलकमलोद्घाटमार्तण्ड-
विम्ब । प्रतिपदिशशिपूर्णीलम्ब

प्रतिपालक

जन्म प्रतापीभवतिविमलवेशश्चारु
केश प्रजेश ॥ मती । सञ्चिदि । चेतना
याम् ॥ इगडवाद्ये ॥ उप प्रतिपद्यते
क्रम्यतेऽनया । पदगतौ । सम्पदा
दिच्चात्क्लिप् ॥ प्रतिपदनम् । कर
णैवाक्लिप् ॥ तिथीनाप्रवरायस्माद्
ब्रह्मणासमुदीरिता । प्रतिपाद्याप-
देपूर्वेप्रतिपत्ते नसोच्यते ॥ अत्रचन्द्र
दर्शनकारणयथा । अमावास्याघटी
शोभ्याषष्ठ्याहर्मानसयुता । सूर्यरा
हुघटौभ्यश्चे दधिकादृश्यतेशशीति
ज्योतिषम् ॥

प्रतिपद्यमानः । पुं० भजमाने ॥

प्रतिपन्नः । चि० अवगते । विदिते ॥
अङ्गीकृते ॥ विक्रान्ते ॥ प्राप्ते ॥

प्रतिपद्यतेस्म । पद० । क्त . ॥

प्रतिपर्णशिक्षा । स्त्री० द्रवल्याम् ॥

प्रतिपादकः । चि० प्रतिपत्तिजनके ।
बोधके । ज्ञापके । प्रमाणे ॥

प्रतिपादनम् । न० दाने ॥ प्रतिपत्तौ ॥
बोधके ॥ पद० । ख्यन्तः । भावे
ल्युद् ॥

प्रतिपादयिता । चि० समर्थयितरि ॥

प्रतिपादितः । चि० बोधिते ॥

प्रतिपादुकः । चि० प्रतिपद्यमाने ॥

लषपतपदेत्यादिना । उक्ञ् ॥

प्रतिपाद्यः । चि० बोधव्ये ॥ वक्तव्ये ॥

प्रतिपालकः । चि० पालनकर्त्तरि ॥

प्रतिपालयति । पारक्षणे । खुल् ॥

प्रतिबन्ध .

प्रतिपालनम् । न० घोषणे ॥ रक्षणे ॥

प्रतिपालित . । चि० रक्षिते ॥

प्रतिपाल्य . । चि० प्रतिपालनीये ॥

प्रतिपिपादयिषा । स्त्री० प्रतिपादयि
तुमिच्छायाम् ॥

प्रतिप्रयाणम् । न० प्रतिगमने ॥ यथा
प्रतिप्रयाणेष्यन्मृतायमानामिति ॥

प्रतिप्रयात . । चि० प्रतिनिवृत्त्यगते ।
मिलकेलीटे० इ० भा० ॥

प्रतिप्रसव । पु० निषिद्धस्यपुनर्विधाने ॥

प्रतिप्रसूत . । चि० प्रतिप्रसवविशिष्टे
॥ सामान्यशास्त्रविहित क्वचिच्छा
स्त्रेणप्रतिषिद्धंपुनर्विधीयमानहिप्र
तिप्रसूतमुच्यते ॥ पुन सम्भाविते ॥

प्रतिप्रस्तोता , पु० ऋत्विग्विशेषे ॥

प्रतिप्रियम् । न० प्रत्युपकारे ॥

प्रतिफलनम् । न० प्रतिविम्बे ॥ चि०
तुल्यफले ॥

प्रतिफलम् । न० प्रतिविम्बे ॥

प्रतिफुल्लः । } पु० प्रफुल्ले ॥
प्रतिफुल्लक । }

प्रतिवद्ध । चि० गृहीते ॥ मनोहरे ॥

प्रतिवध्यतेस्म । वन्धवन्धने । क्तः ॥

प्रतिवन्धविशिष्टे ॥

प्रतिवन्ध्य . चि० प्रतिवन्धनीये । प्र
तिवन्धाहे ॥

प्रतिवन्ध . पुं० प्रतिष्टम्भे । कार्यप्र
तिघाते ॥ प्रतिवन्धनम् । वन्ध० ।
घञ् ॥

प्रतिभानम्

प्रतिवन्धक । चि० प्रतिरोधके । वा
धके ॥

प्रतिवन्धि . पुं० अनिष्टान्तरप्रसञ्ज
केवाक्यविशेषे । प्रतिवन्धे ॥ प्रति
वन्धे रनुत्तरत्वम् ॥

प्रतिबल . । चि० समानबले ॥ शक्ते
। समर्थे ॥

प्रतिबोध . पुं० स्फुटने ॥ निद्राप-
गमे ॥ गुरुपदेशे ॥

प्रतिबोधम् । अ० बोधबोधप्रतीत्यर्थे
॥ अव्ययविभक्तीत्यादिनायथार्थेऽव्य
यीभावः ॥ बोधाभिमुखे ॥

प्रतिभयम् । न० भये ॥ चि० घोरि ।
भयङ्करे ॥ प्रतिगतभययेन । प्रादि
समास , प्रतिगतभयमस्मिन् ।
प्रादिभ्योधातुजस्येतिवा ॥

प्रतिभयाकरः । चि० भयङ्कररूपे ॥
प्रतिभयमाकरोयस्य ॥

प्रतिभा । स्त्री० उपस्थितायाबुद्धौ ॥
ज्ञानबीजभूतेसस्कारविशेषे ॥ नव
नवोन्मेषशालिन्याबुद्धौ ॥ प्रज्ञा
नवनवोन्मेषशालिनौप्रतिभामता
॥ पञ्चमगृहे ॥ प्रतिभानम् । भा०
। आतश्चेत्यङ् ॥

प्रतिभाग । पुं० रात्राप्रतिदिनयाज्ञे
फलकुसुमशाकटशाद्युपायने ॥

प्रतिभानम् । न० प्रतिभायाम् ॥
जन्मान्तरागतसस्कारविशेष क
वित्त्वबीजप्रतिभानमिति वामन

प्रतिमा

सूत्रम् ॥

प्रतिभानवान् । त्रि० प्रतिभाविशिष्टे
॥ प्रतिभैवप्रतिभानम् । प्रतिभान
मम्ल्यस्य । मतुप् ॥ तात्कालिक
बुद्धिमति ॥

प्रतिभान्वित . । त्रि० प्रगल्भ ॥ प्रति
भयाञ्चनित ॥

प्रतिभामुखः । त्रि० प्रगल्भे ॥

प्रतिभार्गवः । पुं० प्रतिशुक्ते ॥ यहिष्ण
त समुदयेद्विचरेद्यच्चगोलके ।
यद्द्वारभेषुविचरेत्त्रिविध . प्रति
भार्गवः ॥ एकग्रामेचतु शाले
दुर्भिक्षे राष्ट्रद्विष्वे । प्रतिनानीय
मानायाः पुर शुक्रोनदुष्यतीति
नववध्वागमनेदीपिका ॥

प्रतिभास . । पु० प्रतीती ॥

प्रतिभाहानिः । स्त्री० बुद्धिनाशे ॥

प्रतिभू । पुं० लग्नके । धनिकाधम
र्थायोर्मध्यस्थे । जामन्त्र० पारसी
यभापा ॥ सत्रिविध एकोदर्शन
प्रतिभू । द्वितीयोदानप्रतिभू ।
अपरः प्रत्ययप्रति भूरित ॥ प्रति
० प्रतिनिधिर्भवति । भू० । भुव .
सञ्चान्तरयोरितिक्लिप् ॥ निर्णेत
रि ॥

प्रतिम . । त्रि० उत्तरपदस्थोय स्वस
दृशे ॥ प्रतिमौयते । माङ् । आत
इत्यङ् ॥

प्रतिमा । स्त्री० गजदन्तस्यवन्धे

प्रतियातना

अनुकृतौ । मूर्तिसदृशमृच्छिलादि
निर्मितप्रतिरूपके । प्रतिमाने ।
प्रतिविम्बे ॥ प्रतिमौयतेऽनया ।
माङ्माने । आतस्योपसर्गइत्यङ्
॥ उपमायाम् ॥

प्रतिमानम् । न० प्रतिच्छायायाम् ।
प्रतिविम्बे ॥ प्रतिक्कृत्यामौयतेऽ
नेन । माङ्माने । ल्पुट् । गज
कुम्भान्तराले ॥ गजदन्तद्वयान्तरे ॥
दन्तयोरुभयोर्मध्य प्रतिमानमिति
स्मृतम् । बाह्वित्याधोभागे ॥ प्रति
मौयतेऽनेन । मीञ्हिंसायाम् ।
करणेतिल्पुट् । मौनातिमौनोती
च्याच्चम् ॥

प्रतिमार्गकः । पुं० पुरविशिषे ॥ उट्ट
ङ्गे - ॥

प्रतिमुक्तः । त्रि० आमुक्ते । परिहित
कञ्चुकादौ भटे ॥ प्रतिमुच्यतेस्म
। मुच्छ० । क्त . ॥

प्रतिमुख . । पु० नाटकसन्ध्यन्तरे ॥
अभिमुखे ॥ विमुखे ॥

प्रतियत्न . पुं० गुणाधाने । सस्कारे
॥ लिप्सोयाम् ॥ उपग्रहणे ॥
त्रि० यत्नवति ॥ प्रतियत्नम् । प्रति
यत्नतेवा । यतीप्रयत्ने . निकारा
दौवा । यजथाचेतिनङ् ॥

प्रतियातना । स्त्री० प्रतिक्कृतौ । प्र ति
विम्बे । प्रतियायाम् ॥ प्रतिया
त्यतेऽनया । यतनिकारोपस्कारयो

पतिरोपशब्द

। चु० । यथासशब्दीयुच् ॥ तुल्यवा
तनायाम् ॥
पूतियोगः । पु० विरोधे ॥ पूति
युज्यते । अञ् ॥ सम्बन्धे ॥
पूतियोगी । त्रि० विरोधिनि ॥ यथा
रागपूतियोगीविरागः ॥ भत्पू
तिपक्षे ॥ यथा ॥ पूतियोगिन
द्वेषापूतियोगीनिवर्त्तते ॥ तुल्य
शक्तिमति ॥ निरूपित ॥ यथा ।
मन्त्राचपूतियोगिकम् । विद्यमान
वस्तुमात्रनिरूपितमित्यर्थः ॥
पूतिरथः । त्रि० पूतिपक्षे ॥
पूतिरथः । पु० पूतिलक्ष्मे ॥
पूतिरुहः । त्रि० पूत्याहते ॥
पूतिरुपः । त्रि० सदृशे ॥ न० ।
पूतिमायाम् ॥ पूतिसदृशरूपं
यस्य ॥
पूतिरुपकम् । न० पूतिरुधे ॥ स्त्री०
क्तः ॥
पूतिरोद्धा । त्रि० पूतिकूलाचरण
शीले ॥
पूतिरोधः । पुं० तिरस्कारे ॥ चौरे
॥ सत्पूतिपक्षे ॥
पूतिरोधकः । पुं० चौरे । पूतिबंध
के ॥
पूतिरोधी । पुं० चौरे । पूतिरोधुं
शीलमस्य । रुधिर० । सपीतिधि
निः ॥
पूतिरोपशब्दम् । न० उत्खावपुना

प्रतिवासरः

रीपक्षे ॥
पूतिलक्षः । पुं० क्षाभि । लक्ष्मणे ॥
पूतिलोमः । त्रि० क्षाभि ॥ विलोमे
॥ अचपूत्यन्ववेत्यच् ॥
पूतिलोमजः । त्रि० पूतिलोमजाते
॥ उत्तमवर्णासामधमवर्णाजाते ॥
पूतिवचनम् । न० उत्तरे । पूति
वाक्ये ॥
पूतिवचः । न० पूत्युत्तरे ॥
पूतिबन्दी । स्त्री० स्वस्तीकृतदीपसा
म्ये ॥
पूतिवसथः । पुं० धाम्नि ॥
पूतिवस्तुपमा । स्त्री० अलङ्कारवि०
पूतिवाक्यम् । न० उत्तरे ॥ पूतिव
चनम् ॥ ख्यत् ॥
पूतिवाधिः । स्त्री० पूतिवाक्ये ॥
पूतिवातः । पुं० वायुवि० ॥ धीगुहं
देशाच्छिष्यदेशमागच्छतिवायुः स
पूतिवातद्वयुच्यते ॥
पूतिवादः । पुं० पूत्याख्यानि ॥ पूति
वदनम् । वद० । अञ् ॥ विरोधे ॥
पूतिवादी । त्रि० विरोधिनि ॥ पूतिवा
दीचक्षासि । इनिः ॥ पूतिपक्षे
॥ यथा । ग्रहात्त्वदंधियः पक्षः
काखितः पूर्ववादिना । इत्यात्
तत्पक्षसंबन्धपूतिवादीतदीप्तम्
॥ इतिबृहस्पतिः ॥
पूतिवापः । पुं० पूतिवापे ॥
पूतिवासरः । पुं० पूतिदिनि ॥

प्रतिशोर्षकम्

प्र॒तिवासी । चि० आसन्नगृहिणि ।
 प्र॒तिवेशवासिनि । परीसी० इ०
 भा० ॥ प्र॒तिवसति । बम० । य
 ह्यादिशिनि ॥
 प्र॒तिविधानम् । न० प्र॒तियत्ने ॥
 प्र॒तिविधि । पुं० प्र॒तीकारे ॥
 प्र॒तिबिम्बम् । न० प्र॒तिरूपे । प्र॒ति
 मायाम् ॥ तत्तदुपाधिप्रुबिम्बाका
 रेचित्तपरिणामे ॥ प्र॒तिकृतिर्विम्ब
 स्थ । कुगतीतिसमास . ॥
 प्र॒तिविषा । स्त्री० अतिविषायाम् ।
 अतीस० इ० भा० ॥ प्र॒तीप विष
 यस्था ॥
 प्र॒तिविष्णुक् । पुं० मुचुकुन्दबृत्ते ।
 मुचुकुन्दपुष्प० इ० प्रसिद्धे ॥
 प्रतिबिहित . । चि० सज्जिते ॥
 प्रतिवेश । पुं० प्रतिवासिगृहे ॥ प्रति
 वासिनि ॥ प्रतिविशेषञ् ॥
 प्रतिवेशवासी । चि० प्रतिवासिनि ॥
 प्रतिवेशी । चि० प्रतिवासिनि ॥
 प्रतिशब्द । पु० प्रतिधुाने । मुख्यस-
 दृशधुन्यचरे ॥
 प्रतिशरणम् । न० प्रतिगृहे ॥
 प्रतिशासनम् । न० आहूयभृत्यादीना
 कार्येप्रेरणे ॥ प्रतिपूर्वात्०शासुश्च
 नुशिष्टाविच्यस्मान्त्थुट ॥
 प्रतिशिष्टः । चि० प्रहिते । प्रेरिते ॥
 प्रत्याख्याते ॥
 प्रतिशोर्षकम् । न० निष्कर्षे ॥

प्रतिषेधः

प्रतिशुक्र । पुं० प्रतिभार्गवे ॥
 प्रतिश्या । स्त्री० पीनसे ॥ प्रतिश्यायते
 नथाश्येङ्गती । अ तस्योपसर्गङ्-
 त्यङ्० । टाप् ॥
 प्रतिश्याय . । पु० पीनसे । नासास्त्रा
 बरोगे ॥ प्रतिक्षणाश्यायते । श्यैङ्
 । श्याद्व्यधेतिण ॥
 प्र॒तिश्रय . । पुं० सभायाम् ॥ आश
 ये । आश्रये ॥ निवासे ॥ यज्ञगृहे
 ॥ प्र॒तिश्रयणम् । अचवा । श्रिञ्०
 । एरच्० धीवा ॥
 प्र॒तिश्रवः । पु० अङ्गीकारे । अभ्यु
 पगमे ॥ प्र॒तिपूर्वाङ्कृतीते . ऋदो
 रप् ॥
 प्र॒तिश्रवणम् । न० आन्नाङ्गीकरणे ॥
 प्र॒तिश्रुत् । स्त्री० प्रतिधुाने ॥ श्रुश्र-
 वणे । सम्पदादित्वात्किप् प्र॒ति
 पृथमशब्द लक्ष्मी कृत्यश्रूयते० इ०
 प्रतिश्रुत् ॥
 प्रतिश्रुत । चि० स्वीकृते । अङ्गीकृते ॥
 प्रतिश्रूयतेस्त्र । श्रु० । क्त ॥
 प्रतिषिद्ध . । चि० निषिद्धे । प्रतिषेध
 विषये ॥ अप्रतिषिद्धमनुमतभवती
 तियथा ॥
 प्रतिषिद्धा । चि० निषेधके । माशब्दि
 के । प्रतिषेधकर्त्तरि ॥
 प्रतिषेध . । पुं० निषेधे ॥ यथा ।
 प्राधान्यन्तुविधेर्यत्रप्रतिषेधेप्रधानता
 । पर्युदासः सविद्धी योयत्रोत्तरपदे

प्रतिष्ठा

ननञ् ॥ इ० ॥ पर्युदास ; सदृश
 ग्राहीप्रतिषेधोनिवर्तक । इतिच ॥
 प्रतिषेधक ; । चि० निषेधकर्त्तरि ॥
 प्रतिषेध्य । चि० प्रतिषेधकर्त्तुं यो
 स्ये ॥
 प्रतिष्कश । चि० सहाये ॥ वार्ताह
 रे ॥ पुरोगे ॥ कशगतिशासनयो
 । प्रतिपूर्वोऽस्मात्पचाद्यचि० प्रति-
 ष्कशञ्चकशेरितिमुट्पत्वञ्चनिपात्य
 ते ॥
 प्रतिष्कष । पु० चम्प'रञ्जौ ॥
 प्रतिष्ठम् । पु० प्रतिष्ठाते । प्रतिब-
 न्धे । रोधे । प्रतिष्ठम्नम् । ष्ठम्-
 रोधे । घञ् ॥
 प्रतिष्ठ । पु० सुपाश्व'नामकवृत्ताह
 त् पितरि ॥ चि० प्रतिष्ठायुक्ते ॥
 प्रतिष्ठा । स्त्री० गौरवे ॥ गौरवरूपाप्र
 तिष्ठाचपुण्यस्यपत्नी । यथा । पुण्य
 पत्नी प्रतिष्ठासापूजिता पुण्यदास
 दा । यथाविनाजगत्सर्वजीवन्मृ-
 तसममुने० तिभागवतम् ॥ ††)
 क्षितौ ॥ स्थाने ॥ स्थितौ ॥ आत्म
 यापनायस्थाने । आस्पदे । आश्रये ॥
 अनिकेताञ्चनाहारयेचसायगृहा-
 गता । तेषागृहस्य सर्वेषाप्रति
 ष्ठायोनिरेवचेतिविष्णुपुराणम् ।
 योनिरन्नादिदानेनजीवनहेतु ॥ या
 गनिष्ठात्तौ ॥ योगसिद्धौ ॥ संस्कार
 विशेषे ॥ तत्र ० यथाशक्तिस्वपना-

प्रतिष्ठित .

दिपूर्वक प्र० तिमाहृदयेतन्मूलमन्त्र
 विन्द्यासेनदेवतायाविशेषसन्निधि
 प्र० तिष्ठे च्यायातम् । यथोक्त भविष्य
 पुराणे । स्वपनादियथाशक्तिक्त्वा
 तन्मूलमन्त्रकम् ॥ विन्द्यसेहृदयाम्बो-
 जेप्र० तिमासुकृताभावेदिति ॥ महा-
 कपिलपञ्चरात्रे । प्र० तिष्ठाशब्दस-
 सिद्धि । प्र० तिपूर्वाच्चतिष्ठते । व-
 ह्वर्थेत्त्वान्निपातानासस्कारादौपू० ते
 स्थिति ॥ अर्थस्तदयमेतस्यगीयते
 शाब्दिकैर्जनैः । विशेषसन्निधिर्यातु
 क्रियतेव्यापकस्यतु ॥ सम्पूर्त्तौभाव
 नामन्तै प्र० तिष्ठासाभिधीयते ॥
 इति ॥ अकल्पिते ॥ प्र० तितिष्ठ-
 च्चैतिकल्पितरूपरहितसकल्पित
 सुच्यते ॥ स्थानादपुच्युतौ । प्र-
 तिपूर्वात्तिष्ठतेरातश्चोपसर्गइत्यड् ।
 उपसर्गात्सुनोतीतिषत्वम् ॥ चतु
 रक्षरपद्ये ॥ यथा । भास्वत्क-
 न्या० सैकाधन्या । यस्या . कूले०
 कृष्णोऽखिलत् ॥

प्र० तिष्ठानम् । न० नगरवि० । चक्रव-
 र्त्तिन० पुरुखवसीराजधान्याम् । ब्र
 ह्मावर्त्त० इ० विठूर० इ० च यस्य
 प्र० सिद्धि ॥

प्र० तिष्ठापित । चि० विनिवेशिते ॥
 प्र० तिष्ठित । चि० तात्पर्येणस्थिते ।
 सस्थिते ॥ निष्पन्नयाने ॥ संस्क-
 ते ॥ प्र० तिपूर्व० ष्ठा० । गत्यर्थेति-

प्रतिसर :

क्षः । अतिस्थतीतीस्वम् । उपस-
र्गात् सुनीतीतिषत्वम् ॥ प्र ति
ष्टांगते । गौरवान्विते ॥ इतच् ॥
प्र तिष्ठितानां चाक्षीर्त्तिर्मर्यादति
रिच्यते ॥

प्र तिष्ठितप्रज्ञः । त्रि० परमार्थनिष्ठे ॥
यः सर्वत्रामभिक्षे हस्तसत्प्राप्यशु
भाशुभम् ॥ नाभिनन्दतिनष्टेष्टित-
स्यप्रज्ञाप्रतिष्ठिता ॥ यदासंहरते
थायकूर्मोद्धानीवसर्वशः । इन्द्रि-
याणीन्द्रियार्थेभ्यस्तस्यप्रज्ञाप्रतिष्ठि-
ता ॥

प्रतिसंख्यमानः । त्रि० अविभाग-
सापद्यमाने ॥

प्रतिधक्रमः । पु० महाप्रलये ॥

प्रतिसञ्चरः । पु० महाप्रलये ॥ सर्व-
धामैवभूतानांचिविधः प्रतिसञ्चरः ।
नैमित्तिकः प्राकृतिकस्तथैवाख्य-
न्तिकोमतः ॥ ब्राह्मोनैमित्तिक-
स्तै प्राकृत्यान्ते प्रतिसञ्चरः । आख्य
न्तिकश्चभीचाख्य प्राकृतोद्विपरा-
द्विकः ॥

प्रतिसन्धानम् । न० अनुसन्धाने
॥ प्रतिसन्धीयते । डुधाञ् । ल्यु
ट् ॥

प्रतिसरः । पु० मन्त्रभेदे ॥ माल्ये ।
क्षत्रि ॥ कङ्कण्ये ॥ ब्रयाशुचौ ॥
चमूपुष्टे ॥ प्रातः काले ॥ पु०
न० मण्डने ॥ भारते ॥ करसू-

प्रतिसूर्यक :

क्षे । अङ्गणा० इ० भा० ॥ त्रि०
नियोज्ये ॥ प्रतिसरति स० प्रचा
द्यत्वं ॥

प्रतिसरा । स्त्री० कङ्कणिकाया
म् ॥

प्रतिसर्गः । पु० पुराणक्षेत्रवि-
भिदे । अनुसर्गः । ब्रह्मणः सृष्ट्यन-
न्तरंरुद्रादीनांसृष्टौ ॥ रुद्रोविशब्द
मनुर्दक्षोभरौश्याथास्तुमानसाः ।
अयंसर्गपृथक्चक्रुः प्रतिसर्गः स
सम्भृतः ॥ प्रतिसर्जनम्० प्रति-
सृज्यतेवा । सञ्जैर्घञ् ॥ प्रलये ॥

प्रतिसञ्च्यः । त्रि० प्रतिकूले ॥

प्रतिसान्धानिकः । पु० मागधे । सु
तिपाठके ॥

प्रतिसारणम् । न० दन्तादीनामङ्गुल्या
घर्षणे ॥ दन्तजिह्वामुखानांघर्षण-
शाल्कावलेहकै । शनैर्घर्षणमङ्गुल्या
तदुक्तप्रतिसारणम् ॥

प्रतिसीरा । स्त्री० ज्वनिकाशाम् ।
अवधानपथ्याम् । कनात० चिक् ०
इ० भा० ॥ प्रतिसिनोति । प्रति-
सीयतेवा । घिञ्बन्धने । घुसिचि-
भौनादीर्घर्षेतिक्कण् ॥

प्रतिसूर्यः । पु० कृकलासै ॥ द्विती
यसूर्ये ॥

प्रतिसूर्यकः । पु० कृकलासै ॥ उप
सूर्यकमण्डले ॥ द्वितीयेके ॥ अख्य-
लक्षणं यथा । प्रतिसूर्यकः प्रशस्तौ

प्रतिहार :

दिवसकृदुत्थर्षसप्रभः स्निग्धः ॥
 वैदूर्यनिभः श्लिष्टः शुक्लश्चैमसौ
 भिक्ष ॥ पीतोव्याधिजनयति श-
 शोकरूपश्चशस्त्रकोपाय । प्रतिसूर्या
 षामालादस्य भयातङ्गनूपहर्षी ॥
 दिवसकृतः प्रतिसूर्योजलदकृदुद-
 ग्दक्षिणेस्थितोऽनिलकृत् । उभय
 स्थ सलिलभयं नृपमुपरिनिहन्य
 धोजनहा ॥ इति ॥

प्रतिघट्टः । चि० प्रस्थाख्याते ॥ प्र विते
 ॥ दत्ते ॥ प्रहिते ॥

प्रतिसोमा । स्त्री० महिषवल्ल्याम् ॥

प्रतिस्पर्धा । स्त्री० स्पर्धायाम् ॥

प्रतिस्पर्धी । चि० स्पर्धाविशेषे ॥ प्र-
 तिगर्जिते ॥

प्रतिहत । चि० द्विष्टेप्रतिस्खलि-
 ते । रुडे ॥ बडे ॥ प्रतिबडे ॥ प्र-
 तिहन्यतेऽम् । क्त० ॥

प्रतिहति । पु० विनाशि ॥ प्रतिघा-
 ते ॥

प्रतिहन्ता । चि० विनाशके ॥ प्रतिह-
 न्ति । इन० । बहुलमन्यचापीति
 तृन् ॥

प्रतिहरणम् । न० इतस्ततोमयने ॥

प्रतिहर्ता । पुं० षट्स्विन्विशेषे ॥ प्रति-
 हरति । हञ्० । बहुलमन्यचापी-
 तितृन् ॥ चि० वारयितरि ॥ प्रति-
 हर्तात्वमापदाम् ॥

प्रतिहार । पुं० हारि । हारि ॥ हा-

प्रतीक्षा

स्थी । हारपाले ॥ प्रतिद्वियतेऽनेना
 चवा । हञ्० । घञ्० । उपसर्गस्थे
 तिपाक्षिकोदीर्घाभावः ॥ प्रतिहर-
 णम् । भाषिघञ् । प्रतिहारोजनवा-
 रणमस्त्रस्य । अर्थभाष्यच् ॥ साम
 भक्ष्यन्तरे ॥ पाञ्चभक्तिकस्यसाम्प्र-
 तुर्यभक्तौ ॥

प्रतिहारकः । पुं० मायाकारे ॥ इन्द्र-
 जालादिकारके ॥

प्रतिहासः । पुं० करवीरे ॥ प्रतीपो
 हासोऽस्य ॥ हासकप्रतिहास्ये ॥

प्रतीकः । पुं० अङ्गे । अवयवे ॥ चि०
 प्रतिकूले । प्रतीमे । विलीमे । प्रति-
 गतार्द्धलक्ष्मीर्ययेनवा । नद्युतश्चेति
 कप् ॥ प्रत्येति० प्रतीयतेवा । हण्-
 गतौ । चलीकादयश्चेतिसाधुर्वा ॥

प्रतीकारः । पुं० कृतापकारस्वप्रत्यप-
 कारे । वैरशुद्धौ ॥ स्वप्राणादिचाणा-
 यव्यापारे ॥ प्रतिकरणम् ।
 हञ्० । घञ् । उपसर्गस्थे तिदीर्घः
 ॥ उपाये ॥ चिकित्सायाम् ॥

प्रतीकाशः । पुं० उपमायायाम् । उ-
 त्तरपदस्थित्यास्वसदृशवचने ॥ प्रति-
 काशते । काशदीप्तौ । पचाद्यच् ।
 इकः काशइत्युपसर्गस्थदीर्घः ॥

प्रतीक्षणम् । न० प्रतीक्षायाम् ॥ ईच्०
 । ल्युट् ॥

प्रतीक्षा । स्त्री० प्रतीक्षणे । निश्चात
 प्राप्तीष्टार्थप्रतीक्षणे । ईचणम् । ईच्

प्रतीप :

दर्शनाङ्गनयो . । गुरोश्चेत्य . । टा
प् ॥

प्रतीच्य । त्रि० पूज्ये ॥ प्रतिप्राच्ये
॥ प्रतीक्षणीये ॥ प्रतीच्यते । ईक्ष०
। ऋहलोर्ण्यत् ॥

प्रतिघात । पु० प्रतिघाते ॥
प्रतीची । स्त्री० पश्चिमदिशि ॥ प्रति
पञ्चादिनान्ते अञ्चस्ति सूर्यम् । अञ्चु
गतपूजनयो । ऋत्विगादिनाक्रि
न् । उगितश्च तिङ्गीप् ॥

प्रतीचीनः । त्रि० प्राग्भवे ॥ प्रत्य-
क् ॥ विभाषाञ्च रदिक्स्त्रियामि
तिख ॥

प्रतीच्छक । त्रि० ग्राहके ॥
प्रतीच्छित । त्रि० दृष्टे ॥ गृहीते ॥
प्रतीच्य . । त्रि० प्रतीचिभवे ॥ द्युप्रा
गितिशैषिकोयत् ॥

प्रतीत । त्रि० सादरे ॥ ज्ञाते ॥ ह
ष्टे ॥ प्रत्याले ॥ प्राप्ते ॥ प्रस्थिते
॥ प्रत्येकमगात् ० प्रतीयतेस्त्रेतिवा
। इण् ० । गत्यर्थत्वात् ० कर्तरि०
कर्मणिवाक्त् ॥

प्रतीति . । स्त्री० प्रत्यये ॥ ज्ञाने ॥
सिद्धौ । भाने ॥

प्रतीपः । पुं० चन्द्रवशीयर्चराजपुत्रे
। शान्तनुराजपितरि ॥ त्रि० प्रति
कूले । पराङ्मुखे ॥ न० वासे ॥
अलङ्कारविशेषि ॥ यथा । प्रतीपमुप
सासमरामपेयत्वकल्पनम् । त्वञ्चौ

प्रतीप .

चनसमपद्य त्वद्वक्त्रसदृशीविधु ॥
प्रसिद्धोऽमानोपमेय प्रातिलोम्यात
प्रतीपम् ॥ यथावा । यत्त्वन्नेत्रसमा
नकान्तिसलिलेभग्नन्तदिन्दीवरमे
चैरन्तरित प्रियेतवमुखच्छायानु
कारीशशी । येषिचत्वद्गमनानुका
रिगतयस्ते राजहसागतास्त्वत्साह
श्रविनोदमात्रमपिमेदैवेननक्षत्र्य
ते ॥ अन्योपमेयलाभेनवर्ण्यस्याना
दरश्चतत् । अलङ्कर्वाणतेवक्त्रकान्त्या
चन्द्रोपितादृश ॥ अत्युत्कृष्टगुण
तयावर्ण्यमानस्य ० अन्यत्रस्वसादृश्य
मसहमानस्यउपमेयकिञ्चित्प्रदृश्यं
तावतावर्ण्यस्य तिरस्कारोद्वितीय
प्रतीप । पूर्वस्मादपिविच्छित्तिवि
शेषशालि । यथा । गर्भमसम्भाव्य-
मिमलोचनयुगलेनकिंवदसिभद्रे ॥
सन्तीदृशानिदिशिदिशिसरस्युननु
नीलनलिनानि ॥ वर्ण्योपमेयलाभेन
तथान्यस्याप्यनादर । कर्तार्यदर्प
स्ते मृत्योश्चत्तुल्या सन्तिहिस्त्रि
य ॥ अत्युत्कृष्टगुणतयाक्वचिदप्यु
पमानभाव मसहमानस्या वर्ण्यस्य
वर्ण्यमुपमेयपरिकल्प्यतावतातस्या
पितिरस्कार पूर्वप्रतीपवैपरीत्ये
नतृतीयप्रतीपम् ॥ यथावा । अह
मेवगुरु सुदारुणानामितिहाला
हलमाक्षतातदृश्य . । ननुसन्तिभ
वाहशानिभूयोभुवनेस्मिन्वचनानि

प्रतीपदर्शिनी

दुर्जनानाम् ॥ वर्ये नान्यस्योपमाया
 अनिष्पत्तिवचञ्चतत् ॥ मुधाऽपवादी
 मुग्धाच्चित्वन्मुखाभ किलाम्बुजम्
 ॥ अवर्ण्येवर्ण्यीयमित्यनिष्पत्तिवच
 नपूर्वेभ्यउत्कर्षशालिचतुर्थप्रतीप ।
 उदाहरणेमुधापवादत्वोक्त्याउपमि
 त्यनिष्पत्तिरुद्घाटिता । यथावा ।
 आकर्णयसरोजाच्चिवचनीयमिदमु
 वि । शशाकस्तववक्त्रं अपामरैरुपमी
 यते ॥ प्रतीपमुपमानस्यकैमर्थ्यं
 मपिसन्वते । दृष्टञ्चेद्ददनतस्या ।
 किपद्मिनकिमिन्दुना । उपमेय
 स्यैवोपमानप्रातिलोभ्यात् पञ्चमप्र
 तीपम् । यथावा । तदोजसस्तद्य
 शस स्थिताविमौबृथेचित्ते कुरुते
 यदायश । तनोतिभानो परिवेश
 कैतवातवात्तदाविधि । कुण्डल
 नाविधोरपि । केचिदनन्वयोपमेयो
 पमाप्रतीपानामुपमाविशेषत्वेनत
 दन्तर्भावमन्यन्ते । अन्यं तुपञ्चमप्रती
 पप्रकारमुपमानाच्चेप रूपत्वात्आ
 क्षिपालङ्कारमाहु ॥ प्रतिशूलाआ
 पोस्मिन् । ऋक्पूरवितिअत्रुत्यय
 । द्रव्यन्तरुपसर्गेभ्यद्भूतीत्वम् ॥
 प्रतीपग । चि० यतआगतस्तत्रैवग-
 ते ॥ प्रतिकूलगामिनि ॥
 प्रतीपदर्शिनी । स्त्री० स्त्रीमात्रे । प्रती
 पद्रष्टुंशीलमस्याः अपाङ्गनिरीक्ष
 ॥ षात् । सुप्यजातावितिणिनिः ॥

प्रतीहारी

प्रतीमानम् । न० प्रस्थद्वीणादिमान
 विशिषे ॥
 प्रतीयमान । ज्ञायमाने । प्रमाथस्य
 विषये ॥
 प्रतीरम् । न० तटे । तीरे । तीरय-
 ति । पारतीरकर्मसमाप्तौ । पचा
 द्यच् । प्रान्योपसर्गनिवृत्तये ॥
 प्रतीवाप । पुं० दुग्धादौदध्यादिभा
 वार्थतक्रादिप्रक्षेपे ॥ निक्षेपे ॥
 खर्णादिर्दुर्तस्यद्रव्यान्तरेणावचूर्णन-
 इतिस्त्वानी ॥ पानीयौषधविशिषे ॥
 प्रतीवेश । पुं० प्रतिवेशे ॥ उपसर्ग
 स्यघञोतिदीर्घं ॥
 प्रतीसर । पु० कङ्कणे ॥
 प्रतीहार । पु० द्वारि ॥ द्वारि । स्थे ॥
 प्रतीहारोजनवारणमस्थस्य । अ-
 र्शंआद्यच् ॥ अस्यलक्षण यथा ।
 इङ्गिताकारतत्त्वज्ञोबलवान्प्रियद
 र्शनं । अप्रमादोसदादक्ष प्रती
 हार । सञ्च्यते ॥ अपिच । प्राशु ।
 सुरूपोदक्षश्चप्रियवादीनचोद्धत । चि
 त्तग्राहश्चसर्वेषांप्रतीहारोविधीय
 ते ॥ इति ॥ बुद्धौ ॥ सन्धिविशिषे
 मयास्योपकृतपूर्वमयञ्चोपकरिष्य
 ति । इतिय क्रियतेसन्धि । प्रती
 हार । सञ्च्यते ॥ प्रतीहरणम्०
 प्रतिद्विषतेनेनात्रवा । हञ् । घञ्
 । उपसर्गस्येतिदीर्घं ॥
 प्रतीहारी । चि० द्वारिणि ॥ द्वारार्थं

प्रत्त :

कप्रतीहारशब्दादस्त्वर्थे इनि . ॥
 प्रतीहारी । स्त्री० द्वास्थितायाम् ।
 द्वारपालकर्मकव्याम् ॥ गौ० डीष्
 प्रतीहासः । पु० कारवीरि । शतप्रा
 श्ने । हयमारकै ॥
 प्रतुदः । पुं० हारीतादिपश्चिगणे ॥
 यथा । हारीतोधवल । पाण्डुश्चित्र
 पद्मोवृहच्छुक । पारावतः खड्ग
 रीट । पिकाद्या प्रतुदा . स्मृताः
 ॥ अत्रमुख्यपाठस्त्वयम् । कालक-
 ण्ठकहारीतकपोतशतपत्रिकाः ।
 सारिकाखड्गरीटश्चपिकाद्या । प्रतु
 दा स्मृताः ॥ इति । भावप्रका
 शीयव्याख्यानुरोधात् ॥ प्रतुदा
 मधुरापित्तकफघ्नास्तुवराहिमा ।
 लघवोवहवर्चस्का . किञ्चिद्वातक
 रा स्मृता . ॥ अपिच । लावा
 द्याविष्किरोवर्ग . प्रतुदाजाङ्गला .
 मृगाः । लघव . शीतमधुराः क
 षावाश्चहितानृणाम् ॥ इति ॥
 प्रतीदः । पुं० प्राजने । लीहप्रोता
 यं वृषभादिप्रेरणदण्डे ॥
 प्रतीरणम् । न० वडिहारे ॥
 प्रतीली । स्त्री० ग्राममध्यमार्गे । रथ्या
 याम् । विशिखायाम् ॥ प्रतीलय-
 ति । तुलउन्माने । चु० । अच् ।
 गौ० डीष् ॥
 प्रत्त . । चि० दत्ते ॥ प्रदीयतेस्य ॥
 डुदाज्दाने । क्त . । अचउपसर्गा

प्रत्यक्षम्

तद्भूतितादेश . ॥
 प्रत्त . । चि० पुरातने ॥ नक्षपुराणे
 प्रादितिचेनसमुच्चितस्त्वप्प्रत्यय . ॥
 प्रत्यक्चेतन . । पु० त्वम्पदलक्ष्ये ॥
 प्रत्यक्त्वम् । न० सर्वान्तरत्वे ॥
 प्रत्यक्पर्णी । अपामार्गे ॥ द्रवस्थाम् ॥
 प्रत्यक्षिपर्णान्यस्याः सा । पाकक
 र्णेतिडीष् ॥
 प्रत्यक्पुष्पी । स्त्री० अपामार्गे ॥ प्रत्य
 क्षिपुष्पाण्यस्याः पाककर्णेतिडीष् ॥
 प्रत्यक्श्रेणी । स्त्री० दन्ध्याम् ॥ मूषि
 कपर्णाम् । सुतश्रेण्याम् ॥ प्रती
 चीश्रेणीयस्या । समासान्तस्या
 नित्यत्वान्नकम् ॥
 प्रत्यक्षम् । अ० प्रत्यक्षे ॥ अक्षिअक्षिप्र
 तीतिषोप्सायाम् यथार्थत्वेनसमा
 सः । अक्षोरोभिमुख्यमित्यर्थे० लक्ष
 णेनाभिप्रतीतिवाच्ययीभावः प्रति
 परसमनुभ्योच्चा इतिटच् ॥
 प्रत्यक्षम् । चि० प्रमाणविशेषे । श्रुतौ
 ॥ प्रामाण्य प्रत्यनपेक्षत्वात् ॥ इन्द्रि
 ययाञ्चि । ऐन्द्रियके ॥ इन्द्रियार्थ
 सन्निकर्षजन्यार्थाकाराश्रया० इन्द्रि
 याश्रितं वृत्ति . प्रत्यक्षप्रमाणम् ॥
 प्रत्यक्षज्ञानकरणप्रत्यक्षम् । इन्द्रि
 यार्थसन्निकर्षजन्य ज्ञानप्रत्यक्षम् ॥
 तद्द्विविधम् । निर्विकल्पक० सविक
 ल्पकश्चेति । तत्रनिष्प्रकारकज्ञा
 ननिर्विकल्पकम् । सप्रकारकज्ञा

प्रत्यक्षम्

न० सविकल्पकम् । यथा० द्वित्यो
यम्० ब्राह्मणोय० श्यामोयमिति ।
प्रत्यक्षज्ञानहेतुरिन्द्रियार्थसन्निकर्ष
षड्विध । सयोग० सयुक्तसमवायः
सयुक्तसमवेतसमवाय० समवेत
समवाय० विशेषणविशेष्यभावश्चे
ति । तच्चक्षुषाघटप्रत्यक्षजनने०
सयोगसन्निकर्ष० (॥ + १ + ॥)
घटरूपप्रत्यक्षे० सयुक्तसमवायः च-
क्षुस्य युक्तेघटे रूपस्यसमवायात्०रूप
त्वसामान्यप्रत्यक्षे०सयुक्तसमवेतसम
वाय०चक्षु सयुक्तेघटेरूपसमवेतमृत
चरूपस्वस्यसमवायात् ॥ ३ ॥ श्रोत्रेण
शब्दसाक्षात्कारे०समवाय सन्न
कर्षः : कर्णविवरवर्त्याकाशस्यश्रोत्र
त्वात्०शब्दस्याकाशगुणत्वात्०गुण
गुणिनोद्यसमवायात् ॥ ४ ॥ शब्द
त्वसाक्षात्कारे० समवेतसमवाय०
सन्निकर्षः : श्रोत्रसमवेतैशब्दे०शब्द
त्वस्यसमवायात् ॥ ५ ॥ अभावप्रत्यक्षे
विशेषणविशेष्यभावः सन्निकर्षः :
घटाभाववद्भूतलमित्यत्र०चक्षुस्य-
युक्तेभूतले०घटाभावस्यविशेषणत्वा
त् ॥ ६ ॥ एवसन्निकर्षषट्कजन्यं
ज्ञानंप्रत्यक्षम् । तत्करणमिन्द्रियम्
। तस्मात्०इन्द्रियंप्रत्यक्षप्रमाणमि
तिसिद्धम् ॥ इन्द्रियार्थेसन्निकर्षोत्य
द्वं ज्ञानमव्यपदेश्यमव्यभिचारिव्यव
साधात्मकंप्रत्यक्षम् ॥ प्रतिगतीऽक्ष

प्रत्यक्षम्

म् । अत्यादयङ्कृतिसमास० ॥ अनु
भवविशेषे ॥ तत्षड्विधम् । प्राण-
जम् १ रासनम् २ श्रावणम् ३ चा
क्षुषम् ४ स्पर्शनम् ५ मानसम् ६
निर्विकल्पकसविकल्पकभेदेनप्रत्ये
कद्विविधम् । निर्विकल्पकानुभूती
न्द्रियम् । सविकल्पकमनोग्राह्यम् ।
षड्विधप्रत्यक्षे०आश्रयस्यमहत्व का
रणम् । इन्द्रियकरणम् । विषयेणस
ह०इन्द्रियसन्निकर्षोऽस्यव्यापारः ।
यथा । प्राणजादिप्रभेदेनप्रत्यक्षष-
ड्विधमतम् । प्राणस्यगोचरोगन्धो
गन्धत्वादिरपिस्मृत ॥ तथारसो
रसज्ञायास्तथाशब्दोऽपिचश्रुतेः ।
उद्भूतरूपनयनस्य गोचरोद्रव्याणितद्व
न्तिपृथक्त्वसद्व्ये । विभागसयो
गपरापरत्वत्तद्द्वैतत्वपरिमाणयुक्त
म् । क्रियाजातियोम्यवृत्ति समवा-
यस्यतादृश्यम् । गृह्णातिचक्षु स-
म्बन्धादालोकोद्भूतरूपयोः ॥ उद्भू
तस्पर्शवद्द्रव्य गोचरः ; सोऽपिचत्व
च । रूपान्यच्चक्षुषोयोग्य रूपमत्रा
पिकारणम् ॥ द्रव्याध्यक्षेत्तूचोयोगो
मनसाज्ञानकारणम् । मनोग्राह्य
सुखं दुःख मिच्छाईषोमति । कृ
ति । ॥ ज्ञानयन्निर्विकल्पास्य तद
तौन्द्रियमिष्यते । महत्वषड्विधेहे
तुरिन्द्रियकरणमतम् ॥ विषयेन्द्रि
यसम्बन्धोव्यापार सोऽपिषड्विध

प्रत्यक्

॥ इतिभाषापरिच्छेदः ॥
 प्रत्यक्षत्वम् । न० अविलम्बितप्रतीति
 क्तत्वे ॥
 प्रत्यक्षदर्शनः । त्रि० साक्षिणि ॥ प्रत्य
 क्षदर्शनम् । यस्यसः ॥
 प्रत्यक्षदर्शी । त्रि० साक्षिणि ॥
 प्रत्यक्षदेवः । पुं० ब्राह्मणे ॥
 प्रत्यक्षवादी । पुं० बौद्धे ॥
 प्रत्यक्षी । त्रि० व्याक्तदृष्टार्थे ॥
 प्रत्यक्षात्मा । पुं० अहशब्दप्रत्ययात्म
 ने० आत्मनि ॥ जडानृताहङ्कारा
 दिभ्यः सत्यज्ञानानन्दादिरूपतया
 प्रतिबद्धतिइतिप्रत्यक् । सचासावा
 त्मात्र ॥
 प्रत्यक्षाशापतिः । पुं० वसुणे ॥
 प्रत्यक्षधृतः । त्रि० अन्तर्मुखीकृते ॥
 प्रत्यक्षः । अभिनवे । नूतने ॥ शोधि
 ते ॥ प्रतिनवमयमस्य ॥
 प्रत्यक्षयः । पुं० अहिच्छत्रदेवे ॥
 प्रत्यक्षम् । न० कर्णाद्यवयवे ॥ यथा ।
 प्रत्यक्षकर्णनासाक्षिलिङ्गाङ्गानिकारा
 दिकम् । इति ॥
 प्रत्यक्षिरा । स्त्री० देवीविशेषे ॥
 प्रत्यक् । अ० दिशि ॥ देशे ॥ काले ॥
 प्रतीच्यादिशि० प्रतीच्यादिशः प्रती
 चीदिग्वा । दिक्शब्देभ्यः सप्तमी
 पञ्चमीत्यादिनाऽस्तीतिः । अक्षेर्लु
 क् । लुक्त्वद्वितलुकि ॥ ॥ एवदेशे-
 कालेच ॥

प्रत्यनीकः

प्रत्यक् । त्रि० दिशि ॥ देशे ॥ काले ॥
 प्राग्भवे ॥ सर्वान्तरेदृश्यादन्यस्मिन्
 कौटुकत्प्रत्यगितिचेत्० तादृगीदृ-
 गितिद्वयम् । यत्रनप्रसरेत्येतत्प्रत्य
 गित्यवधार्यताम् ॥ निर्बिंशेषाषरोच्चे
 ॥ जडानृताहङ्कारादिभ्यः सत्यज्ञा
 नानन्दादिरूपतया प्रतिबद्धतीति
 तथा । क्तिन् ॥
 प्रत्यङ्घितः । त्रि० पूजिते ॥
 प्रत्यन्तरः । त्रि० प्रक्षासन्ने ॥
 प्रत्यनीकः । पुं० अरौ । शत्रौ । विरो
 धिनि ॥ परपक्षसैन्ये ॥ न० अल-
 ह्कारवि० ॥ यथा । प्रतिपक्षमशक्ते-
 नप्रतिकर्तुं तिरस्क्रिया । यातदीय
 स्वतत्स्तुत्यैप्रत्यनीकतदुच्यते ॥ न्य-
 क्तकृतिपरमपिपिपक्ष साक्षान्निरसि
 तुमशक्तेनकेनापियत्तमेवप्रतिपक्षमु
 त्कर्षयितुतदाश्रितस्य तिरस्करणम्
 तदनीकप्रतिनिधितुल्यत्वात्० प्रत्य
 नीकमभिधीयते । यथानीकेऽभियो
 ज्ये तत्प्रतिनिधिभूतमपरगूढतया-
 केनचिदभियुज्यते० तथेहप्रतियोगि
 निविजयेतदीयोन्यो विजयीतइत्य
 र्थः । उदाहरणम् । त्वविनिर्जितम
 नोभवरूप साचमुन्दरभवत्वनुरक्ता
 । पञ्चभिर्युगपदेवशरैस्तातापयत्वनु
 शयादिवकाम ॥ यथा । यस्यकि
 ष्टिदपकर्तुंमत्तमः कायनिग्रहगु
 ष्ठीतवियहः । क्रान्तवत्सदृशात्

प्रत्यभिवाद

तिक्ततीराहुरिन्दुमधुनापिबाधते ॥
इन्दोरत्रतदीयत सम्बन्धिमुखसम्ब-
न्धात् ॥

प्रच्यन्त . । पुं० ङीच्छदेशे ॥ प्रतिगतो
ऽन्तम् । अच्चादय . क्रान्तादर्थे०
इ० स० ॥ चि० सन्निकृष्टे ॥

प्रच्यन्तपर्वत . । पुं० पादे । प्रधानाऽ
द्रिसमीपस्थचुद्राद्रौ ॥ प्रच्यन्ते०
महाद्रेः समीपे० यः क्षुद्र . पर्व
त ॥

प्रच्यभिज्ञा । स्त्री० सुखमहमस्त्राप्तमि
च्छाद्यभिज्ञाने ॥ प्रच्यभिज्ञायते ।
प्रच्यभिपूर्वाज्जानाते रातश्चीपसर्ग
इच्छब् । टाप् ॥

प्रच्यभिज्ञानम् । न० इन्द्रियजीज्ञाने
॥ प्रच्यभिज्ञाननामपूर्वमनुभूतस्य
कालान्तरेप्रमाणेनतत्त्वोल्लेख्यपूर्व
कज्ञानम् । तथाहि । आत्माहियो
हवाल्यं पितरावन्वभूवसएवेदानीं-
स्थाविरनमृननुभवामीति । योह
सुप्तःस्वप्नमद्राक्षसएवेदानींजागर्मी
तिचवाब्बाद्यवस्थासुच० प्रच्यभिज्ञा
यते । प्रेत्तिपूर्वाज्जानातेत्युट् ॥

प्रच्यभियोग . । पुं० प्रच्यपराधे ॥

प्रच्यभिवाद . । पुं० अभिवादस्यगुरो
राशीर्वचने ॥ अभिवादयित्रे आशी-
र्वादः प्रच्यभिवादइतिव्याख्यानात्
॥ अत्रोक्तपतञ्जलिना । अविद्वांसः
प्रच्यभिवादेनाज्ञोयेनपुतिविदु . ।

प्रच्ययः

कामन्तेषुतुविप्रोष्यस्त्रीष्विवायमह-
वदेत् । स्त्रीष्वन्माभूमेच्छ्वेयव्याक
रणमिति ॥ स्त्रीष्विवेति । प्रत्यभि-
वादेहिगुरुणामुत . कार्यं । नुत
कर्तुंनजानातिसस्त्रीवद्वक्तव्यं अय
महमिति । नत्त्वभिवादयेदेवदत्तो
हमित्यादिनासंस्कृतप्रयोगेणैतिकै
यट . ॥

प्रच्यभिवादनम् । न० प्रच्यभिवादे ॥

प्रच्यय . । पुं० अधीने ॥ शपथे ॥

ज्ञाने ॥ विश्वासे ॥ उदयतिचपरिस्मि
न्प्रच्ययेशास्त्रयोनी० गतवतिविल
यञ्चप्राकृतेपिप्रपञ्चे । सपदिपदसु
दीतकेवलप्रच्ययोयत् तदियदिति
मिमैतिकोहृदापण्डितोपि ॥ निश्च-
ये ॥ हेतौ ॥ कार्यप्रच्ययते० जनकत्वे
नगच्छति० इतिव्युत्पत्त्याप्रच्ययशब्द
कारणबचनइच्छाह ॥ प्रतीयतेस्मात्
कार्यमिति व्युत्पत्तेश्च ॥ रभ्ये ॥ शब्दे ॥
प्रथितत्वे ॥ तृतीयाध्यायमारभ्यपञ्च
माध्यायपर्यन्त प्रकृते . परतोविहि
तेषुसद्भादिकबन्नेषु ॥ प्रकृतिपरए
वप्रच्यय . प्रयोक्तव्य . । प्रच्ययपरै
वप्रकृतिरितिभाष्यम् ॥ नकेवला
प्रकृतिप्रयोक्तव्यानापिकेवल प्रच्य
य इतिच ॥ आचारे ॥ प्रत्ययन
म्० प्रतीयतेऽनेनवा । प्रत्ये तीति-
वा । इण् गतौ । एरच् पुंसीतिघो
वा० पचाद्यज्वा ॥ प्रतिविषयमय-

प्रच्यवसितम्.

तिगच्छतीतिवाविग्रहे । अय० ।
अच् ॥ प्रत्यया सहकारिणद्धृतित्रि
काण्डशेष ॥

प्रच्ययकारिणी । स्त्री० मुद्रायाम् ।
छाप० मोरछाप० इ० भा० ॥ अ-
भिज्ञाने ॥ प्रच्ययस्यनिश्चयस्यकारि
णी ॥

प्रच्ययित द्वि० । आप्ते । विश्वस्ती ॥
प्रच्ययोविश्वास . सञ्जातोऽस्य । त
दस्यसञ्जातमितीतच् ॥

प्रच्ययी । त्रि० विश्वासिनि ॥ प्रच्ययो
अस्यस्य । इनि ॥

प्रच्यरिः । पु० पञ्चमतारायाम् ॥

प्रच्यर्थी । त्रि० शत्रौ ॥ प्रतिकूलमर्थ-
यितुंशीलः । अर्थयाञ्चयाम् । सुपी
तिणिनि । ॥ प्रतिवादिनि ॥ अर्थि
प्रतिपक्षे ॥ यथा । प्रच्यर्थिनोऽग्रतो
लेख्य यथावेदितमर्थिना । समामा
सतदर्धाहर्नामजात्यादिचिह्नितम्
॥ अर्थ्यतेइत्यर्थः साध्य . सोस्या
स्तीत्यर्थी० तत्प्रतिपक्षः प्रच्यर्थी ॥

प्रत्यर्पणम् । न० निर्यातने । न्यासा-
पर्णे ॥

प्रच्यप्रित् । त्रि० प्रतिदत्ते ॥ प्रच्य
वकर्शनम् न० क्लृप्तत्वकरे ॥ नि-
वर्तकी ॥

प्रच्यवरः । त्रि० निवृत्ते ॥

प्रच्यवसानम् । न० भक्षणं ॥ भोजने ॥

प्रच्यवसितम् । त्रि० भक्षिते ॥ प्रत्य

प्रच्यहम्

वसीयतेस्म । धीन्तकर्मणि । क्तः ॥
प्रत्यवस्कन्द . । पुं० प्रत्यवस्कन्दने
प्रत्यवस्कन्दनम् । न० व्यवहारोत्तर
प्रभेदे ॥ यथा । प्रत्यवस्कन्दनं नाम
सत्यगृहीतम्० प्रतिदत्तं प्रतिग्रह-
लब्धमितिवा । यथाहनारदः । अ
र्थिनालेखितोयोर्थः प्रत्यर्थीयदि
तंतथा । प्रपद्यकारणं ब्रूयात्प्रत्यव
स्कन्दनस्मृतमिति ॥ बृहस्पतिरपि
। अर्थिनाभिहितोयोर्थः प्रत्यर्थीयदि
ततथा । प्रपद्यकारणं ब्रूयात्प्रत्य-
वस्कन्दनंहितदिति ॥

प्रत्यवस्थाता । पुं० शत्रौ ॥

प्रत्यवस्थानम् । न० दूषणाभिधाने ॥

प्रत्यवहारः । पु० प्रलये ॥ प्रत्यव
ह्वियन्ते प्राणिनोस्मिन् । इञ् ।
अवहाराधारेतिषञ् ॥

प्रच्यवायः । पुं० अङ्गवैगुण्यनिबन्धने
पाये ॥ प्रच्यवाय्यते । प्रच्यवपूर्वाद्
यतेर्षञ् ॥

प्रच्यवेद्यः । त्रि० एतावत्कृतमेताव
त्कर्तव्यमिच्छनु सन्धानेनविचार
णीये ॥

प्रच्यश्मा । पुं० गैरिके । गिरिमृदि ॥

प्रच्यस्तः । त्रि० प्रक्षिप्ते ॥

प्रच्यहम् । अ० प्रतिदिने ॥ अहः

अहः प्र० प्रति० यथार्थेऽव्ययीभावेन

पुंसकादन्यतरस्यामितिसमासान्त

ष्टच् । टिलोपः ॥

प्रत्यादेश

प्रत्याकार । पुं० खड्गकोषे ॥
 प्रत्याख्यात । पुं० दूरीकृते । निरा
 कृते ॥ प्रत्याख्यायतेऽस्म । ख्याप्र
 कथने० चक्षिडादेशोवा । क्त ॥
 प्रत्याख्यानम् । न० निराकरणे ।
 निरसने ॥ ख्या० चक्षिडादेशोवा
 । ख्युट् ॥
 प्रत्याख्येयः । चि० प्रणीये । प्रत्-
 याख्यातुयोम्ये ॥ अचोयत् । ईत् ॥
 कुशा शाकपयोगश्चा प्रत्याख्ये
 यनवारिच । अयाचिताद्धतशास्त्र
 मपिदुष्कृतकर्मण ॥ अन्यत्रकुल-
 टापहृदपतितेभ्योद्विषस्तथेतिगरुड
 पुराणे अध्यायः ॥
 प्रत्यागत । चि० पुनरागते ॥ स
 द्विवृत्ते ॥
 प्रत्यागम । पुं० प्रत्यागमने । फि-
 रक्तेभावना० इ० भा० ॥
 प्रत्यागमनम् । न० पुनरागमने । प्र-
 त्यागमे ॥
 प्रत्यादित्स्व । चि० आच्छिद्यग्रहीतु
 मिच्छी ॥
 प्रत्यादिष्ट । पुं० निराकृते । निर
 स्ते । माआगच्छे ख्याद्युक्ते । प्रति
 रुद्धे ॥ प्रत्याख्याते ॥ प्रत्यादिश्य
 तेऽस्म । दिश अतिसर्जने । क्त ॥
 प्रत्यादेश । पु० निराकृतौ । प्र-
 त्याऽऽख्याते ॥ प्रसङ्गनिवारणे ॥
 भक्तप्रतिदेवतायाउपदेशे ॥ प्रत्या

प्रत्याहार .

देशनम् । दिश० । घञ् ॥
 प्रत्याय । पु० विश्वासे ॥
 प्रत्यायक । चि० प्रतीतिजनके ॥
 यथा । वर्णसमूहरूपतयाशब्दोऽर्थ
 स्यप्रत्यायकइति ॥ यथावाहद्विरादै
 जित्यत्रहृद्विशब्दस्यप्रत्यायकत्वमा
 देच।प्रत्याय्यत्वम् ॥
 प्रत्यायनम् । न० प्रतीतावानयने ॥
 बोधजनने ॥
 प्रत्यायित । चि० विश्वसनीये ॥ प्र
 त्ययए३प्रत्याय तप्राप्त ॥
 प्रत्यालीढम् । न० धन्विनायुद्धकाले
 चरणन्यासभेदे । ऊर्ध्वस्थस्यवामपा
 दप्रसारेऽदक्षिणपादसङ्कोचे ॥ चि०
 अशिते ॥ प्रत्यालेहनम् । लिह० ।
 नपुसकेभावेत्त ॥
 प्रत्याशा । स्त्री० अभिलाषि ॥
 प्रत्यासत्ति । पु० सामीप्ये ॥
 प्रत्यासन्न । चि० निकटवर्तिनि ॥
 प्रत्यासर । पु० सैन्यपृष्ठे ॥
 प्रत्यासार । पु० व्यूहस्यपश्चाद्भागे ।
 व्यूहस्यपश्चाद्ध्युहान्तरे । व्यूहपा-
 णी ॥ प्रतीपमासारयतिभग्नान्
 । इ० । ख्यन्त । अच् ॥
 प्रत्याहत । चि० कुण्ठिते ॥
 प्रत्याहरणम् । न० प्रत्याहारे ॥
 प्रत्याहार । पु० उपादाने । स्वस्व
 विषयेभ्यद्न्द्रियाणाप्रत्याहरणे ॥
 स्वस्वविषयासम्प्रयोगेचित्तस्वस्व

प्रत्युत्तरम्

पानुकारएवेन्द्रियाणामितिपातञ्ज
ला । विषयेभ्योनिगृहीतानीन्द्रि-
याणित्तरूपाख्ये षभवन्ति । तत्
श्चविज्ञेपाभावात्चित्तधारणादिक
निर्वहतीत्यर्थ ॥ सर्वाणीन्द्रिया
णिस्त्वन्विषयेभ्यः प्रत्याहरतीति
तथा ॥ विषयेष्व्वात्मतादृष्टामनस-
स्थितमज्जनम् । प्रत्याहारः सवि-
ज्ञेयोभ्यसनीयोसुमुक्षुभिः ॥ प्रत्या-
हरणम् । षञ् । षञ् ॥ अक्षरस-
मान्नाये । अल्पेनबहूनाग्रहणे ।
व्याकरणपुंसिषे षञ्भलादिषु ॥
प्रत्याह्वयन्तेसञ्चिष्यन्तेवर्णायञ् ।
कारणाधिकरणयोश्च तिल्युटिप्राप्ति
कृत्यल्युटोबहुलमितिबहुलोक्तेर
धिकरणे षञ् ॥ प्रतिकार्यमाह्वय
न्ते वा ॥

प्रत्याहारयोगः । पुं० श्रीवादीनी
न्द्रियाख्यन्वयसंयमाग्निषुक्षुञ्जतीति
विहिते ॥

प्रत्युक्तः । चि० दृष्टोत्तरे । प्रतिकार्य
क्ये ॥

प्रत्युक्तिः । स्त्री० प्रत्युत्तरि ॥

प्रत्युत्क्रमः । पु० प्रयोगार्थे । कामारम्भे
प्रथमप्रयोगे ॥ प्रत्युत्क्रमणम् । षञ् ॥

प्रत्युत्क्रान्तिः । स्त्री० प्रत्युत्क्रमि ॥

प्रत्युत्तरम् । न० प्रतिवचने । उत्तरे ॥

उत्तरंप्रति-उत्तरे ॥ यथा । ममेव
भूमिःक्रमागतत्वात्-इतिवाद्युक्ते ॥

प्रत्युपविशनम्

ममेवभूमिर्दशवर्षीप्रभुज्यमानत्वात्
इतिप्रत्युत्तरः ॥

प्रत्युत्थानम् । न० अभ्युत्थाने । गात्रो
त्थानपूर्वकसन्माने । प्रत्युत्थीयते
ऽत्र । षा० । ल्युट् ॥

प्रत्युत्पन्नः । चि० उत्पत्तिविशिष्टे ॥
प्रत्युत्पद्यतेऽस्मि । पद० । क्त ॥

प्रत्युत्पन्नमतिः । चि० प्रगल्भे ।

प्रतिभायुक्ते ॥ सूक्ष्मबुद्धियुक्ते । कु
शलीयमतौ ॥ कार्यावसरएवप्रत्यु-
त्पन्नमतिर्यस्यसः ॥

प्रत्युद्गतः । चि० प्रत्युद्दिष्टे ॥ प्रत्यु-
द्गम्यतेऽस्मि । गम्छ् ० । क्त ॥

प्रत्युद्गमः । पुं० आगच्छतोर्गुर्वादिः

सम्भुखगमने । अभ्युत्थाने ॥ प्रत्यु-
द्गमप्रत्ययणाभिवादनं विधीयते
साधुमियः सुमध्यमे । प्राञ्चैः प-
रस्मैपुत्रषायन्तेतसागुहाशवायैवदे
हमानिनि ॥

प्रत्युद्गमनम् । न० प्रत्युद्गमे ॥

प्रत्युद्गमनीयम् । न० धीतांशुकक्षये ॥

चि० उपसृष्टेः । समुपस्थानयोग्ये
पूजनीये ॥

प्रत्युद्घातः । पुं० प्रत्युद्घाते ॥

प्रत्युद्घातः । चि० निषेदिष्टे ॥

प्रत्युद्धारः । पु० उपकारप्रतिउप

कारे । प्रतिपिद्धे ॥ प्रतिकर्तुम्
यत्तद्व्यजीवितान्मरणवरम् ॥

प्रत्युपविशनम् । न० निरोधने ॥

प्रथितः

प्रत्युप्त । त्रि० खचिते ॥
 प्रत्युष । न० पृभाते ॥ प्रत्योषत्यन्ध
 कारम् । उषदाहे । उष किदि
 लसि अन्योपसर्गनिवृत्तयेप्रतीति ॥
 प्रत्यूढ । त्रि० हृते । वहिष्कृते ॥
 प्रत्यूष । पुं० अहर्मुखे । पृभाते ॥
 वसौ ॥ प्रत्यूषति० सृजतिकामुका
 न् । ऊषरुजायाम् । इगुपधेतिक् ॥
 प्रत्यूष । न० प्रत्यूष ॥
 प्रत्यूह । पुं० विघ्ने ॥ प्रत्यूहनम्
 । ऊह० । घञ् ॥
 प्रत्येकम् । न० एकमेकम्प्रतीत्यर्थे ॥
 प्रत्येना । त्रि० चौर्यादिशिष्यके ॥
 प्रत्येनसः शिष्यका । स्युश्चौर्यादी
 तत्तदेनसि ॥
 प्रथनम् । न० विस्तारे ॥
 प्रथम । त्रि० आदौ ॥ प्रधाने । मु-
 ख्ये ॥ प्रथते । प्रथप्रथ्यने विस्तारे
 वा । प्रथेरमच् । प्रथमचरमेति
 सर्वनामत्वात्पक्षे० जस शी । प्र
 थमे प्रथमा । ॥
 प्रथमा । स्त्री० सु० श्री० जस् इति
 त्रिके ॥
 प्रथयन् । त्रि० विस्तारयति ॥
 प्रथा । स्त्री० ख्याती । प्रसिद्धक्रिया
 याम् ॥ प्रथनम् ॥ प्रथ० । भिदा
 द्यङ् ॥
 प्रथित । त्रि० विख्याते ॥ प्रथतेस्य
 । प्रथ० । अकर्मकत्वात्कर्त्तरिक्तः

प्रदक्षिणः

इट् ॥
 प्रथिति । स्त्री० ख्याती । प्रथते
 प्रथ० । पदिप्रथिभ्यानिदितिति ॥
 तितुत्रेष्वयहादीनामितौट् ।
 प्रथिमा । पु० पार्थिवे । पृथुत्वे ॥ पृ
 थोर्भावः । पृथ्वादिभ्यङ्मनिज्वेति
 इमनिच् । रक्तोरितिरच्आदेश् ।
 टेरितिठिलोप ॥
 प्रथिष्ठ । त्रि० अतिशयेनप्रथौ । अ
 तिष्ठहति ।
 प्रथीयान् । त्रि० पृथुतरि ॥ ईयम्नि०
 रक्तोहलादेरितिरेफादेश् ॥
 प्रदः । त्रि० प्रदातरि । प्रकर्षेणददा
 ति । डुदाञ् । क् ॥ प्रेदाञ्
 इतिकर्मण्युपपदेविधानान्नक् । त
 स्मादसाधुरेवायम् ॥
 प्रदक्षिण । पु० न० दक्षिणावर्तेनदेव
 तामुद्दिश्यभमणे ॥ यथा । एकदे
 व्यारवौसप्त त्रीणिकुर्याद्दिनायके ।
 चत्वारिकेशवेकुर्यात् शिवेचार्धप्रद
 क्षिणम् ॥ सर्वदेवतुष्टिदप्रदप्रदक्षि
 णम् यथा । प्रसार्यदक्षिणइस्त स्वय
 न्ब्रशिरा पुना । दक्षिणदशंय
 न्पार्श्वं मनसापिचदक्षिण ॥ सक्र
 त्त्रिर्वाविष्टये तादेव्याप्रीति । प्रजा-
 यते । सचप्रदक्षिणोज्ञेयः सर्वदेवौ
 चतुष्टिद ॥ अष्टोत्तशतयस्तुदेव्या
 कुर्यात्प्रदक्षिणंसर्वान्कामान्समा
 साद्यपश्चात्प्रोक्षमवाप्नुयात् ॥ मन

प्रदर

सापिचयोदद्याई व्यै भक्त्याप्रदक्षि-
णम् । प्रदक्षिणाद्यमगृहेनरकाधि-
नपश्यति ॥ अपिच । दक्षिणाहाय
वीगत्वादिशतस्याश्चशास्त्रवीम् ।
ततश्चदक्षिणागत्वानमस्कारद्विको
णवत् ॥ अर्द्धचन्द्रमहेशस्यपृष्ठतश्चस
मीरितम् । शिवप्रदक्षिणेनस्त्रीअ-
र्द्धचन्द्रक्रमेणतु ॥ सव्यासव्यक्रमेणै-
वसोमसूत्रनखङ्कयेत् ॥ प्रसार्यदक्षि
णहस्तस्वयनस्रशिरा पुनः । दर्श
येदक्षिणापार्श्वमनसापिचदक्षिण ॥
त्रिधाचवेष्टयेत्सम्यक्देवताया प्र
दक्षिणम् ॥ एकहस्तप्रमाणश्चएकवा
पिप्रदक्षिणम् । अकालेदर्शनविष्णो
र्हन्तिपुण्यपुराकृतम् ॥ प्रगतोदक्षि
णम् । तिष्ठद्गुप्रभृतीनिचद्वत्यव्ययी
भाव ॥

प्रदत्त । चि० प्रकर्षेणदत्ते ॥

प्रदर । पु० विदीर्णभूभागे । विदारे
॥ शरे । वाणे ॥ भङ्गे ॥ नारीरुग्-
भेदे । असृग्दरे ॥ तत्तुफलितयोन्या
रक्तादिधातुचरणे ॥ अस्त्रनिदान
यथा । विरुद्धमद्याध्यशनादजीर्णा
दगर्भप्रपातादतिमैथुनाच्च । याना
धृशोकादतिर्कषणाच्चभाराभिघाता
च्छयनाहिवाच ॥ असृग्दरभवेत्स
र्वसाङ्गमर्द्दसवेदनम् ॥ तस्यातिष्ठ
दधौदीर्घल्यं शमोमूर्च्छामदसृषा ।
दाह । प्रलाप पाण्डुत्वतन्द्रारोगा

प्रदीपः

श्रवातजा ॥ सचतुर्विधलक्ष्मणयथा
। तस्मैष्वापित्तानिलसन्निपातैश्चतु
प्रकारप्रवदन्तिष्ठद्धाद्वति ॥ प्रदीप्य
ते० प्रदरणमनेनवा । हविदाररणे
। ऋदोरप् ॥ गर्त्ते ॥ प्रकृष्टभये ।
त्रि० तद्वति ॥
प्रदर्शनम् । न० सदर्शने ॥ दिङ्माच
दर्शने ॥ प्रदृश्यते । दृशिर् । ल्युट्
प्रदर्शित । चि० आलोकिते ॥
प्रदत्त । पु० वाणे ॥
प्रदानम् । न० दाने ॥ प्रदीयमाने ॥
हुदाञ् । प्रपूर्व । प्रकृष्टदाने ॥
प्रदानोचित । चि० दानपात्रे ॥
प्रदिग्धम् । न० मासव्यञ्जनभेदे ॥
यथा । मासवहुघृतैर्भृष्टसिक्ताचो-
ष्णास्वनामुहु । जीरकाद्यै समा
युक्तपरिशुष्कतदुच्यते ॥ तदेवघृत
तक्राव्य प्रदिग्ध सच्चिजातकम् ॥
त्रिप्रकर्षेणलिप्ते ॥
प्रदिक् । स्त्री० विदिशि ॥ दिग्भ्य
प्रगता । शान्ता ॥
प्रदिष्ट । चि० निर्दिष्टे । प्रदर्शिते ॥
प्रदीपः । पु० गृहमणौ । दशैश्वने ।
कञ्जलध्वजे । दीपे । दीवा० इ०
भा० ॥ दीवब्रह्माश्चकर्त्तव्यास्त्रैजसा
द्यैश्चभैरव । वृक्षेचदीपोदातव्योनतु
भूमौकदाचन ॥ सर्वसहावसुमती
सहतेनत्वद्वयम् । अकाव्यं पाद-
घातश्चदीपतापतथैवच ॥ प्रदीप्यते

प्रदेशिनी

ऽनेनवादीपयतिप्रकाशयतिवा ।
दीपीदीप्तौ । इगुपधत्वात्क घ-
ञ्वा । अञ्वा । प्रोन्योपसर्ग
निवृत्त्यर्थः ॥

प्रदीपन । पुं० स्थावरविषभेदे ॥ त
क्षत्रणयथा । वर्णतोलीहितोयः स्या
हीप्तिमान्दहनः प्रभः । महादा
हकर पूर्वै कथित सप्रदीपन ॥
अपिष्व । प्रदीपनस्तुदहनोरक्तवर्णौ
ज्ञनाद्रिज ॥ इ० ॥ चि० प्रका
शके ॥ प्रकर्षेणदीपयति । षिज
न्ताहीपेर्ल्युः ॥

प्रदीप्त । चि० प्रज्वलिते । दह्यमाने ॥
पूदीप्ता । स्त्री० रवियुक्तदिशि ॥
पूदूषित । चि० उपहृते ॥
पूदेय । चि० पारितोषिके ॥
पूदेशः । पुं० देशमात्रे । स्थितौ ।
आस्थाने । अवकाशे ॥ तर्जन्यद्गुष्ठ
सम्मिते ॥ भित्तौ ॥ एकदेशे ॥ पू-
दिश्यते । दिश० । हलञ्चेतिघञ् ।
उपसर्गस्यघञ्जीति पाक्षिकोदीर्घाभा
वः ॥

प्रदेशनम् । न० प्राभृते । उपायने ।
उपहारे ॥ प्रदिश्यते । दिश० । कृ
त्यल्युट् ॥

प्रदेशिनी । स्त्री० तर्जन्याम् ॥ प्रदिश्य
तेऽनया । दिश० । कर्णोर्ल्युट् ॥

प्रदेशिनी । स्त्री० तर्जन्याम् ॥ प्रदि
शति । दिश० । सुपीतिषिनि प्र

प्रद्योतनः

देशोऽस्त्वस्यावा । इनि० ॥

प्रदेहः । पु० आलेपभेदे । प्रलेपे ॥
आर्द्रौघनस्तथोष्ण स्यात्प्रदेहः श्ल
घ्नावातहा ॥ अनुलेपनाभ्यङ्गादौ ॥
प्रदोषः । पु० रजनीमुखे ॥ त्रिमुह
त्तं प्रदोषस्याद्रवावस्तगतिसतीत्य
के ॥ प्रदोषोऽस्तमयादूर्ध्वघटिका
द्वयमिष्यतइत्यर्थः ॥ प्रकृष्टदोषे ॥
दुष्यति । दुष० । अच् । टाप् ।
प्रारब्धोदोषायाः प्रादिसमासः ।
प्रारब्धादोषायस्मिन्वा । गोस्त्रियो
रितिङ्गस्व ॥

प्रदोषव्रतम् । न० प्रदोषदिनेक्रियमा
णं व्रतानुष्ठाने ॥ यथा । यत्र देवो मह्य
देवो देवीसंस्थाप्यविष्टरे । नृत्यं करो
तिपुरतः सार्धं देव्यानिशामुखे । तत्रो
पोष्यरजन्यादौ प्रदोषेषूजयेच्छिवा
म् । प्रतिपन्नविशेषिणतद्देवोप्रीति
कारकमिति श्रीदेवीभागवतेश्रीदेवी
गीता ॥

प्रद्युम्नः । पु० कामदेवे । कन्दर्पे ।
बुद्ध्यधिष्ठातरि । वासुदेवाशवि० ।
यथा । अनिरुद्धः स्वयं ब्रह्मा प्रद्यु-
म्नः काम एव च । बलदेवः स्वय-
शेषः कृष्णश्च प्रकृते परः ॥ प्रकृ-
ष्टद्युम्न बलमस्य ॥

प्रद्योतः । पुं० आतपे । प्रकाशे ॥
प्रकृष्टोद्योतः ॥ रश्मी ॥

प्रद्योतनः । पुं० सूर्ये ॥ कृप्रष्टोद्योत-

प्रधी :

न . ॥ न० द्युतौ ॥
 प्रद्राणक . । चि० कुक्षितामवस्थाप्रा
 म्ते । अन्नलाभादन्ध्यावस्थाप्राप्ते ॥
 प्रद्रावः । पुं० पलायने । अपक्रमे ॥
 प्रद्रवणम् । द्रु० । प्रेद्रुस्तुव-
 द्भ्रतिघञ् ॥
 प्रधानम् । न० युधि । रणे । दारणे ।
 डुधाञ् ० । कृपवृज्जीतिक्युः ॥
 प्रधर्षणम् । न० अभिभवे ॥
 प्रधानम् । न० प्रकृतौ । गुणसाम्याव-
 स्थायाम् ॥ परमात्मनि ॥ बुद्धौ ॥
 प्रधत्ते सर्वमात्मनि । अन्यचापी-
 तियुच् ॥ चि० उत्तमे ॥ प्रदधा-
 त्ति । डुधाञ् ० । ल्युट्० युज्वा ।
 प्रधत्ते० प्रधीयतेऽनेनास्मिन्वा । क
 त्करणेऽदौल्युट् ॥ पु० न० महा-
 मात्रे । सेनापत्यादौ ॥ प्रधीयते ।
 कृत्यल्युट् इति कर्म्मणिल्युट् ॥ प्र
 धानानुयायिनौजनव्यवहाराभवन्ति
 ॥ प्रधानस्य प्रधानेन सह निरोधी-
 नस्तदुर्बलेन ॥
 प्रधानात्मा । पुं० जगत्प्रकृतौ । मा-
 यायाम् ॥
 प्रधावन . । पुं० वायौ ॥ चि० प्रकृ-
 ष्टगमनविशिष्टे ॥ प्रकृष्ट धावनयस्य ॥
 प्रधि . । पुं० रथस्य चक्रान्तेभूमिस्य-
 र्शिभागे । नेम्बाम् ॥ प्रधीयतेऽनेन ।
 डुधाञ् ० । उपसर्गेघो . किः ॥
 प्रधीः । चि० उत्कृष्टबुद्धियुक्ते ॥ प्रकृ-

प्रनिघातनम्

ष्ट ध्यायति । ध्यै० । ध्यायते . स-
 म्प्रसारणञ्चेति क्विप् । हलञ्चेति दौ
 र्घं . । नित्यस्त्रीच्वाभावान्नदी-
 च्त्वम् । प्रकृष्टाधीर्यस्येति विग्रहे तु न
 दीचत्वम् ॥ स्त्री० प्रकृष्टबुद्धी० तद्यु-
 क्तायाञ्च ॥ प्रकृष्टाधीः प्रकृष्टा-
 धीर्यसरावा ॥
 प्रधूपित . । चि० प्रकर्षेण तप्ते । दीप्ते
 च ॥ क्लेशिते ॥ प्रकर्षेण धूपित ॥
 प्रधूपिता । स्त्री० क्लेशितायाम् ॥ रवि
 गन्तव्यदिशि ॥
 प्रधूमित . । चि० सञ्जातधूमे ॥ ता०
 स्त्री० सूर्यगन्तव्यदिशि ॥ प्रकर्षेण
 धूमः सजातोस्यता० इतच् ॥
 प्रध्वंस . । पु० विनाशे । प्रकृष्टो
 ध्वंस ॥
 प्रध्वंसाभाव . पुं० अभावविशेषे ॥
 सच्च० सादिरनन्त प्रध्वंस . उत्प
 त्ते रनन्तरमकार्यस्य । घृटादावति
 व्याप्तिवारणायानन्तर्भवति । आका
 शादावतिव्याप्तिवारणायसादिरि
 ति ॥ प्रध्वंसञ्चासावभावश्च ॥
 कपालेषु घृटादेर्विद्यमानस्यैवाभावं
 प्रध्वंसाभावस्तिरोभावजनक इति
 सत्कार्यवादिन ॥
 प्रनतोदर . । चि० विस्तृतोदरे । स्थू
 लोदरे ॥ प्रकर्षेण तनन्तममुदरयस्य
 ॥ रीस्त्री० ॥ युवादित्त्वान्नयः ॥
 प्रनिघातनम् । न० प्रनिघातने ।

प्रपञ्च :

वधे ॥

पुं० सञ्चये ॥ विस्तारे ॥
 प्रतारणे । विप्रलम्बने ॥ विपर्या
 से ॥ विपर्यासो ॥ बैपरीत्य भ्रमो
 वामार्थितस्वामी ॥ स सारे । नाम
 रूपलक्षणैश्चैतन्निद्विस्तारे । आका
 शादिदेहान्ते जगद्विस्तारे ॥ प्रपञ्च
 ते । पचिव्यक्ती करणे । पचाद्यच्
 । अध्यारोपापवादाभ्यानिष्प्रपं
 चप्रपञ्चते । अत प्रपञ्चो न बास्तव ।
 यथाहुर्गौडपादाचार्याः । प्रपञ्चो
 यदि विद्यते न विवर्त्तते न सशयः ।
 मायामात्रमिदं तन्महैत परमार्थं
 त । विकल्पो विनिवर्त्तते कल्पितो
 यदि केनचित् । उपदेशाद्य वादो
 ज्ञातेनैत न विद्यते ॥ प्रपञ्चस्य
 किं कारणं किं स्वरूपमित्यादितर्क
 जालं च न कर्त्तव्यं तस्य मायामय
 त्वादिह्यहुराचायायथा ॥ किमि
 दं किमस्य रूपं कथमिदं मभूदमु-
 च्यको हेतुः । इति न कदापि विचि
 न्यचिन्त्य मायेति धीमता विश्वम् ॥
 इति निदारुविकारेदारुतिसे भव ।
 तिस्रोपितत्रैव । जगति तथा परमा
 त्मा परमात्मन्यपि जगत्तिरोधत्ते
 ॥ आत्ममये महति पटिविधजगच्चि
 त्मात्मना लिखितम् । स्वयमेव के
 वलमसौ पश्यन् प्रमुदं प्रयाति परमा
 त्मा ॥ तथा चोक्तं योगिनीहृदये

प्रपा

। जगच्चिन्तनसमालिख्यस्वच्छातूलि
 कयात्मनि । स्वयमेव समालोक्य प्री
 णाति भगवान् शिव इति ॥
 प्रपञ्चितम् । त्रि० विस्तारिते ॥
 प्रपञ्चोपशमः । पुं० आत्मनि ॥ प्र
 पञ्चसा उपशमो यस्मिन् ॥ चिन्मा-
 त्रमलमक्षयमद्वयमानन्दमनुभवा
 रूढम् । ब्रह्मैवास्ति तदन्वत्तन्किञ्चि-
 दस्तीति निश्चयो विदुषाम् ।
 प्रपञ्चः । त्रि० शिथिले ॥
 प्रपञ्चः । स्त्री० हरीतक्याम् ॥ प्रक-
 र्षेण पञ्च ॥
 प्रपदम् । न० पदार्थे ॥ प्रकृष्टं प्रार
 ष्व० प्रगतं वापदम् । प्रादयोगताद्य
 र्थे प्रथमयेति समासः ॥
 प्रपदनम् । त्रि० प्राप्तिसाधने ॥ प्रप-
 दयतेऽनेन । पद० । ल्युट् ॥ शर-
 णं गमने ॥
 प्रपद्यमानः । त्रि० मन्यमाने ॥
 प्रपन्नः । त्रि० शरणागते ॥ सक्तदेव
 प्रपन्नायतवास्मीति च याचते । अभय
 सर्वथा तस्मै ददाम्ये तद्ब्रतं मम ॥
 प्रपद्यतेऽस्मि । पद० । क्तः । आग-
 ते ॥ प्राप्ते ॥
 प्रपन्नाडः । पुं० एडगजे । चक्रमर्द-
 के ॥
 प्रपा । स्त्री० पानीयशालिकायाम् ॥
 प्रपिवन्त्यस्याम् । पापानि । आत-
 इत्यङ् ॥

प्रपित्तु .

प्रपाठक : । पुं० सामवेदाध्याये ॥

प्रपाणि । पुं० करस्राधीदेशे । पा
णितले ॥

प्रपात । पु० अतटे । भृगौ । निरव
लम्बनपर्वतपार्श्वे । यस्मात्पतने
ऽवस्थानक्रियाविशेषोनास्ति० तस्मि
न् । प्रपतन्त्यस्मात् । पत्त्ल० । अ
कर्त्तरीतिचञ् ॥ निर्भरे ॥ अभ्य
वस्कन्दे ॥ कूले० । इतिहेमचन्द्र.
पतनप्रदेशे । यत्रपततितत्र ॥ प्रप
तत्यस्मिन् ॥

प्रपान . । पु० अश्वस्योत्तरोष्ठतले ॥

प्रपायी । त्रि० पानकर्त्तरि ॥ रक्षणक
र्त्तरि ॥

प्रपावनम् । न० बनान्तरे । कामार-
ख्ये ॥ त्रि० प्रकर्षेणशुद्धिजनके ॥

प्रपितामह . । पु० पितृपितामहे ।

पितामहपितरि ॥ विधातरि । ब्र
ह्मणि ॥ हिरण्यगर्भस्यापिपितरिबा
मुद्रे ॥ प्रकर्षेणपितामह । प्राद
यद्वति समास ' ॥

प्रपितामही । स्त्री० पितृपितामह्याम्

॥ प्रपितामहपत्न्याम् ॥ स्त्रीनभ
र्त्तसहस्राच्च माताभुङ्क्ते स्वधामयम्
॥ पितामहीचस्त्री नैवस्त्री नैवप्रपि
तामही ॥ प्रकर्षेणपितामही ॥

प्रपित्तु . । त्रि० प्राप्तुमिच्छौ ॥

पतते ' सन्ननादु प्रत्यय ।

। सनिमीमेत्यादिना० इसादेशः

प्रफुल्ल

अचलोपोऽभ्यासस्य त्वभ्यासलोप'

प्रपुञ्जाट । पु० चक्रमर्हे ॥

प्रपुनाड . । पु० एङगजे । पञ्जाटे

द्विपञ्जातप्रपुञ्जाडशाक सुखेदित

पिण्डितवाढवाढ । ससैन्धव राजा

कयासुदिग्ध विमर्द्यसैव्य कथिता

हिपाच्यम् ॥ प्रपुनाडीलघु . स्वादु

वातश्लेष्महर पर . तिक्त क

फापहः श्वासकासकुष्ठकमीन्जये

॥ पुमासनाडयति । नडभ्रशे ।

चु० । कर्मण्यण् । मस्यानुस्वारप

रसवर्णोप्रकृष्ट प्रगतोवापुञ्जाड

प्रपरिका । स्त्री० कण्टकार्याम् ॥

प्रपूरित . । त्रि० दग्धि । पूरिते ॥

प्रपौण्डरीकम् । न० पुण्डर्ये । हस्ति

नामनुष्याणाञ्चक्षुष्येक्षुद्रविटपे ।

शालपर्णीपञ्चतुल्यच्छदे । चक्षुष्ये

पुण्डरिया इति गौ० भा० प्र० ।

स्थलपद्मेतिप्र० ॥ पुण्डरीकेणसह

शम् । शेषे० इत्यण् । प्रकृष्टपौण्ड

रीकम् । यद्वाभ्यर्थेऽण् ॥

प्रपौत्र . । पुं० पुत्रस्यपौत्रे । पौत्रस्य

पुत्रे । प्रतिनप्तारि ॥

प्रपौत्री । स्त्री० पौत्रस्यपुत्र्याम् ॥

प्रफुल्ल' । त्रि० उत्फुल्ले । सम्फुल्ले । फु

ल्लोविकसिते ॥ फलति । त्रिफला०

। जीत,क्तः । आदितश्च तीडभा

व . । तिचेत्युत्वम् । अनुसर्गात्फु

ल्लोवितिनिष्ठातस्यलः । प्रादिस

प्रवाल

भास ॥ प्रफुल्लतिवा । फुल्लविक
सने । प० अच् ॥

प्रबन्ध : । पु० सन्दर्भे रचनायाम् ॥
काव्यादिग्रथने ॥ पूर्वापरसङ्गतौ ॥
प्रवाहे ॥ प्रकृष्टोबन्ध

प्रबन्धकल्पना । स्त्री० कथायाम् ॥ प्र
बन्धेनकल्पना ॥ प्रबन्धस्यभिधे-
यकल्पनास्वरचनावा ॥ प्रबन्धक-
ल्पनास्तोकसत्याप्राज्ञा कथावि
दु । परस्परश्रयायास्यात्सामता
ख्यायिकाकाचित् ॥ द्रुतिकोलाह
लाचार्य ॥

प्रबल । पु० पल्लवे ॥ त्रि० प्रकृष्टबल
सयुक्ते ॥ प्रकृष्ट बलमस्य न० प्रकृ-
ष्टबले ॥

प्रबला । स्त्री० प्रसारिण्याम् प्रकृ
ष्ट बलमस्य । अस्यावा ॥ प्रकृष्टव
लयुक्तायाम् ॥

प्रवाल । पु० न० अभिनवपल्लवे ।
किसलये ॥ वीणादण्डे ॥ अङ्गारक
मणौ । बिट्टुमे । लतामणौ । रक्तव
र्णवर्तुलाकाररत्नवि० । मूंगा० इ०
भा० ॥ तस्यशुभाऽशुभलक्षण यथा
। शुद्धघनदृढवृत्त स्निग्ध गात्रसुरङ्ग
कम् । समगुरुसिराहीनप्रवालधार
येच्छुभम् ॥ गौररङ्गजलाक्रान्त वक्र
सूक्ष्म सकोटरम् । रूचकृष्ण लघु-
श्वेतप्रवालमशुभलक्षणम् ॥ विशेषी
युक्तकल्पतरीरनुसन्धेय ॥ प्रक-

प्रबोधित .

र्षेणवल्यतेसन्नियते । बलसवरणे ।
घञ् ॥ यद्वा । प्रबलति । बलप्रा-
णने । ज्वलतीतिण ॥ यद्वा० ख्य-
न्तात्पचाद्यच् ॥ जीवशाके ॥

प्रवालक . । पु० जीवशाके जीवन्ते ॥

प्रवालफलम् । न० रक्तचन्दने ॥

प्रवाहिका । अ० समकाले ॥ ऊर्ध्वार्थे ॥

प्रवाह । पु० कुर्परस्याधीभागे ॥

प्रवाहकम् । अ० समकाले ॥ ऊर्ध्वार्थे

प्रवाहकगृहणीयात् ॥

प्रबुद्ध । त्रि० निद्रोत्थिते ॥ प्रफुल्ले ।

विकसिते ॥ ऊहापोहकुशले । पण्डिते ॥

आत्मबोधयुक्ते । नि . सन्दे

होपरोक्षज्ञानिनि ॥ प्रकर्षेण० अस

म्भावनादिरहितत्वेनबुद्ध ॥

प्रबोध : । पु० विनिद्रस्त्वे ॥ ज्ञाने ॥

यथार्थज्ञाने ॥ चैतन्यप्रधाने । ब्रह्मा

कारान्त . करणवृत्त्युपहितअनाहत

चैतन्ये ॥ प्रकृष्टोबोध . ॥

प्रबोधनम् । न० अनुबोधे । गतगन्ध

सप्रयत्नेनोबोधने ॥ यथाकस्तूरिका

देर्मदादिनाप्रबुद्धि . । बुधभवगमने

। भाविल्युट् ॥ विबोधने ॥

प्रबोधनी । स्त्री० दुरालभायाम् । का

र्त्तिकशुक्लैकादश्याम् । देवउठनी०

इ० भा० ॥

प्रबोधित : । त्रि० सञ्जातप्रबोधे ॥

प्रकर्षेणज्ञापिते ॥

प्रबोधिता । स्त्री० अतिजगतिप्रभेदे

प्रभव :

॥ यथा । सजसाजगौचभवतिप्रबो
धिता ॥ यथा श्रयितामृषाचटुलमा
ननिद्रया० रतिकेलिकुञ्जनिलयेवि-
लासिनी । मुरवैरिणावदनचुम्बना
स्मितमाततानसपदिप्रबोधिता ॥
प्रबोधिनी । स्त्री० उत्पानैकादश्याम् ।
प्रबोधन्याम् ॥
प्रभक्षण . । चि० असञ्चयशीले । खा
उद्धतिस्थाते ॥
प्रभञ्जन . । पु० वायौ ॥ प्रकृष्ट भन
क्ति । भञ्जोश्चामर्दने । युच् ॥
प्रभद्र . । पु० निम्बे ॥ चि० श्रेष्ठे ॥
प्रभद्रा . स्त्री० प्रसारिख्याम् ॥
प्रभव . पु० जलमूले ॥ जन्महेतौ
पिचादौ । पराक्रमे ॥ ज्ञानस्यादि
मस्थाने । प्रथमज्ञानार्थस्थाने ॥
मुनिविशेषे ॥ जन्मनि ॥ उपादाने
निमित्ते ॥ प्रभवत्यस्मात् । अकर्त्त
रिचकारकङ्कत्यधिकारादपादानार्थे
भुवङ्गदोरप् ॥ अन्यतः सिद्धस्य
प्रथममुपलम्भे ॥ विष्णौ प्रकृष्टोभवो
जन्मास्य ॥ यद्वा । प्रकर्षणभवन्ति
जायन्ते मन्त्राभूतान्यस्मात्पूर्वपदम्
॥ गुरोर्मानिबधषष्ठिबत्सराणामादिमे
बत्सरे । तत्फलं यथा । बहुतोया
स्रधामेघाबहुशस्याचमेदिनी । बहु
क्षीरास्रधागावो व्याधिरोगधिवर्जि
ता ॥ प्रशान्तापार्थिवास्त्रैवप्रभवेप
रिक्तीतिताः ॥ १ ॥ तीर्थविशेषे

प्रभा

प्रभविष्णुः । पु० उत्पत्तिकालेसर्व
स्यप्रभवनशीले ॥ प्रपूर्वाङ्गवतेर्भुव
श्चेतिष्णुच्० यद्यपिभुवश्चेतिहृन्द
सि० द्रष्णुजिष्यते० तथा पि० जगत्
प्रभोरप्रभविष्णवैष्णवमितिलोकेपि
प्रयोगदर्शनात् । अत्रनिरङ्गशा .
कवयद्धतिसमावागमकारिभट्टोजि
तीक्ष्णतेन ॥ प्रभौ ॥ यथा । नभ
र्त्तानैवचसुतो नपितामातरोनच ।
आदानेवाविसर्गेवास्त्रीधनेप्रभवि
ष्णवः । इ० ॥ चि० प्रकर्षणभव
नशीले ॥
प्रभा । स्त्री० रुचि । त्विषि दीप्तौ ।
प्रकाशे ॥ तेजसोभार्येयम् यथा ।
प्रभाचदाहिकाचैवहेभार्येतेजस
स्मृते । याभ्याविनाजगत्सष्टु वि-
धातुञ्जनहीश्वरः इति ॥ यहाणाष
ड्विधायाद्यायाम् ॥ यथाहृष्टषि
पुत्रः । याचच्छायाप्रभासैवषड्विधा
साप्रकीर्तिता । स्वच्छास्निग्धा
प्रसन्नाचकान्ता दीप्ताभिदीपनीति
कुविरपुर्याम् ॥ जगतीहृन्द प्रभे
दे । मन्दाकिन्याम् । लक्षणयथा
। खरशरविरतिननौरौप्रभेति । य०
। बलिदमनविधौवभीसङ्गतापदज
लरुहियस्यमन्दाकिनी । सुरनिहि
तसिताम्बुजसङ्घिभाहरतुजगदघम
पीताम्बरः ॥ प्रभाति । भादीप्तौ
। आतस्योपसर्गइकः ॥ दुर्गायाम्

प्रभावती

॥ सूर्यपत्न्या ॥ गोपीविशेषे ॥

प्रभाकर । पुं० अग्नौ ॥ सूर्ये प्रभा
करोति । दिवाविभेतिटः अर्कवृत्ते
॥ चन्द्रे ॥ समुद्रे ॥ मीमासैक
देशिनि ॥

प्रभाक्रीट । पुं० खद्योते ॥

प्रभाञ्जन । पुं० शोभाञ्जने ॥ प्रभा
मनक्ति । अञ्ज्० 'कर्त्तरि ल्युट्' ॥
बहुलमन्यत्रापीतियुज्वा ॥

प्रभातम् । न० प्रातः काले । दिना
दौ । प्रत्यूषे । उषसि ॥ भातुं प्रवृत्त
म्चादिकर्मणिक्तः ॥ वैद्य पुरोहि
तोमन्त्रीदेवज्ञोद्यचतुर्थकः । प्रभात
काले द्रष्टव्यो नित्य स्वश्रियमिच्छता ॥

प्रभाव । पुं० शक्तौ ॥ नीतिवेदिना
प्रभावोत्साहमन्त्रजासुशक्तिशु ॥ की
शदण्डजतेजसि ॥ प्रतापे ॥ महिम
नि ॥ भवत्यनेन । भू० । श्रिषी
भुवोनुपसर्गङ्घल् ॥ भवनभावः
॥ प्रकृष्टोभावः ॥ प्रभुत्वशक्त्यतिश
ये ॥

प्रभावान् । चि० प्रभायुक्ते ॥

प्रभावती । स्त्री० मालिकानामकीनवि
शब्दत्तार्हन्मातरि ॥ गणानाबीषा
याम् ॥ छन्दोभेदे ॥ यथा । एतेक्र
मात्तमसजसञ्जका गणागञ्जान्ती
यदिनिहितोमहीपते । वेदैर्घर्हैर्भ
वन्नियन्तिश्चोभनानागाधिपोषदति
तदाप्रभावतीम् ॥

प्रभुभक्तः

प्रभावन । चि० सम्पादयितरि ॥
प्रभावयति । कर्त्तरि ल्युट् ॥ डी
पिप्रभावनी ॥

प्रभावी । चि० महानुभावे ॥ प्रभावी
स्थस्य । इनि ॥

प्रभाष । पुं० वसुविशेषे ॥

प्रभाषितम् । न० वचने ॥ प्रकृष्टभा
षितम् ॥

प्रभास । सोमतीर्थे ॥ पुष्करेक्षणा
देव्या । स्थाने ॥ प्रभासेसोमतीर्थी
सौदेवीचपुष्करेक्षणेत्यागमात् ॥ जै
नगणाधिपविशेषे ॥

प्रभिन्नः । पुं० मत्तहस्तिनि । गर्जिते
। मत्ते ॥ चि० विदीर्णे ॥ प्रकृष्टभे
दविशिष्टे ॥ प्रकर्षेणभियतिस्म ।
भिदिर्० क्त ॥

प्रभुः । पुं० ईश्वरे ॥ आत्मनि ॥ पार
दे ॥ शब्दे ॥ चि० निग्रहानुग्रहस
मर्थे । स्वामिनि । मदीयोयमिति
स्त्रीकर्त्तरि । अधिभुवि । नायके
॥ नित्ये ॥ शक्ते ॥ प्रभवति । भू०
। विप्रसम्भ्यद् ० डु ॥ परमेश्वरे
॥ प्रभवति ० सृष्टिस्थितिसंहारप्रवेश
प्रशासनेषु ० इतिप्रभु ।

प्रभुता । स्त्री० विभुतायाम् ॥

प्रभुत्वम् । न० ऐश्वर्ये ॥ स्वाम्ये ॥

प्रभुभक्तः । पुं० उत्तमाश्रवे ॥ चि० स्वा
मिन्यनुरक्ते ॥ प्रभोर्भक्तः ॥

प्रभुशक्तिः । स्त्री० कीशदण्डबले ॥

प्रमथ :

प्रभो . पत्न्याम् ॥ प्रभो,शक्ति ॥
 प्रभूतम् । चि० उद्गते ॥ प्रचुरे । प्रा-
 ज्ये ॥ पुं० ज्ञानैश्वर्यादिगुणै स
 पत्ने भगवति ॥ प्रभवतिस्म । भू० ।
 गत्यर्थेतिक्त . ॥ प्रकृष्टेषुमहाभूतेषु
 प्रभूषु . । चि० शमे । शक्ते ॥

प्रभृति : । अ० तदादौतत : प्रभृति
 पितर : पिण्डसञ्चान्तुलेभिरे ॥ इ
 तितिथ्यादितत्वम् ॥

प्रभृति . । पुं० तदादौ ॥

प्रभेद . । पुं० मैदे । प्रकारे । विशेषे
 । भिदायोम् । अन्तरे ॥ प्रकृष्टोमे
 द : ॥

प्रभृष्टकम् । न० चूडालम्बिमाल्ये
 । शिखातोलम्बमानमाल्ये ॥ प्रभ
 शितुंप्रवृत्तम् । आदिकर्मणिक्त . ०
 कर्तरिच । सूर्येकन् ॥

प्रमत्त . । चि० अनवहिते । अनवधा
 नतायुक्ते । प्रमादिनि । व्यसनास
 क्ते ॥ शीलसंरक्षणेनरहिते ॥ यथा ।
 सन्ध्यापूजाविहीनश्चप्रमत्त . पति
 त . स्मृत . इतिमचराज्ञानाज्ञा
 नयितव्योयथा । मत्तोन्मत्तप्रमत्ता.
 र्त्भृत्यान्नाज्ञानयेन्नृप : ॥ प्रमाद्य
 तिस्र । मदी० । गत्यर्थेतिक्त : ।
 नध्यास्ये तिनत्वाभाव . ॥

प्रमथ . । पुं० षट्चिंशत्कोटिसङ्
 ख्याके हरपारिषदे ॥ दुष्टान्प्रकर्षे
 णमथति । मथे० । प० अच् । भूत

प्रमथाधिप :

विशेषे ॥ प्रमथ्यतेमन्त्रादिना । ख-
 नोचचेतिघ : ॥ घोटके ॥

प्रमथनम् । न० वधे । मारणे ॥ मथ-
 हिसायाम् । ल्युट् ॥

प्रमथनाथ . । पुं० महाभैरवे ॥ प्रमथा
 नांनाथ . ॥ यथा । भवङ्गवनदेहली
 प्रकटचण्डदण्डा हतस्फुटन्मुकुट
 कोटिभिर्मघवदादिभिर्भूयते । ब्रजा
 मिभवदन्तिकप्रकृतिमेत्यपैशाचिकीं
 किमित्यमरसम्पद् प्रमथनाथनाथा
 महे ॥

प्रमथा । स्त्री० हरौतक्याम् ॥

प्रमथाधिप : । पुं० शिवे ॥ प्रमथाना
 योगिविशेषगणानामधिप : ॥ ते
 गणा यथा । षट्चिंशत्सहस्राणि
 प्रमथाद्विक्लसत्तमा . । तत्रैकत्र
 सहस्राणिभागेषोडशसंस्थिता : ॥
 नानारूपधरायेवैजटाचन्द्रार्चमडि
 ता . । तेसर्वेसकलैश्वर्ययुक्ताध्यान
 परायणा : ॥ योगिनोमदमात्सर्य
 दम्भाहङ्कारवर्जिता : । क्षीणपापा
 महाभागा शम्भो : प्रीतिकरा :
 परा ॥ नतेपरिग्रहरागकाङ्क्षन्ति
 स्मकदाचन । ससारविमुखा . सर्वे
 यतयोयोगतत्परा : ॥ ध्यानावस्थ
 महादेव परिवार्यधृतव्रता . कृत्वा
 परिषदरुच्यातिष्ठन्तिविगतक्लमा :
 ॥ यदैवपरमंज्योतिस्त्रिन्तयश्चम्बि
 कापति : । तदैवतैपारिषदा : स

प्रमदवनम्

र्वेसंवेष्टयन्तितम् ॥ तेषोडशसमा
प्याता कोटयोयेधृतव्रता ।
सि हव्यान्नादिसारूप्याश्चणिमादि
समायुता ॥ इत्यादिकालिका
पुराणे पाठोद्द्रष्टव्य ॥

प्रमथितम् । न० निर्जलतन्त्रे ॥ त्रि०
चुम्बे ॥ प्रकर्षेणमथितम् ॥

प्रमथ्या । स्त्री० पियद्रव्यान्तरे ॥ त
स्या विधिर्गुणाश्चयथा । प्रमथ्या
प्रीच्यतेद्रव्यपलात्कल्पीकृताच्छृ
तात् । तीयेष्टगुणितेतस्याः पान
माहुःपलद्वयम् ॥ द्रव्यं० पाच्यद्रव्य
म् । तस्या पलद्वयशेषाया ॥
गुणै प्रमथ्यापियाचततोलध्वीवि
शेषत ॥

प्रमद । पुं० सन्मदे । हर्षे । मुदि
। प्रीती ॥ धत्तूरफले ॥ त्रि० मत्त
॥ मदीहर्षे ॥ प्रमदसन्मदौहर्षद्व
च्यम् ॥

प्रमदकाननम् । न० प्रमदवने ॥

प्रमदनम् । न० प्रमादे ॥

प्रमदवनम् । न० राज्ञोन्त पुरी-
चितवने । यत्रसस्त्रीकोराजाक्रीड
ति० तस्मिन्नुद्याने ॥ प्रमदाना
वनम् । ड्यापोरितिङ्गल ॥

प्रमदा । स्त्री० उत्तम योप्रिति ॥

प्रमदोहर्षोऽस्यस्या ॥ यद्वा । प्रम
दयतिपुरुषम् । मदी० । अच् ।

टाप् ॥

प्रमा

प्रमदाकाननम् । न० प्रमदवने ॥

प्रमदावनम् । न० प्रमदवने ॥ प्र
मदानावनम् ॥

प्रमना । त्रि० हृष्टमानसि ॥ प्रकृष्ट
मनोयस्य ॥

प्रमय । पु० बधे ॥

प्रमा । स्त्री० यथार्थानुभवे । प्रमितौ
। बोधे । ज्ञाने ॥ यथाहु साङ्
ख्यविदः । असन्दिग्धाऽविपरीता
ऽनधिगतविषयाचित्तवृत्तिर्बोधश्च
पौरुषेय । फल प्रमेति । असन्दि
ग्धे च्यादिप्रमेत्यचान्वेति । स्मृति
साधारणेत्वनधिगतपद नदेयम् ।
अविपरीतोऽषाधित । साङ्ख्य
सिद्धान्ते० चक्षुरादे करणत्वा
भावादाह० चित्तवृत्तिरिति । प्रमा
स्वरूपमाह० बोध । पौरुषेयवृत्ति०
चैतन्यप्रकाशरूपवृत्त्यर्थ । ननु
चैतन्यप्रकाशस्यनिश्चयत्वात्कथ
प्रमाणफलत्वव्यवहारवृत्त्यतथाह
० फल प्रमेति । तथाचैतन्यप्रकाश
स्यनिश्चयत्वे पित्तदधीपरक्तवृत्ति
प्रतिबिम्बाश्रयत्वेनप्रमाणकार्यं
त्वत्वादित्यर्थ ॥ प्रमीयते । माङ्
माने । आतश्चोपसर्गवृत्त्यङ् ।
टाप् ॥ अनधिगताबाधितार्थानु
भवरूपाप्रमेतिव्याख्यातार । सा
चप्रत्यक्षानुमित्युपमितिशब्दा
र्थापत्येनूपलब्धिर्भेदेनषोढा ॥

प्रमाणम्

न्यायमते० तद्वतितत्प्रकारकज्ञाने
। भ्रमभिन्नज्ञाने ॥ अस्या कार
णगुणः । सचप्रत्यक्षे० विशिष्ये
विशेषणस्यसम्बन्धः । अनुमितौ०
साध्यविशिष्टपक्षेपरामर्शः । शब्द
बोधे० योग्यतायाः तात्पर्यस्यवायथा
र्थज्ञानम् । उपमितौ० शक्ये साह
च्यबुद्धिः । यथा । दीर्घोऽप्रमाया
जनकप्रमायास्तुगुणोभवेत् । प्रत्य
क्षे तु विशिष्ये णविशेषणवतासमम्-
॥ सन्निकर्षीगुणस्तुसाध्यद्यनुमि
तौपुनः । पक्षेसाध्यविशिष्टे चपरा
मर्शगुणोभवेत् ॥ शक्ये साहच्य
बुद्धिस्तुभवेदुपमितौगुणः । शब्द
बोधेयोग्यतायास्तात्पर्यस्याथवाप
मा ॥ गुणः स्याद्भ्रमभिन्नज्ञान
नमत्रोच्यते प्रमा । अथवातत्प्रका
रयज्ञानंस्यात्तद्विशिष्यकम् ॥ इति ॥
प्रमाणमप्रमाणञ्च प्रमाभासस्तथैव च
। कुर्वन्त्येवप्रमायचतदसम्भावना
कृतः ॥

प्रमाणम् । न० नित्ये । शाश्वते ॥ शा
स्त्रे ॥ सत्यवादिनि । इयत्तायाम्
। परिच्छेदे ॥ यथा । कियत्प्रमाण
मुदकम् ॥ मर्यादायाम् । अवधी-
॥ यथा । राजानंमाह प्रमाणं
ज्ञात्वा० अर्धं कृत्वा त्वर्थः ॥
वेत्तौ । अग्निनिमित्तं ॥ यथा । अ
ग्नीप्रमाणधूमः ॥ प्रमातरि ॥

प्रमाणम्

यथा ॥ अत्रार्थेप्रम् प्रमाणम् ॥
नित्यक्तोवैकत्ववानय शब्दः । य
था ॥ वेदा प्रमाणस्मृतयः प्रमा
णमित्यादि ॥ बहुवचनान्तमपि ।
यथा । प्रत्यक्षानुमानोपमानशब्दा
प्रमाणानीति ॥ प्रमाकरणे ॥ प्रमा
तायेनार्थं प्रनिश्चितितत्प्रमाणम् ।
प्रमीयतेऽनेनेतिनिर्वचनात्प्रमाप्र
तिकरणत्वंगम्यते । असन्दिग्धा
विपरीतानधिगतविषयाचित्तवृत्ति
बोधस्यपौरुषे यफलं प्रमा० तत्साध
नं प्रमाणमिति । एतेन० संशयवि
पर्ययस्मृतिसाधने च्चप्रसङ्गः ॥ ३॥
प्रत्यक्षानुमानशास्त्रोपमानार्थाप्रत्य
भावास्थानि० षट्प्रमाणानीतिवै
दिकाः । प्रत्यक्षानुमानागमाः
प्रमाणानित्रीणीतियोगा । प्रत्यक्षा
नुमानोपमानशब्दाः प्रमाणानी
तिनैव्यायिका । अत्रतद्वतितत्
प्रकारकत्वरूपप्रकर्षविशिष्टज्ञान०
प्रशब्दविशिष्टे नमाधातुनाप्रत्याख्य-
ते० तत्करणत्वं प्रमाणत्वम् । ज्ञान
ज्ञानानुभवोविवक्षितः । तेनस्मृ
तिकरणेनातिव्याप्तिः । लक्षितानां
प्रमाणानांविभागः प्रत्यक्षानुमानो
पमानशब्दाइति० विभागस्तीहेश
एवान्तर्भूतत्वाद्यविशेषोद्देशः । प्र-
त्यक्षे कलत्रचान्तुयथास्थानेद्रष्टम् । ए
षां चान्तर्भाववद्विभावाभ्यांसङ्कोच

प्रमाणम्

विकाशौद्रष्टव्यौ ॥ † ॥ प्रमितिसा
धने ॥ श्रुतिलिङ्गवाक्यप्रकरणस्थान
समाख्याञ्च० प्रमाणानि । श्रुतिद्वि
तौयाक्षमताचलिङ्ग वाक्य पदान्येव
तुसङ्गतानि । साप्रक्रियायाकथमित्य
पेक्षास्थानंक्रमीयोगबलसमाख्या ॥
लक्षणायाम् ॥ बोधके ॥ बाधकज्ञानर
हितमगृहीतयाहिज्ञानप्रमाणम् ॥
त्रायामस्तुप्रमाणस्यादितिवाप्तिं का
र्थेतु० त्रायामीदैर्घ्यम् सयेनमीयते
तत्प्रमाणम् । तच्चकचित्तिर्यगव
स्थितस्यवस्तुन । यथा । वस्त्रादे
र्हस्तादि । क्वचिदूर्धाधरदिगवस्थि
तस्य । हास्तिनमुदकम्० जरुहय-
समुदकमित्युक्तम् ॥ प्रमीयते० प्रमि
मीतेऽनेनवा । करणे० कर्त्तरि० भा
वेचल्युट् ॥ प्रत्यक्षमेकचावांका क
णादसुगतौपुनः । अनुमानञ्चतच्चा
प्रिसाङ्ख्याशब्दञ्चतेचपि ॥ न्यायै
कदेशिनोर्ये वमुपमानञ्चकेचन । अ-
र्थापत्यासमेतानिचत्वार्थाङ्गप्रभाक
रा॥ अभावपष्ठान्येतानिभट्टावेदान्ति
नस्तथा । सम्भवैतिज्ञयुक्तानितानि
पौराणिकाजगु ॥ प्रभाकरोमीमां
सकैकदेशी । वेदान्तिनोपिव्यवहार
कालेधाहुरितिसम्बन्ध ॥ वेदोऽ-
नादितयावायद्वापरमेश्वरप्रणीतत
या । भवतिपरमप्रमाणंबोधोनास्ति
स्वतश्चपरतोवा ॥ नापेक्षतेयदन्यद्य

प्रमाणविषय

दपेक्षन्तेऽखिलानिमानानि । बा
क्यं तन्निरगमानांमानब्रह्माद्यतीन्द्रि
यावगतौ ॥ मानप्रबोधयन्त बोधमा
नेनयेवुभुत्सन्ते । एधोभिरेवदहन्द्
ग्धुवाञ्छन्तितेमहात्मान ॥ वेदो
ऽनादिरमुष्यव्यञ्जकेशः स्वयप्रका
शात्मा । तदभिव्यक्तिमुदीच्यप्रोक्तो
सौसूरिभि प्रमाणमिति ॥ रूपा
णामवलोक्येचतुरिवान्यन्नकारणंदृष्ट
। तद्ददृष्टावगतौ वेदवदन्योनवेद
कोहेतु ॥ निगमेषुनिश्चितार्थेत्तन्वे
कश्चिदादिप्रकाशयति । तदिदमनु
वादमाचप्रामाण्य तस्यसिद्धातिनक
श्चित् ॥ अनुभूतौप्रमाणानापरिनि
ष्ठासमाप्यते । ततस्तयैवयाज्ञप्तिः
किन्तचान्यै प्रमान्तरै ॥
प्रमाणवाधितार्थकः । तर्कविशेषि ।
आत्माश्रयादिचतुष्कान्यप्रसङ्गत्वञ्च
तस्यलक्षणम् । सड्विविधः । व्याप्ति
याहकोविषयपरिशोधकश्चतत्राद्यो
यथा । धूमोयदिवङ्घ्रिव्यभिचारौस्या
सदाबङ्घ्रिजन्योनस्यात् । द्वितीयस्तु०
पर्वतीयदिनिर्वङ्घ्रि स्यात्निर्धूम
स्यात् ॥
प्रमाणभूत । चि० प्रामाण्य प्राप्तौ ॥
प्रमाणमूल । पु० परमात्मनि । च
क्षुरादौनाचक्षुरादिरूपे ॥
प्रमाणविषय । चि० अबिज्ञातवस्तु-
नि ॥ अबिज्ञात । प्रमाणानांविष

प्रमाता

योवादिनामत ॥

प्रमाणसामान्यम् । न० त्रिविधप्रमा
खे ॥ दृष्टमनुमानमाप्तवचनञ्चसर्व
प्रमाणसिद्धत्वात् । त्रिविधप्रमाण
मिष्ट प्रमेयसिद्धिः । प्रमाणाद्धि ॥

प्रमाणािका । स्त्री० अनुष्टुभ० प्रभेदे
॥ यथा । प्रमाणािकाजगैलगौ ।

यथा । पुनातुभक्तिरच्युतासदाऽच्यु
ताङ्घ्रिपद्मयो । श्रुतिस्मृति

प्रमाणािकाभवाञ्चुराशितारिका ॥

प्रमातामह । पु० मातामहपितरि ॥

प्रकृष्टोमातामह । प्रादिसमास ॥

प्रमातामही । स्त्री० मातामहजनन्या

म् ॥ प्रकृष्टोमातामही । प्रादिस० ॥

प्रमाता । पु० वृत्तिमदन्त । करणोप

हिते० प्रमाणव्यापाराश्रये० बुद्धिप्र-

तिविम्बितेचिदात्मनि ॥ लौकिक-

वैदिकव्यवहारेष्वभ्रान्ते जीवि ॥ प्र-

मा शैरीर्धप्रमियोति० सच्चेतनोजी

वउच्यते ॥ प्रकृष्टोमाता ॥ प्रमाता

रम् विनाशास्त्र कस्यम्भार्यावबोधकृ

त् । प्रमातापिविनाशास्त्र केनार्थम

वबुध्यते ॥ स्मृतिनिश्चयसन्देहराग

हे प्रादिवृत्तिषु । अहरूपेणयोन्वेति

सप्रमाताख्यनिश्चयित् ॥ वृत्तिमद

न्तः करणावच्छिन्नाचित्प्रमातेति

॥ स्मराम्यहनिश्चिनोमिसशयैराग

वानिति । अहरूपान्वयः स्पष्टः

कर्त्ताभोक्ताप्यसौभवेत् ॥ प्रकृष्टो

प्रमादवान्

माता ॥

प्रमाथः । पु० प्रमथने । वलाहरणे ॥

प्रमाथी । त्रि० प्रमथनशीले । देहेन्द्रि

यक्षोभके । व्याकुलत्वकारणे ॥ अ-

तिवलयसि । उपमर्दनक्षमे ॥ श-

रीरमिन्द्रियाणिचप्रमथितुक्षोभयितुं

शीलमस्यतस्मिन् ॥ मथेविलोडने ।

प्रलपेत्यादिनातच्छीलादिषुघिनुण् ॥

॥ पु० वस्त्ररविषेशे ॥ राष्ट्रभङ्गदुर्भि

क्षतस्करैश्चोपपीडनम् । जानीया

द्विग्रहघोरंप्रमाथिनिवरानने ॥ १३ ॥

निष्पत्तिः सर्वशस्याना सुभिक्षभव

तिप्रिये । प्रमाथिनिजलोद्गारोजल

दोमोदतेप्रजा ॥ ४७ ॥ वानरान्तरे

प्रमादः । पु० अविमृष्टकृत्ये । अनव

धानतायाम् ॥ यथा० समाधिसाध

नानुष्ठानसामर्थ्येपि अनुष्ठानशील

ता० विषयान्तरव्यावृत्ततथायोगसा

धनेष्वीदासीन्यमितियावत् ॥ वस्तु

द्विविक्कासामर्थ्ये ॥ चित्तविक्षेपे ॥

सत्त्वकार्यप्रकाशविरोधिनि ॥ तत्काल

लकर्त्तव्यत्वेनप्राप्तस्वार्थस्थानुसन्धा

नाभावे । पूर्वकर्त्तव्यतयानिश्चिते

प्यकर्त्तव्यताबुद्धौ ॥ मदीहर्षे । भा

वेधञ् । प्रकृष्टोमादः ॥ स्वाभावि

कब्रह्मभावात्प्रच्युतौ ॥

प्रमादवान् । त्रि० जाड्ये । प्रमादयु

क्ते ॥ प्रमादोऽख्यस्यास्मिन्वा । मनु

प ॥

प्रमिताक्षरा

प्रमादिका । स्त्री० दूषितायांकन्याया
य् । संवेदायाम् ॥

प्रमादी । चि० प्रमादवति । अनवधा-
वतायुक्ते ॥ यथा । कुरङ्गमातङ्गप-
तङ्गभृङ्गमीवाहता पञ्चभिरेवपञ्च-
। एक । प्रमादीसकथंनहन्यतेयःसि
वतेपञ्चभिरेवपञ्च ॥ मदीर्घे । त-
स्त्रीलादिषु । शमिच्छष्टाभ्योऽचिनुण-
॥ अनात्ममात्रप्रवणे । युञ्जपञ्चा-
दिप्रयोजनेष्वासक्तमनसि ॥ यथा ।
प्रच्छन्नगोचर देवलीकञ्चातिप्रमादि
नम् । दृष्ट्वाश्रुतिः शिरस्ताडमनु-
ञ्चोश्रुतिदुःखिता ॥ स्वप्ने परीक्षि-
तेद्रष्टादेहादभिन्नः स्वयम्प्रभः ।
सुविवेचस्तथार्थं त परीक्षन्ते नपाम
रा ॥ अपिच । प्रमादिनोवहिसि
त्ता । पिशुना । कलहोत्सुकाः ।
सन्यासिनोपिदृश्यन्ते दैवसन्दूषि-
ताशयाः ॥

प्रमापकः । चि० प्रमाजनके ॥

प्रमापणम् । न० निवर्हणे । मारणे ।
बधे ॥ मीर्ज्जि सायाम् । स्वार्थेण्य
त । भावेऽल्युट् ॥

प्रमायुक्त । चि० प्रमरणशीले ॥

प्रमित । चि० ज्ञाते ॥ माङ्माने ।
आदिकर्म्मणित्त । कर्त्तरिचेतिक्तः ।
। द्यतिस्यतीतीत्वम् ॥

प्रमिताक्षरा । स्त्री० अगतौकन्दोभेदे ।
य० । प्रमिताक्षरासजससैः कथि

प्रमृतम्

ता । यथा । अमृतस्वशीकरमिवो-
द्गिरतीरदमौक्तिकाशुलहरीकुरिता ।
प्रमिताक्षरामुररिपोर्भणितिर्ब्रज-
सुभ्रुवामभिजहारमनः ॥ चि० प्रक
र्षेणमिताक्षरे ॥

प्रमितिः । स्त्री० यथार्थज्ञाने । प्रमा
याम् ॥ प्रमाणम् । डुमिञ् ।
क्तान् ॥

प्रमीढः । चि० मूर्च्छिते ॥ घने ॥

प्रमीतः । चि० प्रोक्षिते । यच्चार्यहत
पथौ ॥ मृते ॥ प्रमीयतेस्म । मी-
ञ् । गच्छर्येतिकर्त्तरिक्त्तर्म्मणि-
क्तः ॥

प्रमीला । स्त्री० तन्द्राम् । अत्यन्त-
श्रमादिनेन्द्रियापटुत्वे । विषया-
ज्ञाने ॥ प्रमीलनम् । मीलनिमेष-
णे । गुरोरेत्ये ॥

प्रमुखः । पु० पुत्रागहच्छे ॥ न० तदा
त्वे । तत्काले ॥ चि० प्रथमे ॥ श्रे-
ष्ठे । मुख्ये ॥ प्रकृष्ट सुखमस्य ॥

प्रमुखतः । अ० सम्मुखे ॥

प्रमुद्०त् । चि० हृष्टे ॥ आनन्दे ॥ य
था । आत्ममयेमहतिपठे विविधज
गञ्चिन्मात्मनालिखितम् । स्वयमे-
वकीवलमसौपश्यन्प्रमुद्प्रयातिपर
मात्मा ॥

प्रमुदितः । चि० हृष्टे ॥ प्रमोदतेस्म ।
सुदहर्षे । क्तः ॥

प्रमुदतम् । न० कर्षणास्यहसौ । प्रमु

प्रमोचन .

तं कर्षणं स्मृतमिति मनुः । कर्ष-
णञ्च भूमिगतप्रचुरप्राणिमरणनिमि-
त्तत्वाद्बहुदुःखफलकम् ॥ त्रि० प्र-
कर्षणं मृते ॥

प्रमृष्टः । त्रि० व्यामृष्टे ॥

प्रमेयः । त्रि० प्रमाविषये । प्रत्यक्षा-
दिप्रमाणैः परिच्छेद्ये ॥ यत्प्रमी-
यते तत्प्रमेयम् । यथा जीवन्नक्षेत्रम्
शुद्धचैतन्यवेदान्तानां प्रमेयम् ॥ आ-
त्मशरीरेन्द्रियार्थबुद्धिमनःप्रवृत्ति-
दोषप्रत्येकभावफलदुःखापवर्गास्तु
प्रमेयम् ॥ इ० गीतममूत्रम् । ६ ॥
प्रकृष्टमेयम् ॥ प्रमीयते । माड्०
। अचोयत् । ईदयति । गुणः ॥ प्र-
मातु योग्योवा ॥ प्रमाणाधीना प्रमे-
यसिद्धिः ॥ प्रमाणमप्रमाणञ्च प्रमे-
योनिश्चितिस्तथा । यत्प्रामाद्विधात्प्र-
सिध्यति तत्प्रसिद्धैर्धैकमपेक्ष्यते ॥
प्रमेयत्वम् । न० अज्ञातत्वे । प्रमावि-
षयत्वे ॥ भावे० त्व० ॥

प्रमेहः । पुं० शुक्रघटितरोगविशेषः ।
मूत्रदोषः । मेहे ॥ प्रकृष्टोमेहः ॥
अस्यनिदानम् । आस्यासुखस्वप्नसु-
खदधीनिद्यास्यौदकानूपरसाः प-
यांसि । नवाङ्गपानं गुण्डवैकृतञ्च प्र-
मेहहेतुः कफकृच्चसर्वम् ॥

प्रमोदकः । पुं० मोचने ॥ प्रकर्षणमु-
च्यते । मुष्ण० । कर्मणि घञ् ॥

प्रमोचनः । त्रि० प्रमोचणे ॥ प्रकृष्ट

प्रयतात्मा

मोचनकर्तारि ॥

प्रमोचनी । स्त्री० गवाक्ष्याम् । गोडु-
स्वायाम् ॥

प्रमोदः । पुं० हर्षे ॥ मुद० । घञ् ।

प्रकृष्टोमोदः ॥ वत्सरवि० । उन्म-
त्तञ्च जगत्सर्ववनधान्यसमाकुलम् ।
नित्योत्सवप्रजावृद्धिः प्रमोदे जा-
यते प्रिये ॥ ४ ॥

प्रमोदनः । पुं० विष्णौ ॥ प्रमोदते ह-
ष्यति स्वरूपानन्दानुभवात् ॥ मुद०
। अनुदात्ते तच्च हलादेरितियुच् ॥
ध्यायिनो योगिनः प्रमोदयति हर्षय-
ति । मुदेः प्रपूर्वाण्यजन्तात्कर्त्त-
रिल्युट् ० शौणादिकोयुज्वा ॥

प्रमोदितः । पुं० कुबेरे ॥ मुद० । क्त-
उदुपधादिति वाकित् ॥ त्रि० प्रमो-
दयुक्ते ॥

प्रमोदी । त्रि० प्रकृष्टहर्षयुक्ते ॥

प्रमोदिनी । स्त्री० जिङ्गिनीवृत्ते ॥

प्रमोचा । स्त्री० अप्सरोविशेषः ॥

प्रयन् । त्रि० गच्छति ॥ प्रैति । इण-
शतरि० यथादेशः ॥

प्रयतः । त्रि० पवित्रे ॥ अहिसारते ॥
प्रयच्छति स्म । यम० । अकर्मकात्वा-
त्कर्त्तरि क्त । मलोपः ॥ यद्वा । प्र-
यतते । यतीप्रयत्ने । अच् ॥

प्रयतनम् । न० साधने ॥ प्रपूर्वाद्यतते
र्नपुसकीभावे ल्युट् ॥

प्रयतात्मा । त्रि० शुद्धबुद्धी ॥ प्रयतन्ना

प्रयत्न .

त्मायस्यस . ॥

प्रयत्ना । चि० रुच्छते ।

प्रयत्न । पुं० पुरुषकारे । कृत्तौ ।

प्रयासे । करणा० करणी० इ० भा० ॥

सर्वमेवैहिसदा ससारैरघुनन्दन

। सम्यक्प्रयत्नात्सर्वेषूपौरुषात्स

मवाप्यते ॥ प्रयतनम्० प्रयत्यत्तेऽमे

नवा । यतीप्रयत्ने । यजयाचेतिन

ङ् ॥ न्यायमतेसचिविधो यथा ।

प्रवृत्तिश्चनिवृत्तिश्चतथाजीवनकार-

णम् । एवप्रयत्नचैविध्यतान्त्रिकैःप

रिदर्शितम् ॥ चिकीर्षाकृतिसाध्ये

ष्टसाधनत्वमतिस्तथा । उपादानस्य

चाध्यक्षप्रवृत्तौजनकोभवेत् ॥ नि

वृत्तिस्तुभवेद्दृष्ट्या दृष्टिष्टसाधनता

धिष्य । यत्नोजीवनयोनिस्तुसर्वदा

तीन्द्रियोभवेत् ॥ शरीरप्राणसञ्चारे

कारणपरिकीर्त्तितम् । इ० भा०

प्र० ॥ वैयाकरणरीत्यातुवर्णानाकर

णान्तरे । सचाभ्यन्तरवाद्याभ्याभेदा

भ्याद्विविधोमत ॥ तत्राद्यस्तुर्धा

। स्पृष्टेषत्स्पृष्टविद्यतसङ्गतभेदा

त् । तत्रस्पृष्टप्रयतनस्पर्शानाम् ई

षत्स्पृष्टमन्तस्थानाम् ॥ विद्यतमूष

णाम्स्वराणाञ्च । इत्यावर्णप्रयोगेस

ङ्गतम् । प्रकियादशायान्तुविवृतमे

व । एतेषामाभ्यन्तरत्वम्बर्णोत्पत्ति

प्राग्भाषिकत्वात् । तथाहि । नाभि

प्रदेशात्प्रयत्नप्रेरितोवायुः प्राणो-

प्रयत्न .

नाम० जड्वृत्तमात्रामन्तर प्रभृतीनि

स्थानान्याहन्ति० ततोवर्णस्य० तद

भिव्यञ्जकसाधुनेर्वा० उत्पत्ति । त

चोत्पत्ति । प्राम्यदाजिह्वायोपायम

ध्यमूलानि० तत्तद्वर्णोत्पत्तिस्थानता

खादिसम्यक्स्पृशन्ति० तदास्पृष्टता

। ईषद्यदास्यृशन्तितदेषत्स्पृष्टता

। समीपावस्थानमात्रेसङ्गतता । दू

रत्वेचविवृतता । अतएवइचुयशा

नांतालव्यत्वाविशेषेपि० तालुस्थाने

नसहजिह्वायादीनां० चवर्गोच्चारणे

कर्तव्येसम्यक्स्पर्शं शकारेकारयो

स्तुदूरेऽवस्थितिरित्याद्यनुभवं, श्रेष्ठाका

रोक्तिश्चानुसृत्यविवेचनीयम् ॥ वा

द्यस्त्वेकादशधा । विवार, संवार,

श्र्वासी० नादोघोषोऽघोषोल्पप्राणो

महाप्राण० उदात्तोऽनुदात्त, स्वरित

श्चेति । वर्गेष्वद्यानाञ्चतुवर्णा पञ्च

मेपरेमध्ये यमोनामपूर्वसदृशोवर्णं ।

प्रातिशाख्ये प्रसिद्धं २०। यथापलि

क्की० चख्खुतु० अग्नि० घृष्ट

न्ति० इत्यत्रक्रमेण० कखगघेभ्य, परे

तत्सदृशाएवयमा । तथाच० खफ

छठयचठतकपा, एतद्यमा (क

(पौ० विसर्ग, शषसा २६ ए

षाविवारश्र्वासघोषा । (०)०)०)

इयवरलअमडणनभभघठधजवग

उदा . ० एतद्यमा . ० स्वरानुस्वा

रा ४० एषासंवारनादघोषा ।

प्रयाग :

कचटतपमजडदबडजणनमाः० तद्य
मा यरलवाः० खरा ३८ एषा
मंलयप्राण । खड्ठयफघभठधमा .
एतद्यमा षषसहाः० अनुखार
विसर्ग—क—पा २८ एषामहाप्रा
ण । अइउकृलएऐओऔ ६ एषामु
दात्तानुदात्तस्वरिता । विवारसवा
राद्यस्तु० वर्णात्पत्तेः पञ्चान्मु
द्धिप्रतिहतेनिवृत्ति प्राणाख्ये वाया
दुत्पदन्ते० इतिवाद्याइत्युच्यन्ते
। गलविलस्यसङ्कोचात्स वार .
। तस्यैवविकाशाद्विवारः । एतौ
चस वृत्तविन्नतरूपाभ्यन्तराभ्याभिन्ना
वेव । तयोः समीपदूरावस्थाना
त्मकत्वादित्यवधेयम् ॥

प्रयत्नवान् । चि० प्रतियत्ने । प्रकृष्टय
त्तविशिष्टे ॥ प्रयत्नोस्यास्ति । म
तुप् ॥

पयस्त । चि० सुसंस्कृते । वृत्तचतु
र्जातादिद्रव्यान्तरेणपयत्नात्संस्कृते
पक्षव्यञ्जनादौपयस्यतेस्य । यसुप्र
यत्ने । कर्मणिक्त ॥

प्रयागः । पुं० तीर्थविशेषे । भा
स्करक्षेत्रे ॥ अत्रमुण्डनकर्त्तव्यम् ।
मुण्डनञ्चोपवासश्चसर्वतीर्थेष्वयवि
धि । बर्जयित्वागर्गागङ्गाविशा
लाङ्घिरकांतथा ॥ पूयागितीर्थयात्रा
यांपिष्टमाहविद्योगतः । कचानां
वपन कुर्याद्दृथावविकचोभवेत् ॥

प्रयामः

गङ्गायांभास्करक्षेत्रे मातापित्रोर्गु
रोद्धृती । आधानेसोमपानेचवपन
सप्तसुस्रुतमितिस्रुतिसमुच्चय-
लिखितवचनं प्रयागावच्छिन्नगङ्गाय
विधायकम् । गङ्गायांभास्करक्षेत्रेमु
ण्डनंयोबकारयेत् । सकोटिकुल
स युक्त्याकल्प रौरवेवसेत् ॥ यज्ञे
॥ शतमखे । यज्ञे ॥ अश्वे ॥

प्रयागभयः । पु० इन्द्रे ॥

प्रयाजः । पुं० यज्ञाङ्गे ॥ पञ्चप्रया
जा । यजेर्घञि० प्रयाजानुयाजौ
यज्ञाङ्गइतिकुत्वाभावोनिपात्यते ॥

प्रयाणम् । न० प्रस्थाने । गमने ॥
प्रपूर्वाद्यातेल्युट् ॥ उद्घाटितेन
वहारेपञ्चरेविहगोऽनिल . । यत्ति
ष्ठतितदास्यर्थप्रयाणेविस्मय . कु
त ॥

प्रयाणकाल . । पु० अन्तसमये ॥

सौहृत्तिकाविदितेगमनसमये ॥

प्रयाणस्यकालः ॥

पूयान् । चि० धावति ॥ यातेर्लटः
शचादेशः ॥

पूयातः । पुं० सौमिके । रात्रियुद्धे
॥ भृगी ॥ न० गमने ॥ चि०
गतेऽस्थिते । गया० इ० सा० ॥
पूकर्षेणयातः ॥ यातेः कर्मणि
क्तोवा ॥

प्रयामः । पुं० नीवाक्ते । महर्ष्याहेतो
र्धान्यसंघये ॥ क्रयादरे ॥ पूयम

प्रयोगविधि :

णम् । यमेर्घञ् ॥

प्रयास ' । पु० आयासि । क्तमे । अमे॥
यसनम् । यसुप० यत्ने । घञ् । प०
कृष्टोयास : ॥

प्रयुक्त . । चि० प्रेरिते ॥ निरूपिते ॥
कृतप्रयोगे ॥ युज्यतेस्म । युजिर्०
। क्त ॥ प्रकर्षेणयुक्ते ॥ य० । गुण
प्रयुक्ता परमर्मभेदिन शराद्भव
व शभवाभवन्तिहि । तथाविधाये
तुविशुद्धव शजा व्रजन्तिचापाद्भव
तेऽतिनम्रताम् ॥ प्रकर्षेणमित्ति
ते ॥

प्रयुक्ति ' । स्त्री० प्रयोजने ॥ प्रकृष्ट
युक्तौ ॥

प्रयुतम् । न० नियुते । दशलक्षे ॥
१०००००० ॥

प्रयोक्ता । चि० उत्तमर्थे ॥ प्रवक्त
के ॥ अनुष्ठातरि ॥ महाक्रतोर्वि
श्वजित प्रयोक्तेतिरघु ॥

प्रयोग । पु० कार्मणे ॥ प्रयुक्तौ ॥
निदर्शने ॥ वशीकृतौ ॥ अश्वे ॥
अनुष्ठाने ॥ प्रकृष्टोयोग ॥ शब्दे ॥
प्रयुज्यते प्रयोजनं वा ॥ युजिर्०
घञ् ॥

प्रयोगविधि : । पुं० प्रयोगप्रांशुभाव
बोधकीविधौ ॥ सचाङ्गवाक्यैकवा-
क्यतापन्न : प्रधानविधिरेव । सहि
साङ्गप्रधानमनुष्ठापयन् विलम्बे
प्रमाणाभावाद्द्विलम्बापरपर्यायंप्र

प्रयोजक :

प्रयोगप्राशुभावविधत्ता । यथा० वेद
कृत्वाविदीकरोतीत्यादि । नचतद्वि
लम्बेपिप्रमाणाभावाद्द्विलम्बाप्यम् ।
विलम्बे ह्यङ्गप्रधानविध्ये कवाक्यता
वगततत्साहित्यानुपपत्ति . । वि
लम्बेनक्रियमाणयो . पदार्थयोरि-
दमनेनसहकृतमितिसाहित्यव्यवहा
हाराभावात् । सचाविलम्बो नियते
क्रमश्चाश्रीयमाणेभवति । अन्यथाहि
किमेतदनन्तरमेतत्कर्त्तव्यम्० एत
दनन्तरवेतिप्रयोगविधेपापत्ते । अ
तः प्रयोगविधिरेवस्वविधेयप्रयोग
प्राशुभावसिद्ध्यर्थेनियतक्रममपिप
दार्थविशेषणतयाविवक्ते । अतएवा
ज्ञानाक्रमबोधकोविधि . प्रयोगवि
धिरित्यपिलक्षणम् । तत्रक्रमोनाम
विततिविशेष पौर्वापर्यरूपोवा ।
तत्रश्रुत्यर्थपाठादीनिषट्प्रमाणानि
भवन्ति ॥

प्रयोगार्थ . । पुं० प्रत्युत्क्रमे । प्रधान
प्रयोगानुकूलेप्रयोजनानुष्ठाने ॥ प्र
योजनम् । युजिर्० । घञ् । प्रयो
गोर्थास्त्र ॥ प्रयोगसृष्टौ ॥

प्रयोगी । चि० प्रयोगवति ॥ प्रयोगोऽ
स्त्वस्य । अतद्गुनिठनी ॥ प्रयोक्तारि ।
कृत्स्विजे ॥

प्रयोग्य ' । चि० अश्वत्थौ ॥ प्रयुज्यते
। युजिर्० । कृत्स्वित् ॥

प्रयोजक : । चि० प्रयोगकर्त्तारि । नि

प्ररोह :

योगकर्त्तरि । य . कर्त्तारकारयति
तस्मिन् ॥ प्रेरके । कर्त्तुर्व्यापारानु
कूलव्यापारवति ॥ प्रयोजयति ।
युज्० । खुल् ॥

प्रयोजनम् । न० कार्ये ॥ हेतौ ॥ सर्व
स्यै वहिशास्त्रस्यकर्मणोवापिकस्यचि
त् । यावत्प्रयोजननोक्तातावत्तत्
केनगृह्यते ॥ सिद्धार्थसिद्धसम्बन्ध
श्रोतुश्रोताप्रवर्त्तते । ग्रन्थादौतेनवक्त
व्यसम्बन्धसप्रयोजनः ॥ फले ॥ य
था । विद्वान्तानाप्रत्यग्रहणयोरेक्यप्र
मेयगताज्ञाननिवृत्तिस्तत्स्वरूपान
न्दावाप्तिश्चेतिप्रयोजनम् ॥ प्रयोज
नमनुद्दिश्यनमन्दोपिप्रवर्त्तते ॥ यु
जिर्० । ल्युट् ॥ प्रयोजनलक्षयति
गोतम . । यमर्थमधिकृत्यप्रवर्त्तते-
तत्प्रयोजनम् ॥ २४ ॥ अधिकृत्य०
उद्दिश्य । तथाच० प्रवृत्तिहेत्विच्छा
विषयत्वप्रयोजनत्वम् । विषयत्व
साध्यताख्यविषयताविशेषः ॥ कार
णव्युत्पत्त्याप्रयोजके ॥

प्रयोजयिता । चि० नियोजयितरि ॥
प्रयोज्य . । चि० भृत्ये । प्रयोक्तुशक्ये ॥
प्रपूर्वाद्दुयुजेख्यत् । प्रयोज्यनियो
ज्याविति० कवर्गाभावोनिपातनात्
॥ न० मूलधने ॥

प्ररुढ . । पु० जठरे ॥ चि० बहूमूले ॥

वृद्धे ॥ प्रकर्षेणरुढ . ॥ जाते ॥

प्ररोहः । पु० उद्गमे । अङ्कुरे ॥ अक्ष

प्रलय .

न्यग्रोधादौशाखावलम्बिन्यधीमूले-
ङ्कुरे ॥ प्रकृष्टोरोह ॥

प्ररोही । पुं० नन्दोद्यजे ॥

प्रलपनम् । न० प्रलापे ॥

प्रलपितः । चि० कथिते ॥ प्रपूर्वाक्षपे
कर्मणिक्त ॥

प्रलब्धः । चि० बद्धिते ॥

प्रलम्ब । पु० दैत्यभेदे ॥ सचम

नुष्यवध्यः । यथा । एकाक्षकृषभो

रिष्ट . प्रलम्बनरकौतथा । इन्द्रवा

धनकेशीचपुर . शङ्कोयधनुकः ॥

गवेष्टिकोगवाक्षश्चतालकीतुश्चवीर्यवा

न् । एतेमनुष्यवध्यास्तुदनो पुत्रान्व

या . स्मृता ॥ चपुषे ॥ प्रयोधरे

॥ तालाङ्कुरे ॥ शाखायाम् ॥ हार

प्रभेदे ॥ प्रलम्बने ॥ चि० लम्बमा

ने ॥

प्रलम्बघ्न . । पुं० रामे । बलदेवे ॥ प्र

लम्बहतवान् । मू० क . ॥

प्रलम्बभित् । पुं० बलभट्टे ॥ प्रलम्ब

भिनत्ति । भिद्विर्० । क्तिप् ॥

प्रलम्बाण्ड . । पुं० दीर्घाण्डकोषिणि

॥ प्रलम्ब . अण्डोयस्यस . ॥

प्रलम्बित । चि० प्रकर्षेणलम्बमाने

माल्यादौ ॥

प्रलम्बनम् । न० मिथ्याफलाख्याने ॥

वद्धने ॥

प्रलय . । पुं० मरणे ॥ मृत्यौ ॥ प्रक-

र्षेणलीयन्तेऽनेनेतिव्यत्यत्यासंहर्त्त

प्रलापहा

रि ॥ मूर्च्छायाम् । नष्टचेष्टत्वे । सा
त्त्विकभावे ॥ प्रलय · सात्त्विकीभा
कीभावद्वयुक्ते ॥ अपाये ॥ तिरो
भावे ॥ सत्कार्यवादेहिकपालेषुविद्य
मानस्यैकघटादेस्तिरोभावप्रलयोय
थातथैवकारणात्मनाविद्यमानाना-
तत्त्वानांतिरोभावएव लयोविवक्षि
तः ॥ कल्पान्ते । सर्वर्ते । क्षये ॥
सचतुर्विधोयथा । नैमित्तिक प्रा
कृतिकस्तथैवाच्यन्तिकोद्विज । नि-
श्चयसर्वभूतानाप्रलयोऽयचतुर्विध
॥ ब्राह्मोनैमित्तिकस्तत्रयच्छेतेजगत
पति । प्रयातिप्राकृतैचैवब्रह्माण्डप्र
कृतौलयम् ॥ ज्ञानादाच्यन्तिक .
प्रोक्तोयोगिन'परमात्मनि । निश्च
सदैवजातानायोनिनाशोद्दिवाऽनि
शमिति ॥ पश्चान्यचदैनदिनप्रलय ॥
प्रलयनम् ० प्रलीयन्ते पदार्थाश्च ।
लौड ० । एरच् ॥

प्रलयान्त । चि० यावज्जोवमनुवर्त्त
माने ॥ प्रलय अन्तोयस्य ॥

प्रलापः । पुं० अनर्थकैवचसि । प्रयोज
नशून्ये उन्मत्तादिवचने ॥ रोगाणा
मुपसर्गोयम् । स्वहेतुकुपिताहाता
दसम्बद्ध निरर्थकम् । वचनयन्नरोब्र
तेसप्रलाप प्रकीर्तित · इत्युक्ते ॥
प्रलयनम् । लपव्यक्तायावाचि ।
घञ् ॥

प्रलापहा । पुं० कुलत्याञ्जने ॥

प्रलेह .

प्रलीन . । चि० निगूढे ॥
प्रलीनता । स्त्री० प्रलये । इन्द्रियस्वा
पे । चेष्टानाशि ॥
प्रलेप । पुं० लेपे ॥ प्रलेपनम् । लि
प० । घञ् ॥ शीतस्तनुविशोषौचप्र
लेप . पित्तहृन्मत ॥
प्रलेपनम् । न० लेपे ॥ लिपेर्ल्युट् ॥
प्रलेह . । पु० मासस्यप्रकारवि
शेषे ॥ यथा । स्थूलानिमासखण्डा
निक्षालितानिचवारिणा । तप्तस्त्रे
हेविनि क्षिप्यदर्यासञ्चालयन्प-
चेत् ॥ तप्त तत्रविनि क्षिप्यलावण
जलमल्पकम् । पचेतपटपटाशब्द'
तस्मिन्मासेप्रकुर्वति ॥ प्रक्षिपेद्वाडि
मीनीरवहूलेनपचेत्पुन । मास
पिण्डेषुसिद्धे तुदेयाशुण्ठीसजीरका
॥ ततश्चोत्तार्यतन्मासपृथक्कुर्यात्प
लेहत । प्रलेहवाससापूतस्थापयेद
न्यभाजने ॥ हिङ्गुनाघृतयुक्तेनधूपेन
तश्चधूपयेत् ॥ गौडदेशीयप्रलेहस्तु
। हिङ्गुद्रवीजपूरैला लवणै स-
कृतेनतु । कुट्टितामिषपिष्टेनतत्र
दाडिमवीजत' ॥ सोषणाविसवारा
भ्याप्रलेहो गौडदेशज . ॥ प्रलेहोर
चिदोवलय कफानिलरुजापह . ।
सङ्घाहोपित्तकृत् किञ्चिच्छिलाध
मानगदानजयेत् ॥ पूर्णप्रलेहस्तु ।
मासपूरणयोगिन कौष्ठाकारविधाय
च । खिन्नकृत्तघृतेभृष्टप्रलेहविधि

प्रलेह :

नापचेत् ॥ पूरणस्य प्रलेहो यविक्षेयो
 वातनाशन . । अग्निमान्तरिकश्चैव
 मुखवैरस्य हृद्गुरु . ॥ शुक्लवर्णः प्र
 लेहः . । घृते वेसरधान्याकहिद्गुभृद्
 धिसयुते । वस्त्रपूतेऽर्द्धसम्पक्केस्त्रिभ्रं
 मांसविनिः क्षिपेत् ॥ पीतवर्ण
 स्तु । प्रलेहः पीतवर्णीपिकार्यः शु
 क्तप्रलेहवत् । विशेषो च हरिद्रायाः
 समर्गं कुङ्कुमस्य वा ॥ रक्तवर्णीपि ।
 तप्तसर्पिश्चिपेद्विद्गु संयुतकासमर्दक
 म् । धान्यकलवणाजाजीधौतमा
 सञ्चतत्क्षिपेत् ॥ ततोर्द्धस्फुटिते मां
 सेदाडिमो बीजसयुते । सपक्के चाति
 मृदुलेतक्रं शुष्णहीचनि . क्षिपेत् ॥
 तत उत्तार्यवस्त्रेण गालयेद्गुपयेदपि
 । रक्तवर्णप्रलेहस्य ससिद्धार्थविनि
 क्षिपेत् । करमर्देदाडिमस्य स्थाने श्रे
 ष्णुपूर्ववत् ॥ हरितवर्णस्तु । मेथि
 काकासमर्दां म्लकल्कीनचकरालिते ।
 घृते मांसविनि . क्षिप्यपचेच्छुष्कप्रले
 हवत् ॥ सिद्धे च गालयेद्वस्त्रे कृत्वा
 वर्णप्रयोजनम् । ताम्बूलकण्टजङ्गा
 रदेयहरितहेतुना ॥ अरुचौरुचिदः
 सद्यो नानावर्णप्रसाधितः । प्रलेहः
 कफवातघ्न . किञ्चित्पित्तकरो ल
 घु . ॥ वटकप्रलेहोपि । माषस्य पि
 टिकासुक्ष्मा वेसवारेणसयुता ।
 बहुधा क्रियते तस्यावटिकावटकादि
 कम् ॥ आम्बुविम्बीफलाकारलङ्घ-

प्रवचनम्

कावटकादिकम् । शृङ्गाटकफला
 कारयथाबुद्धिप्रकारजम् ॥ कृत्वा
 हिवहुधा धारेस्त्रे दितघृतभाष्जित
 म् । सवेसवारजेतक्री कथिते च मनो
 रमे ॥ नि क्षिप्यचालयेदीपदुष्ता
 र्येलादिवासिते । एवन्तुवहुधाकार्यो-
 मापमुद्गप्रलेहक . ॥ प्रलेहो वातजि
 ह्वल्यः शुक्रमांसप्रदोरसः । प्रीण
 नः प्राणयुक्तानां शुक्रदः क्षीणरेत
 साम् ॥ मत्स्यप्रलेहस्तु । मांसप्रले
 हवत्कार्यः प्रलेहो मत्स्यसम्भवः ।
 आदौ तैले परपक्वसर्वमन्यत्तु पूर्ववत्
 ॥ वर्णस्य करणे देयपूर्वोक्तद्रव्यकक्षिय
 त् । उबूलनसुगन्धायदातव्य पूर्वस
 म्भवम् ॥ मत्स्यखण्डप्रलेहस्तु । स
 म्यक्प्रक्षालितं मत्स्य वेसवारेण वेष्टि
 तम् । तप्ततैले क्षिपेत् खण्डहिद्गुसै
 न्धवमिश्रितम् ॥ प्रलेहविधिवत्सा
 ध्यो मत्स्यखण्डप्रलेहक . ॥

प्रवक्ता । चि० वाग्मिनि । वावटुके ॥
 वेदादिवाचके ॥ यथा । जातिमा
 चोपजीवीवाकामस्याङ्गाक्ष्यणुवः ।
 धर्मप्रवक्ता नृपते न तु शूद्रकदाचने
 ति ॥ उपदेष्टरि ॥ प्रकृष्टो वक्ता ॥
 प्रवचनम् । न० आगमे । वेदे ॥ न०
 प्रकृष्टवचने ॥ प्रोच्यते । वच० ।
 ल्युट् ॥ अनेकवेदस्वीकरणे ॥ शि
 क्षादिविदाङ्गेषु ॥ अध्यापने ॥ ब्राह्म
 णस्यैव प्रवचनेऽधिकारो न क्षत्रियादे-

प्रवर :

ब्राह्मणात्मनासमस्तानावेदानाप्रव
चनकुर्वन्वेदस्यायमितिब्राह्मणद्विति
ब्राह्मणनामार्यभाष्यम् ॥ प्रकर्षेण
उच्यतेवेदार्थेणभिरितितथा ॥ चि०
प्रकृष्टवक्त्ररि ॥ यथा । अपिचक्रुः
प्रवचनमेकशुश्रूषवीऽपरि ॥

प्रवचनीय । चि० प्रकृष्टरि ॥ प्रवाच्ये
॥ प्रवक्ति० प्रोच्यतेवा । वच० ।
चनीयर् । भव्यगीयप्रवचनीयेतिसा
धु । प्रवचनीयोगुरु' स्वाध्यायस्य०
। प्रवचनीय : स्वाध्यायोगुरुणा ॥
प्रवचनम् । न० प्रतारणे ॥ वचु०
पू० पू० ल्युट् ॥

प्रवण । पु० चतुष्पथे ॥ क्षणे ॥
भावर्त्ते ॥ चि० क्रामनिम्नमहीभा
गे ॥ उदारे ॥ पू० द्वे ॥ पू० गुणे ॥
आयत्ते ॥ क्षीणे ॥ प्रवन्तीऽनेनात्र
वा । प्रुङ्गतौ' ल्युट् ॥

प्रवत्यन् । चि० प्रवास करिष्यति ॥
प्रवत्यत्पतिका । स्त्री० नायिका
प्रभेदे ॥

प्रवयणम् । न० प्रवतोदे ॥ प्रवीयते
ऽनेन । अजगतिक्षेपणयो ।
ल्युट् ॥ वायावितिपाञ्चिकीवि ।
ऋत्वाच्यचङ्कतिशत्वम् ॥

प्रवया । चि० स्थविरे । वृद्धे ॥ प्र-
गत वयोऽस्य ॥

प्रवर : । पुं० सन्तती ॥ गोत्रप्रवर्त्तक
मुनिव्यावर्त्तके मुनिगणे ॥ तथा

प्रवर .

अयमदग्निगोत्रस्यप्रवरा : ० यमद
ग्न्यौर्ववशिष्टा : ३ । भरद्वाजगोत्र
स्य० भरद्वाजाङ्गिरसवाहस्यत्याः ३
विश्वामित्रगोत्रस्य० विश्वामित्रमरी
चिकौशिका ३ । अत्रिगोत्रस्य ४
अत्यात्रे यथातातपा : ३ । गीतम
गोत्रस्य ५ गीतमवशिष्टवाहस्य
त्या . ३ । वशिष्ठगोत्रस्य ६ वशि
ष्ठ १ । केषाञ्चित्त्वशिष्टाचिसाङ्गत
य ३ । काश्यप गोत्रस्य ७ काश्य
पाप्सारनैध्रुवाः ३ । अगस्त्यगोत्रस्य
८ अगस्ति दधीचिकैमिनय : ३ ।
सौकालिनगोत्रस्य ९ सौकालिना
ङ्गिरस वाहस्यत्याप्सारनैध्रुवाः ५ ।
मौद्गल गोत्रस्य १ । और्वच्यवनभा
गंजामदग्न्याप्रवत : ५ । पराशर
गोत्रस्य ११ पराशरशक्तिवशिष्टा.
३ । बृहस्पतिगोत्रस्य १२ बृहस्पति
कपिलपार्वर्षी : ३ । काञ्चनगोत्र
स्य १३ अश्वत्यदेवलदेवराजा . ३
विष्णुगोत्रस्य १४ विष्णुवृद्धि कौर
वा . ३ । कौशिक गोत्रस्य १५ कौ
शिकात्रिजमदग्नेय : ३ । कात्याय
यनगोत्रस्य १६ अतिभृगुवशिष्टा.
३ । आचेयगोत्रस्य १७ आचेय
थातातपसाङ्ख्या : ३ । कारव
गोत्रस्य १८ कारवाश्वत्यदेवलाः
३ । कृष्णात्रे यगोत्रस्य १९ कृष्णा
त्रेयात्रेयावासा : ३ साङ्कतिगो

प्रवर :

चस्य २० अद्याहारात्रिसाङ्कत
 य . ३ । कौण्डिन्यगीत्रस्य २१
 कौण्डिन्यस्त्रिमिककौत्सा . ३ ।
 गर्मगीत्रस्य २२ गार्ग्यकौस्तुभ
 माण्डव्या . ३ । आङ्गिरसवशिष्ट
 बार्हस्पत्या : ३ । अनावृकाद्य
 गीत्रस्य २४ गार्ग्यगौतमवशिष्टा :
 ३ । अव्यगीत्रस्य २५ अव्यबलि
 सारस्वता : ३ । जैमिनिगीत्रस्य
 २६ जैमिन्युतथ्यसाङ्कतय . ३ ।
 वृद्धिगीत्रस्य २७ कुरुवृद्धाङ्गि
 रोर्वाहस्यच्या . ३ ॥ शाण्डि
 गीत्रस्य २८ शाण्डिल्यासितदे
 वला . ३ । वास्यगीत्रसावर्णगी
 यो : २९ ३० और्वच्यवनभार्गव
 कामदग्न्याप्रुवत : ५ । आल वा
 यन गीत्रस्य ३१ आल वायनशा
 लङ्गायन शाकटायना . ३ । वैया
 प्रपद्यगीत्रस्य ३२ साङ्कति . १
 । घृतकौशिकगीत्रस्य ३३ कुशिक
 कौशिकघृतकौशिका . ३ केषाञ्चित्
 कुशिककौशिकबभ्रुला ३ । शक्ति
 गीत्रस्य ३४ शक्तिपराशरवशिष्टा :
 ३ काण्वयनगीत्रस्य ३५ का
 ण्वायनाङ्गिरसवार्हस्पत्यभरद्वाजा-
 जमीटा . ५ । वासुकिगीत्रस्य
 ३६ अक्षोभ्यानन्तवासुक्य ३
 गीतमगीत्रस्य ३७ गीतमापारा
 ङ्गिरसवार्हस्पत्यनैधुवा : ५ के

प्रवर्त्तकत्वम्

षाञ्चित्गीतमाङ्गिरसावासा ३ ।
 शुनकगी० ३८ शुनकशीनकगृत्स
 मदा : ३ । सौपायनगीत्रस्य ३९
 और्वच्यवनभार्गवजामदग्न्याप्रुव-
 त . ५ । प्रवरा . ॥ इतिधनञ्जय
 कृतधर्मप्रदीपेगीत्रप्रवरविवेक . ॥
 न० गीत्रे ॥ अगुरुणि ॥ त्रि० श्री
 छे ॥ प्रव्रियते० हात्रधुर्युभ्यामुत्०
 कौत्यते । वृञ्० । ग्रहवृद्धित्यप्
 ॥ प्रवरण वा ॥
 प्रवरललितम् । न० अष्टिप्रभेदे ॥ य-
 था । यमौनस्त्रीगञ्चप्रवरललितनाम
 वृत्तम् । भुजोत्क्षेप . शून्येचलव-
 लयभाङ्कारयुक्तञ्चलत्पादन्यास .
 प्रकटिततुलाकोटिनाद । स्मितव
 क्तेऽकस्माद्दृशिपटुकटाक्षीर्मिलीला
 हरौजीयादीहक्प्रवरललितवक्त्रवी
 नम् ॥
 प्रवर्ग . । पुं० होमानौ ॥
 प्रवर्ग्य' । पुं० वैदिकीकर्मविशिषे ॥ म-
 हावीरे ॥
 प्रवर्त्तक . त्रि० प्रेरके । प्रवर्त्तनका
 रिणि ॥ प्रवृत्तिजनके ॥ यथा । प्र-
 वर्त्तकवाक्यमुवाचचोदनांनिवर्त्तक
 नैवमुवाचभाष्यकृत् । ततश्चविद्मो-
 नहिचोदनास्तिसाप्रवर्त्तिकायानभ
 वेदितिस्थिति . ॥ इति सङ्क्षेपशा
 रीरक ॥
 प्रवर्त्तकत्वम् । न० प्रवृत्तिजनकत्वे ॥

प्रवर्षण .

प्राय प्रवर्षकत्व विधिवचसांलो-
कवेद्योर्दृष्टम् । सिद्ध बोधयतीर्थक
यमेतद्भवतितत्त्वमस्यादे ॥ ३६ ॥

विधिरेवनप्रवर्षत्त जनयत्यभिलषित
वस्तुबोधोपि । राजाभवतिसुतोभू-
दितिबोधेनप्रवर्षत्तैल्लोक . ॥

प्रवर्षनम् । न० प्रेरणे । आज्ञा
पने ॥ प्र वृत्तौ ॥ आरम्भे ॥

प्रवर्षना । स्त्री० पर्येषणायाम् ॥ उत्

कृष्टस्यनिकृष्ट प्रत्याज्ञायाम् ॥ प्र-
वृत्तिजनकत्वे । प्रवृत्तिहेतुव्यापा-

रे ॥ प्रवर्षकराजादिनिष्ठायाम् ॥

णिकर्त्तृ ॥ सर्वानुगत प्रवर्षनासा-
मान्य णिचोर्ष । प्रेषणादयोवि-
शेषास्तु० अर्थप्रकरणादिगम्य-
इतिबोध्यम् ॥

प्रवर्षयिता । त्रि० कर्त्तरि ॥

प्रवर्षितः । त्रि० जाते ॥ उत्पादि-
ते ॥ यथा । प्रवर्षितोदीपवप्र-
दीपादितिरघु . ॥

प्रवर्षनम् । न० विवर्षने ॥

प्रवर्षण . । पु० अद्रिविशेषे ॥ न०पु-
कृष्टवर्षणे ॥ तत्रलक्षणमाहवराह
चार्य . । ज्यैष्ठ्यानासमतीवायापूर्वा
षाढादिस वृष्टे नशुभमशुभवावाच्य
परिमाण चाम्भसस्तज्ज्ञै . ॥ जलप्र
माणार्थमाह । हस्तविशाल कुण्डक
मधिकृत्याम्बुप्रमाणनिर्देशः ॥ प
ञ्चाशत्पलमाठकमानेनमित्तुयाज-

प्रवर्ष .

जल पतितम् ॥ प्रवर्षणप्रमाणमा
ह । येनधरित्रीमुद्राजनितावाविन्द
वस्तृणाग्रेषु । वृष्टे नतेनवाच्यं परि

माण वारिण्य प्रथमम् ॥ मुद्राजनि
ता० विगतधूलिजाता । मतान्तरमा
ह । केचिद्यथाभिवृष्ट दशयोजनम-

ण्डलवदन्यन्ते । गर्गवशिष्ठपराशर
मतमेतद्वाद्दशान्नपरम् ॥ येषुचभेष्व

भिवृष्ट भूयस्तीष्वेववर्षतिप्राय ।

यदिनाप्यादिषुवृष्ट सर्वेषुतदात्वना
वृष्टि . ॥ नक्षत्राणावृष्टिप्रमाणमा-

ह । हस्ताप्यसौम्यचित्रापौष्णधनि-

ष्टसुषोडशद्रोणा . । शतभिषगैन्द्र
स्वातिषुचत्वार कृत्तिकासुचदश ॥

श्रवणमघानुराधाभरणीमूलेषुदशच
तुर्युक्त . । फाल्गुन्यापञ्चकृति शु

नर्वसौविंशतिद्रोणा . । ऐन्द्रान्याख्य
वैश्ये विशतिः सार्पभेदशत्यधिका .

॥ आहिर्बुधन्यार्थमृणप्राजापत्येषु
पञ्चकृति । पञ्चदशजिपुश्रचक्षी

र्षितावाजिभेदशद्वौच ॥ रौद्रेषो-
डशकथिताद्रोणानिरुपद्रुतेष्वेते ॥

अत्रविशेषमाह । रविरविमुतकेतुपी
डितेभेद्वितितनयद्विविधाङ्गताहते

च । भवतिचनशिवनचापिवृष्टि' शु
भसहितेनिरुपद्रवेशिष्येति ॥

प्रवलाकी । पु० भुजङ्गे । चित्रमेख-
लके ॥

प्रवर्षः । त्रि० प्रधाने । श्रेष्ठे ॥ प्रव-

प्रह्लिका

हति । वृहवृषी । पचाद्यच् ॥
 प्रवह . । पु० वह्निर्यात्रायाम् । पुरा-
 द्वहिर्गमने ॥ वायुमात्रे ॥ सप्तवायु-
 न्तर्गतवायुविशेषे ॥ सतु० आत्रहवा-
 योरुर्वस्थित ॥ सनिच्य पृथग्ग-
 ति . तस्यतुमध्यसंस्था । नक्षत्र-
 कक्षा खचरै समेतायस्मादत-
 स्तेनसमाहतोयम् । भपञ्जरः खे-
 चरचक्रयुक्तोभ्रमत्यजस्र प्रवहानिली-
 नेतिशितिरोमणि' ॥ यस्माज्ज्योतीं-
 षिवहतिप्रवहस्तेनसस्मृतः ॥ * ॥
 अस्यार्थ ॥ यस्माज्ज्योतींषिप्रकर्षेण
 वहतितेनसवायु प्रवह. स्मृत . ॥
 प्रवहस्यैवभेदा . सर्वेवायुस्कन्धा . ॥
 इतिविष्णुपुराणेद्वितीयेशे १२ अ-
 ध्याय . ॥ वायोद्वितीयस्कन्धे ॥ ऋ-
 तुजित्सत्यजित्सीनजिदमिवावमि-
 चजित् । भूरिमित्रसुषेणौचेत्याभा-
 नोः प्रवहोगण . ॥ प्रकृष्टोवह . ।
 गीचरसञ्चरैतिसाधु ॥ पुरतोगच्छ-
 न्प्रवहोवायुः ॥
 प्रवहणम् । न० कर्णीरथे । डयने ।
 स्त्रियोहनायथानविशेषे । चौडो-
 ला० इ० भा० । अधुना० पीनस-
 खर्खरिया० इ० प्र० ॥ प्रोक्षतेऽने-
 नवा । वहप्रापणे । ल्युट् ॥
 प्रवह्लिका । स्त्री० प्रहेलिकायाम् ।
 पहेली० इ० भा० ॥ प्रवह्लते० आ-
 ष्टादयति । वर्हवह्लपरिभाषणार्हि

प्रवाहः

प्रादानेषु । कुन्शिल्पिसञ्जयो ॥
 दुर्विज्ञानार्थप्रश्नादिवाक्यरूपाहिसो-
 प्रवाक् । त्रि० वाग्मिनि ॥
 प्रवाचक' । त्रि० प्रकृष्टवक्त्रि ॥
 प्रवाच्य . । पुं० पाठविशेषोपलक्षिते
 ग्रन्थविशेषे ॥ प्रोच्यते । वच० । ॥
 ग्यत् । यजयाचेतिनकुत्वम् ॥
 प्रवाणी । स्त्री० तन्तुवायश्लाकायाम्
 प्रकर्षेणजयतेअस्याम् । प्रपूर्वाइयते
 ल्युट् ॥
 प्रवाद . । पुं० परस्परवाक्ये ॥ जनर-
 वे ॥ बादविशेषे ॥ प्रकृष्टोवाद . ॥
 प्रवादित . । त्रि० शब्दिते ॥
 प्रवारणम् । न० निषिधे ॥ काम्यदा-
 ने ॥ महादाने ॥ प्रत्रियते । वृञ्०
 चु० ॥ ल्युट् ॥
 प्रवास . । पुं० स्वगृहादूरगमने । विदे-
 शस्थितौ ॥ विदेशे ॥ प्रवसन्त्यस्मि-
 न् । वस० । हलश्चेतिघञ् ॥
 प्रवासनम् । न० वधे । मारणे ॥ वा-
 सच्छेदे । चु० । प्रपूर्वाङ्गावेल्युट्
 ॥ प्रवासनायाम् ॥
 प्रवासी । त्रि० प्रवासविशिष्टे । प्रोषि-
 ते । पथिके ॥ वस० । प्रपूर्वादस्मात्
 प्रेलपष्टदमथवदवस इतितच्छी-
 लादिषुघिनुष् ॥
 प्रवाह । पुं० प्रहसौ ॥ व्यवहारे ॥
 अम्बुवेगे । जलस्यस्रोतसि ॥ अवि-
 ष्छिन्नसन्तती । अविच्छेदेनजलादि

प्रविविचु .

प्रवृत्तौ ॥ प्रवहणम् । वह० । घञ्
॥ प्रकृष्टाश्वे ॥

प्रवाहक । पु० राक्षसे ॥ त्रि० प्रकृ
ष्टवहनकर्तारि ॥

प्रवाहणः । पु० जीवलस्यराज्ञीपत्ये
। वेदप्रसिद्धे राजर्षिविशेषे ॥

प्रवाहिका । स्त्री० ग्रहस्थाम् । सङ्ग्रह
शीरोगे ॥ वायु प्रवृद्धोनिचितव
लास नुदत्यधस्तादहिताशनस्य ।
प्रवाहतोल्पबहुशोमलाक्तप्रवाहिका
ताप्रवदन्तितज्ज्ञा ॥ प्रवाहत क
ण्ठहृदलेनसशब्द वायुमपानमार्गे
णत्यजतः ॥ प्रवहति । वह० ।
खलु ॥ प्रवहणम्० प्रवाहयति०
मुहुर्मुहु प्रवर्त्तयतिवा । रोगाख्या
याखलु ॥

प्रवाही । स्त्री० बालुकायाम् ॥

प्रविख्याति । स्त्री० विश्रावे । अति
प्रसिद्धौ ॥ प्रविख्यानम् । ख्या०
क्तिन् ॥

प्रवितत । त्रि० विस्तृते ॥

प्रविदारणम् । न० सम्पराये । युद्धे
॥ अबदारणे ॥ दृविदारणे । ख्य-
न्ताद्भावेच्छुट् ॥

प्रविरः । पु० पौतकाष्टे ॥

प्रविरल । त्रि० घनेतरे ॥ प्रकर्षेण
विरल . ॥

प्रविविचुः । त्रि० गृहादीप्रवेष्टुमिच्छौ
॥ यथा । कारयेद्बनशोधनमादी

प्रवृत्तिः

मातुरन्तिकमपिप्रविविचु । आत्म
शस्यनुगतः प्रविशेद्वासङ्कटेचग
हनेचनतिष्ठेदिति राजनीतौकाम
न्दक . ॥

प्रविवत्सन् । त्रि० प्रवासकर्तुमिच्छति
। वसे । सन्नन्ताङ्कटः शत्रादेश ॥

प्रविश्लेषः । पु० विधुरे । प्रकृष्टविश्ले
षे ॥ प्रविश्लेषणम् । श्लिषश्चालिङ्ग
। घञ् ॥

प्रविषा । स्त्री० अतिविषायाम् ॥

प्रविष्टः । त्रि० कृतप्रवेशे ॥ प्रविश०
। क्त . ॥ निविष्टे ॥

प्रवीण । त्रि० निपुणे । विज्ञे । नि
ष्णाते । शिञ्जति ॥ प्रकृष्टावीणाऽ
स्य ॥ यद्वा । वीणयाप्रगायति०
प्रगीयतेवा । सत्यापेतिणिजन्तात्०
पचाद्यच्० कर्मणिघञ्वा ॥

प्रवीरः । पु० योद्धृपुरुषे । सुभटे ॥

त्रि० उत्तमे ॥ प्रकृष्टोवीर ॥

प्रवृद्धः । त्रि० पण्डिते ॥ प्रकर्षेणबु-
द्ध . ॥ सुप्तादितरस्मिन् ॥

प्रवृत्तः । त्रि० आरम्भे ॥ प्रवृत्तिविशि
ष्टे ॥ प्रकृष्टवर्त्तनविशिष्टे ॥ जाते
॥ प्रवर्त्ततेस्म । वृत्तु . क्त ॥

प्रवृत्तिः । स्त्री० प्रवाहे । अविच्छिन्न-
सन्ततौ ॥ उदन्ते । वार्तायाम् ॥

प्रवर्त्तने । वृत्तौ ॥ अन्तःकरणव
र्त्तन्यांप्रयत्नलक्षणायाम् ॥ अबन्त्या

दिदेशे ॥ हस्तिमदे ॥ कर्मणामार्गे ॥

प्रवृत्तिक्रम .

नितराप्रयतमानतायाम् । रज
कार्ये आरम्भे ॥ गतौ ॥ प्रवर्तते
व्याप्नोति० प्रवर्तनं वा । वृत्तु० ।
क्तिच्० । क्तिन्वा । न्यायमतेयतवि
शेषे ॥ अस्या कारणम् । चिकीर्षा
कृतिसाध्यताज्ञानम्० इष्टसाधन
ताज्ञान० उपादानप्रत्यक्षम् । यथा
प्रवृत्तिश्च निवृत्तिश्च तथा जीवनकार-
णम् । एवप्रयत्नवैविध्यं तान्त्रिकै .
परिदर्शितम् ॥ चिकीर्षाकृतिसाध्य
साधनत्वमतिस्तथा । उपादानस्य
चाध्यक्षप्रवृत्तौ जनकभवेत् ॥ इति ॥
प्रवृत्तिर्वाग्बुद्धिशरीरारम्भ । इति
गीतमसूत्रम् ॥ १७ ॥ यदज्ञानात्
प्रवृत्तिः स्यात् तज्ज्ञानात्साकृती
भवेत् ॥

प्रवृत्तिक्रम । पुं० श्रुत्यादिभ्यो दुर्बले
प्रवृत्ते क्रमे ॥ तथाहि । सहप्रयु
ज्यमानेषु प्रधानेषु सन्निपातिनामङ्गा
नामावृत्त्याऽनुष्ठाने कर्तव्ये हि० द्विती
यादिपदार्थानाप्रथमानुष्ठितपदार्था
नाप्रथमानुष्ठितपदार्थक्रमाद्यः क्र
मः । यथा० प्राजापत्यपञ्चकेषु०
प्राजापत्याहिवैश्वदेवीकृत्वाप्राजप
त्यैश्चरन्तीतिवाक्येन तृतीयानिर्देशा
त्सीतिकर्तव्यताकाण्डकालत्वेन वि
हिता । अतस्तेषां तदज्ञानाञ्चोपा
करणनियोजनप्रभृतीनासाहित्य स
म्पाद्यम् । तच्च प्राजापत्यपशूनास-

प्रवेणि .

अतिपन्नदेवताकत्वेन युगपदनुष्ठाना
दुपपद्यते । तदज्ञानाञ्चोपाकरणा
दीनायुगपदनुष्ठानमशक्यम्० अत
स्तेषां साहित्यमव्यवहिताऽनुष्ठाना
त्सम्पाद्यम् । तच्चैकस्योपाकरण
विधायपरस्योपाकरणविधेयम्०
एवनियोजनादिकमपि । तथाच
प्राजापत्येषुकस्माच्चित्पशोरारभ्य .
एकसर्वत्रानुष्ठायद्वितीयादिः पदा
र्थस्तेनैवक्रमेणानुष्ठेयः सप्रवृत्तिक्र
मः ॥ प्रवृत्तेः क्रमः ॥

प्रवृत्तिजनक . । चि० प्रवर्तके ॥

प्रवृत्तिज्ञ . । पु० चारभेदे । वार्तिके
। वार्त्तायने ॥ चि० प्रवृत्तिज्ञानवि
शिष्टे ॥

प्रवृद्ध . । चि० प्रौढे । एधिते । बृद्धि
युक्ते ॥ प्रसारिते । प्रसृते ॥ प्रबर्द्ध
तेस्य । बृधुबृद्धौ । गत्यर्थेति
क्तः ॥

प्रवृष्ट . । चि० प्रवृष्टवति ॥

प्रवेक . । उत्तमे । प्रधाने । प्रमुखे ॥
प्रविच्यते । विचिरपृथग्भावे ।
घञ् ॥

प्रवेष्ट . । पुं० शितशुक्ते । यवे ॥

प्रवेणि . । स्त्री० कुथायाम् ॥ वेण्याम्
प्रोषितभर्तृकादिधार्यकेशरचनावि
शेषे ॥ वेणति । वेष्टनिशामनवादि
चादानगमनज्ञानचिन्तासु । इन् ।
प्रउपसर्गान्तरव्यावृत्त्यर्थः ॥

प्रव्यक्त

प्रवेशी । स्त्री० कुथायाम् । परिस्तोमे ।
गजपृष्ठस्थचित्रकम्बले ॥ वेण्याम् ॥
प्रकर्षेणवीयतेऽस्याम् । वीगत्यादि
षु । वीज्याज्वरिभ्योनि । कृदिका
रादक्तिनद्धतिपाचिकोडीष् ॥

प्रवेल । पु० पीतमुद्गे । सोनामूगा
ङ् । भा० ॥

प्रवेश । पु० अन्तर्विगाहने । गृहा
द्यन्तर्गमने ॥ प्रवेशश्चतुर्धा । अपूर्व
प्रवेश । सुपूर्वप्रवेश इन्द्वाभयप्रवे
श । बधूप्रवेश । इतिभेदात् । तत्र
बधूप्रवेशस्रान्वर्थसन्नकत्वात्० तद्
न्येपालक्षणान्युच्यन्ते । यथा ।
अपूर्वसन्न । प्रथम । प्रवेशोयात्रा
बसानेतुसुपूर्वसन्नः । इन्द्वाभयस्त्व
ग्निभयादिजात स्वेबप्रवेशस्त्रिबि
धः । प्रदिष्ट ॥ भूरिपुष्पनिकरस
तोरणतोयपूर्णकलशोपशोभितम् ।
धूपगन्ध बलिपूजिताभर ब्राह्मण
धूनियुतविशिद्गृहम् ॥ प्र० विश०
। हलश्चेतिघञ् ॥

प्रवेशनम् । न० प्रवेशे ॥ सिंहद्वारे ॥

प्रविश० । ल्युट् ॥

प्रवेश्य । चि० प्रवेशयितव्ये । प्रवेश
नीये ॥

प्रवेष्ट । पुं० भुजे । बाहौ ॥ प्रवेष्टते

। वेष्टवेष्टने । पचाद्यच् ॥ हस्तिदन्त

मांसे ॥ गजपृष्ठतल्पने ॥

प्रव्यक्तः । चि० उल्लेखे । स्पष्टे । स्पृ

प्रशला

टे ॥ प्रव्यज्यतेऽस्मि । अञ्जुव्यक्त्यादौ
। क्त ॥ प्रव्यच्यतेऽस्मिवा । अञ्जु वि
शेषणे । क्त ॥

प्रव्यथित । चि० प्रपीडिते ॥ व्याकु
लीकृते ॥ आसन्नौत् ॥

प्रव्रजन् । चि० संन्यस्यगच्छति ॥

प्रव्रजित । पुं० प्रव्रज्याश्रमविशिष्टे ।

बुद्धभिक्षुशिष्ये । चेलुके । श्रामणे
रे ॥ चि० निष्क्रान्त ॥

प्रव्रजिता । स्त्री० मास्याम् ॥ मुण्डौ
र्याम् ॥ तापस्याम् ॥

प्रव्रज्या । स्त्री० वेदवाह्यरक्तपटादौ ॥

प्रव्रजनम् । व्रज० । व्रजयजीर्भावि
क्यप् ॥ सश्यासे ॥

प्रव्रज्यावसित । पुं० सश्यासभ्रष्टे ॥

प्रव्राजी । पु० प्रव्रजनशीले । सश्यासि
नि ॥ ताच्छील्यवैराग्यातिशयशा
लित्वम् ॥

प्रशसनैय । चि० प्रशसितुयोग्ये ॥
शसु० । अनैयर् ॥

प्रशसा । स्त्री० प्रशसने । बर्णनायाम् ॥

ईडायाम् । लवे ॥ परोक्षस्तुतौ ॥

द्विप्रकारादिप्रशसाभवति । वस्तुनि

विद्यमानगुणोत्कर्षेणैक प्रकार

स्तावकीनशब्देनसम्पादितोगुणोत्क

र्षं पर प्रकारइति ॥

प्रशत्वा । पु० समुद्रे ॥ प्रशीयते । श

शद्दृढशातने । प्रद्वरशदोस्तुट्चेति

कानिप् ॥

प्रशान्तवाहिता

प्रशच्वरी । स्त्री० नद्याम् ॥ डीब्री ॥
 प्रशम । पुं० उपशान्तौ ॥ प्रशमनम्
 । शम० । भावेघञ् ॥
 प्रशमनम् । न० मारणे । बधे ॥ शम
 तायाम् । प्रशान्तौ ॥ प्रशमयति ।
 शम० । णिजन्ताल्ल्यु भावेल््युङ्गा ॥
 प्रशमित । चि० अपाकृते । राञ्ज . क
 र्तव्ये ॥ रक्षापौरजनस्य० देशनगर
 ग्रामेषुगुप्तिस्तथा० योधानामपिसङ्ग
 हस्य० तुलयामानव्यवस्थापनम् , सा
 म्य सङ्घिषु० दानवृत्तिकरणीत्याग
 समानार्चनम्० कार्याण्येवमहीभुजा
 प्रशमनान्ये तानिरान्ये नव ॥
 प्रशस्तम् । न० मङ्गले ॥ चि० क्षेमे ।
 शुभे ॥ प्रशसनीये । अतिश्रेष्ठे ।
 उत्तमे ॥ प्रशस्यतेस्य । शसु० । क्त०
 । प्रकर्षेणशस्तोवा ॥
 प्रशस्ति । स्त्री० पत्रलेखनप्रक्रियायां ॥
 प्रशान्त । चि० प्रकृष्टशमताविशिष्टे ।
 परहिसारहिते ॥ सर्वत्रसमबुद्ध्या
 रागद्वेषशून्ये । निर्विकारे ॥ स्वल्प
 लाभेनापिसन्तुष्टे ॥ तमोरजसो .
 क्षयाल्लयविक्षेपशून्यत्वेनशुद्धसत्त्वरूपे
 चित्ते ॥ प्रकर्षेणशान्तः ॥ प्रत्यस्तमि
 तक्ते श्रे ॥
 प्रशान्तचित्तः । वि० शान्ते । उपरत
 दर्पादिदोषे । समाहितमनसि ॥
 प्रशान्तचित्त यस्यसः ॥
 प्रशान्तवाहिता । स्त्री० तमोरजसो :

प्रश्नी

क्षयाल्लयविक्षेपशून्यत्वेनशुद्धसत्त्वरूपं
 चित्तं प्रशान्त । पूर्वपूर्वप्रशमसस्का
 रपाटवेनतादृशचित्तस्याधिक्य प्रशा
 न्तवाहितेत्थर्थ ॥
 प्रशान्तात्मा । चि० प्रशान्तचित्ते ॥
 प्रशान् । अ० समानार्थे ॥
 प्रशान् । चि० शाते ॥ प्रकर्षेणशाम्य
 ति । शम० । क्तिप् । अनुनासिक
 स्यक्किभलोरितिदीर्घः । मोनोधा
 तो ॥
 प्रशासनम् । न० प्रकृष्टाज्ञायाम् ॥
 शासु० । ल्युट् ॥
 प्रशासिता । चि० प्रकृष्टशासनकृति ॥
 ईश्वरे ॥ यथा । प्रशासितारसर्बेधा
 मणीयासमणोरिति । रुक्माभस्त्रप्र
 धीगम्य विद्यात्तपुसपपरम् ॥ देवता
 यागकर्त्तारपितर श्राद्धकारिणम्
 । नाप्नुयुर्हव्यकव्यार्थयदिनस्यात्प्र
 शासिता ॥
 प्रशास्ता । पुं० ऋत्विजि ॥ मित्रे । चि०
 शासनकर्त्तरि ॥ प्रशास्ति । शासु०
 । तृच् । अपृट्न्नितिदीर्घः ॥
 प्रश्नः । पुं० अनुयोगे । पृच्छायाम् ॥
 प्रच्छनम् । प्रच्छ० । यजयाचेतिन
 ड् । क्षीरितिथ . । प्रश्नेचेतिलिङ्गा
 न्नसम्प्रसारणम् ॥
 प्रश्नदूती । स्त्री० प्रहलिकायाम् ॥
 प्रश्नी । स्त्री० कुम्भिकायाम् । वारिप
 र्याम् ॥

प्रष्टवाट्

प्रश्नय । पुं० प्रणये । प्रीत्याप्रार्थने ॥
 प्रश्नयणम् । शिञ्जएरच् ॥
 प्रश्नवम् । न० प्रवाहे ॥
 प्रश्नित । चि० विनीते ॥ प्रथमगुणै
 रश्रायि । शिञ्० । क्त ॥
 प्रश्नय । चि० शिथिले ॥
 प्रश्निष्ट । चि० प्रकर्षेणामिलिते ॥
 प्रश्निष । पुं० सयोगे ॥ प्रश्निषणम् ।
 श्लिप्० । घञ् ॥
 प्रश्वास । पुं० प्राणेनकोष्ठस्थवायो
 र्वह्निर्निस्सारणे । समोध्यङ्गपूरकवि
 रोधिनि ॥ स्वास्थ्यविशेषे ॥ प्रश्व
 सनम् । श्वस० । घञ्० ॥ श्रमाप
 नये ॥
 प्रष्टव्य । चि० प्रश्ने ॥
 प्रष्टा । चि० कथङ्कथिके । प्रश्नकर्तरि
 । पृच्छति । प्रच्छ० । टच् । व्रश्चेति
 क्लृप्त ॥
 प्रष्ट । चि० अग्रगे ॥ श्रेष्ठे । चारुडा
 लिकौषधी ॥ प्रतिष्ठते० गच्छति ।
 ष्टा० । आतश्चोपसर्गङ्कृतिक । सुपि
 स्यङ्कृतिकोवा । प्रष्टोद्यगामिनीति
 ष । ष्टृत्वम् ॥
 प्रष्टवाट् । पुं० युगपाश्र्वगे । दमनका
 लिकरुठारोपितकाष्ठवाहे ॥ प्रष्टम्य
 गामिनवहति । वहश्चेतिशिव ॥
 स्वामोतु० पञ्चमषष्ठ वावर्षवहतीति
 विगृह्यरेफरेहितपठति० तत्रपृषोद
 रादित्वबोधम् ॥

प्रसङ्ग

प्रष्टौ । स्त्री० प्रष्टभार्यायाम् ॥
 प्रष्टौही । स्त्री० बालगर्भिण्याङ्गवि ।
 प्रथमगर्भधृतवच्याम् ॥ प्रष्ट वहति
 । वहश्चेतिशिव । वाहङ्कृतिडौष् ॥
 प्रसक्त । चि० आसक्ते ॥ तद्वति ।
 सर्वप्रातदेकपरे ॥ न० । सतते ॥ प्रा
 सङ्गि । षञ्ज० । कर्मणिक्तः ॥
 प्रसक्ति । स्त्री० प्रसङ्गे ॥ प्रवृत्तौ ॥
 अनुमितौ ॥ आपत्तौ ॥ प्र० षञ्ज०
 । स्त्रियात्किन् ॥ आसक्तौ ॥
 प्रसङ्गः । पुं० प्रसक्तौ । अन्योद्देशेनाऽ
 न्यदीयस्यापिसहानुष्ठाने ॥ अन्योद्देशे
 श्रेणप्रवृत्तवन्यस्यापिसिद्धौ ॥ यथा ।
 दृष्टातुहरतेपापं स्पृष्टातुचिदिवनये
 त् । प्रसङ्गनापियागङ्गामोक्षदाञ्च
 वगाहिता ॥ गीतवादित्रादौ ॥ प्रस
 ङ्गतेपुरुषोयच । षञ्ज० । घञ् ॥
 नेहेतार्यान्प्रसङ्गिननविरुद्धेनकर्म
 णा । नविद्यमानेष्वर्थेषुनाच्यामपि
 यतस्ततः । यतस्ततः पतितादे ।
 ॥ प्रस्तावि ॥ प्रस्तावि ॥ य० । यच्चा
 च्युतोदारकथाप्रसङ्गः ॥ पुन पु
 न प्रवृत्तौ ॥ प्रवृष्टसम्बन्धे ॥ स
 ङ्गतिविशेषे ॥ स्मृतत्वेसत्युपोद्घा
 तादिपञ्चकभिन्नत्वमितितस्यलक्षण
 म् । स्मृतस्योपेक्षानर्हत्वप्रसङ्गत्वरु ।
 तदर्थस्तुस्मृतिविषयतापन्नत्वेसतिहे
 षविषयतानापन्नत्वमित्यनुमितिय
 न्यगदाधरभट्टाचार्यः । प्रकृष्टसङ्गः ॥

प्रसन्नता

मैथुने ॥

प्रसङ्गत्वम् । न० स्मृतस्योपेक्षाऽनर्हत्वे ।
स्मृतविषयतापन्नत्वेसति० द्वेषविषय
यतानापन्नत्वमितितदर्थ ॥

प्रसङ्ख्यानम् । न० आहत्तौ ॥ आह
त्तिर्हिप्रसङ्ख्यानमित्युक्ति ॥

प्रसज्य । पुं० प्रसज्यप्रतिषेधे ॥ पर्यु
दास . सदृशयाहीप्रसज्यसुनिषेध-
कृत् ॥

प्रसज्यप्रतिषेध ' । पुं० निषेधान्तरे ॥
अप्रधान्य विधेर्यत्र प्रतिषेधेविधान
ता । प्रसज्यप्रतिषेधोयक्रिययासह
यचनञ् ॥

प्रसङ्गनम् । न० प्रसङ्गे ॥

प्रसत्तिः । स्त्री० नैर्मल्ये । प्रसादे ।

प्रसन्नतायाम् ॥

प्रसत्त्वा । पुं० प्रजापतौ ॥ धर्मे ॥ मूढे
॥ प्रसीदति । षट्ठ् ० । प्रद्वरसदी
खुट्चेति० दशपादीपाठात्सदेरपि
क्वनिप् ॥

प्रसत्त्वरी । स्त्री० प्रतिपत्तौ ॥ वनोर
चेतिङीब्रौ ।

प्रसन्नः । त्रि० अच्छे । स्वच्छे । नि
र्मले । अच्छा० अच्छी० इ० भा०
॥ सन्तुष्टे ॥ प्रसन्नयातुष्टे ॥ प्रसाद
वति ॥ प्रसादत् । प्रसीदति स्रवा
॥ षट्ठ् ० गत्यर्थेतिक्त्तः ॥

प्रसन्नता । स्त्री० नैर्मल्ये । प्रसादे ॥

प्रसन्नस्वभावः । तल् ॥

प्रसरणी

प्रसन्ना । स्त्री० सुरायाम् ॥ मद्यप्रभेदे
॥ प्रसन्नागुल्मवाताशीविवन्धानाह-
नाशिनी । शूलप्रवाहिकाटोपकफ
वातार्शसांहिता ॥ प्रसादविशिष्टा
याम् ॥

प्रसन्नात्मा । पुं० शमदमाद्यभ्यासाच्छु
द्धचित्ते ॥ प्रसन्न रजस्तमोभ्यामकु
लुषित आत्मान्त करणमस्य ॥
विष्णौ ॥ अवाप्तसर्वकामत्वात्प्रस
न्नआत्मा स्वभावोऽस्य ॥

प्रसभ' । पुं० न० वलात्कारे ॥ प्रगता
सभाश्चस्मात् । सभाया प्रगतोवा ॥

प्रसर' । पुं० प्रणये ॥ वेगे । ज्वे ॥
सङ्करे । युद्धे ॥ विसर्पणे ॥ प्रसरन
लभन्ते हियावत्क्वचनमर्कटाः ।
नाभिद्रवन्तितेतावत् पिशाचावास्व
गोचरे ॥ प्रसरणम् । स्रगतौ । वा०
अप् ॥ अविकरणेपुंसिसञ्जायामि
तिघोवा ॥ प्रकर्षे ॥ समूहे ॥

प्रसरकः । पुं० पियाले ॥ अत्रप्रसव
कद्रव्यपिपाठ . शब्दमालायाम् ॥

प्रसरणम् । न० आसारे । सैन्यानास
र्बतोव्याप्तौ ॥ तृणकाष्ठादिहेतवेसै
न्यानामितस्तोगमने ॥ सर्वतोग
मने । पसर्ना० फ़ैलना० इ० भा०
॥ स्र० । ल्युट् ॥

प्रसरणी । स्त्री० प्रसरणार्थे ॥ प्रसरति
। स्र० । अर्तिसृत्रित्यनिः । कृदि
कारादितिङीष् ॥

प्रसविता

प्रसर्पणम् । न० गमने ॥ प्रसरणे ॥
 प्रसवः । पु० उत्पादे ॥ अपत्ये ॥ फले ॥
 कुसुमे ॥ गर्भमोचने । गर्भाहालकनि-
 स्सृती । प्रसूती ॥ अस्यमासनिद्यमो
 यथा । नवमेदशमेमासिनारीगर्भप्र-
 सूयते । एकादशेद्वादशेवाततीऽन्य
 त्रविकारत ॥ इति ॥ अस्यौषध
 यथा । पीतन्तुकाञ्जिकरुद्रकथितश-
 रपुङ्गया । हिङ्गुसैन्धवमयुक्तशीघ्र
 स्त्रीणाप्रसूतिकृत् ॥ मातुलुङ्गस्यै
 मूलकटिवह्वप्रभूतिकृत् । अपामा
 र्गस्यैमूलयोनिस्थस्रप्रसूतिकृत् ॥
 अरामार्गस्यैमूलेगर्भवत्यास्तुनाम-
 तः । उत्पद्यमानेसकलेपुत्र स्या
 दन्यथासुता ॥ अपामार्गस्यैमूले
 नारीणाशिरसिस्थिते । गर्भशूलविन-
 श्ये तनाचकार्याविचारणा । इति
 गारुडे १६ ६ अध्याय ॥ अभ्यनुज्ञा
 ने ॥ प्रसवनम्० प्रसूयतेवा । षूड्० ।
 प्राणिप्रसवे० षूप्रेरणेवा । ऋदोरप्०
 पचाद्यज्वा ॥

प्रसवकः । पुं० पियालवृक्षे ॥

प्रसवनम् । न० प्रसवे ॥

प्रसववन्धनम् । न० वृन्ते ॥ प्रसूयते ।

षुप्रसवे । ऋदोरप् । बध्यतेनेन ।

वधवधने । करणे ल्युट् । प्रसवस्य

पुष्पफलपत्रस्यवन्धनम् ॥

प्रसवस्थलौ । स्त्री० मातरि ॥

प्रसविता । पुं० ताते । पितरि ॥

प्रसञ्चचौरः

प्रसवित्री । स्त्री० जनयिव्याम् ॥

प्रसव्यः । चि० प्रतिकूले ॥ अनुकू-

ले ॥ प्रगतसव्यात् । सव्यशब्दश्चा
 राष्ट्रब्दवत्वामदक्षिणोभयार्थ ॥

प्रसहः । पु० काकगृधादिषु ॥ तेच

। काकीगृध्रउलूकश्च चिल्लश्चशशघा-
 तक । चाषोभासश्चकुररद्वत्याद्याः

प्रसहा स्मृता ॥ प्रसहा की-

र्त्तिताश्चेतेप्रसह्याच्छाद्यभक्षणात्

। प्रसहा खलुवीर्याणास्तन्मासम्भ-

क्षयन्तिथे । तीशोषभस्मकीन्मादैः

शुक्रक्षीणाभवन्तिहि ॥

प्रसहनः । पुं० हिंस्रपशौ ॥ यथा ।

शार्दूलसि हशर भर्त्तरक्षुमुख्याये

न्यान्प्रसह्यविनिहत्य निवर्तयन्ते

। तेकीर्त्तिताः प्रसहना पलल-

तदीयमर्थं प्रसेहजठरामयजाडाहा-

रि ॥ इति० राजनिर्घण्ट ॥ न०

क्षमायाम् । सहने ॥ चि० तद्वति

अभिभवे ॥ आलिङ्गने ॥

प्रसहा । स्त्री० बृहतिकायाम् ॥

प्रसहिष्णुः । चि० अभिभावके ॥

अलङ्कजितीष्णुच् ॥

प्रसह्यः । अ० इठादर्थे । वलात्कारार्थे

॥ प्रक्षर्षेणषोढा । षहमर्षणे । त्वा०

ल्यप् ॥

प्रसह्यचौरः । पुं० इठाच्चौर्यकारिणि

। माचले । चिल्लामे । डाकाइत०

दौडा० लुटेरा० इत्यादिभाषा ॥

प्रसाद .

प्रसातिका । स्त्री० सूक्ष्मधान्यं ॥
 प्रसाद । पुं० अनुग्रहः । तुष्टिदाने
 । प्रीतिदाने ॥ यथा । सत्कीर्तिं
 विमलयश सुकवितापाण्डित्यमारी
 ग्यता० वादेवाक्पटुताकुलेऽनुरता
 गाम्भीर्यमक्षोभ्यजा । प्रागल्भ्यमु
 तागुणे निपुणता यस्यप्रसादाद्भवत्
 तवन्दे शिवरूपिण निजगुरु सर्वार्थ
 सिद्धिप्रदमिति ॥ स्वाम्थ्ये । आ
 रोग्ये ॥ सौम्यतायाम् ॥ प्रसत्तौ
 । प्रसन्नतायाम् । नैर्मल्ये ॥ चित्त
 सप्रसन्नतायाम् । चित्तस्फुटताया
 म् ॥ देवनिवेदितद्रव्ये ॥ गुरुणा
 भुक्तावशेषे ॥ प्रसदनम् । षट् ।
 । भाविष्यत् ॥ वैदर्भीरीतियुक्तका
 व्यगुणे । गाम्यशब्दभिन्नप्रसिद्धार्थ
 पदवत्त्वे ॥ यथा । श्रीज . प्रसाद
 माधुर्यगुणत्रितयभेदत । गौडवैद
 दर्भपाञ्चालारीतय परिकीर्त्तिता
 ॥ तत्र० व्यक्तार्थपदमग्राम्यप्रसा
 द परिकीर्त्तित । इतिलक्षणम् ॥
 अपिच । शुष्केऽथनादिवत्स्वच्छज
 लवत्सहसैवय । व्याप्नोत्वन्वत्प्र
 सादोसौसर्वत्रविहितस्थिति ॥ अ
 न्यत्इति० व्याप्यमहचित्तम् । सर्व
 चेतिसर्वेषुरसिषु० सर्वासुरचनासुच
 । गुणवृत्त्यापुनस्तीर्षावृत्ति शब्दार्थ
 योर्मता ॥ गुणवृत्त्यालपचारेण ।
 तीषाम्० श्रीजआदिगुणानाम् ।

प्रसारणम्

आकारेशीर्यस्यैव ॥
 प्रसादन । पुं० भक्तकारे ॥ न०
 अन्ने ॥ त्रि० प्रसन्नताकारके ॥
 प्रसादना । स्त्री० परिचर्यायाम् ॥ से
 वायाम् ॥
 प्रसादित । त्रि० प्रार्थिते ॥ सौमन
 स्यङ्गमिते ॥
 प्रसादी । त्रि० अनुग्रहशीले ॥ प्रसा
 दगुणयुक्ते ॥ शीलेषिणि । अस्व
 र्थेऽनिर्वा ॥
 प्रसाधनम् । न० वेशे । अलङ्काररच
 नादिकृतशोभायाम् ॥ प्रसाध्यते
 ऽनेनाङ्गम् । षाध० । करणे ल्युट्
 ॥ प्रकृष्टनिष्पत्तौ ॥
 प्रसाधनी । स्त्री० कङ्कतिकायायाम्
 ॥ सिद्धौ ॥ डीप्
 प्रसाधिका । स्त्री० नौवारे ॥ वेशकारि
 ण्याम् । अलङ्कार्याम् ॥
 प्रसाधित । त्रि० अलङ्कृते । भूषि
 ते ॥ प्रसाध्यतेऽस्म । षाधससिद्धौ
 ॥ स्वार्थेऽण्यन्त । क्त ॥ प्रकृष्टनि
 ष्पत्ते । निष्पादिते ॥
 प्रसार . । पुं० प्रसरणे ॥ प्रसरणम्
 । सृ० । घञ् ॥ दृशकाष्ठादेः प्र
 वेशे ॥
 प्रसास्थम् । न० पञ्चविधकर्मान्तर्गत
 विस्ताररूपेकर्मणि ॥ यथा । उत्
 त्तोपण ततोऽवक्ष्ये पणमाकुञ्चन तथा
 । प्रसारणञ्चगमन कर्मास्थे तानि

प्रसिद्ध :

पञ्चच ॥

प्रसारणी । स्त्री० ग धालिकायाम् ।
सरणायाम् । कुञ्जप्रसारणीतिख्या
तायाम् । गन्धभादालिया ० इ०
गौ० भा० ॥ प्रसारणीगुरुर्द्ध्यावल
सन्धानज्ञात्सैरा । वीर्यौष्णावात
हृत्तित्तावातरक्तकफापहा ॥ चीणा
नास्थविराणाञ्च वातसङ्कोचितात्म
नाम् । प्रसारयेद्यतोङ्गानितदुक्तौ
षाप्रसारणी ॥ प्रसार्यैतरूपमनया
। करणेतिख्युट् ॥

प्रसारिणी । स्त्री० लज्जालुलतायाम्
॥ प्रसारय्याम् ॥

प्रसारित । चि० तते । विस्तारि
ते ॥

प्रसारी । चि० प्रसरणशीले । विस्तृत्त्व
रे ॥ प्रसरति० तच्छील ० । स्रगतौ
। प्रेलपसृद्रुमधवद्वसद्भ्रतिघिनुष्
॥ आयते ॥ व्याप्ते ॥

प्रसितम् । न० पूये । चि० तत परे
। आसक्ते ॥ प्रासायि । पिञ्चवन्ध
ने । कर्मणिक्तः ॥

प्रसिति । स्त्री० बन्धने ॥ बन्धनसा
धनरज्जुनिगडादौ ॥ प्रसयनम् ।
पिञ्च० । क्तिन् ॥

प्रसिद्धः । चि० भूषिते ॥ ख्याते ॥
प्रसिद्ध्यति० प्रसिध्यते स्मवा ।
पिधुसराहौगत्यावा । कर्त्तरि०
कर्मणिवाक्तः ॥

प्रसूनम्

प्रसिद्धि । स्त्री० टङ्कारे । ख्याती ॥

उत्कृष्टसिद्धौ ॥ प्रकृष्टसिद्धि ॥

प्रसुप्त । चि० निद्रिते ॥ प्रकर्षेण
सुप्त ॥

प्रसू । स्त्री० अश्वायाम् ॥ जनन्या
म् ॥ कन्दख्याम् ॥ बौरुधि ।
प्रसूते० प्रसूयते वा । षूड्प्रसवे
। सत्स्वितिक्विप् ॥

प्रसूका । स्त्री० बाजिन्याम् । बडवा
याम् ॥

प्रसूतम् । न० कुसुमे । पुष्ये ॥ चि०
सञ्जाते ॥ सूते ॥ प्रासविष्ट । षू-
ड्० । क्त ॥

प्रसूता । स्त्री० जातसन्तानायाम् ।
जातापत्त्यायाम् । प्रजातायाम् ॥
टाप् ॥

प्रसूति । स्त्री० प्रसवे । उद्भवे ॥
तनये ॥ दुहितरि ॥ स्वायम्भुव
मनोः पुत्र्याम् ॥ प्रसवनम् ।
प्रसूयते वा । षूड् । क्तिन् ॥ कार
णे ॥ प्रकर्षेणसूतिर्जन्मयस्मात् ॥

प्रसूतिका । स्त्री० प्रसूतायाम् ॥
प्रासविष्ट । षूड्० । गच्छर्थेतिक्त ।
। स्वार्थेकन् । सूतिकापुत्रिकेती
त्वम् ॥

प्रसूतिजनम् । न० दु खे । पीडा
मात्रे ॥ प्रसूतेर्जातम् । पञ्चम्याम
जातावितिडः ॥

प्रसूनम् । न० फले ॥ पुष्ये ॥ चि०

प्रसिद्धान्

जाते ॥ प्रसूयते । घृञ् अभिषव्
। सुञ्चोदीर्घश्चेति न ॥ यद्वा । पृ
सूयते स्म । षूङ् ॥ तां ॥ ओदि
तश्चेति निष्ठानत्वम् ॥ स्वादयञ्चो
दित ॥

प्रसूनेषु । पु० कन्दर्पे । कामे ॥
प्रसूनानि द्वषवोयस्य ॥

प्रसृत । पु० । अर्वाञ्जलौ । निकुञ्ज
पाणौ । पससै० इ० भा० ॥ न०
पलद्वये ॥ त्रि० सुप्रसारे । तते ॥
विनीते ॥ वेगिते ॥ निस्सृते ॥
प्रकृष्टसृतमस्य ॥ प्रसरति स्म ।
स० । गत्यर्थेति क्त ॥

प्रसृता । स्त्री० जङ्घायाम् ॥ प्रसर
ति स्म० प्रस्रियते स्मवा । स० ।
गत्यर्थेति० कर्मणिवाक्तः ॥ प्र
कृष्टसृतगमनमनयावा ॥

प्रसृति । स्त्री० आकुञ्चितपाणौ ॥
अर्वाञ्जलौ । प्रसृते ॥ प्रकृष्टासृ
तिरस्य ॥

प्रसृष्ट । त्रि० प्रेषिते ॥ अनुज्ञा
ते ॥

प्रसेक । पु० सेचने ॥ सुतौ ॥ जर
णे ॥ प्रसेचनम् । पिच० घञ् ॥
प्रसेदिका । स्त्री० क्षुद्रोपवने । बगी
ची० इ० भा० ॥

प्रसिद्धान् । त्रि० प्रसन्ने ॥ सदेर्भाषा
यासदवसश्रुवद्भृति लिट् क्तसुरादेश
लिटिधातोरिति द्वित्वम् । अत

प्रस्तार

एकहल्मध्यङ्ग्यत्वे त्वाभ्यासलोपी । ब
स्त्रिकाजादृघसामितीडागम । उ
गित्वान्नुम् । सान्तेति दीर्घ ॥

प्रसेव । पु० वीणाङ्गे ॥ स्यूते । वस्त्र
शशादिनिर्मिते० थैला० द्रुतिख्याते ॥
सूत्ररचितभाण्डविशेषे । धोकडा०
इ० गौड० भा० ॥ दृती ॥ प्रसीव्य-
ते स्म । षिवु० । अकर्त्तरिचेति घ-
ञ् ॥

प्रसेवक । पु० वीणाक्रान्तेवक्रकाष्ठे ।
दण्डाध । शब्दगाम्भीर्यार्थकाष्ठभा-
ण्डे । ० वीणास्थितालावुफले । ०
ककुभे ॥ सूत्रनिर्मितभाण्डे । धौ
तकटे । स्यूते । धोकडा० इ० गौड
भाषा० ॥ प्रसीव्यते । षेहसेवने ।
कुन् ॥

प्रस्करव । पु० ऋषिबिशेषे ॥ प्रस्करव
हरिश्चन्द्रावृषीद्रुतिसाधु ॥

प्रस्कन्दनम् । न० विरेके ॥

प्रस्कन्नम् । त्रि० अपगते ॥ पतिते ॥

प्रकर्षेणस्कन्नः ॥

प्रस्तार । पु० पाषाणे । भावणि । प
त्यर० इ० भा० ॥ मथौ ॥ प्रस्तृणा
ति । स्तृञ् ० । पचाद्यच् ॥ दर्भमु
ष्टौ ० इ० कर्ममीमासका ॥ पञ्जवा
द्यैर्विरचितेतल्पे ॥ प्रस्तारे ॥

प्रस्तरिणी । स्त्री० गोलोमिकायाम् ॥

प्रस्तार । पु० पत्ररचितेतल्पे ॥ दृ-
णवने ॥ शय्यायाम् ॥ इन्द्र । प्रभू

प्रस्तावना

तीनाप्रभेदज्ञापकेसङ्गतविशेषे ॥
प्रस्तौर्यते । स्तृञ्० । प्रेस्त्रोऽयञ्च
इतिघञ् । भावेवा ॥

प्रस्तारित । त्रि० प्रकीर्णं । विच्छिन्ने ॥

प्रस्तार्यर्म्म । न० नेत्ररोगभेदे ॥ त-
स्यलक्षणम् । प्रस्तार्भर्मतनुस्तौर्यश्या
वरक्तनिभसिते । इतिमाधवकर ॥
अपिच । समन्ताद्विस्तृत श्यावो
रक्तोवामाससञ्चय । सन्निपातेन-
दोषाणाप्रस्तार्भर्मतदुच्यते ॥ तस्यौ
षधं यथा । कतकस्यफलशङ्ख-
चूषणसैश्ववान्वितम् । फेनोरसा
ञ्जनचौद्रंविडङ्गमन । शिला ॥
कुक्कुटोण्डकलापानिवर्तिरेषाव्यपो
हति । तिमिरपटलकाचमर्मशुक्र
तथैवच ॥ कण्डुक्ते दारुदं हन्तिमल-
माशुसुखावतीति ॥

प्रस्ताव । पु० प्रसङ्गे ॥ प्रकरणे ॥ अ-
वसरे ॥ प्रस्तवनम् । ष्टृञ्० । प्रेद्रुस्तु
सुवइतिघञ् ॥ पाञ्चभक्तिकस्यसा-
न्नीद्वितीयभक्तौ ॥ प्रारम्भे ॥

प्रस्तावना । स्त्री० आरम्भे ॥ प्रतिपा-
द्यशार्थस्याकथावाम । सूत्रधारेणस-
हनटोविद्रूपकाणापरस्परविचित्रभा-
षणे ॥ तस्यालक्षणयथा । नटीवि-
द्रूपकीवापिपारिपाञ्चिकएववा ।
सूत्रधारेणसहिता । सलापयत्रकु-
र्वते ॥ चित्रैर्वाक्यै स्वकार्यीत्यै
प्रस्तुताच्चेपिभिर्मिथ । आमुखत

प्रस्थ .

त्रविज्ञेयनाम्नाप्रस्तावनापिसिति सा
ह्यिच्यदर्पण ॥

प्रस्तिर । पु० पञ्जवादिरचितशय्या
याम् ॥

प्रस्तीत । त्रि० } धूनिते ॥
प्रस्तीम । त्रि० } सहते ॥ स्थैष्टैशब्द

सङ्घघातयो । क्त । आत्वे क्त-
ते० सयोगादेरिच्यस्यासिद्धत्वात्०-
पूर्व० स्थ प्रपूर्वस्येति सम्प्रसारणे
पूर्वरूपेचकृतेहलइतिदीर्घ । प-
श्चाद्यगवत्त्वादतत्त्वयोर्विरहान्नत्व-
म् । प्रस्थोन्यतरस्याभिति० निष्ठा
तस्यपाञ्चिकीम् ॥

प्रस्तुत । त्रि० उपस्थिते ॥ प्रति
पन्ने ॥ प्रकरणप्राप्ते । प्राकरणिके ।
प्रासङ्गिके ॥ निष्पन्ने ॥ प्रकर्षस्तुति-
युक्ते ॥

प्रस्तुति० । स्त्री० प्रच्यक्षस्तुती ॥

प्रस्तृत । त्रि० अन्तरिते ॥

प्रस्तोता । पुं० ऋत्विग्विशेषे ॥ प्रस्तौ-
ति । ष्टृञ्० । बहुलमन्यचापीति-
हन् ॥

प्रस्तोभ । पु० परिहासे ॥ प्रोत्साहे ॥

प्रस्तोभित । त्रि० उपहसिते ॥

प्रस्थ । पु० न० चतुष्कुडवरूपेधान्य
मानभेदे ॥ चत्वार कुडवा प्र-
स्थ ॥ आठकचतुर्थभागे । पर्वतै
कदेशे । सानौ ॥ उन्मितवस्तुनि ॥
द्विशरावपरिमाणे ॥ इ० वै० पु० ।

प्रसू .

वमनेचबिरेकीचतथाशोणितमोक्ष-
णे । अर्द्धत्रयोदशपलप्रस्थमाहुर्मनी
षिण ॥ अर्द्धत्रयोदशपलसार्द्धषट्
काम् ॥ विस्तारे ॥ यथा । दीर्घेपुं स्त्र्ये
समानञ्चनकुर्यान्मन्दिरबुधइति ॥
प्रकर्षेणतिष्ठति । ष्टा० । आतञ्चोप
सर्गद्व० क० प्रतिष्ठन्ते ऽस्मिन्ननेन
वा । घञर्थेकोवा ॥ प्रकर्षस्थितिर्वि
शिष्टे ॥

प्रस्थपुंष्य । पु० स्वल्पपत्र तुल्यसाम्
। मरुवक्त्रे । मरुत्ता० इ० भा० ॥
प्रस्थेसानौपुष्यति । पुष्य० । अच् ॥
प्रस्थानम् । न० विजिगीषोपुयाणे ।
यात्रायाम् । ब्रज्यायाम् । अभिनि
र्याणे ॥ गमनमात्रे ॥ प्रपूर्वात्ति
ष्ठतेल्युट् ॥

प्रस्थानविघ्न । पु० गमनव्याघाते ॥
प्रस्थापितः । चि० प्रतिशिष्टे । प्रेरिते ।
पठायाम् इ० भा० ॥ प्रकर्षेण
स्थापिते ॥

प्रस्थायी । चि० प्रस्थास्यतितस्मिन् ॥
ष्टा० । प्रेस्यइति इनिर्णित् ॥

प्रस्थिका । स्त्री० अम्बष्ठायाम् ॥
प्रस्थितः । चि० कृतप्रस्थाने ॥ प्रष्टा०
। क्त । दतिस्यतीतीत्वम् ॥ नि-
र्गच्छति ॥

प्रसू . । पुं० स्नानार्थकटाहविशेत्रे ॥
प्रसूान्यस्मिन् । स्ना० । घञर्थेकवि
धानस्यास्नापाव्यधिहनिद्युडार्थम् ॥

प्रखेद .

प्रस्फुटः । चि० प्रफुल्ले ॥ प्रकर्षेणस्फु
टः ॥

प्रस्फुटितः । चि० विकसिते । प्रक
र्षेणस्फुटितः ॥

प्रस्फुरितः । चि० प्रचलिते ॥ प्रोक्ष
सिते ॥

प्रस्फोटनम् । न० शूर्पे ॥ ताडने ॥
विकाशने ॥ प्रस्फोच्यतेऽनेन । स्फु
ट् । करणेल्बुट् ॥ पचने ॥

प्रस्रवः । पु० प्रवाहे ॥ स्रवणस्रवः ।
स्रुगतौ ॥ ऋदोरप् । प्रकृष्टः स्र-
वः ॥ क्षीरादेर्द्रवद्रव्यस्यक्षरणे ॥

प्रस्रवणः । पुं० किष्किन्भासमीपव
र्तिनिगिरिविशेषे ॥ माल्यवत्पूर्व
ते ॥ स्त्रेदे ॥ न० पर्वतस्थानभेदे
स्रवज्जलस्थितौ पर्वतमूलादह्नि
स्रवज्जलेवा । उत्सि । भर्ना० इ०
भा० ॥ तज्जलगुणायथा । प्रस्रवण
जलस्रच्छ लघुमधुररोचनञ्चदीपन
कृदितिराजनिर्घण्ट ॥ स्रवन्त्यापोऽ
स्मात् । स्रु० । भीमादयद्व० कृत्यल्यु
ट्वा० अघादानेल्युट् ॥ प्रकर्षेणक्षरणे ॥

प्रस्रावः । पु० मूत्रे । पिसाव० इ०
भा० ॥ प्रस्रूयते । स्रुप्रस्रावे ।
प्रदुस्रुस्रुवइतिघञ् ॥

प्रस्रुतः । चि० बहति ॥

प्रस्रानः । पु० उच्चै शब्दे ॥ प्रकृ
ष्टः स्नानः ॥

प्रखेदः । पुं० अतिशयघर्मे ॥ तदौ

प्रहरकालिका

षंधयथा । चम्पेनकुङ्कुमसासीकपूर्
 रोजातिपत्रिका । जातीककोलपू
 गानालवङ्गस्यफलानिच ॥ अगुरु
 शीरकाश्मर्य • कुष्ठ तगरनालिका
 गोरोचनाप्रियङ्गुश्च चोर्लमदनकन
 खम् । सरल । सप्तपर्णश्चलाजाचा
 मेलकीतथा । कर्बूरक पद्मकञ्चएते
 स्तै लपूसावितम् । पू स्त्रीदमलदौ
 र्गन्ध्यकरुण्डूकुष्ठहरपरम् । पुमान्
 युवास्याचकुक्वाच्य सौष्याचात्यन्तब
 ल्लभ ॥ स्त्रीशतगच्छतेरुद्रवभ्या
 पिलभतेसुतम् ॥ इतिगारुडे १६८
 अध्याय ॥

पूहत । त्रि० वितते ॥ कुम्भे ॥ पू
 हन्यतेस्म । इन० । त्त० ॥ पूक
 र्षेणहिंसिते० गते० च ॥
 प्रहर । पु० दिवसस्यचतुर्थांशे । अहो
 रात्रस्याष्टभागेकभागे । यामे । पहर०
 इ० भा० ॥ प्रहियतेठक्कादिरस्मिन्
 । हज्ज० । पुसिसञ्जायामितिघ ॥
 प्रहरकुटवी । स्त्री० कुटुम्बिनीक्षुपे ॥
 प्रहरणम् । न० शस्त्रमात्रे । आयुधे ॥
 प्रहियतेऽनेन । हज्ज० । करण्येति
 ल्युट् ॥ अग्नीप्रक्षेपेद्रतिकर्ममीमा
 सका ॥ युडे ॥ प्रहारे ॥ स-
 मये ॥ ५ ॥
 प्रहरकालिका । स्त्री० शर्कराप्रभेदे ।
 ननभनलगितिप्रहरणकालिका ॥ य
 था । व्यययतिकुसुमप्रहरणकालिका

प्रहाण

प्रमदवनभवातवधनुषितता । विरह
 विपदिमेशरणमिहततो० मधुमथन
 गुरुस्मरणमविरतम् ॥
 प्रहरी । त्रि० प्रहरवति । पहरवारो०
 इ० भा० ॥
 प्रहर्ता । त्रि० प्रहारकर्त्तरि । भारके
 ॥ प्रहरति । प्रहजस्तुच् ॥
 प्रहर्ष । पु० प्रभेदे ॥ प्रकृष्टोहर्ष ॥
 प्रहर्षण । पु० एकदेहे । बुधग्रहे ॥
 त्रि० हर्षविशिष्टे ॥ हर्षकारके ॥
 प्रहर्षणी । स्त्री० अतिजगतीप्रभेदे ॥
 तस्योलक्षणतथा । स्त्रीचौगस्त्रि
 दशयति प्रहर्षणीयम् । अपिच ।
 व्याशाभिर्मनजरगा प्रहर्षणीयम् ।
 इ० ॥ लक्ष्य यथा । गोपीनामवर
 सुधारसस्यपानैरुत्तुङ्गस्तनकलसोप
 गूहनैश्च । आञ्जयैरपिरतिविभ्रमैर्मु
 रारे ससारेमतिरभवत्प्रहर्षणीह
 ॥ हरिद्रायाम् ॥
 प्रहसनम् । प्रहासि ॥ आक्षेपे ॥ रूपका
 न्तरे ॥ हसे० । ल्युट् ॥
 प्रहसन्ती । स्त्री० पूथ्याम् ॥ वासन्त्याम्
 ॥ प्रहसति । हसेहसने । लट् श
 तृ । उगित्वानुडीप् । शपृश्चनीरि
 त्तिनुम् ॥ प्रकर्षेणहसन्त्याम् ॥
 प्रहस्त । पु० अपेटे । प्रत्यये ॥ प्रह-
 तोहस्त । प्राद्योमतेनिसमास
 ॥ रावणस्यसिनापतौ ॥
 प्रहाण । पु० चये ॥ हृत्त्वचङ्० चत्व

प्रहृत

म् ॥

प्रहार. । आघाते । चोट० फट० द्रुभा०

॥ प्रहरणम् । हृञ्० ॥ घञ्० ॥

श्रान्ते भीतेत्यक्तश्च पतितेवालके

तथा । प्रहरन्तिनवीरास्ते धर्मपक्षस
नातन . ॥

प्रहारवल्ली । स्त्री० मासरोहिष्याम् ।

प्रहास . । पुं० अट्टहासे । शिवे ॥ न

टे ॥ सीमतीर्थे ॥ अत्यर्थहासे । अनु

चिताचरणप्रकाशनेनलज्जोत्पादने

॥ प्रहसनम् । हसे० । घञ्० ॥

प्रहासी । पुं० वासन्तिके । विदूषके ।

प्रीतदे । भाण्ड० द्रु० भा० ॥ प्रकृष्ट

हासयति० हसतिवा । णिनि ।

प्रहासोऽस्यास्तिवा । इनि . ॥

प्रहि . । पु० कूपे ॥ प्रह्रियते । प्रे हर

ते . कूपेद्धृति० इनि० ॥

प्रहितम् । न० सूप् ॥ चि० प्रक्षिप्ते ॥

प्रे रिते ॥ प्रधीयतेऽस्मि । डुधाञ्०

क्तः । दधातेर्हि . ॥

प्रहीण । चि० विगते । परित्यक्ते ।

। विहीने ॥ ओहाक्० । क्त . ॥

घुमास्थेतीत्वम् । ओदितश्चेतिनि

ष्ठातस्यम ॥

प्रहीणदोष. । चि० नितान्तनिर्मलस्वा

न्त ॥ प्रहीणा . दोषारागादयो

यस्य ॥

प्रहृत . । पु० पञ्चमहायज्ञान्तर्गतभूत

यज्ञे ॥ प्रकर्षेण ह्रथते । हृ० । क्त.

प्रहेलिका

प्रहृष्ट । चि० सन्तुष्टे ॥ प्रकर्षेण हृ
ष्टे ॥प्रहेणकम्) प्रिष्टकविशिष्टे । वाय
प्रहेलकम्) न० ने . वाचनके । व्रतो

पायने । वायना० द्रु० भा० ॥

प्रहेलिका । स्त्री० प्रवह्लिकायाम् ।

प्रश्नहृत्याम् । दुर्विज्ञानार्थप्रश्ने ।

पहेली० द्रु० भा० ॥ लक्षणयथा ।

व्यक्तौकृत्यकमप्यर्थस्वरूपार्थस्यगोप

नात् । यत्रवाद्यान्मरावर्थो कथ्येते

साप्रहेलिका । साहिधार्योचशाब्दी

चप्रख्याताप्रश्नशासने । आर्थीस्था

दर्थविज्ञानाच्छाब्दीशब्दविभागत

॥ आर्थीयथा । तरुण्यालिङ्गित

कण्ठे नितम्बस्थलमाश्रित । गुरु

णासन्निधानेपिक् . कूजतिमुहुर्मुहु.

॥ पानीयकुम्भद्धृति ॥ शाब्दीयथा ।

सदारिमध्यापि नवैरियुक्तानितान्तर

क्ताप्यसितैवनित्यम् । यथोक्तवादि

न्यपिनैवदूतौकानामकान्तेतिनिवेद

याशु ॥ सारिका । इति ॥ एवम्०

सोदर्थवर्षेणनितान्तमादौ सन्भावि

तोनिर्गतभी समीमः । राजन्भ

वदाहुवलेनतुल्यो निगूढनामात्रक

विव्रवीति ॥ अस्याचर्थ . । आदौसो

त्० उकारसहितः । भीमोनि

र्गतभी मकार । अर्थवर्षेणस्वा

मिवाचकेनपतिशब्देनसन्भावित

पश्चाद्युक्त . । भवदाहुवलेनतुल्यो

प्रह्वीभूत :

दीर्घ . । तथाच० उमापतिरितिक
वेर्नामाचनिगूढम् । प्रह्वेलिकायाम्
नेयार्थत्वदूराब्जयादिनद्रूपणमिति
त्रेयम् ॥ प्रह्वेलयति० अभिप्रायसूच
ति । हिलभावकरणे । कृन्शिल्लि
सञ्चयोरिति कृन् ॥

प्रह्वम् । चि० हृष्टे । प्रमुदिते । प्री
ते । प्रह्वायतेस्म । ह्वादी सुखे च
क्त . । रदाभ्यामिति नत्वम् । ह्वादी
निष्ठायामिति ह्रस्व ।

प्रह्लाद . । पुं० निनदे । शब्दे । हर्षे । प्रमो
दे ॥ प्रह्लादे । परमभागवते हिरण्य
कशिपोः पुत्रे ॥ प्रकर्षेण ह्लादय-
ति० आनन्दयति० परमसात्त्विकत्वे
न सर्वान्० इति प्रह्लादोदैत्यानामध्ये
भगव तोविभूति ।

प्रह्व । चि० प्रबणे । नन्वे । नते । नम
नशीले ॥ अनुकूले । प्रह्वयति ।
ह्वेञ्स्पृष्टायाशब्दे च । कविधौसर्व
चप्रसारणिश्लोडइतिड . ॥ प्रह्वयतेऽ
सौ । ह्वेञ् . । सर्वनिघृष्टे तिसा
धु । आकारवकारयोर्लीप । ज
हातेर्वा । आसक्तौ । शिरसानन्वे
॥ महति ॥ यथा । तदाप्रह्व . सर्व
कार्यविघ्नानश्रन्तुमेषिवि० इतिदेवीभा
गवतम् ।

प्रह्वत्वम् । न० शिरसान्तौ ॥

प्रह्वीभूत । चि० प्रणते । शिरसानन्वे ।
नमस्कृतवति ॥

प्रकार .

प्रांशुः । चि० उच्चे । उन्नते । तुङ्गे ॥
प्रकृष्टाचंशवोऽस्य । जगतचयक्रम
माणेभगवतिवामने ॥ तोयेतुपति
तेहस्ते वामनोभूदवामन । सर्वदेव-
मयरूपदर्शयामासवैविभु ॥ भू
पादो०द्यौ शिरसास्यचन्द्रादित्यौ
चचक्षुषी । इत्यादिविश्वरूपदर्शयि
त्वा० तस्यविक्रमतोभूमि० चन्द्रादि
त्यौस्तनान्तरे । नम . प्रक्रममाणस्य
नाभ्यान्तौसमवस्थितौ ॥ दिवमाक्र
ममाणस्यजानुमुखेव्यवस्थिताविति
प्रांशुत्व दर्शित० इ० व० ॥

प्राकरणिकः । चि० प्रकरणागते ॥

प्राकप्रिक । पुं० पिङ्गे ॥ मायान-
र्तके ॥ परदारोपजीविनि ॥ प्राक
पति । कषडिसायाम् । प्राडिर्पाण
कष इतिक्किक् ॥

प्राकाम्यम् । न० महादेवस्याष्टविधैश्व
र्यान्तर्गतैश्वर्यविशेषे ॥ स्वच्छन्दानु
मती । अवसर्गे । स्वाच्छन्दानुमन
ने ॥ प्राकाम्यमिच्छानभिघात ।
यतोभूमादुग्मज्जति० निमज्जतिच०
यथोदके ॥ प्रकामस्यभाव । घ्यञ् ॥

प्राकार . । पुं० वरुणे ॥ साले । ब-
प्रोवर्यन्यचवा० इष्टकादिरचितवेष्ट
ने ॥ अस्यपरिमाण यथा । ऊर्ध्व
विशतिहस्तेभ्योनेवकुर्याद्गृहगृही ।
ऊर्ध्वविशतिहस्तेभ्यः प्राकारनशु
भप्रदम् ॥ तस्यहारमानम् । प्रस्थेह

प्राकृतज्वर .

स्तद्वयात्पूर्वदीर्घहस्तत्रयंतथा । गृ
ह्मिणाशुभदंवारप्राकारस्यगृहस्यच ।
नमध्यदेशेकर्तव्य किञ्चिन्न्यूनाधि
केशुभमिति । ब्र० पु० ॥ प्रक्रिय-
ते । डुकृञ्० । कर्मणिषञ् । उप
सर्गस्यघञीतिदीर्घ . ॥

प्राकृत . । चि० नीचे । प्रकृतमकृत
मकार्यमस्य ॥ स्वाभाविके । शा-
स्त्रासंस्कृतबुद्धौ । बालसमे । स
स्वतेतरभाषायाम् । संस्कृतप्रकृ
तिके । भाषाप्रभेदे ॥ प्रकृतौसंस्कृ
तेभव ततश्चागतोऽत्र । तत्रभव.
ततश्चागतइतिवाऽण् ॥ पुं० प्रलय
विशेषे । प्रकृतौसंस्थितव्यक्तमतीत
प्रलयेतुयत् । तस्मात्प्राकृतसंज्ञीय
मुच्यतेप्रतिसञ्चर ॥ प्रकृत्यासिद्ध . ॥
पु० प्रकृतिप्रवर्तकेभगवति ॥ गु
णविशेषे ॥ यथाशैवानामतेधर्मज्ञा
नधैराज्ञादयोबुद्धिगुणाभावसंज्ञया
विज्ञाता . तेचसासिद्धिका दैन
यिका प्राकृतान्तेतिविधाभवन्ति
। तत्रप्राकृतोदेहसयोगेव्यक्त . स्वप्ना
दिबोधवत् । य. स्वप्नमदमूर्च्छाप्रबु
द्धस्य० यथाप्रस्तुतसंस्कारवृत्तदेहस
योगएव व्यज्यतेनदेहापात्रेपिसप्रा
कृतोनामगुणोविज्ञेय . । इतिशै
वा . ॥ त्रि० प्रकृतिसम्बन्धिनि ॥

प्राकृतज्वर . पु० ऋतुज्वरे ॥ यथा ।
वर्षाशरदसन्तेषुत्रिष्वृत्तुषुक्रमेणवा

प्राकृतमानुषः

तपित्तकफज्वरा । यथा । वर्षा
शरदसन्तेषुवाताद्यै प्राकृतक्रमा
त् । इति ।

प्राकृतदोष । पुं० वर्षाशरदसन्तेषुक्र
मेणकुपितेषुवातपित्तकफेषु ॥ यथा
। चयप्रकोपप्रशमापित्तस्यप्रावृडा
दिषु । श्लेष्मणः श्लिशिराद्यैषुवायो
र्धर्मादिषुत्रिषु ॥ इतिरचितः ॥

प्राकृतप्रलय . । पुं० प्रकृतेर्लये ॥ य०
निर्गुणस्यचनित्यस्य चाद्यन्तरहित-
स्यच । निमेषाणासहस्रेणप्रकृतेर्द
ण्डउच्यते ॥ षष्टिदण्डात्मकस्तथा
सरस्रप्रकीर्तित । मासस्त्रिंशद्दि-
वागत्रैर्वर्षैर्द्वादशमासकै ॥ एवञ्च
तेशताब्देचश्रीकृष्णे प्रकृतेर्लये . ॥ प्र
कृत्याचप्रलीनायातदैवप्राकृतोलय
। सर्वा . संहृत्यसाचैकामहाविष्णोः
प्रसूचया । कृष्णवत्सिलीनाचमू-
लप्रकृतिरीश्वरी ॥ इ० ब्र० ॥ अपि-
च का० पु० ॥ प्रकृतौसंस्थितोय
स्मात्सर्वस्वन्मात्रसञ्चय . अह-
ङ्कारमहत्तत्त्व गतीयत्प्राकृतोलय
॥ प्रकृतौसंस्थितोव्यक्तमतीतप्रलय
स्तुयत् । तस्मात्प्राकृतसंज्ञीयमुच्य
तेप्रतिसञ्चर . ॥ इ० ॥

प्राकृतमानुष . । पु० सामान्यमनुष्ये
॥ यथा । एकादशचमूनार्धभीमपादे
नमास्पृश । पञ्चानामपियोभर्ता
नासौप्राकृतमानुषः ।

प्रागभाव :

प्राक्तमिचम् । न० स्वदेशव्यवहितदे
शावस्थितेराजनि ॥

प्राक्तमश्नु । पु० एकविषयाभिनिवे
शिनिनृपादौ ॥

प्राक्ततिक । पु० बन्धविशेषि ॥ सच-
प्रकृतावात्मज्ञानात्० यंप्रकृतिमुपा-
सतेतेषाभवति । शोवायुपुराणे० प्र-
कृतिलयादित्युच्यते । पूर्णं शतसह-
स्रन्तुतिष्ठन्त्यव्यक्तचिन्तकाद्भूति ॥
चि० प्रकृतिविकारे । प्रकृतिसम्ब-
न्धिनि ॥

प्राक्कूल । चि० प्रागये ॥

प्राक्तन । चि० प्राग्भवे ॥ कालवा-
चिनोऽव्ययात्क्युञ्जु लौ ॥

प्राक्तनकर्म । न० अदृष्टे । भाग्ये ॥
पुराक्ततकार्ये ॥

प्राक्फल । पु० पनसे ॥

प्राक्फल्गुनी । स्त्री० पूर्वफल्गुन्या-
म् ॥

प्राक्फल्गुनीभव । }
प्राक्फाल्गुन । } पु० बृहस्पतौ
प्राक्फाल्गुनेय । } । जीवे । चिच
शिखण्डिजे ॥ तीक्ष्णतायाम् । प्र-
खरत्वे ॥

प्रागभाव । पु० कार्यस्थित्यत्ते पूर्व
वर्तिनि० अभावविशेषि ॥ सच० अ-
नादि । सान्त । आकाशादावति-
व्याप्तिवारणायसान्तद्भूति । घटादाव-
तिव्याप्तिवारणायानादिरितितार्कि

प्राग्रहर ।

का ॥ विद्यमानस्यवघटस्यमृत्पि गडे
ध्वभाव । प्रागभाव । चाविर्भावज
नकद्भूतिसत्काव्यर्थादिनः ॥

प्रागल्भ्यम् । न० प्रगल्भतायाम् ।
प्रतिभातिशये ॥ यथा । प्रागल्भ्य
हीनस्यनरस्यविद्या० शस्त्र यथाकापु-
रुषस्यहस्ते । नटसिमुत्यादयतेशरी-
रेवदस्यदाराद्भवदर्शनोया ॥ इ० ॥
स्त्रीणामयत्नजेभावविशेषि ॥ य० ।
प्रागल्भ्यौदार्यमाधुर्यशोभाधीरत्व-
कान्तय । दीप्तिस्त्रा० यत्नजा० भाव
हावहेलास्त्रयोक्ता ॥ इ० ॥ प्रग-
ल्भस्यभाव । ध्वञ्ज् । प्रागल्भ्यप-
राभिभवसामर्थ्यमितिगीताभाष्य-
टीका ॥

प्रागुदीची । स्त्री० पूर्वोत्तरदिशि ॥
प्राग्गमनम् । न० अग्रतोनिस्सरथे ॥
प्राग्ज्योतिष । पु० कामरूपे । नर-
कासुरपुरे ॥ अत्रैवहिस्थितोत्रह्याप्रा-
ङ् नक्षत्र संसर्जह । ततः प्राक्
ज्योतिषाख्येयपुरीशक्रपुरीसभा ॥
प्राग्भद्रपदा । स्त्री० पूर्वभाद्रपदनक्ष-
त्रे ॥

प्राग्भाग । पु० पर्वतादेरग्रभागे ॥

प्राग्भार । पु० प्राकृतिविशेषि ॥ प-
र्वताग्रभागे ॥ तटे ॥

प्राग्रहर । चि० प्रधाने । अष्टे ॥ प्र-
कृष्टमयम् । प्राग्र हरति । हरतेरनु-
द्यमनेच् ॥

प्राङ्न्याय :

प्रायाटम् । न० अघनेदधनि ॥

प्राग्र । चि० अग्रो । श्रेष्ठे ॥ प्रकु-
ष्टोग्र ।

प्राग् शः । पुं० घृताधारगृहात्पूर्वं
गृहे । पत्नीशालाख्ये । इवि० शा
लाया पूर्वभागीयजमानादीनास्थि
त्यर्धेगेहे ॥ प्राञ्चति । अञ्चु० । ऋ
त्विगादिनाक्निन् । प्राग्० वश०
गोत्रस्थूणावाऽञ्च ॥ यज्ञशालाया पूर्व
पश्चिमस्तम्भयोरर्धितेपूर्वपश्चिमायते
काष्ठे ॥

प्राघात० । पु० युद्धे ॥ प्रकृष्टआघा-
तोयस्मिन् ॥

प्राघार । पु० घृतादिचरणे । श्रेयाते ॥
प्राघरणम् । घृत्तरणदीप्त्यो० । घ-
ञ् । उपसर्गस्यघञोतिदीर्घः ॥

प्राघुणः ।) पुं० अति-
प्राघुणिक० ।) पु० यौ ॥

प्राघूर्णः । पु०) पु० अति-
प्राघूर्णिक० ।) यौ ॥

प्राङ् ।) पुं० पणव-
प्राङ् ।) पुं० वाद्ये ॥

प्राङ्गणम् । न० अङ्गने । चत्वरे । अजि
दे । अगना० आगन० इ० भा० ॥ सू
र्यविहस्यतस्य दोषोयथा । अभद्रदंसू
र्यवेधप्राङ्गणञ्चतथैवचेति ॥ अभि-
व्यक्तिस्थाने । गृहाद्विहस्यले ॥ प-
णववाद्ये ॥ प्रकृष्टम् अङ्गनम् ॥

प्राङ्न्यायः । पुं० चतुर्वीतरान्तर्ग

प्राचिका

तो तरविशेषे ॥ यत्राभियुक्तएवत्रू
यात् । अस्मिन्नर्थेऽनेनाहमभियुक्त
स्तत्रचाय व्यवहारमार्गेणपराजित
इति । उक्तञ्चकाच्यायनेन । आचा
रेणावसन्नोपिपुनर्लेखयतेयदि । सो
भिधेयोजितः पूर्वप्राङ्न्यायस्तुम-
उच्यते ॥ इ० ॥

प्राक् । अ० पूर्वदिशि ॥ पूर्वदेशे ॥ पूर्व-
काले ॥ प्राचिदेशे० । प्राचोदेशात्०-
प्राङ्देशोवा । दिक्छब्देभ्यः स-
प्तमीपञ्चमीप्रथमाभ्योदग्देशकाले-
ष्वस्तातिरिति० अस्ताति । अर्द्ध-
लुक् । एवदिशि० कालेच ॥ इहक
स्मान्नभवति० पूर्वस्मिन्देशेवसतीति
। नैषदोषः । देशविशेषणमेतत् ।
इ० भाष्यम् ॥ योहिदेशेनविशेष्यमा
णोदेशोभवतिततः प्रत्ययो० नवि
शेषणादित्यर्थः ॥ पूर्वस्मिन् ॥ अ
वान्तरे ॥ अग्रे ॥ प्रभाते ॥ अतीते ॥

प्राङ् । चि० पूर्वदिशि ॥ पूर्वदेशे ॥
पूर्वकाले ॥ प्रकर्षेणाञ्चति । सु-
प्युपपदेअञ्चे ऋत्विगादिनाक्निन् ।
अनिदितामितिनलोपः । उगिद्-
चामितिनुम् । सयोगान्नस्यलोपः ।
नुमोनस्य० क्निन्प्रत्ययस्येति कुत्वे-
नडकारः ॥

प्राचिका । स्त्री० दशे । डांस० इ०
भा० ॥ पक्षिविशेषे ॥ प्राञ्चति ।
अञ्चु० । क्नुन् । इत्त्वम् ॥

प्राचीनवर्हि :

प्राची । स्त्री० पूर्वस्यादिशि । पूज्य
पूजकयोरर्थे ॥ यत्रैवभानुस्तु वि
यच्युदेति प्राचीतितावेदविदोवद
न्ति । तथा पुरः पूजकपूज्ययोश्च
सदागमज्ञा प्रवदन्ति तन्त्रे ॥ प्रा
थम्ये ऽत्र प्रशब्दः । प्रथममञ्जति प्रा
प्नोति सूर्यम् । अष्टु० । ऋत्वि
गादिनाङ्गिन् । उगितश्चै ङीप् ॥

प्राचीनम् । न० वृत्तौ । प्राचीरे ॥
त्रि० प्राग्भवे । पूर्वदिग्देशका
लभवे ॥ प्राचि ॥ प्रागेव । विभा
षाश्चै रदिक् स्त्रियामिति० ख ॥
प्राचीनपनस । पु० विल्वे । गोह
रीतक्याम् ॥

प्राचीनयोग्यः । पुं० वेदप्रसिद्धे सत्य
योग्याख्यसुनी ॥ प्राचीनयोगस्य
गोत्रापत्यम् । गर्गादिस्त्वाद्यञ् ।
बहुत्वे प्राचीनयोगा ॥

प्राचीनवशः । पु० कर्ममीमासाप
सिद्धे । मण्डपविशेषे । यस्य
मण्डपविशेषस्थोपरिवशः प्राग
ग्राभवन्ति सप्राचीनवश इत्युच्य
ते ॥

प्राचीनवर्हिः । पुं० इन्द्रे ॥ पृथो
पृथोत्रे० पृथैतसांपितरि० राज
र्षि विशेषे । प्राचीनायाः कुशा
स्तस्यपृथिव्यां विश्रुतासुने । प्राची
नवर्हि रभवत्ख्यातो भुवि महाब
लः ॥

प्राचीपति :

प्राचीनशालः । पुं० वेदप्रसिद्धे सुनि
विशेषे । औमन्यवे ।

प्राचीना । स्त्री० वनतिक्त्तिकायाम्
। पाठायाम् । आकनादि० इ० गौ०
भा० ॥ नाकुल्याम् । रास्त्रायाम्
॥ प्राचिभवा । विभाषाश्चै रिति
ख । टाप् ॥ प्राग्भवायाम् ॥
प्राचीनामलकम् । न० वारिवदरे ।
पानीयामलके ॥ प्राचीनामलक
दोषत्रयजिद्गरघातिच ॥

प्राचीनावीतम् । न० अपसव्ये ।
श्राद्धादौ वामकरे वहिष्कृते सति०
दक्षिणस्कन्धार्पितयज्ञसूत्रे । विप
रीतधृतयज्ञोपवीते ॥ तथाहि
। सव्य बाहु समुद्धृत्य दक्षिणे तु धृत
द्विजा । प्राचीनावीतमित्युक्त
पितृकर्मण्योजयेत् ॥ प्राची
नप्रदक्षिणमावीयते स्म । अज०
। अजेव्यं घञपोः ॥ वीगत्यादि
षुवा । क्तः ॥ यद्वा । प्राचीनं
प्रदक्षिणमाजतिस्म० आवितिस्मवा
गत्त्यर्थे तित् ॥

प्राचीनावीती । पुं० अपसव्यवतिद्विजे
॥ वामपाशाबुद्धे दक्षिणस्कन्धस्थि
ते वामकक्षावलम्बे यज्ञसूत्रे वस्त्रे
वा प्राचीनावीती द्विजो भव्यते ॥
प्राचीनावीतमस्यास्ति । अत इनि
ठनावितीनि ॥

प्राचीपति । पुं० इन्द्रे ॥

प्राजनम्

प्राचीरम् । न० प्रान्ततोवृत्तौ । ग्रामादे
रन्ते कण्टकादिविषने ॥ दुर्गार्थं नग
रादे । प्रान्तभागेवेशुकण्टकवेचादि
मयीवृत्तिर्वैष्टनिकितिकश्चिद्भरतः ।
॥ अन्धम्यामपिब्रतीप्राचीरमुपचा
रादितिस्त्राम्यादयः ॥ प्राचीयत्ने
। प्राङ्पूर्वश्चिञ्चयने । शुसिचि
मीनादीर्घश्च तिक्रान्दीर्घौ ॥
प्राचितसः । पुं० प्राचीनवर्षि'राज
पुत्रेषु ॥ सान्तनिच्यबहुवचनान्ती०
यम् ॥

प्राचितसः । पु० वाल्मीकिसुनौ ।
रामायणप्रवक्तारि ॥ प्रचेतसोऽपत्यम्
। अण् ॥

प्राच्यः । पुं० शरावच्यानद्यामयांदा
या । प्राग्दक्षिणदेशे ॥ देशान्तरे
॥ यथा । अङ्गावङ्गामङ्गरकाचन्त
गिरिवर्हिगिराः । ततः प्रवङ्गामा
तङ्गामलयामलवर्षकाः ॥ सुह्यो
त्तरा । प्रविजयाभार्गवाडगेयमाल
वा । प्राग्ज्योतिषाश्चै पृण्ड्राश्च
विदेहास्ताम्बलिप्लका ॥ सात्वामाग
धगोनर्दा । प्राच्याजनपदाः स्मृताः
॥ इ० मत्स्यपुराणम् ॥ त्रि०
पूर्वदेशीये ॥ प्राच्याभवः । द्युप्रा
गितियत ॥

प्राट् । पुं० प्रश्नकर्तारि ॥

प्राजकः । पु० सारथी । सूते ॥

प्राजनम् । न० तोदने । वृषभादि

प्राजापत्य

प्रैरणदण्डे ॥ प्रवीयते नैन ।
अज० । ल्युट् । वायावितिषी
न ॥

प्राजापत्यः । पुं० प्रयागे ॥ जैनराज
भेदे । चिपृष्ठे ॥ प्रजापतेरपत्ये ।
दिवे ॥ असुरे ॥ विवाहविशेषे । का
थे ॥ सहोभौचरतांधर्ममितिवाचा
नुभाष्यच । कन्याप्रदानमभ्यर्च्य प्रा
जापत्योविधिः स्मृतः ॥ पञ्चमव
त्सरे ॥ नीरोगाश्चनिरावाधामानवा
विगतद्विषः । बहुक्षीरास्तथा । गा
व प्राजापत्येवरानने ॥ ५ ॥ दैव
सर्गान्तरे ॥ प्रजापतेरपत्यम् ॥ प्रजा
पतिर्देवताऽस्य ॥ प्रजापतेरिवायवेत्या
दर्थे ॥ दित्यदित्यादित्यपत्युत्तरपदान्
ख्यः ॥ न० तपसि ॥ पु० न०
द्वादशाहसाध्यै ब्रतविशेषे ॥ यथा०
व्यहप्रातस्व्यहसायव्यहमद्याद्याचि
तम् । व्यहपरश्चनाश्रौयात्प्राजाप
त्यचरन्द्विजः ॥ अचयासपरिमाणा
प्रेक्षायामाहपराशरः । सायद्वाविश
तिर्यासा । प्रातः षड्विंशतिस्तथा
। अयाचितेचतुर्विंशः परचानश
नस्मृतम् ॥ कुक्कुटाण्डप्रमाणश्चया
वान्वाप्रविशेन्मुखम् । एतयासविजा
नीयाच्छुद्ध्यर्थंकायशोधनम् ॥ इवि
ष्यश्चान्नमश्रीयाद्यथाराचीतथादिवा
। चीस्त्रीष्यहानिशास्त्रोयान्ग्यासा
न्सङ्ख्याकृतान्यथा ॥ अयाचित

प्राज्ञ

तथैवाद्यादुपवाससत्यहभवेदिति ॥
पुं० रोहिणीनक्षत्रे ॥ त्रि० प्रजा
पतिसम्बन्धिनि ॥

प्राजापत्या । स्त्री० यजुर्वेदीयोपाख्या
नग्न्योक्तायाम् । सन्यासश्रमपूर्व
कर्तव्यप्रजापतिदेवताकसर्वस्वदक्षि
णायामिष्टौ ॥ यथा । प्राजापत्यानिरू
प्येष्टिं सर्ववेदसदक्षिणाम् । आत्मन्य
ग्नीन्समारोप्यब्राह्मण प्रव्रजेद्गृ
हादिति ॥

प्राजिता । पु० सारथी । यन्तरि ।
सूते ॥ प्राजति । अज० । तृच् ।
अन्तर्भावित्तरथीवा । वलादा-
वाह्वधातुकेविष्यतइतिवीभावान् ॥

प्राज्ञ . । पु० कल्किदेवस्यश्च्येष्टेभात
रि ॥ परमात्मनि ॥ विदितवेदत
दुपकरणार्थे० विवेकिनि ॥ प्रज्ञाश्च
विनाशिस्वरूपानुभवरूपायस्यसप्रज्ञ
। प्रज्ञएवप्राज्ञ . । प्रज्ञाद्यण् ॥ पञ्चि
विशेषे । राजशुके । शतपत्रे । रा-
जसूचा० इ० भा० ॥ कारणशरी
राऽभिमानिनिजीवे । मलिनसत्त्वप्र
धानाविद्योपाधिकेजीवे ॥ भूतेभविष्य
तिचविषयेज्ञात्स्वतथासर्वस्मिन्नपि
वर्तमानेविषयेज्ञातृत्वमस्यैवेतिप्रक
र्षेणजानातीति० प्रज्ञः । सएवप्राज्ञ .
॥ सुषुप्तोपिहिभूतपूर्वगत्याप्राज्ञउ
च्यते ॥ प्रायेणअज्ञ . त्रि० प-
ण्डिते ॥ पण्डितेचगुणाःसर्वेमुखे

प्राड्विवाक

दोषाश्चकेवलम् । तस्मान्मुखसह
स्त्रेषुप्राज्ञएकोविशिष्यतइतिविष्णु
शर्मा ॥ दत्ते ॥

प्राज्ञता । स्त्री० विद्वत्त्वे ॥ यथा । पद
पदाह्वमेकवाभाहरेच्चसुभाषितम् ।
मूर्खीपिप्राज्ञतांयातिनदौभिः सा
गरोयथा इति ॥

प्राज्ञमानी । त्रि० पण्डिताभिमानीनि ॥
प्राज्ञा । स्त्री० बुद्धिमत्याम् । धीमत्या
म् ॥ प्रज्ञाऽस्त्यस्या । प्रज्ञाश्चार्चा
भ्योण । टाप् ॥

प्राज्ञी । स्त्री० स्वयन्नात्याम् । प्राज्ञा
याम् ॥ प्रजानाति । ज्ञा० आतश्चोप
सर्गइतिक ॥ प्र० अण् ॥

प्राज्यः । त्रि० प्रचुरे । प्रभूते । अदर्भे
॥ प्रवीयते । अज० ख्यत् । वा० वी
भावोन ॥ आज्यसम्पन्ने ॥ प्रभूतमा
ज्य यस्यस ॥

प्राञ्जल । त्रि० सरले ॥

प्राञ्जलि । त्रि० ब्रह्माञ्जली । कृतस
म्पुटकरयुगले ॥ भक्तिनस्त्रे ॥
प्रकृष्टोमूर्द्धिकृतोऽञ्जलिर्येन० यस्य
वा । प्रबह् अञ्जलिर्येनवा ॥

प्राड्विवाक । पुं० अक्षदर्शके । विचारा
र्थराजनियुक्तपुरुषे । व्यवहारदृष्टरि
। अक्षदानादीन्यष्टादशविवादपदा
निव्यवहाराः तेषानिर्णेतरि । ज-
ञ् ० इति अङ्गरेजीभाषा ॥ प्रच्छन्नं
। प्रच्छन्नीसायाम् । क्विब्वचिप्रच्छि

प्राण :

असिद्धुद्रुकटप्रुज्वादीर्घोऽसम्प्रसार
 षष्ठी ल्युणादिसूत्रेणक्लिब्दीर्घोऽसम्प्र
 सारणाभावश्च । विवचनम् । घञ् ।
 प्राट्चविवाकश्चप्राड्विवाकौ । प्रश्न
 विवकावस्यस्त । अर्थश्चाद्यच् ।
 प्रश्नविचारयो कुशलवृत्त्यर्थः ॥
 यद्वा । षृच्छतिवादिप्रातिवादिवा
 क्यम्प्राट् । ष्ठी , शुद्धनुनासिकेचे
 ति० श्वादेश । विविच्यवक्त्रौतिवि
 वाक . । घञ् । प्राट्चासौविवा
 कश्चेति० प्राड्विवाक ॥ यथा-
 हु । विवादानुगतपृष्ठापूर्ववा
 क्य प्रयत्नत . । विचारयतियेना
 सौप्राड्विवाकस्ततः स्मृतः इति
 ॥ अपिच । अर्थिप्रत्यर्थिनौपृच्छती
 तिप्राट् । तयोर्वचनविरुद्धाविरुद्ध
 चसम्भै सहविविनक्तिविवेचयति
 वेतिविवाक . । प्राट्चासौविवाक
 श्चेतिप्राट्विवाक ॥ उक्तञ्च । विवा
 दानुमतपृष्ठा ससम्भस्तत्प्रयत्नतः
 । विचारयतियेनासौप्राड्विवाकस्त
 त स्मृतः ॥ इति ॥

प्राण । पु० प्राग्गमनवति० नासाय
 स्थानवर्तिनिवायौ ॥ नासाय प्रत्य
 चमुपलभ्यमानच्चात् । प्रागनिती
 तिव्युत्पत्तिश्च ॥ तस्यकर्मबहिर्गम
 नम् । तस्यरूपम्० इन्द्रनीलप्रतीका
 शंप्राणरूपंप्रकीर्तितम् । तस्यस्थाना
 नि० आस्यनासिकयोर्मध्येवर्ततेनाभि

प्राणा .

मध्यगे । प्राणालयइतिप्राहु पादा
 हुष्ठेपिकेचनेतियोगार्थव ॥ शरी-
 रान्त सञ्चारिणिवायौ ॥ सचैको
 ष्युपाधिभेदात्प्राणापानादिकास-
 न्नालभते ॥ इन्द्रियेषु ॥ प्राज्ञे० वी
 जात्मनि ॥ समष्टिलिङ्गशरीराभिमा
 निनिश्चैतन्ये० क्रियाशक्तिप्रधाने०
 हिरण्यगर्भे ॥ हसरथे । ब्रह्मणि ॥
 हृन्मारुते ॥ बोले । गन्धरसे ॥ का
 व्यजीवे ॥ बले ॥ धातुः पुत्रे ॥ प्रा
 णितिअनेनवा । अच्० घञ्वा ।
 अनितीरितिणत्वम् ॥ प्रसरणेन० अ
 नितिवा ॥ यस्मिन्सतिजीवनम्०
 यदपगमेचनभवति० सचवायुविशि
 षोलोकेरूढः प्राणइति ॥ निष्वासी
 ष्ठासकासैस्तुप्राणोजीवसमाश्रितः ।
 प्रयाणकुरुतेयस्मात् तस्मात्प्राण
 प्रकीर्तितः ॥ चि० पूरिते ॥

प्राणा । पु० भूमि० असुषु ॥ अस
 वः प्राणाइति० असुप्राणशब्दाभ्या
 बहुवचनान्ताभ्यापञ्चप्राणादवउच्य
 न्तेपुनरेकैकाभिधानेबहुवचनम् ।
 अतएव० प्राणोऽपानइत्युक्तम्० इदि
 प्राणोगुदेपानइत्यादिचदृश्यते ॥ अ
 स्योत्पत्तिर्यथा । मिलितैस्तैस्तुप्राणो
 भवतिपञ्चधेति । मिलितैः पञ्चभू
 तानारजोशैः प्राणापानादिपञ्च
 वृत्त्यात्मकः प्राणोभवतीत्यर्थः ॥
 शरीरस्थपञ्चप्राणायथा । प्राणोपानः

प्राणधारणा

समानश्चोदानव्यानौचवायव . । शरीरस्थाद्रुमे . इत्यमर । रुमेप्राणा दयपञ्चवायव शरीरेतिष्ठन्तितेचनियतस्थानस्थाः । यदाहु । हृदिप्राणो गुदेपान समानोनाभिसंस्थित . । उदान कण्ठदेशेचव्यान सर्वशरीरगङ्गति ॥ तेषां व्यापाराश्च यथा । अन्नप्रवेशन . मूत्राद्युत्सर्गोऽन्नविपाचनम् । भाषणादि . निमेषादि . तद्व्यापारा क्रमादमौ ॥ इति ॥

प्राणकः । पु . सत्त्वजातीये । प्राणिमात्रे ॥ जीवकद्रुमे ॥ चोले । बस्त्रविशेषे ॥ बोले ॥

प्राणथ । पु . वायौ ॥ तीर्थे ॥ प्रजापतौ ॥ बलवति ॥ प्राणिति . अन . । श्रीङ्गशिपिरुगमिबद्धिजीविप्राणिभ्योऽथ ॥

प्राणद . । पु . जीवकद्रुमे ॥ भगवति ॥ न . जले ॥ रक्ते ॥ प्राणान्ददाति . चेष्टयति । प्राणान्कालात्मना द्यति . खण्डयतिवा । प्राणान्दापयति . शोधयतिवा । प्राणान्दातिलुनातिवा । आतङ्गतिक . ॥

प्राणदा । स्त्री . हरीतक्याम् ॥ ऋद्धिद्वेषे ॥ टाप ॥

प्राणधारणा । स्त्री . असूनाधृत्यर्थमाहारे ॥ यथा । अथ प्रदायभूतेभ्य . सीताथवरवर्णिनी । तयोरप्यददा

प्राणमय .

दुभाचोर्मधुमासञ्चसम्भृतम् ॥ तयोस्तृप्तिमथोत्पाद्यबीरयो कृतशौचयो । विधिवज्जानकीपञ्चाङ्गक्रोसाप्राणधारणामित्यार्षेरामायणे . अयोध्यावर्षनेदृष्टम् ॥

प्राणनम् . न . जीवने ॥ पु . गले ॥ त्रि . आप्यायनकरे ॥

प्राणनाथ । पु . पत्न्यौ ॥ यमे ॥ चि .

प्राणाधिपे ॥ प्राणानानाथ ॥

प्राणन्त । पु . रसाञ्जने ॥ वायौ ॥

प्राण्यात् । अन . । रुहिनन्दिजीवि

प्राणिभ्य . षिदाशिषीतिभक्त् ॥

प्राणन्तौ । स्त्री . हिक्कायाम् ॥ क्षुति ।

हिक्कायाम् ॥ पित्तान्डीष् ॥

प्राणपण । पु . अतिप्रयासे ॥ प्राण

पणोयस्मिन् ॥

प्राणप्रतिष्ठा । स्त्री . प्रतिमायाजोवन्या

से ॥ प्राणानांप्रतिष्ठा ॥

प्राणप्रदः । चि . प्राणदातरि ॥

प्राणप्रदा । स्त्री . ऋद्धिनामकौषधौ ॥

प्राणप्रददाति । डुदाञ् . । क . ॥

प्राणभाखान् । पु . अर्धौ । समुद्रे ॥

प्राणभृत् । पु . जीवे ॥ प्राणान्बिभ

र्ति । डुमृञ् . । क्विप । तुक् ॥

प्राणमय . । पु . द्वितीयकोषे । कर्म

न्द्रियैः सहितप्राणादिपञ्चके । क्रि

याशक्तिमतिकार्यरूपे ॥ अस्यक्रिया

त्मकत्वे नरजीशकार्यत्वम् ॥ स्थूल-

समष्टिकारणीभूतेऽपचीकृतपञ्चमहा

प्राणहारकम्

भूततत्कार्यात्मकेहिरण्यगर्भेसूत्रेऽ-
मूर्तिरशौसूक्ष्मसमष्टौ ॥ पूर्णादिहे
बलयच्छन्नज्ञायायाय . प्रवर्तक ।
वायु . प्राणमयोनासावात्माचेतन्य
वर्जनात् ॥

प्राणरोध . । पुं० नरकान्तरे ॥

प्राणलय . । पुं० मरणे ॥ परमात्मनि
। प्राणानालये ॥ प्राणलयेजाते०स
ङ्कल्पविकल्पावप्रिमनसोनायासिन
लीनौभवतएव० प्राणमनसोर्दुग्धा
म्बुवन्मिलितत्वात् । तदुक्तम् ।
दुग्धाम्बुवत्सन्मिलितावुभौतौतु
ल्यक्रियौमानसमात्तौतौ । तत्रैक
वाशादपरस्यनाशस्तत्रैकवृत्तेष्यपर
प्रवृत्तिरिति ॥ प्राणलयेसङ्कल्पविक
ल्पलयेचसमाधिर्भवति ॥

प्राणवान् । पुं० जीवि ॥ प्राणोस्यास्थ
स्मिन्वा । मतुप् ॥

प्राणवित् । पुं० हैरण्यगर्भादिषु ॥ .

प्राणसयम . । पुं० प्राणायामे ॥

प्राणसमा । स्त्री० पत्न्याम् ॥

प्राणस्पन्दनिरोध . । पुं० चित्तशान्
त्युपाये ॥ यस्तुवासनानामतिप्राव
ल्ल्यात्०तास्यक्तनशक्नोति०तस्यप्रा
णस्पन्दनिरोधपवोप्रायः । प्राणस्प
न्दवासनयोश्चित्तपरेकत्वात्०तयो
र्निरोधेष्वित्तस्यशान्तिरुपपद्यते ।

प्राणहारः । पुं०) वत्स नामे ॥ त्रि०

प्राणहारकम् । न०) असुनाशके ॥

प्राणायाम .

प्राणा । स्त्री० विहगी विशेषे ॥ साचा
रुणगरुडयो . प्रवश्य ॥

प्राणाचार्य्य . । पुं० वैद्ये ॥

प्राणाच्यय . । पुं० आपत्काले ॥ प्रा
णानामच्ययोयस्मिन्स ॥

प्राणादिपञ्चकम् । न० प्राणापानव्या
नोदानसमानात्मके ॥

प्राणाधिनाथ . । पुं० पत्न्यौ ॥ प्राणा
नामधिनाथ . ॥

प्राणाधिपः । पुं० प्रिये । पत्न्यौ ॥

प्राणान्त . । पुं० प्राणावसाने ॥

प्राणापानौ । पुं० अश्विनीकुमारयो ॥

प्राणायाम . । पुं० प्राणसंयमे । रेचक
पूरककुम्भकलक्षणेषुप्राणनिग्रहीपाये

॥ तथाचयोगसूत्रम् । तस्मिन्सति

श्वासप्रश्वासयोर्गतिविच्छेदलक्षण .

प्राणायामइति । तस्मिन्नासनस्थैर्ये

सतीत्यर्थ . ॥ प्राण . प्रागुदितोवा

युरायामोस्यप्रखेदनम् । प्रेरणाक

ष्टिसरोधलक्षण . क्रतुदोषनुत् ॥

यवोयान्मध्यमीज्येष्ठः सतालैर्द्वा

दशादिभि ॥ उक्तच . तालद्वाद-

शकोच्चैय . प्राणायामस्तुकन्यस ।

मध्यश्चतुर्भिर्विशत्याश्च षस्तद्द्विगुणो

भवेत् ॥ सोपिध्यानतपोपेत . सग

र्भोऽन्यस्तदुज्जित . । यथासगर्भ

स्थैर्यायमनसोर्न तथेतर . ॥अपिच

। सव्याहृतिसप्रश्वांगायात्रौ शिर

सासह । त्रिः पठेदायतप्राणःप्राण

प्राणायामयज्ञ .

याम सञ्च्यते ॥ सर्वपापहर प्रीक्त
प्राणायामद्विजन्मनाम् । ततस्त्व
भ्यधिकं नास्तितप . परमपावनम्
॥ अत्रविशेषो देवीगोतायाम् । इड
याकर्षयेद्वायुवाञ्छ षोडशमात्रया ।
धारयेत्पूरितयोगीचतु षष्ट्यातु-
मात्रया ॥ सुषुम्णामध्यगसम्यक्द्वा
त्रिंशन्मात्रयाश्नै । नाड्यापिगल
याचैवरेचयेद्योगवित्तम . ॥ प्राणा-
याममिमप्राङ्गुर्योगशास्त्रविशारदा
। भूयोभूय . क्रमात्तस्यवाञ्छमेवस-
माचरेत् ॥ मात्राद्विक्रमेणैवसम्य-
क्द्वादशषोडश । जपध्यानादिभि
सार्द्धं सगर्भं त विदुर्वुधा . ॥ तदपि
त विगर्भं च प्राणायाम परेविदुः ।
क्रमादभ्यसत पुंसो देहेस्त्रिं दोद्गमो
धम ॥ मध्यम कम्पसंयुक्तोभू-
मिच्छाग . परोमत । उत्तमस्यगु-
णावाप्तिर्यावच्छीलनमिष्यतइति ॥
अध्यात्मविदस्वाहु । चित्तादिस
र्वभावेषु ब्रह्मत्वे नैवभावनात् । नि-
रोध सर्ववृत्तीनाप्राणायाम स
उच्यते ॥ इति ॥ प्राणस्यवायुविशेष
स्य आयामोरोध ॥

प्राणायामयज्ञ : । पुं० . अपानेजुद्धति-
प्राणं प्राणेषु पानतथापरे । प्राणापा
नगतीरुद्धाप्राणायामपरायणा . ॥
अपरेनियताहारा प्राणान्प्राणेषु
जुद्धतीतिभगदुवक्त्रे . ॥

प्राण्यङ्गोद्भव .

प्राण्यङ्गुतम् । न० समाह्वये । पञ्चपू-
र्वाजादिप्राणिसयुगे ॥ प्राणिभिर्मेष
कुक्कुटादिभि कृतद्यूत ॥
प्राणी । पुं० प्राणविशिष्टे मनुष्यादी ॥
चितने । जन्मनि । जन्तौ । शरी-
रिणि ॥ अर्द्धवैनाशिकमते . अस्यगु
णायथा । बुद्ध्यादिषट्कसङ्ख्या
दिपञ्चक भावनातथा । धर्माधर्मौ-
गुणाएतेआत्मन स्युच्चतुर्दशेति ॥
अयमिन्द्रियायाद्यधिष्ठाता . पुण्यपा
पाश्रय । ज्ञानसुखादियोगतोमान
सपुण्यत्वविषय । परदेहादौ प्रवृ-
त्त्यादिनानुमेय . । अहमिच्छाकार-
प्रत्ययाश्रय . । मनोमात्रस्यगीचर
। विभु परममहत्त्ववान् ॥ इति-
भाषापरिच्छेद ॥ प्राणा सन्त्य-
स्य । अतद्गनिठनाविति . इनि ॥
प्राणिमाता । स्त्री० गर्भंदात्रीक्षुपे ॥
प्राणिहित . । त्रि० लोकहितकारि-
णि ॥
प्राणिहिता । स्त्री० पादुकायाम् । पन
द्विया० इ० भा० ॥
प्राणीच्यम् । न० ऋषे ॥
प्राणेश । पुं० पत्न्यौ ॥
प्राणेशा । स्त्री० भार्यायाम् ॥
प्राण्यङ्गोद्भव । पुं० गन्धविशेषे ॥
यथा । मृगनाभिसमुद्भूतस्तत्कोषो
द्भवएववा । गन्ध . प्राण्यङ्गुज : प्रो
क्तोमीददःखर्गवासिनामिति ॥

प्रातर्गेय :

प्रातः सवनम् । न० गायत्रच्छन्दस्की
 प्रातः कालीपलक्षितेकस्मिणि ॥
 प्रातः । अ० प्र० गी । प्र० भाते । पञ्च-
 धाविभक्तस्यदिनस्यप्रथमेभागे ॥ प्रा-
 तति । अतः । प्राततेररन्निति०-
 अरन्प्रत्ययः ॥ सार्धं प्र० हरे ॥ य-
 थाहमाग्यं । ललाटसम्मितेभा-
 नौप्रथमं प्र० हर . स्मृतः । सएवा-
 ध्यर्द्धसंयुक्तं प्रातरिष्यभिधीयत
 इति ॥ पञ्चपञ्चदश . कालः सप्त
 पञ्चारुणोदयः । अष्टपञ्च० भवेत्
 प्रातः शेषः सूर्योदयः स्मृत
 इतिदेवीभागवतम् ॥ श्रीत्रियशुभ-
 गांगाञ्चाम्निमग्निचिततथा । प्रात-
 रुत्यायय . पश्येद्दापद्गा सविमु-
 च्यते ॥ तथा ॥ पापिष्ठदुर्भंगांम-
 द्यंनममुत्कृत्तनासिकम् । प्रात-
 रुत्यायय . पश्येत्तत्कलेरुपलक्ष-
 णमितिच्छन्दोगपरिशिष्टम् ॥
 प्रातरनुवाकः । पुं० शस्त्रे ॥ यत्प्रा-
 तः कालेशस्यतीयाञ्जिकैः ॥
 प्रातराशः । पु० प्रातः कालीनभो-
 जने । कल्पावर्त्ते । कलेउ० इ०-
 भा० ॥
 प्रातर्गेयः । पुं० स्तुतिपाठके । स्तु-
 तिव्रते । वन्दिनि । भाट० इ० भा०
 । प्रातः कालिगे यद्देश्वेरादिर्येन ॥
 अहर्मुखेगातव्यवीतानामसहस्रा
 दौ ।

प्रातिभाव्यम्

प्रातर्भीक्षा । पु० काके । प्रातः भुङ्-
 क्ते । भुज० टच् ॥ त्रि० प्रभातेभो-
 जनकर्त्तरि ॥
 प्रातर्भीजनम् । न० कल्पावर्त्ते ॥
 प्रातिः । स्त्री० पूर्त्तौ ॥ प्रादेशे ॥
 प्रातिका । स्त्री० जवायाम् ॥
 प्रातिकूलिकः । त्रि० प्रातिकूलचा-
 रिणि । प्र० तिकूले ॥ प्र० तिकूल व-
 र्त्तते । तत्प्रत्ययानुपूर्वमीपलोमकू-
 लमितिठक् ॥
 प्रातिजननी । त्रि० जनेजनेसाधौ-
 ॥ जनञ्जनम् इति० प्रतिजनम् ।
 वीप्सायामव्ययीभावः । प्रतिजने
 साधुः । प्र० तिजनादिभ्यः खञ् ॥
 प्रातिपथिकः । त्रि० प्रतिपथिके ॥
 प्रतिपथमेति । प्रतिपथमेतिठ-
 श्चैतिपक्षेठक् ॥
 प्रातिपदिकः । पुं० अन्तौ । शिखाव-
 त्ति । न० । अर्थवदधातुरप्रत्यय प्रा-
 तिपदिकम् कृतञ्चितसमासाश्चेति
 सूत्राभ्यालक्षिते० नामनि ॥ प्रति-
 पदिभवम् । ठक् ॥ धौर . कीदृग्व-
 चोब्रूतैकोरोगीकश्चनास्तिकः । की-
 दृक्चन्द्रनपश्यन्तिततसूत्रपाणिनेर्व-
 द ॥
 प्रातिभम् । न० प्रतिभाविशिषे ॥ ज्ञान
 प्रभावविशिषे ॥ प्रतिभैव० प्रतिभाया
 भवदा । स्वार्थे० भवार्थेवा अण् ॥
 प्रातिभाव्यम् । न० प्रतिभूत्वेनदेशेधने ॥

प्राथमकल्पिक

प्रतिभुञ्जोभावे । जामिनी० इ०
भा० ॥ यथा । साक्षित्वप्रातिभाव्यञ्च
दानग्रहणमेवच । विभक्ताभातर .
कुर्युर्नाविभक्ता : परस्परम् ॥ इ० ॥
प्रातिभासिक . । चि० प्रतिभासमात्र
कालसिद्धे । नपुरस्तान्नपश्चात्स्थिते
॥ यथाशुक्तिकायारूप्यं रज्जीवासर्पं ॥
प्रातिलोमिक : । चि० प्रतिकूले ॥ प्र-
तिलोमवर्तते । तत्प्रत्यनुपूर्वमीप
लोमकूलमितिठक् ॥
प्रातिवेश्य . । पुं० निरन्तरगृहवासि
नि । परीसी० इतिभा० ॥ प्रतिवे
शेभव । यत् ॥
प्रातिशाख्यम् । न० वेदभाष्ये ॥ प्रति
शाखभवम् । अव्ययीभावाच्चेतिञ् ॥
प्रातिष्ठितम् । न० आवेशिकेस्त्रीये ॥
प्रातिस्विक । चि० असाधारणे । आ
वेशिके । स्त्रीये ॥
प्रातिहारिक । पुं० मायाकारे । ऐ
न्द्रजालिके ॥ प्रतिहरणम् । इञ्०
। भावेषञ् । प्रतिहागेव्याज . प्र-
योजनमस्य । प्रयोजनमितिठक् ॥
प्रातीप । पुं० प्रतीपपुत्रे । महाभी
ष्मि । शान्तनुराजे ॥
प्रातीपिक : । चि० प्रतिकूलेप्रतीपं
वर्तते । तत्प्रत्यनुपूर्वमीपलोमकूल
मितिठक् ॥
प्राथमकल्पिक : । पुं० श्रैचे । प्रथमा
रश्मवेदे ॥ प्रथमकल्पआधारश्म :

प्राद्युक्ति :

प्रयोजनंयस्य । प्रयोजनमितिठञ्
॥ यद्वा । प्रथमकल्पमधीते । वि-
द्यालक्षणकल्पान्ताच्चेतिवक्तव्यमि
तिठक् ॥
प्राथमिक : । चि० प्रथमभवे ॥ प्रथम
स्यव्याख्यानः प्रथमेभवावाद्ब्यजृङ्गा
ह्मणक् प्रथमाधुरपुरश्चरणनामाख्या
ताडक् ॥
प्राथम्यम् । चि० प्रथमस्यभावे ॥
प्रादुर्भावः । पुं० प्राकव्ये . आविर्भावे ॥
प्रादुष्कृत : । चि० प्रकटिते ॥
प्रादु . । अ० नामनि ॥ विष्णोर्दशप्रा
दुर्भावा . । दशनामानीत्यर्थः ॥
प्रकाशे ॥ प्राकाशये । स्फुटताया
म् । आविरथे ॥ सम्भाव्ये ॥ वृत्तौ
प्रान्दति । अदिवश्ने । वा० उस्
। आगमशास्त्रस्यानित्यत्वान्ननुम् ।
प्रात्तिवा । अदभक्षणे ॥
प्रादेशः । पुं० तर्जन्यङ्गुष्ठसम्मिते । तर्ज
नीसहितविस्तृताङ्गुष्ठे ॥ प्रदिश्यते ।
दिश० । हलश्चेतिघञ् । उपसर्गं
स्यघञीतिपाच्चिकोदीर्घ ।
प्रादेशनम् । न० दाने ॥ दिशश्चितिस
र्जने । प्राङ्पूर्वः । भावेल्युट् ॥
प्रादेशिक । पुं० अव्याप्यवृत्तौ ॥
प्रादोष : । चि० } प्रदोषसम्बन्धिनि
प्रादोषिक : । चि० } ॥ निशाप्रदोषा
भ्याश्चेतिशैधिकीर्थेठञ् । पक्षेऽण् ।
प्राद्युक्ति . । पुं० अनिरुद्धे ॥

प्रापणम्

प्राधान्यम् । न० प्रधानतायाम् ॥ अ
 गुणीभावे ॥ भाविष्यञ् ॥
 प्राधीत । त्रि० प्रक्रान्ताध्ययने ॥
 प्राध्ययनम् । न० प्रकृष्टाध्ययने ।
 प्राधुम् । त्रि० दूरपथे ॥ प्रह्वे । प्रणते
 ॥ बन्धने ॥ प्राधुनति । धुनशब्दे ।
 उम्प्रत्यय . ॥
 प्राधुङ्गत्य । अ० बन्धनेनानुकूलङ्गत्वर्थे
 ॥ प्राधुम्बन्धने० इतिगतिसञ्ज्ञा ।
 कुगतौतिसमास . ।
 प्राधुम् । अ० नर्म्मणि ॥ अनुकूले ॥
 प्राधुनति । धुन० उम् ॥
 प्रान्त . । पु० चरमे । अन्तभागे । श्रेष्ठ
 सीमायाम् । उपान्ते ॥ यथा । प्रान्त
 ष्छायाविनिर्मुक्तानमनोज्ञाजलाश
 याः । तस्मादधोवक्षप्रान्ते प्वारामा
 न्विनिवेशयेदिति ॥
 प्रान्तत . । अ० प्रान्तभागे ॥
 प्रान्तरम् । न० ग्रामस्यदूरे० वृक्षस
 तादिशून्ये वर्त्मनि । दूरशून्यपथे
 ॥ विपिने । अरस्थे ॥ कीटरे
 ॥ प्रकृष्टमन्तरम्० व्यवधानमवका
 शोवाचत्र । प्रादिभ्यइतिबहुव्री
 षि . ।
 प्रान्तशून्यम् । न० छायादिरहिते०
 दूरशून्ये ऽधुनि ॥
 प्रान्तव्यः । त्रि० प्रान्तभवे ॥
 प्रापणम् । न० नयने । प्राप्तौ ॥
 प्रकर्षेणव्यापने ॥

प्राप्तपात

प्रापणिक . । पु० पण्यविक्रयिणि ।
 प्रापणाव्यते । पण० । आङ्गिपणि
 कषडूतिकिकन् ॥ प्रपणोव्यवहार
 प्रयोजनमस्यवा । तदस्यप्रयोजन
 मितिठञ् ॥
 प्रापणीय . । त्रि० फलमात्रे ॥ प्रा-
 प्ये ॥ प्राप्यतेयत् । प्रपूर्वापधा
 तोः कर्म्मण्यनीयर् ॥
 प्रापय्य । अ० गमयित्वेत्यर्थे ॥
 प्रापित । त्रि० निवेशिते ॥ नीते
 प्रकर्षेणप्रापित . ।
 प्रापिपयिषु . । त्रि० प्रापयितुमिच्छौ
 ॥ प्रापयते : सन्नन्तादुप्रत्यय . ॥
 प्रापिय . । पु० गन्धर्वगणविशेषे ।
 यथा प्रवाच्यजनयत पुत्रान्दिव्या
 न् वैशाबनोत्सुकान् ॥ चतुर्दश
 देवगन्धर्वाः प्रापिया . परिकौतिं
 ताः ॥
 प्राप्तः । त्रि० स्थापिते । प्रविहिते
 ॥ विद्वे । लब्धे ॥ यथा । प्राप्ते
 कर्म्मणिनाऽनेकोविधातुं शक्यते
 गुण । अप्राप्ते तुबिधीयन्तेवहो
 प्ये कथयतइतिन्याय . ॥ समञ्जसं
 ॥ प्राप्यतेस्य ॥ आप्लु० । गच्छ
 र्थाकर्म्मकैतित्त ॥ कर्त्तरित्त इति
 स्वामी ॥
 प्राप्तपञ्चत्वम् । त्रि० मृते ॥ प्राप्त
 पञ्चत्वम्येन ॥
 प्राप्तपात . । पु० चडाशोः पारिपा

प्राभवम्

श्रिंके ॥

प्राप्तभाव . । पुं० जातोच्चे ॥ चि०
लब्धसत्तादौ ॥ मनोहरे ॥ पण्डि
ते ॥

प्राप्तरूप . । चि० प्राप्ते ॥ रत्ने ॥
प्राप्तीरूपम् । प्राप्तापन्ने अद्वितीय
श्रैतिसमासः ॥ प्राप्तरूपयेन
वा ॥

प्राप्तव्य . । चि० प्राप्ये ॥ प्राप्यते य
त् । प्रपूर्वापधातो कर्माश्रित
व्यप्रत्यय ॥

प्राप्ति . । स्त्री० महोदये । धनादि
वृत्तौ ॥ अधिगमे । लाभे ॥
भूत्वन्तरे । अशिमद्यष्टैश्वर्यान्तग
तैश्वर्यविशेषे ॥ यतोऽहृत्प्रत्यये
णस्पृशतिचन्द्रमसम् ॥ प्रापणम्
आपलृ० । क्षिन्नावादिभ्य . ॥ ल
नादेकादशे ॥

प्राप्ता । चि० प्राप्तवति ॥ प्राप्नो-
ति । ढक् ॥

प्राप्य । चि० गन्धे । समासाद्ये ।
प्राप्तव्ये । प्राप्तुशक्ये ॥ प्राप्यते
। आपलृ० । ऋह्लोर्ह्यत् ॥

प्राबोधिक । पुं० उष . काले ॥
प्राबोधकोपिपाठ . शब्दमालाया-
म् ॥

प्राभञ्जनम् । न० स्वातिनचत्रे ।

चि० प्रभञ्जनसम्बन्धिवि ॥

प्राभवम् । न० श्रेष्ठत्वे ॥

प्रामाख्यवाद .

प्राभवख्यम् । न० प्रभवतोभावे ।
घ्यञ् ॥

प्राभाकर । पुं० आत्मनोचिद्रूपवा
दिनि० मीमांसकविशिषे ॥ प्रा
भाकरास्त्राकिंकाश्चाहुरस्याधि
दात्मताम् । आकाशवद्द्रव्यमात्माश
ब्दवत्तद्गुणश्चित्ति ॥

प्राभूतिक . । चि० प्रभूतवादिनि ।
प्रभूतमाह । आहौप्रभूतादिभ्य-
ङ्कतिठक् ॥

प्राभूतम् । न० उपठीकने । प्रदेशने
। देवताभ्योमिषादिभ्यश्चदीयमाने ।
भेट० इ० भा० ॥ प्राभियते स्म ।
भृञ्भरसे० हुभृञ्धारणपोषणबो
र्वा । ऋक् ॥

प्राभूतकम् । न० कौशलिकायाम् ।
प्राभृते ॥

प्रामाणिकः । चि० प्रमाचलत्वे ॥
प्रमाणादागतः । ठक् ॥

प्रामाख्यम् । न० प्रमाणत्वे ॥ काल
त्रयावाधितार्यविषयत्वम् प्रामाख्य
मितिव्याख्यातार . ॥ संवादाधी
न प्रामाख्यमितिताकिंकाः ॥

खतः प्रामाख्य मितिमीमांसकाः
॥ प्रमाणस्वभाव . घ्यञ् ॥

प्रामाख्यवाद . । पुं० प्रमाकरणता
कथने ॥ तद्वतितत्प्रकारकत्वरूप
प्रमात्वकथने । चिन्ता मचिन्याय
यन्यविशिषे ॥

प्रायश्चित्तम्

प्रामादिकम् । त्रि० प्रमादादवगते ॥
 प्रामाद्य । पु० वासके । अठस्रसि ॥
 प्रामीत्यम् । न० षष्ठे ॥ मृतस्ये ॥
 प्राय । पु० सञ्जासवति० मरणायान
 शने ॥ प्रायोपविष्ट गङ्गायामिति
 लक्ष्यम् ॥ बाहुल्ये ॥ यथा । प्राये
 षाकृतकृष्यस्वान्मृत्योरुद्विजतेजन
 । इति ॥ मृत्यौ । मरणे ॥ तुल्ये ॥
 वयसि ॥ प्रायणम् । अय० । चञ् ॥
 प्रकृष्टमयनम् । इण्० । एरञ्वा ।
 प्रायश्चम् । न० पवित्रतायाम् ॥ प्रवत
 स्यभावः । ष्यञ् ॥
 प्रायश्चित्तम् । न० शुद्धिसम्प्रादकेकर्म
 विशिषे । अशुद्धत्वनिरसनेनशुद्धे रा
 पादके० पापक्षयसाधनेकर्मणि ॥
 प्रायः पापंविनिर्दिष्टं चित्तं तस्यवि
 शोधनमितिस्मृत्येत्युत्पत्तिः ॥ अ-
 पिचाहाङ्गिराः । प्रायोनामतपः
 प्रोक्तचित्तं निश्चयलक्ष्यते । तपोनि-
 श्चयसंयुक्तं प्रायश्चित्तमितिस्मृतम् ॥
 निश्चयसंयुक्तं पापक्षयसाधनत्वे ननि
 श्चितमित्यर्थः ॥ प्रायश्चित्तम् । पार
 स्करादिस्वात्साधु ॥ प्रायश्चित्तक-
 र्माणितु० पापक्षयसाधनानिचान्द्रा
 यणादीनि । विहिताऽकरणप्रतिषि
 ष्टसेवारूपनिमित्तविशेषानुवन्धीनि०
 प्रायश्चित्तकर्माणि । पापक्षयमाचोहे
 शेनविहितानौतिवा ॥ पापानामनु
 रूपाणिप्रायश्चित्तानिकृदाया । यथा

प्रायोपविष्ट .

तथैवसस्मृत्यप्रोक्तानिपरमर्षिभिः
 ॥ पापेभिरुपिगुरुणिस्वल्पान्यल्पे च
 तद्विदः । प्रायश्चित्तानिमैवेयजगु.
 स्वायम्भुवादयः ॥ प्रायश्चित्तान्यशे
 षाणितपः कर्मात्मकानिवै । या-
 नितेषामशेषाणाक्लृष्टानुस्मरणं पर
 मितिपराशरः ॥ प्रायश्चित्तनुपापा
 नांश्रीदेवीनामसस्मृतिरितिभागव
 तेव्यासः ॥
 प्रायश्चित्तौघः । त्रि० प्रायश्चित्तयो
 ग्ये । प्रायश्चित्तसाधनत्वेनभवः
 । प्रायश्चित्तायपापशोधनायश्रुति
 स्मृतिविहितायकर्मणोहितोवा ।
 वृषाच्छः ॥
 प्रायः । अ० भूञ्जि । बाहुल्यार्थे ॥
 प्रायणम् । अय० । असुन् ॥
 प्रायिकः । त्रि० प्रायोभवे ॥
 प्रायुद्धे षी । पु० घोटके ॥
 प्रायोज्यम् । त्रि० प्रायोजनाहे ॥
 यथा । प्रायोज्यं नविभज्येत ।
 यद्यस्यप्रायोजनाहेपुस्तकादितन्मू-
 खैः सङ्गनविभजनौयम् ॥ इति
 द्वायभागः ॥
 प्रायोपविष्टः । त्रि० प्रायोपवेशवि
 शिष्टे ॥ प्रायेणस्त्वल्पपर्यन्तानशने
 न उपविष्ट . ॥ अत्रादिस्वपुराणम्
 ॥ य० । संमायुक्तोभवे द्यस्तुपातकै
 र्महदादिभिः । उच्चिकित्सैर्महा
 रोगैः पीडितोवाभवेत्तु यः ॥

प्रारब्धम्

स्वय देहविनाशस्यकालेप्राप्तेमहा
गति . । आत्रह्नाणसुखर्गादिमहा
फलजिगीषया ॥ प्रविशेज्ज्वलनं
दोष कुर्यादनशन तथा । एते प्रा
मधिकारोस्तिनान्ये षांसर्ववस्तुषु ॥
नराणामपिनारीणा सर्ववर्षेषुस
र्वदा ॥ इति ॥

प्रायोप्रवेश । पु० सन्त्यासपूर्वकाऽ
नशनस्थितौ ॥

प्रारब्धम् । न० वत्तमानदेहारम्भकी
कर्मणि ॥ कर्मलभान्तरीय यत्
प्रारब्धमितिकीर्तितम् । दुर्बल
सबलचेतिप्रारब्ध द्विविध विदुः ॥

दुर्बलस्यप्रतीकार . सनास्ति सब
लस्यतु ॥ अवश्य भाविभावाना
प्रतीकारोभवेद्यदि । तदादुःखं
नलियेरन् नलरामयुधिष्ठिरा

॥ आत्मान सतत जानन्काल नय
महामते । प्रारब्धमखिलंभुञ्जन्
नोद्देग कर्तुमर्हसि ॥ इच्छाप्रार
ब्ध परेच्छाप्रारब्धमनिच्छाप्रारब्धि
तिभेदात्तत्त्रिविध । तत्रस्त्रिच्छा-
कृत भिच्चाटनादि० समाध्यवस्थायां
शिष्यादिभिर्दीयमान परेच्छाकृतम्
समाध्यवस्थायांब्युत्थानदशायावा
आकाशफलपातवदकस्माज्जायमा
न पाषाणपतन कण्टकवेधादिकस्मा
निच्छाकृत प्रारब्धमिति विवेकः ॥

त्रि० प्रकर्षेणचारब्धे ॥

प्रालेयम्

प्रारब्धि । स्त्री० गजवन्धनरञ्जी ॥

प्रारम्भ । पु० प्रकृष्टारम्भे ॥ प्रक-
र्षेणचारम्भ ॥ प्रारम्भे कर्मणाविप्र
पुण्डरीकस्मरेद्धरिम् ॥

प्रारिप्सित । त्रि० प्रकर्षेणचारब्धुमी
प्सिते ॥

प्रार्थनम् । न० प्रकर्षेणयाचने । प्रार्थ
नायाम् ॥

प्रार्थना । स्त्री० याच्यायाम् । अर्थना
याम् । याचनायाम् ॥ प्रकृष्टाअर्थ
ना ॥ अभियाते ॥

प्रार्थनीयम् । न० द्वापरयुगे ॥ त्रि०
प्रार्थनाविषये ॥

प्रार्थित . । त्रि० याचिते ॥ शत्रुसंरुहे
॥ अभिहिते ॥ प्रार्थ्यतेस्म । अर्थया
च्यायाम् । क्त ॥

प्रार्थ्यमान . । त्रि० याच्यमाने ॥

प्रालम्ब . । पुं० पथीधरे ॥ त्रपुषे ॥ न०
कण्ठाद्व्यस्यपृजुलम्बमानमाल्ये ॥
प्रालम्बते । लविचवस्तु सने । पचा
द्यच् ॥

प्रालम्बिका । स्त्री० हेमविरचितेनाभि
लम्बिनिमाल्ये ॥ प्रालम्बते । लवि
। ग्वल् ॥

प्रालेयम् । न० मिहिकायाम् । हि-
मे ॥ प्रालेयन्ते पदार्थाश्चेति० प्राल
योहिमाद्रिः । ततश्चागतम् । अण्
। केकयमित्रयुपुलयानाशयदेरियद्
तियस्येयादेशः । उदके ॥

प्रावृट्

प्रालियाशु . । पुं० हिमांशौ । चन्द्रे
 ॥ प्रालियानि० हिमानि० अश्वोय
 स्य ॥
 प्रालियाचल . । पुं० हिमालये । मेना
 धवे ॥
 प्रावट . । पुं० यवे ॥
 प्रावर . । पुं० प्राचीरे ॥
 प्रावरणम् . । न० सव्याने । उत्तरीय
 वस्त्रे ॥
 प्रावादुकः । त्रि० शुष्कतर्कजल्पनशी-
 ले ॥
 प्रावारः । पुं० उत्तरासङ्गे । उपरि
 वस्त्रे ॥ उत्तरीये ॥ प्रत्रियतेऽनेन
 । वृञ्० । वृषोतिराच्छादने० इ०
 घञ् । उपसर्गस्यघञ्प्रोतिदीर्घ . ॥
 प्रावारकौट . । पुं० कौटविशेषे ॥
 प्रावृडत्ययः । पु० शरदृती ॥
 प्रावृत . । त्रि० निवीते । परिहितेव
 स्त्रे ॥ आत्रियतेस्त्र । वृञ्० । क्त ।
 प्रावृति । स्त्री० प्राचीरे ॥ शैवानाम
 मते० स्वाभाविक्यामशुद्धौ । मले ।
 प्रथमपाशे ॥ प्रावृणोति० प्रकर्षेणषा
 ष्टादयतिआत्मनां वृक्क्रिये० इ०
 प्रावृति ॥
 प्रावृट् । स्त्री० वर्षाकाले । श्रावणभा
 द्रयो ॥ वर्षणम्० वृट् । वृषुसेचने
 । सम्पदादिस्वात्क्विप् । प्रकृष्टावृड
 च । नहिष्ठतिवृषिव्यधिरुचिसहित
 निषुक्तावितिदीर्घ . ॥ प्रवर्षतीति-

प्राशस्त्यम्

वा ॥
 प्रावृषा । स्त्री० वर्षाकाले । जलार्थवे ॥
 प्रावृषायणी । स्त्री० कण्डूरायाम् ।
 शुकशिम्बायाम् ॥ प्रावृषामेति० अ
 यतेवा । कर्त्तृल्युट् । कृष्यचङ्
 तिणत्वम् । डीप् ॥
 प्रावृषिक . । पु० मयूरे ॥ त्रि० प्रावृ
 षिजाते ॥ प्रावृषष्ठम् ॥
 प्रावृषिज . । त्रि० प्रावृषिजाते ॥ प्रावृ
 ट्शरत्कालदिवाजे० इत्यलुक् ॥
 प्रावृषिस्थ . । पुं० नीपे । कदम्बवृक्षे ॥
 कुटजवृक्षे ॥ धाराकदम्बे ॥ त्रि० प्रा
 वृट्कालभवे ॥ प्रावृट्देवतास्य० प्रावृ
 षिभवोवा । कालेभ्योभववत्० इति०
 प्रावृषण्य ॥ प्राचुर्ये
 प्रावृषेष्ट्या । स्त्री० रक्तपुनर्नवायाम् ॥
 कपिकच्छाम् ॥ प्रावृषिभवा । प्रा
 वृषण्य । टाप् ॥
 प्रावृष्यः । पुं० कुटजे ॥ धाराकदम्बे
 ॥ विकण्टके ॥ न० ॥ वैदूर्यमशौ ॥
 प्राट् । पुं० प्रश्नकर्तारि ॥ प्रश्ने
 ॥ पृच्छति । प्रच्छनवा । प्र-
 च्छञ्चीप्सायाम् । क्विब्वचिप्रच्छी
 तिक्विद्धीर्वावसम्सारणश्च । ष्ठी
 शूडितिश्च । प्राशौ० प्राश प्राड्
 भ्यामित्यादि ॥
 प्राश . । पुं० अवलेहे ॥
 प्राशस्त्यम् । न० उत्तमत्वे ॥ बलवदनि
 शाननुबन्धित्वे ॥

प्रास्तारिक

प्राशितम् । न० पिठयज्ञे । निच्य-
 श्रद्धे ॥ त्रि० भक्षिते ॥
 प्राश्रिक । पु० सभ्ये ॥ त्रि० पृश्नक
 र्त्तरि ॥
 प्रास । पु० कुन्ताक्षे । भाला० इ०
 भा० ॥ कौ च० इ० गौ० भा० ॥ प्रा
 स्यते । असु० । हजश्चेतिघञ् ।
 प्रायोहस्तक्षेप्येशल्येइ० स्वामो ॥
 प्रासङ्ग । पु० युगे । वत्सानाश्रिचा
 र्थकाष्ठवि० । वत्सानादमनकालेस्त्र
 खेयत्काष्ठमासज्यतेतत्र ॥ पृस-
 ज्यते । षक्लसङ्गे । घञ् । उपसर्ग
 स्थितिदीर्घ ॥
 प्रासङ्ग्य । पु० युगवोढरिबृषे । यु
 ग्ये ॥ प्रासङ्ग वहति । तद्वहतिरथ
 युगप्रासङ्गमितियत् ॥
 प्रासाद । पु० देवम दिरे । राजगृ-
 हे ॥ प्रसीदन्त्यस्मिन्मनासि । ह
 लश्चेतिघञ् । उपसर्गस्थघञोति-
 दीर्घ ॥ आङ्श । कृत्वाप्रभूत-
 सलिलमारामाणिनिवेश्य च । देव-
 तावतन कुर्याद्यशोधर्माभिवृद्धये ॥
 प्रासादकुक्कुटः । पु० पारावते ॥
 प्रासिकः । पु० कौन्तिके ॥ प्रास.
 प्रहरणमस्य । प्रहरणमितिठक् ॥
 प्रास्त . । त्रि० पृक्षिते ॥ निरस्ते ॥
 प्रास्त्येस्य । असु० । क्त ॥
 प्रास्तारिक . । त्रि० प्रस्तारव्यवहर्त्तरि
 ॥ प्रस्तारेव्यवहरति । कठिनान्त

प्रियः

प्रस्तारसस्थानेषुव्यवहरति० इतिठ-
 क् ॥
 प्रास्थानिकम् । त्रि० प्रस्थानकालोचिते
 ॥ प्रस्थानेभवम् । कालादृञ् ॥ प्र
 स्थानशब्दस्यगुणवृत्त्याकथञ्चित्का-
 लेवर्त्तमानत्वात् ॥
 प्रास्थिकम् । न० प्रस्थपरिमितव्रीक्षा-
 दिवापयोग्ये क्षेत्रे ॥ प्रस्थस्यवापः ।
 तस्यवापइतिठञ् । त्रि० कटाहादि
 पात्रान्तरे ॥ प्रस्थसम्भवति० स्वस्मि
 न्समाविशयति० अवहरति० पच
 तिवा । सम्भवत्यवहरतीत्यादिना
 ठञ् । टिड्ढेति-डोपि० प्रास्थि-
 कीव्राक्षणी । प्रस्थमुपस हरति० पच
 तिवेत्थ्यर्थ ॥ प्रस्थं नक्रीते ॥ ठञ्
 ॥ प्रस्थपरिमाणमस्य । प्रास्थिकोरा
 शि । तदस्यपरिमाणमितिठञ् ॥
 प्राह । पु० नृत्थोपदेशे ॥
 प्राहण । पु० पूर्वाहणे ॥ प्रथमस्यतद
 हस्यप्राहण । राजाह सखिभ्यष्ट
 च् । अङ्गोऽङ्गएतेभ्यइत्यङ्गादेश ।
 अङ्गोदन्तादितिणत्वम् ॥
 प्राहणे । अ० पूर्वाहणे ॥
 प्राहणेतनः । त्रि० पूर्वाहणसम्बन्धि-
 नि ॥ सायञ्चिरम्प्राहणेप्रगेऽव्ययेभ्य
 ह्युच्चलौतुट्च ॥
 प्रिय । पु० धवे । पथ्यौ ॥ वृद्धिनामौ
 षधी ॥ कौवकौषधे ॥ प्रीतिविष
 ये । आत्मनि ॥ यथा । प्रियोद्या

प्रियकः

त्मैवसर्वेषां नात्मनोऽस्थपरं प्रियम् ।
 लोकेस्मिन्नात्मसम्बन्धाद्भवन्त्यन्ये
 प्रिया . शिवे ॥ प्राणबुद्धिमन स्वा
 त्मदाराऽपत्यधनादय . यत्सम्प
 कांत्प्रियाभासत्तत . कोन्वपर
 प्रिय ॥ प्रीणाति । प्रीञ्त्तर्पणे
 इगुपधेतिक ॥ न० श्रोतुस्तत्काल
 श्रुतिमुखेवाक्ये ॥ चि० हृद्ये । इष्टे ।
 प्रीतिविषये । स्त्री हपात्रेपुत्रादौ ॥
 प्रीतिकरे ॥ सर्वं प्रिय खलुभव
 त्वनुरूपचेष्ट ॥ भृत्ये ॥ प्रीणयति
 शुश्रूषादिनास्वामिनम् ॥ प्रियोऽ
 प्रियस्वकार्यं वशाद्भवति । यथा । न
 हि कस्यप्रिय कोनाति प्रियोनाजगत्
 त्रये । कालेकार्यं वशात्सर्वे भवन्
 त्येवाऽप्रिया प्रिया . ॥

प्रियवद् । पु० खेचरे । गधर्व
 विशेषे ॥ चि० प्रियवाचि ॥ प्रियं
 वदति । वदव्यक्तायावाचि । प्रिय
 वशेवद् खच् । सुम ॥

प्रियवदा स्त्री० खर्वेश्यायाम् ॥

प्रियक . । पु० प्रीतसालतरौ । जीव
 के । असनकुसुमे । विजयसार०
 इ० भा० ॥ नीपे । धाराकदम्बे
 ॥ चित्रमृगे । कम्बलप्रकृतीमृग
 विशेषे ॥ प्रियकोरोमनियुक्तोमृ ह
 चमस्यैर्षने रिति वैजयती ॥
 पत्नी । चञ्चरीके ॥ प्रियङ्गी ॥
 कुङ्कुमे । कश्मीरजन्मनि ॥ प्रीणा

प्रियङ्गु .

ति । प्रीञ्० । कृन्गिल्पिस च
 योरिति कृन् ॥ यद्वा । प्रीणाति०
 प्रीयते वा । इगुपधेतिक । स्वा
 र्येकान् ॥

प्रियकार्क । चि० प्रियङ्करे । प्रिय
 करोति । डुकृञ्० । क्षेमप्रियं च्य
 य् ॥

प्रियकृत् । पुं० नारायणे । भजता
 प्रिय करोति । क्षिप् ॥ चि० प्रि
 यकारिणि ॥

प्रियङ्कर । चि० हितकारिणि ।
 प्रियकारके ॥ प्रियङ्करोति क्षेम
 प्रियमद्रं च्चेतिपर्च खच् ॥

प्रियङ्गरी । स्त्री० वृहस्पौवनृत्याम्
 ॥ श्वेतकण्टकायाम् ॥ अश्वगन्धा
 याम् ॥

प्रियङ्गु . । स्त्री० राजिकायाम् ।
 राजसर्षपे ॥ कणायाम् । पिप्प
 ल्याम् ॥ कङ्कुसुथे ॥ खनामख्या
 तसुगन्धिवृक्षविशेषे । प्रियके ।
 श्यामायाम् । लतायाम् । फलि
 न्याम् ॥ प्रियङ्गु शीतलातिक्ता
 तुवरानिलपित्तहृत् । रक्तातियोग
 दीर्गन्धस्त्रे ददाहज्वरापहा ॥ गु
 ल्फटड्विषमोहनीतद्वन्मप्रियङ्गु
 का । तत्फलमधुररुच्य कषा
 यमशीतल गुरु । त्रिवन्धाध्मानव
 लकृत्सङ्घाहिकफपित्तजित् ॥
 प्रिय गच्छति । मृगयादौ निपात

प्रियत्वम्

सिद्धः ॥ मित० डुवां ॥ प्रियमङ्ग
तिवा । अगिगतौ । ग्यन्तोवा । कु
पूर्वत् । शकन्ध्वादिः ॥ कटुका
म् ।

प्रियचिकीर्षु । चि० प्रियङ्कर्तुं
मिच्छी ॥

प्रियजनः । पुं० हृद्यलोके । प्रौढभा
वन्ने ॥ यथा ॥ प्रौढभावानुच्चोय
स्तस्यप्रियजनोचस ॥

प्रियजीव । पु० श्योनाकवृ
क्षे ॥

प्रियतम । पुं० मयूरशिखावृक्षे ।
आत्मनि ॥ यथा । वित्तात्पुत्र
प्रिय पुत्रात् पिण्ड पिण्डात्
तथेन्द्रियम् । इन्द्रियेभ्यः प्रियः
प्राणआत्माप्रियतमस्तत् ॥ चि०
प्रेष्टे ॥ अतिशयेनप्रिये ॥

प्रियता । स्त्री० हार्दे । प्रेमणि । क्ल
हे ॥ प्रीणातीतिप्रिय । तस्य
भाव । तल ॥

प्रियतोषण । पु० षोडशब्रह्मातिरि
क्तरतिबन्धविशेषे ॥ यथा । नारी
पादौखहस्तेनधारयं जघनोपरि ।
स्तनापीडकरः कामीकामवत्
प्रियतोषणः ॥ चि० प्रियस्यतुष्टि
कारिणि ।

प्रियत्वम् । न० प्रियतायाम् ॥ प्रिय
स्यभावः । त्वः ॥ प्रीतिकर
णे ॥

प्रियश्रवाः

प्रियदर्शनः । पुं० कीरे । शुकवि
हङ्गमे ॥ क्षीरिकाद्रुमे ॥ चि० चक्षु
ष्ये । सुदर्शने ॥ प्रियदर्शनम
स्य ॥

प्रियप्रायम् । न० चटुनि । चाटुनि
। प्रियशक्ये ॥ इतिहेमच
न्द्र ॥

प्रियप्रसू । चि० इष्टार्थोद्युक्ते ।
उत्सुके ॥

प्रियमधुः । पुं० एककुण्डले । बल
देवे । अच्युतायजे ॥ प्रियमधु
मद्यस्य ॥

प्रियरूपः । पुं० कामे ॥ न० अप्स
रः प्रभृतीनांरूपे ॥ चि० मनो
हररूपवति ॥

प्रियवर्णी । स्त्री० श्यामायाम् । गु
न्द्रायाम् । प्रियङ्गी ॥

प्रियवल्ली । स्त्री० प्रियङ्गी ॥

प्रियवादी । चि० तत्कालमधुरवाक्य
वक्त्ररि ॥ मनोज्ञवक्त्ररि । यथा ।
क्रोतिभार समर्थाज्ञाकिन्दूरंब्यव
सायिनाम् । क्रोविदेश सुविद्या
ज्ञाकः परः प्रियवादिनामिति ॥

प्रियव्रतः । पुं० स्थायन्म व्रतमनो पु-
त्रे । यथा । प्रियव्रतोमानपादीमनो
स्थायन्भवस्यतु द्वीपुत्रोसुमः शैर्षी
धर्मज्ञीकथितौतव ॥

प्रियश्रवा । पु० भगवतिवासुदेवे ॥
प्रियश्रवोयस्यसः ॥

प्रियाल

प्रियस्व । पु० खदिरे ॥
 प्रियसत्त्वम् । न० मूनृतवाक्ये ॥
 प्रियसन्देश । पु० चम्पकवृक्षे ॥ प्रिय
 सवादे ॥
 प्रियसालक । पु० अमनवृक्षे । बिज
 यसार० इ० भा० ॥
 प्रिया । स्त्री० भार्यायाम् ॥ नार्याम् ।
 एलायाम् ॥ मदिरायाम् । मल्लिका
 याम् ॥ वार्त्तायाम् ॥ प्रियङ्गी ॥
 मध्याह्निप्रभेदे ॥ यथा । जीहलङ्
 श्यते । साप्रियाकथ्यते ॥ यथा ।
 नौमिगोपालकम् । देवकीवालकम्
 ॥ मृगीतिनामान्तरम् । रोमृगीति
 लक्षणात् ॥ सुप्रतिष्ठाप्रभेदेपि । स
 लगे । प्रिया ॥ यथा । ब्रजसुभुवो
 विलसत्कला । अभवन्प्रियासुरवै
 रिण ॥
 प्रियाम्बु । पु० अश्वत्थे ॥ न० आ
 स्रफले ॥ हृद्यजले ॥
 प्रियार्ह । पु० नारायणे ॥ स्त्रीष्टदेवि
 प्रियाशीष्टान्यर्हतिचर्पयितुयोग्दोभ
 वतीतितथा । कर्मण्यण् ॥ यथा०
 यद्यदिष्टमंलोकैयञ्चास्यदयितगृहे ।
 तत्तद्गुणवतेदेयतदेवाक्षयमिच्छता ॥
 इतिमार्कण्डेयपु० ॥ अपिच । यद्य
 दात्मप्रियद्रव्य तत्तदिष्टायकल्पयेत् ॥
 प्रियालः । पु० राजादने । प्रियाले ॥
 चारस्यचफलंपक्व हृद्य गौल्याम्बक
 गुरु । तद्बीजमधुरवृष्य पित्तदाहार्ति

प्रीति

नाशनम् ॥ प्रीणाति । प्रीञ्० । बा०
 कालन् ॥
 प्रियाला । स्त्री० द्राक्षायाम् ॥
 प्रियोदितम् । न० प्रियवाक्ये ॥ प्रियञ्च
 तत्तुदितञ्च ॥ चि० प्रियवाक्यविष
 ये ॥
 प्रीण । चि० पुरातने । प्रतने ॥ नञ्
 पुराणेप्रादिबि० चनसमुच्चित ख
 ॥ प्रीते ॥
 प्रीणनम् । न० तर्पणे । तृप्ती ॥ प्रीञ्
 । स्वार्थण्यन्ताल्ल्युटि० धूञ्प्रोञो-
 रितिनुक् ॥
 प्रीणयन् । चि० तर्पयति ॥ प्रीञ्जीय
 न्ताल्लुट शतृशानचाबित्यादिनाल
 ट शचादेश्० धूञ्प्रोञोर्नुस्वत्तव्य
 इतिनुगागम ॥
 प्रीणस । पु० गरुडके ॥
 प्रीत । चि० हृष्टे । मत्ते । तृप्ते ॥
 नर्गति ॥ प्रीयतेस्म । प्रीङ्प्रोणने ।
 क्त ॥
 प्रीति । स्त्री० मुदि । प्रसदे । हर्षे ।
 सुखे ॥ इष्टदर्शनजन्ये सुखे ॥ भोज
 नकालेऽनभिरुचिराहित्ये । इच्छौ-
 त्कण्ठे ॥ विष्कम्भादिषुद्वितीययो
 गे ॥ तत्रजातस्यफलयथा । प्रसूति
 कालेयदिप्रीतियोगोनरोच्चरोग . सु
 खवान्प्रमोदी । रत्नानुरक्तोविदुषा
 प्रपन्न . सम्प्राप्तियच्छतिबिचमेव
 ॥ रक्ष्या सपत्न्यांस्मरपत्न्याम् ॥

प्रीतिदत्तम्

प्रीं मृषि ॥ यथा । याप्रीतिरविवेका
नाविषयेष्वनपायिनी । त्वामनुस्र
रत सामेहृदयान्मापसर्पतु ॥ मा
प० हेष्ठीपते । मापसर्पतुवा ॥ प्रेम
लक्षणाप्रीतिर्द्वात्मनिमुख्यान्यत्रगौ
शी । तथाचोक्तवार्तिककारे । स्वा
त्मभोगस्यहेतुत्वात्प्राणादौप्रीतिरि
ष्यते । मस्ततीतोत्सामुख्याच्चात्म-
प्रीतिर्यथातथा ॥ प्रतीचिनिर्निमित्तै
वसर्वावस्थामुबोध्यते । प्रीतिरमैरा
णावत्तन्मान्मुख्यासावितिगम्यता
म् ॥ सर्वान्तरतरत्वेनयुज्यतेनिर्निमि
त्तता । बाह्येषुसनिमित्तत्वप्रीते
स्पष्ट गवादिषु । व्याध्याद्युपद्रुतो
लोकेमृतिमप्यभिवाञ्छति । निर्नि
मित्तप्रियत्वेतुदेहादेस्तन्नयुज्यते ॥
इति ॥ प्रीञ्जत्पर्णेषु । भावेक्तिन् ॥
यदीच्छेद्विपुलाप्रीतिचीणितचनका
रयेत् । वाग्विवादीर्यसम्बन्ध परो
क्षेदारभाषणम् ॥

प्रीतिजुषा । स्त्री० उषायाम् । अनि
रुडपत्न्याम् ॥

प्रीतिदत्तम् । पु० वासन्तिके । केलिकि
ले । विदूषके । भाड० इ० भा० ॥
कामुके ॥ त्रि० सुखप्रेमदातरि ॥

प्रीतिदत्तम् । त्रि० प्रीत्यादत्तवस्तुनि ।
यथा । प्रीत्यादत्तनुयत्किञ्चिच्छुश्रू
वाश्वशुरेणवा । पादवन्दनिकञ्चैव
प्रीतिदत्ततदुच्यते ॥ प्रीतिदाने ॥

प्रीक्षा

भावेक्तिः ॥

प्रीतिदानम् । न० प्रसादे ॥

प्रीतिभोज्यम् । न० प्रीत्याभक्षणीयेऽन्ना
दौ ॥ यथा । अन्नानिप्रीतिभोज्या
निआपन्नोज्यानिवापुन । नचस
म्प्रीयसेराजन्नचैवापद्गतावयम् ॥

प्रीतयुक् । त्रि० स्निग्धे ॥

प्रीत्यात्मकः । पु० सत्त्वगुणे ॥ प्रीति
सुखमात्मायस्यस ॥

प्रुक्षि । पु० झुञ्जौ ॥

प्रुष्ट । त्रि० दग्धे ॥ प्रुष्यतेस्म । प्रुष
हे । क्त० । यस्येतिनेट् ॥

प्रुष्व । पु० ऋतौ ॥ सूर्ये ॥ प्रोषति
। प्रुष० । अशुप्रुषिलटीतिक्रन् ॥

प्रुष्वा । स्त्री० जलकणिकायाम् । टा-
प् ॥

प्रीक्षणम् । न० चक्षुषि ॥ दर्शने ॥

प्रीक्षणकूट । पुं० चक्षुर्गोलके ॥

प्रीक्षणीयः । त्रि० दर्शनीये ॥

प्रीक्षा । स्त्री० उपलब्धौ । बुद्धौ ॥ नृत्ये
क्षये ॥ ईक्षणे ॥ प्रकृष्टमीक्षणमन
यावा । ईक्ष० । गुरोश्चेत्य । टाप्
॥ वृक्षशाखायाम् ॥

प्रीक्षन् । त्रि० चलनविशिष्टे ॥ ससक्ति
विशिष्टे ॥

प्रीक्षा । स्त्री० पर्यटने ॥ अश्वगतौ ॥
सवेशनान्तरे ॥ नृत्ये ॥ दोलायाम्
॥ प्रेङ्ख्यते । इखिगतौ ॥ षप् ।
टाप् ॥

प्रेतकार्यम्

प्रेङ्कितः । त्रि० कम्पिते ॥ प्रेङ्कितस्त्र
। इत्थि० । क्तः ॥

प्रेङ्कोलनम् । न० दोलायाम् । दोलने ॥

प्रेङ्कोलितः । त्रि० दोलिते । तरलि
ते । लुलिते । न० रतवन्मान्तरे ॥
सर्वत . कटिपरिभ्रमोयदिप्रेङ्कपूर्व-
मिदमुक्तमारितम् ॥

प्रेत । पुं० नरकस्थप्राणिनि । भूत-
प्रभेदे ॥ स्वधर्मात्प्रच्युतोविप्रोदेह
पातादूर्ध्ववायवोयदेहमापन्नउल्का-
मुखः पटभूतनादिसञ्ज्ञ . प्रेतउच्यते
। यथा । वान्ताशुल्कामुख . प्रेतो
विप्रोधर्मात्स्वकाश्च्युत । इति ॥
भूतप्रेतपिशाचानालोकायथा । अ
रीक्षचरायेचभूतप्रेतपिशाचका . ।
वर्जयित्वा रुद्रगणांस्तेतचैवचरन्तिहि
॥ नोर्द्ध्वं विक्रमणेशक्तिस्त्रिषांसम्भूतपा
प्मनाम् । अत उर्द्ध्वं हि प्रेन्द्रराज
सायकृतैतस . ॥ तैतुसूर्यादध . स
र्वेविहरन्त्यूर्ध्ववर्जिता . । इतिपा
द्यो स्वर्गखण्ड ॥ वैदिकविधानेनौ
र्ध्वदैहिकाभावात् तेषां देवास्तु बहु
नरकभोगान्ते प्रेतशरीरभवतीति
पुराणोप्रसिद्धमस्ति ॥ त्रि० मृते ॥
अर्वाकसपिण्डोकरणात्प्रेतो भवति
वैमृत ॥ प्रैति । इण्० । गत्यर्थेति
क्त . ॥

प्रेतकार्यम् । न० मृतस्यदाहादिसपि
ण्डोकरणात्कर्मणे ॥ यथा । इत्थ-

प्रेतमाता

त्वाप्रेतकार्याणिप्रेतस्यधनहारक . ।
वर्णानायवधेप्रोक्त तद्व्रतनियतश्च
रेत् ॥ इति ॥

प्रेतकृत्या । स्त्री० पित्रुपकारार्थायाक्रि
यायाम् ॥ प्रकर्षेणइतः प्रेत . पि
तृलोकस्यएवोच्यते ॥

प्रेतगृहम् । न० श्मशाने ॥

प्रेततर्पणम् । न० मरणावधिसपिण्डो
करणपर्यन्ते प्रेतशब्दोक्ते खेनञ्जलदा
ने ॥

प्रेतनदी । स्त्री० प्रैतरिस्थाम् ॥ प्रेता
नांनरकस्थप्राणिनांनदी ॥

प्रेतपटहः । पुं० भवरुदि । मृत्युभ
ङ्गुरके । मृत्युकाक्षीवादनोयवाद्य
विशेषे । भौह० इ० भा० ।

प्रेतपतिः । पुं० यमे । प्रैतराजि ॥

प्रेतानांपतिः ॥

प्रेतपिण्ड । पुं० मरणावधिसपिण्डो
करणपर्यन्त प्रेतसम्प्रदानकपिण्डो
कारान्ते ॥ यथा । नखधाञ्चप्रयुञ्जी
तप्रेतपिण्डेदशाह्निके । भाषेतैतश्च
दैपिण्डयश्चदत्तस्यपूरकम् ॥ प्रेतपि
ण्डानदीयन्ते यस्य तस्यविमोक्षणम् ।
श्मशानिकेभ्यो देवेभ्यश्चाकल्प नैव
विद्यते ॥

प्रेतपुरम् । न० यमालये ॥

प्रेतमाता । स्त्री० कात्यादिषु ॥ का-
लीकरालीभद्राचभीष्माचैवभयोत्क
टा । रुध रणीदुराधर्षासप्तैता

प्रेक्ष्यभाव .

प्रेतमातर ॥

प्रेतराक्षसी । स्त्री० तुल्याम् ॥

प्रेतवनम् । न० श्मशाने ॥

प्रेतवाहित । चि० भूताविष्टे ॥

प्रेतशिला । स्त्री० पिण्डदानार्थगया
स्थितप्रस्तरि शिष्टे ॥ यथा । येयप्रे
तशिलाख्यातागयायासाचिधास्थि
ता प्रभातिप्रेतकुण्डेचगयासुरशि
रस्थपि ॥

प्रेतशौचम् । न० मृतसस्कारादौ ॥

प्रेता । स्त्री० वैतरणीनद्याम् ॥ मृता
याम् ॥ प्रेतभावापन्नयाम् ।

प्रेत्य । अ० अमुत्र । जन्मान्तरे ॥ देह
त्यक्तात्यर्थे ॥ प्रकर्षेणद्वत्वा । इण्०
क्त्वाप्रत्यय . । समासेद्वतित्यप् ।
तुक् ॥ व्यावर्त्येत्यर्थे ॥

प्रेक्ष्यभाव । पु० पुनरुत्पत्तौ ॥ तथा
चगौतमसूत्रम् । पुनरुत्पत्ति प्रेत्य
भाव । १६ ॥ प्रेत्यमृत्वाभावो
जनन० प्रेत्यभाव । तत्रपुनरित्य
नेनाभ्यासकथनात्० प्रागुत्पत्तिस्त
तोमरणततउत्पत्तिरिति । प्रेत्य
भावोजननादिरपवर्गान्त । एतज्
ज्ञानञ्चवैराग्यउपयुज्यते० इति० प्रे
त्यं तिनव्यर्थम् । तदौयमरणञ्चतदी
यजीवन। दृष्टनाशस्तदीयस्वरमप्राण
सयोगध्व सस्तदीयप्राणध्वसोबा ।
तदौयोपत्तिस्तु० तदौयविजातीयश
रीराद्यप्राणसयोगइति ॥

प्रेयान्

प्रेत्वा । पुं० वासवे ॥ वाते ॥ प्राणे
षु ॥

प्रेत्वरी । स्त्री० पुरि ॥

प्रेमा । पुं० न० प्रियतायाम् । हार्दे
। स्त्रीहे ॥ इर्षे ॥ नर्मणि ॥ रम्येषु
दिदृक्षायाम् ॥ प्रियस्यभाव । पृ-
थ्वादित्वादिमनिच् । प्रियस्थिरेति
प्रादेश ॥ प्रयणम् । प्रीङ्दर्पणे
। मनिन्वा ॥ नपुसकलिङ्गम् ॥
गुणतन्त्रा प्रेमाणीनपरिचयतन्त्रा
। पुस्त्वमपि ॥ स्त्रीहेवाचक इलक्ष
ण यथा । सर्वथध्वसरहितसत्यपि
ध्वसकारणे । यद्भाववन्धनयूनो. स
प्रेम.परिकौर्तित० ॥ इत्युज्ज्वल
नौलमणि ॥

प्रेमपरिप्लुत । चि० प्रेमरसमग्ने ॥

प्रेमपातनम् । न० नेत्रजले ॥

प्रेमालिङ्गनम् । न० स्त्रीहेनपरिष्वङ्गे
॥ नायिकानायिकयोरालिङ्गनविशि
ष्टे ॥ तल्लक्षणयथा । नायककटि
नायिकयैकपादेनवेष्टयित्वाद्वितीय
पादतस्यजङ्घो परिस्थापयित्वायदा
लिङ्गनतदितिकामशास्त्रम् ॥

प्रेयान् । पु० पत्न्यौ । प्रिये । दयिते ।
कान्ते ॥ कान्ते ॥ चि० प्रियतरे ।
पशुपुत्रादिलक्षणे ॥ अयमनधोरति
शयेनप्रिय । ईयसुन् । प्रियस्थिरे
तिप्रादेश ॥ न० सर्वान्तरे० ब्रह्मा
त्मनि ॥

प्रेषणम्

प्रेयसी । स्त्री० प्रियतमायानायाम् ।
दयितायाम् । कान्तायाम् ॥ बल्ल-
भायाम् ॥ डीप् ॥

प्रेरकः । पुं० राजादौ ॥ प्रयोजकैः ।
विधौ ॥ प्रेरणामेव कुर्वन् प्रेरको वि-
धिः ॥ प्रेरयति । प्रोपमदादीर्तेर्ह
तुमस्त्रिजन्तात्० कर्मणि० एवुल् ॥

प्रेरणम् । न० प्रेषणे । पठावना० इ०
भा० ॥ आज्ञापने । स्वस्वकार्येषु नि-
योजने ॥ अश्वानाषड्विधप्रेरणव-
धा । वाहनप्रतिवाहानाषड्विध-
प्रेरणविदुः । रागावस्त्राक्षापा-
ष्णिप्रतोदरवभेदतद्वृत्ति ॥ प्रकृष्टम्
ईरणम् ॥

प्रेरणा । स्त्री० चोदनायाम् । विधौ ॥
प्रेरितः । त्रि० चोदिते । नियोजिते
। प्रेषिते ॥

प्रेर्त्वा । पुं० सागरे । समुद्रे ॥ प्रेरय-
ति । ईरक्षेपे । प्रईरशदोस्तुट्चेति
कानिप् ॥

प्रेर्त्वी । स्त्री० नद्याम् ॥ बनोरचेति
डीर्त्वी ॥

प्रेर्यः । त्रि० प्रेरकाधौने ॥

प्रेषः । पुं० प्रेषणे ॥ पीडायाम् ॥
प्रेष्ये ॥

प्रेषणम् । न० प्रेरणे ॥ जानीयात्
प्रेषणेभृत्यान्वाग्ध्वान् व्यसनायमे ।
मित्रञ्चापदिकालेष्वभार्यास्त्रिविभव-
क्षये ॥

प्रोक्षणी

प्रेषणा । स्त्री० भृत्यादेर्निष्कृष्टस्य प्रवर्त-
नायाम् । आज्ञायाम् ॥

प्रेषितः । त्रि० प्रमृते । प्रेरिते ।
प्रस्थापिते । प्रतिशिष्टे । पठायाम्
द्वृत्ति भा० ॥

प्रेष्ठः । त्रि० प्रियतमे । अयमेषाम-
तिशयेन प्रियः । प्रियस्थिरेत्यादि
नेष्टनिसाधुः ॥

प्रेष्ठा । स्त्री० प्रियस्थाम् ॥ प्रमृताया-
म् ॥

प्रेष्यः । त्रि० विधेये । सेवके । भृत्ये
॥ प्रेष्यते । ईषगत्यादिषुवा ग्य-
त् । गुणः ॥

प्रेयङ्गवीनम् । न० प्रियङ्गुक्षेत्रे ॥ प्रि-
यङ्गुणाभवनक्षेत्रम् । धान्यानाभ-
वनेक्षेत्रेखञ् ॥

प्रेषः । क्लेशे ॥ मर्दने ॥ उन्माने ॥
विधौ ॥ प्रेषणे ॥ प्रेषणम् । इषेर्भा-
विषञ् । प्राट्हेतिवृद्धिः ।

प्रेष्यः । त्रि० प्रेष्ये ॥ प्रेष्यते । इषु
इच्छायाम् । इषगतौ० आभीच्छोच
। ग्यत् । प्राट्हेतिवृद्धिः ॥

प्रोक्तः । त्रि० कथिते । प्रकर्षेण० अ-
ध्यापनेन० अर्थव्याख्यानेन वा उक्तः ।
प्रकाशितः ॥

प्रोक्षणम् । न० सेचने ॥ वधे । यज्ञा-
र्थपशुहिसने ॥ प्रकृष्टमुक्षणम् ।
उक्षसेचने । ल्युट् ॥

प्रोक्षणी । स्त्री० जलक्रीडाविशेषे ।
ह्रीटाखिलना० इ० भा० ॥ प्रोक्षणी

प्रोतोत्सादनम्

भिरुद्धे जितास्मद्धतिप्रयोगात् ॥
 प्रोक्षित । त्रि० निहते । यज्ञे हतप-
 शौ । उपसम्पन्ने ॥ यज्ञार्थमन्त्रै
 सस्कृतमासादौ ॥ यथा । भक्षयेत्
 प्रोक्षितमास सङ्कट्प्राङ्मणकाम्य-
 या । दैवेनियुक्तं श्राद्धेनियमे-
 तु विवर्जयेत् । आरण्यानामिदा-
 नीतनप्रोक्षणापेक्षानास्तीत्युक्तम-
 हाभारते । यथा । आरण्या सर्वदै-
 वत्या प्रोक्षिता सर्वशोभृगा ।
 अगस्त्ये नपुराराजन्मृगयायेनपू-
 ज्यते० इति । सिक्ते ॥ प्रोक्षतेस्म ।
 उच्च० । क्त ॥ मन्त्रसंस्कृते ॥
 प्रोच्छलत् । त्रि० उद्गच्छति । उच्छल्-
 ता० इ० भा० ॥
 प्रोच्छनम् । न० प्रवर्जने । लोपने ।
 पूरुना० इ० भा० ॥
 प्रोज्जासनम् । न० मारणे ॥
 प्रोज्झित । त्रि० च्यक्ते ॥
 प्रोखत् । पु० कटकोले । पतद्ग्रहे ॥
 प्रोतम् । न० स्त्रे । वाससि ॥ त्रि०
 खचिते । व्याप्ते ॥ गुम्फिते । यथि-
 ते ॥ स्यूते । प्रविष्टे ॥ प्रगते । प्र-
 तिष्ठिते ॥ प्रक्षिप्ते ॥ पटेतिर्यक्तन्तौ
 ॥ वहिर्व्याप्तौ ॥ प्रपूर्वाद्देव । क-
 र्माणिक्त । यज्ञादित्वात्सम्प्रसार-
 णम् ॥
 प्रोतोत्सादनम् । न० छचे । वस्त्रकु-
 ट्टिमे ॥

प्रोष्ठ

प्रोत्फल । पुं० सि हलास्थाम् ॥ त
 लवृक्षसदृशवृक्षविशेषि । छडी० छ-
 डा० इ० गौ० भा० ॥
 प्रोत्फुल्ल । त्रि० विकसिते ॥
 प्रोत्साह । पुं० प्रकटोद्यमे ॥
 प्रोथ । पु० कव्याम् ॥ सिचये । शा-
 टके । स्त्रीगर्भे ॥ छागलेवस्त्रे ॥
 गह्वरे ॥ पु० न० घोषायाम् । अश्वना-
 सिकायाम् ॥ त्रि० अध्वगे ॥ प्रथि-
 ते ॥ प्रोथति । प्रोथृपर्याप्तौ । पुसी-
 तिघ । प्रवतेवा । प्रुङ्गती ।
 तियमृष्टगूथयूथप्रोथा० इ० यक्त् ।
 निपातनाद्गुण ॥
 प्रोद्यत । त्रि० सोद्यमे ॥
 प्रोष । पु० सन्तापे
 प्रोषित । त्रि० पृवासगते । विदेश-
 स्थे ॥ अपगते ॥
 प्रोषितभर्तृका । स्त्री० विदेशस्थभ-
 र्तृकायाम् ॥ हाम्य परगृहेयान-
 समाजोत्सवदर्शनम् । क्रीडाशरो-
 रसंस्कारस्यजेत्प्रोषितभर्तृका ॥
 प्रोषितोभर्तायस्या ॥ स्त्रीयादिना-
 यिकामेदे ॥ देशान्तरेगते पत्न्यौस-
 न्तापाकुलाप्रोषितभर्तृकेतिलक्षण-
 म् ॥
 प्रोष्ठ । पु० गवि ॥ शफर्याम् । प्रो-
 ष्ठीमत्स्थे ॥ पृष्ठश्चोष्ठीऽस्य । ओ-
 ष्वोष्ठयोः समासेवा ॥
 प्रोष्ठपद । पुं० भाद्रमासे ॥

प्रौढ :

प्रौष्ठपदा । स्त्री० पूर्वभाद्रपदोत्तरमा
द्रपदयोः ॥ प्रौष्ठोगीस्तस्येवपादा
यासाम् सुप्रातसुष्वसुदिवशारिकु
क्षीत्यादिनावहुत्रीहावच्०पद्माव-
श्चनिपातित ॥

प्रौष्ठपदी । स्त्री० भाद्राम्पूर्णिमा
याम् ॥

प्रौष्ठपादः । पुं० प्रौष्ठपदामुजाते ॥
सन्धिवेलेत्यादिनाऽण् । जे प्रौष्ठप
दानामित्युत्तरादस्याचामादेरची
वृद्धिः ॥

प्रौष्ठो । स्त्री० शफरे । शफर्याम् । वै
वरीमच्छी० सहरी० पोठी० पूठी०
इ० भा० पु० मत्स्ये ॥ प्रौष्ठोति-
क्ताकटु । स्वादु । शुक्रघ्नीकफवात
जित् । क्षिग्धास्य कण्ठरोगघ्नीरोच-
नीचलघुः स्मृता ॥ प्रकृष्टओष्ठोस्या
। ओत्त्वोष्ठयोः समासेवा । नासि
कोदरोष्ठेति० जाते रितिवाडीष् ॥

प्रौष्ठ । अ० देशान्तरेऽपित्वेत्यर्थे ॥

प्रौष्ठः । पुं० गजाङ्घ्रौ । हस्तिपादे ॥
पर्वणि ॥ गजचरणपर्वणि ॥ प्रौष्ठ-
श्चरणपर्वणीतित्रिकाण्डशेष ॥ चि
० निपुण्ये० तर्को ॥

प्रौढः । पु० वत्सरे ॥ त्रि० प्रग-
ल्भे ॥ प्रवृद्धे । वर्द्धिते । एधिते
॥ निपुण्ये । प्रौद्यतेस्म । वह० ।
क्तः सम्प्रसारणम् । प्रादूहेतिवृ
द्धिः ॥

प्रौढा

प्रौढपादः । पुं० आसनारोपितपाद
तले । आसनोपरिपादतलद्वयसयो
गपूर्वकोपवेष्टरि ॥ वस्त्रादिनाकृत
पृष्ठजानुजङ्घावन्धे । वस्त्रादि-
द्वारापृष्ठजानुजङ्घाद्वयदृढबन्धन
पूर्वकोपवेष्टरि यथा । आसना
रूढपादस्तुजानुनोजङ्घयोस्तथा-
। कृतावसक्तिकीयस्तुप्रौढपादः
सञ्च्यते ॥ स्नानमाचमन होमभो
जन देवताऽर्चनम् । प्रौढपादोन
कुर्वीतस्वाध्याय पितृतर्पणम् ॥ इ
तिकाच्यायन ॥ अनेकोद्वाह्येदा
रुशिलेभूमिसमेदृष्टकाससङ्कीर्णी
भूताद्भूतिवैधायनवचनात्तथाविधे
आरूढपादोपिकुर्यात् । इत्याहिक
तत्त्वम् ॥

प्रौढा । स्त्री० नायिकाभेदे । चिरव्या
म् । श्यामायाम् ॥ यथा । बाला-
तुतरुणीप्रौढावृद्धाभवतिनायिका ।
गुणयोगेनरन्तव्या नारीवश्याभवेत्त
दा ॥ त्रिशद्वर्षादूर्ध्वं पञ्चपञ्चाशद्वर्षं
पर्यन्तप्रौढावस्था । यथा । आशोड
शीभवेद्बालातरुणीचि शतामता ।
पञ्चपञ्चाशतीप्रौढा भवेद्दृढाततः
परम् ॥ आसावशत्वकारणयथा ।
अलङ्कारादिभिर्बाला तरुणीरतियो
गतः । प्रेमदानादिभि प्रौढा
वृद्धाचदृढताडनात् ॥ आसारमणे
गुणदोषायथा । बालातुप्रौढाप्रो

पुत्र .

क्तातरुणीप्राणहारिणी । प्रौढाकरो
तिष्ठत्वष्टमामरणदाभवेत् ॥ मुग्धा
द्वित्रिविधान्तर्गतप्रगल्भायानायि-
कायाम् ॥ स्मरमन्दीकृतत्रीडाप्रौ
ढासपूर्णयौवना ॥

प्रौढि । स्त्री० उत्साहे । प्रगल्भता
याम् ॥ उद्यमे । उद्योगे । कियदे
तिकायाम् ॥ सामर्थ्ये ॥

प्रौष्ठपद । पु० भाद्रमासि । प्रौष्ठप
दोपौर्णमास्यस्मिन् । सास्मिन्पौ
र्णमासौच्यम् ॥

प्रौष्ठपदिक । पु० प्रौष्ठपददेवताके ॥
प्रौष्ठपदोदेवतास्य । महाराजप्रौष्ठप
दाङ्गम् ॥

प्रौष्ठपदी । स्त्री० भाद्रपौर्णमास्याम् ॥
प्रौष्ठपदाभि पूर्वभाद्रपदोत्तरभाद्र
पदाभिर्युक्तापौर्णमासी । नक्षत्रे
णयुक्त कालइत्यम् । डीप् ॥

प्रौष्ट . । पु० प्रौष्टे ॥ प्रकर्षेणजहः ।
वृष्टि ॥

पुत्र . । पु० जटिनि । पर्कव्याम् ।
पाखर० इ० प्र० वृत्ते ॥ पुत्र . क
षाय . शिशिरोन्नयनिगदापह
। दाहपित्तकफास्रघ्न शोथहारक्त-
पित्तहृत् ॥ गर्दभाण्डे । कन्दराले
। गैडो० इ० वृत्ते ॥ कुञ्जराशने ।
अश्वत्थे ॥ पक्षके । सर्पान्तरे० ।
स्रुष्यति । स्रुष० । स्रुषिरोपधाया
इतिस० ॥ प्रचरति० वा० । चर-

पुत्र :

सञ्चलने । अन्यत्रापीतिष्ठ । कपि
लकादि . ॥ यद्वा । पुत्र्यते । पुत्र
भक्षणे । कर्मणिघञ् । पुत्र्यधोग
च्छतिः । अच् ॥ द्वीपविशेषे ॥
जम्बुद्वीपस्य विस्ताराद्विगुणं नसम-
न्तत . । सवेष्टयित्वाचीरोदपुत्र्यद्वी
पोन्नवस्थित ॥ पुत्र्यद्वीपविशेषे
न्द्राः सप्तासन्कुलपर्वताः । ऋ-
ज्वायता सुपर्वाण्य सिद्धसङ्घनि
षेविता ॥ गोमेदइत्यस्येवनामा
नरम् ॥

पुत्रसरस्वती । स्त्री० तीर्थविशेषे ॥

पुत्रोदुम्बर . । पु० तीर्थविशेषे ॥

पुत्र . । पु० पुत्रने । पुत्रौ ॥ भेले ।

भेलके । डोंगा० इ० प्र० जलतर

णसाधने ॥ भेके । दर्दुरे ॥ अश्वी ॥

पुत्रपत्रे । चाडाले ॥ कपौ । मर्क-

टे ॥ जलकाके कुलके ॥ प्रवणे ।

क्रान्तिस्त्रमहीभागे । पर्कटीद्रुमे ॥

कारण्डवखगे ॥ शब्दे ॥ प्रतिगतौ ॥

स्त्रीच्छजाती ॥ जलान्तरे ॥ जलकु

कुटे । हसादिजलचरपक्षिषु ॥

तियथा । हससारसकाचाक्षवक्राती

ध्वशरारिकाः नन्दीमुखीसकाद

स्वाबलाकाद्या पूवा स्मृता ॥

पूबन्ते सलिलेयस्मा देतेतस्मात्पू

वा स्मृता . ॥ पूवा . पित्तहरा

क्लिग्धामधुरागुर्वोहिमा . । बाक

श्लेष्मप्रदाश्चाण्डिलशुक्रकरा सरा०

पुवङ्गम

॥ ३५ वत्सरवि० । दुर्भिक्षजाय
 तैसर्वाभेदिनीपुष्यतिप्रिये । पुवेपु
 वन्तितोयानि पीडितामानवाभुवि
 ॥ ३५ न० कौवर्तीमुस्तके गन्धद्वये
 ॥ पूवते मृड् अच् ॥ यद्वा । पू
 वनम् मृङ्गती ऋदीरम् ।
 मृयतेऽनेनवा ॥

पुवक । पु० खङ्गधारादिनक्तके ।
 केलके ॥ चण्डाले ॥ पुके ॥ भेके ॥
 पुवग । पु० कपौ । वानरे ॥ भेके ॥
 मण्डूके ॥ सूर्यस्यमारघौ ॥ शिरीष
 वृक्षे । सुमतिनाम्नोर्हृद्विशेषस्थध्वजे
 ॥ पुवेनगच्छति । गम्ल० अन्ये
 भ्योपीत्यन्ये ष्वपीतिवाड ॥

पुवगति । पु० भेके । मण्डूके ।
 पुवङ्ग । पु० पुवगे । शाखामृगे ॥
 मृच्छले ॥ ४१ ॥ वत्सरे ॥ तृणधा
 न्यानिपीडयन्तेऽप्ये वर्षतिवासव
 पुवङ्गपीडिता सर्वा प्रजाइसुर
 वन्दिते ॥ ४१ ॥ पुवनम् पुव ।
 मृडोप । पुवेनगच्छति । गम्ल०
 अन्येभ्योपीत्यन्ये ष्वपीतिवाड
 गमश्चेतिखच् खच्चडिद्वा । मुमा
 गम ॥ मृगे ॥

पुवङ्गम । पु० मण्डूके ॥ शाखामृगे
 पुवेनपुष्यागच्छति । गम्ल० ।
 गमश्चेतिखच् । मुमागम ॥ मा
 चावृत्तान्तरे ॥ यथा षट्कलमादि
 गुरु प्रथमद्गुरुसन्ततम् । पञ्चकल

पीहङ्ग

अततोपिचतुष्कलसङ्गतम् । नायक
 मत्रचतुर्थमितोगुरुमन्तके० एकादि
 कविशक्तिः पुवङ्गमहत्तके ॥ यथा
 । विष्णुविरञ्चिदिवाकरवासव
 दितम् । विष्णुतविषयविषाटक
 मुनिजनसं वितम् । चञ्चलयत्तुलि
 तञ्चसुखनहिकामर्थ० शङ्करपाद
 सरोजरज परिभावये । इति ॥
 पुवन । चि० प्रवये । क्रमनिमृ
 मी ।
 पुवमान । चि० तरति ॥ ते रत०
 ते रता० इ० भा० ॥
 पुविन । चि० भेलिनतरमाणे ॥
 पुविनतरतिनीऽव्यचष्टन् ।
 पुवात्तम् । न० मृच्छफले ॥ मृच्छफलम्
 । पुवादिभ्योष् । विवानसामर्थ्यात्
 तय्यफलिनलुक् ॥
 पुवानम् । न० द्रवद्रव्यस्योर्वाप्रापणे
 । उच्छलना० उच्यताना० इ० भा
 ० ॥ य० । तापन घृततैलानाम्ना
 वन गोरसस्यच । तन्मात्रमुद्भृत शु
 ध्येत्कठिनन्तुपयोद्धि ॥ मज्जने
 । बहुतरजलसयोगे ॥
 पुवावित । चि० जलादिमग्नस्थाना
 दौ ॥ सित्ते ॥
 पुविहा । पु० मृहरीगे । गुल्मे ॥
 यथा । यकृतम्प्लिहान्नाणिमुखादि
 वद्विपन्नितिवैद्यकम् ॥
 पुलीहङ्ग । पु० रोहिणि । रोहितके

मृत

। दाडिमपुष्पके । रोहडागाच्छ०
इ० गौ० भा० प्र० वृक्षे ॥

प्लीहा । पुं० गुल्मे । कुचिवामपाश्वर्यं
स्थमासखण्डे । पिच्छी० तापतिच्छी
० इ० भा० ॥ शोषिताज्जायते प्ली
हा वामतो हृदयादध । रक्तवाहि
शिराणासमूलेख्यातोमहर्षिभिः
॥ विदाह्यभिष्यन्दिरतरुजन्तो
प्रदुष्टमत्यर्थमसृक्कफश्च । प्लीहा
मिहृदिकुरुत प्रवृद्धौत प्लीहसन्न
यदमामनन्ति ॥ पुं० हते । प्लिहगतौ
। अन्नं चान् प्लुषन् प्लीहनिश्चयादि
नासाधु ॥

प्लीहशत्रु । पु० दाडिमपुष्पके ।
रोहितकद्रुमे ॥ खल्पफलाम्बुषा
याम् ॥ शरपुङ्खे ॥ प्लीङ्ग शत्रु
॥ विभीतके कोकिलाक्षे ० ।

प्लीहहन्त्री । स्त्री० अश्वत्थफलायाम्
। हवुषायाम् ॥

प्लीहा । स्त्री० प्लीहरोगे ॥ यकृत
श्लोहचसम्बन्धे ० इतिप्रयोगात् ॥

प्लीहारि । पुं० अश्वत्थवृक्षे ॥ प्ली
हायाश्चरि ॥

प्लीहाशत्रुः । पुं० प्लीहघ्ने ॥ कोकि
लाक्षे ० ॥

प्लुचि । पुं० अग्नी । श्लोषति
प्लुष० । प्लुषिकुषिशुषिभ्य
विस् ॥

मृत । पुं० त्रिमात्रवर्षे ॥ न० अ

फञ्जिका

श्वगतिविशेषे ॥ त्वरयाभ्रम्पेनाश्व
गतौ ॥ उत्पतने ॥ तिर्यग्गतौ ।
त्रि० आश्रुते ॥ प्रसृते ॥ भ्रम्यगति
युक्ते श्वनम् । मृङ्गतौ ॥ भावेत्त ॥

मृति । स्त्री० श्वने ॥

मृष । पुं० दहने ।

मृषि । पु० पुत्तिकायाम् । चल्प
मशके ॥

मृष्ट । त्रि० दग्धे ॥ मृष्यतेस्म । मृष
दाहे । त्त यस्वेतिनेट् ॥

मृष । पु० शोषे । दाहे ॥ श्लोषणम्
मृष० । घञ् ॥

मृषा । स्त्री० भक्षणे ।

मृषातम् । त्रि० भक्षिते ॥ मृषयतेस्म ।

मृषाभक्षणे । त्त ।

मृषानम् । न० भोजने ॥

०*—†—*०

फ । पुं० पवर्गद्वितीयाक्षरे ॥ यक्षसा
धने ॥ स्फाने ॥ भ्रज्भ्रावाते ॥ वृक्षे
के ॥ जभायाम् ॥ स्फुटे ॥ फलप्रा
प्तौ । न० रुक्षोक्तौ ॥ फूत्कृतौ ॥
निष्फलभाषणे ॥

फक्त्रिका । स्त्री० पूर्वपक्षे । असद्व्यव
हारे । चोद्ये । फांकी० इ० भा०
॥ न्यायसम्बन्धिव्याख्याविशेषे ॥

फञ्जिका । स्त्री० भार्याम् । ब्राह्मण्य
ष्टिकायाम् ॥ भनक्तिरोगान् । भञ्जो
आमर्दने ॥ ख्वल् । पृषोदरादि ।
देवताडे ॥ दुरालभायाम् ॥

फणावान्

फन्निपत्रिका । स्त्री० आख्यपद्याम् ॥
फन्नी । स्त्री० भाग्याम् ॥ मनक्तिरो-
गान् । भङ्गो० अच् । पुं० गौ०
डीष् ॥

फट् । अ० अनुकरणशब्दे ॥ विघ्ननि
राक्ततौमन्त्रे ॥

फटा स्त्री० फणे ॥ दम्भे ॥ स्फुट
ति । स्फुटविकसने । चु० । शिज
भावे० पचाद्यच् । पृषोदरादि० ।

फडिङ्गा । स्त्री० भिक्षिकायाम् ॥

फणः । पुं० फणायाम् ॥ फणति ।

फणगती । पचाद्यच् ॥ फटायान्तु
फणाद्वयोरित्यमरः । शशीर्ण कार
णफणमितिक्लीवकाण्डे चन्द्रगोमौ ॥

फणकर । पुं० भुजङ्गे ॥

फणधर । पुं० सर्पे ॥

फणधरवरः । पुं० शिवे ॥

फणभारी । फणाभृति ॥

फणभृत् । ~~फण~~ पुं०) सर्पे ॥
फणवान् ।

फणा । स्त्री० सर्पविस्तृतमस्तके फटा
याम् ॥ फणति । फण० अच् ।
टाप् ॥

फणाकर । पुं० सर्पे । भुजङ्गमे ॥

फणाकरोऽस्य ॥

फणाधरः) पुं० सर्पे कुम्भीनसे ।
फणाभरः) पुं० द्विरसने ॥

फणावान् । पुं० श्वसनाशने । विषा
ऽऽद्ये । सर्पे ॥ फणाख्यस्य । मत्तु

फरुवकम्

प् ॥

फणिकेसर । पुं० नागकेशरे ॥ फ-
फिसन्नक केसर ।

फणिखेलः । पुं० भारतीपद्मिणि
गरुद्योधनि । भार० इ० गौ० भा० ॥

फणिजिह्वा । स्त्री० महाशतावर्ध्याम् ॥
महासमङ्गायाम् ॥ सारिकायाम् ॥

फणिज्जकः । पुं० प्रस्थपुष्पे । मरु
वा० इ० भा० फणिजातोऽस्मा-
त्० फणाभपत्रपुष्पत्वात् । फणीउ-
ज्जकीवर्जकोऽस्थे तिकेचित् ॥ उभ
यत्रपृषोदरादिः ॥ स्त्री० रामदूत्या
म् ॥

फणी । पुं० सर्पे ॥ फणाशास्त्रि ।
ब्रीह्यादित्वादिनिः ॥ सर्पिण्यामो
षधी ॥

फणिप्रियः । पुं० वायौ ॥

फणिफेन । पुं० अहिफेने ॥

फणिभुवनम् । न० पाताले ॥

फणिवल्ली । स्त्री० नागवल्याम् ॥

फणिहन्त्री । स्त्री० राक्षायाम् । गन्ध
नाक्षुल्याम् ॥

फणिहृत् । स्त्री० चुद्रदुरालभायाम् ॥

फणीश्वरः । पुं० अनन्ते ॥ फणिना
मीश्वरः ॥

फण्डः । पुं० जठरे ॥

फत्कारी । पुं० पद्मिमात्रे ॥

फरम् । न० फलके ॥

फरुवकम् । न० पूगपात्रे ॥

फलम्

फर्फरीक । पुं० चपेटायाम् । न०
 मार्वे ॥
 फर्फरीका । स्त्री० पादुकायाम् ॥
 फल । पुं० कुटजवृक्षे ॥
 फलम् । न० जातीफले ॥ सख्ये । वृ
 द्धादीनांफले ॥ फलेषुपरिपक्वयद्गुण
 वत्तदुदाहृतम् । त्रिखादन्यत्रविद्भि
 यमामतद्विगुणाधिकम् ॥ फलेषुस
 रसयत्स्याद्गुणवत्तदुदाहृतम् ।
 द्राक्षाविल्वशिवादीनाफलशुष्कगु
 णाधिकम् ॥ फलतुल्यगुणसर्वमज्जा
 नमपिनिर्दिशेत् । फलं हि भग्निदुर्वा
 तव्यालकूटादिद्रुषितम् । अकालज
 कुभूसीजपाकातीतनभक्षयेत् ॥ पाक
 मतिक्रम्यशटितम् ॥ व्युष्टौ ॥ लाभे ॥ य
 था । अग्निहोत्रफलावेदादत्तभुक्तफल
 धनम् । रतिपुत्रफलादाराशीलवृत्त
 फलंश्चतमितिवाङ्मिपुराणे ऽग्निवा
 क्यम् ॥ त्रिफलायाम् कक्कोले ॥
 शस्त्राये । वाणाय ॥ फलके ॥
 निरीषे । फाले ॥ दाने ॥ मुष्के ॥
 यथा । अफलोभुज्यतेमेष ; सफल
 स्तुनभुज्यते । इतिरामायणम् ॥ हे
 तुकृते । हेतुत्वे । साधननिष्पाद्ये
 काम्ये ० स्वर्गादौ । अभिसम्बीयमा
 ने ० शरीरग्रहणे । मायामये ॥ फ
 ल्या तयालयमदर्शनं गच्छतीतिरु
 क्ते ० । तच्चफलं कर्मणस्त्रिविधत्वा
 त्त्रिविधम् । पापस्थानिष्टफलना

फलम्

रकतिर्यगादिलक्षणम् ॥ २ ॥ पुण्य
 स्थेष्टफलदेवादिलक्षणम् ॥ १ ॥
 मिश्रस्तुपापपुण्ययुगलस्यमिश्रम् ०
 दृष्टानिष्टसयुक्तममानुष्यलक्षणम् ३
 कर्माधीनेपुत्रप्रशुस्वर्गादिलक्षणेविन
 श्वरे ॥ जीवकर्मफलभुक्ते आत्मा
 निर्लिप्तएव । आत्मन प्रतिविम्ब
 श्वदेहीजीव सएवच ॥ षड्विधलि
 ङ्गेषुचतुर्थलिङ्गे । प्रकरणप्रतिपाद्यात्म
 ज्ञानस्तदनुष्ठानस्यचतत्रचतस्र्यु
 माणेप्रयोजने ॥ यथाह्यान्दोग्ये षष्ठे
 प्रपाठके ० आचार्यवान् इत्यादिवाक्ये
 न० अद्वितीयवस्तुज्ञानस्यतत्प्राप्तिः
 प्रयोजनश्रूयते ० इति ॥ प्रवृत्तिदोष
 जनितार्थ ० फलम् ॥ २० ॥ इति
 गोतम । अत्रचमुख्यफलसुखदु
 खोपभोग । तथाचभाष्यम् । सुख
 दुःखसवेदनफलम् । तत्रचधर्मा
 धर्मावृत्ते प्रयोजकत्वात् ० तत्रचदोष
 स्यहेतुत्वात् ० प्रवृत्तिदोषजनिते
 त्युक्तम् । लक्षणस्तुसुखदुःखान्य
 तरसाक्षात्कारइति । गौणफलस्तु
 शरीरादिकसर्वमेव । तथाचभाष्य
 म् । तत्पुनर्देहेन्द्रियबुद्धिषुसतीषु
 भवतीति । सहदेहेन्द्रियादिभिः
 फलमभिप्रेतम् । तथाहि । प्रवृत्ति
 दोषजनितोर्थ ० फलमेतत्सर्वभव
 तीति । इत्यञ्जन्यत्वमेवफलत्वम् ।
 प्रवृत्तिदोषजनितइतितुनिर्बेदोपयो

फलकेशर

गादुक्तम् २० ॥ नियतीत्तरभावि-
नि ॥ फलति । फलनिष्पत्तौ० जि
फलाविश्ररणेवा । पचाद्यच् ॥ फल
द्विविधम् । सातिशयनिरतिशयश्च
। तत्रसातिशयस्वर्गादि० निरतिशय
मोक्ष सचपरमानन्दस्वरूप ब्रह्म
यस्तद्रूपत्वात् ॥ फलफलेधनेवोजी
निष्पत्तौभोगलाभयो० । सञ्च इति
केशरः ॥ फलेच्छासावनसक्रामति ।
फलकः । पुं० न० चर्मणि । फले ।
ढाल० इ० भा० ॥ फलति । जि-
फला० । कृजादिभ्योवुन् ॥ पु०
दारुघटितदीर्घासने । फला० पट्टा०
पट्टा० इ० भा० ॥ काष्ठादिपट्ट
के ॥ यथा । पाण्डुलिखितफलकीभूमौ
वाप्रथमलिखित् । ऊनाधिकान्तुस
शोध्म पश्चात्पत्रे निवेशयेत् ॥ इति
॥ अस्थिखण्डे ॥ नागकेशरे ॥ रज-
कस्यपट्टे ॥ शाक्यलेफलकेश्चोनि-
व्याहासासिनेजक । नचवासासि
वासोभिर्निर्हरेन्नचवासयेत् ॥
फलकपाणि । त्रि० चर्मणि । फल-
कधारिणि । ठलैत० इ० भा० ॥
फलकपाण्यौयस्य ॥
फलकी । पुं० फलु इ० गौ० प्र० म-
त्ये ॥ त्रि० फलकान्विते ॥
फलकौतीर्थम् । न० तीर्थविशेषे ॥
फलकृष्णः । पुं० पानीयामलके ॥
फलकेशरः । पुं० नारिकेलवृक्षे ॥

फलप्रदः

फलकोषकः । पुं० अण्डकोषे ॥
फलग्राही । पु० वृक्षे । त्रि० फलयह
यकर्त्तरि ॥
फलचमसः । पुं० दविमिश्रितवटत्वक्
चूर्णे
फलचीरकः । पुं० चोरकनामगन्धद्र
व्ये ॥
फलत्रयम् । न० द्राक्षापरूपकाश्मरी
षु ॥ त्रिफलायाम् ॥ फलानात्रये ॥
फलत्रिकम् । न० त्रिफलायाम् ॥ हरो
तव्यादित्रये ॥ पानात्रिकम् ॥
फलदः । पु० वृक्षे ॥ वृक्षे त्रि०
फलदातरि ।
फलपञ्चाङ्गम् । न० अन्नपञ्चपक्षे ॥
फलपाकः । पु० पानीयामलके ॥ क
रमर्दके ॥
फलपाकान्ता । स्त्री० धान्यकदल्या
दोषधौ ॥ फलपाकद्रवन्तोयस्याः ॥
फलपाकौ । पुं० गर्दभाखण्डे ॥
फलपुच्छः । पु० बरडालौ ॥
फलपुष्पा । स्त्री० पिण्डखण्ड्यूर्ध्वम् ॥
द्रोणपुष्पाम् । गुम्मा० इ० भा० ॥
फलपूरः । पुं० बीजपूरे । विजौरा०
इ० भा० । फलेनपूर्यते । पूरी० ।
द्रुगुपधैतिकः ॥ कर्मणिघञ्वा ॥
फलपूरकः । पुं० छोलङ्गे । बीजपूरे ॥
फलप्रदः । पुं० ईश्वरे ॥ धनेदानेन
नष्टे पितृफलप्रदईश्वरः । यतो-
स्तितेनदातारतप्रशसन्तिवैदिकाः ॥

फलव्याप्यत्वम् ।

॥ नापूर्वफलदतस्मिन्मानाभावा-
त्फलपुन । ईशादप्युपपन्नत्वा-
न्नैवापूर्वस्य कल्पकम् ॥ सेव्याद्रा-
ज्ज फलप्राप्तिर्दृश्यतेनत्त्वपूर्वत ।
दानादिक्रिययासेव्यादौशात्तद्वत्-
फलभवेत् ॥

फलप्रिया । स्त्री० प्रियङ्गौ ॥

फलभूमि । स्त्री० कर्मफलभोगस्था-
ने ॥ यथा । भरतान्यैरावतानिवि
देहाश्चकुर्वन्विता । वर्षाणिकर्म
भूम्य म्यु शेषाण्यफलभूमयद्वति
हेमचन्द्र ॥

फलमुख्या । स्त्री० पिण्डखर्जुरे ॥ अज
मोदायाम ।

फलमुद्गरिका । स्त्री० पिण्डखर्जुरे ॥

फललक्षणा । स्त्री० प्रयोजनवस्थालक्ष
णायाम् ॥ यथा व्यङ्गास्यगूढागूढ
च्चाद्विधास्यु । फललक्षणा इति
साहित्यदर्पण . ॥

फलवान् । चि० फलिनि । फलसहित
वृक्षे ॥ फलिने ॥ फलवत् सन्निधा
धावफलतदङ्गम् ॥ फलान्यस्यसन्ति
। मतुप् ॥

फलर्तुलम् । न० कालिङ्गे ॥

फलविषयः । चि० फलव्याप्ये ॥ अना
त्मनि ॥

फलवृक्षक । पुं० पनसै ॥

फलव्याप्यत्वम् । न० वाञ्छेन्द्रियसन्निह
ष्टार्थाकारवाञ्छधीपरिणामावच्छिन्न

फलान्तः

चिदंशकृते० प्राकव्याश्रयत्वे ॥ फलवृ
त्तिप्रतिविम्बितश्चिदाभासस्तद्व्याप्य
त्वमिच्छर्थ ॥

फलशाकम् । न० षड्विधशाकान्तर्ग
तफलरूपशाके ॥

फलश्रेष्ठ । पु० चाम्ने ॥ फलेषुश्रे
ष्ठ ॥ तद्वृक्षे ॥

फलषाडव । पुं० दाडिमे ॥

फलशैशिर । पु० वदरवृक्षे ॥

फलश्रुति । स्त्री० कर्मप्रवृत्तिनिमि
त्तप्रलोभजनकवाक्ये । कर्मफलश्र
वणे ॥ यथा । फलश्रुतिरियनृणान-
श्रीयोरोचनपरम् । श्रीयोविवक्षया-
प्रोक्त यथाभैषज्यरोचनम् ॥ अपिच ।
वेदोक्तमेवकुर्वाणोनि । सङ्कोर्षित मी
प्रवरे । नैष्कम्यालभतेसिद्धिरोचना
र्थाफलश्रुति ॥

फलस्नेह । पु० अक्षोण्डवृक्षे ॥

फलहारी । स्त्री० काल्याम् ॥

फला । स्त्री० भिन्मिरिष्टाक्षुपे ॥

फलाढ्या । स्त्री० काष्ठकदल्याम् ॥

फलाध्यक्षः । पु० राजादने । क्षीरि
कायाम् । खिरणी० इ० भा० ॥

फलानामध्यक्षः ॥

फलादन । पु० शुके । कीरे । सूषा
० इ० प्र०पक्षिणि । चि० फणफला
निवाचदनयस्य तस्मिन् ॥

फलान्तः । पु० वशे ॥ फलेनफलैर्वा
अन्तीयस्य ॥

फलैग्रहि .

फलान्नः । पुं० अन्नवेतसे ॥ न० वृ
 चाङ्गे ॥
 फलाशन . । पु० शुकपक्षिणि ॥ चि०
 फलभक्षके ॥
 फलासव । पु० फलरसविकृतसुरा
 प्रभेदे ॥
 फलि . । पु० फलुइ इ० प्र० मत्स्ये ॥
 फलिका । स्त्री० निष्ठाव्याम् ॥
 फलित । पुं० वृक्षे ॥ न० शैलेये ।
 शिलापुष्पे ॥ चि० सफले । सञ्जात
 फले ॥ फलानिसञ्जातान्यस्य । ता
 रकादित्वादितच् ॥
 फलितार्थ । चि० निष्कृष्टार्थे ॥ फलि
 तश्चासावर्थश्च ॥
 फलो । चि० फलवति ॥ फलान्यस्यस-
 न्ति । अतद्भनि ॥
 फलिन । चि० फलवति ॥ विद्यमा
 नफले । फलान्यस्यसन्ति । फलव-
 हाभ्यामिनच् ॥ पु० पनसे फलवति
 वृक्षेच ॥ इतिराजनिर्घण्ट . ॥
 फलिनी । स्त्री० प्रियङ्गुवृक्षे ॥ अग्नि
 शिखावृक्षे ॥ नान्तलक्षणेऽपीप् ॥
 फली । स्त्री० प्रियङ्गुवृक्षे ॥ गौरा-
 दित्वान्डीप् ॥ फलिमत्स्ये ॥
 फलीकरणम् । न० तुषे ॥
 फलीश . । पु० पारिशे ॥
 फल्लूषः । पुं० लताप्रभेदे ॥
 फलैग्रहि । पुं० यथाकालफलधरे ।
 अवन्यवृक्षे ॥ चि० फलयहणकर्त्त

फल्गु .

रि ॥ फलानिगृह्णाति । ग्रह० ।
 फलैग्रहिरात्मभरिश्चेति उपपदस्य
 एङन्तत्वं ग्रहेरिन्प्रत्ययश्चनिपाद्य
 ते ॥
 फलेन्द्र । पुं० राजजम्बाम् । फरेदा०
 इ०भा० ॥
 फलेपुष्पा । स्त्री० द्रोणपुष्प्याम् ॥
 फलेप्सु . । चि० सकामेजने ॥ फलप्रा
 म्मुमिच्छतीतितथा ॥
 फलेरुहा । स्त्री० पाटलायाम् । पाट
 लिवृक्षे ॥ फलेरोहति । इगुपधे-
 तिरुहे क . । तत्पुरुषैकतीत्यलु
 क् ॥
 फलोत्तमा । स्त्री० काकलीद्राक्षायाम्
 । निर्वीजायाम् । किस्मिन्स० इ०
 भा० ॥
 फलोत्पत्ति । पु० आन्नवृक्षे ॥
 फलोदय . । पु० लाभे ॥ त्रिदिविधा
 लये ॥ फलस्यउदय . अस्मिन्वा ॥
 फल्वा . पुं० विसारिताङ्गे ॥
 फल्गु । स्त्री० गयास्थनद्याम् । मल
 य्याम् । काकोदुम्बरिकावृक्षे ॥ गुला
 ल०फाग० इ० प्र० रेणुप्रभेदे ॥ मि-
 थ्यावाक्ये ॥ चि० तुच्छे । असारे ॥
 यथा । क्षणमात्रगति ल्गुजगदेतद
 तिफल्लुगु । धनलोभमपहायनमप-
 ह्ननयनाय ॥ फलतिजिफलाविशर
 र्थे ० फलनिष्पत्तीवा । फलिपाटीति
 साधु ॥

फल्गुत्सव :

फल्गुतीर्थम् । न० गयानद्याम् ॥
 साङ्गक्रोशद्वयमान गयायापरिकी
 र्चितम् । पचक्रोशगयाक्षेत्र क्रोश
 मेकगयाशिरः ॥ तत्रपिण्डप्रदाने
 न हस्तिर्भवतिशाश्वती ॥ नागाञ्ज
 नार्दनाच्च वैकुण्ठाच्चोत्तरमानसात् ॥
 एतद्गयाशिरः प्रोक्त फल्गुतीर्थ-
 तदुच्यते । तत्रपिण्डप्रदानेनपितृ
 षापरमागति ॥ पृथिव्यांयानिती
 र्थानियसमुद्रा सरासिच । फल्गु
 तीर्थगमिष्य तिवारमेकदिने दिने ॥

फल्गुदा । स्त्री० गयानद्याम् ॥

फल्गुन । पु० अञ्जुनपाण्डवे ॥
 अर्जुनपादपे ॥ फलतिनिष्पादयति
 फल० फलेर्गुक्चेत्यनु० गुगाग
 मश्च ॥ त्रि० फल्गुन्याजाते ॥ अ-
 विष्ठाफलगुनीत्यणोलुक् । लुक्त्-
 षितलुकि ॥

फल्गुनी । स्त्री० नक्षत्रविशेषे । पूर्व-
 फल्गुन्यो ॥ काकोदुम्बरिकाया-
 म ॥ फल्गुन्याजातायाम् ॥ अविष्ठा
 फल्गुनीत्यणोलुकि० लुक्त्षितलु-
 कीतिस्त्रीप्रत्ययश्चलुकि० फल्गु-
 न्यषाठामितिट् ॥ टित्वान् डौ-
 प् ॥

फल्गुवाटिका । स्त्री० काकोदुम्बरिका
 याम् ॥

फल्गुवृन्तक । पु० श्योनाकप्रमेदे ॥

फल्गुत्सव । पु० दोलयात्रायाम् ॥

फाण्ट

फल्गुम् । न० कुसुमे ॥

फल्गुकी । स्त्री० फलिमख्ये ॥

फल्गुफल । पु० सूर्पजवाते ॥

फा । पु० वृद्धौ ॥ वर्द्धके ॥ सन्तापे ॥

निष्फलभाषणे ॥

फाटको । स्त्री० स्पटिकायाम् । फ-
 टि

री इ० भा० ॥

फाणि । स्त्री० गुडे ॥ करमे ॥

फाणितम् । न० मत्स्यगण्डाम् । राव

० इ० भा० यथा । इक्षीरसस्तुय

पक्व किञ्चिद्गाढोवहुद्रव । सए

वेक्षुविकारेषुख्यात फाणितसञ्च

या ॥ फाणितगुर्वभिष्यन्दिह इण

कफशुक्रकृत् । वातपित्तशमान्हन्ति

मूत्रवस्तिविशोधनम् ॥ फण्यते ।

फाणगतौ । ख्यन्त क्त ॥

फाण्ट । त्रि० अनायासकृते ॥ पु०

न० कषायविशेषे ॥ क्षुस्रमौषधजा

तमुष्णोदकेप्रक्षिप्य सद्योभिषुष्यपू-

त्वायत्पीयतेतत्फाण्टमित्याहुः ।

यथा । क्षिप्तोष्णतोयेमृदित फा

ण्टद्रव्यभिधेयते ॥ अपिच । क्षुस्र

व्यपत्तिसम्यकजलमुष्ण विनि क्षिपेत्

पात्रेचतुष्पलमितेततस्तुसावयेज्जल

म् ॥ सोयं चूर्णद्रवः फाण्टोभिषग्

भिरैभिधीयते ॥ इति वै० प० ॥

फण्यतेस्म । फण० । क्त । क्षुब्धस्त्रा

न्तितिसाधु ॥ नवनीतभावात्प्रा

गवस्थापन्नेद्रव्ये ॥

फाल्गुनामुज

फाल्गु । पु० महादेवे ॥ वल्लदेवे ॥ उ
त्सृज्यते ॥ पु० न० कृषिके । सीरो
पकरणे ॥ नवविधदिव्यान्तर्गताष्ट
मदिव्ये ॥ यथा । आग्रसद्वादशप
लघटितफालमुच्यते । अष्टाङ्गुलभ
वेद्दीर्घं चतुरङ्गुलस्तिरम् ॥ अग्नि
वर्धततश्चैरोजिह्वयालेहयेत्सकृत्
। नदग्धश्चेच्छुद्धिमयादन्यथातुस
हीयते ॥ चैरोऽत्रगोचौर । गो-
चौरस्यप्रदातव्यं तप्तफालावलेहनमि
तिस्मृतिः ॥ त्रि० कर्पासवाससि
॥ फालार्थतः । जिफला० । ख्यन्ता
त्० पञ्चाद्यच् फलस्यविकारः ।
तस्यविकारइत्यण् ॥

फालवह । पु० हले ॥

फाल्गुन . पु० गुडाकेशे । पार्थे ।
अर्जुने ॥ नदीजवृक्षे ॥ अर्जुनभूरुहे
॥ तपस्ये० मासि । प्रागन० इ०
भा० ॥ तत्रजातस्यफलम् । प्रिय
वद् ; सञ्जनबलमश्चपरोपकारीवि
मलाशयश्च । दातानितान्तं प्रमदाभि
लाषीस्यात्फाल्गुनेयस्यजनस्यजन्म
। अनन्तपुरे ॥ फलतिनिष्पादयति
। फल० । फलेर्गुक्चेतिउनन्० गु-
गागमश्च । ततः प्रज्ञाद्यण् ॥
यथा । फाल्गुनीपौर्णिमास्यस्मिन्
त्रिभाषाफाल्गुनीतिपक्षे० चच् ॥

फाल्गुनानुजः । पु० सुरभौ । वसन्त
काले ॥ अर्जुनस्यकनिष्ठेभातरि ॥

फु

फाल्गुनिक । पु० तपस्यमासे । फा
लगुने ॥ फाल्गुनीपौर्णिमास्यस्मिन्
। विभाषाफाल्गुनीश्रवणाकार्तिको
चैत्रीभ्य इतिठक् । ठम्येक् ॥
फाल्गुनी । स्त्री० तपस्यस्यपूर्णिमा
याम् । अत्रगौडदेशीयादोलाया
चाकुर्वन्ति । नरोदोलागतदृष्ट्वागो-
विन्दपुरुषोत्तमम् । फाल्गुन्यास
यतोभूत्वा गोविन्दस्यपुरव्रजत् ॥
अपिच । फाल्गुन्याक्रोडनकुर्याद्दो
लायाममभूपते इति ॥ पूर्वफाल्गु
न्याम् ॥ उत्तरफाल्गुन्याम् ॥ फाल्गुनी
भिर्युक्तापौर्णिमासी ॥ नक्षत्रेणेत्य
ण । ततोडीप ॥

फि । पु० प्रापे । निष्फलवाक्ये ॥
कोपे ॥

फिङ्गक । पु० कलिङ्गे । भृङ्गे । भू-
म्याटविहगे । फिङ्गा० इ० गौ० भा०
प्र० खगे ॥

फिरङ्गः । पु० रोगान्तरे ॥ ह्रीपान्तरै
कक्षीपविशेषि ॥ तत्रत्यजने ॥ यथा
। पूर्वाभायेनवशतषडशीति० प्रकी
र्तिताः । फिरङ्गभाषयामन्त्रा तेषा
ससाधनात्कलौ ॥ अधिपामण्ड
लानाञ्चसङ्घामेष्वपराजिता ।
इडरेजानवषट् पञ्चलण्डजाश्चापि
भाविनः । इतिमेरुतन्त्रे २३ प्रका
शः ॥

फुः । पु० मन्त्रके ॥ तुच्छवाक्ये ॥

फुल्ल

फुक्क । पुं० पक्षिणि ॥
 फुट्ट । वि० सर्पणायाम ॥
 फुत् । अ० अनुकरणशब्दे ॥
 फुत्कार । पुं० अग्नौ ॥
 फुत्कार । पु० फुत्कारणे । फूक्० इ०
 भा० ॥

फुत्कृति । स्त्री० फूत्कारे ॥

फुप्फुस । पुं० पुप्फुसे । कोष्ठविशेषे ॥ सचहृदयनाडिकासलग्नाशय-
 विशेष । फोपडा० भस्० इ०
 भा० ॥ यथा । स्थानान्यामग्निप-
 क्कानामूच रुधिरस्यच । हृदुण्डक
 फुप्फुसश्चकोष्ठद्वयमभिधीयते ॥ अ-
 स्थाय्यं । आमस्यस्थानमामाशयो
 नाभेरूर्ध्वम् । अग्ने . स्थानपच्यमा-
 नाशयोनाभिमध्यम् । पक्कस्यस्थान
 पक्काशयोनाभेरध । मूत्रस्यस्थान
 वस्ति । रुधिरस्यस्थानयकृत्प्लीहा
 नौ । हृत्हृदय । इक्षुरसपाकमल-
 वद्य शोणितमलस्तञ्ज । उण्डुक
 सचान्ददेशिव्यवस्थित . पुरीषाधान
 म् । फुप्फुस हृदयस्यवामपार्श्वे
 फुप्फुण्ड इतिख्यातइतिविजय
 रचित ॥

फुल्लति । स्त्री० फलने ॥

फुल्लः । त्रि० विकसिते ॥ पुष्पे ॥
 यथा । श्रीपञ्चम्याश्रियदेवीफुल्ले स
 म्पूजयेत्सदा ॥ फलति । जिफला
 । जीतः क्त . । आदितश्चतीडभा

फेनल

व । तिचेत्युत्वम् । अनुपसर्गात्
 फुल्लचीवेति० तस्यल ॥
 फुल्लदाम । न० हृन्दोभेदे ॥ यथा ।
 मोगौनीतीगौ० शरहयतुरगै . फुल्ल
 दामप्रसिद्धम् ॥ यथोदाहरणम् । श
 श्वल्लोकानांप्रकटितकदमनध्वस्तमा
 लोक्यकसहृद्यच्च तोभिस्त्रिदिववस
 तिभिव्योमसस्यैर्विमुक्तम् । मुग्धा
 मोदेनस्यगितदशदिशाभोगमाहृत
 भृङ्ग मौलौदैत्यारेर्न्यपतदनुपमंस्वस्त
 रो फुल्लदाम ॥ पुष्पमालायाम् ॥
 फुल्लदक् । त्रि० विकसितनयने ॥
 फुल्लफालः । पुं० शूर्पवाते ॥ इ० त्रि-
 शेषः ॥
 फुल्ललोचन । त्रि० विकसितनेत्रव
 ति ॥
 फुल्लीक । पुं० देशे ॥ सर्पे ॥
 फूत्कार . । पु० श्वासनिर्गमे । श्वसि
 ते ॥ फूत्कारणम् । कृञ्० । घञ् ॥
 फेत्कारिणी । स्त्री० तन्त्रविशेषे ॥
 फेन । पु० हिण्डीरे । अश्विकफे ।
 समुद्रफेने ॥ तरलद्रव्योपर्युत्थितवु
 हुदाकारवस्तुनि । भाग० इ० भा०
 ॥ स्फायते । स्फायी० फेनमीना
 वितिनिपातनात्साधुः ॥
 फेनक . । पु० फेने ॥ पिष्टविशेषे ॥
 फेनका । स्त्री० जलपक्कतण्डुलचूर्णे ।
 फेनदुग्धा । स्त्री० दुग्धफेनीक्षुपे ॥
 फेनलः । त्रि० फेनवति । फेनिले ॥

फे निल

फे नोस्यास्मिन्वास्ति । फे नादिल-
 च्चेतिचकाराल्लच् ।
 फे नवान् । चि० फे नले ॥ फे नोस्यास्मि
 न्वास्ति । फे नादिलच्चेत्यचान्यतर
 स्यामिच्यनुवृत्ते पक्षेमतुप् ॥
 फे ना । स्त्री० क्षुपविशेषि । सातलाया
 म् ॥
 फे नायम् । न० बुद्बुदे ॥
 फे नायमान । चि० फे नमुदमति ॥
 फे नाच्चेतिवक्तव्यमितिवक्त्रच् ॥
 फे नवाही । पु० वस्त्रे ॥
 फे नाशनि । पु० इन्द्रे ॥
 फे निका । स्त्री० पक्वान्नविशेषि । फे नी
 इ० भा० ॥ यथा समितायाघृता
 ट्यायावर्तीर्दीर्घा समाचरेत् । ता
 स्तुसन्निहितादीर्घा पीठस्थोपरिधार
 येत् ॥ वेद्येहैल्लेनेनेतायथैकापर्ष-
 टीभवेत् । ततश्चुरिकयातास्तुसल
 ग्नामेवकर्तयेत् ॥ ततस्तुवेल्लयेद्भूय
 शङ्कनेनचलेपयेत् ततः सबृतता
 लोम्नीदिदधीतपृथक्पृथक् ॥ पुन-
 स्तांवेल्लयेल्लोम्नीययास्यान्मण्डलाक-
 ति । ततस्तांसुपचेदान्ये भवेयुश्च
 पुटा स्फुटा ॥ सुगन्धयाशर्करया
 तदुद्बूलनमाचरेत् । सिद्धौषाफे नि
 कानाम्नीमठकेनसमागुणैः ॥ ततः
 किञ्चिल्लघुरियम्बुविशेषीयमुदाहृतः ॥
 फे निल । अरिष्टभूरुहे । रीठा० इ०
 भा० ॥ बदरवृक्षे ॥ न० मदनफले

वहिष्ठ

॥ बदरफले ॥ चि० सफेने ॥ फे
 नोऽस्यास्ति । फे नादिलच्चेतिइ
 लच ॥
 फेर । पुं० शृगाले ॥
 फेरण्ड । पु० शृगाले ॥
 फेरव । पु० शृगाले । अस्रपे । रा-
 क्षसे ॥ फे० इति० अयत्तोरवोऽस्य
 ॥ चि० धूर्त्ते ॥ हिसे ॥
 फेरु । पुं० जम्बुके । शृगाले । फे०
 इत्यव्यक्त रीति रुशब्दे । मितद्रा
 दित्वात्० डुः ॥
 फेलम् । न० भुक्तसमुभि
 फेलक पु० ते । उच्छि
 ष्टे ॥
 फेला । स्त्री० भुक्तोभिते ॥ फेल्यते ।
 फेलगतौ । गुरोश्चेत्य ।
 फेलि । भुक्तोञ्जिते ।
 फेलिका । स्त्री० उच्छिष्टे । ज
 फेली । ट० । इ० भा०
 —|०(—)०|—
 बवयोरेक्यमभेददर्शनात् ॥
 वः । पु० पवर्गस्थतृतीयाक्षरे ॥ वरु
 षे ॥ सिन्धौ ॥ भगे ॥ तोये ॥
 वदने ॥
 बहिमा । पु० बहुलतायाम् ॥ बहुल
 स्यभाव । पृथ्वादित्वादिमनिच् ।
 प्रियस्थिरेतिबहुलस्यवहिष्वादेश ।
 वहिष्ठ । चि० अत्यन्तबहुले ॥ अयमे
 षामतिशयेनबहुलः । अतिशयने

वक्त्रचिह्निका

तमविष्ठनावितौष्ठन् । प्रियस्थिरेति
वह्निआदेश ॥

वह्नीयान् त्रि० बहुलतरि ॥ अयम
नयोरतिशयेनबहुल . । द्विवचन
विभज्योपपदेतरवीयसुनावितीयसु
निप्रियस्थिरेतिवह्नादेश . ॥

वक्त्र पु० कर्ह । वगला० इ० प्र०
पक्षिणि ॥ अस्यमांसगुणस्तु । शरा
रिवक्त्रकाकाश्च दात्यूहा . पवना-
पहा . ॥ इ० ॥ वक्त्रपुष्पे । शिव
मल्ल्याम् । अगस्तिद्रुमे । यथा ।
सितपीतनीललोहितकुसुमभेदाच्च
तुर्विधोऽगस्ति . । मधुरशिशिरदो
षश्रमकासविनाशनश्चभूतघ्न ।
तथाचराजनिर्घण्ट । अगस्तिशि
शिरगौल्य त्रिदोषघ्नश्रमापहम् ।
वलासकासवैषण्यभूतघ्नश्चवलावह
मिति ॥ श्रीदे । कुवेरे ॥ रक्षोविशि
षे । योभीमेनहत । असुरविशेषे ॥
सचश्रीकृष्णेनहत ॥ वद्धते । व-
क्त्रिकौटिल्यगतौच । अच् । आग
मशास्त्रस्थानित्यत्वान्ननुम् । वययो
रेक्यम् ॥ यदा वाति । वायतिवा ।
वागतिगन्धनयो । ओवैशेषणवा
क्त्रुन् । आतोलोप . ॥ वेति० वा-
यतिवा । मूलविभुजादित्वात्क .
वक्त्रिवा । वचेरच् । न्यङ्क्तादि . ॥

वक्त्रचिह्निका । स्त्री० मत्स्यविशेषे ।
वक्त्राद्याम् ॥

वकुल .

वक्त्रजित् । पुं० भीमसेने ॥ श्रीकृष्णे ॥
वक्त्रनिसूदन । पुं० श्रीकृष्णे ॥
भीमसेने ॥

वक्त्रपुष्प . । पु० वक्त्रवृत्ते ॥ न० अग
स्तिकुसुमे ॥

वक्त्रवृत्ति । पु० वक्त्रसमानवर्त्तनवि
शिष्टे यथा । पाषण्डिनोविकर्म-
स्थान् वैडालव्रतिकान्शठान् । हेतु
कान् वक्त्रवृत्तींश्चवाङ्मात्रेणापिना-
र्चयेत् ॥

वक्त्रवरी । पु० श्रीकृष्णे ॥ भीमसेने ॥

वक्त्रव्रतचर । पु० वक्त्रव्रतिनि ॥ वक्त्र
व्रतचरतीति० तथा । चरेष्ट ।
वक्त्रोहिप्रायेणमीनहननरुचितयामि
थ्याविनीत . सन्नैवशीलोभवतीति
गौणोवक्त्रव्रतशब्द तल्लक्षणत्वात् ।
अधोदृष्टिर्नैकृतिक स्वार्थसाधनत
त्पर । शठोमिथ्याविनीतश्चवक्त्र
व्रतचरोद्विज ॥ इ० ॥

वक्त्रव्रतौ । पु० वक्त्रव्रतचरे । वक्त्रव्रत
वति ॥

वक्त्राची । स्त्री० वक्त्रचिह्निकायाम् ॥

वक्त्रारि . । पुं० श्रीकृष्णे ॥

वकुल . । पुं० शीधुगन्धे । सिंहकेशरे
। मौलसरीति० प्र० वृत्ते ॥ वद्धते ।
वक्त्रिगत्यर्थे । वा० उलच् । आगम
शास्त्रस्थानित्यत्वान्ननुम् । वकुलस्तु
वरोऽनुष्ण कटुपाकरसोऽगुरु . ।
कफपित्तविषत्रिवृत्तमिदन्तगदाप-

वणिज्यम्

हः ॥ पश्यवम् ॥

वकुला । स्त्री० कटुकायाम् ॥

वकुली । स्त्री० काकोल्याम् ॥

वकुल . । पुं० वकुले ॥

वकीरुका । स्त्री० बलाकाभिदि ॥ वा

तावज्जितशाखायाम् ॥

वकोट । पुं० शुक्रवायसे । वकी ॥

वठरः । पु० अश्वष्ठे शठे ॥

वणिग्वम्बुः । पुं० नीलीवृक्षे ॥

वणिग्भावः । पुं० सत्यानृते । वाणि

ज्ये ॥ वणिजोभावः । प्यञ् ॥

वणिग्वहः । पु० उष्ट्रे ॥

वणिक्०ग् । पुं० वाणिजके । वाणिज्य

कर्त्तरि । क्रयविक्रयकर्त्तरि । वेदे

हके सार्थवाहे । नैगमे । क्रयवि

क्रयके । वाणिज्ये ॥ करणान्तरे ॥

पशुले पशु० । शेरिज्यादेश्च ॥

देश्ये ॥

वणिग् । स्त्री० वणिज्यायाम् ॥

वणिज . । पु० ववाद्येकादशकार्यान्त

र्गतषष्ठकारणे । तज्जातफलयथा ।

प्राञ्च कृतज्ञो गुणशान्गुणज्ञो वणि

ग्जनप्राप्तमनोरथ स्यात् । यस्य प्र

सूती वणिजाभिधानभाण्डप्रधानद्र

विणहितस्येति ॥ वणिजि ॥

वणिज्यम् । न० वाणिज्ये । वृत्त्यन्तरे ॥

वणिजाकर्मभावोवा । दूतवणिग्

भ्याश्चेति०यः । इतिकारिका ।

भाष्ये तु० दूतवणिग्भ्याश्चेतिनास्त्रे

बदरफली

व ।

वणिज्या । स्त्री० वाणिज्ये ॥ वृत्त्यन्तरे

वणिजाभावः । दूतवणिग्भ्याश्चेति

यः । वणिज्याशब्दः स्वभावात्स्त्री-

लिङ्गः । भावएवात्रप्रत्ययोनतुक-

र्मणीतिमाधवः । भाष्ये तुवार्तिकमे

वनास्ति ॥ वणिक्कर्मणि ॥

वण्डः । पु० असहायगमने ॥ अक

तोदाहे ॥ खर्वे ॥ कुन्तायुधे ॥ भृत्ये

। वांठ० इ० भा० ॥ वण्डते । वठि

। अच् ॥

वण्डः । त्रि० विकृतलाङ्गुले ॥ बाँडा

इ० भा० ॥

बदरः । पु० कोलिपादपे ॥ बदरस्य

पत्रलेपोच्चरदाहविनाशनः । त्वचा

विस्फोटशमनीबीजनेत्रामयापहम्

॥ बदतिस्थिरीभवति० छिन्नस्यापिपु

नः प्ररोहणात् । बदस्यैर्ये । वा०

अरः ॥ देवसर्षपेवृक्षे ॥ कार्पासस्या

स्थिः । विनौला० कार्पासिन्ना० वाड

वा० इ० भा० ॥ न० कोलिफले ॥

कार्पासीफले ॥ बदर्याः फलम् ।

फलेलुगतिविकाराशयवप्रत्ययस्यलु

क् ॥ लुक्त्वितलुकोति० स्त्रीप्रत्य

यस्यलुक् ॥ सेबिफले ॥ लुद्रबदरे ।

भाडीवेर इ० भाडवेरी० इ० भा०

॥ गोपगोष्ठायाम् ॥ बदरमात्रे ।

कर्कश्वी । बदर्याम् ॥

बदरफली । स्त्री० भूबदर्याम् ॥

बदरीषण्ड

बदरबल्ली । स्त्री०) भूवदर्याम् ॥

बदरा । स्त्री० गृष्टी । वराहकान्ताया-
मोषधौ ॥ कार्पास्याम् ॥ एलाप-
र्याम् ॥ विष्णुकान्तायाम् ॥ टा
प् ॥

बदरामलकम् । न० प्राचीनामलके ॥

बदरि । स्त्री० कीलिवृक्षे ॥

बदरिकम् । न० तीर्थविशेषे ॥

बदरिकाश्रम । पुं० न० तीर्थविशेषे
षे । नारायणाश्रमे । व्यासाश्रमे ॥

बदरी । स्त्री० कीलिवृक्षे ॥ कपिकच्छू-
म् ॥ कार्पास्याम् ॥ गौरादिच्चान्डी
ष ॥ बदरीफले ॥ बदर्या फल-
म् । हरीतक्यादिभ्यश्चेति० विका-
रार्थं स्तुप् ॥

बदरीखण्ड । पुं० बदरीणासमूहे ॥
वृक्षादिभ्य खण्ड ॥

बदरीच्छदा स्त्री० शङ्खनख्याम् ॥ हस्ति
कीलिवृक्षे ॥

बदरीपत्रकम् । न० नखीनामगन्ध
द्रव्ये ॥

बदरीपाचनम् । न० तीर्थविशेषे ॥
तत्रवशिष्टाश्रम ॥

बदरीफला । स्त्री० नीलशेफालिका
याम् ॥

बदरीशैल । पुं० अलकनन्दाया ।
पश्चिमतीरेहिमाचलैकदेशे ॥

बदरीषण्डः । पुं० बदरीखण्डे ॥
बदरीणांषण्ड समूहे ॥

बद्धशिख

बदर्याश्रम । पुं० नारायणाश्रमे ॥

बद्ध । चि० कीलिते । स यते ।

कारागारादौनिगडिते ॥ बध्यते

स्म । बधबन्धने । क्त ॥ मीहा

द्यावृत्ते० सुखदुखादिधर्मवति०

पाशाष्टकीनयत्रितेससारिजीविपशौ ॥

बद्धगुदम् । न० उदरामयविशेषे ।

तन्निदान यथा । यस्यान्वमन्नैरुपले

पिभिर्बावालाश्मभिर्वापिहित यथा

वत् । सञ्जीयते तस्यमल । सदो

षात्शनैः शनैः शङ्करबच्चनाडा

म् ॥ निरुध्यते तस्यगुदेपुरीष निरे

तिकृच्छ्रादपिचाल्पमल्पम् । हृन्ना

भिमर्धे परिवृद्धिमेति तस्योदरबद्ध

गुदं बद्धमि ॥

बद्धफल । पुं० करञ्जवृक्षे ॥

बद्धमुष्टि । चि० कृपणे ॥

बद्धमूल । चि० दृढमूले । उत्पाटना

नर्हमूले । बद्धीमूलीयस्यस ॥

बद्धमौन । चि० निशब्दे ॥

बद्धरसाल । पुं० त्रिविधराजान्ना

न्तर्गताच्युत्तमात्रे । मध्वात्रे ।

मन्मथानन्दे ॥

बद्धशिख । चि० शिखौ । बाले ॥

स यतचूडेनरे ॥ यथा । सदोप

बीतिनाभाव्यं सदाबद्धशिखेनतु

। विशिखीव्युपबीतस्ययत्करोतिन

तत्कृतमिति ॥ बद्धाशिखाय

स्य ॥

वधस्थली

वदधशिखा । स्त्री० उच्चटौषधी ॥
 वध० । पु० प्राणवियोगफलकव्यापारे
 । प्रमापणे । मारणे । हननम् ।
 हन० । हनस्रवधद्रव्यम् ॥ पुण्यप्रद
 वधस्तुयथा । एकस्ययत्रनिधनेप्रवृ
 त्तं दुष्टकारिणाम् । बहूनांभवति
 क्षम तस्यपुण्यप्रदोवध ॥ रुक्मस्त्री
 यीसुरापञ्चरत्नहागुरुतल्पग ।
 आत्मान घातयेद्यस्तुतस्यपुण्यप्रदो
 वध ॥ इति ॥ अपिच । नैकस्या
 र्थंबहून्हन्यादितिशास्त्रेषुनिश्चय
 एकहन्याद्बहूनाहिनपापीतेन
 जायते ॥ इति वामनपुराणे ५५
 अध्याय । पारिभाषिकवधस्तु ।
 वधेन द्रविणादान स्थानान्निर्ग्रापण
 तथा । एषहित्रह्यबन्धूनाबधोनान्यो
 स्तिद्वैहिक ॥ इ० ॥ करचरणा
 दिच्छेदनादिरूपिताहने ॥ सप्तम
 तारायाम् ॥

वधक पुं० व्याधे । मृच्छी ॥ वध
 कर्त्तरि । वदधक० इ० भा० ॥
 त्रि० हिंसे ॥ हन्ति । हन० ।
 खलु । बहूल तणोतिखलुलिबधा
 देश० ॥ वधहि सायाबा । तदा०
 जनिबधोश्चेतिवदधनिषेधः ॥
 वधचम् । न० आयुधे ॥ बध्यतेऽनेन
 । वध० । अग्निनक्षत्रयजिबधिपति
 भ्योऽचन् ॥

वधस्थली । स्त्री० वधस्थाने ॥

वध्य

वधस्थानम् । न० आघातने । सूना
 याम् ॥ वधस्रस्थानम् ॥
 वधाङ्कम् । न० काराविष्मनि ॥
 वधाह् ० । त्रि० हननयोग्ये ॥
 बध्ये ॥

वधी । त्रि० वधकर्त्तरि ॥

वधिर । त्रि० एङे । श्रवणशक्तिहीने
 बहुरा० इ० भा० ॥ वाधिर्यनिदा
 नन्तु । यदाशब्दबह्ववायु स्रोतश्चा
 वृत्त्यतिष्ठति । शुद्धश्लेष्मान्वितीवा
 पिवाधिर्यन्तंनजायते ॥ औषध
 यथा० । कर्णशूलिकर्णनादेवाधिर्ये
 क्षेडएवच । चतुर्ष्वपिचरोगेषुसा
 मान्य भेषज स्मृतम् ॥ शृङ्गवेरश्च
 मधुचसैम्बव तैलमेवच । कटुष्ण
 कर्णयोर्धार्यमेतत्स्याद्देनापहम्
 ॥ इ० ॥ वाधिर्यबालवृद्धोत्थ
 चिरोत्थञ्चविवर्जयेत् । वध्नाति
 कर्णम् । बध्यतेवा बन्धबन्धने ।
 इषिमदिमुदौतिकिरच् ॥ भिक्षु
 कलक्षणे ॥ हितमितमनोरम्य
 वच शोकापहञ्चयत् । श्रुत्वायो
 नशृणोतीत्रवधिर । सप्रकीर्त्ति
 तः ।

वधीयत । त्रि० परवधायोद्युक्ते ।
 सन्नष्टे । आततायिनि ॥

वध्य । त्रि० वधाह् । शीर्षच्छेद्ये ॥
 किन्त्वयानश्रुतलोकेष्वध्या शत्रु
 योषित । हीनवर्णीपभुक्तायात्याज्या

वध

वध्यापिवाभवेत् ॥ अथध्यायथा ।
गोत्राङ्गणवृद्धमथापिसुप्त बालस्त्व
भ्युल्ललनासुदृष्टाम् । कृतापराधान
पिनैववध्याचार्यमुख्यादागुरवस्तथै
वेति ॥

वध्यपाल . । पुं० कारागृहरक्षके ।
वधम् । न० नागे । सीसके सीसा०
इ०भा० ॥ बध्यतेऽनेन । सर्वधातु
भ्य ष्टन् ॥

वध्री । स्त्री० वध्याम् । वरत्रायाम ।
चर्मरक्षी । वरत० लाव० इ० भा०
॥ बध्यतेऽनया । ष्टन् पित्वान्ङोष्
वन्थ । पुं० आदौ । वन्थने ॥ अन्त
करणाशुद्धिरूपेज्ञानप्रतिबन्ध । क
र्तृत्वाद्यभिमाने ॥ विपर्ययादिष्यते
वन्थ । विपर्ययात् अतत्त्वज्ञानात्
सच० प्राकृतिकवैकारिकदाक्षिणिक
भेदात्त्रिविधउक्तस्तु द्रव्याख्यान
तोऽवगन्तव्य ॥ पुनर्बन्धोद्विविध ।
तीब्रोमृदुश्चेति । तत्रसुरसम्पत्०
साक्षादेवक्लेशहेतुत्वात्तीब्रोवन्थ
। द्वैतमात्रप्रतीतिस्तुस्वयमक्लेशरूप
त्वाच्चमृदुवन्थइति ॥ वध्यतेऽनेनवा ।
वन्थ । हलश्च तिघञ् ॥ गृहादि-
वेष्टने ॥ शरीरे ॥ निगडादिबन्धने
॥ अनैकान्तवादिमतेतु० नानानिर
यससरणकारण मोहादिरष्टविधोग
श्च स्वातन्त्र्यविघातहेतुत्वाद्बन्ध ।
उक्तञ्च । मोहादिकोगणश्चैवबन्धो

वधक .

जीवस्यकल्पित । लोहपञ्चुरसम्ब
ह्वयथाक्षिप्त जलाशये । अलावुक
मधीयातितद्वज्जीव सबधनइति ॥
जालधरोड्डीयनमूलवधान्जल्पन्ति
कण्ठोदरपायुमूले । वधत्रयेस्मिन्
परिचीनमानेवध . कुतोदारुणका
लपाशै ॥ इतियोगविद् ॥ षोड
शप्रकारेरतिवधे ॥ तैयथा । पद्मा
सनोनागपदोलतावेष्टोऽर्धसपुट ।
कुलिशसुन्दरश्चैवतथाकेशरएवच
हिल्लोलोनरसिंहो पिविपरीतस्तथा
पर । क्षुब्धोवैधेनुकश्चैवसमुत्कण्ठ
स्तत परम् ॥ सिद्धासनोरतिना
गोविद्याधरस्तुषोडश इतिरतिम
ञ्जरी । एतेषालक्षणाहिततच्छब्दे
द्रष्टव्यानि ॥ सञ्जाप्रभेदेनान्योऽपि-
वधा सन्ति । यथा कामप्रदोवि
परीतोनागरोरतिपाशक । कीयूरः
प्रियतोषश्चतत समप्रदस्तथा ।
ततश्चैकप्रदोज्ञेय सम्पुटश्चोर्ध्वस
म्पुट । ततस्तनभवश्चैवततोनु
रतिसुन्दर ॥ ऊरुपीडस्मरचक्रौत
तश्चोरुक्रम स्मृत । विष्टकोहस
कीलस्तुततोलीलासनस्तथा ॥ अष्टा
दशक्रमाद्बधा स्त्रीणावहुमुखप्रदा ॥
पुंसाकाराश्चैवकथितास्तुक्रमात्तत ॥
वधक । पुं० विनिमये ॥ आधी ॥ रत
हिरण्यके ॥ सत्यहारे ॥ न० आधी
। यदुत्तमर्णायभूम्यादाधीयतेतत्र ॥

बंधनालय

ऋणग्रहणायस्थापितैवस्तुनि ॥ बध्ना
ति । बध० । खुल् ॥

बधकी । स्त्री० पुञ्जल्याम् ॥ हस्तिन्या
म् बध्नातिमनीयत्र । बधबधने ॥
खुल् । गौ० डीष् ॥ पञ्चपुरुषगा
मिन्याम् ॥

बधनम् । न० बधे । बधनक्रियायाम् ।
। उद्धाने । बधे । बाधना० ड० भा०
॥ निमित्ते ॥ यथा । नप्रकाशेह
मित्युक्तिर्यत्प्रकाशैकबधना । स्वप्र
काशतमात्मानमप्रकाशः कथस्पृ
शेत् ॥ अहनप्रकाशे० नभामीत्यु
क्तिर्वचन० यत्प्रकाशैकबधना० य
स्यप्रकाशस्वरूप प्रकाशएकएत्रबधन
निमित्तयस्या सातथोक्ता ॥ नप्र
काशद्वितिव्यवहारस्यप्रकाशानुभव
निमित्तत्वादित्यर्थः । तप्रकाशस्वय
मेवभासमानमात्मानमप्रकाशोऽज्ञा
नंकथस्पृशेत् आबृणुयात्नकथचि
दित्यर्थः ॥ चि० प्रसित्याम् । बध
नसाधनेरञ्जुनिगडादौ ॥ यथा ।
बधनानिकिलसन्तिवहूनिप्रेमरञ्जु
कृतबधनम् महत् । दारुभेदनिपु
णोपिषडङ्घ्रिर्निर्क्रियोभवतिपङ्कज
वह्वति ॥ बध्यतेऽनेनास्मिन्वा ।
बध० । ल्युट् ॥

बंधनवेम्स । न० कारागारे ॥

बंधनालयः । पुं० कारायाम् । बंध
नागारे ॥ बधनस्यपालयः ॥

बधुर

बधस्तम्भ । पु० आलाने । हस्तिब
धनस्तम्भे ॥ बधस्यबंधनस्यस्तम्भ ॥
बधिवम् । न० कामदेवे ॥ चर्मव्य
जने ॥

बधु । पु० बधूके । बधुजीवके ॥
मित्रे । सन्यागासहने । भ्रातरि ॥
सगोत्रे । बाधवे । ज्ञातौ ॥ हित
कारिणि ॥ ससारबधनान्मोचन
हेतुरात्मैववन्मुर्नान्यः ॥ सम्बन्ध
नोपकर्त्तरि ॥ बध्नातिस्त्रे हेनम
नीय बध्यतेऽस्मिन्जातिरितिवा ।
बध० । श्रुस्वृस्त्रिहीच्युः ॥ लग्ना
च्चतुर्थभवने वर्णवृत्तान्तरे ॥ भ
व्यशोभितसङ्गतकर्णं शुद्धसुसङ्ग
तपङ्क्तिकवर्णं । पद्मगराजनिवे
दितवधू राजतिभूपतिससद्वि
धुः ॥ यथा । भक्षितवासरनायक
चन्द्रः कामिसमूहसमाहिततन्द्र
दर्शितलीलतडित्करवालः सोय
मुपैतिघनाघनकालः ॥

बधुजीव । पु० बधूकबृक्षे । माध्या
ह्निके । दुपहरिया० फूल० ड० भा०
॥ बंधुरिवजीवजलमस्य ॥

बधुजीवकः । पु० बधूके ॥ स्त्रा० क
बधुता । स्त्री० बधुसङ्घे ॥ बधूनासमू
हः । ग्रामजनबधुभ्यस्तल् ॥

बधुरः । पुं० स्त्रीचिङ्गे ॥ तैलकल्के ॥
बधूके ॥ बधिरि ॥ हसे ॥ विडङ्गे ॥
ऋषभौषधी ॥ न० मुकुटे ॥ बंधने ॥

बन्धु :

॥ त्रि० उन्नतानते ॥ रम्ये ॥ नम्ने
॥ वध्नाति । बध० । मद्गुरादयश्च
तिसाधु ॥

बधुरा । पु० भूमि० सक्तुषु ॥

बधुरा । स्त्री० पण्ययोषायाम् ॥

बधुलः । पु० असतीपुत्रे ॥ बधून्ला
ति । आतद्भक्तिः ॥ त्रि० नम्ने ॥
सुन्दरे ॥

बधूक । पु० पीतसालके । सर्जके ।
प्रियके । विजयसार० इ० भा० ॥ पे
यासाल० इ० गौ० भा० ॥ न० पुष्पह
क्षवि० । रक्तके । बधुजीवके । दे
पहरिया० मभनिया० इ० भा० ॥
बाँदुलो० इ० गौ० भा० ॥ ब-
धूक । कफकृद्ग्याहीवातपित्तहरो
लघुः ॥ वध्नातिचित्तम् । बध० ।
उलूकादयश्चेत्यूक० ॥ खधूपे । ब
न्दक० इ० भा० । यथा । बधूकोबधु
जीवेस्यात्खधूपेस्यान्नपुंसकमितिदृष्ट
चन्द्र० ॥

बन्धूकपुष्पः । पु० पीतसाले । जीव
कतरौ । विजयसार० इ० भा० ॥

बन्धूकस्यैवपुष्पाख्यस्य ॥ बीजके ॥

बधूरः । पु० विवरे ॥ त्रि० शोभने ॥
नम्ने ॥ वध्नाति । बध० । खजूरा
दित्वाटूरः ॥ उन्नतानते ॥ बधूरबधु
रौरम्ये नम्ने हसितुबधुरइतिरभसः ॥

बन्धुः । त्रि० अफले । अवकीर्षिनि ।
निष्फले । ऋतुप्राप्तावपिफलरहिते

बन्धुजः

वृक्षादौ ॥ बधेसाधुः । तत्रसाधु
रितियत् ॥ बधनीये ॥

बन्ध्या । स्त्री० अप्रजस्त्रियाम् । बांभ
इ० भा० ॥ अपत्यशून्यायांगवि ।
वशायाम् ॥ वृषलीविशेषे ॥ यथा ।
बन्ध्याचवृषलीज्ञेयावृषलीचमृतप्रजा
। अपरावृषलीज्ञेयाकुमारीयारजस्र
ला ॥ वलाख्यगधद्रव्ये । वा-
य्यालके ॥ वध्नाति । बध० । ख्यत्
। अधन्यादिच्चाद्यन्वा ॥ योनिरोग
विशेषे ॥

बन्ध्याकन्दः । पु० बन्ध्याककोटक्या
म् । बाभ्रुखखसा० इ० भा० ॥

बन्ध्याककोटकी । स्त्री० विषकण्टकि
न्यामोषधी । ककोडी० खखसा०
इ० भा० ॥ बन्ध्याककोटकीलक्ष्मी
कफनुद्गणशोधनी । सर्पसर्पहरीती
च्छाविसर्पविषहारिणी ॥

बभसः । त्रि० भक्षणाशीले ॥

बभुः । पु० वैश्वानरे । अम्नौ ॥ शूल
— पाणौ । शिवे ॥ गरुडध्वजे ॥ वि-
ष्णौ ॥ विशाले ॥ नकुले । स्थूलपु
ष्पोरक्तनिचोवभुर्भेदः सनाकुल० ॥
मुनिभेदे ॥ देशभेदे ॥ यादवविशे
षे ॥ सितावरशाके ॥ त्रि० पिङ्गले
। पिङ्गलवर्णवति ॥ विभर्ति० भर
तिवा । डुभृज्० भृज्० वा । कुर्भ-
श्चेति० कुर्हित्वञ्च ॥ खलती ॥
बभुजः । पु० ब्राह्मणे ॥

बल :

बभ्रुधातुः । पुं० सुवर्णगैरिके ॥
वरः । पुं० जामातरि ॥ वृत्तौ ॥ देव
तादेरभीषिते ॥ षिङ्गे ॥ न० कु-
कुमे ॥ स्वप्ने ॥ बालके ॥ भाद्रके ॥
ईषदिष्टे ॥ मनागिष्टे वरक्रीषिकेचि
दाहृत्सदव्ययम् ॥ चि० । अष्टे ॥
वरा । स्त्री० फलचिके ॥ गुडूच्याम् ॥
मेदायाम् ॥ ब्राह्म्याम् ॥ विडम्बे ॥
पाठायाम् ॥ हरिद्रायाम् ॥
वरी । स्त्री० शतावर्याम् ॥
ब्रह्मापकः । पुं० पांशुचामरे ॥
बर्षट् । पुं० राजमाषि ॥
बर्बटी । स्त्री० पय्ययोषायाम् ॥ ब्रौहि
भेदे ॥
बर्बणा । स्त्री० वृहन्मन्त्रिकायाम् ।
नीलायाम् ॥ पश्चान्तस्थादिबर्बणा
म् ॥
बर्ह । पुं० न० मयूरपिच्छे ॥ दले ।
पत्रे ॥ परिवारे ॥ वर्हति । वृहबु
द्धी ॥ पचाद्यच् ॥ वर्हतेवा । वर्ह-
हिंसायाम् । घञ् ॥
बल । पुं० हलायुधे । बलदेवे ॥
दैत्यप्रभेदे ॥ मयपुत्रे ॥ अस्यस्थान
मतल । यथा । प्रथमेविवरेविप्रश्न
तलास्य मनोरमे । मयपुत्रोवलोना
मवर्ततेऽखर्बगर्भकृत् । प्रणयवत्प्रीये
बसृष्टामायासवार्थसाधिकाः । मा
याविनीयाश्चसद्योधारयतिचकाश्च
मेति० दे० भा० ॥ वायसे ॥ वरुण

बल :

द्रुमे ॥ न० गंधरसे ॥ रूपे ॥ शौ
र्ये । स्यामनि । शुभ्रं । शक्तौ । प
राक्रमे ॥ बाहुबलमनोबलीपायबल
बधुवलीषुचतुर्षु ॥ सामादिषु ॥
स्थौल्ये ॥ सैन्ये ॥ ततषड्विधम् ।
मौलभृत्यमुद्धत्श्रेणीद्विषदाटविक
बलमितिभेदात् । तत्र० मित्राटवी
बलचैवमौलभृत्यबलतथा । सर्वमेत
द्वलंयाश्च'षञ्ज'यित्वाद्विषद्वलम् ॥
इतिनीतिः । देहसामर्थ्ये ॥ पर
परिभव निमित्ते शरीरगतसाम-
र्थ्यं विशिष्ये ॥ अथश्रमिदसाधयिष्या
मीत्याद्यहे । स्त्रोचितकार्यश्रमाभाव
प्रयोजकीदाद्ये । कर्मेन्द्रियपाटवे ॥
स्वधर्मानुष्ठानायदेहेन्द्रियादिधारण
सामर्थ्ये ॥ रसादिशुक्रपर्यन्तपुष्टधा
तुनिमित्तकम् । चेष्टामुपाटव्यत्तुव
लतदभिधीयते ॥ शुक्ले ॥ चि०
बलयुक्ते ॥ बलमस्यास्ति । अर्थ'भा
द्यच् । वलते० बलतिवा०
वल्यतेवा० अनेन । बलसम्ब
रणे० बलप्राणनेवा । पचाद्य-
च्० कर्मणिघञ्वा । सन्ना-
पूर्वकत्वाद्बृहत्प्रभावः । पुसीति० चो
वा ॥ बलतेऽनेन । खनीघचेतिघो
वा ॥ पारिभाषिकबलानियथा । वि
द्याभिजनमित्राणिद्विषसत्त्वधनानि
च । तप । सहायवीर्याणिदैवस्रदश
मबलम् ॥ अपिच । अवलस्यबलरा